I
00112

EGIDIUS DE REGIMI
NE PRICIPUM

[illegible]
[illegible]
de re
gimi
ne
prin
cipis.

BIBLIOTECA
DE LA
UNIVERSIDAD DE SALAMANCA.
Sala Est. Tab. Núm.

ANDRÉS CORM
G. BARRADO, 48 - SALAMANCA
ENCUADERNACIÓN

N. 112

Nº 112

I
00112

b 1863584 2 (1)
b 186 3624 x (2)
b 18636380 (3)

Es del lib.a del Coll. M.or de Cuenca

Egidius de Regimi ne Pꝛincipum.

242

¶ GEORGIO miſeratiõe diuina Archiepiſcopo Vlixponeñ. Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Tituli Sanctorum Petri & Marcellini Preſbitero Cardinali Reuereniſſimo ac benemerito. Oliuerius Seruius Tolentinas. S. P. D.

c OGITANTI mihi ſæpenumero Reuerẽdiſſime pater & domine: cui uolumen de regimine principũ Egidii Romani ordinis fratrum heremitarũ Sancti Auguſtini: per ſummas uigilias lucubratum opus dedicare poſſem occurrit ſemper tua Reuerendiſſima dominatio: quæ & ordini & ipſius ordinis generali priori Ambroſio Coriolano: qui totus tibi deditiſſimus eſt: ſumme defert atq; fauet: amore & beniuolentia proſequitur. Non immerito occurris. Materia id inſtantiſſime exigit. Es enim a teneris annis inter principes educatus & ad hanc uſq; ætatem magno cum honore diuerſatus: & bonitati tuæ atq; prudentiæ Alfonſus luſitaniæ Rex armis & religione potens pollẽſq; plurimum contulit. Et tua quoq; uirtus opinionem auxit: unde ꝓ meritis Cardinalatus inſigni præditus: fide & conſilio clarus: magno uſui nomini Chriſtiano eſſe uideris. Igitur non alienum nobis uiſum eſt: ipſum opus laboribus noſtris impreſum tuæ Reuerendiſſimæ dominatiõi dedicatũ iri. Non quod mihi exploratũ minus ſit: hæc & maiora calles: cum in naturalibus tum in moralibus præſtas. Ex eo quidem: ut maior auctoritas noſtro operi accedet & magnis uiris maxime æſtimabitur: quod cum a publicis aſſiduis prope negociis aliquid ſucciſſiui temporis nanciſceris: Leges in quo moralis philoſophiæ pars: quod minime ignoras: deprehẽditur: quodq; quidem certe & opere & titulo dominationis tuæ utilitati oblectamentoq; legẽtibus fore cõfidimus: & ad bene beateq; uiuendum non parum mortalibus prodeſſe. Vale & me ſeruulũ cum uolueris (uolueris eñi tua humanitate ſemper) inter tuos deditiſſimum annumerabis.

¶ Incipiunt capitula primæ partis primi libri de regimine regum & principum ī qua tractatur ubi eſt ponēda fœlicitas & in quo reges & principes debeant ſuam fœlicitatem ponere.

Quis ſit modus procedendi in regimine regum & principum: ca.i.

Quis ſit ordo dicendorum. ca.ii.

Quanta ſit utilitas in dicendis. ca.iii.

Quot ſunt modi uiuendi & quomodo ī eis fœlicitas habet eſſe. ca.iiii.

Quod maxime expedit regiæ maieſtati ſuum finem & ſuam fœlicitatem cognoſcere. ca.v.

Quod non decet regiam maieſtatem ſuam fœlicitatem ponere in uoluptatibus. ca.vi.

Quod non decet regiam maieſtatem fœlicitatem ponere diuitiis. ca.vii.

Quod non decet regiam maieſtatem ſuam fœlicitatem ponere in honoribus. ca.viii.

Quod non decet regiam maieſtatem ſuā fœlicitatem ponere in gloria & in fama. ca.ix.

Quod nō decet regiam maieſtatem ponere ſuā fœlicitatem in ciuili potentia. ca.x.

Quod non decet regiam maieſtatem ſuam felicitatem ponere in robore corporali uel ī pulchritudine uel in aliis bonis corporis. ca.xi.

Quod in amore dei & in actu prudentiæ eſt ponenda fœlicitas. ca.xii.

Quantum ſit præmium regis bene regentis populum ſibi commiſſum. ca.xiii.

¶ Incipiūt capitula ſecūdæ partis primi libri de regimine regum & principū in qua tractatur q̄s uirtutes debeant habere reges & principes.

Quomodo diuidūtur potentiæ animæ & in quibus potentiis habent eſſe uirtutes. ca.i.

Quomodo diſtinguntur uirtutes & quomodo eſſe habent in intellectu & appetitu. ca.ii.

Quot ſunt uirtutes morales & quomodo earum numerus eſt ſumendus. ca.iii.

Quod bonarum diſpoſitionum quædam ſunt uirtutes quædam ſupra uirtutes quædam ſunt ancillantes uirtutibus & quædam præparationes ad uirtutem. ca.iiii.

Quod uirtutum quædam ſunt principales & cardinales: quædam uero annexæ. ca.v.

Quomodo diuerſimode notificari poteſt quid ē prudentia. ca.vi.

Q̄d decet reges & principes eē prudētes. ca.vii.

Quot & qu[illegible] oporteat h[illegible] [illegible]t eē prudens. ca.viii.

Quomodo reges & prin[illegible] [illegible]s prudentes facere. ca.ix.

Quot ſunt modi iuſtiti[illegible] [illegible] hēt eē & qūo ab aliis uirtutib[illegible] ca.x.

Q̄d abſq; iuſtitia neque[illegible] [illegible].ca.xi.

Quod maxime decet re[illegible] ſuo regno iuſtitiam obſeruar[illegible] ca.xii.

Quid eſt fortitudo & ci[illegible] & qūo poſſumus facere nos ipſos fortes. ca.xiii.

Quid ſit temperantia & circa quæ habet eſſe & q̄ ſunt ſpecies eius & quomodo nos ipſos poſſumus facere temperatos. ca.xiii.

Quot ſunt ſpecies fortudinis & ſecūdū quā fortitudinē decet reges & pricipes eē fortes. ca.xv.

Q̄d exprobabilius ē eē itēperatū q̄ timidū & q̄ maxīe decet reges & pricipes tēpatos eē. ca.xvi.

Quid eſt liberalitas & circa quæ habet eē & qūo poſſumus nos ipſos facere liberales. ca.xvii.

Quod reges & principes īpoſſibile eſt eſſe prodigos & q̄ maxīe deteſtabile ē eos eē auaros & q̄ potiſſime decet eos liberales eſſe. ca.xviii.

Quid eſt magnificētia & circa q̄ hēt eſſe & qūo poſſumus nos ipſos magnificos facere. ca.xix.

Quæ ſunt ꝓprietates magnifici & q̄ ꝓprietates illas reges & principes habere debēt. ca.xx.

Quod maxīe deteſtabile eſt reges & principes eē puſificos & q̄ decet eos magnifica facere. ca.xxi.

Quid ē magnanimitas & circa q̄ hēt eſſe: & qūo poſſumus nos ipos magnanimos facer̄. ca.xxii.

Quæ ſunt ꝓprietates magnanimi & q̄ decet reges & principes magnanimos eſſe. ca.xxiii.

Quomodo reges & principes debent eſſe amatores honoris & qualis eſt uirtus illa quæ dicitur honoris amatiua. ca.xxiiii.

Quod humilitas dici debet honoris amatiua & q̄ oīs magnanimus eſt humilis. ca.xxv.

Quid eſt humilitas & circa q̄ hēt eſſe & q̄ decet reges & principes eſſe humiles. ca.xxvi.

Quid eſt māſuetudo & circa q̄ hēt eē & q̄ decet reges & principes eſſe manſuetos. ca.xxvii.

Quid ē amicabilitas & circa q̄ hēt eē & q̄ decet reges & pricipes eē amicabiles. ca.xxviii.

Quid eſt ueritas & circa quæ habet eē & q̄ decet reges & principes eſſe ueraces. ca.xxix.

Quid eſt iocūditas & circa q̄ hēt eē & qūo decet reges & principes eſſe iocundos. ca.xxx.

Q̄d maxīe decet reges & principes oēs uirtutes hr̄e & q̄ ſi una careāt nullā habēt. ca.xxxi.

Quod diuerſi ſunt gradus bonoꝝ & maloꝝ & ī quo gradu reges et pricipes eē decet. ca.xxxii.

Quot ſunt gradus uirtutū et cuiuſmodi uirtutes habere deceat reges et principes. ca.xxxiii.

Q̄d bonarū diſpoſitionū q̄dā ſunt uirtutes q̄dā ſupra uirtutes quædā annexæ uirtutibus quædā uero diſponētes ad uirtutem. ca.xxxiiii.

¶ Incipiūt capitula tertiæ partis primi libri de regimine regū et principū. In qua tractatur quas paſſiones reges et principes debeant ſequi.

Quot ſunt paſſiones animæ et quomō accipiendus eſt earum numerus. ca.i.

Quæ prædictarum paſſionū ſunt priores et q̄ poſteriores et quē ordinē habēt ad inuicē. ca.ii.

Quomodo decet reges et principes ſe habere ad odium et ad amorem. ca.iii.

Quomodo et quas debeant reges et principes de[illegible]

ſiderare & abhominari ca.iiii.
Quomodo reges & principes ſe habere debeant circa ſpem & deſperationem. ca.v.
Quomodo decet reges & principes ſe habere circa au[d]aciam & timorem. ca.vi.
Quõ differt ira ab odio & qũo reges & principes ſe hr̃e debeãt ad irã & eius oppoſitũ. ca.vii.
Quomodo reges & principes ſe habere debeant circa delectationes & triſtitias. ca.viii.
Quod harum paſſionum quædã ſunt magis principales quædam minus. ca.ix.
Quõ paſſiões aliæ ad paſſiões alias reducũt. ca.x.
Quæ prædictarum paſſionum ſunt laudabiles & quæ uituperabiles & quomodo reges & principes ad illas debeant ſe habere. ca.xi.
Incipiũt capitula quartæ partis primi libri de regimine regũ & principũ in qua tractat̃ q̃ ſunt mores iuuenũ & ſenũ & eo℞ qui ſunt in ſtatu.
Quot ſũt mores iuuenũ laudabiles & qũo reges & principes ad mores illos debeãt ſe hr̃e. ca.i.
Quot mores iuuenũ ſũt uitupabiles: & qũo r̃ges & prĩcipes ad hmõi mores debeãt ſe hr̃e. ca.ii.
Quot mores ſenũ ſunt uitupabiles & quo mõ reges & principes uitare debeãt hos mores. ca.iii.
Quot mores ſenũ ſunt laudabiles & qui ſũt mores eorũ qui ſunt ĩ ſtatu & qualiter reges & prĩcipes ad hmõi mores debeãt ſe habere. ca.iiii.
Quot ſunt mores nobiliũ & qũo reges & principes ſe habere debent ad illos mores. ca.v.
Quot ſunt mores diuitũ & qualiter reges & prĩcipes ſe debẽt habere ad illos mores. ca.vi.
Quot ſunt mores potentũ & qũo ad mores illos reges & principes debeant ſe habere. ca.vii.
Incipiũt capitula primæ partis ſecũdi libri de regimĩe regũ & prĩcipũ in qua tractat̃ quo regimĩe reges & prĩcipes debeãt ſuas cõiuges reger̃.
Q d̓ naturale eſt hoĩ uiuere in ſocietate & ꝙ hoc decet reges & prĩcipes diligẽter aduertere. ca.i.
Quomodo ſe habeat cõmunitas domus ad communitates alias & quomodo huiuſmodi cõmunitas ſit neceſſaria in humana uita. ca.ii.
Q d̓ cõitas domus ẽ aliquo mõ cõitas pria [illegible] ꝙ ẽ cõitas naturalis & ꝙ r̃ges & prĩcipes & uni[uer]ſaliter oẽs ciues hoc ignorare nõ debẽt. ca.[iii.]
Qualis ſit communitas domus eo ꝙ oportet [do]mos expluribus conſtare perſonis. ca.[iiii.]
Quod oportet in domo ſaltem duas commu[ni]tates eſſe & ꝙ oportet eam cõſtare ſaltem e[x] [tri]bus generibus perſonarum. c[a.v.]
Quod in domo pfecta oportet eẽ tres cõit[ates] [qua]tuor gñ͞a pſona℞ & tria regimina & ꝙ opo[rtet] hũc ſcdm̃ lib℞ diuidere ĩ tres partes. ca[.vi.]
Quod hõ ẽ naturaliter aĩal cõiugale & ꝙ no[n] [po]tes nubere nõ uiuũt ut homines ſed uel ſ[unt] [be]ſtiæ uel ſunt dii. ca.[vii.]
Quod oẽs ciues & maxime reges & pri[ncipes] [de]bẽt ſuis cõiugibus ĩdiuiſibiliter adhærer̃. ca.[viii.]
Quod omnes ciues & maxime reges & prĩci[pes] [illegible] una ſola uxore debent eſſe contenti. ca.ix.
Quod cõiuges oĩum ciuiũ & maxie regũ & prĩcipũ uno uiro debent eſſe contente. ca.x.
Quod decet omnes ciues & maxime reges & prĩcipes non ducere coniuges ſibi nimia cõſanguineitate coniunctas. ca.xi.
Quomõ reges & prĩcipes & ult̃ oẽs ciues deceat uxores accipe ornatas exterioribus bõis. ca.xii.
Quod decet oẽs ciues & maxie reges & prĩcipes querere in ſuis cõiugibus nõ ſolũ bona exteriora ſed etiã interiora tã corporis q̃ aiæ. ca.xiii.
Quod omnes ciues & maxime reges & prĩcipes non decet ſuas uxores regere eodem regimine quo regendi ſunt filii. ca.xiiii.
Quod omnes ciues & maxime reges & prĩcipes non decet ſuas coniuges regere eodem regimine quo regendi ſunt serui. ca.xv.
Quod deteſtabile eſt in omnibus ciuibus & maxime in regibus & principibus in ætate nimis iuuenili uti copula coniugali. ca.xvi.
Quod tẽpore frigido quo flant uenti borreales magis eſt dandũ operã pcreationi filiorũ q̃ tempore calido quo flant auſtrales. ca.xvii.
Quod in mulieribus quædam ſunt laudabilia q̃dam uero uituperabilia. ca.xviii.
Quo regimine oẽs ciues & maxime reges & prĩcipes debeãt ſuas cõiuges regere. ca.xix.
Qualiter oẽs ciues & maxime reges & principes ad ſuas coniuges debeant ſe habere. ca.xx.
Quomodo fœminæ coniugate circa ornatum corporis debeant ſe habere. ca.xxi.
Quod non decet reges & principes & uniuerſaliter omnes ciues erga ſuas coniuges nimis eẽ zelotipes. ca.xxii.
Quale ſit cõſiliũ mulierũ et ꝙ earũ conſilio non eſt utendũ ſimpliciter ſed in caſu. ca.xxiii.
Quod non decet reges et principes et uniuerſaliter omnes [illegible] propriis coniugibus ſua aperire ſecreta. ca.xxiiii.
Incipiũt capitula ſecũdæ partis ſecũdi libri de regimine regũ & prĩcipũ in qua tractat̃ quo parentes circa proprios filios curã de eis habeant.
Quomodo decet omnes parẽtes circa proprios filios eſſe ſollicitos. ca.i.
Quod maxime decet reges et principes ſollicitari circa regimen filiorum. ca.ii.
Quod regimen paternale ſumit originẽ ex amore et ꝙ non eodem regimine debent regi [illegible] filii quo regend[illegible] [illegible]. ca.iii.
Quod unusq[illegible] [illegible] inter patrem et filiũ ſufficiẽter ind[illegible] [illegible]res debere filios regere et filios debere pa[illegible] obedire. ca.iiii.
Quod dec[illegible] [illegible] et maxime reges et prĩcipes ſic [illegible] regimen filiorum ut ab ipſa infa[illegible] [illegible] in fide. ca.v.
Quod dec[illegible] [illegible] & maxime reges & prĩcipes ſic [illegible] filios ut ab ipſa infantia bon[illegible] [illegible]. ca.vi.

Q d'filii nobiliū & maxīe regū & pricipū ab ipa
īfātia ſūt tradēdi litteralibus diſciplinis. ca.vii.
Quas ſcientias addiſcere debent filii nobilium &
maxime filii regum & principum. ca.viii.
Qualis debeat eē magiſter q filiis nobiliū & ma
xīe regū & pricipū ē ppōnēdus. ca.ix.
Qualiter circa loquelam circa uiſum & auditum
inſtruendi ſunt iuuenes. ca.x.
Quot modis peccatur circa cibum & qualiter ſe
debeant habere iuuenes circa ipſum. ca.xi.
Qualiter īſtruēdi ſūt pueri ut ſe hēant circa potū
et circa uenerea et circa cōiugia cōtrahēda.c.xii.
Qualiter iuuenes ſe habere debeant in ludis in
ueſtibus & inueſtitu. ca.xiii.
Quod in ætate iuuenili maxime cauenda ſit praua ſocietas. ca.xiiii.
Qualis cura gerenda ſit de pueris a principio natiuitatis uſq ad.vii.annos. ca.xv.
Qualis cura habenda eſt de filiis a.vii.anno uſq
ad quartum decimum. ca.xvi.
Qualis cura habenda ſit de filiis ab anno .xiiii. &
deinceps. ca.xvii.
Quod nō omnes ciues æqualiter exercitandi ſūt
ad corporalia exercitia & labores. ca.xviii.
Quod filiæ ciuiū & maxīe nobiliū regū & prīci
pū a diſcurſu & euagatiōe ſūt cohibēdæ.ca.xix.
Quod uniuerſaliter omnes ciues & multo magis nobiles & reges & principes debent ſollicitari erga filias ne uelint uiuere ocioſe. ca.xx.
Quod decet reges & principes & uniuerſaliter
omnes ciues ſocllicitari erga filias ut ſint modo
debito taciturne. ca.xxi.
Incipiunt capitula tertiæ partis ſecundi libri
de regimine regum & principum:in qua tractatur quo regimine a regibus & principibus regēdi ſunt miniſtri & familia cætera.
Q d'ad gubernationē dōus ſpectat nō ſolū deter
[illegible] d ſeruis: ſed et d his q ſupplet idigētiā cor
poralē [illegible] duæ materiæ ſūt annexæ. ca.i.
Q ūo diſtinguenda ſunt organa gubernationis
domus & qualiter ad inuicem operant. ca.ii.
Qualia ædificia debent habere reges & principes
& uniuerſaliter omnes ciues quantum ad ope
ris [illegible] & aeris temperamentum. ca.iii.
Qualia debēt eē ædificia quātū ad ſalubriētem
[illegible] & quantū ad ordinē [illegible]. ca.iiii.
Q d poſſeſſio ē hōi quodāmō naturalis & ad
[illegible] poſſeſſionibus quodāmō nō utunt
ut hoīes: ſed ſunt hōīb[illegible]. ca.v.
Quod utile eſt in uita po[illegible] quemlibet propri
[illegible] gaudere poſſeſſionibus. ca.vi.
Q nō eſt [illegible] bonis uel rebus
[illegible]. ca.vii.
Q [illegible] & multo magis reges & principes nō
debent infinitas poſſeſſiones appetere. ca.viii.
Quot ſunt ſpecies [illegible] quæ fuit
[illegible] denario. ca.ix.
Q [illegible] ſunt ſpecies [illegible] & qu[illegible]
eſt laudabilis & quæ uituperabilis. ca.x.
Quod uſura eſt ſimpliciter deteſtabilis & qeam
decet reges & principes prohibere. ca.xi.
Quod diuerſi modi ſunt lucrandi pecuniam &
q aliqui illorum modorum ſūt regibus & prin
cipibus congruentes. ca.xii.
Quod aliqui naturaliter ſunt ſerui & q expedit
aliquibus aliis eſſe ſubiectos. ca.xiii.
Q d'pter ſeruitutē naturalē q̄ ē q̄ſi ſeruitus ſimpli
citer ē dare ſeruitutē legalē & poſitiuū. ca.xiiii.
Quod præter ſeruitutem & miniſtrationem naturalem & legalem eſt dare miniſtrationem
adductam & dilectiuam. ca.xv.
Quod in domibus regum & principum ſunt ip
ſis miniſtris officia cōmittenda. ca.xvi.
Qūo a regibus & principibus prouidenda ſunt
indumenta miniſtris. ca.xvii.
Quid eſt curialitas & q decet miniſtros regū &
principum curiales eſſe. ca.xviii.
Quomodo reges & principes erga ſuos miniſtros debeant ſe habere. ca.xix.
Quod in menſis regum et principum et uniuer
ſaliter nobilium tam recumbentes q̄ miniſtrātes non decet in eloquiis abundare. ca.xx.
Incipiūt capitula priæ ptis tertii libri de regimine regū & pricipū i qua tractat pter qd' bonū inuenta fuit cōitas domus ciuitatis & regni.
Q d' cōitas ciuitatis eſt aliquō principaliſſima &
eſt alicuius boni gratia conſtituta. ca.i.
Quo. & q̄ bōa hoīes cōſequūt de cōſtitutōe cōitatis pollitice q̄ ciuitas nūcupat. ca.ii.
Q d' hō naturaliter eſt aīal ciuile nō obſtante q
contingit aliquos nō ciuiliter uiuere. ca.iii.
Quibus rationibus probari poteſt ciuitatem eſſe
quid naturale & hominem naturaliter eſſe animal polliticum & ciuile. ca.iiii.
Quod præter communitatem ciuitatis utile fuit
[illegible] ta humana eſſe cōitatem regni. ca.v.
Q [illegible] diuerſi ſūt mōi gn̄atiōis regni et ciuitatis et
[illegible] oportet hūc tertiū librū in quo determīat de
[illegible] mōi regimine diuidere ī plures partes. ca.vi.
Q [illegible] ſocrates et plato dixerūt ciuitatē eē ordina
[illegible] et quid ſenſerunt de ciuili regimīe. ca.vii.
Q [illegible] n̄ oportet ciuitatē maximā unitatē et cōfor
[illegible] atē hr̄e ut ſocrates et plato ſtatuerūt.ca.viii.
Q [illegible] od non expedit ciuitati omnia ſic eſſe com
[illegible] nia ut ſocrates ordinauit:et q reges et prin
[illegible] hoc decet cognoſcere. ca.ix.
Qu[illegible] mala conſequuntur ſi in ciuitate uxores et
[illegible] ponantur eſſe communes. ca.x.
Qu[illegible] modo expediat ciuitati poſſeſſiōes eſſe pro
[illegible] s et quomodo communes ca.xi.
Q [illegible] d reges & principes non debent ſic diſpo
[illegible] ciuitatem q mulieres ordinentur ad opera
[illegible] t ſocrates ſtatuebat. ca.xii.
[illegible] s & pricipes nō ſic debēt diſpōere ciuita
[illegible] p idē ī eiſdē magratibus pponāt. ca.xiii.
Q [illegible] d non ſic ordinanda eſt ciuitas ſicut ſocrates

ſtatuebat. ca.xiiii.
Q uo poſitio ſocratis circa regimẽ ciuitatis trahi poſſit ad bonum intellectum. ca.xv.
Quod philoſophus Felleas ſtatuit ciuitatem ordinandam eſſe. ca.xvi.
Quod non oportet poſſeſſiones eſſe æquatas: ut Felleas ſtatuebat. ca.xvii.
Q d̕ pricipalis ĩtẽtio legiſlatoris debet eẽ circa repſionẽ cõcupiſcẽtiarũ & nõ circa æqualitatẽ poſſeſſionũ ut felleas ordinauit. ca.xviii.
Qualis fuit pollicia ypodõii & qd ypodõius ſtatuit circa regimẽ ciuitatis. ca.xix.
Quæ & quot ſũt rephẽſibilia in his q̃ ſtatuit ypodõius circa gubernationẽ ciuiũ. ca.xx.
Incipiũt capitula ſcdæ partis tertii libri de regimine regũ & pricipũ in qua tractat̃ qũo regẽda eſt ciuitas aut regnũ tẽpore pacis.
Q ũo regẽda ſit ciuitas tẽpore pacis & q̃ & quot cõſiderãda ſũt in tali regimine. ca.i.
Q uot ſunt ſpecies principantium & qui illorum ſunt boni & qui mali. ca.ii.
Q d̕ melius eſt ciuitatẽ & regnũ regi uno q̃ pluribus & ꝙ regnũ eſt optimus pricipatus. ca.iii.
Quibus rõnibus oñdi põt ꝙ appareat melius eẽ ciuitatẽ aut ꝓuĩciã regi pluribus q̃ uno & qũo ſolui poſſunt rationes illæ. ca.iiii.
Q uod melius eſt regimen regni & principatus ire per hereditatem & ſucceſſionem filioꝝ q̃ per electionem aliquam. ca.v.
Q uæ ſunt in quibus rex alios debet excedere & quomodo rex differat a tyranno. ca.vi.
Q uod tyrannides eſt peſſimus principatus & ꝙ ſumme debent cauere reges & principes ne eorũ dominiũ in tyrannidẽ cõuertat̃. ca.vii.
Quod eſt officium regis & qualiter rex ſe habere debeat in regimine ciuitatis & regni. ca.viii.
Q uæ ſũt illa q̃ debet opari uerus rex & qũo ſe hr̃e debeat & q̃ ſimulat facere ſe tyrãnus. ca.ix.
Q uæ & quot ſunt cautelæ quibus tyrannus nitit̃ ſe in ſuo dominio præſeruare. ca.x.
Quot ſũt illa ad q̃ reducũt̃ cautelæ tyrãnicæ & ꝙ reges cauere debẽt ne efficiãt̃ tyrãni: qa opa regia ſũt optĩa: tyrãnica uero peſſima. ca.xi.
Q d̕ deteſtabile eſt regiã maieſtatẽ declinare in tyrãnidẽ & qcqd corruptiõis eſt in aliis pueſis pricipibus totũ in tyrãnidẽ cõgregat̃. ca.xii.
Q d̕ ſũme expedit regibus & pricipibus recte gubernare populũ & cauet̃ ne tyrãnizẽt qa multis d̕ cauſis cõtigit ſubditos ĩſidiari tyrãnis. ca.xiii.
Quod maxime rex cauere debet ne efficiatur tyrannus eo ꝙ pluribus modis corrumpatur tyrannides q̃ regius principatus. ca.xiiii.
Quæ ſunt conſiliabilia. ca.xv.
Quæ ſũt q̃ ſaluãt dñiũ regiũ & quot oport[illegible] regẽ facere ut ſe ĩ ſuo pricipatu cõſeruet. [illegible]
Quæ ſunt conſiliabilia & circa quæ opor[illegible] ſiliabilia adhibere. [illegible]
Quid ẽ cõſiliũ & q̃liter cõſilia ſũt fiẽda. ca.xvii.
Quales conſiliarios aſſumere deceat regiam maieſtatem. ca.xix.
Q uot oportet ſcire conſiliarios & circa quot cõſilia adhibenda. ca.xx.
Quod quantum poſſibile eſt ſunt omnia legibus determinanda & q̃ pauciora poſſunt arbitrio iudicum committenda. ca.xxi.
Qualiter eſt in iuditio ꝓcedẽdũ & ꝙ ſermões paſſionales ſũt corã iudice ꝓhibẽdi ca.xxii.
Q uæ & quot oporteat iudices habere ut contingat eos debite iudicare. ca.xxiii.
Q uæ & quot oporteat conſiderare iudices ut indulgeant humanis & ut ſint clementes potius q̃ crudeles. ca.xxiiii.
Q uod diuerſa ſunt genera legum & diuerſi ſint modi iuſtitiæ & ꝙ in ius naturale & poſitiuum cætera alia reducuntur. ca.xxv.
Q uomodo ius gentium & ius animalium a iure naturali habet eſſe diſtinctum. ca.xxvi.
Q ualiter debet eſſe lex humana & ꝙ condere tales leges ſit utile regno & ciuitati. ca.xxvii.
Q uod nõ cuius licet ẽ ferre & ꝙ leges uim obligãdi hẽant oportet eas ꝓmulgatas eẽ. ca.xxviii.
Q uot & quæ opera continere debent leges quæ a regibus & principibus ſunt cõdende. ca.xxix.
Q ualiter melius regit̃ ciuitas aut regnũ utrum melius regat̃ optĩo rege q̃ optĩa lege. ca.xxx.
Q uod præter legẽ humanã & naturalẽ oportuit dare legẽ euãgelicã & diuinã. ca.xxxi
Q uod quantum poſſibile eſt ſunt leges patriæ obſeruãde & ꝙ cauendum eſt aſſueſcere aut innouare ſiue immutare leges. ca.xxxii.
Q uid ẽ ciuitas & qd ẽ regnũ & qualẽ oportet eẽ ſe populũ exiſtẽtẽ ĩ regno et ciuitaẽ. ca.xxxiii.
Q uod tunc eſt optima ciuitas & optimum regnum & optimus populus quando eſt in multis perſõnis mediis conſtitutus. ca.xxxiiii.
Q uod expedit populo cum magna reuerentia obedire legibus & cum ſumma diligẽtia leges regias obſeruare. ca.xxxv.
Q ualiter ſe debent habere ciues & uniuerſaliter habitatores regni ne reges prouocentur ad iracundiam contra ipſos. ca.xxxvi.
Q uomodo reges & principes debeant ſe habere ut amentur a populo & quomodo ut timeãtur & ꝙ licet utrunq; ſit neceſſarium tamen plus debent appetere amari q̃ timeri. ca.xxxvii.
Incipiunt capitula tertiæ partis tertii libri de regimine regum & princi[illegible] [illegible] qua tractatur qũo regenda ſit ciuitas [illegible] m tempore belli.
Q uid eſt militia & ad quid ẽ inſtituta & ꝙ oĩs bellica operatio [illegible] continet̃. ca.i.
Q uæ ſunt regiones [illegible] in quibus meliores ſunt bellatores & ex quibus [illegible] ibus eligendi ſunt homines belliçoſi. ca.ii.
In qua [illegible] aſſumendi ſunt iuuenes ad opa bellica & [illegible] quibus ſignis cognoſcere poſſumus homines bellicoſos ca.iii.

Quæ & quot hr̃e debẽt hoĩes bellicoſi ut bñ pugnẽt & ut eos ſtrẽnue bellare cõtigat. ca.iiii.

Qui ſunt meliores bellatores an urbani & nobiles uel agricolæ & rurales. ca.v.

Quod in ope bellico nimiũ ualet exercitatio armorũ & ꝙ ad inceddẽũ gradati & paſſim & ad curſũ & ſaltũ exercitãdi ſũt bellatores. ca.vi.

Quod non ſufficit ad incedendum ſerio & gradatim & paſſim ad curſum & ſaltum exercitare bellantes: ſed ſunt plura alia ad quæ exercitandi ſũt homines bellicoſi. ca.vii.

Quod utile ẽ ĩ exercitu facere foſſas & cõſtruere caſtra & aliter caſtra ſũt cõſtruẽda & q̃ ſũt attẽdẽda ĩ cõſtructiõe caſtrorũ ca.viii.

Quæ & quot ſũt cõſiderãda in bello ſi debeat publica pugna committi. ca.ix.

Qđ utile eſt in bello ferre uexilla & cõſtituere duces & ꝑpoſitos & quales eẽ debeãt q in exercitu uexilla portant & qui equitibus & peditibus præponuntur ca.x.

Quibus cautelis debet uti dux belli ne ſuus exercitus ledatur in uia ca.xi.

Qualiter ordinãdæ ſũt acies ſi debeãus cõtra hoſtes uel cõtra aduerſarios dimicare ca.xii.

Quod deridẽdi ſũt in bello oẽs ꝑcutiẽtes ceſim & ꝙ elegibilius ẽ ꝑcutere punctim. ca.xiii.

Quot & quæ ſũt illa quæ hoſtes potẽtiores reddunt & quot modis & qualiter debemus hoſtes inuadere. ca.xiiii.

Qũo homines bellatores ſtare debeant ſi debẽt hoſtes percutere & qũo debeant eos circundare & qũo debeant declinare a pugna ſi non ſit bonum pugnam committere. ca.xv.

Quot genera bellorum & quot modis deuincendæ ſunt munitiões & urbanitates & quo tempore melius ẽ obſidere ciuitates & caſtra. ca. xvi.

Qũo debent munitiones obſideri & qũo periculoſius ĩpugnari pñt munitiões obſeſſæ. ca.xvii.

Quæ & quot ſunt genera machinarũ eiciẽtiũ lapides ꝑ q̃ ĩpugnari poſſunt munitiões obſeſſæ & deuinci pñt ciuitates & caſtra. ca.xviii.

Qũo per ædificia impulſa ad muros ciuitatis uel caſtri ĩpugnari pñt munitiones obſeſſæ. ca.xix.

Qualiter ædificãda ſũt caſtra & ciuitates ne ꝑ pugnã ab obſidẽtibus faciliter deuincẽť. ca.xx.

Quõ muniendæ ſunt ciuitates & caſtra & uniuerſaliter omnes munitiones & ab obſidentibus difficilius capiantur. ca.xxi.

Quõ reſiſtendum eſt impugnationi factæ ꝑ cuniculos & qualiter machinis lapidariis & aliis ædificiis obſeſſi debeant obuiare. ca.xxii.

Quualiter conſtruenda eſt nauis & qualiter committendum nauale bellum & ad quæ bella ſingula ordinantur. ca.xxiii.

Expliciunt capitula ſiue Rubricæ huius operis.

¶Egidii Romani ordinis fratrum Here/mitarum ſancti Auguſtini de regimine Principum Liber Primus Fœliciter Incipit.

PROOEMIVM

EX REGIA ac ſanctiſſima ꝓſapia oriundo ſuo domino ſpeciali. Domino Philippo primogenito & heredi præclariſſimi uiri domini philippi dei gratia illuſtriſſimi regis Francoruꝫ. Suus deuotus frater Egidius Romanus ordinis fratrum heremitaruꝫ ſancti Auguſtini cum recommendatione ſeipſum & ad omnia famulatum.

¶Clamat polliticorum ſententia omnes pricipatus nō eſſe æqualiter diuturnos nec æquali peryodo ſingula regimina menſurari. Sed aliqua ſunt annualia: aliqua ad uitã: Aliqua uero per hereditateꝫ & ſucceſſionē in filiis quæ quodãmodo perpetua iudicantur. Cum igitur nullum uiolentum conſtet eſſe perpetuum fere omnia naturalia proteſtentur: Qui in ſe & in ſuis poſterioribus filiis ſuum principatū perpetuari deſiderat: ſummo o[illegible]re ſtudere debet ut ſit ſuum regimen nat[illegible]. Nunquam autem naturalis quis rector efficitur: ſi paſſione aut uolūtate cupiat principari. Sed ſi cuſtos iuſti exiſtens abſq; ratione ex lege nihil ſtatuat imperandum: nã ut teſtatur phyloſophus ſicut ē naturaliter ſeruus qui pollens uiribus deficit intellectu: ſic uigens mentis induſtria & regitiua prudentia naturaliter dominatur. Quare ſi ueſtra generoſitas glorioſa ire amicabiliter requiſiuit ut de eruditione principum ſiue de regimine regum quendam librum componerem. Quatenus gubernatione regni ſecundum rationē & legem diligentius circunſpecta polleretis regimine naturali ut apparet ad liquidum [illegible] ut [illegible]ſtinctu humano ſed potius diuino gub[illegible]di petitio poſtulatur. Videtur e[illegible] de[illegible]ipotēs in cuius femore ſcribi[illegible] reg[illegible]minus dominãtium & rex regum ueſtræ domus ſanctiſſimæ curam gerere ſpecialem. Cum ueſtram pudicam ac uenarabilem infantiam inclinauit ut ſequens ſuorum patrum ac prædeceſſorum ueſtigia in quibus per amplius & perfectius uiget & uiguit zelus fidei & religio criſtiana non paſſione & uoluntate ſed lege & intellectu regulas regni iuſtiſſimas cupiat præſeruare. Hac igitur requiſitiōe laudabili & honeſta quaꝫ mihi reputo in præceptum necnon & ſuffragãte bono gentis quod eſt diuinius & communiuſq̄ bonum aliquod ſingulare irrecuſabiliter inclinatus auxiliante altiſſimo irrecuſabiliter delectabiliter opus aggrediar: ut ueſtra reuerenda nobilitas requiſiuit.

¶Quis modus ꝓcedendi ſit in regimine principum Capitulum primum.

OPORTET latitudo ſermonis in una quaq; re ſit ſecūdū exigētiã illius rei: & nō magis neq; minus ut uult phūs. vii. methe. Si ergo de regimine principū ſiue regū intēdimus artē & noticiam tradere ut nō fiant ulteriores ſermones q̄ præſens opus requirat primo uidēdum eſt quis ſit modus ꝓcedēdi in hac arte. Sciendū ergo ꝙ in toto morali negotio modus ꝓcedendi ſecūdū phūm eſt figuralis & groſſus. Oportet. n. in talibus typo & figuraliter pertrãſire quia geſta moralia cōpletæ ſub narratiōe nō cadūt. Poſſumus autē triplici uia uenari: ꝙ modū ꝓcedendi in hac ſciētia oportet eſſe figuralē & groſſum. Prima uia ſumit᷑ ex parte materie circa q̄ uerſat᷑ hmōi ars. Secunda ex parte finis qui intēdit᷑ in hac arte: Tertia ex parte auditoris qui erudiēdus eſt per talem arteꝫ. ¶Prima uia ſic patet cū. n. doctrina de regimine principum ſit de actibus hūanis & cōprahēdat᷑ ſub morali negotio: q̄a materia moralis (ut dictū ē) nō patit᷑ perſcrutationem ſubtilem. Sed eſt de negotiis ſingularibus q̄ ut declarari habet. ii. eth. ꝓpter ſui uariabilitatē magnam incertitudinem habēt quia ergo ſic eſt ipſa acta ſingula

tia quæ ſunt materia huius operis oſtēdunt incedendū eſſe figuraliter & typo: hanc aūt rōnē uidetur tāgere phūs primo ethicorū. Cū ait ꝙ dicetur ſufficiēter de morali negocio ſi manifeſtatio fiat ſecūdū ſubiectā materiā. Vñ ſubdit ꝙ diſciplinatiue intātū certitudinē inquirere ē ſecūdū unūquodq; genus inquātū natura rei recipit: uidet̄ eni natura rei moralis oīno eſſe oppoſita negocio mathematico. Nam demōſtratiōes mathematicæ ſunt certæ in primo gradu certitudinis ut ait cōmēta.ii.metha.rōnes uero morales ſunt ſupficiales & groſſæ. Geometræ igit̄ ē nō pſuadere ſed demōſtrare. Rethoris uero & pollitici nō eſt demonſtrare ſed pſuadere ꝓpter qd̄.i.ethi.ſcribit̄ ꝙ ꝓximū eſt uel par peccatū eſt mathematicū pſuadētē acceptare & rethoricū demōſtratiōes expetere. ¶ Secūda uia ſumit̄ ex parte finis q intendit̄ in hac arte: nā ut ſcribit̄.ii.ethi. opus morale ſuſcipimus nō contēplationis grā neq; ut ſciamꝰ ſed ut boni fiamus: finis ergo intētus in hac ſcia nō eſt ſui negocii cognitio ſed opus nec ē ueritas ſed bonū; cū ergo rōnes ſubtiles magis illuminēt intellectū: ſupficiales uero & groſſæ magis moueant & inflāmēt affectū i ſciētiis ſpeculatiuis ſpāliter. Pricipaliter querit̄ illūinatio itellectus ꝓcedēdū eſt demōſtratiue & ſubtiliter: ſed in negocio morali ubi q̄ritur rectitudo uolūtatis & ut boni fiamus ꝓcedendū eſt pſuaſiue & figuraliter: uñ.i.ethi.ſcribit̄ morale negociū amabile eſſe ſi de talibus & talibus dñtes & de his que ſunt ut frequētiꝰ groſſe & figuraliter ueritatē oñdet̄. ¶ Tertia uia ſumit̄ ex parte auditoris q erudiēdꝰ eſt in hac arte: nā licet intitulatus ſi hic liber de eruditione pricipū totꝰ tñ populꝰ erudiēdus eſt p ipm̄ q̄uis eni nō qlibet poſſit eſſe rex uel priceps: qlibet tñ ſummo ope ſtudere debet ut talis ſit ꝙ dignus ſit regere & pricipari qd̄ eſſe nō pōt niſi ſciātur & obſeruētur q̄ in hoc ope ſunt dicēda: totus ergo populis auditor: quodāmō ē huiꝰ artis ſed pauci ſunt uigētes acumine itellectꝰ pp qd̄ dicitur.iii.reth. ꝙ q̄to maior ē populus remotior ē intellectꝰ auditor ergo moralis negocii eſt ſimplex & groſſus ut oñdt̄.i.i.reth. Cū igit̄ totus populus ſubtilia cōphēdere nō poſſit icedēdū eſt i morali negocio figuraliter & groſſe. Immo qa ſecūdū phūm i polliticis q̄ oportet dñm ſcire pcipere hæc oportet ſubditū ſcire facere: ſi p hūc librū iſtruūtur principes qūo debeāt ſe hr̄e & q̄liter debeāt ſuis ſubditis impare: oportet doctrinā hāc extēdere ſe uſq; ad populū ut ſciat qualiter debeat ſuis pricipibꝰ obedire & qa hoc fieri non pōt ut tactū eſt niſi p rōnes ſupficiales & ſenſibiles oportet modū ꝓcedēdi in hoc opere eſſe groſſum & figuralem.

¶ Quis ſit ordo dicendorum. Capitu.ii.

CVM oīs doctria & oīs diſciplina ex pexiſtēti fit cognitione ut di.i. poſterioꝝ bene ſe hēt narrare ordinē dicēdoꝝ ut de ipſis q̄dā pcognitio habeatur. Hac aūt pcognitione phabita itellectus dicendoꝝ facilius capiet̄. Sciēdū ergo hūc totalē librū intēdimus in tres partiales libros diuidere. In quoꝝ primo oñdet̄ qūo maieſtas regia & p conſequēs q[illegible]o quilibet hō ſeipm̄ regere debeat. In ſe[illegible] uero manifeſtabit̄ qūo debeat ſuā fam[illegible] gubernare. In tertio aūt declarabit̄ qūo pēſſe debeat ciuitati & regno. Primo ergo libro deſeruiet ethica ſiue monaſtica. Secūdo yconomica. Tertio pollitica. ¶ Eſt ergo hic ordo rationalis & naturalis. Rationabilis qdē quoniā ea quæ ſunt ad alterū ſumūt origine; ex his q̄ ſunt ad nos ipſos: unde.ix.ethi.ſcribit̄ ꝙ amicabilia q̄ ſunt ad amicos uidentur ueniſſe ex his q̄ ſunt ad ſeipm̄. Ille eni amicus eſſe uidet̄ qui ſic ſe hēt ad amicū cui amicat̄ ut ad ſeipm̄. ꝙ ergo dictū eſt de amicabilitate ueritatē hēt de ipā induſtria regiatiua qui eni iduſtris eē u[illegible] alios negat debet induſtris eē ut ſeip[illegible]et; q̄re rōnabile ē ut prius dete[illegible] de[illegible]gimine ſui q̄ de regimine familiæ ſu[illegible]. ¶ Eſt.n.hic ordo

non ſolū rationalis ſed etiā naturalis. Natura enim ſemper ex imperfecto ad perfectū procedit: ut prius eſt qs naturaliter imperfectus & puer q̄ pfectus & uir. In ipſis etiā ſpeculabilibus ordine naturali ſemp ex imperfecto ad pfectum ꝑcedimus ut prius qs hēat ſciam & cognitionē impfectā & poſtea habeat eā pfectiorē & ſic dando ſe ſpeculationi cōtinue in ſciam pficitur: donec ſecundū modū ſibi poſſibilē habeat pfectā noticiā: ꝙ ergo ſecundū naturalē ordinē dictū eſt de ſpeculabilibus ueritatē hēat de ipſis operabilibus. Nā ſicut ī ſpeculabilibus cognitio impfecta naturaliter ꝑcedit pfectam: ſic in operabilibus pfectā induſtriā ꝑcedit aſtucia imperfecta: cū ergo nō requirat̃ tāta induſtria ad regēdū ſeipm̄ quāta requirit̃ in gubernatione familiæ nec requirat̃ tanta prudentia in regimine familiæ quanta in gubernatiōe ciuitatis & regni: ordine naturali decet regiam maieſtatē. Primo ſcire ſeipm̄ regere. Secūdo ſcire ſuā familiā gubernare. Tertio ſcire regere regnū & ciuitatē. ℂ In primo aūt libro ī quo agetur de regimine ſui: ſunt quattuor declarāda: nā primo oſtendet̃ in quo regia maieſtas debeat ſuū finē & ſuā fœlicitatē ponere. Secundo quas uirtutes debeat habere. Tertio quas paſſiones debeat ſequi. Quarto quos mores debeat imitari: nā cū bene uiuere & bene regere ſeipſum eſſe nō poſſit niſi quis ſe det bonis actibus & bonis operibus regulatis ordine rōnis uolēs tractare de regimine ſui oportet ipm̄ noticiā tradere de oībus his q̄ diuerſificant mores & actiones. Inde eſt ergo ꝙ uult phūs. 2. ethi. proficuū eē morali negocio ſcrutari ea quæ ſunt circa operationes quō faciendū ſit eas. ℂ Operatiōes aūt noſtræ ex. iiii. quātū ad ꝑſens ſpectat uident̃ oriri & diuerſificari uidelicet ex finibus. hītibus: paſſionibꝰ & moribus: nā cū finis ſit operationū noſtrarum principiū ſecundū quod quis ſibi alium & aliū finē ꝑſtituit alia & alia operat̃. Ad ſciēdū ergo quæ operari debemus maxime proficuū eſſe uidet̃ quē finē nobis ꝑſtituere debeamus. Rurſus quia ut dicitur. ii. ethi: ſignū generati habitus eſt declarationē & triſticiā fieri in opere. Secundū quod alios & alios habitus habemus in aliis & aliis actibus delectamur. Tertio diuerſificant̃ actiones & opera nō ſolum ex finibus uel ex habitibus: ſed etiam ex paſſionibus. Nam aliter & aliter paſſionati aliter & alirer operantur. Videmus ꝙ quia timor & deſperatio non ſunt eadem paſſio cum ſpe: timentes & deſperātes de uictoria turpiter agunt: & dimittunt aciem & fugiunt de bello: ſperantes autem ſe uincere inuadunt bellantes & aggrediuntur hoſtes: ꝙ ergo dictum eſt de ſpe & timore intelligendū eſt de aliis paſſionibus: ſingulæ affectiones & paſſiones aliquā inclinationē in nobis efficiunt ut alia & alia opa faciamus. ℂ Quarto ēt ipſi mores opa diuerſificare uidentur nā habētes mores ſenū aliter operant̃ q̄ habētes mores iuuenū. Senes. n. ut ſuo loco oſtendet̃ ſunt naturaliter icreduli & auari: iuuenes ergo ſunt liberales naturaliter & creditiui. Vident̃ aūt hec. iiii. habere aliq̄ analogiā ad inuicē: nā ex aliis & aliis motibꝰ habēt eſſe aliæ & aliæ paſſiōes ex aliis & aliis paſſionibus cōſurgunt alii & alii habitus. Ex aliis & aliis habitibus ꝑſtituūtur alii & alii fines. Sicut: n. diuerſi ſunt mores iuuenū & ſenū ſic aliæ affectiones & paſſiōes ſunt ī utriſq;: & ſicut bonoꝝ & maloꝝ ſunt diuerſæ affectiōes ſic diuerſi ſunt hītus utrorūq;. Rurſus ex aliis & aliis hītibus ꝑſtitimus nobis alios & alios fines: nā ut dicitur .3. eth. q̄lis unuſquiſq; ē talis finis uidet̃ ſibi ī intēperato uidet̃ ꝙ totꝰ finis & magna fœlicitas ſit uti uenereis. Sicut ēt habētes alios hītus īclinant̃ ut finē ſibi ꝑſtituāt cōformē ſuo hītui. In prīo ergo libro de oībus his q̄ttuor tractabimꝰ uidelicet de fine ſiue de fœlicitate principū: de eoꝝ uirtutibus & de ipſis paſſiōibꝰ & moribus. Primo tñ dicēus de ipſo fine ſiue de ipſa fœlicitate quia finis agēdoꝝ ē pricipalis pricipiū q̄ aliqd̄ alioꝝ.

¶ Quanta ſit utilitas in dicendis. Ca.iii.

QVONIAM ut dictũ ẽ opus iſtud ſuſcepim⁹ gratia eruditiõis principũ: cũ nunq̃ qs plene erudiat̃ niſi ſit beniuolus docilis & attent⁹. Poſtq̃ in primo capitulo reddidim⁹ regiã maieſtatẽ beniuolã oñdendo q̃ dicenda ſunt nos eſſe faciliter tractaturos: & in ſecundo reddidim⁹ eã docilem narrãdo ordinem dicendoꝝ reſtat ut in hoc capitulo tertio reddam⁹ eã attentã declarando quãta ſit utilitas dicendorũ. Nã qa cõiter hoĩes odiũt ſermonem perſcrutatũ ut plurimũ auditores ſunt beniuoli ꝓferentibus ſermones faciles ſuperficiales ꝙ ſi in aliis ſcientiis hoc eſt corruptio appetitus. In morali tñ negocio ubi modus rei requirit traditionem figuralẽ & groſſam nõ eſt corruptio appetitus: ſed magis eſt ordo rectus & debitus. In huiuſmodi ergo arte ex facilitate tradendi redditur auditor beniuolus: ex ordine dicendorũ reddit̃ docilis: nã quis maxime efficitur docilis.i.abilis ad capiendũ doctrinã ſi ei dicẽda quodã ordine & ſerio ꝓponant̃: ex utilitate aũt dicendorũ reddit̃ auditor attentus: nã quilibet attẽte audit ſi ſperat ſe utilia audituꝝ. Ex dicendis aũt ſi recte cognoſcant̃ & debite obſeruentur conſeqtur maieſtas regia quãtũ ad ꝑſens ſpectat.4.q̃ quilibet maxime amare & deſiderare debet. Primo enĩ lucrabitur maxima bona. Secundo lucrabitur ſeipm̃. Tertio alios. Quarto cõſequit̃ ut hẽat ipm̃ dominiũ & fœlicitatẽ eternã. Diſtinguunt̃ q̃dem uno mõ ipſa bona: qa q̃dam ſunt bõa minima q̃dã media: quædã maxima. Minima ſunt bona exteriora. Media ſunt bõa interiora q̃ poſſunt eſſe cõia bõis & malis huiuſmodi ſunt induſtria mentis: ingeniũ naturale: potentiæ aĩæ: his enĩ bonis ẽt ĩpi mali participant. Bona uero maxĩa ſunt bona iteriora q̃ mali participare non poſſunt cuiuſmodi ſunt uirtutes qbus ẽm ſanctos & ¶ cundũ phõs nemo male utitur: dicit̃ enĩ primo reth. ꝙ ſolæ uirtutes ſunt quibus nõ cõtingit male uti. ¶ Alio mõ diſtinguũtur bona ut patet p phũm tã in magnis moralib⁹ q̃ ẽt in ethi. qa q̃dam ſunt delectabilia q̃dã utilia q̃dam honeſta. Bona aũt hõeſta ſunt bona p excellentiã: nã in his bonis ẽm ipm̃ includunt̃ bona delectabilia & utilia. Bona enĩ ſi honeſta ſint hñt in ſe magnã delectationẽ & icludunt utilitatẽ utiliũ bonoꝝ: cũ ergo in hoc libro intendat̃ q̃uo regia maieſtas fiat uirtuoſa & q̃uo eos quos hẽt regere inducat ad honeſtatẽ & uirtutẽ: maxima eſt utilitas in dicendis quia eis obſeruatis habebuntur bona maxima & honeſta. ¶ Secundo eſt maxima utilitas in dicendis quia ex eis nõ ſolũ qs lucrabit̃ maxima bõa: ſed ẽt lucrabit̃ ſeipm̃. Eſt enĩ morale negociũ: ut pluries tactũ eſt ut boni fiamus: bonus ãt uidet̃ ſeipm̃ hẽt: malus aũt ſeipſo caret: ſic enĩ imaginari debemus qa ſicut in ciuitate & i regno plures ordinant̃ ad unũ ducẽ & ad unũ regẽ ſic in uno & eodẽ hoĩe potentiæ q̃ ſunt rõnales p participationẽ ordinãtur ad intellectũ qui eſt rõnalis p eſſentiã: ſicut ergo rex nõ dicit̃ hẽre regnũ nec dux dicit̃ hẽre ciuitatẽ: ſi i regno uel ciuitate ſunt aliqui q̃ nõ obediant regi uel duci: ſic hõ aliquis ſingularis dicit̃ nõ hẽre ſe ipm̃ ſi appetitus diſſentiat rõni & ſi rõnale p participationẽ non obediat rõnali p eſſentiã. hõ enĩ ẽm phũm.9.ethi. maxĩe eſt intellectus & rõ: qñ ergo rõ non dominat̃ his q̃ ſunt in hoĩe hõ non dñatur ſibi ipſi nec regit ſeipſũ nec ꝓprie ſeipſũ habet: imo unũ uult rõe & aliud agit paſſione tractus & iclinatus quare ſi mal⁹ homo non hẽt ſeipm̃ ſed bonuſ p hoc negociũ q̃d ẽ ut boni fiam⁹ homo ſeipm̃ lucrat̃. ¶ Tertio lucrat̃ alios nã ex hoc ꝙ aliquis recte regit ſeipm̃ dignus eſt ut efficiat̃ rector & domin⁹ alioꝝ. Nã uigens prudentia & aliis uirtutibus moralibus de qbus in hoc libro tractabit̃ dignus eſt pricipari ꝙ ſi in hac careat dato ꝙ p ciuilẽ potentiã principetur magis tñ eſt dignus ſubici q̃ principari: & magis ẽ naturaliter ſeruus q̃ dominus.

¶ Q uarto obſeruatis his quorũ in hoc li/
bro tradem⁹ notitiã conſequemur ut habea
mus dominiũ ipm & fœlicitatẽ eternã. Eſt
eni deus ipſe eẽtia unitatis qa eſt maxime
unus & bonitatis qa eſt maxime bonus: quã
to ergo qs appropinquat plus ad unitatẽ &
bonitatẽ tanto eſt conformior primo prĩci
pio & pfectius hẽt ipm deus: mali aũt hoĩes
minime ſunt uniti totũ eni regnũ eoꝶ ẽ diſ
perſum. Regnũ.n.cuiuſlibet hoĩs ẽ ex eo ꝙ
potẽtiæ aĩæ regunt̃ p rationẽ & intellectũ:
qñ igit̃ aliud dictat rõ: aliud ſeqtur appetit⁹
qd̃ contingit in hñtibus aĩam pueſam: tũc
ergo hõ non eſt unitus ſed in ſeipo non hẽt
diſcretionẽ ppter qd̃ difformis eſt a primo
principio. Sed pollẽtes uirtutibus & habũ
dãtes in bonis honeſtiſ qa conſeqtur regulã
rõnis & conſequit̃ bona ſimpliciter nõ bo/
na ẽm ſenſum in ſeipis hñt unitatẽ & boni
tatẽ ppter qd̃ conformant̃ primo prĩcipio
& in ſeipſis ipm deũ hr̃e dicunt̃. Tanta igi/
tur eſt utilitas in dicẽdis ꝙ eis obſeruatis lu/
crabimur maxima bona noſipſos & etiã ali
os habebimus ipm deũ & p conſequẽs fœli
citatẽ eternã. Verũ qa ea quoꝶ tradem⁹ no/
titiã abſq; diuina gratia obſeruari nõ pñt:
decet quẽlibet hoĩem & maxie regiã maie/
ſtatẽ iplorare diuinã gratiã: nã qto maieſtas
regia i loco altiori cõſiſtit tãto magis idiget
diuina gr̃a ut poſſit uirtutũ opa exercere: &
ſibi ſubditos ualere inducere ad uirtutẽ.

¶ Q uot ſunt modi uiuendi & quomodo
in eis fœlicitas habet eſſe. Capitu.iiii.

P REMISSIS quibuſdã pambu/
lis neceſſariis ad ppoſitũ qa reſpe
ctu ſequẽtis opis ex facilitate mo/
di tradẽdi reddim⁹ regiã maieſtatẽ beniuo
lã ex ordine dicẽdoꝶ reddim⁹ eã docilẽ ex
utilitate repta in eis reddim⁹ ipſam attẽtã.
Reſtat dicere ſeriatim q̃ in hoc ope ſunt di/
cẽda; uerũ qa finis eſt principiũ agibiliũ prĩ
cipalius q̃ aliqd̃ alioꝶ ut dicebat̃ ſupra iõ a
fine & fœlicitate inchoãdũ eſt. ¶ Cũ ergo
ẽm diuerſos modos uiuẽdi diuerſi diuerſi/
mode ſibi finẽ pſtituant narrãdi ſunt modi
uiuẽdi: & oñdendũ eſt qũo in eis fœlicitas ẽ
ponẽda. Diſtinxerũt ãt phyloſophi ut patet
ex.i.ethi.triplicẽ uitã uidelicet uoluptuoſam
polliticã contẽplatiuã. uidebãt.n.hoĩem eẽ
mediũ inter ſupiora & inferiora: eſt aũt hõ
naturaliter medi⁹ iter bruta qb⁹ ẽ ſupior &
ſubſtãtias ſepatas q̃s cõi noĩe uocam⁹ ange/
los qb⁹ ẽ inferior. Tripliciter igit̃ poterit cõ
ſiderari hõ: primo ut cõicat cũ brutis. ſecũdo
ut ẽ aliqd ĩ ſe. tertio ut pticipat cũ angelis ſi/
ue cũ ſubſtãtiis ſepatis. Secũdũ has tres con
ſideratiões ſumptæ ſunt a phĩs pdictæ tres ui
tæ: uoluerũt.n.ꝙ hoĩ ut cõicat cũ brutis com
petit uita uoluptuoſa: ut eſt aliqd i ſeipſo ui
ta pollitica: ſed ut pticipat cũ ſubſtãtiis ſepa/
tis competit ei uita contẽplatiua: Q uilibet
ergo uel uiuit ut beſtia: uel uiuit ut hõ: uel ui/
uit ut angel⁹: nã ẽm uitã uoluptuoſam uiuit
ut beſtia: ẽm ciuilẽ uiuit ut hõ: ẽm contẽpla
tiuã uiuit ut angel⁹. Diſtixerũt ergo has tres
uitas ſiue hos tres modos uiuẽdi non tñ po
ſuerũt niſi duplicẽ fœlicitatẽ: nã in uita uolu
ptuoſa negauerũt eẽ fœlicitatẽ qd̃ & theo/
logi negãt: poſuerũt eni fœlicitatẽ polliticã
& contẽplatiuã: ut dicat̃ qs fœlix pollitice
qñ ẽ fœlix ut hõ hñdo in ſe prudẽtiã q̃ ẽ re/
cta rõ agibiliũ: dicat̃ fœlix cõtẽplatiue qñ ẽ
ſupra hoĩem & qñ ẽ fœlix nõ ſolũ ut hõ ſed
ut ẽ i eo ad aliqd diuinũ & aliqd meli⁹ hoĩe
pfectũ igit̃ i agibilib⁹ uocabãt fœlicẽ polli/
tice: ſed pfectũ in ſpeculabilib⁹ uocabãt fœ
licẽ contẽplatiue & appellabant ipm non
hoĩem ſed hoĩe meliorẽ: nã agere & cõicare
in actionib⁹ cũ aliis competit hoĩ ut hõ eſt:
ſed ſpeculari & cognoſcere ueritatẽ cõpetit
ei ut ẽ in eo ĩtellect⁹ ſpeculatiu⁹ q eſt aliqd
diuinũ & ſecũdũ quẽ cõicamus cũ deo & cũ
ſubſtãtiis ſepatis. uñ ex.i.polli.patet ꝙ quili
bet uel ẽ hõ uel ẽ hoĩe peior & tũc ẽ beſtia:
uel ẽ hoĩe melior & tũc ẽ qd diuinũ & ſemi
deus. ſi ãt ẽ hõ qa hõ ut ibi pbat̃ ẽ naturali
ter alias ſociale ciuile & polliticũ ſeqt̃ ꝙ re
gat̃ ſecũdũ prudẽtiã & uiuat uita pollitica

ſi aũt eſt beſtia & hoīe peior tunc non regit᷑ rōe & prudentia: ſed regit᷑ paſſione & uiuit uita uoluptuoſa: ſed ſi ſit diuin⁹ & hoīe melior tunc ſpeculat᷑ p ſapiētiā & uiuit uita cōtēplatiua: tāta eſt ergo differētia īter prudētē ī agibilibus & pfectū in ſpeculabilib⁹ quāta eſt inter uiuentē uita humana & pollitica & uiuētē uita cōtēplatiua & angelica. Dediti.n.opabilibus pp diuerſitatē negociorum emergētiū turbant᷑ erga plurima: & ut plurimū iſti ſentiunt.paſſiones carnis dediti uero ſpeculabilibus quodāmō ab his paſſionibus ſūt abſtracti & qa uiuere ī carne & non ſm carnē eſt magis angelicū ꝗ̄ humanū: fœlicē uita contēplatiua noluerūt phī appellare fœlicē pollitice & ut hoīem ſed ut cōicat cū ſubſtātiis ſepatis. Sapiētes igit᷑ & uiri ſpeculatiui ſunt maxime honorādi qa ſunt ſupra hoīem collocati. Sic ergo de modis uiuēdi & de fœlicitatibus reptis in ipſis phyloſophi diſtinxerūt nō tñ ad plenū & p oēm modū potuere attīgere ueritatē: nā licet uere differēt ꝙ in uita uoluptuoſa non ē ꝗ̄renda fœlicitas: ut infra clarius oñdet᷑. De uita uero pollitica ꝗ̄ theologi uocant uitā actiuā & de uita contēplatiua non uſq; quaq; uera ſenſerūt: crediderūt enī ꝙ ex puris naturalibus abſq; alio auxilio gratiæ poſſet quis oīa peccata uitare & pfecte uiuere ſecūdū uitā actiuā uel contēplatiuā qđ falſum eſt: nā ut ſupra tāgebat᷑ oībus uolētibus uiuere recte neceſſaria eſt regib⁹ & rectoribus alioꝝ. Poſuerūt etiā uitā contēplatiuā eſſe in pura ſpeculatione qđ eſt falſū; nūꝗ̄ enī qs in tali uita pficit᷑ niſi ſit in eo amor dei ſiue dilectio caritatis. In his ergo nō bene ſenſerūt ꝙ aūt uitā cōtēplatiuā dixerūt eſſe potiorē ꝗ̄ uitā pollitică & actiuā a theologis & a ueritate catholica non diſcordāt. ❡ His pactis dicam⁹ ꝙ decet regiā maieſtatē hos mdos uiuēdī cognoſcere & uitā uoluptuoſā fugere ne ſit hoīe peior: nā tales ut dicit᷑.1.ethi.ſūt uitā pecudū eligentes: uitā aūt actiuā & contēplatiuā in ſe habere debet ut p uitā actiuā uacet aliis magnifica faciendo ſibi ſubditos recte regendo p uitā contēplatiuā: uacet ſibi p internā deuotionē & dei dilectionem ī dei amore pficiēdo. Non.n.uitā contēplatiuā ponim⁹ ī pura ſpeculatiōe ut phī ſentiebāt: uñ ſi ī ſpeculatione diuioꝝ uita cōtēplatiua conſiſtit hoc eſt prout ex tali ſpeculatione ītendit᷑ interna deuotio & diuin⁹ amor: hāc aūt internā deuotionē tāto magis decet hēre reges & principes ꝗ̄to apud tribunal ſummi iudicis reddituri ſunt de plurib⁹ rōnem.

❡ Quod maxime expedit regiæ maieſtati ſuū finem & ſuā fœlicitatē agnoſcere. Ca.v.

EST āt diligenter notādū ꝙ ſicut materia p debitas trāſmutationes cōſeqt᷑ ſuā pfectionē & formā ſic hō p rectas & debitas opatiōes cōſeqt᷑ ſuā pfectionē & fœlicitatē: cū ergo nunꝗ̄ cōtigat recte agere ut reqrit cōſecutio finis ignorato ipſo fine. expedit uolēti cōſeq ſuū finem uel ſuā fœlicitatē hře pcognitionē ipſi⁹. Poſſum⁹ āt dicere qđ ad pñs ſpectat duplici uia uenari poſſum⁹ ꝙ expedit regi ſuū finē cognoſcere. Pria ē inquātū per ſua opa coopatur ut ſit finis cōſecutiu⁹. Secūda uero īquātum aliorum directiuus. Prima uia ſic patet nam ad hoc ꝙ aliquis per ſuā operationem finem conſequatur tria requiruntur. Primo ꝙ agat bene. Secundo ꝙ ex electione. Tertio ꝙ agat delectabiliter. Si enim non ageret bene ſed male nō conſequeretur finem ſed contrariū finis: nā finis ut dicit᷑.2.phiſi. non ſolū dicit qd ultimū ſed etiā quid optimū: ppter ꝙ.2.metha. inuit phyloſoph⁹ ꝙ finis & bonū idem; & qui tollit finem tollit omne bonū: quare ſi male agentes digni ſūt ut mala conſequātur qa malū contraria tur bono & p cōſequens cōtrariatur fini: male agentes ſecūdū ꝙ huiuſmodi digni ſunt ut non conſequant᷑ finem ſed contrariū finis Immo non ſolū male agens non conſequit᷑ finē; ſꝫ potentes bñ agere niſi bñ agāt non debet᷑ eis corona nec debet᷑ eis finis uel fœlicitas. uñ.1.ethi. ait ꝙ ī olimpiadib⁹.i.ī illis bellis

bellis & agonib⁹ non coronãť fortiſſimi:ſʒ agonizãtes:q.n.fortiſſimi ſunt ſupra potẽ/tes agonizař.attñ ſi nõ actu agonizãt nõ debeť eis corona : oʒ igiť actu bñ agere ut per opa nr̃a mereaur conſeq finẽ uel fœlicitatẽ. ¶ Secũdo reqriť ꝙ ex electiõe agam⁹:nã q caſu uel fortuitu bñ agat ex hoc nõ ẽ laudã/dus nec debeť ei ex hoc finis uel fœlicitas : nã q̃ ex electione nõ fiũt non ſũt uolũtaria. Ex uolũtariis ãt ut pʒ p phũm.3.ethi.nõ laudamur nec uitupamur.uñ i eodẽ.3. diciť ꝙ nullus ẽ beat⁹ niſi uolẽs:ſʒ q̃ nõ agim⁹ ex electione nõ agim⁹. uolẽtes ergo p ſe loq̃ndo ex talib⁹ opib⁹ ſm ꝙ hmõi ſũt non conſeqmur beatitudinẽ & fœlicitatẽ. Immo cũ ex opib⁹ uirtuoſis fœlicitatẽ conſequamur:qa uirt⁹ eſt habit⁹ elect⁹ imediate conſiſtẽs: ut diciť.2.ethi.oʒ opationes p q̃s finẽ conſeqmur ex electione pcedeř. ¶ Tertio agere oʒ delectabiliter:nã q̃to qs i aliquo ope magis delectať tãto magis uolũtarie ex hitu efficit op⁹ illud.uñ phũs.2. ethi.uult ꝙ nõ ſufficit agere bona:ſʒ bñ nec ſufficit opari iuſta ſed iuſte. contigit.n. aliquos prauos facere aliq̃ de gñe bonorũ tñ qa nõ faciũt ea bñ & delectabiliter nõ oʒ p hmõi opa eos conſeq fi/nẽ uel fœlicitatẽ. Cũ ergo iſta tria contigũt ꝙ agam⁹ bona ex electione & delectabili/ter maxĩe contigit nos ſic finẽ conſeq. hæc ãt maxĩe contigũt cognito fine. Expedit er/go ut finẽ conſeqmur finẽ p̄cognoſceř. Sic .n. imaginari debem⁹ ꝙ ſicut ẽ i cauſis efficiẽtib⁹: ꝙ agẽtia ſa mouẽt i uirtute agẽtis pri/mi ſic fines ſecũdarii mouẽt i uirtute finis ultimi:pp ꝙ ſicut ſi non eẽt agẽs primũ nullũ agẽs ageret ſic ſi nõ eẽt finis ultim⁹:& ſi nõ apphẽderem⁹ aliqd ut bonũ ultimatũ ꝙ uolũtatẽ moueret nullũ aliud bonũ uolũtateʒ mouere poſſet. qcquid.n. uult uolũtas uult i ordie ad aliqd ꝙ uult finaliter & ultimate : nõ apphẽſo ergo aliquo ſub rõne finis non contigit nos bñ agere : qa hoc poſito ceſſat oĩs humana actio : ut ergo agam⁹ oʒ nobis p̄ſtitueř aliquẽ finẽ:ſʒ ut bñ agam⁹ oportet nobis p̄ſtituere finẽ bonũ & debitũ : qa ex fine opera nr̃a ſpeciem ſũmunt:non.n.eſſe poſſet ꝙ eſſet bonũ opus ſi ordinaretur in malũ finem: p̄cognitio ergo finis requiriť ut bñ agam⁹. ¶ Secũdo talis p̄cognitio requiriť ut ex electione agam⁹:nã ſicut ſagittãtes non uidentes ſignũ ſi ſignũ pcutiãt hoc ẽ caſu & fortuitu : ſic nõ p̄cognoſcẽtes finẽ ſi bñ agãt & finem conſeq̃tur hoc non ẽ ex electiõe:ſʒ a fortũa.unde phũs.1.ethi. uolẽs oñdere neceſſariã eẽ p̄cognitioneʒ finis ait ꝙ cognitio finis ad uitã noſtram magnũ habet icrementũ:conſequamur ex hoc magis ipm finem queãdmodũ ſagittatores ſignũ hñtes magis utiqʒ adipiſcentur id ꝙ opor/tet. ¶ Tertio p̄cognitio finis non ſolum facit nos agere bene & ex electione :ſed etiaʒ delectabiliter:nã grauia efficiuntur delecta/bilia & dulcia: conſiderata beatitudine quã ex ipſis conſequimur:cuilibet ergo homini ut agat bene ex electiõe & delectabiliter ex/pedit ſuã fœlicitatem p̄cognoſcere: ſed ma/xime hoc expedit regiæ maieſtati : quia in operibus ſuis debeť intendere bonum gen/tis & cõe ꝙ eſt magis expediens & diuini⁹ q̃ bonũ aliqď ſingulare. Patet ergo ꝙ maxime decet regiã maieſtatẽ cognoſcere ſuã fœlicitatẽ ut opa cõia q̃ ſũt quodãmodo diui/na extiãt bñ delectabiliter & electiõe. Secũdo pʒ hoc idẽ ex eo ꝙ rex ẽ aliaꝝ directiu⁹: nã ſignata ſignum non percipit:non tñ pp hoc ipediť qn ſignũ percutiat: qa a ſagittãte i ſignũ dirigiť : ſicut igiť magis expedit ſa/gittatorem ſignum percipere q̃ ſagitta eo ꝙ ſit ſagittæ director ſic magis expedit regiam maieſtatem fœlicitatem & finem cognoſcere q̃ populum eo ꝙ ſit populi directiua.

¶ Quõ deceat regiã maieſtatem ſuã fœlicitatem ponere in uoluptatibus. Ca.vi.

u VLGVS communiter non per/cipit niſi delecta tiones ſẽſibiles & inde eſt quod communi nomine ut communiter poniť ſolas delectationes : tactus & guſtus abſolute appellamus uolup

tates & delectationes cũ tñ ſimpliciter lo-
quendo delectationes itelligibiles & ſpũa/
les ſine cõparatione ſint potiores & excellẽ
tiores q̃ uoluptates ſenſibiles. In hm̃oi aũt
uoluptatibus ſenſibilibus nõ eſſe fœlicitatẽ
ponendã triplici uia uenari poſſumus: quan
tũ.n.ad pñs ſpectat fœlicitas tria iportare ui
det᷑. Fœlicitas.n. dicit perfectũ & per ſe ſuffi
ciens bonũ: nã tunc dicimus aliquẽ eſſe fœ
licẽ qñ aſſecutus eſt id in quo cõſiſtit ſuũ per
fectũ bonũ. Vñ phũs.1.ethi. deſcribens fœ
licitatẽ ait. ꝙ fœlicitas eſt finis operatorũ p
fectũ & per ſe ſufficiens bonũ. Ex hoc ãt ſe/
quit᷑ ſecundũ uidelicet ꝙ fœlicitas ſit aliqd
ſecundũ rõnẽ: & ut rõ dictat & ſecundũ itel
lectũ cũ bona ſecundũ rõnẽ ſint bona per
fecte & ſimpliciter: bona uero ſecundũ ſen
ſu; ſint bona ſecundũ quid & ut nunc: ſi fœ
licitas ponit᷑ eẽ perfectũ bonũ oportet ꝙ ſit
bonũ ſecundũ itellectũ & rõnẽ uel ꝙ idẽ eſt
oportet ꝙ ſit tale bonũ quale recta rõ proſe
quendi iudicet. Ex his aũt ſequit᷑ tertiũ uide
licet ꝙ fœlicitas conſiſtat in bonis aĩæ nõ in
bonis corporis: cũ.n. corpus ordinet᷑ ad aĩa;
ſicut materia ad formã & ſicut iperfectũ ad
ſuã perfectionẽ: bona corporis ſunt iperfe-
cta reſpectu bonoꝝ aĩæ: pp hm̃oi bõa nõ di
ctat rõ ſic pſeqnda eẽ ut bõa aĩæ: Fœlicitas
igit᷑ ex quo dicit bonũ pfectũ dicit bonum
ẽm aĩam & ẽm rõnẽ: nã i opatiõe aĩæ ẽm rõ
nẽ cõſiſtit pfectũ bonũ humanũ ut declara
ri h;.1.eth. cũ igit᷑ uoluptates & delectatiões
ſẽſibiles nõ ſint bonũ pfectũ: nec bonũ ẽm
aĩam & ẽm rõnẽ cõſtat italib⁹ nõ eẽ fœlici/
tatẽ ponẽdã: ꝙ ãt hm̃oi uoluptates nõ ſint
bonũ pfectũ & ſufficiẽs de leui p;: nã ꝙ ſic
bonũ ẽ ſatiat appetitũ: hm̃oi ãt uoluptates
appetitũ ſaciare ñ pñt ut in ſe ipo qlib; expe
riri põt. uñ phũs.3.eth. loquẽs de talib⁹ de/
lectatiõib⁹ ait: ꝙ iſatiabilis ẽ appetit⁹ delecta
bilis Secũdo i talib⁹ nõ ẽ ponẽda fœlicitas
qa nõ ſũt bõa ẽm rõnẽ ſ; magis ſũt bõa ẽm
ſenſum: bõa.n. ẽm rõnẽ q̃to maiora ſũt tãto
magis reddũt rõnẽ liberã & expeditã: nã ꝙ
ẽm rõnẽ exiſtit icõueniẽs ẽ ꝙ rõnẽ ipediat:
ſ; hm̃oi delectatiões ſẽſibiles ſi uæhemẽtes
ſint rõnẽ obnubilãt iuxta id.3.ethi. Si tales
delectatiões magnæ & uæhemẽtes ſint co/
gnitionẽ.i. rõnẽ pcutiũt. ℂ Tertio uero nõ
eſt ponẽda fœlicitas i uoluptatib⁹ ſẽſibilib⁹
qa talia magis ſũt bõa corpis q̃ aĩæ. cũ.n. cor
pus ordiet᷑ ad aĩam: & nõ ecõuerſo: ſi fœlici
tas ẽ finale bonũ ad qd᷑ bõa ordinãt᷑ hm̃oi
bonũ non ẽ põnẽdũ i uoluptatib⁹ ſenſibili
bus q̃ ſũt bona corpis: ſ; magis i opib⁹ uir/
tutũ q̃ ſũt bona aĩæ. Poſſum⁹.n. dicere ꝙ l;
ſint delectationes aliq̃ licitæ & ihoneſtæ eo
ꝙ ipa opa uirtutũ hoi bono & uirtuoſo ma/
gnã delectationẽ faciãt: nulla tñ delectatio ẽ
eẽntialiter ipa fœlicitas l; poſſit eẽ aliqd fœ
licitatẽ conſeqns: ſ; hoc declarare nõ ẽ pñtis
negotii: forte tñ de hoc aliqd ifra dicet᷑. Ad
pñs ãt ſcire ſufficiat ꝙ non decet aliquẽ hõ
minẽ ſuã fœlicitatẽ ponere i delectatiõib⁹
ſẽſibilib⁹. Eſt ergo deteſtabile cuilibet hoĩ
ponere ſuã fœlicitatẽ i uoluptatib⁹: ſ; maxĩe
hoc ẽ deteſtabile regiæ maieſtati qd᷑ ẽt tri/
plici uia uẽari poſſum⁹. Priõ.n. talia ſũt dete
ſtabilia regi qa ipm̃ maxĩe deprimũt. Secũ/
do qa eũ contẽptibilẽ reddũt. Tertio qa eẽ
ipm̃ idignũ pricipari faciũt. Dicebat᷑.n. ſu/
pra ꝙ i uita uoluptuoſa conueĩm⁹ cũ brutis
& deſiderãtes ſic uiuere ſũt uitã pecudũ eli/
gẽtes: q̃to ergo qs i altriori gradu exiſtit tan
to p hãc uitã magis deprimit᷑. dictũ ẽ.n. ꝙ
decet pricipẽ eẽ ſupra hoĩem & totaliter di
uinũ: nã ut dicit᷑.5.polli. pricipat⁹ d; rñdere
magnitudini & dignitati: ut q̃to qs maior
priceps exiſtit tãto alios magis excellere d;
i dignitate uitæ & magnitudĩe bonitatis. In
tãto ergo gradu exñs idignũ ẽ ut uitã pecu/
dũ eligat qa p eã ualde deprimit᷑. ℂ Secun
do hoc ẽ deteſtabile regi qa ſe ip; contẽpti
bilẽ reddit. uñ phũs.5.polli. ait ꝙ maxĩe ex/
pedit pricipibus eſſe moderatos in delecta/
tionibus corporalibus. Innuit enim ipſe ibi
dẽ ꝙ dantes delectationib⁹ talib⁹ ſunt ſimi
les dormiẽtib⁹ & ebriis: nã dediti hm̃oi uo
luptatibus

luptatibus uſu rōis amittunt ſicut dormien tes & ebrii uti rōne non pñt: cū ergo ſecun dū eundē phūm non facile ſit cōteptibi lis q ſobrius ſed q ebrius: nec q uigil ſed qui dormiens dēcet regiā maieſtatē tales dele ctationes immoderatas fugere ne contem ptibilis uideat. ¶ Tertio decet pricipem ta lia deteſtari ne pricipari efficiat idignus: nā nullus eligit iuuenes in duces eo ꝙ non con ſtet eos eſſe prudentes. Indignū eſt. n. pue rū pricipari. Sȝ ut dicit. i. ethi. dr̄t aūt nihil iuuenis ſecūdū ætatē aut ſecūdū morem. Se quens. n. delectationes ſenſibiles dato ꝙ ſit ſenex tpe qa eſt puer moribus indignus eſt pricipari. Eſt ergo diligenter notandum ꝙ ſicut non differt eſſe puerū ætate & moribus ſic non refert eſſe ſenē moribus & ætate pp qđ ſicut ſi ſit ſenex tpe & puer moribus in digne pricipatur ſic ſi ſit puer ætate & ſenex moribus dignus eſt pricipari. nō. n. ait phūs ꝙ nēo eligat iuuenes i duces eo ꝙ cōſtet ipos nō eē prudētes. Sed eo ꝙ conſtet eos eē pru dentes qa ſi conſtat eos hr̄e mores ſeniles & uigere prudentia digni ſunt pricipari. Sic er go cōcluſio capituli ꝙ ne priceps deprima tur & ne contempnat & ne idignus ſit prici pari debet imoderatas uoluptates deſpicere.

¶ Q đ non decet regiā maieſtatem ſuam fœlicitatem ponere in diuitiis. Ca. vii.

p HYLOSOPHVS. i. polli. diſti guit duo gña diuitiarū: nā ſecūdū ipm q̄dam ſunt diuitiæ naturales q̄dam ſunt artificiales. Diuitiæ naturales di cunt eē quæ naturaliter ex rebus naturalib⁹ ꝓducunt cuiuſmōi ſunt quæ accipiuntur ex agris uel ex arboribus ut frumenta & uina uel etiam in aīalibus & uniuerſaliter q̄cūq imediate ad uictū & ueſtitum deſeruiunt in ter naturales diuitias cōputant. Artificiales autem diuitiæ ſunt quæ per artē & induſtri am hominum inuentæ in has naturales di uitias commutant cuiuſmodi ſunt aurū & argentum & uniuerſaliter omne nummiſ ma quæ immediate indigentias corporales non ſuplent: ſed per cōmutationem deſer uiunt indigente corporali. Aurū. n. & argen tū licet ſint naturalia metalla ſunt tñ artifi ciales diuitiæ: in nullis autem diuitiis eſt po nenda fœlicitas. Tangit. n. i. polli. tria pro pter q̄ uenari poſſumus in artificialibus diui tiis fœlicitatē nō eſſe ponēdā. Primo quia artificiales diuitiæ ad naturales ordināt. Se cūdo qa talia habēt ꝙ ſint diuitiæ ex ordina tiōe hoīum. Tertio quia ſecūdū ſeipſas idi gētiæ nō ſatiſfaciunt. Dicebat. n. ſupra fœ licitatem eē illud bonū ad quod alia bōa or dinant ꝓpter quod diuitiæ artificiales eo ipſo ꝙ ordinant ad diuitias naturales rōnē fœlicitatis hr̄e nō pñt. ¶ Secūdo i talib⁹ nō ē ponēda fœlicitas qa nō hn̄t ꝙ ſint diuitiæ niſi ex ordinatiōe hoiū tm̄. nūmiſmata au tē nō hn̄t ꝙ ſint diuitiæ niſi ex ordinatiōe hoiū. unde. i. polli. dicit trāſmutatis utētibus .ſ. trāſmutata diſpoſitiōe utentiū ſiue tranſ mutato ordine & diſpoſitiōe hoium: hmōi diuitiæ nullam hn̄t dignitatē neq utilitatē. qđ. n. tm̄ auri uel tot nūmiſmata tm̄ ualeāt tritici: hoc ē qa nūmiſmata reputāt magna i opiniōe hoium & qa ſic uult ordo & diſpoſi tio utentiū eis. ¶ Tertio i talib⁹ nō ē ponē da fœlicitas qa aurū & argētū & oīa nūmiſ mata nō ſolū aīam nō faciāt nec ſunt pfectū bonū ſȝ ēt p ſeipa nō ſatiſfaciūt idigētiæ cor porali: pōt. n. cōtigere ut dicit. i. polli. ꝙ qs diues pecunia famæ moriat. Recitat. n. ibi de quodā cuius nomē erat Mida ꝙ cum ni mis eēt audi⁹ auri ut fabuloſe dicit ipetrauit a deo ut q̄cquid tangeret fieret aurū. Cū er go tact⁹ reſeruet i ſingulis ptibus corporis etiā ore nihil tāgere poterat qn cōuerteret in aurū. Erat ergo ei magna copia auri cū ta mē famæ periret ꝙ eē nō poſſet ſi aurū uel cætera nūmiſmata ueræ eēnt diuitiæ & ueræ ſatiſfacerēt idigētiæ corpali. tū ergo qa di uitiæ i ordie ad aliqd: tū uero qa ſūt diuitiæ ex īſtitutiōe hoiū: tū qa cū ſint corpalia ipi i digētiæ corpali p ſe nō ſufficiūt i eis nō ē po nēda fœliciras. Q đ āt in naturalibus diuiti

is cuiuſmõi ſunt cibus & potus & ea q̃ p ſe
indigẽtie corporali ſatiſfaciũt non ſit ponẽ
da fœlicitas de leui patet: nã cũ fœlicitas ſit
bonũ optimũ in optĩo nr̃o quæri debet: cũ
ergo aĩa ſit potior corpore fœlicitas non eſt
ponenda in talibus diuitiis q̃ ſunt bona cor
poris. Sed ut ſupius dicebat̃ ponẽda eſt in
actib⁹ uirtutũ quæ ſunt bona aĩæ. cuilibet er
go hoĩ deteſtabile eſt ponere ſuã fœlicitatẽ
ĩ diuitiis ſed maxĩe deteſtabile ẽ regiæ ma
ieſtati. Nã ſi rex aut prĩceps ponat ſuã fœli
citatẽ in diuitiis tria maxĩa mala inde con/
ſequũt̃. Prĩo qa admittit maxĩa bõa ſo qa
efficit̃ tirãnus. Tertio qa efficit̃ populi de/
p̃dator. Diligẽs.n. pecuniã ut finẽ & timẽs
pecuniã elargiri nũquã põt eẽ magnific⁹ cu
ius eſt facere magnos ſumptus: nec etiã põt
eẽ magnanim⁹: qa etiã metuẽs pecuniã per
dere nihil magnũ attẽtabit. immo cũ ille ſit
magnanim⁹ cui nihil corpale eſt magnũ ut
uult phũs. 4. eth. ca. de magnanimitate qa
in opinione auari q̧ in opinione ponentis
ſuã fœlicitatem in diuitiis: diuitiæ ſunt quid
magnũ: ĩpoſſibile eſt talẽ eẽ magnanimũ &
magnanimitas ſunt maxĩa bona & maxĩe re
giã maieſtatẽ eẽ ornatã talibus uirtutib⁹ dẽ/
teſtabile eſt ei ſuã fœlicitatẽ in talibus põne
re. ❡ Secũdo deteſtabile eſt regi uel prĩcipi
ſuã fœlicitatẽ ponere in diuitiis qa hoc fa/
cto tirãnus efficit̃. eſt.n. dr̃a inter regẽ & ti/
rannũ ut patebit in. 3. libro: cũ determĩabit̃
de regimine regni: nã rex ꝓprie eſt q intẽ/
dit bonũ regni & bonũ cõe. Si aũt intẽdit
bonũ ꝓpriũ hoc eſt ex conſequenti: tirãnus
uero ecõuerſo prĩcipaliter intendit bonum
priuatum. Si aũt intẽdit bonũ publicũ hoc
eſt ex cõſequẽti ut in quãtũ ex bono cõi eue
nit ei aliqd̃ bonũ ꝓpriũ. Cũ ergo finis ma/
xime diligat̃ ponẽs ſuã fœlicitatẽ in num/
miſmate prĩcipaliter intẽdit reſeruar̃ ſibi &
cõgregare pecuniã nõ ergo eſt rex ſed tiran
nus cũ nõ intẽdat prĩcipaliter bonũ publi/
cũ: ſed priuatũ. ❡ Tertio hoc poſito ſeqtur
q̧ rex ſit populi dep̃dator nam finis ſi adeo
intenſe diligit q̧ qlibet ſtudet oĩ uia oĩ mõ
quo põt cõſeq finẽ ſuũ ponẽs igit̃ ſuã fœli/
citatẽ in diuitiis nõ erit ſibi curæ ſi opprĩat ui
duas & pupillos ſi dep̃det̃ populũ & rẽpu/
blicã dũ tñ poſſit pecuniã cõgregar̃: q.n. bñ
intelligit qd importat̃ noĩe finis nõ põt eũ
latere quẽlibet oĩ uia q̃ põt uelle cõſeq ſuũ fi
nẽ eſt igit̃ rex tirãnus ſi ſic uult eẽ dñs: q̧ tñ
bonũ reipublicæ nõ ꝓcuret: ſed tũc eſt dep̃
dator qñ nõ ſolũ nõ ꝓcurat bonũ ſed etiam
infert malũ. Q uar̃ ſi deteſtabile eſt regẽ ad
mittere maxĩa bona eẽ tirãnũ & dep̃datorẽ
deteſtabile ẽ ſuã fœlicitatẽ ĩ diuitiis põere.

❡ Q d̃ non decet regiam maieſtatem ſuã
fœlicitatẽ ponere in honoribus. Ca. viii.

f ORTE multi uiuẽtes uita polliti
tica credũt fœlicitatẽ põendã eſſe
ĩ honorib⁹ eo q̧ ut plurimũ ciues
maxĩe honorari deſiderãt. Sũt aũt ĩ hono/
rib⁹ tria attẽdẽda p q̃ triplici uia uẽari poſ/
ſum⁹ fœlicitatẽ ĩ eis põendã nõ eẽ. Prĩo.n.
honor ẽ bonũ ad aliud ordĩatũ. Secũdo qa
ẽ bonũ extrĩſecũ. Tertio qa ẽ magis ĩ hono
rãte q̃ ĩ honorato. Fœlicitas aũt ecõtrario nõ
ẽ bonũ ad aliud ordinatũ ſed ẽ bonũ ad q̧
ad alia ordinãt̃: nõ ẽ bonũ extrĩſecũ ſed in
trĩſecũ: hẽt eẽ maxĩe ĩ ipa fœlicitate ſed nõ ĩ
eo cui⁹ ẽ ipa fœlicitas. Q d̃.n. ſit bonũ ad
aliud ordinatũ: patet p phũm. 1. ethi. q uult
honorẽ eẽ exhibitionẽ reuerẽtiæ ĩ teſtimo
niũ uirtutis cã ergo q̃re maxĩe hoĩes uolũt
honorari: ẽ ut appareãt ſapiẽtes & uirtuoſi
qb⁹ maxĩe dẽt honor. Iõ ſecũdũ phũm nul
lus curat honorari a pueris qa reuerẽtia taliũ
nõ ẽ debitũ teſtioniũ ſapiæ & uirtutis: q̃re
ſi honor ẽ bonũ ordinatũ ad uirtutẽ: in ho
nore nõ ẽ põenda fœlicitas ſed poti⁹ in ipis
uirtutib⁹ uel ĩ actib⁹ earũ. ❡ Secũdo nõ de
bite põit̃ fœlicitas ĩ honorib⁹ qa honor nõ
ẽ bonũ intrĩſecũ ſed extrĩſecũ: dictũ ẽ.n. q̧
honor ẽ reuerẽtia exhibita ĩ ſignũ uirtutis: ſi
gnũ aũt uel teſtioniũ ſi plene mãifeſtar̃ uult
ip̃ ſignatũ oꝫ q̧ ſit qd notũ & mãifeſtũ ĩtrĩ
ſeca ãt ñ ſũt nob̃ nota & mãifeſta ſꝫ extrĩſeca
nõ enim

nõ enim cognoſcimus quæ quis in corde cogitat. ſed q̃ exterius repñtat: reuerẽtia ergo q̃ ẽ honor ſi debet mãifeſtare uirtutem eius cui exhibet̃ nõ ſufficit ꝙ ſit cogitata in corde: ſed reqrit̃ ut exterius ꝓferat̃: honor ergo habet rationẽ bõi extrinſeci cũ ſit reuerẽtia exhibita p q̃dã exteriora ſigna: quar̃ ſi fœlicitas nõ ẽ ponẽda in bonis extrinſecis q̃ ſunt bona mĩora. Sed in ĩtrinſecis q̃ ſunt maiora in honoribus fœlicitas poni nõ debet. ℭ Tertio hoc idẽ patet ex eo ꝙ honor magis ẽ in honorãte q̃ in honorato ut plãe uult phũs. i. eth. q̃re ſi ĩ honorib⁹ põat fœlicitas contiget illa deteſtãda puerſitas ꝙ fœlicitas magis ſit in alio q̃ in eo cuius ẽ: ſicut enim ꝓuerbialiter dicit̃ curialitas ẽ eius q facit ipſam ſic honor magis in eo ẽ q facit ipſum q̃ in eo q p hmõi reuerẽtiã honorat̃. Apparet aũt hoc eſſe ſenſibiliter uerũ: nã ſi aliq̃s ĩclinat ſe reuerẽter ad aliũ uel honorãt ipm cõſtat inclinationẽ illã ꝓprie eẽ ĩ inclinãte nõ in eo cui ĩclinatio exhibet̃. Accidẽs enim ꝓprie ẽ in ſuo ſubiecto nõ aũt in obiecto. uel ſi aliquo mõ ẽ in obiecto magis tñ in ſubiecto. Inclinatio ergo illa & reuerẽtia ſiue honor magis ẽ in honorãte q̃ in honorato: Sed cũ fœlicitas ſit maxĩe ĩ ipõ fœlicitato uel in ipõ beatificato in honoribus nõ ẽ ponẽda fœlititas. Indecẽs eſt ergo cuilibet hoĩ põere ſuã fœlicitatẽ ĩ honoribus ut credat ſe eẽ fœlicẽ ſi ab hoĩbus honorat̃. Maxĩe tñ hoc ẽ ĩdecẽs regiæ maieſtati ꝙ etiã triplici uia uẽari põt: Si. n. rex ſuã fœlicitatẽ in honorib⁹ põat ſeq̃nt̃ ipm tria mala. Erit. n. ſupficialiter bõus: erit pſumptuoſus: & erit iniuſt⁹ & ĩæq̃lis. nã ſi pĩceps ſuã fœlicitatẽ ĩ honoribus põat cũ ſufficiat ad hoc ꝙ q̃s honoret̃ ꝙ uideat̃ eẽ bõus: nõ curabit eẽ bõus exiſtẽter ſed apparẽter & ſupficialiter unde & phũs ĩ polliticis curãtes de honore tñ dicit eẽ fictos & ſupficiales. Si ergo maxĩe decet regẽ eẽ bonũ exñte; maxĩe ĩdecẽs ẽ ip; põere fœlicitatẽ ĩ honoribus ne ſit fictus & ſupficialis. ℭ Secũdo ĩdecẽs eſt regi põere ſuã fœlicitatẽ ĩ honorib⁹ q̃a ex hoc efficiet̃ periclitator populi & pſumptuoſus: nã cũ finis maxĩe diligat̃ ſi pĩceps ſuã fœlicitatẽ ĩ honoribus põat ut poſſit honorẽ cõſeq̃ pſumet ſuã gẽtẽ expõere oĩ piculo. Exẽplu; hmõi hẽm⁹ de filio cuiuſdã Rõani pĩcipis noĩe torq̃ti q nimii honoris auid⁹ circa ipẽriũ patris ut honorẽ ſeq̃ret̃ ſe expoſuit piculis bellicis. uñ Torq̃tus Rõanus pĩceps ne alii ex hoc exẽplũ aſſuẽrẽt & ne eẽnt nimis honoris auidi filiũ ſic pſũptuoſũ occidit nõ obſtãte ꝙ dictus filius uictoriã obtinuit ab hoſte: ne ergo princeps ſe pcipitet & ne nimis pſũat nõ expedit ei ſuã fœlicitatẽ in honoribus põere. ℭ Tertio hoc ẽ ĩdecẽs ei ne ſit iniuſt⁹ & ĩæq̃lis decet. n. pĩcipẽ ſua bõa diſtribuere ſecũdũ dignitatẽ pſonaꝝ ut plura bõa debet dignis & ſapiẽtibus q̃ ĩdignis & hiſtriõib⁹. Sed ſi pĩceps ſuã fœlicitatẽ in honorib⁹ põat q̃a finẽ ſũmo ardor̃ diligit ñ curabit remunerare pſonas ſecũdũ ꝓpriã dignitatẽ ſed ſolũ eo mõ bñficia diuidet quo plus honoris cõſeq̃ poſſit. Si ergo rex ſua; fœlicitatẽ ĩ honorib⁹ põat erit malus ĩ ſe q̃a nõ curabit eẽ niſi ſupficialiter bon⁹ erit malus ĩ populo ſibi cõmiſſo q̃a nõ curabit eũ piculis pſũptuoſe & pcipitãter expõer̃ erit malus ĩ ſuis rebus: q̃a eas non diſtribuet æq̃liter ſecundum perſonarum dignitatem.

ℭ Q̃d nõ decet regiã maieſtatẽ ſuã ponere fœlicitatẽ in gloria uel in fama. Ca. ix.

d IFFERVNT aũt glĩa & fama ab honore & laude: q̃a honor & laus ſũt cã famæ & gloriæ: ex hoc. n. ẽ aliq̃s in fama & glĩa q̃a laudat̃ & honorat̃. Honor aũt differt a laude q̃a ẽ uniuerſalior ea: nã la⁹ ꝓprie non ẽ niſi p ſigna uocalia. ſed honor eẽ hẽt p q̃cũq; ſigna exterior. uñ dicit̃. i. retho. ꝙ ptes honoris ſũt ſacrificia recordationes ĩ metis antiqua primorditas ſedis ad orones & cætera talia exteriora ſigna ptinẽtia ad reuerentiã. Gloria quidẽ & fama ꝑ eodẽ accipi conſueuit: nã gloria eſt quædã clara notitia de aliquo: eſt enim glo

ria claritas quædã hæc etiam eſt fama: quia
fama eſt quædam clara cum laude noticia.
Si tamen uellemus aliquo modo diſtingue
re inter gloriã & famam: diceremus ꝙ fama
orit᷑ ex gloria: erit ergo hic ordo quia gloria
oritur ex honore: nã ex hoc ꝙ aliquis eſt in
magno honore & i magno apparatu ex hoc
apparet clarus & glorioſus: fama autẽ orit᷑
ex honore & gloria quia ex hoc ꝙ aliquis eſt
in honore & gloria habetur in fama & pre/
cio. Accipiendo ſic gloriam & famam large
& pro eodẽ poſſet forte alicui uideri fœlici
tatem eſſe in fama & gloria eo ꝙ ipſe poſſit
eſſe magne latitudinis cũ ad diuerſas partes
diffulgare poſſit & magne diuturnitatis cum
per multa tempora cõtingat ipſam indebi/
lem eſſe. Videtur quod maxime princeps in
hoc ſuam fœlicitatem ponere debeat dicen
te phõ. v. ethic. ꝙ merces quædam dãda eſt
principibus: hæc autem eſt honor & gloria
quibus ſi contenti nõ ſint tiranni fiunt. Sed
hoc ſtare non poteſt quod triplici uia uena
ri poſſumus quantum enim ad præſens ſpe
ctat (ut ſatis poteſt patere per habita). Fœlici
tas non eſt tantũ ſignũ boni ſed eſt etiã per
fectum & per ſe ſufficiens bonũ. Secũdo fœ
licitas ineſt tm̃ bõis & beatis nõ autẽ infœli
cibus & prauis. Tertio eſt in interioribus
bonis nõ in his quæ exterius exiſtunt fama
e cõtrario eſt magis ſignum bonitatis q̃ ſit
ipſa bonitas nõ ſolum cõpetit bonis: ſed eti
ſam ut plurimum competit ipſis prauis. Rur
us magis innititur exterioribus ſignis q̃ in
teriori bonitati: ſi enim fama alicuius ideo
exiſtit quia apud homĩes de ip̃o habet᷑ quæ
dã laudabilis & clara noticia: cũ ſcia noſtra
nõ ſit ip̃a res nec ſit cauſa rerũ: ſed magis ſit
ſignũ earũ & quid cauſatũ ab eis. Fama nec
eſt bonitas noſtra nec ab ea dependet boni
tas noſtra ſed ſolũ eſt quodã apparẽs ſignũ
nr̃æ bõitatis: in ea igit᷑ fœlicitas nr̃a eſſe nõ
põt. Secũdo hoc ſtare nõ põt quia fama &
gloria apud hoĩes nõ ſolũ de bõis ſed etiã de
hoibus prauis: quia. n. multotiẽs i iudicãdo
decipimur cõtingit ut plurimũ illa deteſtan
da peruerſitas ꝙ boni & digni nõ habẽtur
in precio: & praui & infœlices ſunt i gloria
& in fama. Tertio in fama nõ eſt ponenda
fœlicitas: quia magis înititur exterioribus ſi
gnis q̃ interiori bonitati: nã hõ nõ intuetur
niſi ea quæ foris parẽt: nõ enĩ uidemus ip̃as
cogitationes mẽtis nõ ipſas uirtutes & ma
licias in aĩo exiſtẽtes: ſed ſi iudicamus aliquẽ
bonũ & uirtuoſum hoc eſt ex his quibus ex
terius innoteſcit: ſicut enĩ ad hoc ꝙ aliquis
honoret᷑ ſufficit ꝙ exterius bõus appareat:
ſic ad hoc ꝙ aliquis ſit apud hoĩes in fama
& gloria ſufficere uidetur ꝙ exterius bona p̃
cedãt: quare cũ regẽ deceat eſſe totũ diuinũ
& quaſi ſemideũ incõueniẽs ẽ fœlicitatẽ põ
nere in eo qđ eſt ſignũ bonitatis q̃ ſit boni/
tas & ꝙ ipſi praui participare pñt & magis
înitit᷑ exterioribus ſignis q̃ interiori bonita
ti: incõueniẽs eſt ꝙ rex ſe credat eſſe fœlicẽ
ſi ſit famoſus apud hoĩes: uel ſi ſit i populis
glorioſus. Non igit᷑ debet rex ſe credere eſſe
beatũ ſi ſit in gloria apud hoĩes: attamẽ bea
tus ẽ ſi ſit i gloria apud deũ: dictũ ẽ ꝙ gloria
& fama ẽ q̃dã clara cũ laude noticia. Dei aũt
noticia ut ad p̃ſens ſpectat in tribus differt a
noticia nr̃a: nã noticia dei cauſat res noticia
noſtra cauſatur a rebus ut uult cõmẽ. xii. me
tha. Rurſus noticia dei ẽ infallibilis: noticia
noſtra pluries fallit᷑. Amplius noticia dei ẽ
de ipſis intimis nr̃is: noticia uero nr̃a p ſe &
directe ſolũ exteriora cõprehẽdit: bonitas
ergo nr̃a p ſe depẽdet a noticia dei tãq̃ effe/
ctus a ſua cã. Rurſus circa bõitatẽ noſtrã no
ticia dei nõ fallit cũ ſcia ſua falli non poſſit.
Amplius bonitatẽ & maliciã noſtrã intimã
deus clare uidet & pcipit nõ igit᷑ eſſe põt ꝙ
aliq̃s apud deũ ſit in gloria & in fama uel ſit
apud ip̃m i clara noticia cũ laude niſi ſit bo/
nus & btũs ut exigit ſtatus ſuus licet ergo ſic
ſit de noticia dei & de fama & de gl'ia apud
ip̃m nequaq̃ in fama & i gloria hoĩum fœli
citas ẽ ponẽda: ꝙ uero dicebat᷑ qđ ẽ diutur
na & lata dici põt ꝙ ecõuerſo q̃a eſt modica

& arta

trāſiuit caucaſum montem. quō ergo fama
unius hoīs per uniuerſam terram ſe extēdet
ſed cū tota terra ſit quaſi pūctus reſpectu ce
li & ſm aſtronomos quælibet ſtella fixa uiſu
notabilis ſit maior tota terra arta & exigua
ſit fama cuiuſlibet hoīs. Rurſus hmōi fama
eſt breuis nō diuturna cum totū tēpus uitæ
pſentis ſit quaſi punctale reſpectu dei eterni
tatis. cū eni hō ſm intellectum ſit imortalis i
eo debet fœlicitatē ponere ꝙ imortaliter &
ppetue durare poſſit. ꝙ uero dicebat merce
dē tribuēdā eſſe regibus & hunc eſſe honorē
& gloriā: nō eſt intelligēdus textus phi ꝙ re
ges principaliter pro ſuo merito quærere de
beant gloriā & famam hoīum qa modicus
eſſet eoꝝ fructus. Sed hoc ꝓ tanto dictū eſt
ꝙ decet reges & pricipes eſſe magnificos &
magnanimos: magna nimi aūt licet nō intē
dant pricipaliter honorē ſed bonū. Honor
tñ eos conſequit & decet eos acceptare ho/
norē ſibi exhibitū non habētibus hoībus ali
quid maius ꝙ eis tribuat ut dicit .4. ethi. nō
ꝙ honor ſit condigna retributio eis ut ibidē
dicit. Acceptare ergo honorē tanꝗ retribu/
tionē condignā pōt itelligi dupliciter uel rō
ne ipſius honoris in ſe uel ut procedit ex affe
ctione dantiū. Honor aūt in ſe cū nō ſit niſi
quoddā ſignū & quoddā teſtimoniū boni
tatis: ut patet non eſt cōdigna retributio. At
tamē ut hmōi honor ut ꝓcedit ex affectione
dantiū hēt ibi eſſe quædā congrua remunera
tio. nā eo ipſo ꝙ dantes nō habēt aliqd ma/
ius ꝙ retribuāt congruit pricipi hoc mō ho/
norē exhibitū acceptare ꝓpter qđ plane pa
tet ꝙ in hmōi acceptatiōe acceptat affectio
dātiū & nō ꝓprie honor datus ꝙ ſi tñ prici/
pes non acceptarēt hāc affectionē dātiū ſed
reqrerēt agēti ſi cōmiſſa alia exteriora bona
ut puta auꝝ uel argētū uel diuitias talias tiran
ni eēnt nā ex hoc efficerent ppli ꝓdatores.

¶ Quod nō decet regiā maieſtatem ſuam
fœlicitatē ponere in ciuili potentia. Ca. x.

u EGETIVS in libro de re milita/
ri ſup oīa cōmēdare uidet bellorū
iduſtriā hoc eni ſm ipm eſt ꝙ Romā maxīe
exaltauit qa maxīe dederūt operā rebus bel
licis & ſummo ope ſtuduerūt quō poſſent ſi
bi ſubicere nationes ꝓpter qđ ſm eūdē Ve
getiū hoc eſſe debet principaliſſimū in intē
tione principis ꝙ habūdet in ciuili potentia
& ꝙ p eā ſibi ſubiiciat nationes & gentes ꝙ
ſi in hoc eſſet fœlicitas regia uideret eſſe po
nēda in ciuili potētia qđ eſt falſum probat
eni phūs i. 7. polli. 5. rōnibꝰ fœlicitatē nō eē
ponēdā i ciuili potētia. Prima uia ſumit ex
eo ꝙ talis principatus nō multū durat. Secū
da ex eo ꝙ eſſe non pōt ſine bonitate uitæ.
Tertia uero ex eo ꝙ eſt indignꝰ. Quarta aūt
ex eo ꝙ p hmōi principatū ciues ordinantur
ad minora bōa: Quita uero ex eo ꝙ tale dōi
niū ut plurimū infert nocumētū. ¶ Prima
uia ſic patet nā p ciuilē potētiā uelle ſibi ſubi
cere nationes hoc eſt uelle dominari p uiolē
tiā: Violētia aūt perpetuitatē neſcit. cū igit
uiolēta non diu durent talis principatus diu
durare non pōt: Immo ſicut qui ē naturæ ca
lidæ naturaliter agit cū calefacit ſic q eſt natu
raliter liber arbitrio tunc hō naturaliter do/
minat bonis qñ eis libere & uolūtarie prici
patur qđ contingit ſi populus libere & uo/
lūtarie pcepta principis exequat: non ergo
rex debet ſe credere eē fœlicē ſi p uiolētiā &
p ciuilē potentiā dominet: qa tale dominiū
cū ſit uiolētū & cōtra naturā diu durare non
pōt. Fœlicitas. n. ñ ē ponēda i aliquo trāſito
rio: ſ3 magis i aliquo ſēpiterno. ¶ Scdo i ci
uili potētia ñ ē ponēda fœlicitas qa hoc pōt
iēē alicui abſq3 bōitate uitæ: fœlicitas. n. ut ſu
pra dicebat ē pfectū & p ſe ſufficiēs bonū. i
poſſibile eſt aūt in aliquo eē maximū bonū:
niſi ille bene uiuat & ſit maxime bonꝰ ſicut
impoſſibile eſt in aliquo eſſe intenſam albedi
nē niſi ille ſit intenſe albus. Quod aūt ciui/
lis potētia poſſit ineſſe alicui abſq3 bonitate
uitæ: Patet ex his q temporibus retroactis fa
cta cōſpeximꝰ. Videmꝰ multos tirānos peſ
ſimos maxīe habūdaſſe in ciuili potētia. Nā
Dioniſius ſiracuſanus ſiue ſicilianus ut reci/

tat philoſophus in pollitícis maxime habū/
dauit in ciuili potentia: & tamen peſſimus ti
rannus erat. Nero autē & cæſar qui fuerunt
Romani príncipes: & ení habūdauerunt in
ciuili potentia: peſſime tamen uiuebant. Nā
tantæ fuerunt luxuriæ ut omnino uiderētur
muliebres: tantæ fuerunt crudelitatis ut nō
uíderetur in eis eſſe aliqd molle: nec clemen
tia aliqua. Vnde philoſophus. 7. polliticorū
ait ꝙ ridiculum eſt aliquē putare eſſe fœlicē
ſi abiiciat bene uiuere nō ergo in ciuili potē
tia eſt ponenda fœlicitas: quæ ſine bonitate
uitæ ineſſe nō pōt. ¶ Tertio in huiuſmodi
potētia nō eſt ponēda fœlicitas quia huiuſ/
modi principatus nō eſt optimus nec eſt di
gnus. Si enim fœlicitas ī aliquo principatu
optimo & digno principari poni debet: po
nēda eſt in principatu optimo ex digno pri
cipari aūt p ciuilē potentiā eſt principari ſer
uis non liberis: nā talis principatus eſt p coa
ctionē & uiolentiā. Cū ergo principatus ſe
extendant ad inuicē ſm eos quibus aliquis
pricipatur: ut uult philoſophus in polliticis
quanto liberi ſunt meliores ſeruis: tanto pri
cipari liberis eſt melius & dignius q̄ princi/
pari ſeruis. Principatus ergo p coactionē &
ciuilē potentiā cū non ſit liberoꝝ ſed ſeruo
rū non eſt optimus neq3 dignus. Ideo. 7. pol
liticoꝝ dicit̃ ꝙ principatus liberorū qui eſt
cū uirtute eſt melior q̄ pricipari deſpotice. i.
ſeruiliter. ¶ Quarto nō eſt ponēda fœlici
tas in ciuili potētia quia ſi princeps ſe crede
ret eſſe fœlicē ſi habundet in ciuili potentia
non ordinauit ciues niſi ad exercitū armoꝝ
& ad ea p quæ ſibi poſſit ſubicere natiōes: in
ducet ergo ciues nō ad uirtutē iuſticiæ ſ3 ad
uirtutē fortitudinis. Iuſticia aūt ut dicit phi/
loſophus. 7. polliticoꝝ eſt maius bonū quā
ſit fortitudo: nō ergo ordinabit ciues ad bo
na maiora ut ad iuſticiā; ſed ſolū ad miora
ut ad fortitudinē: ne ergo periclitetur bonū
gentis quod eſt diuinus q̄ aliquod bonū ſin
gulare: nō decet principē ſuā fœlicitatē po/
nere in ciuili potentia. ¶ Quinto hoc non
decet ipm̄ qa huiuſmodi principatus infert
ut plurimū nocumentū: nā cū fœlicitas ſit fi
nis oīum operatoꝝ quilibet totā uitā ſuā &
oīa opera ſua ut plurimū ordinat ad illud in
quo ſuā fœlicitatē ponit: ponēs ergo ſuā fœ
licitatē in ciuili potentia & in ſubiiciēdo ſi/
bi natiōes forte bene ſe habebit tēpore bel
li. Tempore tñ pacis neſciet bene uiuere nā
ut plurimū non ſtuduit niſi in exercitiis bel
licis & totā uitā ſuā ordinauit ad fortitudi/
nē non ad iuſticiā & temperātiā tēpore pa
cis in quo opus eſt iuſticia & temperātia ne
ſciet uiuere. Sed fiet uicioſus & incurret no
cumētū ſm aīam: ppter qd̄ philoſophus. 7.
polliticoꝝ uituperās lacædemones ponētes
fœlicitatē in ciuili potentia: & ait turpe eſſe
cū bellamus participare bonis: cū uero uaca
mus & ſumus in pace fieri uicioſos quare ſi
incōueniens eſt ponere fœlicitatē in aliquo
nō diuturno & in eo ꝙ pōt eſſe ſine bonita
te uitæ: & eſt qd indignū & p qd̄ ordinant̃
ciues ad minora bona: & ut plurimū infert
nocumētū: incōueniēs ē pricipē ponere ſuā
fœlicitatē in ciuili potētia & ꝙ credat ſe eē
fœlicē ſi poſſit ſibi ſubicere natiōes multas.

¶ Quod nō deceat regiā maieſtatē ſuā fœlicitatē ponere in robore corporali uel ī pulcritudine uel in aliis bonis corporis. Ca. xi.

ATIS per habita manifeſtū eſt ꝙ
in bonis corporalibus non eſt po
nēda fœlicitas. Sunt tñ tria bona
corporis quæ hoīes maxīe deſiderare uiden
tur uidelicet ſanitatē: pulchritudinem: & ro
bur. Immo nōnulli in talibus ſuā fœlicitatē
ponūt. Videt̃ ení omnino eſſe cōtrariū de
bonis corporis & aīæ. Bona ení corporalia
quāto minus habent̃ magis deſiderantur:
prius ení q̄ talia bona prægustent̃ credūtur
eſſe maiora q̄ ſint: eis aūt adeptis apparent
nō eſſe tāta quāta credebant̃. Virtutes autē
& bona intellectualia modū conuerſum te
nent: nā eis adeptis inueniunt̃ maiora q̄ cre
derētur. Ideo ignorātes dulcedinē ſapiētiæ
aliquādo repræhēdūt uacantē philoſophiæ

&negotio ſcietifico:qa ignorāt bonitatē & dulcedinē uirtutū & ſciarū:qđ ſi bene eā cognoſcerent:nō ſolū non increparent dātes ſe ſcientiis & uirtutibus:ſed etiā deriderent quicūq; talibus nō uacarent. Bona ergo corporalia quia nō habita reputātur maiora q̄ ſint multi carētes corporalibus bonis adeo affectāt ea:& credūt ipſa eſſe tātæ excellētiæ ut ſi haberēt illa reputarēt ſe eſſe fœlices. Iō dicit̄.1.ethi.ꝙ infirmi egētes ut ſint ſani:fœlicitatē ponūt in ſanitate:& mēdici in diuitiis:turpes uero in pulchritudine:debiles in robore. ℭ Sed ꝙ nō ſit fœlicitas nec in robore nec in ſanitate:nec in pulchritudīe:triplici uia uenari poſſumus: Primo quia talia bona ſunt corporalia. Secūdo quia quodāmodo exteriora. Tertio qa ſunt defacili mutabilia. Corporalia enī ſunt quia habēt eſſe in corporalibus ut in ſubiecto:nā ſanitas eſt in humoribus:pulchritudo in membris:robur in oſſibus & neruis. Nā ut uult philoſophus.3.de eligendis. Sanitas eſt debita adequatio humoꝝ. Pulchritudo eſt debita commenſuratio membroꝝ. Robur debita proportio oſſium & neruorū. quare cū humores mēbrū nerui & oſſa huiuſmodi ſunt corporalia. Sanitas pulchritudo & robur corporalia eſſe dicūtur nō ergo in eis eſt ponēda fœlicitas. ℭ Secūdo in talibus fœlicitas poni nō debet:quia ſunt quodāmndo exteriora bona:nā hō ſm philoſophū eſt magis intellectus q̄ ſenſus & aīa plus eſt de ratione hoīs q̄ corpus & ſemper forma magis dicit naturā rei q̄ materia. Illa ergo ſunt bona maxima interiora noſtra quæ ſe tenēt ex parte aīæ:ponēda eſt ergo fœlicitas nō in ſanitate nec in pulchritudine corporis ſed aīæ. Non igitur qs credat ſe eſſe fœlicē ſi habeat æquatos humores & ſit ſanus corpore: uel ꝙ habeat cōformia mēbra & ſit pulcer: uel hēat proportionē oſſium & neruoꝝ & ſit robuſtus corporaliter. Sed ſi habeat æquatas potentias ut ꝙ inferiores potētiæ ſubſint rōni & ſit ſanus & fortis mente: & ſi huiuſmodi potētias habeat ornatas uirtutubus & bonis opibus:& ſit pulcher ī aīa: tūc ut exigit ſuus ſtatus credat ſe eſſe fœlicē. Dicimus autē ut exigit ſuus ſtatus quia plena fœlicitas ī hac uita haberi nō pōt. In ſanitate ergo & fortitudine & pulchritudine corporali quia ſunt quodāmodo bona exteriora:fœlicitas poni nō debet. ℭ Quod aūt in bonis interioribus ſit ꝓprie fœlicitas patet p philoſophū .7.polliticoꝝ dicētē ꝙ teſtis eſt nobis deus: ꝙ fœlicitas in bonis interioribus eſt ponenda: teſtificatur enī hoc deus p ſeipm ut idē ibidē innuit: nā deus nō eſt beatus p aliqua exteriora bona:ſed per ea quæ ſunt in ſeipſo ſi ergo aīa beata aſſimulatur deo nō erit beata niſi per bona quæ ſunt in ſeipa. ℭ Tertio in talibus bonis nō eſt ponēda fœlicitas:qa ſunt ualde mutabilia. Aequatio enī humoꝝ cū ſubſit motui ſupercæleſtiū corporū uariatione aeris mutatiōe ciborum de facili uariationē recipit. Si amiſſa ſanitate amittitur robur corporis quia laxātur mēbra: debilitantur nerui ꝓpter quod tollitur proportio illa neruoꝝ & oſſium in quibus habet eſſe fortitudo corporalis. Sic etiā tollit̄ pulchritudo qā amiſſa ſanitate mēbra fiunt macilēta nō remaēt in eis color debitus: amittūt cōformitatē illā in qua reſeruat̄ decor & pulchritudo: nō decet ergo regē nec aliquē hoīem in talibus ſuā fœlicitatē pōere quæ ſunt corporalia: ſunt quodāmdo exteriora & de facili mutabilia. ℭ Dicamus ergo ad ītelligētiā oīum dictoꝝ ꝙ nō decet principē fœlicitatē pōere in uoluptatibus corporalibus nec in diuitiis nec in honoribus nec in fama nec in ciuili potētia nec in ſanitate nec in robore corporali nec in pulchritudine: oibus tñ iſtis debet uti: ut ſunt organa ad fœlicitatē. Debet enī uti cibis in qbus eſt delectatio corporalis ꝓpter conſeruationē indiuidui ſiue ꝓpter cōſeruationē ꝓpriæ pſonæ:nā cū ipſe ſit caput regni ex deffectu eius poſſet conſurgere malū gētis. Debet uti actu matrimōiali ꝓpter cōſeruationē ſpeciei ſiue ꝓpter pro

creationē prolis: nā ex defectu filioꝝ multa regna paſſa ſunt diuiſionē & ſcandala: dece dētibus enī pricipibus abſq; liberis plures in ſurgūt ut dominētur & faciūt diſcēſionē in populo: debet prīceps poſſidere ſufficiētes diuitias ut poſſit regnū defendere & exercere operatiōes uirtutū: decet enī regē eſſe magnificū beneficiare perſonas dignas: qđ ſine diuitiis fieri nō pōt. Sic etiā ne uilipēdat maieſtas regia ē rex dignus honore & expedit ei hēre ciuilē potētiā: nā ꝓpter paruipēſionē pricipis ut plurimū aliqui operāt mala & offēdūt alios: quod regno nō expedit. Sic etiā debet eſſe curæ ipi pricipi de debita fama: quia ꝓpter hoc inducūtur ſubditi ad uirtutē. Nā ut probatū eſt qualis eſt prīceps talis eſt populus: cū ergo prīceps bonus ꝑdicatur ſubditi ſuſcipiūt materiā benefaciēdi ſic ēt ſanitas pulchritudo & fortitudo cōpetūt pricipi nō ꝙ in eis ſit ꝓprie fœlicitas ſed quia poſſunt eē organa ad fœlicitatē: talia ergo diligenda ſunt ut ſunt organa ad fœlicitatem & ut faciunt ad quandam claritatem fœlicitatis ꝓpter quod de his quomodo diligenda ſunt hic breuiter pertranſiuimus: qa de eis inferius ſumus aliqua tractaturi.

¶ Quomodo in amore dei & in actu prudentiæ eſt ponenda fœlicitas. Capitulū. xii.

d VAS autem fœlicitates philoſophus poſuit unā pollicitā aliā contēplatiuā: uoluit aūt fœlicitatē nō eſſe ponēdam in uiribus ſiue in potētiis aīæ quia his nō ſolū boni ſed etiam mali participāt: nec etiā uoluit eſſe ponēdā eā in habitibus: quia habēs habitū & nō operans quaſi aſſimulatur dormiēti: quādiu aūt hoīes dormiūt nō uidētur diſcerni fœlices a miſeris: ut innuit philoſophus. i. ethi. In actu ergo ſiue in operatione aīæ eſt ponenda fœlicitas nō in operatione uicii. Sed in operatiōe uirtutis nō uirtutis cuiuſlibet ſed uirtutis perfectæ. Fœlicitas ergo ut dicitur. i. ethi: eſt operatio animæ ſm uirtutē perfectā: cū igitur ꝑfecta uirtus ſm philoſophū in uita pollitica ſit prudentia: & in uita cōtēplatiua ſit perfecta uirtus ſapiētia ſiue methaphiſica ſm ipſum quicūq; ſcit alios bene regulare ſm prudentiā eſt fœlix pollitice: qui uero ſcit bene ſpeculari ſecūdū methaphiſicā eſt fœlix contēplatiue. ¶ De his ergo duabus fœlicitatibus mētionē fecit: de quarū una determinatur. i. ethi. ut de fœlicitate pollitica. De alia uero. ſ. contemplatiua determinat in nono utrū autē ſit uera illa poſitio philoſophi uel nō: nō eſt præſentis ſpeculatiōis: tñ ut appareat qūo deceat regiā maieſtatē ponere ſuā fœlicitatē in actu prudētiæ. Sciēdū ꝙ decet regē maxime ſuā fœlicitatē ponere in ipſo deo ꝙ triplici uia uenari poſſumus. Rex enī eſt hō eſt dei miniſter & ē rector multitudinis. In quātū aūt eſt hō participat intellectū & rōnē: cū ergo bonū rōnis nō ſit bonū aliquod particulare ꝙ hoc ē bonū ſecūdū ſenſum ſed bonū rōnis ſit bonū uniuerſale & itelligētiæ decet regiā maieſtatē eo ipo ꝙ hō eſt & rōnē participat ponere ſuā fœlicitatē in bono maxime uniuerſali & maxime itelligibili: hoc aūt eſt ipſe deus qui eſt maxime bonū uniuerſale: quia eſt bonū oīs boni: in eo enī oīs bonitas reperit: eſt etiā bonū maxime intelligibile quia eſt maxime ſimplex & maxime a materia ſeparatus. ¶ Secūdo decet principē ſuā fœlicitatē ponere in ipſo deo nō ſolū quia hō eſt: ſed etiā ſpeciali mō eſt dei miniſter: nā illud quod habet aliqd per participationē & imperfecte eſt inſtrumētū & organū eius ꝙ habet illud eſſentialiter & perfecte: quia ergo uim regitiuam & potentiā regendi habet principaliter & perfecte ſolus deus: oportet ꝙ quicunq; principatur ſiue regnat ſit diuinum organū ſiue ſit miniſter dei: quare ſi miniſter ſuā mercedē & ſuū præmiū debet ponere in ſuo domino & debet eā expectare ab ipſo: decet regē qui eſt dei miniſter ſuā fœlicitatē ponere in ipſo deo & ſuum præmium expectare ab ipo. ¶ Tertio hoc decet regē ex eo ꝙ eſt multitudinis rector: nā regens multitudinē debet

intendere cõmune bonũ. In eo ergo debet ſuã fœlicitatẽ ponere quod eſt maxime uniuerſale & oẽ bonũ: hmõi aũt eſt ut dicebat᷑ deus ipſe: rex ergo quãtũ eſt dei miniſter tũ etiã quia habet intellectũ & tũ quia ĩtẽdit bonũ cõmune debet ſuã fœlicitatẽ ponere in deo cui ſeruit qui eſt bonũ maxime intelligibile & maxime uniuerſale & cõmune. Si ergo rex debet in deo ponere ſuã fœlicitatẽ oportet ipm̃ hmõi fœlicitatẽ ponere in actu illius uirtutis p quẽ maxime deo cõiungimur. Hmõi eſt actus dilectiõis ſiue caritatis. Amor & dilectio maxime uim unitiuam & cõiunctiuã hñt. Vnde dionyſius.4.de diuinis noĩbus ait ꝙ amorẽ ſiue diuinũ ſiue angelicũ ſiue humanũ ſiue naturalẽ ſiue aĩalẽ unitiuã quãdã dicemus eſſe uirtutẽ. In amore ergo diuino eſt ponẽda fœlicitas: ſed cũ ꝓbatio dilectio ſit exhibitio opis & ex hoc aliquis ꝓbet᷑ eſſe dilectiuus alterius. Si agat quæ ipſe uult: ſi princeps eſt fœlix diligendo deũ debet credere ſe eſſe fœlicẽ operando ꝗ deus uult: maxime aũt deus reqrit a regibus & principibus ut p prudẽtiã & legẽ populũ ſibi cõmiſſum iuſte & ſancte regãt: regibus ergo & principibus ponẽda eſt fœlicitas in actu prudẽtiæ nõ ſimpliciter ſed ut eſt imperatus a caritate ꝓpter qđ in ipſo actu caritatis per quã ĩmediatius cõiungimur ipſi deo magis eſt ponenda fœlicitas ꝗ in actu prudẽtiæ: licet in huiuſmodi actu modo quo dictũ eſt aliqualiter fœlicitas ſit ponenda.

¶ Quantum ſit præmium regis bene regẽtis populum ſibi cõmiſſum. Capitulũ.xiii.

m AGNVM aũt p̃miũ regis & magnã eius eſſe fœlicitatẽ ſi p prudẽtiã & legẽ recte regat populũ ſibi cõmiſſum ex.5.uenari poſſumꝰ. Nã merces regis ut ad p̃ſens ſpectat ad.5.cõparari uidetur. Videlicet ad dictũ a quo redditur: ad regẽ cui attribuit᷑: ad actũ ex quo conſurgit: ad uirtutẽ p quã efficitur: & ad materiã circa ꝗ uerſatur. Deus enĩ eſt remunerator oĩum bonoꝝ & quia nõ remunerat niſi ex amore cũ ſemp amor ſit ad ſimiles & cõformes oportet eſſe ſimilẽ & conformẽ deo: qui ab eo remunerari deſiderat: quanto ergo quis magis gerit imaginem eius & plus ſe cõformat ei maius meritũ ab ipſo ſuſcipiet: principis aũt ſtatꝰ requirit ut ſit deo cõformior ꝗ eius ſubditi. Immo eo ipſo ꝙ rex ſtudet p legẽ & ꝓuidẽtiã ſuũ regnũ regere quõ deus totũ uniuerſum regit & gubernat rex maxime cõformat᷑ ei: ergo reſpectu dei a quo p̃miũ expectatur ẽ magna merces regis ſi regnũ ſuũ recte regat: qa ex hoc ipſi deo maxime cõformatur. ¶ Secũdo magnũ eſt præmiũ regis ſi referatur ad ipm̃ regẽ cui hmõi p̃miũ eſt reddẽdũ: nã oĩs actus ex ipã difficultate operis quãdã bonitatẽ aſſumit: potẽtes enĩ trãſgredi ſi nõ trãſgrediãtur laudabiliores fiũt: multi enĩ non exiſtẽtes in ſtatu quo poſſint mala facere p̃ſeruãt ſe a malo: quod ſi tñ ad ſtatũ dignitatis aſſumerẽtur multas trãſgreſſiones efficerẽt ꝓpter quod.5.ethic. ſcribit᷑ ꝙ principatus uirũ oſtẽdit: tunc enĩ apparet qualis hõ ſit cũ in principatu exiſtẽs in quo põt bene & male facere cogitat ꝗliter ſe habeat. Si ergo merces regia cõparet᷑ ad ipm̃ regẽ cui reddẽda eſt quãdã magnitudinẽ habere uidetur reges uacãtes cõmuni bono ſi non tranſgrediãtur cum poſſint tranſgredi maioris meriti eſſe uidẽtur: dicemus autẽ uacantes cõmuni bono: quia ſi bono cõmuni non uacarent non oportet eos eſſe maioris meriti ex hoc tranſgredi poſſent quia ſi non conſiderato cõmuni bono quis periculo ſe exponat dato ꝙ non tranſgrediatur quia indiſcrete agit ſuũ meritũ non augmentatur. ¶ Tertio magnũ eſt meritũ principis conſiderato actu per quẽ tale meritũ habet eſſe. Nã ex hoc actus eſt uicioſus inquãtũ eſt cõtra naturã & cõtra rõnis ordinẽ. Ex hoc aũt eſt bonus & uirtuoſus inquãtũ eſt ſecundũ naturã & ordinẽ rationis: quãto ergo actus magis eſt ſecũdũ naturã & ordinẽ rõnis tanto ẽ magis bonus & magis meritorius. Valde autẽ ſecũdum naturã eſſe uidetur ꝙ pars

exponat ſe pro toto: uidemus enĩ ꝙ pericli
tato capite periclitatur & totum corpus: bra
chiũ quod eſt pars corporis ſtatim exponit
ſe totaliter pro capite ne totũ corpus pereat:
reges ergo ſi bene regãt gẽtẽ ſibi cõmiſſam
ex operibus eorũ cõſequentur mercedẽ ma
gnã: quia pro bono gẽtis & pro bono tota/
li totaliter ſe exponũt. ¶ Quarto magna
eſt merces regũ rõne uirtutis ꝑ quã quis me
retur hmõi meritũ: nã minor uirtus requiri/
tur ad regendũ ſeipm̃ q̃ ad regendũ familiã
& q̃ ad regendũ ciuitatẽ: magna ergo debet
eſſe uirtus regis ad quẽ ſpectat regere nõ ſo/
lũ ſe & ſuã familiã ſed etiã totũ regnũ. Cum
ergo magnæ uirtuti debeať magna merces
magnũ erit meritũ bene regẽtiũ regnũ ſuũ:
¶ Quinto magnũ erit præmiũ ipſorũ re/
gũ ſi conſideretur materia circa quã operať:
laudať enĩ aliquis ſi dirigat perſonã aliquã
ſingularẽ cũ ergo bonũ gentis ſit diuinus q̃
bonum aliquod ſingulare ipſa materia circa
quam operať rex quæ eſt gens & multitudo
indicat eius præmium eſſe magnum.

¶ Explicit prima pars primi libri de regi/
mine regum & principum.

¶ Incipit ſecunda pars primi libri de regi/
mine principum in qua tractať quas uir
tutes debeãt habere reges & principes.

¶ Quomodo diuiduntur potẽtiæ animæ
& in quibus potentiis habent eſſe uirtu/
tes. Capitulum primum.

p OSTQVAM au
xiliante deo cõpleui
mꝰ primã partẽ hu
ius primi libri ĩ quo
agiť de regimĩe ſui:
oſtendentes in quo
reges & pricipes ſu
am fœlicitatẽ debe/
ant ponere: quia non decet eos ſuum finem
ponere in diuitiis: nec in ciuili potẽtia: nec
in aliquibus: ſed omnibus his ut ſupra pleni
us probabatur: debent uti tanquam organis
ad fœlicitatem. Suam autem fœlicitatẽ po/
nere debent in actu prudentiæ prout: talis
actus eſt imparatus a caritate: nam tunc rẽ/
ges habent fœlicitatem ſuo ſtatui debitam
& condignam: quando inſtigante dei dile/
ctione ſecundum prudentiã regitiuam gen
tem ſibi commiſſam ſecundum legem & ra
tionem ſancte & iuſte regant. Principaliter
ergo regũ fœlicitas ponenda eſt in ipſo deo
& ex cognitione & dilectione eius ſtudium
ſuum & uitam ſuam ad hoc ordinare debet
ut cognoſcentes & diligentes deum tanquã
ueri miniſtri eius ſecundum ordinem ratio
nis dirigant populum ſibi commiſſum.

¶ His ergo itaqꝫ peractis & oſtẽſo in quo
reges ponere debeant ſuum finem ſecun/
dum ordinem ſuperius prætaxatum: reſtat
oſtẽdere quibus uirtutibus reges pollere de
beant. Virtutes autem quædam ſunt quidã
ornatus: & quædam perfectiones animæ:
oportet ergo prius oſtendere quot ſunt po
tentiæ animæ: & in quibus potentiis habẽt
eſſe uirtutes. Conſequenter autem manife/
ſtabitur quomodo uirtutes ſunt diſtinguen
dæ. Poſtea uero oſtendemus quot ſunt nu/
mero huiuſmodi uirtutes: & quæ illarũ ſunt
principales: & ſecundariæ. Deinde autem
declarabitur ſingulariter quæ ſit unaquæqꝫ
illarum uirtutum & quomodo decet reges
& principes tales uirtutes habere. ¶ Poten
tiæ autem animæ ſic diſtingui poſſunt: quia
potentiæ animæ quædam ſunt naturales:
quædam cognitiuæ ſenſitiuæ: quædam ap/
petitiuæ: & quædam intellectiuæ. Naturales
potentiæ ſunt illæ in quibus communica/
mus cum uegetabilibus & plantis: ut poten/
tia nutritiua: augmentatiua: generatiua: &
talia quæ etiam ipſis arboribus competunt.
Potentiæ uero cognitiuæ ſenſitiuæ ſunt ui/
ſus guſtus auditus & talia in quibus commu
nicamus cum brutis. Appetitiuæ uero diſti/
guuntur: nam quidam appetitus eſt in ho/
mine in quo non communicat cum bru/
tis ut eſt appetitus ſequens intellectum:
quidam uero in quo communicat cum eis

ut appetitus ſequens ſenſum. Appetitus autem ſequens ſenſum poteſt nõiari ſenſualitas: ſequens intellectum nominatur uoluntas: ſecundum quem modum loquendi bruti habent ſenſualitatem & appetitum ſenſitiuum: ſed non habent uoluntatem & intellectum. Virtutes ergo de quibus loqui intendimus: quæ ſunt quidam habitus laudabiles: uel erit in potentiis naturalibus: uel in ipſis ſenſibus: uel in appetitu ſenſitiuo: uel in appetitu intellectiuo: uel in ipſo intellectu: uel in omnibus: uel his: uel in aliquibus horum. In potentiis autem naturalibus eſſe nõ poſſunt quod tripliciter patet. Primo quia ex naturalibus nec laudamur nec uituperamur: nullus enim dicitur bonus homo ex eo ꝙ habeat digeſtiuam bonam: uel bonam augmentatiuam. Secundo in talibus non habent eſſe uirtutes: quia uirtus eſt aliquid ſecundum rationem ut probari habet ſecundo ethicorum. Potentiæ autem naturales ſecundum quod huiuſmodi ſunt rationi non obediunt: nam ſiue ratiocinetur ſiue uelit non propter hoc per ſe loquendo potentiæ naturales uariantur in actibus ſuis: ſed ſemper ſecundum modum ſibi poſſibilem ſuas actiones efficiunt. Tertio in talibus potentiis non ſunt habitus & uirtutes: qui habitus ſunt ad determinandum potentias ut bene uel male agũt: ut per habit⁹ uirtuoſos determinatur potentia ad agendum male per uirtuoſos ad agendum bene: cum ergo natura ſit determinata ad unum: & potentiæ naturales ſufficienter determinentur ad agendum ex natura ſua ſecundu; eas nec ſumus uitioſi nec uirtuoſi: ut hic de uitio & uirtute loquimur: quare in eis huiuſmodi uirtutes eſſe non poſſunt. ℭ His ergo tribus rationibus per quas probatum eſt uirtutes nõ eſſe in potentiis naturalibus probari poteſt eas non eſſe in cognitione ſenſitiua ſiue in potentiis ſenſitiuis: nam ſicut non laudamur nec uituperamur ex potentiis naturalibus: ſic non laudamur nec uituperamur ex ſenſibus: na; ſicut nullus laudatur tanquam bonus homo ex eo ꝙ bene digerit uel bene creſcit. Sic non laudatur ex eo ꝙ acute uidet uel ſubtiliter audit niſi forte hoc eſſet per accidens ut ſi quis ex ſuperflua commeſtione uel ex nimia potatione incurriſſet obtalmiam oculorum ne bene uideret. uel debilitatem ſtomachi ne bene digereret: increpare tur ille non quia male digerit: uel quia non clare uidet quia clare uidere & bene digere re per ſe loquendo non eſt in poteſtate hominis. Sed increparetur ex nimio potu uel ex ſuperfluo cibo: nam erat in poteſtate ſua ut poſſet uti potu & cibo moderate. ℭ Secũdo in ſenſibus non eſt ponenda uirtus moralis: quia ſicut potentiæ naturales non obediunt rationi quia ſecundum regulam rationis nullus magis uel minus augetur: uel magis & minus digerit: ſic nec ſenſus obediunt rationi: non enim eſt in poteſtate hominis uidere clarius uel minus clare: quaſ ſi uirtus moralis eſt aliquid ſecundum rationem huiuſmodi uirtus in ſenſibus poni non debet. ℭ Tertio in talibus non eſt moralis uirtus: quia ſicut pótẽtiæ naturales ſufficienter determinãtur ad actiones ſuas per ſuam naturam: ſic & ſẽſus: Nam ſicut ignis tãtum calefacit quãtum poteſt calefacere ꝑpter qđ quia determinatus eſt. In actiõe ſua nec laudatur nec uituperatur nec eſt ĩ eo uirtus moralis. Sic quia potentia digeſtiua tãtum digerit quãtum poteſt digerere & oculus tãtũ uidet quãtum poteſt uidere in eis uirtus moralis eſſe nõ poteſt: nam per uirtutem moralem determinatur pótẽtia ad agẽdum: hæc autem ſufficiẽter determinantur ad actiões proprias per naturam nõ ergo indigẽt uirtute morali. Si ergo nec ĩ potẽtiis naturalibus nec ĩ ſẽſibus eſt uirtus moralis: cum præter potẽtias naturales: & ſenſus nõ ſit niſi intellectus & appetitus ĩtellectiu⁹ & ſenſitiuus oportet eſſe ĩ talibus uirtutes morales.

ℭ Quomodo diſtiguũtur uirtutes: & quomõ eſſe habẽt ĩ ĩtellectu & appetitu. Ca. ii.

O STENSO ꝙ nec in potẽtiis na
turalibus nec in ſenſibus hñt eſſe
uirtutes. Reſtat oñdere quomo/
do diſtinguunt᷑ uirtutes: & quomodo in ap
petitu & i intellectu exiſtũt. Diſtinguendu;
eſt igit᷑ de uirtutibus & de hmõi potẽtiis: nã
uirtutũ quædam ſunt intellectuales: quædã
morales; quædã mediæ inter intellectuales
& morales. Virtutes itellectuales dicunt᷑ illæ
quæ ſunt in intellectu ſpeculatiuo cuiuſmõi
ſunt ſciẽtiæ ſpeculatiuæ: ut naturalis philoſo
phia geometria: methaphiſica & cætera ta/
lia. Virtutes uero ſimpliciter morales ſũt illæ
q̄ ſũt in appetitu ſiue appetitus ille ſit ſenſi/
tiuus: ſiue intellectiuus: cuiuſmõi autẽ ſunt
iuſtitia temperantia: fortitudo: mãſuetudo:
& cætera talia de quib⁹ ſum⁹ ſingulariter tra
ctaturi. Virtutes autẽ mediæ iter intellectua
les & morales ſunt uirtutes exiſtentes in in/
tellectu practico ut prudẽtia & aliæ uirtutes
ſibi annexæ. Prudentia autem ſm cõmenta
torem ſuper libris ethicorum media eſt iter
uirtutes morales & intellectuales: cõputari
tamẽ poteſt cum uirtutibus moralibus: nã
prudentia nõ eſt niſi in honoribus bonis: ſi
cut nec uirtutes morales; praui.n. homines
& ſi pñt eſſe ſciẽtes aſtuti & uerſipelles. Pru
dentes tamen eſſe non poſſunt ut ſuo loco
patebit. Inde eſt ergo quod dicitur. 7. ethi/
corum ꝙ impoſſibile eſt prudentem eſſe nõ
exñtem bonũ. ⁋ Dimiſſis ergo uirtutibus
huiuſmõi intellectualibus: ut dimiſſis ſentẽ
tiis ſpeculatiuis: de prudẽtia & de uirtutib⁹
moralibus eſt tractandum. Suſcepimus.n.
ut pluries diximus præſens opus nõ ut ſcia/
mus: ſed ut boni fiãus quæ bonitas ſine pru
dẽtia & uirtutib⁹ moralib⁹ nobis ineſſe nõ
poteſt. ⁋ Has autẽ uirtutes in intellectu &
appetitu ſic eſſe contingit. Dictum eſt.n. uir
tutem eſſe aliquid ſm rationem: oportet er
go eſſe rõnalem potentiam in qua poteſt
eſſe uirtus. Rõnale autẽ duplex eſt ſecundũ
philoſophum per eẽntiã & per participatio
nẽ. Intellectus autẽ eſt rõnalis per eẽntiam.
Appetitus uero per participatiõem: nam ap
petitus licet nõ ſit ipſe intellectus uel ipſa ra
tio eẽntialiter. dicitur tamen participare ra
tionẽ; quia eſt aptus natus rationi obedire.
Potẽtiæ autem naturales & ſenſus: nec ſunt
rõnales per eſſentiam quia non ſunt ipſa ra
tio: nec ratiõe participãt: quia per ſe & ſecũ
dũ quod hmõi non obediunt rationi. Igit᷑
in ſenſibus & in potentiis naturalibus ut ſu/
pra dicebat᷑ non habent eſſe uirtutes: ſed ſo
lum eſſe habent in intellectu & appetitu.
In nobis autẽ duplex eſt appetitus. intelle/
ctiuus & ſenſitiuus. Nã ſicut appetitus natu/
ralis ſequitur formam naturaliter adeptam:
ſic appetitus cognitiuus ſequit᷑ formã per
cognitionẽ appræhenſam. Sicut.n. grauia
ex eo ꝙ hñt formam grauis: ſequit᷑ ea quæ
dam naturalis inclinatio & quidã appetitus
naturalis ut naturaliter deſiderẽt eẽ deorſũ
ſic habentia cognitionem prout habent i ſe
ipſis formam appræhẽſam ſequitur quædã
inclinatio & quidã appetitus ſm formam il
lam: propter quod ſicut in nobis duplex eſt
cognitio ſenſitiua & intellectiua: ſicut ẽt eſt
in nobis duplex appetit⁹ uidelicet ſenſitiu⁹
qui ſequit᷑ formã appræhẽſam per ſenſum
& intellectus qui ſequit᷑ formã appræhẽſa;
per intellectum. Appetitus autem ſenſitiuus
duplex eſt. Nam cum animalia ſint ſupra in
animata ſi natura elemẽtis & reb⁹ inanima
tis dedit duplicem potẽtiam unam per quã
tẽdũt in propriam quietem & aliã per quã
reſiſtũt & agũt in prohibentia & incõtraria
multo magis hanc duplicẽ potentiam natu/
ra dedit ipſis animalibus quæ ſunt perfectio
ra illis. Videmus.n. ꝙ ignis naturaliter eſt
calidus & leuis: per leuitatem autẽ tendit in
locum proprium & in quietẽ ſibi conueniẽ
tem: per caliditatẽ uero agit in contraria: ne
ergo ignis per quæcũq; contraria agẽtia im
pediret᷑ ne per leuitatem in proprio loco qe
ſceret dedit ei natura potentiam calefactiuã
ut per eam reſiſteret & ageret in cõtraria cor
ruptiua. Si ergo igni & rebus inanimatis na
tura dedit

tura dedit duplicem potentiam unam per
quam adipiſcūtur propriam quietem :& ali
am per quam agunt in prohibentia & con/
traria: multomagis hoc dedit animalibus: tri
buit ergo eis duplicem appetitum ſenſitiuū
unum per quem cōſequitur propriam quie
tem & propriam delectationem: ut concupi
ſcibilem & alium per quem reſiſtant & ag/
grediuntur prohibitiua & contraria ut iraſci
bilem. Ita ꝙ concupiſcibilis ſe habet ſicut le/
uitas uel grauitas in leuibus & grauibus. Ira/
ſcibilis uero ſe habet quaſi caliditas uel frigi
ditas in eis: nam ſicut grauia per grauitatem
recedunt a loco ſurſum tanquam a non con
ueniente: & tendunt in locum deorſum tan
quam ad locum conuenientem & confor/
mem: per frigiditatem uero reſiſtunt contra
riis ne corrumpantur a propria natura & de
ſeruit propria loca & propriam quietē. Sic
animalia per concupiſcibilem fugiunt ma/
la triſtitia & proſequuntur bona delectabi/
lia. Per iraſcibilē uero agrediūtᷣ cōtraria quæ
poſſent ea ab eiuſmō delectationibus prohi
bere: ut leo per concupiſcibilem pergit ut ꝓ
ſequatᷣ cibū tanquam quid delectabile. Per
iraſcibilem uero aggreditur animalia illa uo
lentia ipſum prohibere in cibo adepto pro
pter ꝙ bene dictum eſt ꝙ concupiſcibilis re
ſpicit bonum & malum ſecundum ſe. Iraſci
bilis uero reſpicit bonum & malum inquan
tum habent rationem difficilis & ardui: naꝫ
cum bonum ſecundum ſe dicat proſequen/
dum: malum uero quid fugiendum. Concu
piſcibilis quæ ſecundum ſe tendit in quietē
& in bona delectabilia: & fugit mala triſti/
tia pro obiecto habet mala & bona ſenſibi/
lia ſecundum ſe conſiderata. Iraſcibilis uero
ſecundū quā aggredimur & reſiſtimus ꝓhi/
bētibus & nociuis: tendit in bona & mala
ſenſibilia nō ſm ſe conſiderata: ſed ut habēt
rōnem ardui & difficilis: nā arduitas & diffi
cultas potiſſime ſunt repugnantia & ꝓhibē
tia ne poſſimus conſequi bonū & uitare ma
lum. Imperfecte ergo egiſſet natura ſi dediſ
ſet animalibus concupiſcibilem per quā ui
taret mala & proſequerentᷣ bona: niſi dediſ
ſet eis iraſcibilē per quam aggrederentur im
pedientia delectationem illam: ut igitur anī
malia ſm modum ſibi conuenienteꝫ prout
bñ poſſint delectari per cōcupiſcibilem: da
ta ē eis iraſcibilis per quā reſiſtant & aggre/
diantur impedientia delectationem illam.
Duplex eſt ergo appetitus ſentiuus iraſcibi/
lis & cōcupiſcibilis. Appetitus autem intel/
lectiuus qui dicitᷣ uoluntas remanet indiui
ſus: nam cum intellectus uniuerſaliori mo/
do reſpiciat ſuū obiectū ꝙ̄ ſenſus appetitus:
intellectiuus qui ſequitur ītellectum uniuer/
ſaliori modo fertur ī bonum ꝙ̄ appetitus ſe
cundum ſenſum & quia quanto aliquid ſub
uniuerſaliori mō accipitur tāto unum & idē
exiſtēs ad plura ſe extēdit: licet appetitus ſē/
ſitiuus ſit alius & alius ſm quem proſequi/
mur delectabilia & ſm quē aggredimur ter
ribilia. Appetitus tamē intellectiuus unus &
idem exiſtens fertur in omne bonum ītelli
gibile: nō ergo eſt alius appetitus ītellectiuꝰ
ſm quem ꝓſequimur bona delectabilia per
ītellectum & aggredimur bona ardua: ſicut
eſt alius appetitus ſenſitiuus ſm quē ꝓſequi/
mur bōa ſēſibilia delectabilia: & aggrediūr
terribilia. Quare ſi oīs uirtus moralis uel ē
in intellectu uel in appetitu: & appetitꝰ ali/
us intellectiuus ut uoluntas: alius eſt ſenſiti
uus & hoc duplex iraſcibilis. ſ. & cōcupiſcibi
lis: oportet oēm uirtutem moralem uel eſſe
in ītellectu uel in uoluntate uel in iraſcibili
uel in cōcupiſcibili: accipiendo ergo uirtutē
moralē large prout ipſa prudentia dicitur ꝙ̄
dā uirtus moralis: dicere poſſumus ſm has
quattuor potentias aīæ in quibus habet eſſe
uirtus ſūptæ ſunt quattuor uirtutes cardina
les uidelicet prudētia iuſtitia fortitudo & tē
perātia: nam prudentia eſt in ītellectu: iuſti
tia in uoluntate: fortitudo in iraſcibili: tēpe
rantia in concupiſcibili.

¶ Quot ſunt uirtutes morales & quō earū
numerus eſt ſumendus. Ca. iii.

P HYLOSOPHVS circa finem .2. ethi. præter prudentiam & iuſtitiam enumerat. 10. uirtutes morales: uidelicet fortitudinem temperantiam honoris amatiuam magnanimitatem largitatem magnificentiam manſuetudinem ueritatem affabilitatem & etrapeliam quam bene uertibilitatem uel ſocietatem appellare poſſumus. Igitur computata iuſtitia & prudentia .12. ſunt uirtutes morales de quibus omnibus quid ſunt & quomodo decet eas reges habere & quas partes habent uel uirtutes annexas ſingulariter eſt dicendum. Numerus autem earum ſic poteſt accipi: nam cum ſubiectum uirtutis ſit: uel intellectus uel uoluntas uel appetitus ſenſitiuus. Omnis uirtus moralis uel eſt in intellectu ut prudentia uel uoluntate ut iuſtitia: uel in appetitu ſenſitiuo: ut ille decem uirtutes morales quas enumerauimus: quas tangit philoſophus circa. 2. eth. ℭ Poſſunt aliomõ ſic accipi hæ uirtutes: nam uirrutes ſunt medietates quædam: & non habent fieri niſi circa ea quæ ſunt in poteſtate noſtra in quib⁹ decet nos ponere medietatem uel æqualitatem ſiue rectitudinem: huiuſmodi autem tria ſunt ſcilicet rationes paſſiones & operationes exteriores: per uirtutes enim debemus habere rationes rectas: paſſiones moderatas: & operationes exteriores æquatas & menſuratas. Secundo ergo ꝙ habemus rationes rectas habet eſſe prudentia: prout uero habemus exteriores operationes menſuratas & æquatas habet eſſe iuſtitia: Sed prout ſunt in nobis paſſiones moderatæ accipiuntur illæ. 10. uirtutes morales de quibus in principio huius capituli fecimus mentionem. Iuſtitia ergo quæ eſt in uoluntate ſic differt ab illis decem uirtutibus quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo: utræq; enim moderãt & æquant operationes exteriores & paſſiones exiſtentes in appetitu aliter tamen & aliter: nam ille decẽ uirtutes per ſe & primo moderant & rectificant paſſiones: ſi autem retificant operationes exteriores hoc eſt ex cõſequenti: inquantum moderatis paſſionibus moderate ferimur in operationes exteriores. Iuſtitia autẽ econuerſo per prius æquat & moderat ipſas res uel ipſas operationes exteriores: facit. n. ꝙ cuilibet tribuatur ꝙ decet: uel ꝙ ei detur ꝙ ſuum eſt. Si autem moderat & retificat paſſiones & motus exiſtens in appetitu hoc eſt ex cõſequenti inquantum moderatis & æquatis rebus & operibus exterioribus paſſiones in nobis rectificantur & moderanť. ℭ Tertio autem hic eadem diuiſio ſumi poteſt: nam oĩs uirtus moralis tendit in bonũ rõnis. Tendere autem in bonum rõnis põt eſſe tripliciter: uel quia hmõi bonum perficit: uel quia ipſum efficit: uel quia ipſum cuſtodit & ſeruat. Prudentia autem tendit in bonum rõnis: quia ipſam rõnẽ perficit. Eſt. n. prudentia in ipõ intellectu tanquam perfectio in ipõ perfectibili: iuſtitia uero tendit in bonũ rõnis quia hmõi bonũ efficit: nam iuſtitia in operibus & in ipſis rebus efficit illud bonũ & illam æqualitatem ꝙ̃ rõ dictat. Aliæ autem uirtutes morales ut cõmuniter ponitur tendunt in bonum rõnis quia illud cuſtodiũt & conſeruãt. Nam huiuſmodi uirtutes moderãtes paſſiones agunt ne per eas homo abducať & recedat a bono rõnis propter quod huiuſmodi bona dicuntur cuſtodire & conſeruare. Dicãus ergo ꝙ uirtus moralis uel retificãt rõnes & eſt in ratiõe & eſt rationis perfectiua: & ſic eſt prudentia. Vel ẽ in uoluntate & adequat operationes exteriores & eſt boni rõnis effectiua & ſic eſt iuſtitia. Vel ẽ in appetitu ſenſitiuo & moderat paſſiões & eſt boni ſm rõnẽ cuſtoditiua & conſeruatiua & ſic ſumuntur decẽ uirtutes morales ſupius numeratæ. Quorum numerus & ſufficientia ſic poteſt accipi. Dictũ eſt. n. uirtutes illas eẽ circa paſſiones: quas per ſe hñt moderare & æquare prout ergo ex aliis & aliis obiectis ſurgunt aliæ & aliæ paſſiones: accipi poterãt aliæ & aliæ uirtutes ꝑut & illis paſſionibus ſm ordinẽ rationis aliud

aliud & aliud mediū reperit᷑. ¶ Vt ergo liceat typo & ſupficialiter ptranſire dicamus ꝙ paſſiões uel ſurgunt ex bono uel ex malo: Si ex malo uel ex futuro uel ex pſenti. Si ex futuro ſic fiunt in nobis paſſiones: timor & audatia: timor cū ab eo refugimus: audatia cū illud aggredimur: inter has autē duas paſſiones ſumit᷑: una uirtus media. ſ. fortitudo. Erit ergo fortitudo quæ eſt medietas timoris & audatiæ in iraſcibili: quia timor & audatia: in iraſcibili habent eē. Si uero hmōi paſſiones oriunt᷑ ex malo præſenti ꝙ eſt nō bis iā illatū uel inſurgimus ad puniendū & tunc eſt ira quæ eſt per paruipenſionē: uel propter malū illate apppetit pœnā in uindictā. Si autē ab hac punitione uel ab hac uindicta refugimus ſic eſt mitiditas: mediū autē horū eſt uirtus quæ dr̄ manſuetudo. Manſuetudo tn̄ nō proprie nominat uirtutē mediā eē inter mitiditatē & irā: Immo magis nominat ipſā paſſionē quæ eſt mitiditas: at tn̄ ut dr̄ quarto ethicorū quia nō habemus propriū nomē reſpectu hmōi uirtutis nominat᷑ nomine paſſionis deficientis: & dr̄ manſuetudo. Erit autē manſuetudo in iraſcibili quia in ea ſunt mitiditas & ira contra quas hmōi uirtus uidet᷑ conſiſtere: duæ igit᷑ uirtutes exiſtentes in iraſcibili ſumūt᷑ circa paſſiones quæ oriunt᷑ ex malo: ut fortitudo eſt circa paſſiones ortas ex malo futuro. Manſuetudo circa paſſiones ortas ex malo præſenti. Si autē ſumant᷑ uirtutes circa paſſiones quæ oriunt᷑ ex bono: tunc diſtinguendum eſt de bono: quia quoddam eſt bonū hoīs in ſe: quoddā uero eſt bonū eius ut habet ordinē ad alios: bonū hoīs in ſe duplex eſt: quia quoddā eſt delectabile ut cibi & potus & talia: quoddam uero utile ut pecunia: quoddā uero honeſtū ut honor. Honeſtū .n. ab ipſo honore ſumit originē: eſt. n. bonū quaſi honoris ſtatus. Circa paſſiones ortas ex bono delectabili nō ſumit᷑ niſi una uirtus ut tēperantia quæ eſt in concupiſcibili. Circa paſſiones uero ortas ex utili ſumunt᷑ duæ uirtutes. Nā hmōi bonū uel eſt mediocre & cōe & ſic ſumit᷑ liberalitas quæ eſt circa mediocres ſūptus. Vel eſt illud bonū arduū & ſic magnificentia: quæ eſt circa magnos ſūptus: idē eſt. n. magnificentia ſicut magnificus: erit igit᷑ liberalitas in concupiſcibili: magnificentia uero rōne arduitatis erit in iraſcibili. Si uero illud bonū ſit honeſtū ſiue honor: tunc honor ille uel eſt mediocris tunc eſt quædā uirtus quæ cōi nomine dici pōt honoris amatiua ſiue honoris amor. Si autē honor ille ſit magnus & tunc ſic dr̄ magnaīmitas quæ eſt circa honores. Erit autē honoris amatiua in cōcupiſcibili. Magnanimitas uero in iraſcibili ex quo patet ꝙ quia bona delectabilia nō ſic pn̄t hr̄e rōnē ardui ſicut utilia & honeſta: licet tā ex bonis utilibus q̄ ex honeſtis ſumant᷑ duæ uirtutes quarū una eſt in concupiſcibili: alia in iraſcibili. Ex bonis tn̄ delectabilibus non ſumit᷑ niſi una uirtus quæ eſt in concupiſcibili: ut tēperantia. Si uero hmōi uirtutes ſumant᷑ circa paſſiones quæ oriunt᷑ ex bonis. ut cōicamus cū aliis deſeruiunt nobis ad ueritatē uitæ. Sic ut dr̄ 4o ethicorū ſumūt᷑ tres uirtutes: nā cū aliis cōicamus: uerbis & operibus. opera autē & uerba ut cōicamus cū aliis deſeruiunt nobis ad ueritatē uitā & ludū. Erit ergo triplex uirtus uidelicet ueritas affabilitas & eutrapelia: quæ pōt dici bona uerſio. ¶ Eſt āt ueritas ut hic de ea loquimur & ut eſt uirtus nō ſpeculatiua: ſed ſumit᷑ hic ueritas prout aliquis nō eſt ypocrita nec iactator: ſed eſt aptus uerbis & factis oñdit ſe talē qualis eſt. ¶ Affabilitas uero eſt qñ quis bene ſe habet circa cōuerſationē uitæ ut qñ nō eſt adulator nō eſt diſcolus: ſed eſt affabilis & curialis. ¶ Eutrapelia uero ſiue bona uerſio eſt qñ aliquis ſic ſe habet in ludis: ut nō ſit hiſtrio: ꝙ de oībꝰ uelit ludere: nec ſit agreſtis ꝙ de nullo uelit ludere: ſ; ſit eutrapelꝰ & bn̄ ſe uertēs ut ſe habeat circa ludos, ꝑut expedit. Oēs āt hæc tres uirtutes: qa nō ſūt circa aliqd arduū: ſunt in cōcupiſcibili. Patet er

go ꝙ cum quattuor potētiæ aīæ ſint ſuſcep/tibiles uirtutum de quibus loqmur duodecim ſunt huiuſmōi uirtutes: quia una eſt in itellectu & una ī uoluntate: quattuor in iraſcibili & ſex ī concupiſcibili. In itellectu eſt prudentia: ī uoluntate iuſtitia: ī iraſcibili eſt fortitudo: māſuetudo: magnanimitas: & magnificentia q̄ ſic accipiunt: quia fortitudo & māſuetudo ſunt circa paſſiones ortas ex malis: ut fortitudo eſt circa paſſiones ortas ex malis futuris: māſuetudo circa paſſiones ortas ex malis pſentibus: Magnificentia uero & magnāimitas ſunt circa bona ardua aliter & aliter qa magnificētia circa magna bona utilia: ut circa magnos ſūptus. Magnanimitas uero circa magna bōa hōeſta: ut circa magnos honores. In cōcupiſcibili autē ſunt ſex uirtutes uidelicet temporalia liberalitas honoris amatiua: ueritas: affabilitas: & eutrapelia: q̄ ſic accipiunt: qa tres haꝝ ut tēperātia liberalitas & honoris amatiua: ſumuntur ſm bonū hominis in ſe. Aliæ uero tres ſm bona hominis in ordine ad alium: ſm ergo utraq; bona ſunt tres uirtutes. Na; bona hominis in ſe tria ſūt: nam quædam ſūt delectabilia: circa q̄ eſt temperantia: quædā utilia circa quæ eſt liberalitas: quæda; honeſta circa quæ eſt honoris amatiua. Sic etiam bōa in ordine ad alium tripliciter poſſūt cōſiderari: uel ut deſeruiūt nobis ad māifeſtationem & ſic eſt ueritas. uel ad uitā & ſic eſt affabilitas: uel ad ludū & ſic eſt eutrapelia: oſtenſum eſt ergo quot ſunt huiuſmodi uirtutes & quomodo diſtinguuntur.

¶ Q d' bonarum diſpoſitionum quædam ſunt uirtutes: quædā ſupra uirtutes: quædā ſunt ancillantes uirtutibus: & quædam præparationes ad uirtutem. Ca. iiii.

DISTINXIMVS in pcedēti capitulo ꝙ duodecim ſūt uirtutes: quarum una eſt in intellectu ut prudētia: una in uolūtate ut iuſtitia: quattuor in iraſcibili ut fortitudo māſuetudo: magnificētia & magnanimitas. Et ſex ī cōcupiſcibili ut tēperantia: liberalitas: honoris amatiua: ueritas: affabilitas: & eutrepalia quas etiā in præcedēti capitulo enumerauimus. Ne ergo aliqs crederet nō eē aliquas alias bōas diſpoſitiōes pter uirtutes enumeratas: decreuimus oſtēdere ꝙ loquendo de bonis diſpoſitionibus de qbus locuti ſunt philoſophi: quia de aliis ad præſens nō intendimus tractatum conſtituere: qdam ſunt uirtutes. Quædam ſunt etiam ancillantes uirtuti: Etiam ſunt q̄dā præparationes ad uirtutem: quædam ſupra uirtutem. Large. n. accipiendo uirtutem omnes huiuſmōi bōæ diſpoſitiōes uirtutes appellari poſſunt: Nihilominus tñ quæda; bōæ diſpoſitiōes ancillantur uirtuti ut bene conſiliari & bene iudicare de cōſiliatis: ancillant prudentiæ. qui ergo bene diſpoſitus ē ad hoc aptus eſt ut ſit prudens. ¶ Quædā uero bonæ diſpoſitiōes nō ſunt cōpleta uirtus: ſed ſunt diſpoſitiones ad uirtutē: ut perſeuerātia & continentia q̄ ut de eis philoſophus loquit non ſunt completa uirtus: ſed diſpoſitio ad uirtutē. Nam ille perſeuerare dicit qui non cadit & ſi non temptetur: hoc autem etiam & nō uirtuoſi aliquādo habēt q non paſſionati non ruunt. Continens autem dicitur q paſſionatur & habet paſſiones fortes: tamē continet ſe & nō credit paſſioni ſed rōni: non ergo continēs eſt plene uirtuoſus: qa propter paſſiones fortes licet bene agat nō tamē eſt ei delectabile bene agere: cōtinentia ergo & perſeuerantia ſic accepta quāuis ſit quædā bona diſpoſitio non tamen eſt uirtus: ſed diſpoſitio ad uirtutem.

¶ Sunt etiam quædā bōæ diſpoſitiones q̄ ſunt ſupra uirtutem: cuiuſmodi eſt uirtus diuina: ſiue uirtus heroica & ſup iuſta de qua determinat ſeptimo ethicorum: nam ſicut aliq homines ſunt ſicut beſtiæ & ſunt mali ultra modū hominū. Sic aliqui ſunt quaſi diuini & ſunt boni ſupra modū: & propter ꝙ tales ſuperuirtuoſi dici poſſunt. Huiuſmodi autem uirtutem diuinam quæ eſt quodāmō ſuper uirtus: maxie habere debent reges &

principes qui ut dictũ eſt ſemidii eſſe debẽt. ¶Quarto quædã bonæ diſpoſitiones ſunt ipſæ uirtutes cuiuſmodi ſunt prudẽtia: iuſtitia & alia de qbus in pcedenti capitulo fecimus mẽtionẽ. De oibus ergo his quattuor ſuo loco dicemus. Determinabim⁹ ergo de uirtutibus oſtẽdẽtes quõ reges & principes debẽt habere uirtutes. Determinabimus ẽt de aminiculantibus uirtuti: & de diſpoſitionibus ad uirtutẽ: & de his quæ ſunt ſupra uirtutem oſtendentes quomodo reges & principes oportet talibus eſſe ornatos. Sed primo de ipſis uirtutibus eſt dicendum.

¶Quod uirtutum ſunt quædam principales: quædam cardinales: quædam uero annexæ. Capitulum.v.

NVMERAVIMVS ſupra duodecim uirtutes: ſed nõ oẽs illæ.xii. ſunt æqualis perfectionis: nõ ſunt æquæ pricipales. Cõſueuit eni apud ſanctos & etiã apud philoſophos diſtingui inter uirtutes: qa qdã ſunt cardinales & principales: qdã uero annexæ. Cardinales aũt ſunt quattuor uidelicet prudẽtia: iuſtitia: fortitudo & tẽperãtia. Annexæ aũt & nõ pricipales ſunt aliæ octo de qbus ſupra fecimus mẽtionẽ. Has autẽ quattuor uirtutes eẽ cardinales & pricipales triplici uia inueſtigare poſſum⁹. Prima uia ſumit ex parte materiæ circa quã uerſat. Secũda ex parte ſubiecti in quo exiſtũt. Tertia ex parte conditionũ q ad uirtutes requirũtur. Prima uia ſic patet: nã oĩs uirtus uel eſt circa rõnes: uel circa paſſiones: uel circa opationes. Cũ.n.cõtingat rõcinari recte: & nõ recte oportet dare uirtutẽ aliquã q ſit recta rõ p quã de ipſis agibilibus rectas rõnes faciamus. ¶Rurſus cũ contingat opari recte & nõ recte ſic eſt dare uirtutẽ p quã dirigimur in rõcinãdo de agibilibus & ẽ dare uirtutẽ p quã dirigimur in operãdo ipſa agibilia. ¶Amplius qa cõtingit nos paſſionari recte & nõ recte: oportet dare uirtutes aliquas p quas modificemur in ipſis paſſionibus. Cũ ergo paſſiones qdam impellũt nos ſemper ad malũ: ut paſſiones cõcupiſcibiles qa proni ſumus ad agendũ ſemp illa. Quædã uero retrahunt nos a bono: ut paſſiones iraſcibiles. Circa paſſiones oportet dare uirtutẽ aliquã ne paſſiones nos impellãt ad id quod rõ uetat: & oportet dare uirtutẽ aliam ne paſſiones retrahãt nos ab eo q rõ dicat. Omnis ergo uirtus uel rectificat ratiões uel æquat operationes: uel modificat paſſiones ne nos impellant ad id quod ratio uetat: uel modificat eas ne nos retrahãt ab eo q rõ dictat & qa prudẽtia pricipaliter rectificat rõnes. Iuſtitia principaliter æquat operationes tẽperãtia principaliter modificat paſſiones ne nos impellãt ad id quod rõ uetat. Fortitudo principaliter modificat eas ne nos retrahant ab eo quod rõ dictat. Ideo rõne materiæ circa quã uerſatur hmõi uirtutes dicũtur heæ.4.cardinales & pricipales: quia ſunt circa materiã illã circa quã principaliter uerſat humana uita. ¶Secũda uia ad inueſtigãdũ has eſſe uirtutes cardinales & principales ſumi põt ex parte ſubiecti in quo exiſtunt. Dictũ eſt eni ſupra uirtutes de qbus loquimur eẽ in quattuor potẽtiis animæ: uidelicet i intellectu: in uolũtate in iraſcibili: in cõcupiſcibili. Cum ergo in intellectu pratico pricipalior uirtus ſit prudẽtia: in uolũtate loquẽdo de uirtutibus acquiſitis principalior ſit iuſticia. In iraſcibili uero principalior ſit fortitudo. Et in cõcupiſcibili tẽperantia. Ideo heæ.4.uirtutes ſcilicet prudentia: iuſtitia: fortitudo: & tẽperantia: principales & cardinales eſſe dicuntur. ¶Tertia uia ſumitur ex parte cõditionũ quæ ad quãlibet uirtutẽ requiruntur: nã oĩs actus ſi uirtuoſus eſſe debet oportet q fiat prudẽter: iuſte: fortiter: & tẽperate. Ideo heæ quattuor uirtutes pricipales & cardinales eſſe dicũtur. In aliis ergo uirtutibus põt eſſe aliqua pricipalitas ſicut magnanimitas quãdã principalitatẽ habet ſup uirtutes alias quia ſecundũ philoſophũ.4.ethicorũ. Magnanimitas uidet eſſe ornatus quidã oĩum aliarũ uirtutũ. Sic etiã magnificen

tia quandā principalitatē habet propter magnitudinē ſumptuū circa quam uerſatur: habēt ergo aliæ uirtutes quādā principalitatē: ſed heæ q̃ttuor ſimpliciter pricipales & cardinales eē dicunť: ꝙ q̄uo ſit i pſequēdo de eis ſingulariter plenius oñdeť. Si ergo heæ q̃ttuor ſūt pricipales & cardinales reſpectu aliarū: primo de his quattuor eſt dicendum.

¶ Rurſus quia prudētia eſt principaliter oībus aliis cū ſit directiua oīum aliarū: & iuſtitia ſit principalior q̃ fortitudo & tēperantia cū iuſtitia ſit circa cōmutationes rerū & circa diſtributiones bonoꝵ & erga quæ pricipaliter uerſatur uita noſtra & qa fortitudo eſt principalior q̃ tēperātia cū fortitudo magis ordinetur ad bonū gentis & ad bonum cōmune q̃ ipſa tēperantia. Ideo hic ordo eſt tenēdus quia primo dicemus qd eſt prudentia & ꝙ decet reges & principes eſſe prudentes. Secūdo determinauimus de ipa iuſtitia oſtēdētes ꝙ decet reges & principes eſſe iuſtos. Deinde determinabimus de fortitudine & tēperātia: declarātes ꝙ cōtigit reges & pricipes eſſe fortes & tēperatos. Cōſequēter uero tractabim⁹ de magnitudīe & magnificētia & aliis uirtutib⁹ māifeſtātes q̄uo decet reges & pricipes talib⁹ uirtutib⁹ eē pfectos.

¶ Quomodo diuerſimode notificari poteſt quid eſt prudentia. Capitulum. v.

PRUDENTIA aūt de qua primo tractare intendimus ad diuerſa cōparari hēt & prout ad diuerſa cōparať aliā & aliā notificationē ſuſcipit: quātū eni ad p̄ſens ſpectat prudentiā ad. 5. cōparari poſſumus uidelicet ad uirtutes morales quarū eſt directiua: ad uirtutes intellectuales reſpectu quarū eſt p̄ceptiua: ad materiā circa quā uerſať: ad ſciam & ad artē a qbus diſtiguiť. Eſt eni prudētia uirtutū moraliū directiua: nā uirtutes morales de ſe inclinant in finē ſibi cōuenietē ut tēperātia inclinat i ſobrietatē & in deteſtationē uenereoꝵ ſed nō ſufficit inclinari in finē debitū temperātiæ: uel in finē aliarū uirtutum moraliū niſi ſcias mus q̄uo poſſumus cōſequi talē finē ꝙ fit p prudētiā: p uirtutes ergo morales p̄ſtituim⁹ nobis debitos fines. Sed p prudentiā cū habemus dirigimur in fines illos. Accipit autē prudētia fines a uirtutibus moralibus & p ea quæ ſunt ad finē recte dirigit in fines illos. Quare prudētia ut cōparať ad uirtutes morales ſic diffiniri pōt quod eſt perfectio intellectus ſiue quod eſt bona qualitas mentis directiua in finē uirtutū moraliū. ¶ Secūdo pōt cōparari prudētia ad uirtutes intellectuales reſpectu quorū eſt p̄ceptiua: prout eni ad p̄ſens ſpectat ſi circa agibilia bene negociari uolumus tria hēre debemus. Primo debemus iudicare. Tertio debemus p̄cipere ut fiant opere ſ̄m inuēta & iudicata: ut ſi uellem⁹ ſ̄m opa bellica caſtrū aliquod capere. Primo inueniēdæ eſſent uiæ & cogitādi eſſent modi per quos caſtrū iſtud capi poſſet. Secūdo iudicādū eſſet de uiis inuentis utrū bonæ eſſent ad propoſitū proſequēdū. Tertio præcipiēdū eſſet ut fierēt opa ſ̄m inuēta & iudicata. In intellectu ergo noſtro eſſe debēt tres uirtutes una p quā bene inueniam⁹ & bñ cōſiliemur q̃ philoſophus. vii. ethi. appellat embuliā. i. bene cōſiliatiua. Alia uero p quā bene iudicemus de inuētis quā philoſophus appellat ſineſim. i. bene iudicatiuā. Tertia p quā p̄cipiamus ut fiant opa ſ̄m inuēta & iudicata: & hanc dicimus eſſe prudētiā. Prudētia ergo reſpectu uirtutis inuētiuæ & iudicatiuæ diciť eſſe p̄ceptiua: quia ꝙ illæ inueniūt & iudicāt iſta p̄cipit ut fiat. Prudentia ergo imediatius dirigit in opa fienda eo ꝙ p̄cipiat illa fieri quā faciat uirtus inuētiua & iudicatiua: cū ergo in moralibus actus & opa dicātur eſſe potiora. Prudētia quæ imediatius ſe hēt ad ea eſt potior uirtute inuētiua & iudicatiua. Prudētia ergo reſpectu uirtutis iuētiuæ & iudicatiuæ quæ ſunt uirtutes intellectuales ſic diffiniri pōt quod eſt p̄ceptiua inuētorū & iudicatorū. Unde. 6. ethicorū diciť ꝙ ſicut embuliæ eſt inuenire & ſinenſis eſt iudicare ſic prudētiæ eſt p̄cipere.

¶ Tertio

ℭ Tertio prudētia comparari pōt ad materiā circa quā uerſatur: cū eni prudentia ſit circa agibilia & agibilia ſint ſingularia oportet prudētiam eſſe circa particularia applicādo uniuerſales regulas ad ſingularia negocia ut ſexto ethicorū declarari hēt. Cōparata ergo prudētia ad materiā circa quā uerſatur ſic deſcribi pōt ꝙ prudētia eſt uirtus ſm uniuerſales maximas particularia facta concernens hmōi uniuerſales regulæ ſane bōæ leges cōſuetudines & alia p quæ regulari poſſumus in agēdis. ℭ Quarto cōpari hēt prudentia ad ipſam ſciam a qua diſtinguit: nā ſcientia ꝑprie eſt de rebus neceſſariis iuxta Boetiū prio Ariſmetricæ. Sciētia eſt eorū quæ imutabilē ſubſtātiā ſortiūtur. Prudentia aūt eſt actuū humanorū & rerū cōtingētiū q̄ ſunt in poteſtate noſtra. ℭ Quinto comparari pōt prudētia ad artē a qua etiā diſtingui habet: nā ars eſt reſpectu factibiliū & nō præſupponit rectitudinē uolūtatis. Prudētia uero eſt reſpectu agibiliū & p̄ſupponit rectitudinem appetitus: ꝓpter quod ſcribit ſexto ethicorū ꝙ artifex uolūtarie peccans eſt melior q̄ peccās inuolūtarie. Prudēs uolūtarie peccans eſt peior. In opibus ergo deſeruiētibus arti melius eſt peccare uolūtarie q̄ inuolūtarie ſed in opibus deſeruiētibus ad uitā circa q̄ uerſatur prudentia peius eſt peccare uolūtarie q̄ inuolūtarie: prudētia ergo quia nullus pōt eſſe prudēs niſi ſit bonus & hēat uolūtatē rectā nō eſt ars ſed uirtus prout ergo prudentia cōparatur ad artē a qua diſtinguitur ſic diffiniri pōt ꝙ eſt recta rō agibiliū p̄ſupponēs rectitudinē uoluntatis. ℭ Ex oibus ergo his de ipſa prudentia unā cōmunē deſcriptionē formare poſſumus dicēdo ꝙ prudētia eſt uirtus intellectualis directiua uirtutū moraliū p̄ceptiua ſm inuēta & iudicata ſecūdū uniuerſales maximas. Particularia cōtingētia & agibilia cōcernens: p̄ſupponēs rectitudinem uoluntatis.

ℭ Quod decet reges & principes eſſe prudentes. Capitulum. vii.

Uiso quid eſt prudētia: & oſtenſo ꝙ p prudētiā recte dirigimur i bonū finē in quem inclināt uirtutes morales: reſtat oñdere ꝙ decet reges & prīcipes eē prudētes. ℭ Sunt āt quātū ad pñs ſpectat tria q̄ maxime rex attendere debet. Primo eni ſpectat ad ip̄m ſumme intēdere ut ſit rex ſecūdū rei ueritatē: & nō noie tātū. Secūdo ſtudere debet ne ſuus prīcipatus in tyrānidē cōuertat. Tertio ſtudere debet ut naturaliter dñetur. ℭ Triplici ergo uia inueſtigare poſſumus ꝙ decet regē eſſe prudentē. Primo: qa ſine prudētia nō eſt rex ſecundū rei ueritatē: ſed noie tātū. Secūdo: qa ſine ea de facili uertit in tyrānū. Tertio: qa ſine ipſa nō pōt naturaliter dñari. Prima uia ſic patet. Nā rex eſt nomē officii & dignitatis. Eſt. n. regis officiū ut ſuā gentē regat & dirigat in debitū finē qđ ip̄m nomē regis oñdit. Nomē eni regū a regēdo ſumptū ē. Regere aūt alios & dirigere ipſos in finē debitū fit p prudētiā. Unde dicit. 6. ethi. ꝙ illos extimamus eſſe prudētes: qui ſibi & aliis poſſunt bona ſpeculari & prouidere. Prudētia ergo eſt qdā oculus quo bonus & debit⁹ finis cōſpicit. Qui ergo hoc oculo caret nō ſufficiēter uidere pōt ip̄m bonū: nec ip̄m debitū finē: in quē eſt populus dirigendus. Sicut ergo ſagittator nō poſſet ſufficiēter ſagittare ſiue ſagittā in ſignū dirigere: niſi ip̄m ſignū uideret. Sic nec rex pōt populū dirigere ſiue regere: & ip̄m in debitū finē dirigere niſi ip̄m finē p prudētiā ſpeculet. Si ergo ſine prudētia nullus pōt ſufficiēter gentē uel populū regere: & ipſam dirigere in finē bonū & debitū: ſine ea nullus erit rex: ſecūdū rei ueritatē & ut decet. Licet forte ſit rex appellatione & noie. Videt eni ꝙ uir ſine prudētia poſitus in dignitate regia ſit denarius æneus uel plumbeus poſitus in cōputo mercatorū. Mercatores eni cū rōcinādo computant: aliquando unū denariū æneū uel plumbeum ponūt loco mille librarū: quod ergo nō ualet unū ouū: repræſentat ualorē magis

precii. Denarius ergo ille magis eſt ſignum ualoris q̄ ualeat. Sic ſi uir prudētia careat: & regia dignitate fungatur: cū ipſe parui ualoris ſit eſt loco magni precii. Magis ergo ē ſignū regis: q̄ ſit rex. Vt igitur ſit rex nō ſolū noīe: ſed re decet ip̄m hēre prudētiā. ℂ Secūdo hoc decet eū: ne de facili i tyrannū cōuertatur. Dictū eni ē ꝙ p prudētiam dirigimur in bonū finē: in quē inclinant uirtutes morales. Eſt eni prudētis prouidere bona ſibi & aliis: & dirigere ſe & alios in optimū finē. Si ergo aliquis prudētia careat p quā dirigimur in optima bona: ſecūdū ueritatē de facili efficiet̄ tyrānus: quia diuitias & bona exteriora: q̄ ſunt bona optima ſecūdū apparēti ā: credet eſſe optima ſimpliciter. Immo quia imprudētes nō cognoſcunt niſi ſenſibilia bona cuiuſmodi ſunt diuitiæ & bona exteriora. Rex prudētia carēs: quia nō cognoſcet: nō reputabit niſi ſenſibilia bona: & dimiſſis uirtutibus totū ſtudium ſuū ponet ut affluat diuitiis & ſenſibilibus bonis. Efficietur ergo deprædator populi: dn̄abitur tyrānice: nō curabit qualitercūq; poſſit pecuniā extorquere. ℂ Tertio decet reges & principes hēre prudentiā: qa ſine ea nō poſſunt naturaliter dn̄ari. Nā ut declarari habet primo polliticorū. Ex hoc eſt aliqs naturaliter ſeruus: qa deficit intellectu & neſcit ſeipſum regere. Ex hoc autē naturaliter eſt dominus qa uiget intellectu & prudētia: & nouit ſe & alios in debitū finē dirigere. Hanc eni ueritatē nō ſolū approbant philoſophica dicta: ſed etiā cōfirmant ſingula regimina naturalia. Videmus eni naturaliter hoīes dn̄ari beſtiis. Viros fœminis. Senes pueris. Hoīes naturaliter dominātur beſtiis: qa hoīum genus uiget prudētia. Beſtiæ.n. prudētia & arte parū participāt. Sic etiā uiri domināt̄ fœminis: quia ut declarari hēt primo polliticorū. Fœmina hēt cōſiliū inualidū. Cōmuniter eni fœminæ deficiūt a uirorū prudētia: ꝙ ſi reperiant̄ mulieres aliquæ prudētiores uiris: hoc ē ut raro: & in paucioribus ut plurimū. Ergo fœmina uiro naturaliter debet eſſe ſubiecta: eo ꝙ naturaliter deficiat a uiri prudentia. Hoc etiā mō iuuenes naturaliter decet antiquioribus eſſe ſubiectos qa in experti agibiliū nō ſic habūdāt prudētia ſicut illi. Vbicūq; igit̄ hoc naturaliter ſeruit: & illud naturaliter dn̄atur: ſemp pricipās pollet prudētia: a qua deficit qui naturaliter ſeruus exiſtit. Vt igitur rex naturaliter dominetur: oportet ꝙ polleat prudētia & intellectu.

ℂ Quot & quæ oporteat habere regem ſi debeat eſſe prudens. Capitulum. viii.

QVONIAM nūq̄ perfecte hētur aliqd̄ totū niſi hēant̄ partes ei9. Si debeat aliqs eſſe perfecte prudēs oportet ip̄m hēre oīa q̄ cōcurrūt ad prudētiā: & oēs partes eius. Cōſueuerūt aūt aſſignari octo partes prudentiæ. Videlicet: memoria: ꝓuidētia: intellectus: rō: ſolercia: docilitas: expientia: & cautio. Quare ſi rex aut princeps debeat eē prudēs: oportet ip̄m eſſe memorē: prouidū: intelligentē rōnabilē: ſolertē: docilē: expertū: & cautū. Hæc āt octo q̄ dicunt̄ eſſe partes prudētiæ ſic accipi pn̄t. Nā ut patet ex habitis: ex hoc aliqs dicit̄ eē prudēs: qa eſt ſufficiēs dirigere ſe & alios in aliq̄ bona: ſiue i aliquos bonos fines. Quattuor ergo eſt ibi cōſiderare. Videlicet bona ad q̄ dirigit. Modū p quē dirigit: pſonā dirigentē & gentē quā dirigit. Ratione bonoꝝ ad q̄ dirigit oportet regē eſſe memorē & ꝓuidū. Propter modū ſm quē dirigit: oportet ip̄m eſſe intelligētē & rōnabilē. Ratiōe ꝓpriæ pſonæ q̄ alios eſt dirigēs oportet ꝙ ſit ſolers & docilis. Ratione uero gētis quā dirigit cōgruit ꝙ ſit expertus & cautus. Si.n. rex debet gentem aliquā ad bonū dirigere: oportet ꝙ hēat memoriā p̄teritoꝝ & prouidētiā futurorū. Debet eni habere p̄teritorū memoriā: nō ꝙ poſſit p̄terita imutare: quia nulli agēti hoc eſt poſſibile: ſed decet regem hēre p̄teritoꝝ memoriā: ut poſſit ex p̄teritis cognoſcere qd euenire debeat in futurū. Nā ut ſcribit̄ ſecūdo rethoricoꝝ in cōtingētib9

agibilibus

agibilibus ut plurimū futura ſunt p̄teritis ſi-
milia. ¶ Secūdo decet ip̄m hēre ꝓuidentiā
futuroꝝ: qa hoīes ꝓuidētes futura bona co
gitāt uias p̄ quas faciliter illa adipiſci ualeāt.
Ergo rō bonorū ad q̄ rex gentē ſuā dirigere
debet expedit ut habeat ꝓuidētiā futuroꝝ:
ut facilius illa futura bona adipiſci ualeat: &
ut hēat memoriā p̄teritoꝝ. Vt ex actis p̄teri
tis ſciat qd agere debeat in futuꝝ. ¶ Ratio
ne uero modi p̄ quē dirigit oportet qd' ha-
beat intellectū & rōnē: ſiue oportet ꝙ ſit in
telligēs & rōnalis. Modus. n. quo rex ſuū po
pulū dirigit: oportet ꝙ ſit human⁹: qa rex ip
ſe hō eſt. Homo. n. itelligit rōcinādo & diſ
currendo. Accipit. n. aliqua pricipia & aliq̄s
p̄miſſas: ex q̄bus elicit intētas cōcluſiones:
& hoc tā in ſpeculabilibus: q̄ in agibilibus.
Nā ſicut fiunt rōnes ut demōſtret' quid ſit
uerū cognoſcēdū: ſic fiunt rōnes ut pſuadea
tur qd ſit bonū ꝓſequēdū. Ratione igit' hu
iuſmodi cognoſcēdi qui eſt inditus hoībus
uolēs alios dirigere oportet ꝙ ſit intelligēs
cognoſcēdo pricipia & p̄miſſas. Et rōnalis
rōcinādo & eliciēdo ex illis p̄miſſis conclu-
ſiones intētas. Vel oportet ꝙ ſit intelligēs:
ſciēdo leges conſuetudines bonas: & alia q̄
poſſunt eſſe principia & regulæ agēdorum.
Oportet aūt ꝙ ſit rōnalis ſpeculādo ex illis
regulis qd agere cōgruit. Sicut ergo rōe bo
noꝝ ad q̄ dirigit oportet regē eſſe memorē
& ꝓuidū: ſic rōne modi p̄ quē dirigit opor
tet ip̄m eē itelligētē & rōnalē. ¶ Sed rōne
ꝑpriæ pſonæ q̄ eſt alios dirigens oportet ꝙ
ſit ſolers & docilis. Nā qui in tāto culmine
eſt poſitus: ut tātā gētē regere hēat: oportet
ꝙ ſit induſtris & ſolers ut ſciat ex ſe inuenire
bona gētis ſibi cōmiſſæ. Verū qa nullus hō
ſufficit ad excogitādū oīa q̄ poſſunt eſſe uti
lia toti regno. Cū hoc ꝙ regē expedit eē ſo-
lertē ex ſe q̄ bona ſunt regno utilia excogitā
do: oportet ip̄m eſſe docilē alioꝝ cōſiliis ac
quieſcendo. Poſſumus. n. dicere de rege qd'
dicit' de magnanimo. 4. ethi. Quod nō de
cet ip̄m fugere cōmouentē. Nō. n. decet re
gē in oībus ſequi caput ſuū: nec inniti ſemp
ſolertiæ ꝑpriæ. Sed oportet ip̄m eē docilē:
ut ſit abilis ad capeſcēdā doctrinā alioꝝ ac-
quieſcēdo doctrinis & cōſiliis baronū: ſeruo
rū: ſapiētū: & diligētiū regnū: patet ergo ꝙ
rōne ꝑpriæ pſonæ q̄ eſt alios dirigens opor
tet regē eē ſolertē & docilē. Sed rōne gētis
quā dirigit oportet ip̄m eē expertū & cautū
Experiētia enī ē rerū particulariū. Prout igi
tur ſunt alia & alia particularia. Et ꝓut aliq̄s
negociat' circa aliā & aliā gentē: ſunt alia &
alia exquirēda. Oportet igitur pricipē reſpe
ctu gētis cui p̄eſt eē expertū cognoſcēdo par
ticulares cōditiōes gētis ſibi cōmiſſæ: ut poſ
ſit eā melius in debitū finē dirigere. ¶ Vlti
mo oportet ip̄m eē cautū. Nā ſicut in ſpecu
labilibus falſa aliquādo admiſcent' ueris
ꝓpter qd' credūtur uera q̄ nō ſunt uera: ſed
apparēt uera. Sic in agibilibus mala multo-
tiēs admiſcent' bonis ꝓpter quod credunt'
bona: ſed nō ſunt bona: ſed apparent bona.
Oportet igit' regē eſſe cautū reſpuēdo appa
rēter bona & eligendo bona ſimpliciter: ad
quæ debet dirigere gentē ſibi commiſſam.

¶ Quomodo reges & principes poſſunt ſe ipſos prudentes facere. Capitulum. x.

a NIMA in ſedēdo & quieſcēdo fit
prudēs: ut uult phūs. 7. phiſicorū.
Reges ergo & principes ſi deſide
rāt eſſe prudētes nō debēt uanitatibus iten-
dere: ſed maiorē partē uitæ ſuæ debēt expē
dere in cogitando q̄ pñt eſſe regno ꝓficua:
qd' nō ſic intelligēdū eſt ut nullas recreatio-
nes corporales hēre debeāt. Sed debent eis
adeo moderatæ uti: ut non ipediant' in regi
mine regni ſui. Seipſos ergo poterūt prudē
tes facere ut naturaliter regnū regāt. Cogi-
tādo primo tempa retroacta: ſub q̄bus tem-
porib⁹ regnū melius regebat': pp qd' hēant
memoriā p̄teritoꝝ ex q̄bus ſcire poterūt qd
agendū ſit in futurū. Nā ſemp debet ſuū re
gimen cōformare regimini retroacto. Sub
quo regnū tutius & melius regebat'. Nā ſic
i ſpeculādo & cogitādo q̄ antiq̄ philoſophi

cõſcripſerũt: ſumus ſapientiores ĩ ſpeculabi
lib⁹. Sic reges & prĩcipes cogitãdo acta ſuo
rũ p̃deceſſorũ fiunt magis prudentes in agi
bilibus. ¶ Secũdo debent diligenter intueri
futura bona q̃ pñt eſſe ꝓficua regno: & ma/
la q̃ pñt eſſe nociua. Nã ex hoc hẽbunt pro
uidentiã futuroꝝ ut poſſint mala expediti⁹
uitare: & bona facilius adipiſci. ¶ Tertio
debent ſæpe recogitare bonas cõſuetudines
& bonas leges. Nã talia ſunt maxime princi
pia agibiliũ: itellectus enĩ prĩcipioꝝ eſt. Tã
to ergo rex magis ĩtelligens eſt circa agibi/
lia: quãto plures bonas leges & bonas cõſue
tudines in mente hẽt: ex qbus ſcire põt: qd
in quolibet negotio ſit agendũ. ¶ Quarto
ſæpe ſæpius excogitare debet quõ p hmõi
bonas leges & cõſuetudines debite regnũ
regat eligẽdo ex eis debitas cõcluſiones agi
biliũ. Nõ enĩ ſufficit eſſe intelligẽtẽ habẽdo
cogitationẽ legũ & cõſuetudinũ q̃ ſunt prĩ
cipia agibiliũ: niſi qs ſit rõnalis ex illis legi/
bus & cõſuetudinibus debitas concluſiones
agibiliũ: niſi qs ſit rõnalis ex illis legibus &
cõſuetudinibus debitas cõcluſiones agibiliũ
eligẽdo qđ quõ fieri debeat in tertio libro.
Vbi ageť de regimine regni plenius oſten
dem⁹. ¶ Reges igiť dãdo operã illis octo
q̃ ad prudẽtiã requiruntť de qbus in p̃ceden
ti capitulo fecimus mẽtionẽ: poterũt ſeipos
prudẽtes facere. Verũ qa malicia ẽ corrupti
ua principii. Sicut. n. qs hñs corruptũ guſtũ
male iudicat de ſaporibus: credit enĩ aliqd
eẽ dulce qđ eſt amarũ & ecõuerſo. Sic hñs
infectã & deprauatã uolũtatẽ excecatť in in
tellectu ut male iudicet de agibilib⁹. Iudicat
enĩ eẽ agẽdũ qđ eſt fugiẽdũ & ecõuerſo. Be
ne igiť dictũ eſt qđ ſcribiť. 6. ethi. qđ ĩpoſ
ſibile eſt prudẽtẽ eſſe nõ entẽ bonũ. Depra
uat enĩ malicia iudiciũ ut aliquis ĩprudenter
agat ꝓpter maliciã deprauãtem uolũtatem.
Quare ſi reges & prĩcipes uolũt eẽ pruden
tes: cũ hoc ꝙ debẽt eſſe memores: ꝓuidi: ſo
lertes: & dociles: & alia quæ ſupius dixim⁹.
Oportet ipſos eẽ bonos: & nõ hrẽ uolũtatẽ
deprauatã: ne pp maliciã appetit⁹ ĩprudẽter
agãt & iudicẽt eẽ agẽda quæ ſunt fugiẽda.

¶ Quot ſũt mõi iuſtitiæ & circa q̃ iuſtitia
hꝫ eẽ & quõ ab aliis uirtutib⁹ ẽ diſticta. c. xi.

PHYLOSOPHVS in qnto eth.
diſtĩguit duplicẽ iuſtitiã legalẽ &
æqualẽ. Legalis. n. iuſtitia ẽ qd ge
nerale: & quodãmõ oĩs uirtus. Iuſtitia uero
æq̃lis ẽ qd ſpãle & ẽ q̃dã particularis uirtus.
Nã ex hoc ẽ qs iuſt⁹ legalis: qa adĩplet p̃ce
pta legis. Sed ut diciť prĩo magnoꝝ mora/
liũ. Lex p̃cipit act⁹ oĩum uirtutũ. Præcipit
enĩ lex opari fortia & tẽperata: & uniuerſali
ter oĩa q̃ dicũť ſm uirtutes. Vñ ibidẽ dř ꝙ
iuſticia legalis ẽ pfecta uirt⁹. Sic ẽt. 5. eth. ſcri
biť: ꝙ lex p̃cipit nõ derelinquere aciẽ: neqꝫ
fugere: neqꝫ abiicere arma: qđ ſpectat ad for
titudinẽ: & p̃cipit nõ mechari: qđ ptinet ad
tẽperãtiã: & nõ pcutere neqꝫ cõtẽdere q̃ ſũt
opa mãſuetudinis. Lex igiť uniuerſaliter iu/
bet oẽm uirtutẽ ĩplere & maliciã fugere: q̃
re iuſtitia legalis. i. ĩpletio legis ẽ quodãmõ
oĩs uirt⁹. Iuſtitia ãt æq̃lis ẽ q̃dã uirt⁹ ſpãlis p
quã reddiť cuilibet ꝙ ẽ æquũ. i. qđ ſibi debe
tur. ¶ Differẽtia ãt harũ iuſtitiarũ ſic põt ac
cipi. Nã ut ſcribiť. 5. ethi. Iuſtitia ẽ in ordine
ad alteꝝ: ꝓut igiť ciues hñt ordinẽ ad ſe ĩui
cem: & ad rẽpublicã: & ad legis latorẽ ſeu ad
ĩpm regẽ: hẽt eẽ in eis iuſtitia legalis & æq̃
lis. Nã ĩ ipſis ciuib⁹ ex eo qđ hñt hmõi or/
dinẽ uel q̃riť bonũ cõe uel bonũ ſpãle & ꝓ
priũ. Si q̃riť cõe bonũ ſic ẽ ĩ eis iuſtitia lega
lis. Si ãt q̃riť ĩ ipſis aliqđ bonũ priuatũ erit
in eis iuſtitia æq̃lis. Bonũ. n. cõe reſultat ex
oĩ bono ciuiũ: res enĩ publica & tota ciuitas
melior ẽ q̃litercũqꝫ ciues boni ſint. Siue. n.
ciues ſunt boni in ſe: ſiue in ordine ad alios:
ſemp ciuitas melior ẽ: q̃ ex melioribus ciui/
bus cõſtat: & quãto plurib⁹ modis ſũt boni
ciues tãto magis ẽ bona ciuitas. ¶ Leges igi
tur qa ĩtẽdũt cõe bonũ p̃cipiũt oẽm modũ
bonitatis. Eſſe igiť iuſtũ ſm legẽ & imple/
re legalẽ iuſtitiã eſt ſequi oẽ bonũ & fugere
oẽ uiciũ: & hẽre quodãmodo oẽm uirtutẽ.

Propter

Propter quod legalis iuſtitia dicta eſt quodā modo omnis uirtus quia exercet opera omniū uirtutū. Non eſt autem ſimpliciter legalis iuſtitia oīs uirtus: qa eſt uirtus diſtincta a qualibet uirtute. Sed dr̃ eſſe quodāmō oīs uirtus: qa nō determīat ſibi ſpecialē iuſtitiā. Differt āt hmōi iuſtitia qualibet uirtute in duobus: nā licet eadē opera agat iuſtus legalis quæ agit fortis & tempatus: nō tñ aget ea ſm eādē intentionē uel ſm eādē rōnem formalē. Nā qui agit opera fortia: qa delectat̃ in talibus fortis eſt & agēs tempata qa delectat̃ in ipis tempatus eſt. Sed agens talia nō quia delectat̃ in eis: ſed quia ea lex præcipit & uult iplere legem iuſtus legalis eſt. Iuſtus ergo legalis p ſe & ſm ꝙ huiꝰ delectat̃ in impletione legis. Si āt delectat̃ in operibꝰ ſingularū uirtutū: hoc eſt ex cōſequēti ꝓut oīa talia opera ſunt a lege ꝑcepta. fortis āt & tēpatus uel pfectus ſm uirtutes alias per ſe primo delectat̃ in opibꝰ cōuenietibꝰ uirtutibꝰ quibus ornat̃. Si āt delectat̃ in impletione legis. hoc eſt cōſequēti ꝓut uidelicet agēdo talia opera legē iplet. ℭ Ex iſta āt dr̃a ſequit̃ ſa: nā cū fortis: & tēperatus delectet̃ in operibus taliū uirtutū. ſm ſe uirtutes illæ perficiunt habentē eas & ut eſt aliquis ſm ſe. Sꝫ iuſtitia legalis: quia delectat̃ in opibꝰ illis ꝓut iplet legē iuſtitia legalis non perficit hoīem ſm ſe: ſed pficit ipm ut hēt ordinē ad leges. Leges āt tradunt̃ ab ipo pricipe: & ſunt traditæ ipis ciuitatibus ſubditis iperio principis cuiꝰ ē leges facere. Perfici ergo i ordinē ad leges eſt perfici in ordine ad pricipē cuius eſt legē ferre uel in ordine ad totā ciuitatē cui lex iponit̃. Iuſtitia ergo legalis licet faciat illa eadē opera, quæ facit temperātia & fortitudo, perficit tñ ipm habētē in ordie ad aliū ut in ordine ad pricipē, uel in ordine ad ciuitaem nō obſtāte ꝙ temperātia & fortitudo & aliæ uirtutes hmōi perficiūt habentē ſm ſe. Patet ergo quō iuſtitia legalis eſt quodāmō oīs uirtꝰ, & ꝙ non determīat ſibi ſpeciālē iuſtitiā. ſed agit opera ſpāliū uirtutū. Iuſtitia uero æqlis nō eſt oīs uirtꝰ, nec agit opera ſingularū uirtutū. Iuſtitia uero æqualis non eſt oīs uirtus, nec agit opera ſingularū uirtutū: ſed determinat ſibi ſpecialē iuſtitiā eo ꝙ in ea intendit̃ ſpeciale bonū. Nā licet qualitercūqꝫ ciuis bonꝰ ſit, ex hoc reſultet cōe bonū & ſit ide melior ciuitas. Et qlitercūqꝫ malus ſit ide peior ciuitas. Nō tñ ex qcūqꝫ bōitate uniꝰ ciuis per ſe: & ſm ꝙ hic reſultat bonitas alterius ciuis: nec quæcūqꝫ prauitas unius ciuis per ſe loquēdo ifert malū alteri ciui. Sed ſi in bonis exterioribus aliquis malus ſit ut ꝙ uult hr̃e plus de his q̃ eū deceat: ex hoc infert̃ nocumentū aliis ciuibus: quia ſi illæ hēt inde plus: alii hñt inde minus. Iuſtitia ergo ſpēalis per quā uitat̃ malū aliquod ſpāle: prout ex malitia unius ciuis infert̃ nocumentū alteri: determinat ſibi ſpālē materiā & hēt eſſe circa hæc bona exteriora: in quibus ciues cōicant. ℭ Dicta eſt igit̃ hæc iuſtitia æqualis: quia potiſſime innitit̃ æqualitati: ut ꝙ unuſquiſqꝫ in hmōi exterioribus bonis hēat quod æquū eſt. Inde eſt ergo ꝙ hæc iuſtitia dr̃ unicuiqꝫ ius ſuū tribuere: quia ius in quadā æqualitate conſiſtit. Hæc autē unicuiqꝫ tribuit quod æquū eſt. Sic etiā dr̃ unicuiqꝫ tribuere quod ſuū eſt: quia æquū eſt quenlibet poſſidere ſua. Si igit̃ hæc iuſtitia ſpālis æqualis dr̃ æqualitati intendit: cū bona exteriora dupliciter: ciues inæqualiter participare poſſint dux erit hmōi particularis iuſtitia. Accidit autē aliquos participare bona inæqualiter in cōmutationibus, ut in emptionibus: uenditionibus: mutationibus: & locationibus. Contingit. n. in uendendo: locando: mutando: dare parū & accipere multū: uel ēt econuerſo: quod ſine inæqualitate eē nō pōt. Rurſus contingit inæqualitas in diſtributionibus: qa aliqñ aliq plus laborantes ꝓ republica minus accipiūt ymo hæc iuſtitia quodāmō deprauata ē: ut plurimū. n. hoīes acceptatores ſūt pſoãꝝ diſtribuētes honores idignis: & repellētes dignos. Erit igit̃ dux ſpālis iuſtitia commuta-

tiua & diſtributiua. Oīs enim iuſtitia ſiue ſit legalis: ſeu cōmutatiua: ſeu diſtributiua ſēp pficit habētē in ordine ad aliū. Magis tñ iuſtitia cōmutatiua: & diſtributiua pficit hñtē in ordine ad aliū q̄ legalis: Sed de hoc forte alibi erit locus. ¶ Ad pñs āt in tm̄ dictū ſit ꝙ declarata ſunt illa tria: quæ in principio capituli pponebant̄. Oſtēſum eſt. n. quot ſūt modi iuſtitiæ: qa quædā eſt iuſtitia gñalis: q̄dā dr̄ legalis: & q̄dā ſpālis: q̄dā dr̄ æq̄lis: & hoc dupliciter. Quia q̄dā diſtributiua: q̄dā cōmutatiua. Rurſus declaratū eſt: circa q̄ habet eē iuſtitia: qa iuſtitia legalis habet eē circa totā materiā moralē: & circa oīa opa uirtutē: nō ſm ſe accepta: ſed put per ea eſt impletio legis. ¶ Tertio oſtēſū ē: quō differt iuſtitia a uirtutib⁹ aliis. qa uirtutes aliæ magis pficiūt hoīem in ſe. Iuſtitia uero ſiue ſit legalis: ſiue diſtributiua: ſiue cōmutatiua: pficit hoīem in ordine ad alium.

¶ Quod abſq; iuſtitia nequeunt regna ſubſiſtere. Capitulum. xi.

DICEBATVR ī pcedēti capitulo duas ē iuſtitias. Vnā gñalē: & aliā ſpālē. Ad hoc autē ut regna ſubſiſtāt & pacifice māeāt: utraq; iuſtitia ē neceſſaria. Q d' q̄dā abſq; iuſtitia gñali regna durare nō poſſint: duplici uia īueſtigare poſſumus. Pria p̄ſumit̄ ex pte ipſi⁹ iuſtitiæ gñalis. Secūda ex pte regni: in quo debet talis iuſtitia obſeruari. ¶ Pria uia ſic patet: nā ut in p̄cedēti capitulo dicebat̄. Legalis iuſtitia eſt quodāmō oīs uirt⁹: Habere. n. hmōi iuſtitiā eſt implere legē. Si ergo lex iubet oē bonū & phibet omne malū. Implere legē eſt eē pfecte uirtuoſum. Iō pmo magnorū moraliū capitulo de iuſtitia dr̄: ꝙ legalis iuſtitia ē pfecta uirt⁹. ergo p locū ab oppoſitis: legalis in iuſtitia: ē ītegra & pfecta malitia. In nullo ergo obſeruare leges: & ciues nō pticipare ī aliquo legalē iuſtitiā: eſt eos eſſe integre & perfecte malos. Sʒ ut dr̄. 4. ethi. capitulo de māſuetudine. Malū ſe ipm̄ deſtruit: & ſi ītegrū ſit: īportabile ſit. Importabile igit̄ eſſet illud regnū & durare nō poſſet alia ciuitas: cui⁹ ciues integre eſſent mali: & in nullo uellēt implere legē nec uellēt in aliquo pticipare legalē iuſtitiā. Ex parte igit̄ ipſius legalis iuſtitiæ quæ eſt pfecta uirt⁹: cui⁹ oppoſitū eſt pfecta malitia. pbari pōt ꝙ abſq; legali iuſtitia nō ualēt regna ſubſiſtere. ¶ Secūda uia ad inueſtigandū: hoc idē ſumit̄ ex pte ipſi⁹ regni. Regnū. n. & oīs politicia ē quidā ordo: & q̄dā pricipatus. Cū igit̄ ordo & pricipatus ſit ipſoꝝ ſubditoꝝ p reſpectū ad leges: & ad pricipē: cui⁹ eſt leges ferre: ut declarari habet in politicis. Si ciues nō pticiparēt legalē iuſtitiā nō reſeruaret̄ in eis ordo: nec ad leges: nec ad pricipē. Nō ergo ulteri⁹ reſeruaret̄ in eis policia: nec eſſet ulterius regnum. Facile eſt ergo oſtendere: ꝙ abſq; legali iuſtitia regna durare nō pñt. Sed ꝙ abſq; iuſtitia ſpāli quæ diuiditur in iuſtitiā commutatiuā: & diſtributiuam. non ſubſiſtat regnum ſic declarari poteſt. Quodlibet enim regnum: & quælibet congregatio aſſimulat̄ cuidā corpori naturali. Sicut enim uidem⁹ corpus aīalis conſtare ex diuerſis mēbris cōnexis & ordinatis ad ſe inuicē. Sic quodlibet regnū: & quælibet cōgregatio cōſtat ex diuerſis pſonis connexis: & ordinatis ad unū aliqd. ut ergo liceat figuraliter loqui ī mēte: in mēbris eiuſdē corporis eſt quodāmō duplex iuſtitia: cōmutatiua & diſtributiua. Iuſtitia enim pprie ſumpta: nō eſt niſi ad alterā: & nō eſt niſi diuerſarū pſonarū. Methaphorice tñ & p quādā ſimilitudinē eſt iuſtitia eiuſdē ad ſe ipſuʒ & in mēbris eiuſdē corporis poſſum⁹ aliquo modo contēplari iuſtitiam. Vnus. n. & eiuſdē corpis membra hñt ordinem ad ſe īuicē & ordināt̄ ad unū aliqd: ut ad cor a quo recipiūt motū & utileʒ īfluentiā: ut ergo membra hñt ordinem ad ſe īuicem: eſt ī eis quodā mō iuſtitia commutatiua. Sʒ ut ordināt̄ ad cor: aliquo mō reſeruatur in ipſis iuſtitia diſtributiua. Ex hoc. n. eſt īter aliquos commutatiua iuſtitia: qa unus abūdat in uno: in quo alter deficit. & deficit ī alio in quo ille

abundat

abundat. Idõ ut quilibet ſuæ indigentiæ pro
uideret: inuenta fuit commutatiua iuſtitia.
Contingit.n.aliquem abundare in pecunia
in qua alter deficit: & deficere in frumento:
in quo ille abundat. Per commutatiuam er-
go iuſtitiã hmõi ſuperabundantia & defe-
ctus reducit̃ ad æqualitatẽ: quia unus dat
pecuniã qua habundat. & recipit frumentũ
quo indiget. Aliter uero tribuit frumentũ
quo affluebat: & ſuſcipit pecuniam qua ca-
ret. Eſt igit̃ cõmutatiua iuſtitia: prout unus
ordinat bona ſua in utilitatẽ alterius & econ
uerſo. Hunc autẽ modũ reperimus in mem
bris eiuſdẽ corporis. Oculus.n.pollet acumi
ne uiſus: deficit tñ a potentia greſſiua: quia
nõ põt pergere Pes autem abundat ingreſſi
ua potentia. deficit tñ in uiſione: quia nihil
uidet. Oculus igit̃ ſm̃ uiſionem in qua abun
dat ſubuenit indigentiæ pedis: quia dirigit
ipſu;. Pes autẽ per potentiã greſſiuã qua pol
let: ſubuenit indigẽtiæ oculi: quia portat eũ.
Niſi igit̃ membra ſic ſuæ indigentiæ ſubue-
nirent. ut niſi manus purgaret oculũ: & ocu
lus dirigeret manũ: & niſi pedes portarent
caput. & caput dirigeret pedes: corpus na-
turale nõ poſſet ſubſiſtere. Sic quia nullus
homo ſufficit ſibi ad uiuendũ niſi ciues per
commutatiuã iuſtitiã ſibi inicẽ ſubuenirẽt.
ut ꝙ unus cõicaret alteri: illud in quo ſuper
abundat: & acciperet illud in quo deficit: ci
uitas durare nõ poſſet. Si ergo in membris
eiuſdẽ corporis prout habent ordinẽ ad ſe
inuicẽ: & ſibi inuicẽ ſuæ indgientiæ ſubue
niunt: eſt in eis quædã cõmitatiua iuſtitia
ſine qua corpus naturale durar̃ nõ poſſet. ſic
proprie ciues eiuſdẽ ciuitatis uel regni hñt
ordinẽ ad ſe inuicẽ: & ſibi inuicẽ ſm̃ quan
dã cõmutationẽ ſuis indigentiis ſatiſfaciũt.
eſt in eis cõmutatiua iuſtitia: ſine qua ciuitas
uel regnũ nõ poſſet ſubſiſtere. ℂ Secundo
in membris eſt quædã diſtributiua iuſtitia
prout hñt ordinẽ ad ipſum cor. Nã cor ſin-
gulis membris ſm̃ ſuã proportionẽ & di-
gnitatẽ influit eis ſpũm uitalẽ: & motũ: ita
ꝙ principiũ uitæ & principiũ mouẽdi eſt in
corde. Sicut forte principiũ ſentiendi eſt in
cerebro. Sic & in ciuibus eſt diſtributiua iu
ſtitia: prout ordinant̃ ad unũ aliquid: ut ad
regẽ uel ad ducẽ: qui ſm̃ eorũ uirtutẽ & di-
gnitatẽ debet eis honores: & bona tribuer̃.
Sicut ergo corp⁹ naturale nõ ſubſiſteret. ni
ſi in eo reſeruaret̃ quædã diſtributiua iuſti-
tia: ut ꝙ cor mẽbris debite influeret. Sic re-
gnũ uel ciuitas nõ põt ſubſiſtere: niſi reſerue
tur in ea diſtributiua iuſtitia: ut ꝙ rex ſiue
princeps debite honores & bona diſtribu-
at. ℂ Eſt aũt diligenter notandũ ꝙ ſicut nõ
quælibet inæqualitas tollit uitã corporis na
turalis: tñ quælibet iæqualitas ægrotat & in
firmat ipm. Sic nõ quælibet iniuſtitia cor-
rumpit totaliter regnũ & polliciã. Tũ per
quanlibet iniuſtitiã regnũ & pollicia infir-
mat̃ & diſponit̃ ad corruptionẽ. Patet igit̃
ꝙ ꝓut ciues hñt ordinẽ ad ſe inuicẽ eſt in eis
iuſtitia cõmutatiua. Prout uero hñt ordine;
ad regẽ uel ad principẽ reſeruat̃ in eis iuſti-
tia diſtributiua. Prout uero adimplẽt leges
eſt in illis iuſtitia legalis. Q uocũq; tñ mõ
ſumat̃ iuſtitia. ſiue ea ciuitas uel regnũ dura
re nõ põt. Bñ ergo dictũ eſt qd' dicit̃. i. ma-
gnorũ moraliũ. ca. de iuſtitia. Q d' iuſtũ eſt
quoddã ꝓportionabile & cõtinet urbanita
tes. Nã ſicut aĩa cõtinet corpus: qa recedẽte
ea corpus diſſoluit̃ & marceſcit. Sic iuſtitia
cõtinet urbãitates. i. ciuitates & regna: qa ſi
ne ea diſſoluit̃ ciuitas: & nõ pñt regna ſubſi-
ſtere. ualde igit̃ iniuriat̃ regno & regi qui iu
ſtitiã nõ obſeruat. Si igit̃ iuſtitia eſt tm̃ bo-
nũ regis & regni: ſummo ope rex ſtudere
debet ut in ſuo regno ſeruet̃ iuſtitia: nõ ſolũ
his qui in regno nati ſunt: ſed etiã peregri-
nis & aduẽis. Cuicũq; .n. neget̃ iuſtitia ma
nifeſte regi & regno infertur iniuria.

ℂ Q d' maxĩe decet reges eẽ iuſtos: & ĩ ſuo regno iuſtitiã obſeruare. Ca. xii.

ſ ATIS p̃ p̃cedẽs capitulũ ꝑſuadet̃
princib⁹ atq; regibus ut ſint iuſti:
& ut obſeruẽt iuſtitiam cum ſine

ea ciuitates & regna durare nõ poſſint. Tñ qa eſt aĩus hoĩs generoſus & ſẽper auidꝰ nouas rõnes audire. Adducemꝰ nouos modos quibꝰ oñdi poterit ꝙ maxĩe decet reges & pricipes eſſe iuſtos. Poſſumꝰ aũt hanc ueritatẽ quadruplici uia uenari. ſm qttuor q̃ tanguntur de iuſtitia in .5. ethi. Prima uia ſumitur ex parte pſonæ regiæ. Secũda ex pte ipiꝰ iuſtitiæ. Tertia ex pfectiõe bonitatis quæ ex iuſtitia ĩnoteſcit. Et quarta ex ipſa malitia q̃ ex iniuſticia cõſurgit. ¶ Pria uia ſic patet: nã ſi lex eſt regula agẽdorũ: ut haberi põt ex .5. ethi. ipẽ iudex: & multomagis ipẽ rex cuius eſt leges ferre debet eẽ quædã regula in agẽdis. Eſt. n. rex ſiue priceps quædã lex: & lex eſt quidam rex ſiue princeps. Nã lex eſt quidã inaĩatus priceps. Princeps uero eſt quædã aĩata lex. Quantũ ergo aĩatum inaĩatum ſuperat: tm̃ rex ſiue priceps debet ſuperar̃ legẽ. Debet ẽt rex eſſe tantæ iuſtitiæ & tantæ æquitatis: ut poſſit ipas leges dirigere. cũ in aliquo caſu leges obſeruari nõ debeãt: ut infra patebit. Dubitare ergo utrũ rex debeat eẽ æq̃lis & iuſtus. eſt dubitare utrũ ipa regula debeat eſſe regulata. Si. n. regula ab æqualitate deficiat nihil regulatũ erit. cũ oĩa per regulã regulent̃. Sic ſi reges ſunt iniuſti diſponũt regnũ ut in eo nõ obſeruet̃ iuſtitia: maxĩe ergo ſtudere debẽt ñe ſint iniuſti & ĩæquales. qa eoꝝ iniuſtitia & ĩæqualitas tolit ab eis regiam dignitatẽ. Nã reges iniuſti & ſi dominent̃ per ciuilẽ potẽtiã: nõ tñ digni ſunt ut ſint reges. Cum. n. deceat regulam eſſe rectam & æqualẽ. Rex qa eſt quædã animata lex. eſt quædã aĩata regula agẽdorũ ex parte ipſiꝰ perſonæ regiæ: maxĩe decet ipm ſeruare iuſtitiã. ¶ Secundo poſſumus inueſtigare hoc idẽ ex parte ipſiꝰ iuſtitiæ. Nã iuſtitia eſt quoddã magnũ bonũ & præclarũ. Perficit. n. ut dictũ eſt hominẽ in ordine ad aliũ. Tũc aũt maxĩe clareſcit bõitas noſtra qñ uſq; ad alios ſe extẽdit. Vnde. 5. ethi. dicit̃: ꝙ pclariſſima uirtutũ uidet̃ eſſe iuſtitia. & nõ ueſpus neq; lucifer ẽ ita admirabilis ſicut ipa. Veſpus. n. & lucifer eſt una & eadem ſtella q̃ ẽ ualde pulchra & clara: & pter ſui pulchritudinẽ & uenuſtatẽ cõi noĩe appellatur Venꝰ. Hæc aũt ſtella aliqñ præcedit ſolẽ & tũc apparet in mãe & dicit̃ lucifer. Aliqñ uero ſequit̃ ipſum: & tunc apparet in ſero & dicit̃ ueſperꝰ. Eſt ergo intentio philoſophi dicere: ꝙ cũ Venꝰ quæ eſt tã pulcherima ſtella & quæ aliqñ dicit̃ lucifer: aliqñ ueſpus: nõ ſit ita pulchra nec ita præclara ſicut eſt iuſtitia. Pulchritudo ſtellarũ nõ ẽ ita admirabilis ſicut pulchritudo eiꝰ. Stellæ. n. pollẽt pulchritudine corpali & illũinãt nos lumĩe corporali. Sꝫ iuſtitia pollet pulchritudine honeſta & ſpũali: & ornat nos uirtuali pfectiõe. Quãto igit̃ pulchritudo ſpũalis excellit pulchritudinẽ corpalem. tãto pulchritudo iuſtitiæ & claritas eius admirabilior eſt claritate ſtellarũ. Si ergo decet reges & pricipes habere clariſſimas uirtutes ex parte ipſiꝰ iuſtitiæ: quæ eſt q̃dã clariſſima uirtꝰ. Probari põt ꝙ decet eos obſeruare iuſtitiã. ¶ Tertio hoc pbari poteſt ex ipſa pfectiõe bonitatis quæ ex iuſtitia innoteſcit. Iuſtitia. n. non ſolũ eſt pfecta uirtus ĩ ſe. ſed ſi ſit in regibus & principibus oſtendit eos eſſe pfecte bonos. Sic. n. uidemus ĩ aliis rebus ꝙ unũquodq; pfectum eſt: cũ põt ſibi ſimile pducer̃: & cũ actio ſua ad alios ſe extẽdit: ut tunc aliqd eſt perfecte calidũ qñ põt alia calefacer̃: & qñ actio ſua ad alia ſe extendit. Et tunc eſt aliqs pfecte ſciẽs qñ poteſt alios docere: & qñ ſcia ſua ad alios ſe extendi[illegible] o ſcribit̃. 1. meth. Q̃d ſignũ oĩno ſciẽtis ẽ poſſe docer̃. ergo a ſimili tũc ẽ aliqs perfecte bonus qñ bonitas ſua uſq; ad alios ſe extendit. Inde eſt ergo ꝙ nõ cognoſcit̃ perfecta bõitas hominũ niſi conſtituant̃ ĩ aliquo pricipatu. Nã q̃diu aliquis nõ habet regere niſi ſeipſuꝫ nõ plene apparet q̃lis ſit: nec pfecte cognoſcit̃ bõitas eiꝰ. Sꝫ qñ cõſtituit̃ ĩ pricipatu aliquorum: oportet ꝙ bõitas ſua ad alios ſe extẽdat: tũc melius apparet qualis ſit: eo ꝙ opa ſua ad exteriora ſe extendant. Si ergo nobis exteriora

magis

magis nota ſunt quanto aliquis in maior
principatu conſtituit̃: quia opera ſua ad plu
ra ſe extendunt magis apparet qualis ſit. Iō
dicit̃ .5. ethi: principatus uirū oſtendit. Pro
pter quod & prouerbialiter dicit̃. Si quis
uult cognoſcere uirū ponat ipſum in aliquo
principatu. Ex iuſtitia ergo: quia eſt ad alte
rū innoteſcit perfecta bonitas. Nā excepta
prudentia quæ aliis uirtutibus perfector eſt:
quia eſt earū directiua. Omnes aliæ uirtutes
morales quæ perficiunt hominē in ſe: ſeui
dent̃ habeṙ ad iuſtitiā: quæ perficit hominē
in ordine ad alterū. Sicut ſubditi qui quodā
mō ſolū habent regere ſeipſos ſe habent ad
principē: cuius bonitas & regimē ad alios ſe
extendit: Sicut ergo in principe magis ma
nifeſtat̃ perfectio bonitatis q̄ in aliis. Sic ex
iuſtitia magis manifeſtat̃ perfectio bonita
tis q̄ ex aliis uirtutibus moralibus. Decet er
go reges & principes eſſe iuſtos: tū quia de
bent eſſe regula agendorū. tū quia iuſtitia
eſt præclara uirtus: tū etiā quia ex ea maieſta
tur perfectio bonitatis. ¶ Q uarto hoc de
cet reges & principes ex magnitudine mali
tiæ quæ ex iniuſtitia conſurgit: nā ut dicit̃ .5.
ethi. ſicut melior eſt q nō ſolū eſt bonus in
ſe: ſed etiā bonitas ſua ſe extendit ad alios:
Sic peior eſt qui nō ſolū malus eſt in ſe: ſed
etiā malitia ſua ſe extendit ad alios: & quan
tū ad plures ſe extendit malitia eius: tanto
peior exiſtit. Tanto igit̃ ſummo opere ſtu
dere debent reges & principes ut ſeruent iu
ſtitiā: & iniuſtitiā uitent [illegible]nto ex eorū in
iuſtitia poteſt conſequi maius malū: & po
teſt inferri pluribus nocumētū. Eſſet autē ul
terius declarandū quō reges & principes
poſſint iuſtitiā acqrere. & quō debeāt iuſtiā
obſeruare. Sed in tertio libro ubi aget̃ quō
regnū iuſte regi debeat: plenius oñdetur.

¶ Q uid eſt fortitudo: & circa q̄ hēt eē: &
quō poſſum⁹ nos ipos fortes facere. Ca. viii.

IRCA quodcūq; contingit pecca
c re: & bn̄ agere: oportet dare uirtu
tē aliquā per q̄ regulent̃ in agen
do. Cū igit̃ circa timores & audatias contin
gat aliquē ſe hr̄e recte & nō recte: oportet
dare uirtutē aliquā circa timores & audati
as. Accidit .n. aliquos timere timenda. Sun
t .n. aliqui adeo pauidi q circunſtantes mu
ros timent. Aliqui uero ad eo fatue audent:
ut ēt deū nō timeant. qd̓ nō eſt fortitudi
nis ſed iſaniæ. Propter qd̓ .3. magnorū mo
lium ſcribit̃: q ſi quis ualde inpaudus exi
ſtat: q deū nō timeat nō eſt fortis: ſed inſa
nus. Spectat igit̃ ad fortē timere timenda
& audere audenda. Erit igit̃ fortitudo uirtus
quædā reprimens timores & moderans au
datias. Reprimit .n. fortitudo timores ne
per eos quis retrahat̃ ab eo q rō dictat. Mo
derat āt audatias ne quis audendo aggre
diat̃ qd̓ rō uetat. ¶ Viſo quid eſt fortitudo
reſtat uidere circa quæ eē habeat talis uirt⁹.
Sciendū igit̃ q tīere & audere ꝓprie reſpi
ciūt pericula. Nullus āt tīet niſi ymaginetur
ſibi periculū īminere: nec oīs dicit̃ audax niſi
aggrediat̃ aliqd̓ terribile & piculoſū. Pe
riculorū āt quædā ſūt bellica: quædā āt ex ali
is cāis. Expōimur āt periculis nō ſolū in bel
lis: ſed ēt in mari: & in ægritudinib⁹: & ī ali
is circa q̄ cōuenit eē pericula. Rurſus in peri
culis bellorū hoēs diuerſimode ſe hn̄t: Naꝫ
qdā timēt. quidā audent. Audētes etiam di
uerſificāt̃. Nā quidā de leui aggrediunt̃ bel
lorū pericula: ſed cū aggreſſi ſūt ea ſi iuene
rint reſiſtētiā nō ſuſtinēt: ſed fugā arripiūt.
Q uidā āt nō de leui aggrediunt̃ bellū: ſed
cū aggreſſi fuerit ſuſtinēt & tolerāt pericula
bellorū. Cū igit̃ uirt⁹ ſit circa bonū & diffici
le. qa difficiliora & terribilia ſūt picula bel
lica q̄ alia: & ēt qa in periculis bellicis diffici
lius eſt repriere tiores q̄ moderare audacias.
Rurſus uero qa in audēdo nō tā difficile eſt
aggredi pugnā ſicut tolerare & ſuſtinere pu
gnātes. Fortitudo q̄ ē uirt⁹ circa pericula: pri
cipali⁹ eſt in reprimēdo tiores cōtingētes cir
ca picula talia q̄ ī moderādo audatias circa
ipſa. Sic ēt pricipalius eſt hmōi uirtus in ſu
ſtinendo pugnantes q̄ in aggrediendo eos.

¶ Q d' āt picula bellica ſint difficiliora ad ſuſtinēdū q̄ picula alia: triplici uia oñdi poteſt. ¶ Prio qa hmōi picula ſūt magis præ oculis & magis ſentiūť q̄ alia. nō. n. ſic apte apphēdimus mortē cū egrotamur: qa egritudines ītrinſecus latēt: nec ſic ſētimus picula maris ſic picula bellica: nec ex tactu aq̄ ſic ſētimus & ymagiamur leſiōem ſicut ex tactu gladii picula. ergo bellica. tū qa māifeſta ſūt tū etiā qa maxīe ſētiūt: & ymaginamur ea maxīe dolorē īferre. difficiliora ſūt ad ſuſtinendū q̄ alia. ¶ Secūdo talia difficili⁹ ſuſtinemus q̄ alia nō ſolū: qa ſūt magis māīfeſta & doloris illatiua: ſed qa ymagiamur ꝙ p fugā ea de facili uitaī nō poſſum⁹. Nō. n. ſic p fugā uitare poſſum⁹ egritudines: qa cū egritudo ſit aliqd in nobis exiſtēs p fugā eā uitare nō poſſumus: picula ēt maris nō ſic p fugā uitari pñt ſicut picula belli. Cum ergo difficilius ſit durare & ſuſtinere picula illa q̄ p fugā uitare poſſum⁹ q̄ ad q̄ ſuſtinēda neceſſitāur: eo ꝙ p fugā ea uitare nō poſſumus difficilius ſuſtinentur picula bellica q̄ alia. ¶ Tertio picula talia difficilius ſuſtinēť: qa p ea maxīe apphēdimus mortē uiolentā: cū mors ibi illata ſit p mutilationē mēbroꝝ & inciſſurā corpis: p quā maxīe apphēdimus uiolētā mortē. Mori enī p ægritudinē uel p aliquē aliū modū: nō ſic uideť repugnaī naturæ corpis ſicut mors bellica: p quā corp⁹ mutilať & inciditur. Eſt igitur uirtus fortitudinis pīcipaliter circa picula bellica: ex cōſequēti āt eſt circa pericula alia. Propter qď dicitur. 3. ethi. ꝙ pricipaliter diceť utiq; fortis qui īpauidus eſt circa bonā mortē: & maxīe circa eā quæ eſt ſm bellū. S; & adhuc & in mari & in ægritudinib⁹ ītimidus eſt qui eſt fortis. ¶ Ampli⁹ licet fortitudo ſit circa pericula bellica reprimēdo tīores & moderando audatias circa ea, principalius tñ eſt circa repræſſiōem timorū q̄ circa moderationē audaciarū. Nā picula terribilia ut plurimū triſtia ſūt. Triſtia āt naturaliter quilibet fugit ſicut naturaliter ſeqť delectabilia. Cū ergo naturaliter triſtia fugiam⁹ difficile eſt reprimere tīores p quos triſtia fugim⁹. Nō āt ſic difficile eſt moderare audacias: p q̄s triſtia aggedimur. Quare ſi uirtus prīcipali⁹ eſt circa difficile bene dictū eſt fortitudinē principalius eſſe circa repræſſionē timoꝝ q̄ circa moderātiā audatiarū. ¶ Q d' āt fortitudo principali⁹ ſit in ſuſtinendo q̄ ī aggrediēdo: ut cōiter poniť triplici uia uenari pōt. ¶ Prio qa aggrediendū eſt fortioris: ſuſtinere āt debilioris ē. Aggrediēs autē cōpať ad alios ſicut ad debiliores: ſed ſuſtinēs ſicut ad fortiores. Difficilius ē āt īniti cōtra fortiores q̄ cōtra debiliores. ꝑpter qď difficilius ē ſuſtineī pugnā q̄ aggredi pugnātes. ¶ Secūdo eſt difficilius qa aggrediēs ymaginať malū ut futurū: ſed ſuſtinēs habet malū præ oculis & ut præſēs. Difficilius aūt eſt īniti & habere ſe fortiter cōtra mala præſentia q̄ cōtra mala futura. ¶ Tertio hoc eſt difficili⁹: qa aggredi pōt fieri ſubito. ſed ſuſtinere reqrit diuturnitatē & tp̄s. difficili⁹ ē āt hr̄e ſe fortiter & cōſtāter ī ſuſtinēdo bella. qď reqrit durabilitatē & tp̄s q̄ ī aggrediēdo qď ſubito fieri pōt. unde phūs. 3. ethi. ca. de fortitudine ait. ꝙ fortitudo ē circa tīores & audatias. magis tñ ē circa tīores reprimēdo eos q̄ circa audatias moderādo ip̄as. Et ſubdit fortitudinē eē in ſuſtinēdo triſtia. ¶ Declaratū eſt igiť circa quæ habet eſſe fortitudo. Reſtat ergo declarandū quō poſſumus facere noſipſos fortes. ¶ Notandū ergo ꝙ licet uirtus opp[illegible]abus malitiis: quarū una ſuperabūdat: & altera deficit: ut largitas opponitur ꝑdigalitati: quæ ſuperabūdat in expendendo: & auaritiæ q̄ deficit. & fortitudo quæ opponiť audatiæ: q̄ ſuperabundat in aggrediēdo: & timiditati quæ deficit. Sēp tñ uirt⁹ plus opponiť uni malitiæ: q̄ alii. Sed quia difficilius eſt reprimere tīores q̄ ut moderet audatias: fortitudo magis inſiſtit ut reprimat tīores q̄ ut moderet audatias. & plus repugnat & cōtradicit timor fortitudini q̄ faciat audatia. Quia igitur nō poſſumus

poſſumus pūctaliter attingere mediū inter audaciā & timorē: declinādū eſt ad audaciā q̄ min⁹ repugnat fortitudini: q̄ timor: ſi uolumus noſipſos facere fortes. ¶ Declarata ergo ſunt illa tria quæ in pricipio capituli ꝓponebant̄. Oſtenſum eſt eni qd eſt fortitudo: qa eſt uirtus reprimens timores: & moderās audacias. Rurſus māifeſtū eſt circa q̄ eſt fortitudo: qa pricipaliter eſt circa picula bellica & in reprimendo timores: & in ſuſtinendo pugnā. Ex cōſequenti āt eſt circa pericula alia & i moderādo audacias: & in aggrediendo pugnantes. Tertio declaratum fuit quomō poſſumus facere noſipſos fortes: quia maxime hoc faciemus declinādo magis ad audaciam quæ non tantum repugnat fortitudini ſicut timor.

¶ Quot ſunt ſpecies fortitudinis: & ſecundum quam fortitudinem decet reges & principes eſſe fortes. Capitulum. xiiii.

DISTINGVIT phūs. 3. ethi. ca. de fortitudīe. 7. ſpēs ſeu. 7. maneries fortitudinis. ¶ Prima eſt fortitudo ciuilis. Secūda ſeruilis. Tertia militaris. Quarta furioſa. Quinta conſuetudinalis: Sexta beſtialis. Et ſeptiā ē fortitudo uirtuoſa. Fortitudo. n. ciuilis ē qn̄ aliqs timēs uerecūdiā: & uolēs honorē adipiſci aggredit̄ aliquod terribile. Vn̄ ait phūs ꝙ ſecūdū hanc fortitudinē: fortiſſimi uident̄ eē apud illas gētes: apud quas timidi inhonorati ſūt: fortes uero honorant̄ hea cōn̄: ut idē phūs ait. Hector fortis erat[illegible]icāt. [illegible]e increpatiōes polimadis aggrediebat̄ terribilia. Dicebat eni ꝙ ſi fugeret: polimadas q erat ex pte aduerſa primū ſibi increpatiōes īponeret. Sic etiā ut idē phūs recitat diomedes fortis erat hoc mō. Dicebat. n. ꝙ ſi nō ſtrēue bellaret. Hector laudās ſe in troyanis diceret diomedē ab eo deuictū eē. Recte āt hæc fortitudo dicit̄ ciuilis: qa īter cōciues & notos qs maxie fugit obprobria: & q̄rit honores. Videmus eni aliquos cū ſunt ī ignotis partibus cōmittere aliqua turpia: q̄ īter ciues & notos nulla tenus attēptarēt. ¶ Scda fortitudo dicit̄ ſeruilis: & hæc peior eſt q̄ pria: ut cū aliqs nō ut uitet obprobria uel ut conſequat̄ honores: ſed timore pene: uel aliqua neceſſitate duct⁹ aggredit̄ pugnā. Hoc mō multi troyanoꝝ timētes. Hectorē ſtatuiſſe: ꝙ ſi qs troyanoꝝ ſine bello fugeret taliter aptaret̄: ꝙ nō eſſet ſufficiens fugare canes. Ad hāc fortitudinē īducūt populū duces exercit⁹: ſtatuentes penā fugiētib⁹: faciēdo foueas ne poſſit exercitus fugere: ſed q̄dā neceſſitate bellare cogat̄. Hoc āt mō q̄dā dux ut dicit̄ exercitū ſuum cōegiſſe ad fortitudinē. Nā cū nauigiis & cū toto ſuo exercitu trāſfretaret: ne aliqs de ſuo exercitu hr̄et materiā fugiēdi oēs naues cōfregit. ¶ Tertia fortitudo dicit̄ militaris & hæc ē fortitudo experiētiæ. Milites eni pp expientiā quā hn̄t de bellis multa aggrediūt̄: q̄ uident̄ eē terribilia. Nā ut dicit Vegetius in libro de re militari. Nullus attēptare dubitat: qd̄ ſe bn̄ didiciſſe cōfidit. Videmus. n. aliquos audiētes ſolū ſtrepitū armorū fugiūt: neſciētes diſcernere: q̄ ſunt piculoſa in bellis: & q̄ nō. Milites uero belloꝝ experti: cōfidētes de ſua expientia: & cognoſcentes bellorum pericula: aggrediunt̄ aliqua terribilia ut iudicētur eſſe fortes. Nō tn̄ pp hoc ꝓprie fortes ſunt. Nā cū adeo inualeſcit bellū qd̄ excedat eorū expientiā in fugā cōuertūtur. ¶ Quarta fortitudo dicit̄ furioſa: nā aliqui ꝓpter furorē & paſſionē ī qua exiſtūt alii aggrediunt̄ pugnā ita ut iudicent̄ fortes: nō tn̄ ꝓprie tales fortes exiſtunt: qa fortitudo uera aggredit̄ pugnā tu phūs innuit: nō ꝓpter furorē: ſed pp bonū ymo ſi ex furore qs pugnā aggrediat̄ inueniens reſiſtētiā pugnā nō ſuſtinet: qa qui fit ītrepidus ꝓpter furorē. Trāquillato furore īcipit timere: & nō ſuſtinet bellū ſed arripit fugā. ¶ Quīta fortitudo ē cōſuetudinalis. Aliqui. n. qa in pluribus bellis fuerūt in qb⁹ forte bene accidit eis. Ex hac cōſuetudine aſſumūt quādā ſpē uictoriæ: & accipiūt quandā audaciā bellādi. Tales ergo fortes eē ui

dentur: qa aggrediũtur pugnã: ſperantes de uictoria & nõ credẽtes aliqd mali pati: non tñ uere fortes ſunt: qa ſi inueniant reſiſtẽtiã & cõtra ſperata malũ aliqđ patiant̃ fugiũt: ❡ Sexta fortitudo dicitur eẽ beſtialis: ut cũ aliqs ignorãs fortitudinem aduerſarii bella tur: utputa cũ hitãtes in ſeptẽtrione ſint fortes & audaces: In meridie uero ſint debiles & timidi: aggrediẽtes pugnã cũ ſeptẽtrionalibus credẽtes eos eẽ meridionales hñt fortitudinẽ beſtialẽ. Sunt enĩ tales quaſi beſtiæ inſenſatæ aggrediẽtes bellũ nõ cognoſcentes aduerſariorũ potẽtiã. ❡ Septima fortitudo dicitur uirtuoſa: ut cũ aliqs nõ coactione uel furore: uel ꝑpter expientiã uel ꝑpter ignorantiã aggreditur bellũ: ſed ꝑpter bonũ & ex electione. Reges ergo & pricipes licet has maneries fortitudinũ ſcire debeãt: ut cognoſcãt qualiter popul⁹ ſuus fortis ẽ & quõ poſſunt cũ aduerſariis bellare. Ipi tñ dẽbẽt eẽ fortes fortitudine uirtuoſa: ut nõ exponãt ſuã gẽtẽ periculis bellicis: niſi hẽant iuſta bella: & niſi uideãt magnũ bonum patriæ uel regni qđ ex tali bello cõſequi poſſit.

❡ Quid ſit temperãtia: & circa quæ habet eſſe: & quæ ſunt ſpecies: & quomõ noſipſos poſſumus facere temperatos. Capitulũ. xv.

TEMPERANTIA inter uirtutes cardiales ultimũ gradũ tenet. Prudẽtia enim & iuſtitia pricipaliores ſunt uirtutibus moralib⁹ & prudẽtia ẽ in intellectu. Iuſtitia in uolũtate. ❡ Virtutes uero morales ſunt in appetitu ſenſitiuo ut ĩ iraſcibili & concupiſcibili. Appetitus ãt ſenſitiuus deficit a uolũtate & intellectu. Ideo prudẽtia & iuſtitia ſunt uirtutes principaliores. Eſt ãt prudẽtia pricipalior iuſtitia: qa ipa eſt directiua oĩum aliarũ uirtutũ. Fortitudo aũt & tẽporãtia licet nõ ſint adeo principales ſicut prudẽtia & iuſtitia: tñ inter uirtutes pricipales cõputãt̃. Nã uirtutes moderãtes paſſionẽ dupliciter rõni deſeruiũt: put paſſiones dupliciter rõni obſiſtũt. ❡ Paſſiões. n. uel obſiſtũt rõni & alliciũt nos ad id qđ rõ uetat: uel ut ſupra dicebat̃ obſiſtunt ei qa retrahũt nos ab eo qđ rõ dictat. Inter cætera aũt quæ poſſunt nos retrahere a bono rõnis ſunt timores belli & picula mortis circa q̃ ẽ fortitudo. Sic etiã inter cætera allicẽtia nos ad id qđ rõ uetat ſũt uenerea & delectabilia ẽm guſtũ circa q̃ eſt tẽperãtia. Fortitudo ergo & tẽperãtia inter pricipales uirtutes cõputari debẽt. Eſt aũt fortitudo pricipalior tẽperantia: qa fortitudo magis ordinat̃ ad bonũ cõe: ut ad tuitionẽ regni & ad defenſionem patriæ. Temperãtia uero magis ordinat̃ ad bonũ ꝓpriũ: ut ad moderationẽ ſui ipſius. Bonũ autem cõe diuinius eſt bono ꝓprio: ❡ Poſtq̃ ergo diximus de prudẽtia q̃ ẽ principalior q̃ iuſtitia: & de iuſtitia q̃ eſt pricipalior fortitudine: & de fortitudine q̃ eſt principalior tẽperãtia. Reſtat dicere de ipſa temperãtia: q̃ inter uirtutes principales ultimũ gradũ tenet. Sciẽdũ ergo ꝙ ſicut fortitudo media eſt inter timores & audacias: qa qui oĩa timet nõ ẽ fortis: nec q̃ oĩa audet: ſed q̃ timet timẽda & audet audẽda. Sic tẽperantia media eſt inter delectatiões & inſenſibilitates. Vocamus aũt inſenſibilẽ & agreſtẽ qui oẽs delectatiões corporales fugit. Inſenſibilitas ergo eſt ultra q̃ rõ dictet: fugere delectationes corporales ſenſibiles. Qui igit̃ oẽs delectatiões iſequit̃ intẽperat⁹ ẽ. Qui aũt oẽs fugit: inſenſibilis & agreſtis ẽ. Qui uero fugit fugiẽda: & ꝓſequit̃ proſequẽda: uirtuoſus & tẽperatus eſt. Cõtingit aũt peccare nõ ſolũ delectationes ſenſibiles ꝓſequẽdo: ſed etiã eas fugiẽdo. Nã qui adeo abſtineret a cibo & potu & a licitis delectationibus: ꝙ cũ tali abſtinẽtia eius natura ſtare nõ poſſet: qa huius cõtrariũ recta rõ dictat: uirtuoſus dici nõ poſſet. Patet igit̃ qd eſt tẽperantia. Nã ſicut fortitudo eſt reprimẽs timores & moderans audacias: iter quas ipſa fortitudo hẽt eẽ. Sic tẽpreãtia ẽ reprimẽs delectatiões ſenſibiles & moderãs inſenſibilitates: iter quas hẽt eẽ: Si ergo tẽperãtia reprimit delectationes ſenſibiles: uidẽdũ eſt circa q̃s

delectationes ſenſibiles hēt eſſe. Delectatio
nū aūt ſenſibiliū. Quædā ſunt fortes: q̄dā
ſunt debiles: q̄dā nos magis alliciūt: q̄dā mi
nus. Licet enī ſint. 5. ſenſus & circa ſenſibilia
oīum ſenſuū contingat nos delectari: tñ for
tiores delectatiōes ſunt: ſm guſtū & tactū: q̄
ſm uiſum auditū & odoratū: qđ dupliciter
patet. ¶ Primo qa quātomagis unimur de
lectationibus: tāto ardētius & feruētius de
lectamur. Magis aūt unimur delectationib⁹
guſtus & tactus: q̄ delectatiōibus alioꝝ ſen
ſuū: Poſſumus. n. uidere audire & odorare
diſtātia: ſed nō poſſumus guſtare & tāgere:
niſi nobis cōiūcta hiis in hmōi ſenſibilibus
ardētius & feruētius delectamur. ¶ Secun
do hoc idē patet: quia ſenſibilia guſtus & ta
ctus magis directe & īmediate uidenť ordi
nari ad cōſeruationē noſtrā: ut delectabilia
guſtus ordinanť ad cōſeruationē īdiuidui.
Sed delectabilia tactus: ut matrimonia or
dinanť ad cōſeruationē ſpēi. Ideo forte na
tura tantā delectationē poſuit in delectatiōi
bus guſtus & tactus: ne periret indiuiduū &
ut ſaluareť ſpēs. ¶ Quare ſi uirtus eſt circa
bonū & delectabile: Ponēda eſt principali
ter tēperātia circa delectatiōes illas: a qbus ē
difficilius abſtinere. Temperātia igiť p ſe ē
circa delectatiōes guſtus & tactus. Si aūt eſt
circa delectatiōes alioꝝ ſenſuū: hoc ē p acci
dēs: qa alii ſenſus p accidēs pcipiūt delecta
bilia guſtus & tactus. Eſt enī hmōi uirtus: ut
uult phūs. iii. eth. Circa delectabilia illa in q
bus reliqua aīalia cōicāt. Reliqua aūt aīalia ī
guſtu & tactu delectanť p ſe: in aliis uero ſen
ſibus delectanť p accidēs. Propter qđ ī eo
dē titulo diciť: ꝙ canes nō gaudēt odorib⁹
leporū: ſed cibatione. Si aūt gaudent odore
eorū: hoc eſt: quia credūt ſe cibari ex illis: &
leo nō gaudet uoce bouis: nec uiſione cerui
niſi inq̄tū p uiſum & auditū cognoſcit eos ꝓ
pe eē: & credit ſe ſaturari ex eis. Eſt ergo tē
perātia circa delectatiōes tactus & guſtus: qa
in illis hoīes ardētius delectanť: qđ ut uide
tur rōnabiliter accidit. Nā delectationes nu
trimētales q̄ fiūt p guſtū ordinanť ad cōſer
uationē ꝓpriæ pſonæ. Sed delectatiōes ma
trimoniales q̄ fiūt p tactū: ordinanť ad pro
creatiōnē filioꝝ: & ad cōſeruationē ſpēi. Si
ergo ut pluries dictū ē: bonū cōe diuini⁹ eſt
q̄ ꝓpriū: rōnabiliter uideť egiſſe natura. Si
in opib⁹ matrimonialib⁹ uehæmētiores de
lectatiōes poſuit q̄ in opibus nutrimēti. Vel
forte hoc ideo natura fecit: qa unuſqſq; ma
gis ſolicit⁹ ē de bono ꝓprio: q̄ de bono alte
rius. Nō igiť oportuit tā uehæmētes delecta
tiones ponere in nutrimēto qđ ordinať ad
bonū ꝓpriū & ad cōſeruationē indiuidui ſi
cut ī matrimonio: qđ ordinať ad bonū alte
rius & ad cōſeruationē ſpēi. ſi ergo cōtra diſ
ficilius magis bellādū eſt: pricipalius inſiſtē
dū ē: ut p tēperātiā refrenem⁹ delectatiōes
uenereas q̄ fiūt p tactū: q̄ nutrimētales quæ
fiūt p guſtū: ymo in ipīs delectatiōib⁹ nutri
mētalibus magis delectamur ī tactu: q̄ in gu
ſtu. Cōmedēdo. n. & bibēdo ut unuſquiſq;
in ſeipſo expitur. Delectamur in lingua ubi
regnat guſtus: & in guttere: ubi nō ē guſtus:
ſed tactus: & ut māifeſte expimur magis de
lectamur cū cibus aut potus attigit guttur: q̄
cū cōiūgiť linguæ. Credēdū ē enī in talibus
iudicio guloſorū. Recitat autē phūs. 3. ethi.
de quodā noīe philoſenus: q cū eſſet pulti
uorax orauit: ut guttur eius longius gruis fie
ret. Non. n. orauit ut lingua eius eſſet latior
lingua bouis: ut magis delectaretur p guſtū:
ſed ut guttur eius eēt lōgius gutture gruis: ut
cōmedēdo & bibēdo diutius delectareť p ta
ctū. Vt ergo patet ex habitis: tēperātia prin
cipaliter ē circa tactū: & ex conſequēti circa
guſtū. p accidēs aūt ē circa delectabilia alioꝝ
ſenſuū. Spēs āt tēperātiæ de leui ſumere poſ
ſum⁹. Nā ſi ſpectat ad tēperantiā reprimere
delectatiōes nutrimētales & uenereas qa de
lectatiōes nutrimētales & uenereas reprimi
mus ſi fuerim⁹ ſobrii & abſtinētes. Venere
as uero ſi fuerim⁹ caſti & pudici q̄ttuor erūt
partes tēperātiæ ſiue q̄ttuor erūt ſpēs ipſius.
Videlicet: ſobrietas: abſtinētia: caſtitas & pu

dicitia. Nã ſi uolumus nutrimẽtales delecta
tiões reprimere: oportet nos tẽperari a potu
& cibo. Tẽperãdo nos a potu ſumꝰ ſobrii:
ſicut q excedũt in potando ſunt ebrii. Tẽpe
rãdo uero nos a cibo ſumus abſtinentes. Ab
ſtinentia ergo & ſobrietas deſeruiũt ĩ repri-
mẽdo delectatiões nutrimẽtales. Sed caſti-
tas & pudicitia uenereas delectationes refre
nãt. Oportet.n. uere tẽperatũ non exercere
opa uenerea: neq; geſtus. Prout ergo abſtiet
ab opibus uenereis dicit̃ eẽ caſtus. Sed pro
ut horret ẽt ipos geſtꝰ incitãtes ad uenerea:
dicit̃ eẽ honeſtus ſiue pudicus. ¶ His uiſis
de leui patet: quõ noſipſos facere poſſumꝰ
tẽperatos. Nã tẽperãtia & fortitudo q̃ſi ecõ
trario ſe hñt. Fortitudo.n.ẽ in aggrediẽdo
terribilia: ſed tẽperãtia ĩ retrahẽdo ſe ab his
q̃ ſũt delectabilia. Sicut ergo fortitudo ma
gis cõuenit cũ audacia: & ſi uolumus eẽ for
tes debemꝰ magis eẽ audaces q̃ timidi: ſicut
tẽperãtia plus cõuenit cũ inſenſibilitate: Si
ergo uolumꝰ noſipſos facere tẽperatos ad il
lã partẽ declinãdũ ẽ: ut a delectatiõibꝰ ſenſi
bilibꝰ caueamꝰ. Melius ẽ.n. aliquas delecta
tiões etiã licitas uitare q̃ aliquas illicitas inſe
qui. Declarata igit̃ ſunt illa q̃ttuor q̃ in prĩci
pio capituli ꝓponebãtur. Prĩo.n. oñdebat̃
qd ẽ tẽperãtia: qa ẽ uirtꝰ reprimens delecta
tiões ſenſibiles: & moderãs inſenſibilitates.
Secũdo uero declarabat̃ circa q̃ hẽt eſſe: qa
prĩcipaliter ẽ circa tactũ ex cõſequenti circa
guſtũ: ꝑ accidẽs uero circa alios ſenſus. Ter
tio aũt mãifeſtabat̃: q̃ & quot ſunt ſpẽs eiꝰ:
qa q̃ttuor. Duo moderãtes delectatiões nu
trimẽtales ut ſobrietas & abſtinẽtia. Et duæ
refrenãtes delectatiões uenereas: ut caſtitas
& honeſtas ſiue pudicitia. Quarto uero de
claratũ fuit quomodo poſſumus noſipſos fa
cere temperatos: quia hoc maxime faciemꝰ
a delectationibus abſtinendo. Debemus.n.
ſecũdũ philoſophũ.2.ethi. hoc pati ꝙ ſenes
troyæ patiebant̃ ad helenã dicentes: abiicia
mus eam id eſt non reſpiciamus in ipſam:

¶ Quod exprobabilibus eſt eſſe intempe
ratum q̃ timidũ: & ꝙ maxime decet reges
& principes eſſe temperatos. Capitulũ.xvi.

PROBAT phũs.3.ethi. q̃ttuor rõ
nibꝰ deteſtabilibꝰ eẽ intẽperatũ q̃
timidũ. Nã quãto magis aliqs uo-
lũtarie peccat: tãto magis ẽ increpãdꝰ. Rur
ſus quãto aliqs facilius põt benefacere ſi nõ
bñfaciat magis ẽ deteſtãdus & rephẽſibilis:
Intẽperatꝰ uero magis ẽ deteſtãdꝰ & rephẽ
ſibilis: tũ qa magis uolũtarie peccat: tũ ẽt qa
facilius ẽ ei facere bonũ & acquirere tẽperã
tiã q̃ ſit acqrere fortitudinẽ. Quod ãt ma-
gis uolũtarie peccet intẽperatus q̃ timidus:
dupliciter oñdi põt. Prĩo qa inſequi uolũta
tes intempatas ẽ delectabile. Fugere aũt & ti
mere eſt triſtabile. Magis qs uolũtarie agit
qd̃ facit cũ delectatione: q̃ qd̃ facit cũ triſti
tia. Peccãs igit̃ ꝑ intẽperãtiã: magis uolũta-
rie male agit q̃ q peccat ex timore. ¶ Secũ-
do hoc idẽ patet: qa ut ait phũs timor obſtu
pefacit: & reddit naturã ĩmobilẽ & attonitã
qd ñ facit delectatio ꝑ itẽpantiã. S; qñ aliqs
ẽ ĩ ſtuporẽ q̃ſi extra ſe: niſi uolũtarie & deli
berate agit ꝙ agit. Tolerabiliꝰ ẽ igit̃ peccare
ꝑ timorẽ q̃ ꝑ itẽperãtiã: cũ hoc ſit magis uo
luntariũ q̃ ſit illud. Patet ergo intẽperatũ du
pliciter eẽ magis ĩcrepãdũ q̃ timidũ: qa ma-
gis uolũtarie male agit. ¶ Sic ẽt dupliciter
põt oñdi ipm eẽ magis ĩcrepãdũ: qa faciliꝰ
põt bñfacere. Faciliꝰ.n. põt acqri tẽperãtia
q̃ fortitudo. Nã ut in ꝓcedẽti capitulo dice
bat̃: tẽperãtiã acqrimꝰ abſtinẽdo & retrahẽ
do nos a delectatiõibꝰ ſenſibilibꝰ: fortitudi
nẽ uero acqrere poſſumꝰ aggrediendo terri
bilia & expiendo pugnã: retrahi aũt a dele-
ctatiõibꝰ põt fieri ſine oĩ piculo. Sed aggre
di terribilia & experiri bellũ ſine piculo nõ
põt. Valde ẽ ergo increpãdꝰ carẽs tẽperan
tia: cũ eã ſine piculo poſſit acqrere: non aũt
adeo ĩcrepãdꝰ ẽ carẽs fortitudine: qa uirtus
illa ẽ difficilis & cũ maiori piculo acquirit̃.
¶ Rurſus faciliꝰ acqri põt tẽperãtia q̃ forti
tudo: qa multa talia experimur ĩ uita. Multo
tiẽs.n. occurrũt nobis delectabilia a quibus

abſtinendo

abſtinēdo diſponimur ut ſim⁹ tempati. Nō aūt ſic eſt de fortitudie: nā nō q̄libet aggreſſio bellorꝫ facit nos fortes: niſi bella iſta ſint iuſta: Sed forte toto tpe uitæ hoīs nō occurrit ei unū iuſtū bellū. Nō ergo ſic poſſumus aſſuefieri ad opa fortitudinis ſicut ad opa tēperātiæ: q̄re exprobrabili⁹ ē nos eē ītēperatos q̄ nō eē fortes. ¶ Si ergo regē nō eē uirilē & nō eē cōſtātē aīo ē exprobrabile: patet qd̄ ē exprobrabili⁹ ipm eē ītempatū & inſecutorē paſſionū. Poſſum⁹ tñ nouas rōnes adducere oñdētes q̄ deteſtabile ſit regē intempatū eſſe. Tāgit.n.phūs.3.ethi.de ipa intēperātia tria: ex qb⁹ tres rōnes ſumi pñt: maxīe decet reges & pricipes tempatos eſſe. Eſt.n.intēperātia: ubi idē tāgit̄ uiciū maxīe beſtiale: puerile et turpe: ſiue exprobrabile. Quod āt ſit uitiū maxīe beſtiale patet. Nā ut ſupra dicebat̄: tēperātia & intēperātia fieri hñt circa delectabilia tact⁹ & guſt⁹ ẜm q̄ delectari cōe ē nobis & brutis. Ideo.3.ethi. dicit̄ ꝙ qa tēperātia & intēperātia ē circa delectatiōes qbus reliqua aīalia cōicāt: iō intēperati ſunt ſeruiles & beſtiales. Beſtia.n.qa deficit ītellectu: naturale eſt qd ſeruile. Si ergo indecēs ē regē cuius eſt aliis dñari eſſe beſtialē & ſeruilē indecēs ē ipm eē intēperatū. ¶ Secūdo ītēperātia ē uitiū maxīe puerile. Pueri.n.qa uſum rōnis nō hñt nō uiuūt rōne: ſed paſſione. Ideo maxīe uidem⁹ eos ſequi delectabilia & nō inſecutores paſſionū. Vnde phūs.3.ethi.uim concupiſcibilē: ſecūdū q̄ hēt eē uiciū intēperātiæ aſſimulat puero: qa ſicut puer debet regi p pedagogū: ſic uis cōcupiſcibilis ē regēda & regulāda p rōnē. Si ergo indecēs ē regē eē puerū morib⁹ & nō ſequi rōnē ſed paſſionē: īdecēs ē ipm eē intēperatū. ¶ Tertio ē hoc indecēs regi qa hmōi uiciū maxīe ē turpe & cōtēptibile. Hoīes.n.intempati qa appetūt uilia & turpia. Ideo ſi in pricipatu ſint maxime cōtēnūtur: qa quilibet indignat̄ regi ab eo ꝙ ē intēperat⁹: & nō ſeq̄t rōnē ſed paſſionē. Quare ſi decet pſonā regiā oñdere ſe reuerēdā & honore dignā maxīe indecēs ē eā eē intēperatā. ¶ Exēplū aūt hui⁹ hēmus ī rege ſardanapallo: q cū eēt tot⁹ muliebris & dedit⁹ intēperātiæ: ut recitat Iuſtinus hyſtoric⁹.libro.1.abreuiatiōis trogi pōpei: nō exibat extra ut hēret colloquia cū baronib⁹ regni ſui ſed oēs collocutiōes eius erāt in cameris ad mulieres: & p litteras mittebat baronib⁹ & ducibus qd uellet eos facere. Accidit aūt ꝙ cū qdā dux exercit⁹ diu ei ſeruiuiſſet: & fideliter. Rex ille uolens cōplacere illi duci: pcepit ꝙ duceret̄ ad ipm. Dux aūt ille aſſuetus rebus bellicis uidēs regē ſuū eſſe totū muliebrē & beſtialē: ſtati ipm habuit ī cōtēptū: & īdignat⁹ de turpitudine eius uoluit eū īuadere. Rex aūt timēs fugit & qa credebat ſe nō poſſe fugere man⁹ illius ducis clauſit ſe in q̄dā domo & cū toto theſauro & oīb⁹ ſuppellectilib⁹ ſuis ſe cōbuſſit. Senſibiliter.n.uidem⁹ ꝙ dediti uoluptatib⁹ ſēſibilib⁹ cōtēnūt̄. Immo qa ītēpati iniuriāt̄ aliis: ī pſonis maxīe cōiūctis: ut ī uxoribus & ī filiabus: maxīe ꝓuocāt alios cōtra ſe. Et qa potiſſime timendū ē regib⁹ & pricipib⁹ ne furor populi īcitet̄ cōtra eos: maxīe expedit eos tēpatos eē.

¶ Quid eſt liberalitas & circa q̄ hēt eſſe & quō poſſum⁹ nos ipos liberales facer̄. c.xvii.

NVMERABANTVR ſupius.12. uirtutes īter q̄s ut dicebat̄ q̄ttuor erāt cardiales & pricipales: uidelicet: prudētia: iuſtitia: fortitudo & tempantia. Poſtq̄ ergo dixim⁹ de his q̄ttuor uirtutib⁹: & oñdim⁹ quō reges & pricipes illis uirtutib⁹ decet eē ornatos: reliquū eſt ptrāſire ad uirtutes alias. Virtutes aūt aliæ uel reſpiciunt exteriora bōa uel exteriora mala. Si exteriora bōa illa: uel ſūt bōa ẜm ſe: uel ī ordie ad aliud. Prīo ergo dicem⁹ de uirtutib⁹ reſpiciētib⁹ exteriora bōa ẜm ſe. Poſtea determinabit̄ de uirtutib⁹ reſpiciētib⁹ exteriora mala: & de reſpiciētib⁹ exteriora bōa ī ordine ad aliud. Bōa āt exteriora uel ſūt utilia ut pecūia & diuitiæ: & oīa q̄ numiſmate menſurari pñt: uel ſūt hōeſta ut honores. ¶ Prīo er

go dicemꝰ de uirtutibꝰ reſpiciẽtibꝰ bõa uti
lia: & poſtea de reſpiciẽtibus bõa hõeſta. In
cipit.n.nr̃a cognitio a ſenſu. Cũ ergo bona
utilia ſenſibiliora ſint hõeſtis: prius determi
nãdũ ẽ de uirtutibꝰ reſpiciẽtibus bõa utilia.
Circa aũt bona utilia ut determiari hẽt q̃rto
ethi. eſt duplex uirtus liberalitas & magnifi
cẽtia. Heæ.n. duæ uirtutes reſpiciũt ſumptꝰ
& pecuniã: ſed nõ eodẽ mõ: nã liberalitas q̃
alio mõ largitas nuncupat᷑ dicit᷑ reſpicere ſũ
ptꝰ mediocres. Magnificẽtia uero dicit᷑ reſ
picere magnos ſũptꝰ: qđ quõ ſit ĩtelligẽdũ
in ꝓſequẽdo patebit. Si igit᷑ in faciẽdo ſum
ptus conuenit deficere: qđ facit auariciaꝛ &
ſupabũdare qđ facit ꝓdigalitas: qa utrũqꝫ ẽ
cõtra rectã regulã rõis: oportet dare uirtutẽ
aliq̃nã mediã ĩter auariciã & ꝓdigalitatem:
hmõi aũt uirtꝰ ẽ liberalitas. Patet ergo qd ẽ
liberalitas. Nã ſicut fortitudo qa ẽ media in
ter timores & audacias: iõ ẽ uirtꝰ reprimẽs
timores: & moderãs audacias. Ita liberalitas
qa ẽ media ĩter auaricias & ꝓdigalitates. Iõ
ẽ uirtꝰ reprimẽs auaricias: & moderãs ꝓdi-
galitates. Cõſiſtit ãt hæc uirtꝰ ĩ recto uſu pe
cuniæ. Ad rectũ ãt uſũ pecũiæ tria reqrunt᷑.
Prio ꝙ nõ accipiat eã uñ nõ debet. Secũdo
ꝙ accipiat uñ debet. Tertio ꝙ expendat ꝓut
debet. Spectat ãt ad liberalẽ nõ uſurpare ali
os redditus: & cuſtodire ꝓprios. Nã licet li-
beralis nõ diligat pecuniã ẽm ſe: ſed ut eã or
dinet ad debitos ſũptꝰ: tñ ut poſſit debitos
ſũptꝰ facere nõ debet ꝓprios redditꝰ inani
ter diſperger᷑. Nõ ergo uſurpare redditꝰ alie
nos: hẽre debitã curã de ꝓpriis: & ex eis de
bitos ſũptꝰ facere: ſunt illa tria circa q̃ uidet᷑
eẽ liberalitas. Nõ ãt ẽ circa hæc tria æque pri
cipaliter & prio. Nã circa expẽdere & circa
debitos ſũptus facere: ẽ liberalitas prĩcipali
ter & prio. Circa ãt ꝓprios redditꝰ cuſtodi
re: & circa non accipere aliẽos ẽ ex cõſequẽ
ti. Vſurpãs.n. bona utilia & non accipiẽs ea
ſicut debet: nimis uidet᷑ auidus pecuniæ: pp
qđ phũs.4.ethi. uſurarios: lenones.i.uiuen
tes de meretricio: expoliatores mortuoꝝ: &
aleatores: dicit eẽ turpia lucra: & oẽs tales ap
pellat illiberales. Aleator enĩ & oĩs luſor ta-
xilloꝝ illiberalis ẽ. Lucrat᷑.n. ab amicis qbꝰ
oportet bñfacere. Eſt igit᷑ liberalitas cira nõ
accipere uñ non debet: non tñ eſt circa hæc
pricipaliter. Nã accipiẽtes uñ nõ debẽt ma
gis ſũt iniuſti q̃ illiberales: ut uult phũs.3.eth.
q̃re non ẽ liberalitas principaliter circa non
accipe uñ non debet: nec circa accipe uñ de
bet: ſed ẽ prĩcipaliter circa expẽdere quõ de
bet. Nã pp qđ unũquodqꝫ: & illud magis.
Si.n. liberalis conſeruãs ꝓprios redditus &
accipiẽs uñ debet: hoc ideo facit: ut poſſit ex
ꝓpriis redditibꝰ debitos ſũptus facere & ex
pẽdere ſicut debet. Merito liberalitas princi
paliꝰ eſt in expẽdẽdo & in bñfaciẽdo aliis.
Ex conſequenti ãt eſt circa cuſtodire ꝓprios
redditꝰ: & circa non uſurpare alienos. Pro-
bat.n. phũs.4.ethi. quinqꝫ rationibꝰ: libera
litatẽ magis eẽ circa expendere & circa bñfi
ciare alios q̃ circa ꝓprios redditꝰ cuſtodire.
Liberalitas.n. ut dictũ ẽ eẽ debet circa debi
tũ uſum pecuniæ. Vti aũt pecunia ẽ expẽde
re eã & tribuere eã aliis. Cuſtodire aũt ꝓpri-
os redditꝰ non ẽ uti pecunia: ſed magis ẽ ac
quirere & generare ipſam: pp qđ patet libe
ralitatẽ eẽ magis circa expendere & circa tri
buere pecuniã aliis: q̃ circa ꝓprios redditus
cuſtodire. ¶ Secũdo hoc idem patet qa ad
uirtutẽ principalius ſpectat facere maius bo
nũ. Maius autẽ bonũ eſt benefacere q̃ bene
pati: & bene operari q̃ turpia non operari.
Qui aũt debite expẽdit & aliis dona largit᷑
bene facit: cuſtodiẽs uero ꝓprios redditus:
& accipiens pecuniã a ꝓpriis poſſeſſionibus
bñ patit᷑ ſiue bñ recipit: eo mõ quo debet.
Non uſurpãs ãt aliena non opat᷑ turpia. Si
ergo melius ẽ benefacere q̃ non malefacere
uel q̃ bene pati: meliꝰ eſt bene expẽdere q̃ a
liena non ſurripere: uel q̃ ꝓpria cuſtodire.
¶ Tertio hoc idẽ: qa circa illud magis cõſi
ſtit uirtꝰ circa qđ conſurgit maior laus. Ma
ior ãt laus conſurgit in bñ expẽdẽdo & aliis
benefaciẽdo: q̃ in cuſtodiendo ꝓpria uel in
non uſurpãdo

nõ ũſurpando aliena. Liberalitas ergo prin
cipalius conſiſtit in debite expendendo &
bñfaciendo aliis. ¶ Quarto hoc idẽ patet
qa uirtus principalius eſt circa difficilius. Di
ficilius ãt eſt aliis dona tribuerẽ: q̃ ꝓprios red
ditus cuſtodire: uel q̃ aliena nõ ſurripe. Nã
cuſtodire ꝓpria ſm ſe nõ eſt difficile: quia
unuſquiſq; naturaliter inclinat̃ ut ſe diligat:
& ut ſua bona cuſtodiat. Dare ãt ꝓpria bo-
na: ſm ſe difficultatẽ habet: qa ꝓpria bona
ſunt aliqd ad nos ptinens: & naturaliter af-
ficimur ad illa. Immo auari adeo afficiunt̃
ad iſta exteriora bona: ut pecuniã quã hñt
reputent aliqd incorpatũ ſibi. Videt̃. n. eis
qñ accipit̃ pecunia ab eis: ꝙ accipiat̃ aliqd
de ꝓprio corpe. Quia igit̃ bona ꝓpria ſunt
nobis q̃ſi coniuncta. Aliena uero ſunt diſi-
uncta: nõ eſt adeo difficile nõ uſurpe aliena
ad quæ nõ ita afficimur: qa nõ ſunt nobis
coniuncta. Sicut eſt difficile dare ꝓpria ad
q̃ magis afficimur: qa nobis quodãmõ con
iungunt̃. Quare circa debite expendere: &
circa aliis bona tribuere principalius conſi-
ſtet liberalitas: tanq̃ circa magis difficile.
¶ Quinto hoc idẽ patet: qa cũ liberales ma
xime ament̃: circa illud maxime conſiſtit li
beralitas ꝙ qs agendo maxime amat̃. Nõ ãt
maxime amat̃ aliqs ſi aliena bona nõ ſurri
piat: uel ſi ꝓprios redditus cuſtodiat. Sz ma
xime diligit̃ ſi ex ꝓpriis redditibus debitos
ſũptus faciat: & bonis & dignis magis dona
tribuat. Quare ſi bñ expendendo: & aliis
bona tribuendo uel retribuendo principali
ter liberalitas conſiſtit. ¶ Viſo qd eſt libe-
ralitas: qa eſt reprimens auaritias: & mode
rans ꝓdigalitates: & oñſo circa q̃ hẽt eẽ: qa
principaliter eſt circa debitos ſumptus & cir
ca debitas rõnes. ex conſequenti ãt eſt in cu
ſtodiendo redditus ꝓprios: & nõ uſurpan-
do alienos. Nã ſicut qa fortitudo plus oppo
nit̃ timori q̃ audaciæ. Facimus noſipſos for
tes declinando ad auaritiã ita ꝙ potius plus
audeamus q̃ minus. Sic qa liberalitas ma-
gis opponit̃ auaritiæ q̃ ꝓdigalitati. declinã
dũ eſt magis ad ꝓdigalitatẽ q̃ ad auaritiã &
magis debẽus ſupabũdare i dãdo q̃ deficer̃.

¶ Quod reges & principes quodãmodo
impoſſibile eſt eſſe prodigos: & ꝙ maxime
deteſtabile eſt eos eſſe auaros: & ꝙ potiſſi-
me decet liberales eſſe. Ca. xviii.

u VLT. n. phũs. 4. ethi. liberalita-
tẽ nõ eẽ in multudine datorũ: ſed
in habitu. i. in facultate & uolũta-
te dãtis. Nã ut ibidẽ ſcribit̃ nihil ꝓhibet mi
nora dãtẽ: uel liberaliorẽ eẽ ſi a miorибꝰ ac
cipiat. Liberalitas igit̃ mẽſurã recipit ex ꝓ-
portiõe datoꝝ ad poſſeſſiões dãtis. Iõ phũs
ait tyrãnos nõ eẽ ꝓdigos: qa nõ uidet̃ poſ-
ſe ſupabũdare multitudine poſſeſſiõ eſt da-
tionibꝰ & expẽſis. Quicũq; .n. tot hẽt & tã
ta recipit ꝙ datiões & expẽſe multitudinem
poſſeſſionũ ſupare nõ poſſint: quodãmõ ꝓ
digꝰ eẽ põt. Reges igit̃ & pricipes: qa multi-
tudie poſſeſſionũ ſupabũdãt: nõ ſolũ ꝙ poſ
ſint eẽ ꝓdigi: ſed uix poſſint attigere ut ſint
liberales. Sẽp ergo cogitare debẽt ꝙ miora
faciũt q̃ deceat. ¶ Ex hoc ãt apere põt ꝙ in
decẽs ſit eos eẽ auaros. Nã ſi regnũ aliciꝰ de
bet eẽ naturale: ꝓportiõari debet his quæ ui
demus in natura. In naturalibus ãt nihil eſt
ocioſũ ut ꝓbãt phica dicta. ergo nec in regi
mie uitæ humãæ aliqd ocioſũ eẽ debet. q̃re
cũ natura humana modicis cõtẽta ſit. qa uni
pſone modica ſufficiũt. ſi una aliqua pſona
multitudine diuitiarũ ſupabũdat: ocioſæ ſũt
diuitiæ illæ ſi nõ ordinãt̃ ad bonũ aliorũ.
Quãto igit̃ reges & pricipes pluribꝰ diui-
tiis ſupabũdãt: tãto deteſtabiliꝰ eſt eos aua-
ros eſſe. Probat phũs. 4. ethi. tripli rõne ꝙ
auaritia peior eſt ꝓdigalitate: propter ꝙ om
nino deteſtabile eſt reges & pricipes eẽ aua
ros: qa ipſe ſibi nequã eſt. ¶ Prio. n. qa me
liꝰ eſt infirmari morbo curabili q̃ incurabi-
li. Prodigalitas ãt morbus eſt curabilis uel
ab ætate. nam ꝓdigi ſunt i iuuentute: quia ſe
nes auariores ſunt iuuenibus: cũ ueniunt ad
ſenectutẽ ut plurimũ curat̃ eorũ prodigali-
tas & deſinunt eſſe ꝓdigi. Eſt. n. ſm phũm

prodigalitas morbus curabilis uel ab ætate uel ab ægeſtate. Sed auaritia eſt morbus in curabilis. quia quanto quis procedit in auari tiã: & quanto plus ſeneſcit tanto magis aua rus efficit᷑. Si ergo caput regni a quo totũ re gnũ dirigi debet indecens eſt ægrotare: ſed mores morbo incurabili oĩno deteſtabile eſt regẽ eẽ auarũ. Patet. n. ꝙ melius eſt ip̃m eẽ prodigũ. Secundo hoc idẽ patet; quia prodigalitas magis eſt propinqua uirtuti q̃ auaritia. nã liberalis nõ libenter recipit & li benter dat: quorũ utrũ facit prodigus: neu/ trũ tñ facit auarus. Nõ ergo differt prodiga litas a liberalitate: niſi quia prodigus nõ dat ut debet: & quibus debet & cuius gratia de bet. Quare cũ prodigus non ſit amator pe cuniæ: ſicut nec liberalis de leui quis cũ ſit ꝓ digus fieri poterit liberalis. Si ergo oĩno de cens eſt regẽ eẽ uirtuoſũ tanto deteſtabilius eſt ip̃m eẽ auarũ q̃ prodigũ: quanto auaritia plus contrariat᷑ uirtuti q̃ ꝓdigalitas. ¶ Ter tio hoc eſt deteſtabilius: quia rex poſitus eſt in regno pp ſalutẽ regni: & ut proſit his qui in regno ſunt. Auarus ãt nulli prodeſt: quia ẽt ſibiip̃i neq̃ eſt. Prodigus ãt multis ꝓdeſt. Oĩno ergo deſtabile eſt regẽ eẽ auaꝝ. ¶ Vi ſo ꝙ quaſi impoſſibile eſt reges eẽ prodigos & ꝙ oĩno deteſtabile eſt eos eẽ auaros. Re ſtat oñdere ꝙ deceat eos eẽ largos liberales & cõicatiuos. Hæc eſt. n. uirtus quæ eſt cir/ ca ſũptus per quandã ſimilitudinẽ dr̃ largi/ tas: liberalitas: & cõicabilitas. Largitas. n. dr̃ ad ſimilitudinẽ uaſorũ. Vaſa. n. hñtia os ar tũ nõ abunde emittunt ꝙ in eis eſt. Abun/ dans ergo in ſũptibus & dationibus dr̃ lar/ gus: quia ad modũ largi uaſis abunde emit tit quæ continet. Cũ ergo tanto deceat fon tẽ hr̃e os largius quanto ex eo plures partici pare debent. tanto decet regẽ largiorẽ eſſe: quanto influentia eius ad plures extenden/ da eſt q̃ influentia alioꝝ. Secundo hmõi uir tus dr̃ liberalitas: quia pollentes ea ſunt ad ſi militudinẽ liberoꝝ. Auari. n. nõ ſunt liberi. ſed ſunt ſerui pecuniæ. Quare ſi indecens eſt reges & principes eẽ ſeruos: conueniens eſt eos eẽ liberales. Tertio hmõi uirt⁹ dr̃ cõi cabilitas: quia per eã hoĩes cõicant ſua bona per quã cõicationẽ ab aliis potiſſime diligũ tur. Nã liberales ſunt potiſſime amabiles. Quare ſi maxime decet reges & principes: ut ſint dilecti: ab his qui ſunt in regno maxi me decet eos liberales eẽ. Spectat ãt ad libe ralẽ prio reſpicere quantitatẽ dati: ut nõ det minus uel plus q̃ debeat. Secundo debet re ſpicere quib⁹ det. ut nõ det quibus nõ opor/ tet. Tertio uidendũ eſt cuius gr̃a det. ut det boni gr̃a: nõ pp aliquã aliã cãm. Reges. n. & principes uix p̃nt deuiare a liberalitate in dando plus: quia magnitudo expenſarũ uix põt excedere multitudinẽ reddituũ. Imo ſi contingat liberalẽ dare plus q̃ deceat: ut uult phũs: moderate triſtabit᷑. Nã magis grauat᷑ liberalis ſi det min⁹ q̃ debeat. uel ſi nõ expẽ dat ubi oportet: q̃ ſi expendat ubi nõ opor/ tet. ¶ Deuiant ãt a liberalitate reges & prin cipes in dando quibus nõ oportet. uel cuius gr̃a nõ oportet. Dant. n. ut phũs ait. hiſtrio nibus: adulatoribus: uel aliis quibus nõ opor tet dare: quia magis deceret eos eẽ pauperes q̃ diuites. Sic ẽt dant cuius gr̃a nõ oportet. Nõ. n. dant boni gr̃a: ſed magis dant ut lau dent᷑: & pp inanẽ gloriã. uel pp aliquã aliã cãm. Decet. igit᷑ reges eẽ liberales: & ut libe/ les ſint oportet eos beneficiare bonos: & bo ni gratia.

¶ Quid eſt magnificentia: & circa quæ ha bet eſſe: & quando poſſumus noſipſos ma/ gnificos facere. Capitulum. xix.

d ICEBATVR ſupra circa ſumpt⁹ duplicẽ eſſe uirtutẽ. Vnã quæ re/ ſpicit moderatos ſumptus: quam liberalitatem uocant. Aliã quæ reſpicit ſum ptus magnos: quam magnificentiam nomi nant. Sed cum magis & minis non uidean tur diuerſificare ſpeciem & naturam reꝝ: ut uult philoſophus. i. politicorũ. Non uidet᷑ ſufficienter diſtingui magnificentia a libera litate per hoc: qa hæc eſt circa magnos ſum ptus

ptus: illa uero circa mediocres. ¶ Sciendũ ergo ꝙ de rõne uirtutis eſt ꝙ ſit circa bõnũ & difficile. quare cũ in maioribus ſumptibus reperiat̃ ſpẽalis rõ bonitatis & difficultatis: quæ nõ reperiunt̃ in mediocribus ſumptibus, dici põt magnanimitatẽ quæ circa magnos ſumptus eẽ uirtutũ aliã a liberalitate: quæ eſt circa mediocres: Vel poſſumus dicere: ꝙ ſumptus ad duo comparari põt uidelicet ad facultates eius qui facit ſumptus: & ad opera in quæ ſumptus illi expendunt̃. Erit. n. circa pecuniã duplex uirtꝰ. Vna quæ æquat dationes & expenſas facultatibus: & hæc eſt liberalitas. Iõ dr̃ eẽ liberalitas circa mediocres ſumptus nõ ẽm ſe: ſed per cõparationẽ ad dantẽ & ad facientẽ ſumptus. Iõ largitor multorũ poſſet eẽ auarus ſi illa multa nõ æquarent̃ facultatibꝰ dantis. Dicebat̃ .n. ſupra nõ eẽ liberalitatẽ in multitudine daturũ. Liberalis ergo adæquat dationes & ſumptus facultatibus. Sed magnificus uult proportionare ſumptus operibus. Vñ & nomẽ accepit. Ab ipa. n. factione & ab ipo opere denominat̃ magnificentia. Dr̃. n. magnificus quaſi magna faciens: Inde eſt ergo ꝙ quia in quæcũq; ſtatu hõ ſit: & quaſcũq; facultas hẽat: ſiue multas ſiue mediocres: difficile eſt bene uti illis & bene æquare ſumptus facultatibus. Iõ liberalitas ſe extẽdit ad mediocres ſumptus. Sumptus. n. uel põt conſiderari ẽm ſe: uel ut proportionat̃ facultatibus. Si ãt conſiderant̃ ſumptus ẽm ſe: ſic liberalitas eſt circa magnos ſumptus: ſi faciens eos multas hẽat facultates: & etiã circa mediocres. Si faciens ſumptus alios mediocriter facultatibus abundet. Sed ſi ſumptus nõ conſiderent̃ ẽm ſe: ſed ut proportionantur facultatibꝰ. Sic liberalitas ſemper eſt circa mediocres ſumptus. Nã ſicut parui ſumptus ſunt mediocres & proportionati pauperibus. Sic magni ſunt mediocres & proportionati diuitibus. Cũ ergo liberalitas nõ reſpiciat ſumptus ẽm ſe: ſed ut proportionãtur facultatibꝰ nõ dr̃ eẽ circa magnos & mediocres ſumptus: ſed circa mediocres tantũ. Liberalitas igit̃ quæ reſpicit ſumptus proportionatos facultatibus ſe extendit ad quaſcũq; facultates. quia ẽt in mediocribus facultatibus difficile eſt bñ ſe hr̃e in illis. Magnificentia uero reſpiciens ſumptus ut ſunt decentes operibus nõ reſpicit quæcũq; opera: quia nõ eſt difficile facere decentes ſumptus in quibuſcũq; operibus: ſed in magnis. Ideo magnificentia a magnis operibus ſũpſit nomẽ. ¶ In magnis ãt operibus contingit aliquos deficere. quia nõ intendunt qũo magna opera faciant: ſed qũo parũ expendant Et tales uocant̃ paruifici. Aliqui uero etiã in magnis operibus plus expendunt q̃ opera illa requirant. Et tales uocant̃ conſumptores. Philoſophꝰ uero uocat eos uanoſos. i. ignes & fornaces: quia tales ſicut fornax oĩa conſumunt. Quidã uero in magnis operibus faciunt decentes ſumptꝰ: & tales ſunt uirtuoſi: & uocant̃ magnifici. Erit igit̃ magnificentia media inter paruificentiã & conſumptionẽ Sicut liberalitas eſt media inter auaritiã & ꝓdigalitatẽ. Patet ergo quid eſt magnificẽtia. Nã ſicut liberalitas eſt reprimens auaritias: & moderans prodigalitates. Sic magnificentia eſt reprimens paruificentias: & moderans conſumptiones. Et ſicut liberalitas eſt faciens ſumptus: & dationes proportionatas facultatibus. Sic magnificentia eſt faciens ſumptus decentes magnis operibus.

¶ Viſo quid eſt magnificentia. Reſtat uidere circa quæ hẽt eẽ. Hõ. n. quantũ ad præſens: ad quattuor põt cõparari. uidelicet ad ipm deũ. ad totã cõitatẽ. ad aliquas perſonas: & ad ſeipm. Magnificꝰ. n. circa oĩa iſta decenter ſe hr̃e debet: nõ tñ æquæ principaliter intendere debet circa oĩa iſta. Nã principaliter & primo hõ debet eẽ magnificus: circa diuina conſtituendo: ſi facultates tribuant tẽpla magnifica, ſacrifitia honorabilia præparatiões dignas. Iõ dr̃. 4. ethi. ꝙ honorabiles ſũptꝰ quos debet facere magnificus: ſũt circa deũ. Secũdo ſpectat ad magnificũ

ſi aſſit facultas: facere decentes ſumptus: circa totã cõitatẽ. Nã ipa bona cõia quodãmõ diuina ſunt. Vñ philoſophus ait: ꝙ dona cõia hñt aliquid ſimiliter donis deo ſacratis. Bonũ.n.diuinũ ualde debiliter repræſentatꝛ in una perſonã ſingulari. Sed in tota cõitate pulchriꝰ eluceſcit diuinũ bonũ. ¶ Tertio magnificus ſe decenter hr̃e debet circa aliquas perſonas ſpẽales. ut circa perſonas honore dignas. Nã in hoc potiſſime apparet magnificentia: qñ quis magna facit his qui ſunt magis digni. ¶ Quarto debet ſe decenter hr̃e magnificus circa perſonã propriã. debet.n.quis magnifice ſe hr̃e circa magna opera reſpectu perſonæ propriæ: Magna aũt opera pñt dici illa: uel quæ durant per totã uitã cuiuſmõi ſunt domus & ædifitia. Vel qui fuerit raro in tota uita cuiuſmõi ſunt nuptiæ & militiæ. Decet.n.magnificũ ut dicitꝛ.4.ethi. habitationẽ præparare decenter: & magis debet intendere quõ facere debeat admirabiles & diuturnas domus ꝙ̃ quõ faciat eas ſophiſticas & apparentes. Sic ẽt decet magnificũ: nuptias & militias: & talia quæ raro occurrunt magnifice facere. ¶ Patet ergo circa quid eſt magnificentia: quia eſt circa ſumptus decentes magnis operibus. Principaliter tñ eſt circa magnos ſumptus impenſos erga diuina: & erga totã cõitatẽ: Ex conſequẽti uero eſt erga magnos ſumptus impenſos: circa perſonas dignas & circa ſeipſũ. ¶ Oſtenſo quid eſt magnificẽtia & circa quæ hẽt eẽ: de leui patet quõ poſſumus noſipſos magnificos facere. Nã ſicut liberalitas plus contrariatꝛ auaritiæ ꝙ̃ prodigalitati. Sicut magnificentia plus contrariatur paruificentiæ ꝙ̃ conſumptioni. Nos ergo ipſos ſi facultas adſit: faciemus magnificos: declinando ad conſumptionẽ. ut ẽt in magnis operibus potius ſuperabundẽt ſumptus ꝙ̃ deficiant.

¶ Quod maxime deteſtabile eſt reges & principes eſſe paruificos: & quod decet eos magnifica facere. Capitulum.xx.

t ANGIT ãt phi.4.ethi. ſex ꝓprietates ipſiꝰ ꝑuificii: ꝙ̃ ſi ieẽnt regibꝰ maxie derogãrẽt regiæ maieſtati. ¶ Pria ꝓprietas ẽ: qa circa oĩa deficit: ꝙ ex ipo noĩe patet. Eſſe.n.paruificũ: ẽ facerꝫ pua & defectiua. ¶ Secunda ꝓprietas eſt: quia ſi contingat paruificũ & magna expendere pro prauo: perdit magnum bonum. Vnde & prouerbialiter dicitur. ꝙ uiles homines nuptias & conuiuium perdunt pro denayrata piperis: Dum enim circa magnum conuiuium non faciunt decẽtes ſumptus uolentes parcere modicæ expẽſæ totum conuiuiũ indecẽs redditur. ¶ Tertia proprietas eſt. ꝙ quæcunqꝫ facitꝛ paruificus ſemper facit tardans. uidetur enim ei ꝙ remouere a ſe pecuniam ſit abſcindere mẽbra a proprio corpore. Ideo ſicut dato ꝙ neceſſe ſit aliquem mutilari & inſcidi mutilationẽ illam: & inſciſſuram tardat & ſubterfugit quãtum poteſt. Sic dato ꝙ paruificum oporteat expẽſas facere. tamẽ illos ſumptus tardat & ſubterfugit quãtum poteſt. ¶ Quarta eſt: quia paruificus non intẽdit qualiter faciat magnum opus. ut qualiter faciat debitas largitiones: uel quomodo faciat decẽtes nuptias. Sꝫ tota ſua intẽtio eſt quõ faciat paruos ſumptꝰ. Eſt enim ꝓprietas paruifici: ut apprecietur plus pecuniã ꝙ̃ opus. ¶ Quinta proprietas eius eſt. ut ſemꝑ expẽdat cum triſtitia & dolore. Dicebatur.n.ꝙ paruificus reputat exteriora bona quæ habet quaſi ſibi icorporata & quaſi pertinẽtia ad ſubſtantiã ſuam: & qa ſic afficitꝛ ad ea & ita continuat ſe illis. Iõ ſicut in inciſione corporis ꝑpter diuiſionem continui reſultat ibi triſtitia & dolor. Sic in ſeparatione pecuniæ quæ fit per expẽſas: qa eſt ibi quaſi quædã diuiſio continui: eo ꝙ ꝑuificus reputat ſuã pecuniã quaſi ſibi incorporatam & continuatã. non põt eam expẽdere & ipſã a ſe remouere ſine triſtitia & dolore. Participat.n. in hoc paruificus cũ auaro: qa omnis paruificus auarus eſt. ſicut oĩs magnificus liberalis. ¶ Sexta eſt quia cum

paruificus

paruiſicus nihil faciat. uidet̃ tñ ei ꝙ ſemper agat maiora q̃ debeat. Dictũ eſt.n.ꝙ paruiſicus plus appreciat̃ pecuniã q̃ dationes & ſumptus quæ ſunt opera uirtutũ. Pecuniam .n. reputat quid carũ: opera uirtutũ eſtimat quid uile & nõ appreciat̃ ea. Cũ igit̃ uix poſſit aliquis dare ita modicũ de caro. dato etiã ꝙ multũ recipiat de uili: quin uideat̃ ei plus dare q̃ debeat: nõ põt paruiſicus ita modicũ ſumptũ facere erga quodcũq; opus qn ſemper uideat̃ ei ꝙ agat maiora q̃ debeat. Quare ſi deteſtabile eſt regiã maieſtatẽ circa oĩa deficer̃: magna bona pro modico perdere. ſemper tardare: & nihil prompte facere. & nunquã intendere qũo faciat magna opera uirtutũ: ſed qũo modicũ expendat: ſemper facere ſumptũ cũ triſtitia & dolore: & cũ nihil facit credere ſe magna operari: Quia oĩa hæc ualde derogant regiæ maieſtati oĩno deteſtabile eſt regẽ eẽ paruiſicũ. ℭ Q d' ãt deceat ipm̃ eẽ magnificũ: ſufficienter ꝓbant ſuperiora dicta in quibus oñdimus circa quæ magnificentia hẽt eẽ. Dicebat̃.n. magnificentiã principaliter eẽ circa opera diuina & circa cõia. ex conſequenti uero circa perſonas dignas & circa ſeipm̃. Cũ ergo rex ſit caput regni & ſit perſona honorabilis: reuerenda & publica: & ad ipſum pertineat diſtribuere bona regni: maxime decet ipm̃ eẽ magnificũ. Nã quia eſt caput regni & gerit in hoc dei ueſtigiũ: qui eſt caput & princeps uniuerſi. Maxime ſpectat ad ipm̃ magnifice ſe hr̃e circa templa ſacra: & erga præparationes diuinorũ. Quia uero in perſona publica ad quã ordinat̃ tota ciuitas: cõitas: & totũ regnũ. maxime ſpectat ad eũ magnifice ſe hr̃e circa bona cõia: & circa ea quæ reſpiciunt regnũ totũ. Rurſus qa ad ipm̃ maxime ſpectat diſtribuere bona regni oĩno decet eũ magnifice ſe hr̃e erga perſonas dignas: quibus digne competunt illa bona. ℭ Amplius quia ut dictũ eſt regia perſona debet eſſe reuerenda & honore digna. ſpectat ad regẽ magnifice ſe hr̃e erga perſonam propriã & erga perſonas ſibi cõiunctas. ut erga uxorẽ & filios: habendo habitationes honorabiles: faciẽdo nuptias decẽtes: exercendo militias admirabiles.

ℭ Quæ ſunt proprietates magnifici & ꝙ proprietates illas reges & principes habere debent. Capitulum. xxi.

PHYLOSOPHVS. 4. ethi. Capitulo de magnificentia: tãgit ſex proprietates magnifici quas hr̃e decet reges & principes. ℭ Prima proprietas eſt quia magnificus aſſimilat̃ ſcienti. Dicebat̃.n. ſpectare ad magnificũ in magnis operibus facere decentes ſumptus. Cognoſcer̃ ãt quibus magnis operibus qui ſumptus fiunt conuenientes eẽ nõ põt: niſi quis polleat ſcientia & intellectu. ℭ Secunda proprietas magnifici eſt facere magnos ſũptus: nõ ut oñdat ſeipm̃ ſed boni gr̃a. Eſt.n. hoc cõe cuilibet uirtuti agere nõ propter fauorẽ uel propter gloriã hoĩum: ſed gr̃a boni. Specialiter tñ hoc dicit̃ eẽ propriũ magnificentiæ. Nã cũ in operibus magnificis: ut cũ aliquis magnifice ſe hẽt erga cultũ diuinũ: & erga rẽpublicã: & circa perſonas dignas: maxime quis apparet glorioſus: & maxime qs ab hoĩbus laudat̃. Difficile eſt in talibus nõ quærere humanã laudẽ. Et quia uirtus eſt circa bonũ & difficile. Iõ maxime ſpectat ad magnificũ in ſuis magnificis operibus & diſtributionibus intendere finaliter bonũ & nõ fauorẽ & gloriã hoĩum. ℭ Tertia ꝓprietas magnifici. eſt facere ſumptus & diſtributiones delectabiliter & prõpte. Nã qui prius q̃ ſumptus faciat diu rõcinat̃ & oẽs minutas expenſas inquirit: & nõ delectabiliter & prõpte largit̃ quæ largiri debet: nõ eſt magnificus: ſed paruiſicus. Iõ dr̃. 4. ethi. ꝙ diligentia rõcinii eſt paruiſica. ℭ Quarta eſt magis ĩtendere qualiter faciat opus optimũ & decentiſſimũ: ꝙ qualiter & quẽ ſũptũ faciat ad op' illud. ut ſi debet magnific' aliqd̃ tẽplũ cõſtruere in honorẽ diuinũ. uel aliqua dona cõferre perſonis dignis: magis ĩtendit

quomõ templũ illud ſit admirabile & pulchrũ: & quomõ dona illa ſunt magna & decentia: q̃ quot & quanta nũmiſmata oporteat ipm̃ conſumere: propter hmõi opera. ℂ Quinta proprietas eſt. ꝗ magnificus eſt excellenter liberalis. Idem eſt. n. eſſe magnificũ ꝗ eſſe abundanter liberalem. Nã ut infra patebit magnificentia eſt quædam perfectio: & quidã ornatus liberalitatis ſicut magnanimitas eſt quædam perfectio & quidã ornatus oĩum uirtutũ. Cũ. n. ille ſit magnificus qui in magnis operibus facit decentes ſumptus: ſi facere decentes ſumptus eſt eſſe liberalem. facere maxios decentes ſumptus quos facit magnificus: eſt eſſe maxime liberalem. ℂ Sexta proprietas magnifici eſt æquali ſumptu facere opus magis magnificũ. Paruifici. n. quia ſemper intendũt quomõ parcant nũmo: ut ſupra dicebatur: pro modico multũ perdunt. Magnificus ergo cui non eſt curæ de ratiocinio ab æquali ſumptu facit opus magis magnificum: quia non parcit decentibus ſumptibus. Cõtingit. n. aliqñ auarũ plus expendere in aliquo negocio q̃ liberalem. tñ quia ſemper nitit̃ auarus aliquas decẽtes expenſas ſubtrahere: etiã ſi modicæ ſint & parui ualoris. Iõ opus ubi multũ expẽdit idecẽter facit. Quar̃ ab æq̃li ſumptu: uel etiã aliqñ a mĩori liberalis uel manificus facit decentius opus q̃ paruificus & auarus. ℂ Has autẽ proprietates debere ineſſe Regibus & Principibus uidere nõ eſt difficile. ipſi. n maxime debent eſſe ſcientes & cognoſcentes: qui ſumptus: quibus operibus deceant. Ad alios autẽ maxime ſpectat facere magnas largitiones & excellẽtes ſumptus: boni gratia. Nã maxime debet bonuꝫ intendere: qui regnũ debet in bonũ dirigere. Sic ẽt ad eos ſpectat delectabiliter & prõpte ſumptus facere. Nã ut ſupra dicebatur: quia modicis natura cõtenta eſt: ocioſæ ſunt diuitiæ: niſi ex eis fiant debitæ largitiones & decentes ſumptus. ℂ Quanto igit̃ reges & principes magis abundãt facultatibus & diuitiis: tantõ magis decet eos ampliores retributiões facere & magis delectabiliter & prõpte expendere. Decet etiam Reges & principes magis intendere quomõ faciant excelẽtia opera uirtutũ: q̃ quomõ parcãt nũmis & expenſis. Oportet etiã eos eſſe excellenter liberales: & ſemper facere magnifica opera. Omnes igit̃ proprietates magnifici per amplius & perfectius decet ipos reges habere. Vnde & phi. 4. ethi. uult ꝗ nõ quilibet poſſit eſſe magnificus: quia non quilibet poteſt facere magnos ſumptus. Sed ut ibidẽ dicit̃ tales oportet eẽ nobiles & glorioſos. Quare quanto eſt nobilior aliis. Tanto decet ipſum pollere magnificentia & habere proprietates magnifici.

ℂ Quid eſt magnanimitas & circa quæ habet eſſe: & quomodo poſſum⁹ noſipſos magnanimos facere. Capitulum. xii.

b ONORVM exteriorum ut ſupra dicebat̃. Quædam ſunt utilia: ut pecuniæ: & uniuerſaliter quicqd põt menſurari nũmiſmate. Quædã uero ſũt bona honeſta: cuiuſ mõi honores. Sicut igit̃ circa ipa bona utiliora eſt duplex uirtus: Vna reſpiciens magnos ſumptus. ut magnificentia: & aliqua quæ reſpicit mediocres: ut liberalitas. Sic circa ipſa bona iuſtitia eſt duplex uirtus: una quæ reſpicit magnos honores. ut magnanimitas. & alia quæ reſpicit mediocres quæ cõi nomine dici poteſt honoris amatiua. ℂ In magnis autẽ honorib⁹ tripliciter quis ſe habere poteſt. Nã quidam in talibus deficiunt. ut puſillanimes. Quidam uero ſuperabundant. ut perſumptuoſi. Quidã autẽ ſe habent ut decet ut magnanimi. ℂ Videũs n. aliquos de ſe aptos ad magna potẽtes magna & ardua exercer̃. Quadam tamen puſillanimitate ducti retrahũt ſe ab huiuſmodi magnis. Tales ergo in talibus deficiunt. Sed quidam econtrario ſuperabundant ingerẽtes ſe ad aliqua quæ dignæ complere uon poſſunt. quos philoſoph⁹ uocat cahymos. i. fimoſos & uentoſos. Nos ãt

eos

eos præſumptuoſos uocare poſſumus. Magnanimus uero medius īter puſillanimū & p̄ſumptuoſum: non.n.ſe retrahit ab arduis opibus q̄ poteſt digne agere ut puſillanim⁹: nec ſe ingerit ad ea q̄ digne complere non pōt ut p̄ſumptuoſus. Quare manifeſte patet qd ſit magnanimitas. Nā ſicut liberalitas q̄ ē media iter auaricias & ꝓdigalitates. Ideo eſt uirtus q̄dā reprimēs auaricias: & moderās ꝓdigalitates. Sic magnanimitas qa eſt media iter puſillanimitatē & p̄ſumptionē: eſt uirtus q̄dā reprimēs puſillanimitates: & moderās p̄ſumptiones. Viſo qd eſt magnanimitas de leui patet circa q̄ hēt eſſe. Videt̄ aūt Phūs.4.ethi.uelle magnanimitatē circā honores: circa diuitias & principatus: & uniuerſaliter circa oīa fortunia & īfortunia: nō tñ eſt: æque pricipaliter circa iſta. Nam magnanimitas pricipaliter eſt circa honores & non circa honores quoſcunq;: ſed honores magnos. Ex cōſequētī aūt ē circa diuicias & principatus: & circa fortunia & infortunia. Nā ſm Philoſophū iter bona exteriora maximus eſt honor. Diuitiæ.n. & principatus & alia exteriora bona non ſunt tātū bonū ſicut honor: qa ut plurimū hoīes hæc ordināt ut cōſequant̄ honores. Sicut ergo dicebat̄ de fortitudine qa principaliter erat circa pericula bellica: qa illa ſunt difficiliora. Ex cōſequenti aūt erat circa pericula alia: ut cū fortis etiā in aliis periculis decēter ſe hēt. Sic magnanimitas principaliter eſt circa honores tanq̄ circa maxima bona exteriora. Ex cōſequēti aūt eſt circa diuicias & principatus: & circa alia bona exteriora: ita ꝙ magnanim⁹ decēter ſe hēt in poſſidēdo diuitias & principat⁹: & ī tolerādo fortunia & infortunia. magnanimitas enī eſt ſicut bonus tetragonus: qui nūq̄ deiicitur. Si.n.honorat̄: uel ſi magna fortunia ei occurrāt nō extollit̄. Si aūt inhonorat̄ & magna infortunia ueniāt ſup ip̄m nō deiicit̄. In quolibet.n.ſtatu nouit magnanimus ſe decēter hēre. Ad puſillanimē enī ptinet neſcire fortunas ferre. Ideo Andronicus paripateticus ait. Opera puſillanimitatis eē quæ neq; honorē neq; inhonorationē: neq; bonā fortunā neq; infortuniū poſſit ferre. Sed honoratū qdē intumeſcere & parū bñ fortunatū extolli. ¶ Oſtenſo qd eſt magnanimitas: & circa q̄ hēt eſſe. Reſtat oſtēdere qūo poſſum⁹ nosipſos magnanimos facere. Inter cætera aūt q̄ nos ad magnanimitatē trahūt eſt parua p̄ciari exteriora bona quæcūq; ſint illa: ſiue ſint honores ſiue pricipatus ſiue diuitiæ: ſiue quæcūq; alia hmōi bona. Dictū eſt eni puſillanimē neſcire fortunas ferre. Sed ex modico fortunio extolli. Ex infortunio uero deprimi: magnanim⁹ qdē nō ſic. Sed ut dicebat̄ nouit fortunas ferre: & in quolibet ſtatu ſcit ſe decēter habere. Cauſa aūt quare quis neſcit fortunas ferre: eſt qa nimis appreciat̄ exteriora bona. Ideo quando aliqd de hmōi bonis acquiſiuit: uidet̄ ei totū acquiſiſſe: & intumeſcit. Quando uero aliqd de eis bonis perdidit uidet̄ ei totū perdidiſſe: & deiicit̄. Quare ſi appreciant̄ opa uirtutū: & nō appreciātur exteriora bona: niſi inquantū ſunt organa ad uirtutes: omnino erimus magnanimi & ſciemus fortunas ferre. Nā ſi augebimur in diuitiis & in exterioribus bonis nō extullemur: cum nō reputamus talia eſſe ſimpliciter maxima bona. Et ſi contingat nos infortunari circa ea quæ decēter tolerabimus: cū non multum reputemus.

¶ Quæ ſunt proprietates magnanimi: & ꝙ decet Reges & principes magnanimos eſſe. Capitulum.xxiii.

RECITAT aūt phūs.4.eth.multas ꝓprietates magnanimi: iter quas poſſum⁹ numerare ſex: quas reges & pricipes hēre debent. ¶ Prima ꝓprietas magnanimi eſt bene ſe hēre circa pericula. Bene aūt ſe hēre circa ea: eſt non eſſe amatorē periculorū: neq; ſe exponere pro paruis periculis: ſed pro magnis: ut pro hiis ex qbus pōt cōſurgere magna utilitas. Cū aūt ſicut ſe periculis exponit: adeo debet eſſe conſtans in

ſuis negociis:ut etiam ſi uiderit expedire: ut
parcat uitæ:ut phūs ait.4.ethic. ℭ Secūdo
cōpetit magnanimo ſe hēre bene circa retri
butiōes. Magnanim⁹.n.parū appciat exte
riora bōa: & multū appciat opa uirtutū pp
qd:qa cōe plurimū retributū ē agere opera
uirtutū cōuēit magnanio plurimū retributū
ut dicit.4.ethi. ℭ Tertio ſpectat ad ipm eē
paucorū operatiuū. Dictū eſt eni magnani
mū eſſe circa magna: ut circa ea ex qbus cō
ſurgere poſſunt magni honores. Talia aūt
nō multotiens occurrūt:ideo decet magna
nimū eſſe paucorū operatiuū. ℭ Quarto
decet magnanimū eſſe apertū: ut ſit ueridi
cus & manifeſtus oditor & amator:& ma
gis curare de ueritate q̄ de opinione: ut uult
Philoſophus.3.ethi. ℭ Quinto ſpectat ad
magnanimū:ut nō ſit ei curæ ꝙ laudet: nec
ꝙ alii uituperent. Nā cū talia iter exteriora
bona cōputent ipſe non multū curat de eis:
qa ut dicebat: modicū appreciat exteriora
bona. ℭ Sexto ſpectat ad ipm nō eſſe plan
gitiuū:neq3 deprecatiuū: & maxime nō de
bet eē talis reſpectu exterioꝝ bonorū. Qui
eni cōquerit de exteriorib⁹ bonis:uel alios
deprecat ut ea acquirat quodāmō puſillani
mus eſt:qa nimis appreciat exteriora bona
dicēte Seneca:qd uel carius emitur q̄ quod
pcibus cōparat. ℭ Has aūt ꝓprietates nar
ratas a Philoſopho ſi bene intelligantur hē
re decet reges & pricipes. Decet.n.reges ſe
nō exponere pro qbuſcūq3 periculis:niſi
pro negociis arduis:ut pro defenſione fidei
uel pro tuitiōe regni. Si uero occurrat caſus
adeo arduus ꝙ rex gentē ſuā uel etiā ſeipm
debeat exponere periculis:ita debet eſſe cō
ſtans & magnanimus: ut pro bono diuino
& cōmuni paratus ſit uitā exponere. ℭ Se
cūdo decet reges & principes eſſe plurimū
retributiuos:qa quanto ſunt in altiori gradu
q̄ alii: & quāto plus affluunt diuitiis q̄ alii:
tāto in opibus uirtutū & in retributionibus
debēt alios ſuperare. ℭ Tertio decet eos eē
paucorū operatiuos. Negocia.n.ardua pau
ca ſunt reſpectu aliorū. Nō aūt decet reges
& principes oīa negocia quātūcūq3 modica
expedire p ſeipſos: nec decet eos oīum eſſe
operatiuos:ſed ut poſſit liberius intēdere ex
peditioni negocioꝝ magnorū q̄ ſunt pauca
debet alia minora negocia aliis cōmittere:
q̄ ſunt multa. Quarto decet eos eſſe aptos:
ut eſſe ueridicos:cū ſint regula aliorū q̄ obli
quari & falſificari nō debet. Decet etiā nos
eē manifeſtos oditores & amatores: ut ma
nifeſte odiant uicia:pſequant malos: & nō
pmittāt maleficos uiuere:& aperte diligant
bonos & honorēt eos:qa hoc mō maxime
inducent totū populum ſibi cōmiſſum:ut ſit
iuſtus & uirtuoſus. ℭ Quinto decet Reges
& principes nō curare: ut laudentur ab ho
minibus. Nā poſiti in dignitatibus multos
habent adulatores & loquētes eis placentia.
Si aūt talibus adulatoribus credant:cōuenit
uel cōtingit eos nō agere ſm legē & rōnem
ſed ſm paſſionē & uoluntatē. Tāto igitur re
ges & principes:& uniuerſaliter oēs uel exi
ſtētes in dignitatibus:minus debent curare
de laude hoīum:quanto plures hūt adulato
res:q eos laudādo conatur ipos peruertere.
ℭ Sexto qa reges & pricipes debēt ſibi eſſe
ſufficiētes i exteriorib⁹ bonis:ut declarabit
i tertio libro: ubi aget de regimie regni: nō
decet eos eē plāgitiuos uel depcatiuos pro
exterioribus bonis. Oēs ergo aſſignatæ pro
prietates competere debent regibus & prin
cipibus: quare decet eos eſſe magnanimos.

ℭ Quō Reges & pricipes debēt eē amato
res honoris:& qualis eſt uirtus illa quæ dici
tur honoris amatiua. Capitulum.xxiiii.

a MATORES honoꝝ aliquando
uituperātur:aliquādo uero laudan
tur: ut uult Philoſophus.4.ethic.
Increpamus.n.aliquos dicētes eos nō cura
re de honore ſuo: & rurſus qa uituperamus
ambicioſos:laudamus uero curātes de hono
re ſuo. Curare igitur de ꝓprio honore uno
mō ē laudabile: & alio uituperabile. Nā nō
curare de honore:qa nō uult agere opa ho
nore

nore digna, uituperabile eſt: nobis igitur debet eſſe curæ de honore: non ꝙ ſimus ambicioſi: nec ꝙ finem noſtrum ponamus in honoribus: ſed ꝙ agamus opera honore digna. ❡ Opera autem honore digna dupliciter conſiderari poſſunt. Vel ut ſunt proportionata nobis. Vel ut ſunt digna magno honore. Sicut. n. circa ſumptus ſunt duæ uirtutes: uidelicet liberalitas q̄ reſpicit ſumptus ut ſunt mediocres: & ſunt proportionati nobis: & magnificentia q̄ reſpicit ſumptus ut ſunt magni: & ut ordinātur ad magna opa. Sic circa honores ē duplex uirtus. Vna q̄ reſpicit honores mediocres: & ut ſunt proportionati nobis. Et hæc a Philoſopho dicitur honoris amatiua. Alia ē q̄ reſpicit magnos honores: ut magnanimitas. Eadē ergo opera poſſunt eſſe aliarū uirtutū & magnanimitatis. Nā agēs opa fortitudinis: & aggrediēs pugnā: ſi hoc facit: qa delectatur in talibus actibus: fortis ē. Si uero hoc agit: quia talia opera ſunt magno honore digna: magnanimus ē. Sic etiā ſi agat opa caſtitatis: qa delectatur in eis: caſtus & tēperatus ē. Sed ſi hoc agat: qa ſūt magno honore digna: magnanimus eſt. Ideo ꝓpria materia magnanimitatis nō ſunt picula bellica: ſed talia ſunt materia fortitudinis: nec delectabilia ſ͠m ſenſū qa circa talia uerſatur tēperātia. Sed ꝓpria materia magnanimitatis dicit̃ eē honor: qa quæcūq; agit magnanimus agit ea prout ſūt magno honor̃ digna. ❡ Magnanimitas ergo: ut dicit̃. 4. ethic. eſt quidā ornatus oīum uirtutū. Nā ſicut magnificētia eſt qdā ornatus liberalitatis: qa magnificus opera liberalitatis facit excellētiori mō. Sic magnanimitas eſt qdā ornatus oīum uirtutū. Nā opera oīum uirtutū ſunt honore digna: quare magnanimus operabitur opera ſingularū uirtutū. Ideo dicit̃. 4. ethi. ꝙ nō congruit magnanimo fugere cōmouentē: ꝙ eſt actus prudētiæ. nec facere iniuſta ꝙ pertinet ad iniuſtitiam. Operatur ergo magnanimus opera aliarū uirtutū & ea faciet excellēter. Nam cū honor inter exteriora bona ſit bonū excellens faciēs opera uirtutū inquātū ſunt honore digna: excellētiori mō facit ea q̄ ſi ta geret talia opera: qa delectaret̃ in illis. Recte ergo magnanimitas dicit̃ oēs uirtutes maiores facere: & dicitur oēs eas perficere & ornare: qa actus oīum earū per magnanimitatē facimꝰ excellentius: ornatius: & magis perfecte. ❡ Viſo ergo qd eſt magnanimitas: & qualiter ſe hēt ad uirtutes alias: de leui patet: qualis ſit illa uirtus de qua nunc intēdimus: q̄ dicitur honoris amatiua. Nā ſicut eadē opera poſſunt eſſe aliarū uirtutū: & magnanimitatis. Sic eadē eſſe poſſunt aliaꝶ uirtutū: & honoris amatiuæ. Opera. n. aliarū uirtutum ut ſunt magno honore digna: pertinēt ad magnanimitatē. Sed ut ſunt proportionata nobis: & ut ordinātur ad mediocres honores: ꝑtinēt ad uirtutē: q̄ dicit̃ honoris amatiua. Sicut ergo decet reges & principes eſſe magnificos & liberales. Sic decet eos eſſe magnanimos & honoris amatiuos. Reges enī & principes decet honores diligere mō quo dictū ē: uidelicet ut diligāt & cupiant facere opa q̄ ſint honore digna. Videt̃. n. honoris amatiua ſe hr̄e ad magnanimitatē: ſicut formoſitas corporis ſe hēt ad pulchritudinem. Parui. n. ſi habēt mēbra bene ꝓportionata: & cōformia formoſi ſunt: non tamē pulchri qa pulchritudo nō eſt niſi in magno corpore. Sic faciētes opa mediocri honore digna dicūtur honoris amatiui: tamē tūc proprie ſunt magnanimi: quādo agūt opera magno honore digna. Vt igitur Reges & pricipes nec in negociis arduis, nec in mediocribus faciāt aliquid turpe. Sed ut ſemper agāt opera honore digna. bene dictū eſt. ꝙ decet eos eſſe magnanimos: & honoris amatiuos.

❡ Q͞d humilitas dici debet honoris amatiua: & ꝙ oīs maganimꝰ ē humilis. Ca. xxv.

PHYLOSOPHVS. 4. ethi. mediocriter ſe ingerentē honoribus: nō ſe appellat magnanimū: ſed tēperatū. Cū igitur habere tēperātiā in hono

tibus ſit idē: ꝙ habere humilitatē. Virtus. n. illa moderationē animi: & quādā humilitatē animi importat: de qua loquitur Philoſophus: quā appellat honoris amatiuā: quia tēdit in mediocres honores q̄dā humilitas dici pōt. Sed ſi ſic dicimus quædā dubietates inſurgunt: Nā oīs magnanimus eſt honoris amatiuus. Sicut oīs magnificus eſt liberalis. Quare ſi honoris amatiua eſſet quædā humilitas: oīs magnanimus eēt humilis: quod uidetur eſſe oppoſitū in obiecto: qa humilis alios reuereret͛. Magnanimus uero ut dicitur .4. ethi. alios deſpicit. Sciēdū igitur ꝙ niſi oīs magnanimus eſſet humilis non dediſſemus principibus cōgruū documentū: qa docuiſſemus eos eē ſine uirtutibus: cū abſq; humilitate uirtutes hēri non poſſint. Ad plenā igit͛ declarationē ueritatis oſtendēdū eſt: ꝙ ſine humilitate nullus pōt eē magnanimus. Magnanimitas āt & humilitas & hmōi uirtutes morales: eſſe habēt circa animi paſſiones. In tātū enī dictæ uirtutes ſunt bonū ſ͛m rōnē: qa moderant paſſiones noſtras: ne deuiemus a bono rōnis: ſed quia paſſiones deuiare nos faciāt a bono ſ͛m rōnē ut ſupra dicebatur: dupliciter poteſt cōtingere. Primo prout paſſiones nos inclinant ad ea q̄ rō uetat. Secūdo prout nos retrahit ab eo qd͛ rō dictat: quare cum paſſiones nos inclināt ad aliq̄d contra rōnē indigemus uirtute retrahēte nos: ut patet in tēperantia: ꝑ quā retrahimur a delectatiōibus ſenſibilibus. Sed cū paſſiones nos retrahunt ab eo qd͛ rō dictat: non indigemus uirtute retrahēte: ſed magis impellente: ut patet in fortitudine: q̄ magis nos impellit ad pericula bellica: q̄ retrahat nos ab illis. ℭ Cū ergo retrahere & impellere ſint quodāmodo oppoſita: & formaliter differāt æque prīcipaliter & ꝑ ſe nō eſt eadē uirtus retrahēs & impellens: nec eſt eadē uirtus principaliter moderās paſſiōes: & impellēs nos ab eo qd͛ rō uetat. Inde ē ergo ꝙ ſi unū & idē aliter & aliter acceptū nos retrahit & impellit: oportebit ergo circa illud dare duas uirtutes unā impellentē: & aliā retrahētē. ℭ Videmus aūt ꝙ magnanimitas eſt circa magnos honores. Magnus aūt honor eſt quodāmō magnū bonū. Magnū aūt bonū rōne qua magnū eſt nos retrahit: ne proſequamur illud rōe difficultatis: prout uero bonū eſt nos allicit ut tēdamus in ip̄m: ergo circa magnos honores & circa magna bōa dupliciter cōtingit peccare. Primo ſi ultra q̄ rō dictet proſequamur ea inquātū bona ſūt. Secūdo ſi infra q̄ rō dictet retrahamus nos ab illis: eo ꝙ ardua & difficilia ſint. Quare circa talia duplici uirtūte indigem⁹. Vna impellēte nos ne retrahamur ꝑpter difficultatem: & hæc eſt magnanimitas & alia retrahēte nos: ne ultra rōnē tēdamus in illa rōne bonitatis: & hæc ē humilitas. ℭ Omnino ergo magnanimus humilis eſt: nā cū ipoſſibile ſit eſſe magnanimū nō exiſtentē bonū: ut probat Philoſophus. 4. ethi. Nullus autē bonus ſit: ſi ſit ultra q̄ rō dictet proſequamur honores de neceſſitate: cū magnanimitas impellit nos in aliqua magna bona: nē trahamur rōne difficultatis: oportet ꝙ ei ſit annexa humilitas: ne ultra q̄ rō dictet tēdat in ea rōe bonitatis: aliter enī eſſet uicioſus. ℭ Tēdere igit͛ in magnos honores & ad magna bona eſſe pōt a magnanimitate & ab humilitate: nō tñ ſ͛m rōnē eādē. Nā prout tēdendo in illa bona nō retrahimur rōne difficultatis ſumus magnanimi: ſed prout ea nō ꝓſequimur ultra q̄ rō dictat: rōne bōitatis ſumus humiles. ℭ Differt ergo magnanimitas ab humilitate in duobus. Primo qa magnanimitas prīcipaliter impellit: & ex cōſequēti retrahit. Ideo magnanim⁹ dicit͛ alios deſpicere: nō ꝙ aliis uicioſe iniuriet͛: ſed qa eſt tāti cordis: & ſic impellit͛ a uirtute: ut potius deſpiciat opa & uerba hoīum q̄ uelit ꝓpea deſiſtere ab opibus uirtuoſis. Humilitas āt ecōtrario prīcipaliter retrahit: ex cōſequēti īpellit: iō humilis dicit͛ alios reuereri: qa ſi cōſiderās ꝓprios defectus in rebus licitis & honeſtis alios reuereret͛. ℭ Secūdo differt hæc ab illa:

hæc ab illa: quia magnanimitas pricipaliter moderat desperationẽ: ne aliqs rõe difficultatis desperet: ne tẽdat in opa magno honore digna. Humilitas uero pricipaliter moderat ipsam spẽ: ne aliquis nimis sperãs de ipo bono ultra rõnẽ prosequat magnos honores. Erit igit oĩs magnanimus humilis mõ quo dictũ est. Et humilitas quodãmõ ẽ idẽ: q mediocris honoris amatiua: qa ille dicit humilis q moderãs spẽ ipsa3 ad adipiscẽdũ honores magnos mediocriter tẽdit i honores illos. Vtrũ aũt humilitas sit idẽ simpliciter q diligere mediocres honores: Vel utrũ sit idẽ simpliciter cũ uirtute illa quã phũs distinguẽs a magnanimitate appellat eam honoris amatiuã: nõ est p̃sentis speculationis. Sed si in moralibus contingeret nos ulteriora componere ostẽdemus uirtutẽ de qua loquitur phũs: nõ esse p oẽm modũ idẽ cũ humilitate: quia illa de qua philosophus loquitur (quæ ut dictũ est) tẽdit in mediocres honores: magis est in appetitu sensitiuo. Humilitas uero magis est in intellectiuo.

¶ Quid ẽ hũilitas: & circa q̃ hẽt esse: & q decet reges & pricipes eẽ humiles. Ca. xxvi.

SATIS est p habita manifestũ humilitatẽ a magnanimitate differre. Nã licet una & eadẽ uirt9 reprimet supabũdãtias & moderet defectus nũq̃ tñ æque principaliter. Hæc duo eidẽ uirtuti cõpetere pñt. Spectat igit ad magnanimitatẽ reprimere desperationẽ: ne desperemus de bonis arduis: & spectat ad ipsam moderare spẽ ne ultra q̃ rõ dictet tẽdamus i illa: nõ tñ æque pricipaliter operatur utrũq3. nã cũ magnanimi sit tẽdere in magnũ. Magnanimitas magis est uirtus ipellẽs in magna: q̃ retrahẽs nos ab illis. Principalius ergo magnanimitas reprimit desperationẽ: ne retrahamur ab arduis: & ex cõsequẽti moderat spẽ: ne p̃ter rationẽ tẽdamus in illa. Humilitas econtrario se hẽt ut supra diffusius dicebat: quare cũ distincta sit uirtus hæc ab illa: uidẽdũ est qd sit hmõi uirtus: quã humilitatẽ uocamus. ¶ Sciẽdũ igit q sicut circa magnanimitatẽ conuenit habũdare & deficere: sic & circa humilitatẽ esse hẽt. nã ut patet ex dictis: magnanimitas est uirtus nos ipellẽs ne ratione difficultatis retrahamur ut non p̃sequamur opa magno honore digna. Quia igit in hoc aliqui supabũdant: ut p̃sumptuosi p̃sequẽtes ardua magis q̃ debeãt. Quidã uero deficiũt: ut pusillanimes. Ideo magnanimitas ẽ media inter p̃sumptiones & pusillanimitates. Sic etiã ex dictis patet q humilitas ẽ uirtus nos retrahẽs ne ratione bonitatis & delectabilitatis q̃ est in rebus honorificis p̃sequamur ea ultra q̃ ratio dictet. In hoc ergo aliqui supabũdant ut supbi: p̃sequẽtes excellẽtias & honores ultra q̃ debeant. Aliqui uero deficiũt: qui se deiiciũt ultra q̃ debeant: ut illi qui nec q̃runt honores nec q̃runt opa honore digna: qd non est humilitatis: sed magis ẽ uilitatis & miseriæ. Erit ergo humilitas media inter superbiã & deiectionẽ. Sicut magnanimitas ẽ media iter p̃sumptionẽ & pusillanimitatẽ. ¶ Viso igit qd ẽ humilitas: de leui uideri põt circa q̃ hẽt esse. Intendit. n. humilis reprimere supbias & moderare deiectiones. Erit ergo humilitas circa supbias & deiectiones. Non tñ ẽ circa hæc æque principaliter. Nã humilitas principaliter intẽdit reprimere supbias: ex consequenti uero moderare deiectiones. Est enim hoc notabiliter attẽdendũ: q cũ uirtus magis est retrahẽs q̃ impellẽs: principaliter opponit supabũdantiæ p quã impellimur: & ex consequenti defectui p quẽ retrahimur. Sed cũ uirtus magis ẽ impellẽs q̃ retrahẽs econtrario se hẽt: qa tũc principalius opponit defectui p quẽ retrahimur. Ex consequẽti uero opponit excellẽtiæ p quã impellimur. Magnanimitas ergo qa est uirtus impellẽs in ardua bona: magis opponit pusillanimitati q̃ est defectus nos retrahens a talibus bonis q̃ opponatur p̃sumptioni: quæ est excellentia impellẽs nos in illa. Sed humilitas econtrario: qa est uirtus retrahens: ne ultra rationẽ

proſequamur excellentias & honores: prīcipalius opponitur ſuperbiæ: q̄ ſupabūdat ī talibus: ex conſequenti uero cōtrariatˀ deiectioni. Inquirendo enī opera honore digna nō ſolū cōtingit peccare p ſuperbiā: ſed etiā p deiectionē. Nā ſi qd ultra q̄ ſuus ſtatus requiret: ꝑter rōnem & notabiliter ſe deiiceret uel eſſet uilis deiectus ut beſtia: qa ſuū ſtatū non cognoſceret: uel eſſet ſuperbus & iactator. Nā aliqui ex hoc q̄runt excellentiā & iactantiā: deiiciendo ſe ultra q̄ deceat. Vnde Philoſophus. 4. ethic. quādā gentem græcā Lathonienſes. ſ. iactatores & ſuperbos appellat: qa ultra q̄ eorū ſtatus requireret uiliꝰ induebātur: credētes ex hoc in quēdā honorē & in quādā excellētiā conſurgere. Vnde ibidē ſcribitˀ: ꝙ ſuperabūdantia ualde defectus eſtˀ quid iactatiuū. ℂ Viſo circa q̄ eſt humilitas: qa principaliter ē circa repræſſionē ſupbiæ: ex cōſeq̄nti uero circa moderationē deiectionis. Reſtat uidere ꝙ decet reges & principes eē hūiles: qd duplici uia probare poſſumus prima ſumitur ex parte magnanimitatis. Secūda uero ex parte operū fiendorū. Dicebatur. n. ſupra qa nullus eſt uere magnanimꝰ: niſi ſit bonus & humilis: & ꝙ ſemper magnanimitati ē annexa humilitas: quare ſi decet reges & principes eſſe magnanimos decet eos eſſe humiles. Debent enī Reges ſic quærere opa honore digna: nō ultra q̄ rō dictet: ſed ut decet eorū ſtatū ꝙ faciunt humiles: ꝙ tamē ſuā fœlicitatē nō ponat in excellētia & honore: ꝙ faciūt ſupbi. Debēt enī agere bona opera & honore digna boni gratia: nō ut oñdāt ſe & ut uideātˀ excellere. ℂ Secūdo decet eos eſſe humiles rōne operū fiendorū. Nā ſupbus quærēs ſuā excellētiā ultra q̄ debeat: ut plurimū tendit ad ea q̄ ꝓprias uires excellunt. Ideo decet hoīes eſſe humiles: ut cōſiderato ꝓprio defectu uel propria facultate nō tēdant in ardua ultra q̄ debeant. Vt plurimū enī ſuperbi & ultra rōnē excellētiā q̄rentes ſe & alios exponūt periculis: nō ualētes adimplere ꝙ inchoāt. Tanto ergo reges & principes debent a ſe ſuperbiā remouere: quāto peius eſt cōia bona periculis exponere. Superbus enī dominus ut plurimū periclitator efficitur populorū.

ℂ Quid eſt māſuetudo: & circa q̄ hēt eē. & ꝙ decet reges & prīci. eē māſuetos. ca. xxvii.

POTSQVAM determinauimꝰ de uirtutibus reſpiciētibus exteriora bona: & oſtēdimus qūo reges & prīcipes decet ornari uirtutibꝰ illis. Reſtat dicere de māſuetudine quæ reſpicit exteriora mala. Dicebatˀ enī ſupra ꝙ circa quacūq; cōtingit peccare uel bene agere oportet uel cōtingit habundare & deficere: oportet ibi dare uirtutē aliquā per quā dirigamur ad bene agēdū reprimentē defectus & moderātē ſupfluitates. In uindicādo aūt exteriora mala ab aliis facta: Aliqui ſupabūdāt ut iracūdi nimis: faciētes uindictā. Nā ex hoc ira ꝓuenit ꝙ appetimꝰ uindictā. Qui. n. ꝓpter mala aliqua illata uindictā aut punitionē appetit: dū hoc uehæmēter deſiderat: accēditˀ eius ſanguis circa cor: quo accenſo iraſcitur. Quidā ergo ſunt iraſcibiles & ſupabūdāt in cupiēdo uindictā. Quidā āt ſunt iraſcibiles oēm iniuriā diſſimulantes: quorū neutrū bonū eſt. Iraſci. n. cuilibet: & ſemper: & de quolibet uindictā expoſcere ꝙ faciūt iracūdi: uitupetabile ē. Rurſum nūquā iraſci: & ī nullo mō uelle aliquē puniri nō ē laudabile qa eſt agere ꝑter ordinē rōis. Ratio. n. dictat punitiones aliquas eē faciēdas & ꝙ eſt iraſcēdū: cui debet: & quādo: & qūo. Iraſci. n. loco & tēpore eſt uirtutis opus: quare ſi in paſſionibus iræ: & in appetēdo punitiones & uindictas contingit ſuperabundare & deficere: Oportet ibi dare uirtutē aliquā reprimentē ſuperabūdātias: & moderātē defectus. Hæc aūt eſt māſuetudo: qa ſicut fortitudo eſt media inter timores & audacias. Sic manſuetudo eſt media inter iram: per quam cupimus uindictam & iraſcibilitatem: per quā condonamus mala nobis illata. Ille uero mitis eſt qui nec de oibus cupit uindictā: nec in tātū

deficit a punitione q̄ nullo mō uelit alios puniri: ſed eſt condonatius & punitius: ſm ordinē rōnis. Quare ſicut fortitudo reprimit timores & moderat audatias: ſic manſuetudo reprimit iras: & moderat iraſcibilitates. Viſo quid eſt manſuetudo: de leui patet circa quæ hēt eē. Eſt.n.ut iā dictū eſt circa iras & circa oppoſitū iræ: ut circa iraſcibilitatē. Principalius tñ eſt circa iras. Manſuetudo.n. principaliter & primo intendit reprimere iras. ex conſequenti āt intendit moderare paſſiones oppoſitas iræ. Nā naturale eſt nobis ut ex malis nobis illatis appetamus punitionē & uindictā. Rurſus quia malū propriū uix pōt eē ita modicū: quin uideat nobis multū nō ſolū naturaliter inclinamur: ut uelimus puniri inferentes nobis aliqua mala: Sʒ ēt quodāmō naturale eſt nobis appetere punitionē ultra condignū. Nā quia malū nobis illatū uidet nobis maius eē q̄ ſit iniuriatores nr̄os plus puniri uolumus q̄ puniendi ſint. Difficile eſt ergo ualde reprimere iras: & nō appetere punitiones iniuriarū ultra q̄ dictet rō. Plures ergo peccant in appetendo plus: pauci uero delinquunt in appetendo minus. pp qd' ſi uirtus eſt circa bonū & difficile. manſuetudo principaliter opponit iræ: & intendit iras reprimere. ex conſequenti āt opponit iraſcibilitati & intendit eā moderare q̄d' ipm nomē deſignat. Si.n. uim nominis conſideremus manſuetudo nominat temperamentū iræ. Qd' āt deceat reges & principes eē manſuetos: oñdere nō eſt difficile. Nā cū ira peruertat iudiciū rōnis: nō decet reges & principes eē iracundos. cū in eis maxime uigere debeat rō & intellectus. Sicut.n. uidemus q̄ lingua infecta per colerā uel per alios humores nō recte iudicamus de ſaporibus. Sic infecto appetitu per immoderatā irā: uel per alias immoderatas paſſiones peruertit noſtrū iudiciū rōnis. Si igit inconueniens eſt regulā peruerti & obliquari. Rex qui debet eē quaſi ſpeculū & forma uiuendi. & qui debet eē regula agendorū: inconueniens eſt q̄ ſit iracundus. ne per irā peruertat & obliquat. Sic ēt ſi nullo modo eēt iraſcibilis: & nullo mō commoueret ad punitionē faciendā: indecens eſſet: quia ſi punitiones nō fierent in regno: hoīes fierent iniuriatores aliorū & policia durar nō poſſet. Null⁹ igit debet iraſci per odiū: nec debet punitiones appetere pp odiū: ſed pp amorē & zelū eſt iraſcendū: & ſunt punitiones appetendæ. Appetenda eſt.n. punitio pp amorē & zelū iuſtitiæ: uel pp amorē rei publi. quia ſine ea res publica durare nō poſſet. Quare ſi quis in tm̄ eēt mitis q̄ potius uellet iuſtitiā perire q̄ iuſtitiā expoſcere uirtuoſus nō eēt. Tanto ergo magis decet reges & principes moueri ad punitionē faciendā: quanto magis ſpectat ad ipſos eē cuſtodes iuſtitiæ & conſeruatores reipublicæ. quare ſi reges nō debent eē iracundi: & debent moueri ſm ordinē rōnis: ut fiant punitiones & uindictæ: cū hoc faciat manſuetudo decet eos manſuetos eſſe.

¶ Quid eſt amicabilitas: & circa quæ habet eſſe: & quomodo reges & principes decet eſſe amicabiles. Capitulum. xxviii.

Et poſtulat pñs negociū: ſufficienter diximus de uirtutib⁹ reſpicientibus bōa ſm ſe: & de reſpicientibus exteriora mala. Reſtat dicere de uirtutib⁹ reſpicientib⁹ bōa exteriora ut cōicam⁹ cū aliis. Cōicam⁹.n. cū aliis uerbis & opib⁹ uerba āt & opa i qb⁹ cōicam⁹: ad tria nobis deſeruiūt: uidelicet ad amicabilitatē: ad ueritatē: & ad iocoſas delectatiōes. Nā put uerbis & opib⁹ debite cōuerſaur cū aliis: honorādo eos & recipiēdo ipos ut debem⁹: ſum⁹ amicabiles & affabiles. Nihil ē ergo aliud amicabilitas ſiue affabilitas de q̄ hic determiare itēdim⁹ niſi recte cōuerſari cū hoib⁹: & ordinare opa & uerba nr̄a ad debitā cōuerſatione. Scdo uerba & opa nr̄a deſeruiūt nobis ad ueritatē: qa p ea iudicāur q̄les ſum⁹. Veritas.n. de q̄ hic determiare itēdim⁹ nō

eſt aliud niſi ꝙ hō nō ſit iactator:ꝙ de ſe uerbis aut factis maiora oñdat ꝙ̄ ſint:nec ſit irriſor & deſpector: ut opibus aut uerbis ultra ꝙ̄ rō dictet:ſe contemptibilē oñdat:ſed ſit aptus: & uerax & talē ſe oñdat q̄lis eſt. Tertio uerba & opa ordinari pñt ad iocoſas delectationes:ut hō ſit debite iocundus. Igit̄ ut ſupra dicebat̄: circa uerba & opa in quibus cū aliis cōicamus hēt eē triplex uirtus uidelicet amicabilitas q̄ alio noīe affabilitas dici pōt.ueritas q̄ aptio nuncupat̄:& debita iocunditas:q̄ eutrapeliā uocat.Cōicando igit̄ cū aliis:ſi bñ conuerſari uolumus: debemus eē debite iocundi:ueraces: & amicabiles:de qbus oibus eſt dicendū. Sed primo de amicabilitate. Videmus.n.ꝙ conuerſando cū aliis: aliq ſupabundant: qa ſe oñdunt nimis amicabiles cuiuſmōi ſunt blanditores & placidi. hii.n. adeo ſe oñdunt cōicabiles & ſociales ut nullū contriſtari uelint ſed oīa dicta & facta aliorū laudant. Aliq uero econtrario ab hac conuerſatione nimis deficiunt. Sunt .n. diſcoli & agreſtes nō ualentes cū aliis cōuerſari. Vterq̄ āt a recta rōne deficiunt: qa nec q ſe debet tm̄ aliis oñdere ſocialē:ut uideat̄ placidus & blanditor. nec ſe debet tm̄ a ſocietate ſubtrahere:ut uideat̄ diſcolus & relitigioſus. Cū igit̄ uirtus ſit qd mediū inter ſupfluū & diminutū: in conuerſatione hoīum circa q̄ contingit abundare & deficere.oportet dare uirtutē aliq̄ reprimentē ſupabundantias & moderantē defectus. Huiuſmōi āt amicabilitas ſiue affabilitas ē. Nihil.n. eſt aliud affabilitas ut eſt uirtus:q̄ medio mō ſe hr̄e in conuerſatione hoīum. ut nō ſupabundemus in hmōi conuerſatione ꝙ faciunt adulatores.nec deficiamus ꝙ faciunt litigioſi & diſcoli. ℭ Viſo qd eſt amicabilitas:ut hic de ea loqmur:qa eſt uirtus reprimens litigia: & moderans blanditias: ut pōt hri ex phō.2.&.4.eth. de leui appeꝛ pōt circa q̄ hēt eē:qa eſt circa opa & uerba ut ordinant̄ ad debitā conuerſationē in uita. Si .n. hō eſt nturaliter aīal ſociale. ut ꝓbari hēt .1.poli. optet circa uerba & opā in qbus cōicat cū aliis dare uirtutē aliq̄ p q̄ debite conuerſet̄. Quaꝛ cū recta rō dictet: ꝙ ſm diuerſitatē pſonarū diuerſimode ſit conuerſandū licet oēs hoīes uolentes uiuere politice debeant eē amicabiles & affabiles. nō tñ oēs eodē mō amicabiles debent eē. Nā qa nimia familiaritas contēptū parit reges & principes:ut in reuerentia habeant̄ & ne dignitas regia uileſcat maturius ſe hr̄e debent q̄ alii. Vñ phūs.5.poli. dando cautelas regū & principū ait ꝙ decet reges & pricipes apparere pſonas reuerendas ne contēptibiles habeant̄. Sicut .n. in ſūptione & in aliis recta rō dictat: ut ſm diuerſitatē pſonarū diuerſimode fiat qa aliqs cibus eēt multus infirmo q eēt modic⁹ ſano. ſic in cōuerſatione hominū. Aliq̄.n. familiaritas reputat̄ regi ad uirtutē & dr̄ ex hoc amicabilis eē. ꝙ ſi aliq una cōis pſona non plus de familiaritate pticiparet:reputaret̄ ei ad uitiū non ad uirtutē. & non diceret̄ amicabilis ſed ſilueſtris.

ℭ Quid ē ueritas & circa q̄ hēt eē & ꝙ decet reges & pricipes eſſe ueraces. Ca.xxix.

[S]ICVT circa cōuerſationē ī uita cōtigit ſupabūdare & deficere. Sic circa ueritatē cōtigit ſupabūdaꝛ & deficere. Veritas.n.ī q̄dā adæq̄tiōe cōſiſtit. Qui uero pl⁹ dicit q̄ ſit a ueritate recedit rōne abūdātiæ.q uero q̄ ſūt negat & miora cōfitet̄:a ueritate recedit rōne defect⁹. Quare cū mēdatiū ſit p ſe fugiēdū.ut dr̄.4.ethi. q nō ſūt ueraces nec apti:nec oñdūt ſe tales q̄les ſūt.rephēſibiles exiſtūt. Quid.n. aliud ē mētiri niſi nō eē aptū.& nō oñdeꝛ ſe talē q̄lis ē ab hac ergo ueritate p quā qs reddit ſe ueracē & māifeſtū. Aliq deuiāt p ſupabūdātiā oñdētes de ſe uerbis aut factis maiora q̄ ſint & tales uocāt̄ iactatores: aliq uero ab hac ueritate declināt p defectū: fingētes de ſe aliq̄ uilia q̄ ī ipis nō ſūt.quos phūs uocat yrōes.i.irriſores & deſpectores. oꝫ ergo daꝛ aliq̄ uirtutē mediā p quā modereꝛ̄ diminuta & reprimet̄ ſupflua. Hæc āt cōi noīe ueritas nuncupat̄

tas nuncupat᷑. ¶ Patet ergo quid eſt uirtus:
quia eſt uirtus moderans deſpectiones & re
primens iactantias. ¶ Viſo quid eſt uirtus:
Reſtat uidere circa quæ hēt eē. Sciendū er
go ꝙ licet affirmare in ſe eē qd̓ nō eſt. uel ne
gare qd̓ eſt. ſit mentiri: tñ nō dicere totū qd̓
eſt abſqꝫ mendatio fieri pōt. Volens igit᷑ eē
uerax nō debet de ſe fingere hr̄e bonitatē q̄
nō habet: nec debet concedere in ſe eē ma
litiā quā ſibi ineē nō credit. Nō tñ oportet
ꝙ de ſe dicat totā bonitatē quā ſibi ineē co
gnoſcit: quia licet nullus mentiri debeat: nō
tñ ſemper & ubiqꝫ. quæ licet ueritas eſt do
minanda. loco. n. & tpe ſm̄ dictamē rōnis
poſſumus uirtutē tacere. Eſt igit᷑ ueritas circa
repræſſionē iactantiarū: & circa moderatio
nē deſpectionū: nō tñ eſt circa hæc æque
principaliter. Sed principalius ueritas oppo
nit᷑ iactantiæ: & intendit iactantias reprime
re. Ex conſequenti āt opponit᷑ deſpectioni
& intendit deſpectiones moderar᷑. Iō phūs
4. ethi. ca. de ueritate ait. ꝙ declinare ad mi
nus & dicere de ſe minora q̄ ſint eſt opus
prudentis. Spectat igit᷑ ad ueracē nullo mō
dicere de ſe maiora q̄ ſint: qd̓ multi faciunt:
Concedunt. n. de ſe aliqui magnas bonita
tes. cū tñ illis careant: & promittunt amicis
& notis magna bona & magna auxilia de
quibus modicū aut nihil opere implent. Ta
les āt patet eē iactatores: & alios nō apertos
& ueraces nullo mō in talibus eſt exceden
dū in plus: ſed magis declinandū in minus.
dū tñ ſine mandato fiat & nō notabiliter re
cedat a medio: quia ſi notabiliter a medio
recederet nō in hoc appareret uerax: ſed de
riſor: ut ſi aliquis adeo eēt fortis & ſtrenuus
ꝙ conſtaret aliis ꝙ contra centū bellare poſ
ſet: ſi ille nō plus de ſe concederet: niſi ꝙ
contra unicū & debilē bellaret: oēs intra ſe
cognoſcerent ꝙ deriſorie loqueret᷑. Inde igi
tur ſumptū eſt nomē ironiæ & deriſiōis: qñ
aliquis notabiliter de ſe minora concedit q̄
ſint. Ad uirtutē ergo ſpectat moderar᷑ hmōi
deriſiones & reprimere iactantias. Principa
lius tñ ſpectat ad ipm iactantias reprimere
q̄ deriſiones moderare. quia ut dictū eſt in
talibus magis eſt declinandū in minus: do
minando de ſe minora q̄ ſint q̄ ſit extenden
dū in plus aſſerendo de ſe maiora. ¶ Poſſu
mus āt duplicē cām aſſignare quare in talib⁹
ſemper eſt declinandū in minus. Prima ſu
mit᷑ ex pte ſui. Secūda ex pte aliorū. Quili
bet. n. ita naturaliter afficit᷑ ad propriū bo
nū: ut ipm ſemper plus credat eē q̄ ſit. Iō cōi
ter hoies decipiunt᷑ de ſe ipſis: plus creden
tes ſe plus ualere q̄ ualeant. In narrando er
go propria bona ſemper declinando eſt in
minus: quia eſtimare debemus ꝙ affecti ad
propria bona uident᷑ nobis illa eē maiora q̄
ſint. Hanc āt rōnē tangit phūs in auctorita
te prætacta cū ait. ꝙ prudentis eſt declinare
in minus. Nā magnæ prudentiæ eſt cogno
ſcere ſe ipm & ſcire ꝙ propria bona ſemper
exiſtimant᷑ maiora q̄ ſint. ¶ Secunda rō ſu
mit᷑ ex parte aliorū. Nā nō declinantes in
minus ſunt laudatores ſui: iactantes ſe de bo
nis quæ hñt: & quia hoies cōiter horrēt lau
dantes ſeipſos. Iō ēt ex parte aliorū decet in
talibus declinare in minus: ne hoies ſint ali
is honeroſi. Hāc āt rōnē tangit phūs in eo
dē. 4. ethi. dicēs declinandū eē in minus ꝓp
honeroſos eē ſuperabundātias. Oñſo quid
eſt ueritas: de qua loquimur: & circa quæ ha
bet eē: de leui patet ꝙ decet reges & princi
pes eē ueraces. Nā declinantes notabiliter
in minus & dicentes de ſe notabiliter mino
ra & uiliora: q̄ ſint uident᷑ eē deriſores & cō
temptibiles. Excedentes uero in plus: & di
centes maiora q̄ ſint: uident᷑ eē iactatores &
honeroſi. Quare ſi reges decet eē nō contē
ptibiles: ſed reuerendos: nec honeroſos: ſed
gratioſos & amabiles: decet eos nō eē iacta
tores uel deriſores: ſed apertos & ueraces nō
oñdendo uel iactando de ſe maiora q̄ ſint
uel promittēdo aliis maiora q̄ faciant. ymo
tāto magis decet reges & pricipes cauere ia
ctantiā: quanto plures hñt incitātes ipſos ad
iactantiā: & de pluribus ſe iactare poſſent.

¶ Quid ē iocūditas & circa q̄ hēt eē & qūo decet reges & prīcipes eē iocūdos. Ca.xxx.

REDVNT .n. aliqui oīa uerba uel facta deſeruientia iocis eē ocioſa. Nō tñ ſic ſe hēt. Nā ocioſū eſt illud qđ caret debito fine. Quicquid ergo de ſe eſt ordinabile ad debitū finē nō eſt ocioſū. Ludus āt ſi ſit liberalis: honeſtus: & modeſt⁹. Ordinari hēt in bonū finē. Quia eſt quodammō neceſſarius in uita. Iō dr̄.4. ethi. ꝙ uidet̄ requies & ludus eē aliquid neceſſariū in uita. Sicut ergo ſenſus corporales ut uiſus & auditus. Quia laborant in ſentiendo: natura ordinauit ſumnū: pp eoꝝ requiē: & eſt neceſſarius ſumnus in uita. Sic quia ſtudendo uel negotiis regni inſiſtendo uel alia faciendo continue laboramus: Aliquæ delectationes ſi ſint ocioſæ: ſi ſint moderatæ: & honeſtæ: nō ocioſæ: interponunt̄ curis & laboribus nr̄is. Quare cū in talibus contingat peccare & bn̄ facere: oportet circa ipſos iocos dare uirtutē aliquā: per quā debite nos habeamus ad ludos. In ipſis .n. iocis quidā ſuperabundant deſiderantes oīno riſū facere. De quibus.4. ethi. dr̄ ꝙ magis conat̄ riſū facere q̄ decora dicere. Huiuſmōi āt ſunt hyſtriones quos phūs appellat bomolotos. Phūs .n. tales aſſimilat auibus rapientibus prædā ſacrificatā in tēplis gentiliū. Sicut .n. aues illæ nō curabant qualitercūqꝫ poſſent aliquid de illa præda capere: Sic uolentes oīno facere riſū: & prouocare alios ad cachinnū: nō curant qualitercūqꝫ poſſint capere dicta uel facta aliorū & conuertere ea in ludū & cachinnū. Hii ergo ſupabūdāt ludis. ¶ Aliqui uero ecōtrario deficiunt: & hii uocant̄ duri & agreſtes. Huiuſmōi āt ſunt nō ſuſtinentes aliquē ludū: nec dicentes aliquid ridiculū, ymo dicentibus ſunt moleſti. ¶ Patet ergo quid eſt iocunditas uel eutrapelia: prout eſt uirtus: & ut hic de ea loquimur. quia eſt reprimens ſuperfluitates ludi: & moderans duritias. ¶ Huiuſmōi āt uirtus hēt eē tā circa moderationē duritiæ: q̄ circa repræſſionē ſuperfluitatū in ludo. nō eſt tñ circa hæc æque principaliter. quia uirtus ſemper eſt principalius circa difficilius. Reprimere āt ſuperfluitates ludorū & difficilius q̄ moderare defectus. Hēt .n. ipſe ludus quandā delectationē annexā pp quā magis inclinamur. ut ſequamur delectationes iocoſas q̄ ut fugiamus illas. ¶ Viſo quid eſt eutrapelia ſiue iocunditas & circa quæ hēt eē: quia principalius eſt in reprimendo ſuperfluitates ludi ex conſequenti circa moderationē defectuū. Reſtat ergo uidere qūo reges & principes decet eē iocūdos. ut .n. ex habitis patere pōt ſemper extrema uituperant̄. mediū āt laudat̄. Huius āt mediū qđ eſt in uirtutibus reprimentibus paſſiōes & motus nō eſt accipiendū ꝺm rē: ſed quo ad nos. Nā ut in præcedentibus capitulis dicebat̄ aliquid eē ſuperfluū uni ꝙ eſt modicū alteri: & econuerſo. ¶ Si igit̄ decet oēs hoīes reprimere ſuperfluitates ludorū, magis hoc decet reges & principes: ymo oportet adeo moderate uti iocis: & iocoſis delectationibus: ꝙ ſi hoc facerent perſonæ cōes uiderent̄ eē duræ & agreſtes. Nō ergo intelligendū eſt reges & principes nō debere recreare aliquibus ſolatiis uel aliquibus iocis. Sed quia ludi quibus uti debemus: ꝺm phūm.4. ethi. Debent eē liberales & honeſti: illis debent reges & principes adeo moderate uti ut ſemper uideant̄ maturi & nullo mō appareant pueriles. Ab ipſa .n. infantia connaturale uidet̄ eē pueris delectari iocis. quare ludus ſi nō ſit moderatus & honeſtus: aliquā puerilitatē uidet̄ hēre annexā: Tanto igit̄ decet reges & principes moderate uti delectationibus ludorū: quanto deteſtabilius eſt eos eē pueriles. Amplius ut patet ex habitis: ex hoc iocoſa delectatio nō eſt ocioſa: & ordinat̄ in bonū finē. qa īterpoſita nr̄is curis q̄dā recreationē accipim⁹: rōne cui⁹ ardēti⁹ īſurgim⁹: ut īſiſtam⁹ bōis opib⁹ quoꝝ curā hr̄e debem⁹. Quare cū ioc⁹ im moderat⁹ ul' īhōeſt⁹ diſtrahat nos a bōis opibus &

bus & a debitis curis tãto deteſtabili⁹ ẽ reges
& pricipes ĩmoderate: uel ĩhõeſte uti dele/
ctatiõib⁹ ludorũ. q̃to cura bõi cõis q̃ ſpectat
ad pricipẽ excellẽtior ẽ q̃ ſit cura alicui⁹ pti/
cularis bõi. Nõ ergo oĩno ꝓhibẽda ſũt uer/
ba uel facta iocoſa ſi ſint hõeſta & modera/
ta: & hoc magis & min⁹ ꝓut reqrit diuerſi/
tas pſonarũ.

¶Quod maxime decet reges & principes omnes uirtutes habere: & quod ſi una careant nullam habent. Capitulum. xxxi.

TAM ſãcti q̃ phi ĩ hãc ſciam cõuene
rũt ꝙ oportet uirtutes cõnexas eẽ.
dixerũt. n. ꝙ q unã uirtutẽ hẽt oẽs
hẽt: & q una caret oĩb⁹ caret. Cũ ergo oĩno
mãifeſtũ ſit ꝙ decet reges & principes aliq̃s
uirtutes hr̃e: quia ut plane patet. Oportet
oẽs eẽ prudentes & iuſtos oĩno manifeſtũ
eẽ debet: ꝙ oẽs uirtutes hr̃e debent: quia pru
dentia & iuſtitia ſine uirtutibus aliis hr̃i nõ
pñt. ymo nunquã eſt aliqua una uirtus quæ
ſine aliis uirtutibus oĩbus perfecte poſſit ha
beri. Sic ẽt tractatores ueritatis ſenſerunt di
centes: uirtutes connexas eẽ. Ad ſenſũ tñ ui
det̃ apparere contrariũ: Vidẽus. n. aliquos
liberales nõ exiſtentes temperatos: ſed dan
tes operã uenereis geſtibus. Aliquos uero
qui econtrario ſunt caſti: & tam̃ auaritiæ ſtu
dẽt. Nõ ergo q unã uirtutẽ hẽt oẽs hẽt nec
oportet. Si aliquæ uirtutes ſint neceſſariæ re
gibus ꝙ oẽs uirtutes ſint eis neceſſariæ. Rur
ſus uidẽus aliquos eẽ liberales qui tñ nõ pñt
eẽ magnifici quia nequæunt magna facere:
eo ꝙ nõ habeant magnos ſumptus. Scien/
dũ igit̃ phũm circa finẽ. 6. eth. mãifeſte ꝓba
re uirtutes connexas eẽ. Sed ut ſoluat hmõi
obiectiones ait. ꝙ uirtutes dupliciter conſi/
derari pñt. Vel ut ſunt naturales & imperfe
ctæ: uel ut ſunt principales & completæ. Vir
tutes ãt naturales & impfectæ nõ oportet eẽ
connexas: Videmus. n. aliquos naturaliter
hr̃e quandã induſtriã & quandã ſubtilitatẽ
mentis pp qđ hñt quandã prudentiã im/
perfectã, hii tñ nec ſunt caſti nec liberales:
nec habent uirtutes morales alias. Sic ẽt ex
ipſa pueritia uidemus aliquos mox inclinari
ad opera largitatis: qui nõ ſunt caſti nec libe
rales exiſtunt. Aliqui uero econtrario hñt
quandã naturalẽ pudicitiã: nõ tñ liberales
exiſtunt: Si ergo uirtutes nõ connectunt̃.
Sed uirtutes quæ dicunt̃ eẽ principales &
perfectæ uel in ſe uel in quadã ualde propin
qua diſpoſitione: de neceſſitate hñt eẽ con/
nexũ. Dicimus ãt in propinqua diſpoſitio/
ne: quia pauperes pp carentiã exteriorũ bo/
norũ ſm phũm nõ debent dici magnifici.
At tñ ſi pauperes ſm ſuã facultatẽ ſunt ueræ
& perfectæ liberales. propinquiſſimũ eſt ut
ſint magnifici: quia ſi bonis exterioribus
abundarent: ſtatĩ magnifica facerent. ¶De
clarandũ eſt ergo ad plenã intelligentiã di/
ctorũ qũo nulla uirtus põt hr̃i perfecte: niſi
oẽs uirtutes aliæ habeant̃. ¶Notandũ er/
go ad hoc nos indigere uirtutibus: ut propo
nentes nobis bonos fines recte & debite ten
damus in fines illos. Dupliciter ergo in tali
bus peccare contingit. Primo ſi propona/
mus nobis malũ finẽ ut uitioſi faciunt. Aua/
ri. n. proponunt ſibi ut finẽ ſtudere auaritiæ
Intemperati uero uenerea: & ſic de aliis. Se/
cundo in talibus peccare contingit: ſi nõ de
bite tendamus in bonũ finẽ. Volunt. n. ali/
qui eẽ diſtributores bonorũ & proponunt
ſibi ut finẽ opera largitatis: at tñ nõ curant
undecũq; accipiant. dũ poſſint aliis dona
aliqua elargiri: aliqñ per furtũ: aliqñ per ma
nifeſtã oppræſſionẽ alios deprædant̃ ut ex
erceant opera largitatis. Hii ergo licet pro/
ponunt ſibi bonũ finẽ: nõ tñ recte tendunt
in finẽ illũ. nõ ergo peccant in termino: nec
in intentione: ſed peccãt in uia & in mõ adi
piſcendi finẽ intentũ. pp quod tales & ſi ali
quo mõ ſunt liberales: nõ tñ perfecte libera
les dici debent: quia ad oerfectã uirtutẽ ſpe
ctat nõ ſolũ proponere bonũ finẽ: ſed ẽt de
bite tendere in illũ finẽ. Indigẽus ergo uirtu
tibus moralibus: quia per eas nobis ꝓponi/
mus bonũ finẽ. Indigẽus ẽt prudentia: quia

per ipſam recte rõcinamur de his quæ ſunt ad finẽ. Virtutes ergo morales per ſe & primo rectificant finẽ; quia ſicut qualis eſt lingua talis eſt ſapor nr̃. ut ſi lingua eſt multũ infecta colera: uidet̃ amara. Si uero ſit multũ infecta flegmate dulciori: uidet̃ participare quandã dulcedinẽ. Sic quales ſumus ſm uoluntatem & appetitũ talẽ finẽ nobis imponimus: ut intemperatus proponit ſibi ut finẽ uenerea: tẽperatus caſta. liberalis expendere. auarus conſeruare. quare uirtutes morales perficientes apetitũ rectificant finẽ: quia habentes appetitũ bonũ per uirtutes illas: proponimus nobis bonũ finẽ. Prudentia uero per ſe & primo: rectificat ea quæ ſunt ad finẽ. Nã proponentes nobis bonũ finẽ per uirtutes morales. Prudentiã bñ rõcinari ut de his quæ ſunt ad finẽ & eligimus nobis rectã uiã ut debite tendamus in finẽ illũ. Iõ dr̃. 6. ethi. ꝙ uirtutes morales rectificant finẽ. Prudentia uero facit operari recte ea quæ ſunt ad finẽ. Loquendo ergo principaliter & primo uirtus moralis rectificat terminũ. prudentia uero rectificat uiã. Sed cũ nõ ſit perfecta materia niſi ordinet̃ in bonũ finẽ & terminũ: nunquã hr̃i prudentia põt. niſi ſit coniuncta uirtutibus moralibus. per quas proponamus nobis bonũ terminũ & bonũ finẽ. Sic ẽt quia nunquã debite & perfecte habet̃ bonus finis: niſi intendamus in ipm̃ per bonã uiã: nunquã perfecte habebimus aliquã uirtutẽ moralẽ niſi ſit coniuncta prudentiæ. ℂ Talẽ ergo rõnẽ intendit facere phũs circa finẽ. 6. ethi. Habens perfecte aliquã uirtutẽ moralẽ: hẽt perfectã prudentiã. Sʒ habens perfectã prudentiã hẽt oẽm uirtutẽ. ergo habens aliquã uirtutẽ hẽt oẽm uirtutẽ. Sic ergo uirtutes & prudentia ſunt connexæ: quia nullus eſt bonus per uirtutes morales niſi ſit prudens. Nã cũ uirtus moralis ſit habitus bonus & electiuus & perficiat habentẽ & opus ſuũ bonũ reddat. cũ ad bñ eligere & ad bonũ opus ſufficiat proponer̃ bonũ finẽ niſi per bonã uiã eat in finẽ illũ. uirtus moralis per quã nobis proponimus bonũ finẽ: nõ põt eẽ ſine prudentia: per quã recte tendimus in finẽ illũ. Sic & prudentia eẽ nõ põt ſine uirtute morali. ℂ Differt .n. prudentia & iuſtitia q̃ phũs appellat demoſticã. Ille .n. dr̃ demos & induſtris qui propoſito quocũqꝫ fine inueniat uias ut citius conſequat̃ finẽ illũ: pp quẽ temperati & uicioſi pñt induſtres & demoſtes dici. ſi ſciant excogitare uias per quas conſequant̃ uenerea & turpia. quæ ſibi proponunt ut fines: Prudens tñ nullus dr̃ niſi ad bonũ finẽ inueniat bonas uias. nõ eſt ergo prudentia quæ inuenit bonas uias ad bonũ finẽ ſine uirtutibus moralibus: per quas nobis proponimus bonũ finẽ. ℂ Sed dicet aliquis uirtutẽ moralẽ nõ poſſe eẽ ſine prudentia: nec econuerſo. ita ꝙ oĩs bonus eſt prudens: & econuerſo. nõ tñ oportet ꝙ habens perfecte unã uirtutẽ moralẽ: habeat oẽs uirtutes morales. Põt .n. quis hr̃e perfecte temperantiã & hr̃e prudentiã ut deſeruit temperantiæ: nõ tamẽ habebit uirtutes alias: nec habebit prudentiã ut deſeruit uirtutibus illis. Erit ergo ille perfecte temperatus: nõ tñ erit fortis ſed timidus. nec erit largus: ſed auarus. Sed hoc ſtare nõ põt. nullus .n. põt eẽ perfecte temperatus: niſi ſit fortis & largus: & niſi habeat uirtutes alias: nõ põt aliquis hr̃e aliquã uirtutẽ: niſi habeat oẽs uirtutes. Nã ille eſt temperatus perfecte qui nullo mõ præter rõnẽ operaret̃ uenerea. quare ſi ille ſit timidus licet forte nõ placerent ſibi uenerea ſm ſe: tñ ut fugeret uerberationẽ uel mutilationẽ. uel mortẽ eligeret uenerea operari. Sic ẽt ſi eẽt auarus: quia finẽ ſuũ poneret in habendo pecuniã. licet forte ſm ſe ei diſplicerent uenerea: tñ ſi poſſet lucrari pecuniã quã intenderet ut finẽ: nõ curaret mechari. Incomplete ergo & ĩpfecte põt hr̃i una uirtus ſine aliis. Sʒ cõplete & pfecte nullatenus fieri põt. Quare ſic decet reges & pricipes eẽ q̃ſi ſemideos: & hr̃e uirtutes pfectas: decet eos hr̃e oẽs uirtutes. qa pfecte una uirt⁹ ſine aliis haberi non

beri nō pōt. ymo expedit Regibus & principibus: cū nō poſſint ſe excuſare p defectū exterioꝝ bonoꝝ: hēre oēs uirtutes: nō ſolū in ꝓpinqua diſpoſitiōe: ſed ēt ſimpliciter & ſecundū ſe. Poteſt eni pauper aliquis eſſe perfectus: ſi non operetꝰ magnifica: & magnos ſumptus: quia nō habet unde faciat magnos ſumptus. Rex autem nunquā perfectus eſſe poteſt: ſi non operetur magnifica: & niſi in omnibus uirtutibus polleat.

¶ Quod diuerſi ſunt gradus bonorum & malorum: & in quo gradu Reges & principes eſſe decet. Capitulum. xxxii.

ſ

I VERBA philoſophi in. 7. ethi. diligētius cōſiderentꝰ: diſtinguere poſſumus. 4. gradus maloꝝ: & q̄tuor bonorū. Mali. n. hoīes ſunt in quadruplici gradu. Quidā ſūt molles: & qdā incōtinentes qdā intēperati: qdā beſtiales. Sic ēt & boni ſunt in quadruplici gradu: quia qdā ſunt pſeuerātes: qdā cōtinētes: quidā tēperati: qdā uero diuini. ¶ Molles āt dicūtꝰ illi q modica paſſione: uel parua tēptatione ruūt: ꝙ ipm nomē deſignat. Nā ſecūdū phūm in de generatiōe: molle eſt illud qđ de facili cedit. Dicūtur ergo molles ſꝫm Philoſophū q nolūt laborare: & ſunt nimis delicati. Nā ut in. 7. ethi. ſcribitꝰ. Delicia q̄dā mollicies ē: tales ergo nihil difficile ſuſtinere uolētes: ſtatī cū paſſionantꝰ uel cū tēptantur cadūt. ¶ In alio gradu dicuntꝰ eſſe incontinētes. Hii aūt differūt a primis. Nā molles nullā pugnam: nec aliqd difficile ſuſtinere poſſunt. Incōtinētes uero pugnā ſuſtinēt: ſed in ſuſtinēdo deficiūt. Cōtinere enī ut ipſum nomē deſignat hoc eſt: cōtra aliud ſe tenere. Incōtinere ergo eſt aggredi pugnā: & in pugna non poſſe ſe tenere: ſed deficere. ¶ In tertio gradu ſunt intēperati. Intēperatus. n. tūc dicitur aliqs: quādo non ſolū paſſionatus cadit & p tēptationes deiicitꝰ: ſed delectabile eſt ei malefacere. Incōtinētes ergo & molles non delectantꝰ in malefacere. ymo aliud eligunt & aliud agūt. Exiſtētes. n. extra paſſiones tam incontinētes: q̄ molles eligūt benefacere: & proponūt optimas leges: paſſionati uero cadunt: & nullā de illis legibus obſeruant. Tales aūt phūs aſſimilat paraliticis: qui eligētes ire in dextrā: ꝓpter diſſolutionē corporis: & nō ualētes corpus regere: uadūt i ſiniſtrā. Sic molles & incontinētes ꝓponūt benefacere & eligūt ire in dextrā. Tamē qa habēt potētias aīæ diſſolutas: nec habent eas bene regulatas & ordinatas: ſꝫm ordinē rōnis: nō uadūt in dextrā: ſed cadūt & tendūt in ſiniſtrā. Aliter tñ cadūt molles Aliter incōtinētes. Quia molles modica pugna ruūt. Incōtinētes uero maiori pugna ſuccūbunt. Intēperati ergo peiores ſunt q̄ icōtinētes & molles: qa ſunt adeo habituati i malo: ꝙ delectabile eſt eis mala facere. ¶ In q̄rto gradu aūt ſunt beſtiales. Hii aūt peiores ſunt q̄ intēperati. Illi eni beſtiales eē dicunꝰ: qui ultra modū hoīum malefaciūt. Sunt āt beſtiales operātes: ea q̄ ipa natura horret. Sicut ſunt q̄dā barbari cōmedētes carnes humanas: bibentes humanū ſanguinē. Talia enī nō niſi a beſtialitate ꝓuenire poſſunt. ¶ Narrat āt philoſophus. 7. ethi. multas hm̄oi beſtialitates. Dicit. n. ꝙ cū q̄dā ꝑgnās eēt: & nō potuiſſet parere: ex hoc tātū dolorē concepit: & ſic in beſtialitatē conuerſa ē: ut oēs prægnātes reſiderēt: qa ergo ipſa parere non poterat: uolebat ut nulla de cætero parturiret. Sic ēt ut ait circa quādā inſulā maris ut circa pōtū exiſtebāt tūc tēporis q̄dā gētes oīno beſtiales cōmedētes carnes crudas: deuorātes carnes humanas: & ꝙ peius ē: præſtabātꝰ ſibi filios in conuiuiū. Cum enī quis alios cōuiuare uolebat: ſi filius ſuus domi non erat a uicino ſuō mutuabat filiū & ipm parabat in cōuiuiū: ſpondēs eni ꝙ quādo uellet cōuiuiū facere: ei ſuū filiū retribueret. Sic ēt circa phalarim ut ait: quædā gētes beſtiales morabantꝰ ſacrificantes matres ꝓprias: cōmedētes epata hominū. Illi ergo ſunt beſtiales: qui ultra modū hoīum male agūt. ¶ Dicto de quattuor generibus maloꝝ. Reſtat dicere de quattuor

generibus bonoꝝ; Nam ſicut qdā mali ſunt molles: qui modica paſſione ruunt. Sic qdā boni dicunt̃ eē pſeuerātes. Huiuſmodi aūt ſunt: qui ſtant & non modica tēptatione cadūt. Loquēdo ergo de perſeuerātia ut phūs loquit̃: nihil ē aliud: q̄ quædā bona diſpoſitio oppoſita molliciei: ergo in primo gradu dicunt̃ eē pſeuerātes. ℂ In ſecūdo uero ſūt cōtinētes. Cōtinere. n. eſt plus q̄ pſeuerare. Nā ſi qs etiā nō tēptatus: uel modicū tēptatus nō ruat dicit̃ pſeuerare: ſed nō dicit̃ continere: niſi fortiter paſſionatus paſſiōes illas uincat. Nā nullus cōtinet: niſi cōtra paſſiōes ſe teneat. Ideo. 7. ethi. dicit̃: ꝙ cōtinētia elegibilior eſt q̄ perſeuerantia. ℂ In tertio autē gradu bonorū ſunt tēperati. Illi enī tēperati eē dicunt̃: qui nō ſolū modicū paſſionati pſeuerāt: ꝙ faciūt pſeuerātes: uel cōtra fortes paſſiones ſe tenēt: ꝙ faciūt continētes. Sed ſunt ita caſti in appetitu & habēt tā moderatas paſſiones: & quaſi pugnā non ſentiūt: & delectabile eſt eis benefacere. Sicut ergo pſeuerātes opponunt̃ mollibus: & continentes incontinentibus. Sic tēperati opponuntur intēperatis. Nā ſicut delectabile ē intemperatis mala facere: ſic delectabile eſt tēperatis bona opari. ℂ In quarto & in ſupremo gradu bonoꝝ: ſunt hoīes diuini. Nam ſicut aliqui hoīes ſunt beſtiales: & ſunt mali ultra modū hoīum. Sic aliqui ſūt quaſi diuini: & ſunt boni ultra modū humanū. Vn̄ & philoſophus circa principiū. 7. eth. dicit ꝙ Homerus refert de Hectore: ꝙ Rex Priamus pater ſuus dicebat de ipſo: ꝙ erat ualde bonus: ꝑpter qd̄ nō uidebatur exiſtere puer uiri moralis: ſed dei. Virtus aūt illa ꝑ quā quis debet eſſe bonus ultra modū humanum: appellatur a philoſopho herroyca. i. principās & dominatiua. ℂ Ex hoc ergo māifeſte patet: ꝙ reges & principes ſi debēt recte dominari: nō ſufficit eos fugere oēs gradus malorū: & ꝙ non ſint: nec molles: nec incōtinentes: nec intēperati: nec beſtiales: ſed oportet eos eē in ſummo gradu bonoꝝ: qa enī aliis dominari principari deſiderant: oportet ꝙ hēant uirtutē illā: q̄ eſt dominās & pricipās reſpectu aliarū q̄ habētes ſūt boni ultra modū aliorū: & ſunt quaſi hoīes diuini. In hoc gradu debent eſſe reges & principes: & ſi in tali gradu eē decet bonos et pfectos pricipes ſeculares: quales eē debeāt: eccleſiaſtice principantes prudentis iudicio relinquatur.

ℂ Quot ſunt gradus uirtutis: & cuiuſmodi uirtutes hr̄e debeāt reges & prici. Ca. xxxiii.

d ISTINGVVNT tā Macrobius q̄ Plotinus q̄ttuor gradus uirtutū. Nā q̄dā ſunt polliticæ: q̄dā purgatoriæ: q̄dā purgati aī: q̄dā exēplares. Dicūt āt qdā uirtutes exēplares eē in ipſo deo. Virtutes āt pollíticas eē uirtutes acqſitas: ꝑ quas hoīes bene ſe hn̄t in rebus hūanis. Sed uirtutes purgatorias & purgati aī dicūt eſſe uirtutes īfuſas: ꝑ quas qui bene ſe hēt ad diuina. Circa diuina aūt aiunt: ē duplex gradus. Nā aliqui ſunt tēdētes & exiſtētes ī diuina ſimilitudine. Et tales dicunt̃ hēre uirtutes purgatorias. Aliqui uero ſunt quodāmō iā aſſecuti ſimilitudinē illā: & tales hēre dicunt̃ uirtutes purgati aī. Sed hii licet ſm ſe uera dicāt: nō tn̄ uident̃ accedere ad intentionē eoꝝ q hoc mō de uirtutibus ſunt locuti. Nā philoſophi nō loquebant̃ niſi de uirtutibus acqſitis. Virtutes āt infuſas nō poſuerūt: oēm ergo uirtutē quā ponebāt dicebāt eē acqſitā. Sectādo ergo philoſophoꝝ uiā dicere poſſumus: ꝙ ſicut ē dare diuerſos gradus bonorū: ſic ē dare diuerſa uirtutū gn̄a: ita ꝙ ſm ꝙ aliqs excellētius bonus & excellētiorē gradū uirtutū hēt: ſicut ergo phūs īnuit q̄ttuor gn̄a bonorū: ut patet ex capitulo p̄cedēti: qa ait aliquos eē pſeuerātes: aliquos cōtinētes: aliquos tēperatos: aliquos uero diuīos. Sic poſſumus diſtīguere q̄ttuor ordines uirtutū: ita ꝙ cuilibet generi bonorū dem⁹ ſuū ordinē uirtutū. Dicemus ergo ꝙ pſeuerātes habēt uirtutes polliticas: cōtinētes purgatorias: tēporati uero hn̄t uirtutes purgati aī. Sed diuini hn̄t uirtutes exēplares: ꝑpter quod ſicut diuini

diuini meliores ſunt tẽperatis: tẽperati cõti nẽtibus: continẽtes ꝑſeuerãtibus: ſic uirtutes exẽplares excellũt uirtutes purgati aĩ. Virtutes uero purgati aĩ excellunt purgatorias & purgatoriæ pollhticas. Quod aũt hæc genera uirtutũ adaptari debeãt ꝑdictis generibus bonoꝝ: patet ꝑ Plotinũ dicẽtẽ: ꝙ primæ uirtutes. ſ. pollíticæ molliũt. i. ad medium reducũt. Secũdæ. ſ. purgatoriæ auferũt. Tertiæ q̃ ſunt purgati aĩ obliuiſcunt̃: ſed q̃rtis. ſ. exemplaribus nefas ẽ turpe aliquod noiari: quare bene dictũ eſt ꝙ ꝑſeuerãtibus cõpetũt uirtutes pollíticæ: qa ꝑſeuerãtes ut dicebat̃ opponunt̃ mollibus: & ſufficit ad hoc ꝙ aliqs ꝑſeueret ꝙ teneat ſe ĩ medio. Virtutes ergo pollíticæ q̃ molliũt. i. diſponũt aĩum ad benefaciẽdũ: & reducũt ipm ad mediũ cõpetũt ꝑſeuerãtibus. Sunt ãt hmõi uirtutes minimæ inter uirtutes alias & ꝑſeuerãtes loquẽdo de ꝑſeuerãtia ut de ea phũs loquit̃: tenẽt infimũ gradũ ĩ genere bonorũ. Cõgrue ergo hmõi uirtutes cõpetunt ꝑſeuerãtibus: ſed purgatoriæ cõpetũt cõtinẽtibus. Nã ex hoc aliqs eſt cõtinẽs qa tenet ſe & abſtinet ſe a delectationibus ſenſibilibus. Continẽtes. n. ſunt eũtes in paſſionibus & pugnãt cõtra ipſas. Mod⁹ aũt uincẽdi eas ẽ auferre & remouere ſe de eis. Ideo cõtinẽtibus dicunt̃ cõpetere uirtutes purgatoriæ quorũ officiũ eſt auferre & abſtinere nos a paſſionib⁹ ĩmoderatis. Virtutes uero purgati aĩ cõpetũt tẽpatis: nã iſtæ nõ auferũt ſed obliuiſcũt̃. Tẽperatus. n. hẽt ſic appetitũ caſtigatũ: qa quaſi pugnã nõ ſentit ſed obliuiſcit̃ paſſionũ ĩmoderatarũ: & quodãmõ delectabile ẽ ei benefacere. Merito ergo talis dicit̃ hẽre uirtutes purgati aĩ faciẽtes ipm obliuiſci paſſiones illas crebras: qa iã hẽt aĩum purgatũ & caſtigatũ: ut nõ ſit ei curæ de talibus paſſionib⁹. Quartæ uero uirtutes uidelicet exẽplares adaptari poſſunt hoibus diuinis: tales qui enĩ ꝑfecti adeo debẽt eẽ: ut ſint aliorũ data regula & exẽplar.

¶ Declaratũ eſt ergo primũ ꝙ in principio capituli ꝑponebat̃: uidelicet diuerſos eẽ gradus uirtutũ. Declarare uero ſm & oſtendere cuiuſmodi uirtutes regibus & pricipibus cõpetere debeãt. Si intelligant̃ ꝑhabita nullã difficultatẽ habẽt. Dicebat̃ ſupra ꝙ reges & principes: nõ ſufficit eẽ ꝑſeuerãtes: cõtinẽtes & tẽperatos: ſed decet eos quodãmõ eſſe diuinos. Virtutes uero cõpetentes eis poſſunt exẽplares dici: qa ipſi aliorũ debẽt eẽ regula exẽplaris. Tantæ eni bonitatis debet eſſe prĩceps: ut q̃libet ſuus ſubditus accipiat inde formã uiuẽdi: & cognoſcat defectũ ſuũ uidens uitã & ꝑfectionẽ principãtis. Quare apud reges & principes nõ ſolũ deteſtabile eſſe debet eos turpia opari: ſed ẽt noiare & audire turpia nefas eẽ debet. Bene ergo eis cõpetũt exẽplares uirtutes: q̃bus ſm Plotinũ nefas ẽ turpia noiari: ſed cũ tãtæ bonitatis nullus eẽ poſſit abſq; dei gratia & eius auxilio: quãto reges & principes alios excellere debẽt: tãto ardentius decet eos diuinã gratiã poſtulare. In hoc ergo elidit̃ philoſophorũ elatio. uolẽtiũ ꝙ ex puris naturalibus poſſem⁹ oĩa mala uitare: & perfectã bonitatẽ acquirere.

¶ Quod bonarum diſpoſitionum: quædam ſunt uirtutes: q̃dam ſupra uirtutes: quædam annexæ uirtutibus: quædam diſpoſitæ ad uirtutem. Capitulum. xxxiiii.

d ICEBATVR enim ſupra ꝙ licet largo mõ accipiendo uirtutes: oĩs bona diſpoſitio mẽtis poſſit duci q̃dã uirtus: attñ bonaꝝ diſpoſitionũ magis ſunt annexæ & amminiculãtes uirtutib⁹: & diſponẽtes ad uirtutẽ: q̃ ſint uirtutes. Sic ẽt q̃dã diſpoſitiones bonæ magis debẽt dici ſupra uirtutes q̃ uirtus. Sed quõ hoc eẽt nõ ꝓbabat̃: qa nõdũ declarata erãt ea per q̃ hæc oĩa ĩnoteſcũt. Sed uiſis ꝑhabitis oñdere quõ hæc ſic ſe hñt: nõ ẽ difficile. Nã embulia & ſileſis ſine conſiliatiua & iudicatiua uirtutes ſunt: accipiẽdo uirtutẽ large. Vñ & phũs. 6. ethi. eas uirtutes appellat. Accipiẽdo uirtutẽ tñ ut hic de uirtute loq̃mur: aliquo mõ deficiũt a rõne uirtutis. Nã ut dicit̃. 2. ethi. ꝙ ad uirtutẽ pertinet primo ſciẽs: deinde eligens:

& tertio firme & imobiliter operari: q̄re cū embulia consilief: sinensis iudicet. Prudētia p̄cipiat firmiter & imobiliter opera fidei se cūdū consiliata & iudicata. Prudētia q̄ imediatius se tenet ex parte operis est potior: & magis hēt ratione uirtutis q̄ consiliatiua & iudicatiua: ille ergo magis sunt adminiculātes & deseruientes uirtuti q̄ sint uirtutes. Bene ergo dictū est ꝙ bonarū dispositionū: q̄dā sunt adminiculātes & annexæ uirtutibus sed q̄dā sunt disponētes ad uirtutē: ut perseuerātia & continētia. Continentia. n. nō ꝓprie est uirtus qa uirtuoso delectabile est benefacere. Continens enī licet non sequatur passionē sed rōnē: tñ qa non est continens: nisi qa cōtra passiones se tenet: rōne pugnæ q̄ sentit: non est ei delectabile benefacere: q̄ diu ergo aliqs est continēs: & q̄ diu hēt passiones fortes: non hēt pfectū usum rōnis & uirtutis. Attñ uincēdo passiones illas dispoñif ut sit uirtuosus: quare cōtinētia licet possit dici uirtus large accepta uirtute. Magis tñ uidetur esse dispositio ad uirtutē q̄ uirt⁹. Sed cū cōtinētia potior sit q̄ pseuerātia: accipiēdo pseuerātiā ut de ea loquitur phūs: deficit a rōne uirtutis: pp qđ nō est uirtus. Sed uel ē dispositio ad uirtutē: uel est q̄dā conditio seques uirtutem. Declarare ergo q̄uo pseuerantia est dispositio ad uirtutē: & q̄uo est conditio seques uirtutē: non ē pñtis speculatiōis: Sufficit aūt ad pñs scire ꝙ loquendo de pseuerātia ut supius dicebaf: & ut de ea loquitur phūs: ē q̄dā dispositio ad uirtutē. Virtus āt heroyca: quā diuinā uocare possum⁹: magis est supra uirtutē q̄ sit uirtus. ¶ Vñ phūs. 7. ethi. loquens de hac uirtute ait: ꝙ nō est uirtus sed qd honorabili⁹ uirtute. Cū ergo prudētia: iustitia & alia: de qbus supius tractauimus: sint uirtutes. Consiliatiua & iudicatiua sint annexæ uirtutibus: qa sunt adminiculātes annexæ prudentiæ. Continentia uero et pseuerātia sint dispositiones ad uirtutē. Heroyca sit supra uirtutē: bene dictū ē: ꝙ bonarū dispositionū q̄dā sunt uirtutes: q̄dā annexæ uirtutibus: quædam disponentes ad uirtutes: quædam uero sunt supra uirtutes. Vt ergo reges & principes possint bonas dispositiones mentis habere decet eos hæc genera dispositionum cognoscere.

¶ Incipit tertia pars primi libri de regimine principum.

¶ Quot sunt passiones animæ: & quomodo accipiendus est earum numerus.

e XPEDITIS duabus partibus huius operis: qa ostensum est in quo reges & pricipes suū finē ponere debeāt: & q̄uo oportet eos uirtuosos esse. Restat exequi de tertia parte huius primi libri oñdēdo quas passiones & quos motus aī reges & pricipes debeāt imitari. Sed cum hoc sciri non possit nisi prius sciuerimus: quot sunt hmōi passiones & quæ illaꝝ sunt magis principales: & quæ sunt laudabiles: & quæ uituperabiles. Ideo de hiis primo tractabim⁹ accipiēdo aūt numerū passionū. Sicut dicebamus esse duodecim uirtutes: sic dicere possumus ꝙ sunt duodecim passiones: uidelicet: amor: odiū: desideriū: abhoīatio: delectatio: tristitia: spes: despatio: timor: audacia: ira: & mā suetudo. Computabaf. n. supra māsuetudo inter uirtutes sed hoc est ꝓpter uocabulorū penuriā: ut ait phūs. 4. ethi. Māsuetudo enī ꝓprie noīare uidef passionē oppositā iræ. Sed cū sit quædā uirtus inter irā & māsuetudinē: qa uirtutē illā proprio noīe noīare nescimus: noīamus eā noīe māsuetudinis: eo ꝙ illa uirtus plus cōicat cū māsuetudine qua cū ira. Erit māsuetudo æquiuocū ad uirtutē: & ad passionē oppositā iræ. Si qs aūt laborare uellet cuilibet posset inuenire nomē ꝓpriū. Sed cū cōstat de re: de uerbis minime est curādū. ¶ Enumeratis ergo passionibus sic pōt accipi earū numerus: qa passiones ꝓprie esse non hñt nisi in appetitu sensitiuo. Appetitus. n. intellectiuus qa non est uirtus in corpe: siue non ē uirtus affixa organo: ab

huiuſmodi paſſionibus ē ſemotus: erit ergo
oīs paſſio ut de paſſione loquimur in appe
titu ſenſitiuo. Senſitiuus aūt appetitus ut ſu
pra diffuſius diximus: diuiditur in iraſcibilē
& cōcupiſcibilē. Predictę ergo paſſiones ſic
diſtinguūt̃: quia primæ ſex: uidelicet: amor
odiū: deſideriū: abhoīatio: delectatio: & tri/
ſtitia: ptinēt ad concupiſcibilē reliquæ uero
ſex ad iraſcibile ſpectant. Numerus āt paſ
ſionū concupiſcibilis ſic accipi pōt: quia oīs
paſſio & oīs motus aīæ ptinens ad concupi/
ſcibilē: uel ſumit̃ reſpectu boni uel reſpectu
mali. Si reſpectū boni: hoc eſt tripliciter. Nā
erga bonū p concupiſcibilē tripliciter paſſio
namur. Nā bonū appræhenſum primo no/
bis placet: ſecūdo tēdim⁹ in ipm: tertio ade
pto quietamur i eo. Prout ergo nobis bonū
aliquod placet: eſt in nobis amor: ſed prout
tēdimus in ipm hēt eſſe in nobis deſideriū:
prout uero quietamur in eo exiſtit in nobis
gaudiū & delectatio. Amor ergo deſideriū
& delectatio ſumunrur reſpectu boni. Odiū
uero abhoīatio & triſtitia: ſumunt̃ reſpectu
mali. Nā prout malū nobis diſplicet ē odiū
prout uero ipm fugimus: eſt abhoīatio: ſed
prout eo adepto dolemus hēt eſſe triſtitia:
¶ Viſo qūo accipiunt̃ paſſiones concupiſci
biles. Reſtat uideræ qūo ſumēde ſunt paſſio
nes iraſcibiles. Differūt āt heæ paſſiones ab
illis: qa paſſiones concupiſcibiles reſpiciunt
bonū & malū abſolute ſumptū. Sed paſſio
nes iraſcibiles reſpiciūt bonū & malū in eo
ꝙ arduū. Huiuſmodi ergo paſſiones uel ſu/
mūtur reſpectu bōi uel reſpectu mali. Si reſ/
pectu boni: hoc eſt dupliciter: qa uel ut in ip
ſum tēdimus: & ſic eſt ſpes: nihil ē eni aliud
ſpes q̄ tēdere in aliquod bonū arduū. Circa
eni bona abſolute ſumpta pōt eē amor: uel
deſideriū: uel delectattio: nō tñ eſt ſpes circa
aliqua bona: niſi hēant rōnē ardui: quare ſi
tēdimus in bonū arduū dicit̃ eſſe ſpes: ſed ſi
a tali bono deficimus: habet eē deſperatio:
Spes ergo & deſperatio ſumūt̃ reſpectu bo
ni. Aliæ uero paſſiones iraſcibiles ſumūtur:
reſpectū mali. Nā malū dupliciter pōt conſi
derari: uel ut futurū: uel ut pſens. Si conſide
retur ut futurū hoc eſt dupliciter: uel ut ipm
aggredimur: & ſic ē audacia: uel ut ab eo refu
gimus: & ſic eſt timor. Si uero malū ſit præ
ſens hoc etiā eſt dupliciter: qa uel ex hoc cō
ſurgimus ad faciēdā uindictā: & ſic ē ira: uel
a tali uindicta deficim⁹: & ſic eſt māſuetudo
Cum ergo nō poſſint pluribus modis uaria/
ri. Noſtri. n. motus & noſtræ affectiones ī
uniuerſo duodecim erūt paſſiones: ſex ptinē
tes ad concupiſcibilē: & ſex ad iraſcibilē. De
qbus oibus in Rethoricis diffuſius dixim⁹.
Hæc aūt ſufficiāt ſuperficialiter pertrāſire:

¶ Q uæ prædictarum paſſionū ſunt prio/
res: & quæ poſteriores: & quem ordinem
habent adinuicem. Capitulum. ii.

q VIA nullus bene ſeipſum regere
pōt: niſi ſciat q̄ paſſiones ſugiēdæ:
& q̄ proſequēdæ Sed i hoc primo
libro determinare intendimus de regimine
ſui. Videndū eſt quot ſunt paſſiones & quē
ordinē habēt adinuicē: & q̄ ſunt magis prin
cipales: & q̄ minus: & qūo una paſſio reduci
tur ad aliā: qa ex oībus aliis magis innoteſcit
nobis natura ipſarū paſſionum: qua inſpecta
cognoſcere poſſum⁹ q̄ ſunt laudabiles: & q̄
ſunt uituperabiles: & q̄ ſunt ſequēdæ: & quæ
ſunt fugiēdæ. ¶ Viſo ergo quot ſunt paſſio
nes & qūo accipit̃ earū numerus uidendū ē
quē ordinē habeāt ad ſe inuicē. Ordo autē
earum dupliciter pōt accipi: uel ſingulariter:
uel p cōbinationē. Accipiēdo ergo hmōi or
dinē ſm cōbinationē: dicere poſſumus pri/
mas paſſiones eſſe amor & odiū. In ſecūdo
uero gradu ſunt deſideriū & abhoīatio. In
tertio uero ſpes & deſperatio. In quarto aūt
timor & audacia. In quinto aūt ira & man/
ſuetudo. Vltimæ aūt paſſiones ſunt delecta
tio & triſtitia. Delectatio eni & triſtitia cōſe
quuntur ad oēs alias paſſiones. Nā quacūq;
paſſione quis paſſionetur uel delectatur: uel
triſtatur. Ideo heæ duæ paſſiones poſt om/
nes alias collocādæ ſunt. Amor aūt & odiū

ſunt ſimpliciter paſſiones primæ: Nã ſicut delectatio triſtitia ad oẽs alias paſſiones cõſequuntur: quia oẽs aliæ paſſiones: uel terminantur ad delectationẽ uel ad triſtitiã. Sicut amor & odiũ alias paſſiones p̃cedũt: quare oẽs aliæ paſſiones ſumunt originem: uel ex amore: uel ex odio. quicũq; eni paſſionatur aliq̃ paſſiõe: uel ſic paſſionatur: quia amat. uel quia odit. Poſt amorẽ aũt & odium eſſe habẽt deſideriũ & abhominato. Nã deſideriũ imediate innitit̃ amori. cũ eni amamus aliqd uel deſideramus ĩpm hẽre: uel ſi ĩpm hẽamus deſideramus conſeruari ĩ habendo ĩpm: abhoĩatio uero imediate initit̃ odio qa ſtatim cũ odimus aliquid abhoĩamur illud: quare ſicut amor & odiũ ſunt paſſiones primæ: ſic deſideriũ & abhominatio ſũt paſſiones ſecũdæ. In tertio autem loco ponendæ ſũt ſpes & deſperatio. Nã ſpes & deſperatio cũ ſumant̃ reſpectu boni: p̃cedũt timorẽ & audaciã: irã & manſuetudinẽ: q̃ ſumunt̃ reſpectu mali. Timor autẽ & audacia p̃cedunt irã & manſuetudinẽ. Nã cũ aliquid prius ſit futuꝝ q̃ præſens: timor & audacia q̃ ſumuntur reſpectu mali futuri p̃cedunt irã & manſuetudinẽ: quæ ſumunt̃ reſpectu præſentis. ¶ Plane ergo patet: quẽ ordinem habẽt dictæ paſſiones ſi ſumant̃ binæ & binæ. Acceptæ uero ſingulariter ſic ordinari debent: qa amor eſt prior odio: deſiderium abhominatione: ſpes deſperatione: timor audacia: ira manſuetudine: delectatio triſtitia. ¶ Amor eni eſt prior odio: quia ſemp paſſio ſumpta reſpectu boni ſm q̃ hmõi prior eſt paſſiõe ſumpta reſpectu mali. Nam appetitus per ſe & primo tendit bonũ. Si aũt refugit malũ: hoc eſt ex conſequenti: inquantũ fugere malũ habet rationẽ boni. Amor ergo eſt omnino primus motus & prima paſſio. Nam ipſum odiũ ex amore ſumit originẽ: niſi amaremus aliquid nihil abhominaremur uel haberemus odio. Nã quia diligimus bonũ & iuſtitiam odimus & abhominamur fures & iniuſtos. Deſideriũ aũt quod innititur amore p̃cedit abhominationẽ quæ innitit̃ odio ſpes uero p̃cedit deſperationẽ. Nã ſi primũ uolitũ eſt bonũ: & quid eſt uolitũ eſt uolitũ ſub rõne boni: paſſio quæ magis coniungit nos bono ſm quod hmõi p̃cedit alias paſſiones: & quia tẽdere in bonũ eſt magis cõiungi bono q̃ deficere ab ipſo: ſpes per quã tẽdimus in bonũ p̃cedit deſperationẽ p quã deficimus ab ipſo: timor autẽ p̃cedit audaciã. Nã ſicut quia appetitus per ſe & primo intẽdit cõiungi bono. Ideo paſſio quæ tẽdit in bonũ eſt prior paſſione quæ deficit ab ipſo. Sic qa refugere malũ hẽt rõnẽ boni: ideo timor p quẽ refugimus malũ: prior ẽ audacia p quã aggredimur ĩpm. Ira ãt in genere paſſionũ eſt prior mãſuetudine. Nã manſuetudo ꝓprie nõ eſt paſſio: ſed magis eſt deficere a paſſiõe: ideo in genere paſſionũ ira mãſuetudinẽ p̃cedit. ¶ Utrũ aũt ſm aliquẽ alium modũ mãſuetudo p̃cedit irã inueſtigare non eſt p̃ſentis negocii. Delectatio aũt quæ eſt reſpectu boni prior eſt triſtitia q̃ eſt reſpectu mali: qa ergo uiſum eſt quot ſunt paſſiones: & q̃uõ ordinant̃ ad inuicẽ: ex hiis q̃ dicta ſunt aliquo mõ figuraliter & typo inoteſcit in nobis natura ipſarum: qua cognita cognoſcere poſſumus q̃uõ ſint proſequendæ: & q̃uõ uitãdæ paſſiones p̃dictæ. Quod ſcire tãto magis decet reges & principes quanto per paſſiones ipſorum maius ualet induci malum & põt bonũ excellentius impediri: De hoc tamen infra diffuſius tractabitur.

¶ Quomodo decet reges & prĩcipes ſe habere ad odium & ad amorẽ. Capitulũ .iiii.

PASSIONES tñ qa diuerſificant regnũ & uitã noſtrã: ideo neceſſariũ ẽ oſtẽdere quõ nos hr̃e debeamus ad illas oportebat ergo enumerare oẽs paſſiones ut ſciremus numeꝝ paſſionũ de qbus determinare debemus: oportebat etiam oñdere ordinẽ earũ ut ſciremus quo ordine determĩaremꝰ de illis: q̃re cũ amor & odiũ ſint paſſiões primæ: prius uidẽdũ eſt quõ deceat reges & principes eẽ amatiuos & oditiuos: & ut

nos: & ut oñdamꝰ nomē amoris nõ ſolū ut ē
paſſio ꝑprie ſumpta: ſed etiā ut reperitur in
appetitu ſenſitiuo & itellectiuo. Dicere poſ
ſumꝰ ꝙ ſemp obiectū amoris eſt bonū. ubi
ergo repit̄ magis rō bõitatis ibi eē debet
magis pricipalis & magis itenſus amor. In
bonis āt diuinis & in bonis cõibus: magis
repit̄ rō bonitatis q̄ in bono priuato. mo
dus ergo quo quilibet debet eē amatiuus: ē
ut prio & pricipaliter diligat bonū diuinum
& cõe. Nam in bono diuino magis habet
eſſe bonitas uniuſcuiuſq; q̄ ēt in ſeipſo. Bo
num. n. diuinum eſt conſeruatiuū boni nr̄i.
ymo & ſi annihilatū eēt bonū nr̄m: deꝰ un
de uellet poſſet illud reficere. qre cū nullus
hō ſine diuino auxilio poſſit ſeipm̄ bonū
facere uel ſe i bonitate cõſeruare dictat natu
ralis ratio ut magis diligat deū q̄ ſeipm̄: qa
bonū uniuſcuiuſq; pricipaliter ē a deo & ex
cellentius ſeruatur in deo q̄ in ſeipſo & quia
cõmune bonū eſt diuiniꝰ q̄ ſingulare. ut dr̄
.i. ethi. & quia in cõi bono icludit̄ bonū pri
uatū ſemp bono priuato ꝑponendū eſt cõe
bonū. naturaliter. n. uidemus partē ſe expo
nere pro toto. ut brachiū ſe exponit piculo
pro corpore. ex naturali. n. inſtinctu cū qs
uult pcuti ne uulnerent̄ mēbra a quibꝰ prin
cipaliter depēdet ſalꝰ corpis: & ne totū cor
pus peat brachiū piculo ſe exponit. Sic eti
am antiqtus ſi perſpeximus ciuitatē aliquā
dñari & tener̄ mõarchiā. hoc erat: qa ciues
pro republica nõ dubitabāt ſe morti expo
nere. Dilectio. n. quā habebāt romāi ad rē
publicā fecit romā eē pricipātē & mõarchā
hoc ergo mõ quoſlibet hoīes decet eē ama
tiuos: ut prio & pricipaliter diligant bonū
diuinū & cõe. ex cõſequēti uero bonū ꝑpri
um & priuatū. maxīe tñ hoc decet reges &
pricipes qđ triplici uia declarare poſſumus.
Regia. n. dignitas qtū ad præſens ad tria cõ
parari põt. ſ. ad tyrānidē: cui contrariat̄. ad
uirtutes: qbꝰ debet ornari. & ad uitia q̄ de
bet fugere. ¶ Pria uia ſic patet. nā ut ſupiꝰ
dicebat̄ & ut phūs in polī. probat differētiā
eſſe iter regē & tyrannū. qa rex pricipaliter
itendit bonū cõe: & itēdēdo bonū cõmu
ne itendit bonū ꝑpriū. qa ſaluato regno ſal
uatur & rex. Tyrānus āt ecõtrario principa
liter intendit bonū priuatū. ex cõſequēti āt
& quaſi p accidēs itendit bonū cõe. Inquā
tū ex bono cõi cõſurgit ſibi aliqđ bonū pri
uatū. Si ergo modo oppoſito ſe habent re
ges & tyrānides. cū modꝰ amoris tyrānici
ſit ut bonū priuatū præpõat bono cõi. mo
dus amoris regis eē debet ut bonū cõmune
ꝑponat priuato bono. ymo qa ſpeciali mõ
rex & quilibet pricipās eſt miniſter dei & ꝑ
ſõa publica & cõis. Speciali mõ ſpectat ad
reges & pricipes bonū diuinū & cõe præpo
ner̄ cuilibet priuato bono. Secūdo hoc idē
patet ſi cõſiderēt̄ uirtutes qbꝰ decet reges
eē ornatos. ſicut. n. deteſtabilius eſt in ma
giſtro carere ſciā q̄ in diſcipulo qa magiſter
eſt in ſtatu in quo ipē decet ſciam aliis tra
dere: ſic deteſtabiliꝰ eſt in rege carere uirtuti
bus q̄ in ſubditis. qa ſtatꝰ regibꝰ requirit ut
inducat alios ad uirtutē. Inter cætera āt quæ
inducere poſſent alios ad uirtutes eſt: ut bo
nū diuinū & cõmune principaliter diligāt:
Nam ſi rex pricipaliter bonū cõmune intē
dat ſtudebit ut habeat memoriā ꝑteritorū
& prouidētiā futuroꝝ: ut ſit expertꝰ cautus
& ut habeat omnia quæ ad prudētiā requi
runt̄. per quā poſſit melius ſuum populū re
gere. ymo ſi bonū cõmune ꝑponat bono
priuato. tanto magis ſtudebit ut prudentia
polleat: qto maior prudētia requirit̄ ad cu
ſtodiendū bonū cõe q̄ proprium. Erit ergo
prudens ſic ēt erit iuſtus. qa bonum cõmu
ne potiſſime per iuſtitiā cõſeruat̄. Erit ma
gnanimus qa bona cõmunia maxīe ſunt ar
dua & magno honore digna in q̄ magnāi
mus tēdit. Erit magnificus: quia ſm phūm
.4. ethi. Magnificentia potiſſime habet eē
circa diuina & cõmunia. Erit fortis quia cū
bonum cõmune ꝑponat bono priuato nõ
dubitabit ēt perſonā exponere ſi uiderit ꝙ
expediat regno. Erit tēperatꝰ. quia ſi inten

tío ſua principaliter uerſet̃ circa bonū regni ſpernet delectationes ſenſibiles imoderatas ne per eas īpediat̃ debita cura regni. ut ergo ſit ad unū dicere amor diuini boni & cōis inductiuus eſt ad uirtutes ſingulas. Conſiderando ergo uirtutes quibus decet reges & principes eē ornatos principaliter debent diligere bonū diuinū & cōe. Tertio hoc idē patet ſi conſiderent̃ uitia quæ debent fugere. Nā ſicuti amor diuinus & boni cōis inducit ad oēm uirtutē. ſic iordinatus amor ꝑprius inducit ad oē uitiū. talis. n. ſunt tyranni uolentes explere uoluptatē propriā & querentes excellentiā ſingularē propter qđ fiunt iniuriatores aliorū: deprædant ſacra: expoliant populū oēm iniuſtitiā exercent: Vñ & ualerius maximus de Dioniſio ciciliano recitat. quí cū eēt tyrannus erat amator proprii cūmodi depopulabat uerbes exſpoliabat ciuitates: & deprædabat ſacra. ℭ Viſo qūo reges & principes ſe hr̃e debeant ad amorē: quia principaliter debent amare bonū diuinū & cōe de facili patere pōt qūo ſe hr̃e debeant ad odiū. Nā amor eſt prim⁹ motus & prima paſſio ex qua oīs alia ſumit originē. ut ſi hō diligit iuſtitiā & ueritatē odit fures qui contrariant̃ iuſtitiæ. & detractores qui contrariant̃ ueritati. & qui diligit corporalē uitā timet gladiū qui eā tollit timor ergo & odiū & breuiter oīs paſſio ſiue oīs motus animi ex amore ſumit originē. potiſſimū ergo in intentione cuiuſlibet eē debet quid amandū. Oñſo ergo qūo reges & principes quodā ſpeciali mō præ aliis diligere bonū diuinū debent: & cōe quodā ſpeciali mō præ aliis odire debent quæ cōtrariāt̃ bono diuino & cōi. Hmōi āt ſūt opa iniuſta & cōtūelioſa & uniuerſaliter oīa uitia q̃re cū de rōne odii ſit extermiare nunquā ſatiari niſi exterminet. ut dr̃. 2. retho. Decet reges & principes amare iuſtitiā & odire uicia ut nō ſatient̃ niſi ea extirpent & exterminent per ſe. n. hoies nō ſunt exterminandi & odiendi: ſed quia uitia ſunt exſtirpanda & odienda. ſi nō poſſint aliter uicia exſtirpari. nec pōt aliter durare cōe bonū. niſi exterminando maleficos hoies. exſtirpandi ſunt tales ne pereant cōe bonū: amare ergo cōe bonū: & odire malefica quæ ei contrariant̃: tanto magis decet reges & principes quanto magis ſunt perſona publica & cōmunis.

ℭ Qūo & quæ debeāt reges & principes deſiderare & abhoīari. Ca. iiii.

DICTO de amore & odio q̃ ſunt paſſiōes priæ. Dicere reſtat qūo reges & pricipes ſe hr̃e debeāt ad deſideriū & abhoīationē q̃ ſūt paſſiōes ſecūdæ. ℭ Differt āt deſideriū ab amore. Et abhoīatio differt ab odio. Nā geſta moralia quodāmō reb⁹ naturalib⁹ ſūt ſimilia. Nā ſicut corpora naturalia p ſuas formas ut p grauitatē uel p leuitatē q̃dā tēdūt i loca ꝑpria. ſic p amorē tēdit qs ī bonū ſibi ꝑportionatū & cōueniēs ī grauib⁹: ergo & leuib⁹ eſt tria cōſiderare. Prio formā grauis uel leuis p quā cōformat̃ loco ſurſū uel deorſū. Secūdo eſt ibi cōſiderare motū p quē tēdūt ī talē locū. Tertio ſtationē & qetē p quā quieſcūt ī dicto loco. Sic & ī geſtis moralib⁹ ut cōiter pōit̃ ē tria cōſiderare. Nā cū bonū aliqđ apphēdim⁹ prio p amorē & p q̃dā cōplacētiā ei cōformāur ſ͞o p deſideriū ī ipm tēdim⁹ tertio p delectationē qetāur ī ipm. ergo amor nos cōformat deſideriū nos mouet: & delectatio nos qetat. Et qđ dictū eſt de bono reſpectu amoris: deſiderii: & delectationis. ut ſupra tāgebat̃. Intelligēdū ē de malo reſpectu odii: abhoīatiōis: & triſtitiæ. Nā ſicut bonū ut ē amatū ei cōformāur. ut ē deſideratū ī ipm tēdim⁹. ut ē adeptū delectamur ī ipo. Sic malū ut ē oditū ē aliqđ diſplicēs & difforme uolūtati nr̃æ ut ē abhoiatū ab eo refugim⁹ & ſi cōtigat ipm adipiſci dolem⁹ & triſtamur. deſideriū ergo licet nō ſit idē ꝙ amor. menſurā tñ & modū debet ſuſcipe ex amore. Sic & abhoīatio licet nō ſit idē ꝙ odium: tñ ex odio debet menſurā ſuſcipere

ſuſcipe. Sic.n.in naturalib⁹ uidem⁹ ꝙ licet mot⁹ deorſũ nõ ſit idẽ ꝙ forma grauis naturaliter tñ mot⁹ deorſũ ſũit mẽſurã & modũ ex grauitate. ut q̃to aliq̃ ſunt grauiora: tãto ueloti⁹ mouẽt᷑ ad mediũ. q̃re ſi uidere uolum⁹ q̃uo reges & pricipes debeãt aliqua deſiderare & abhomiari, uidẽdũ ẽ q̃uo debeãt amare & odire. Videm⁹ ãt i ſingulis artib⁹ ut pbat᷑ prio poli. ꝙ finis appetit᷑ in iſinitũ. Ea ãt q̃ ſunt ad finẽ appetũt᷑ ẽm modũ & mẽſurã ipſi⁹ finis. ut medic⁹ itẽdit inducere ſanitatẽ, iquãtũ põt maiorẽ & meliorẽ qa ſanitas i arte medicinæ itẽdit᷑ ut finis potionẽ ãt & flebotomiã nõ itẽdit q̃to maiorẽ põt: qa tũc extermiaret ifirmũ: ſed itẽdit ẽm modũ & mẽſurã ſanitatis. cũ ergo in arte regnãdi & pricipãdi pricipaliter & finaliter itẽdat᷑ ſal⁹ regni & pricipat⁹ ſicut in arte medicãdi pricipaliter itẽdit᷑ ſanitas corporis. naturaliter decet reges & pricipes intẽdere & amare bonũ regni & cõe. q̃re ſi deſiderũ debet mẽſurã ſũere ex amare. pricipaliter reges & pricipes debẽt deſiderare bonũ ſtatũ regni. ut ꝙ q̃ i regno ſunt bñ ſe habeãt ad diuina ꝙ agãt opa uirtuoſa. ꝙ ſint i eis pax & trãqllitas: ꝙ iter eos debita ſeruet᷑ iuſtitia & cætera talia a qb⁹ p ſe & eſſẽtialiter depẽdet bon⁹ ſtat⁹ regni. alia ãt deſiderare debẽt ut hñt ordinẽ ad iſta. diuitias ergo & ciuilẽ potẽtiã & cætera talia bõa i tñ deſideraſ debẽt iquãtũ p ea pñt coher cere malos pũire iniuſta. & facere talia a q̃bus regni ſal⁹ facere uidet᷑. ℭ Viſo q̃re & q̃uo reges & pricipes cõſiderare debẽt. qa ſicut debẽt amare prio & pricipaliter bonũ diuinũ & cõe: & alia ãt ſunt deſiderãda ut ordinãt᷑ ad iſta: De leui ergo patere põt q̃ & q̃lia abhoiari debẽt. qa pricipaliter ſũt abhoianda q̃ expſſi⁹ cõtradicũt bono diuino & cõi. alia ãt abhoianda ſunt ex cõſeq̃nti. Hmõi ãt abhoiationẽ & deſideriũ tãto magis decet reges & pricipes: q̃to magis eos decet hr̃e curã de bono regni & cõi. q̃ ſunt ãt illa q̃ regnũ cõſeruãt i bono ſtatu: & q̃uo rex ſe debeat hr̃e ad ipm regnũ. in tertio libro diffuſius oſtendetur.

ℭ Q̃uo reges & pricipes ſe hr̃e debeãt circa ſpẽ & deſperationẽ. Ca. v.

CVM determinam⁹ de ordi e paſſionũ aiæ: dixim⁹ ꝙ amor & odium erãt paſſiões priæ. deſideriũ uero & abhoiatio erãt paſſiões ſecũdæ: poſt has ãt tertio loco collocãdæ erãt ſpes & deſpatio. Reſtat uero reges & pricipes ſe hẽre debeãt circa ſpẽ & deſpationẽ. Sed ſi cõſideret᷑ dicta ꝑhita nõ ẽ difficile ſcire q̃uo reges & pricipes ad hoc ſe hr̃e debeãt. Dicebat᷑.n. ſupra ꝙ eos eẽ decet humiles & magnãimos. cũ ergo humilitas moderet ſpẽ. qa humiles cognoſcẽtes defectũ ꝓpriũ nõ ſperãt ultra q̃ debeãt. ℭ Maganitas uero reprimit deſpationẽ: qa magnanimũ ꝓpter difficultatẽ opis nõ deſpant. ſi reges & pricipes fuerĩt humiles & magnanimi ſpabũt ſpanda: ꝓpter magnanimitatẽ: & nõ ſpabũt nõ ſpanda ꝓpter humilitatẽ. Poſſum⁹ ãt q̃druplicitet oñdere ꝙ decet reges & pricipes decẽter ſe hr̃e circa ſpẽ: & ſpare ſpanda & aggredi aggrediẽda. Nã ſi reges nihil ſparẽt: & nihil aggrederet᷑ eẽnt puſillãimes & nõ debite ptractarẽt negocia regni. Sũt ãt i ſpe ut cõiter põit᷑. 4. cõſiderãda: ꝓpter q̃ arguere poſſum⁹: ꝙ decet reges & pricipes eẽ bñ ſpantes. ſpes.n. prio eſt de bono. nã de malo nõ eſt ſpes: ſed tior. Secũdo de arduo. Nã licet quod cũq; bonũ poſſit eẽ amor uel deſideriũ. ſpes tñ eſſe nõ hẽt. niſi circa bonũ arduũ. null⁹.n. ſpare dr̃ niſi ſibi uideat᷑ eẽ bonũ arduũ & difficile. Tertio ſpes hẽt eẽ circa bonũ futurũ. de pſentib⁹.n. bõis nõ eſt ſpes. licet poſſit eẽ gaudiũ & delectatio. Quarto ſpes hẽt eẽ circa bonũ poſſibile. qa circa ipoſſibile null⁹ ſpat: ſed deſpat. Hæc ãt. 4. uidelicet bonũ: arduũ: futurum: & poſſibile. potiſſime competere debent regibus & principibus. Nam cum reges & principes ſint latores legum. quia ẽm phũm ꝓprie ſpectat ad reges & pricipes

leges pōeſ.ſpectat ad eos ſperaſ bonū. Rurſus qa pricipale itētū a legis latore & a lege ut ſupra oñdim⁹: debet eē bonū diuinū & cōe:cū talia ſint bōa excellētia & ardua: nō ſolū ſpectat ad reges & pricipes tēdere in bonū ſed ēt decet eos tēdere i bonū arduū. ℭ Ampli⁹ q̄to maior ē cōitas: tāto plura pñt ei cōtigere. iō maiori idiget ꝓuidētia & ſaniori cōſilio. cū ergo ꝓuidētia & cōſiliū nō ſit niſi de reb⁹ futuris. qa null⁹ cōſiliaſ de ipoſſibilib⁹. ut uult phūs.3.ethi. pterita q̄ imutabilia ſunt. ut hri pōt ex.6.eth. nō cadūt ſub cōſilio: nec ēt cadūt ſub ꝓuidētia. Decet ergo reges & pricipes cōſiderare bōa nō ſolū ut ſunt ardua: ſed ut ſunt futura. Cōgruit ēt eos cōſiderare talia ut poſſibilia. nā paupes & potētes & ignobiles ſi nō ſūt magnanimi & ſubtrahūt ſe ab aliqb⁹ bōis arduis: uidēſ mereri idulgētiā. qa ciuilis potētia diuitiæ & nobilitas nō adminiculāſ eis: ut poſſint ꝓſeq talia bōa: Reges āt & pricipes qb⁹ cōſeqſ nobilitas generis: potētia ciuilis: abūdātia diuitiarū. iexcuſabiles eē uidēſ ſi ſint puſillanimes & nō credāt eis: eis eſſe poſſibile ꝓſeq bōa ardua & magno honore digna. q̄re cū reges & pricipes tēdere debeāt i bōa ardua & debeāt ꝓuidere bōa futura poſſibilia ipi regno: decet eōs eē bene ſperātes p magnanimitatē. qa hñt oīa q̄ ad ſpē debitā reqrūſ. ℭ Viſo qūo decet reges & pricipes bñ ſe hrē i ſpando ſpanda. Reſtat uidere qūo ſe hrē debeāt i nō ſpando nō ſpanda. decet. n. eos cū magna diligētia iueſtigare: qd ſpent & qd aggrediāſ. Nā ſicut p magnanimitatē debēt eē prōpti ut aggrediāſ ardua & ſpent ſupanda. Sic p humilitatē debēt eē moderati ut nō aggrediāſ aliqd ultra uires ꝓprias: & ut nō ſpent nō ſpenda. Poſſumus āt duplici uia iueſtigare ꝙ nō decet reges & pricipes aliqd aggredi ultra uires & ſpare ultra q̄ ſit ſpandū. Pria uia ſumiſ ex pte officii regis. Secūda ex pte gētis ſibi cōmiſſæ. Spare. n. ultra q̄ ſit ſpandū & aggredi op⁹ ultra uires ſuas uideſ ex iꝓuidētia ꝓcedere uel ex aliq̄ paſſiōe imoderata unū.2. ethi. ſcribiſ ꝙ iuuenes ſēp ſunt bonæ ſpei. de quolibet. n. negotio ēt ſi ſit ultra uires iuuenes bñ ſperant qd' cōtigit ex ignorātia. inexpti. n. nō pñt cognoſcere arduitatē operis. cōtigit ēt hoc ex imoderatiōe paſſiōis. nā qa nimis abūdat in eis calor ꝓrūpūt ut attēptēt aliq̄ q̄ cōſumare nō pñt. Sic ēt dicere poſſem⁹ ꝙ ebrioſi pl⁹ ſperāt q̄ debēt. qa calefacti ex uino & ebrietate amittētes rōnis uſū attēptāt aliq̄ q̄ nō ualēt pficere. Cū ergo regiū officiū reqrat hominē prudētē & nō paſſionatū imoderata paſſiōe decet reges & pricipes nō aggredi aliqd ultra uires & nō ſperare aliq̄ nō ſperāda. Secūdo hoc decet ex parte ꝓprii ſibi cōmiſſi. ut plurimū. n. expōit ſe periculo q̄ aggrediſ aliqd ultra uires. Si ergo incōueniens eſt totā gētē & totū regnū piculis exponere. diuturno cōſilio magna diligētia. excogitare debēt reges & pricipes qd aggrediāſ ne aſſumāt arduū aliqd' ultra uires: & ne ſperent aliquid non ſperandum.

ℭ Qūo decet reges & principes ſe hrē circa audaciam & timorem. Ca. vi.

SECVNDVM phūm in.4.ethi. circa mores ſingulares cōſideratiōes magis ꝓficiūt. uerū qa ſunt nobis nota cōfuſa magis ut dr.1.phyſi. Iō i hoc prio de morib⁹ regū oportet pertrāſire uniuerſaliter & prio typo. qa i ſo: & maxie i tertio plus deſcēdemus ad particulares circūſtātias. Expedit tñ hæc uniuerſalia ptrāſire qa harū cognitio facit ad cognitionē ſeq̄ntiū. In tertio ergo libro magis particulariter tractabim⁹ facta regni. nō tñ ēt i illo libro expediet penit⁹ uſq ad particularia deſcēdere: qa expti i curiis: & maxie reges & pricipes pp eoꝝ negociorū freq̄ntiā ſatis particularia geſta nouerūt q̄re ſi aliq̄ uniuerſalia i morali negocio eis tradāſ ſuffragāte expiētia quā hñt de moralib⁹ geſtis ſufficiēter iſtrui poterunt in cognitione moraliū. ℭ His ergo plibatis dicam⁹ ꝙ ſicut uniuerſaliter &

ſaliter & typo inſtruximus reges & princi/
pes qũo ſe hr̃e debeant circa ſpẽ & deſpatio
nẽ q̃ reſpiciunt futurũ bonũ. Sic ẽm eandẽ
methadẽ eos inſtruere poſſumus: qũo ſe
hr̃e debeant contra timorẽ & audatiã q̃ re/
ſpiciunt futurũ malũ. Videt̃ ãt fore aliqbus
reges & principes in nullo debere ẽẽ timi/
dos. qa talia regiæ maieſtati derogare di/
cunt̃. multos ãt ſic incitantes reges hr̃e cõ/
ſueuerunt pſuadẽtes eis ut oĩa audeant: ni/
hil caueant: ſed tales ſunt adulatores nõ ueri
dici. docent. n. reges nõ ẽẽ fortes: nã q oĩa
audent & nihil timent, ut dr̃ primo magno
rũ moraliũ. nõ eſt fortis ſed fatuus. Opor/
tet ergo uidere qũo eos ẽẽ deceat timidos:
& audaces. Timor ãt ſi moderatus ſit expe
diens eſt regibus & principibus. Moderato
n. timore oẽs principantes timere debẽt:
ne aliqd inſurgat in regno qd' eius bonũ
ſtatũ deprauare poſſit. ℭ Poſſumus ãt q̃tũ
ad p̃ſens duplici uia inueſtigare q̃ modera
tus timor neceſſarius ſit regib⁹. Pr̃ia uia ſu
mit̃ ex parte conſilii habendi. Secunda ex
parte opis fiendi. ℭ Prima uia ſic patet. nã
ut dr̃. 2. retho. ca. de timore. timor conſi/
liatiuos facit: ex eo q̃ aliqs ei timet conſi/
liat̃. qũo poſſit effugere malũ qd' dubitat.
Cũ ergo unũ totũ regnũ abſq; magno con
ſilio debite gubernari nõ poſſit. expedit
principibus & regibus ut conſiliatiui red/
dant̃. hr̃e aliquẽ moderatũ timorẽ. ℭ Se/
cundo hoc idẽ inueſtigare poſſumus ex par
te opis fiendi. Nã nõ ſufficit ſollicitari cir/
ca conſilia & iudicare de conſiliatis. niſi
conſiliata & iudicata p opa debite & dili/
genter exeq̃mur. Moderatus ãt timor nõ ſo
lũ conſiliatiuos facit: ſed ẽt agit ut opa dili
gentius opemur. Nã ſi moderatus aſſit ti/
mor diligentius agimus opa p q̃ fugere cre
dimus timorẽ illũ. Oñſũ eſt ergo q̃ decet re
ges & principes moderatũ hr̃e timorẽ attñ
immoderate timere nullo mõ decet eos.
Immoderatus. n. timor. 4. hr̃e uidet̃ q̃ oĩno
derogant regno. Nã timor immoderatus
primo reddit hoĩem immobilẽ & contra/
ctũ. Secundo facit ipm̃ inconſiliatiuũ. Ter
tio facit eũ tremulentũ. Quarto facit eũ in
operatiuũ. Cũ. n. qs timet: calor ad interio
ra p̃gredit̃. modũ. n. quẽ uidemus in homi
nibus aſpicere poſſumus in calore corpo/
ris naturalis. cũ. n. hoĩes exiſtentes in cam/
pis timent ſtatim confugiunt ad caſtrũ uel
ad arcẽ. Sic cũ qs timet: calor exiſtens in ex
terioribus membris ſtatim confugit ad in/
teriora. pp qd' nõ in ſeipſo contrahit̃ & red
dit̃ immobilis. quare ſi indecens eſt caput
regni ſiue regẽ ẽẽ immobilẽ & contractũ.
Indecens eſt ipm̃ timere timore immodera
to. Secundo hoc eſt indecens: quia immo
deratus timor facit hoĩem inconciliatiuũ.
cũ. n. quis immoderate timet totus obſtupe
ſcit: & eſt in agonia dictus & ignorat qd' fa
ciat. pp qd' nõ recordat̃ conſiliari: & ſi con
ſiliũ ei det̃ pp obſtupefactionẽ nõ apphen/
dit illud q̃re ſi indecens eſt ut facta regni ſi
ue conſilio gerant̃. & ut rex ſit inconſiliati/
uus. indecens eſt ipm̃ timere immoderato
timore. ℭ Tertio immoderatus timor red
dit hoĩem tremulentũ. Nã pp timorẽ calo
re p̃grediente ad interiora: exteriora mem
bra frigida manent. nerui ergo fiunt frige/
facti nõ ualentes ſuſtinere membra. q̃re ac/
cidit eis tremor. ergo ſi inconueniens eſt re
gẽ ẽẽ tremulentũ: q debet ẽẽ uirilis & con/
ſtans. inconueniens eſt ipm̃ timere immo/
derato timore. ℭ Quarto immoderatus ti
mor reddit hoĩem inopatiuũ. Nã hõ pp ti
morẽ immoderatũ tremens & obſtupefa/
ctus immobilitat̃: & neſcit qd faciat. cũ er
go totũ regnũ ſit in rege tanq̃ in mouente
& q̃ portet impiũ eius ſi rex ſit inopatiuus
& imparenõ ualeat: pp immoderatũ timo
rẽ toti regno p̃iudiciũ gignit̃. q̃re ſi hoc eſt
indecens: nõ decet regẽ immoderato timo
re timere. ℭ Viſo qũo reges ſe hr̃e debeãt
ad timorẽ: qa difficilius eſt reprimere timo
rẽ q̃ moderare audatiã ut dictum fuit ſupra
ca. de fortitudĩe. de facili uideri põt qũo ſe

habere debeāt ad audatiā īmoderatam:ſed moderatā. Nā ſi audatia ſit īmoderata homo plus præſumit q̄ debeat:ꝙ regib⁹ nō expedit:qa tūc periculo expōerēt totū regnū. Si uero quis nullā audatiā habeat omnino eſt indecens. qa tunc nihil aggredit̄. Moderate ergo ſe habere ad timorē & ad audatiā regibus & principibus omnino congruit.

¶ Quomodo differt ira ab odio: & quomodo reges & principes ſe habere debeant ad iram & eius oppoſitum. Ca. vii:

q VIA ira maximā affinitatē uidetur hr̄e cum odio. Prius q̄ oñdamus qūo reges & pricipes ſe hēre debeāt circa irā & manſuetudinē. Videndū eſt quo ira differat ab odio: & qd̄ eſt deteſtabilius an odiū an ira īordiata. Eſt āt una prīcipalis dr̄ia inter irā & odiū. qa odiū eſt appetitus mali ſimpliciter & abſolute. Nam odiū opponit̄ amori. Amare āt ut dr̄. 2. retho. eſt idē ꝙ uelle alicui bonū ꝑm ſe. ſic odire aliquē uelle malū ei ſimpliciter & abſolute. ira āt nō ſic, nā ira nō eſt appetitus mali ꝑm ſe:ſed in ordine ad uindictā. Pōt. n. diffiniri ira. ꝙ eſt appetitus pœnæ in uīdictā. Ex hac āt differētia prīcipali inter irā & odiū ſumūt̄ octo differētiæ q̄s aſſignat phūs. 2. retho. ¶ Pria differētia ē: qa ē ira ex his q̄ ſūt ad ſeipm̄ uel ex pertinētib⁹ ad ipm̄ odium. Odiū āt eē pōt de pertinētib⁹ ad ipm̄ & ad aliā. Nā null⁹ iraſcit̄ alicui niſi credat ipm̄ fore feciſſe uel in ſe uel in filios: uel in amicos:uel in alios ad ſe ptinētes. Dictū ē .n. irā eē appetitū pœnæ: nō ſimpliciter: ſ; in ordine ad uindictā. Nullus āt ulciſci deſiderat niſi de fore faciētib⁹:uel in ipm̄ uel in ptinētibus ad ipm̄. Sed odire qd̄ eſt uelle malū ꝑm ſe eē pōt. uel de ptinētib⁹ ad ſe uel ad alium. ſtatim. n. cum ſcimus aliquem eē malum. ut cum ſcimus aliquē eſſe furē: poſſumus ipm̄ odire: ſiue fore fecerit in nos: ſiue in alios. ¶ Secunda differētia eſt: qa ira ſemper eſt in ſingulari. Odire poteſt eſſe in cōmuni. Odire āt poteſt aliquis cōmuniter omnē furē & detractorē. Sed iraſci nō poteſt: niſi alicui ſpāli. nā cū homo in cōi nō iniuriet̄ nobis: ſed ſēp cōmittat̄ iniuria per aliquē hoīem ſpālem: ſed odire poſſum⁹ fures uniuerſaliter. nō tñ irraſcimur niſi alicui ſingulari. ¶ Tertia dr̄a ē. qa odiū eſt qd iſatiabile. ſed ira ſaciat̄ nā ſi odiū eſt appetitus mali ſimpliciter ille quē odim⁹ nō poſſet tm̄ hēre de malo quin uelem⁹ ꝙ hr̄et plus. Sed ira q̄ eſt appetit⁹ pœnæ nō ſimpliciter ſed ut ordinat̄ ad uindictā eſt quid ſaciabile. quia cū aliquis tantū paſſus eſt ꝙ uideatur irato ultionem decētē factam eſſe: ſatiatur ira. & quieſcit iratus: ¶ Quarta differētia eſt: quia iratus appetit contriſtare. Sed odiens appetit nōcere. uult enim iratus inferre dolorem & triſtitiam. Sed odiēs uult inferre damnum & nocumentū. ¶ Quinta differentia eſt. quia ſentiri quidē uult iratuſ. odienti āt nihil differt: nō enim ſufficit irato ꝙ alter patiatur: niſi ſentiatur & ut manifeſte appareat: ꝙ ipſe ei inferat illud malum. quia aliter non eſſet uindicta: ſed odiēti qdē nihil differt. nā cū odiū ſit mali ꝑm ſe & abſolute: ſufficit odienti ꝙ alter patiat̄ malum qualitercūq; ei accidat malū illud. ¶ Sexta differentia eſt qa ira ſemper eſt cū triſtitia; tanta enim eſt axietas irati ut uindicta fiat: ꝙ donec ſit facta ultio quaſi cōtinue eſt in triſtitia. Sed odiū ſine triſtrtia eē poteſt. nam odiū eſſe ualet ad aliud in communi. odire. n. poſſumus uniuerſaliter omnes fures. nō. n. oportet ꝙ triſtitia comitet̄ hmōi odiū. ¶ Septima differētia eſt: quia iræ uidet̄ eē annexa miſericordia: non autē odio. Nā cū ira ſatietur: ſi multa mala inferant̄ alteri iratus miſeret̄ ei: ſed odiū ꝓ nullo miſerebit̄: cū ſit qd inſatiabile. ¶ Octaua differentia eſt. quia ira uult contra pati. ſufficit. n. irato ꝙ alter contra patiat̄: donec fiat condigna ultio: ſed odiū extermīnat & uult nō eſſe. nō. n. ſufficit odiēti ꝙ alter contra patiat̄: ſed uult eum interemi & nō eſſe. cū ergo cōditiones odii ſint multo peiores

peiores q̄ conditiones iræ. magis cauendū ē odiū q̄ ira. ymo iram tranſire i odiū ſm Auguſtinū. hoc eſt trabē facere de feſtuca. Eſt ergo hmōi odium cauendū a quolibet. Magis tñ cauendum eſt regibus & principibus. quia inferre poſſunt pluribuſ nocumentum. Sic igiť ſentiendū de odio & ira eſt. qa odium deteſtabilius eſt q̄ ira. nihilomin⁹ tñ ira ſi inordinata ſit deteſtabilis eſt. ut ergo appareat quomodo reges & principes ſe habere debeant circa iram & manſuetudinem Sciēdū q̄ ira aliqñ ratione præcedit: & tūc ē ī ordinata & cauēda. aliqñ ſequitur ordinē rōiſ & tūc pōt eſſe ordinata & imitāda. Si eni ira ratiōem p̄cedat dupliciter eſt cauēda. Primo qa nō perfecte rōem audit. Secūdo qa eam obnubilat. Ira eni rationē p̄cedēs ſm phūm vii. ethi. aſſimilať cāib⁹: uel aſſimilať ſeruis uelocib⁹: Serui eni ueloceſ ſtati cū audiūt uerbū dñi: āte q̄ plene p̄cipiāt p̄ceptū ei⁹ currūt ut exequāť mādatū ip̄ius. q̄re cōtigit eos deficere: qa nō pfecte pceperūt qūo exequēdū ſit mādatū illud. ſic etiā & cāes ſtati cū audiunt ſonitū uenietis latrāt nō diſtiguētes: an uēiens ſit amic⁹ uel inimicus. Sic & ira facit ſtati eni cū ratio dicit uīdictā eſſe fiēdā: ſtati uult currere: ut uīdictā exequať. nō expectās ſup hoc iudicium rōis: q̄liter uīdicta illa fieri dēat. Eſt igiť cauēda ira īordiata: qa nō pfecte rōem audit. Secundo cauēda ē. qa rōem obnubilat nā corpe ñ exñte īdebito tēpamēto īpedimur ab uſu rōis q̄re cū p irā accēdať ſāguis circa cor: corp⁹ reddiť ītēpatū ut nō poſſum⁹ debite rōe uti. Ratio eni uel ītellect⁹ licet nō ſit uirt⁹ corpalis. utiť tñ ī ſuo actu corpalib⁹ orgāis: pp q̄d corpe exñte īdiſpoſito nō pōt liberť uti actu ſuo q̄re ſi ī quolibet hoīe cauēdū ē haberť rationē obnubilatā: & nō plene ratiōi obediť. cauēda a quolibet ē ira īordinata: magis tñ cauēda ē a regib⁹ & p̄cipib⁹ qa eos maxime decet ſeq imperiū ratiōis. Cauēda ē ergo ira īordīata & rationē p̄cedēs. Sed ſi etiā ſequať īperiū ratiōis pōt eſſe ordinata & imitanda. Nam cū ira eſt rationis organū & agit ſcdm imperiū rationis uirili⁹ exeqmur opa uirtuoſa. Vnde. iii. ethi. approbať dictū hominis dicētis uirtutē immitteř furori. tūc eni uirt⁹ furori uel iræ imittiť mō debito & ut decet: quādo ira ē organum uirtutis & ratiōis: Patet ergo qūo nos habere debemus circa irā & manſuetudinē. qa p māſuetudinē reprimēda eſt ira. ne p̄cedat iudiciū rationis. & per irā reprimēda eſt māſuetudo: ne īpediat uirtutū opa & rationis actū. ante ergo q̄ per ratiōem iudicemus plene q̄d agēdū debem⁹ eē māſueti. Sz poſt q̄ plene uiſū ē q̄d facturi ſumus: poſſum⁹ aſſumere irā tanq̄ ſeruā & ancillā rationis: ut p eam exequamur uirili⁹: quæ ratio iudicabit. Sic ergo ſe habere circa irā & manſuetudinē. tāto magis decet reges & principes: quāto magis decet eos non impediri in uſu rationiſ & uiriliter exequi quæ ratio iudicabit.

❡ Quomodo Reges & prīcipes ſe haberē debeāt circa delectatiōeſ & triſtitiaſ. Ca. viii.

[u] IDEBATVR eni ſupra delectationes & triſtitias: tenere ultimū gradum in ordīe paſſionum: quia ad eas tanquam ad paſſioneſ ultimas omēſ aliæ terminātur. nulla enim paſſio ē quæ nō terminetť uel ad triſtitiam uel ad delectationē. ❡ Dicto ergo de omnib⁹ aliis paſſionibus. Reſtat dicere quomodo reges & prīcipes ſe habere debeāt circa delectationes & triſtitias. De delectationib⁹ autem fuit duplex opinio antiquorum: ut patet per Philoſophum decimo ethicorū. Endoſus autē poſuit omnem delectationē eſſe bonam. quia quod ab omnib⁹ appetitur maxime uidetur eſſe bonum & eligibile. omnia autē appetunt delectari: q̄ nō eſſet niſi delectatio ſimpliciter eſſet de genere bonorū. Adducebat autē Endoſus ad hoc rationē aliam ex ipſa triſtitia quæ eſt delectationi contraria. Nam ſi triſtitia quælibet ē fugienda: & habet rationem mali quælibet delectatio ē proſequēda & habet rationē boni. Alii autem e contrario dicebant omnē delectationem eſſe fugiendā

Sed hii omnē delectationē cōdmenātes ſtati ſuā poſitionē oſtendebāt repræhēſibilem qa ſcdm Phūm abſq; delectatiōe aliqua nullus uiuere poteſt. Si ergo negās loquelā cōcedit loquelā. ut patet per philoſophū.iiii. methā. Sic ponens omnē delectationē eſſe fugiendā: ponit aliquā delectatioué eſſe pſequendā. Nam cū loquela non poſſit negari niſi per loquelam: negans loqlam loquitur. loquendo aūt cōcedit loqlam. quare negando loqlam cōcedit loqlam. Sic qa nullus omnē delectationē fugit: niſi delectabile ſit ei omnē delectationē fugire. Sequitur q; fugienſ omnē delectationē ſequatˀ aliquā delectationē. Inter has aūt duas uias omino contrarias: ē uia Philoſophi media: q; non omniſ delectatio ē ſimpliciter bona: nec omnis ſimpliciter mala. Sed aliq̄ delectatio eſt bona exiſtēter; aliq̄ apparēter. aliq̄ ſimpliciter. aliqua ſcdm qd. aliqua ē bōa uni aliqua ē bona alteri. Sicut enī uidem⁹ in guſtu: ſic & in appetitu iudicare poſſumus. Aliqui enī habent guſtū infectū ut infirmi. Aliq habēt ipſū bene diſpoſitū: ut ſani. Sic aliq habent appetitum infectū ut uicioſi. Aliqui habent ipſū bene diſpoſitū: ut homines boni & uirtuoſi. Sicut ergo non ſūt dicēda uere dulcia: quæ uidētur dulcia infirmis: & habentibus guſtū infectū. Sed q̄ uidentˀ dulcia ſanis: & habētib⁹ linguā bene diſpoſitā. Sic non ſūt dicenda uere delectabilia quæ ſūt delectabilia uicioſis & habentib⁹ appetitū ifectū. Sed quæ ſūt delectabilia bonis: & habentib⁹ uolūtatē rectā. Erūt ergo aliq̄ delectabilia uere & ſimpliciter aliqua apparēter & ſcdm qd. Sic erūt delectationes bonæ exiſtēter & ſimpliciter. aliquæ uero apparenter & ſm quid. Rurſus qa delectatio contigit ex coniūctione cōueniētis cū conuenienti. Cū ergo alia cōueniāt beſtiiſ. alia hoibus. Aliquæ delectationes ſūt cōueniētes beſtiis. aliquæ uero hominib⁹. Delectatiōes aūt itelligiles & uirtuoſæ ſūt cōueniētes hōib⁹. S; delectationes ueneræ & ſēſibiles ſūt cōueniēteſ beſtiis. Si aute hoies talib⁹ delectatōib⁹ uti debēt: hoc ñ ē ſm ſe & ſipliciter. ſed put hēnt ordinē & put de ſeruiūt actōibus uirtuoſis. Patet ergo qūo nos hr̄e debem⁹ ad ipas delectationes. Nā cū deteſtabile ſit cuilibet q; ſit uicioſus & q; mores habeat beſtialeſ ſpectat ad queli bet ſeq nō q̄ ſūt delectabilia beſtiis. S; q̄ ſūt rōabilib⁹ & hōib⁹ uirtuoſis delectabilia. Ois igr̄ delectatio bōa ē: ut arguebāt rōnes pmiſſæ: ſ; ñ oīs delectatio ē bōa cuilibet: ſ; aliq̄ ē bōa beſtiis: aliq̄ uero hōib⁹. quāto ergo deteſtabili⁹ ē reges & pricipes eligerˀ uitā pecudū. tāto deteſtabili⁹ ē eos ſeq beſtiales delectatōes. Patet igr̄ qūo reges & pricipes ſe ad delectatōes hr̄e debēt qa pricipaliter & p ſe delectari debēt i opib⁹ uirtuoſis. Nā delectatio ſēp pficit & expeditiorē reddit opationē cōueniētē. Si igr̄ reges & pricipes delectabūtˀ i actib⁹ prudētiæ & i opib⁹ uirtuoſis expeditiori mō & magis pfecte efficere poterūt hmōi opa. Nā q̄to qs uehæmēttori modo delectatˀ i actibus uirtuoſis tāto excellentius efficit illos actus. In delectationib⁹ autē ſenſibilib⁹ delectari nō debēt pricipaliter & p ſe. ſed uti debēt eis moderate: & put habēt oridinē ad opa uirtuoſa. Nā ſi tales delectatiōes uehæmētes ſint rōnē obnubilāt & operationes ipediunt uirtuoſas. ¶ Viſo qūo reges & principes ſe habere debeāt ad delectationes. Videre reſtat qūo ſe habere debent ad triſtitias. Triſtitia aūt nūq; ē aſſumenda: nec ē laudabilis niſi ſuppoſito aliquo turpi. Si qs enī uidet ſe i aliquo turpia egiſſe debet dolere & triſtari. De turpib⁹ igitˀ ē triſtādū: ſed oīs alia triſtitia ē moderāda & uitāda: ut ergo huiuſmodi triſtitia moderetˀ: dāda ſūt remedia p quæ hmōi triſtitia uitari poſſit. Videtˀ aūt Phūs tria remedia tangere p quæ triſtitia uitatur. uidelicet uirtutes: amicos: & cōſiderationem ueritatis. Per uirtutes enim uitatur triſtitia. quia ut uult Phūs: ix. ethic. Mali & uicioſi ſeipſis non gaudent. non enī inueniunt unde delectari poſſint in ſeipſis. Nā mali ſibi ipſis inimicantˀ: & in ſeipis diſ

ratione iudicant: & aliud paſſione agũt. q̄re cum in ſeipſis pacem non habeãt de ſeipſis non gaudent. Magnũ ergo remediũ & ut in nobis ipſis delectationẽ inueniamus: eſt fugere uicia & habere uirtutes. ¶ Secundũ remedium eſt cõſolatio amicorũ: ut ĩ eodẽ. 9. ethi. traditur. Videtur enĩ triſtitia eſſe quoddã põdus aggrauans aĩam. Sicut ergo in põdere corporali: cũ multi iuuant nos ad portãdũ illud minus grauamur ſic: cum uidemus multitudinẽ amicorũ condolere nobis alleuiamur a dolore illo & minꝰ triſtamur. Hæc enĩ rõ licet tangatur. 9. ethic. dicitur tñ fuiſſe Platonis nec uidetur uſqꝫquaqꝫ uera. Nam cũ de dolore amicorũ ſit dolẽdũ: cũ nos dolemus & uidemus amicos dolere ut uidetur nõ debet dolor minui ſed augeri. Poſſumus ergo dicere ꝙ cũ uidemus eos dolere de dolore noſtro nõ quia ipſi dolẽt de dolore noſtro minuit̃ dolor noſter. Sed q̄a uidemus eos dolere adgeneratur nobis q̄dam firma fantaſia ꝙ ſint amici: & q̄a delectabile ẽ hẽre amicos: delectamur: & delectãdo minuit̃ dolor noſter: quia oĩs delectatio uel totaliter triſtitiã aufert: uel ſaltẽ eã minuit. ¶ Tertiũ remediũ eſt conſideratio ueritatis. Nã licet de turpibus ſit dolẽdũ de bonis tñ fortunæ: uel de aliis q̄ in nobis cõtingere poſſunt abſqꝫ eo ꝙ operemur turpia: dolere non debemus. Ad hoc aũt maximũ remediũ eſt cõſideratio ueritatis. Nã ꝑ hm̃oi conſiderationẽ cognoſcimus talia eẽ modica bona: ideo eis amiſſis nõ dolebimus niſi forte per accidens inquãtũ ꝑ admiſſionem eorũ impedimur ab opibus uirtuoſis. Patet ergo nõ eſſe dolẽdũ niſi de turpibus & nõ de opibus uirtuoſis. Si aũt ꝓpter alia dolor uel triſtitia cõtingat fuganda eſt uel ꝑ uirtutes: uel ꝑ amicos: uel per cognitionẽ ueritatis. Conſueuit etiã ad hoc dari quartũ ſubſidiũ: uidelicet remedia corporalia: ut ſomnus: balneũ: & talia quæ triſtitiam fugare ſolẽt. Cum ergo tales triſtitiæ impediant operationes uirtuoſas: tanto magis decet reges & principes tales triſtitias moderare: quanto decentius eſt eos excellere in operibus uirtuoſis.

¶ Quod harũ paſſionũ: q̄dam ſunt magis ꝑcipales: & quædã minus. Capitulũ. ix.

SICVT enumerabãtur ſupius duodecim uirtutes: quaꝝ q̄ttuor erant principales: & octauũ quaſi annexæ: ſic inter has duodecim paſſiones enumeratas: ſequendo prædeceſſoꝝ doctrinã: dicere poſſumus ꝙ ſunt quattuor principales: ut ſpes: timor: gaudiũ: & triſtitia. Has aũt eſſe magis principales: triplici uia uenari poſſumus. Primo ut cõparant̃ ad paſſiones alias. Secundo ut cõparant̃ ad ſua obiecta: uel ad materiã circa quã uerſantur. Tertio ut cõparãtur ad potentias animæ & ut ad iraſcibilẽ & cõcupiſcibilẽ in quibus exiſtũt. ¶ Prima uia ſic patet. Nã oẽs aliæ paſſiones uidentur ordinari ad iſtas: ut paſſiones ſumptæ reſpectu boni ordinari uidet̃ ad ſpem & gaudiũ: ſumptæ aũt reſpectu mali ordinari uidentur ad timorẽ & triſtitiã. Nã paſſio ſumpta reſpectu boni primo incipit ab amore: poſtea uadit in deſideriũ & terminat̃ in ſpem: dũ bonũ illud eſt futurũ. Vltimo autẽ terminatur in gaudiũ & delectationẽ quando bonũ illud eſt ꝑſens & adeptũ. Reſpectu uero mali incipit ab odio & ꝓcedit in fugã: uel abhominationẽ & terminat̃ in timorẽ: ſi malũ illud ſit futurũ. Vltimo aũt terminatur in triſtitiã: ſi malũ illud ſit ꝑſens & iã adeptũ. Timor autẽ & triſtitia ſunt paſſiones principales: q̄a ad eas ordinantur paſſiones ſumptæ reſpectu mali: ſicut ad ſpẽ & gaudiũ ordinãtur paſſiones ſumptæ reſpectu boni. ¶ Secũda uia ad inueſtigandũ has paſſiones eſſe principales ſumi põt ex parte materiæ circa quã tales paſſiones uerſantur. Nã oĩs paſſio uel ſumitur reſpectu boni: uel reſpectu mali: Rurſus bonũ uel malũ conſiderari põt: uel ut eſt futurũ: uel ut eſt iã præſens. Secundum hoc ergo ſumi habent hæ quattuor paſſiones quia de bono futuro eſt ſpes: de præſenti eſt gaudium: de malo futuro eſt timor: de

ꝑſenti uero ē triſtitia. ¶ Tertio modo heæ paſſiones ſumi poſſunt reſpectu potentiarū animæ: ut reſpectu iraſcibilis & cōcupiſcibilis in qbus exiſtūt. Dictū eſt aūt cōcupiſcibilē tēdere in bonū & malū ſm ſe: iraſcibilē uero ut hēt rōnē ardui. Cū ergo aliquid maxie ſit bonū cū iā iam ſit adeptū: circa qđ eſt dolor & triſtitia: oportet delectationē & triſtitiā eſſe principales paſſiones reſpectu concupiſcibilis. Spes aūt & timor ſunt principales paſſiones reſpectu iraſcibilis. Nā cū iraſcibilis tendit in bonū & malū: in eo ꝙ eſt arduū qa tunc reputatur maxime bonū arduū: cū eſt futurū & timetur. Spes & timor ſunt pricipales paſſiones reſpectu iraſcibilis. Sed cū ex paſſionibus diuerſificari habeāt opa noſtra: decet nos diligēter intēdere: in qbus delectemur & triſtemur: & q̄ ſperemus & q̄ timeamus. Sed hoc tāto magis decet reges & principes: quāto eorū opera ſunt digniora: eo ꝙ reſpiciāt bonū gentis. Quomodo aūt Reges & principes debite ſe hēant circa delectationē & triſtitiā: & circa ſpē & timorē: patefactū eſt per capitula ſupra dicta.

¶ Quomodo paſſiones aliæ: ad paſſiones præhabitas reducuntur. Capitulum. x.

NVMERABANTVR ſupra: duodeci paſſiones uidelicet amor odiū: deſideriū: abhoiatio: delectatio: triſtitia: ſpes: deſperatio: timor: audacia: ira: & māſuetudo. Sed ꝑter oēs has paſſiōes phūs. 2. retho. 6. alias paſſiōes enumerare uidetur: uidelicet zelū: gratiā: nemeſin: qđ idē eſt ꝙ indignatio: de proſperitatibus maloꝝ: miſericordiā: inuidiā: & erubeſcētiā ſiue uerecundiā. Sed oēs heæ paſſiones reducuntur ad aliquas paſſiones ꝑdictarū: quia zelus & gratia: reducūtur ad amorē: uerecūdia ad timorē: inuidia: ad irā: nemenſis ſiue indignatio de proſperitatibus malorū: reducūtur ad triſtitiā: zelus reducitur ad amorē: quia zelus nihil eſt aliud q̄ quidam amor intenſus. Ea aūt quæ intenſe diligimus: uel ſunt corporalia: uel ſpiritualia: ſi ſūt corporalia quia talia cū habētur ab uno nō habētur ab alio. Ideo zelus reſpectu horū diffiniri cōſueuit: ꝙ eſt amor intenſus nō patiēs cōſortiū in amato: Inde ergo inoleuit: ꝙ aliqui dicūtur zelotipi de perſona aliqua ſi noluerit in ea habere aliquod conſortiū. Intenſus ergo amor corporaliū uidetur eſſe amor priuatus & repræhenſibilis: & nō patiens cōſortiū in amato: ſed reſpectu bonoꝝ intellectualiū & reſpectu uirtutū: ſi ſit intēſus amor eſt laudabilis & quaſi cōis. Nā nunq̄ quis uirtuoſus eēt ſi ꝓprie uirtutes diligeret: ſi nollet in eis habere cōſortiū. Huiuſmodi ergo zelus reſpectu bonorū honorabilium diffinitur a philoſopho. 2. retho. ꝙ eſt triſtitia de hmōi bonis: nō qa inſint alteri: ſed qa nō inſunt ſibi: zelus ergo reducit' ad amorē: ſic etiā gratia reducitur ad amorē: qa ex amore efficit' aliqs alteri gratioſus. Gratia enim ut de ea tractat phūs: & ut eſt paſſio: nō eſt aliud q̄ quidam motus animi p quē inclinatur aliquis ad beneficia cōferendū: zelus ergo & gratia reducunt' ad amorē: ſed uerecūdia reducit' ad timorē. Dupliciter aūt quis timere pōt: corruptiones. ſ. & honorationes: qui enī expaueſcit mala corruptiua: dicitur timidus: ſed qui expaueſcit turpia & inhonoratiua: dicit' uerecūdus. Nihil eſt aliud uerecundia q̄ timor inhonorationis uel inglorificationis: unde uerecūdia erubeſcētia noiari cōſueuit: qa uerecundātes cōiter erubeſcunt: ſicut timentes palleſcunt. Nam ex eo ꝙ aliquis credit ſe admittere uitā qđ eſt bonū interius timet: ſed ex eo ꝙ credit ſe admittere gloriā & honorē q̄ ſunt bona exteriora uerecūdatur. In timēdo ergo ſanguis recurrit ad interiora: & mēbra remanēt pallida: qa timor cōſurgit ex eo ꝙ qs ſe credit admittere interiora bona. Sed cū qs uerecūdatur ſanguis fluit ad exteriora & facies apparet rubea: currit ergo ſanguis tūc ad exteriora: qa uerecūdia cōſurgit ex eo ꝙ qs ſe credit admittere exteriora bōa. Duplex ergo eſt timor: unus admittendi uitā & bona iteriora per quæ quis palleſcit: & alius admittendi

admittẽdi gloriã & honorẽ q̃ ſunt bona ex teriora: p quæ qs erubeſcit. Timor ergo cor ruptiui & admittẽdi bona interiora: qa non hẽt ſpeciale nomẽ retinet ſibi nomẽ cõe & dicitur timor: ſed timor admittẽdi gloriã & honorẽ hẽt ſpeciale nomẽ: & dicit̃ uerecun dia: uel erubeſcẽtia: uerecũdia aũt eſt qdã ti mor & reducit̃ ad timorẽ. ❡ Viſo quõ ze lus & gratia reducũtur ad amorẽ: & quõ ue recundia reducitur ad timorẽ. Reſtat uidere quõ inuidia: miſericordia: nemeſis ſiue in dignatio reducunt̃ ad triſtitiã. Sciẽdũ ergo hæc tria eſſe ſpẽs triſtitiæ. Nã aliquis triſtari põt: uel de malo alteri⁹: uel de bono ſi triſta tur de malo: & maxime ſi credit ipm̃ idigne pati illud malũ: ſic ẽ miſericordia: nã ut dici tur .2. retho. miſericordia nihil aliud ẽ q̃ tri ſtitia q̃dã ſup apparẽti malo corruptiuo uel cõtriſtatiuo eius q indigne patit̃ malũ illud. Si uero ſit triſtitia nõ de malo alteri⁹ ſed de bono: hoc põt eẽ tripliciter: uel de bono ſm ſe: & ſic ẽ iuidia: nã iuidia: ut dicit̃ .2. retho. nihil ẽ aliud q̃ triſtitia quædã ſup appetenti actione aliquorũ bonorũ circa ſimiles: nõ ut aliqd ſibi: ſed pp illos. Inuidia. n. eſt dolor de apparẽti bono alicuius: nã qa ipẽ nõ hẽt illud bonũ. Sed qa alter cui iuidet pollet bo no illo: & potiſſime ẽ inuidia circa ſimiles: ut figuli inuidẽt figulis: & fabri fabris: & ſic de aliis. Si uero ſit triſtitia de bono alterius nõ quocũq; mõ: ſed ut indigne hẽtur ab eo: ſic ẽ nemẽſis uel idignatio. Nã ſm phũm. 2. reth. nemeſis uel idignatio ẽ triſtari de eo q indigne uidet̃ bene proſperari. Si ergo oẽs hæ paſſiones diuerſificare hẽnt oẽs opera tiões noſtras decet nos oẽs eas cognoſcere: & tanto magis hoc decet reges & principes: quãtõ hr̃e debẽt opatiões maxĩe excellẽtes.

❡ Quæ p̃dictarũ paſſionũ ſunt laudabiles & q̃ uituperabiles: & quõ reges & principes ad illas debeãt ſe habere. Capitulũ. xi.

PREDICTARVM paſſionũ q̃dã uident̃ eẽ laudabiles: ut miſericor dia: uerecũdia: nã uerecundia ſm phũm licet nõ ſit uirtus eſt tñ laudabilis paſ ſio. Sic etiã gratia & nemeſis laudabiles paſ ſiones eẽ uident̃: q̃dã aũt ſunt uituperabiles ut iuidia: & odiũ: uitupabile ẽ niſi ſit uicioꝝ. Aliæ aũt paſſiones uident̃ ſe hẽre ad utrũq; qa poſſunt eẽ laudabiles & uitupabiles. Eſt eni diligẽter aduertẽdũ q̧ ſemp in moribus laudãtur media & uituperant̃ extrema. Paſ ſiones ergo illæ q̃ uidẽtur de ſe eſſe laudabi les iportãt rõnẽ medii: & uerecũdus medius ẽ inter ſtupidũ & iuerecũdũ. Nã q deoibus uerecũdat̃ dicit̃ ſtupidus. Qui ãt de nullo uerecũdat̃ dicit̃ inuerecũdus. Nullus aũt ho rũ ẽ laudabilis. Qui uero medio mõ ſe hẽt ut q uerecundat̃ ut debet & nõ uerecũdatur ut nõ debet dicit̃ uerecũdus: & ẽ laudabilis. Sic ẽt miſericordia media eſt inter crudelita tẽ & molliciẽ. Nã q nulli cõpatit̃ ẽ crudelis q oibus cõpatit̃ ẽ mollis & muliebris: q ue ro cõpatit̃ indigne patiẽtibus tenet mediũ & laudat̃ & dicit̃ miſericors. Sic & neme ſis media ẽ inter inuidiã & placiditatẽ. Nã inuidus de oibus proſperitatibus dolet: Pla cidus aũt ut opponit̃ inuido de oibus pſpe ritatib⁹ gaudet: nemeſitus tenet mediũ: quia gaudet de proſperitatibus bonorũ: & dolet de proſperitatibus malorũ. Sic etiã gratia ut eſt qd laudabile media ẽ inter ſupfluũ & di minutũ. Nã q oibus eſt gratioſus tã dignis q̃ indignis uitupabilis ẽ. Quia aũt nullis ẽ gratioſus etiã uitupari debet. Sed q ẽ gratio ſus dignis & nõ indignis hic tenet mediũ & laudat̃. Paſſiones ergo laudabiles tenẽt me diũ: uitupabiles uero tenẽt extremũ. Nã in uidia extremũ tenet q̃ de oi proſperitate do let. Sic etiã odiũ ut ẽ uitupabile extremũ te net. Paſſiones uero q̃ ſe hñt ad utrũq; & poſ ſunt eẽ laudabiles & uitupabiles: ut ſunt uitu perabiles tenent extremũ: ut ſunt laudabiles tenẽt mediũ. Hiis uiſis uidendũ ẽ quõ reges & pricipes ad has paſſiões ſe hr̃e debeãt. Nã gratiã & miſericordiã ut ſunt paſſiões lauda biles imitari debẽt. Decet eni eos eẽ gratio ſos & miſericordes. Ipſi. n. maxĩe eſſe debẽt

debiti diſtributores malorũ & bonorũ ſiue
benefactorũ & pœnaꝝ. Beneficia aũt tũc re
cte diſtribuunt̃ qñ reges & principes: & hii
quoꝝ talia ẽ diſtribuere bonis & dignis ſunt
debite gratioſi. Mala ãt pœnæ tũc debitæ in
fligunt̃ qñ ſemp indigne patiẽtibus ad miſe
ricordiã cõmouẽtur uerecũdia aũt & neme
ſis: licet uideãtur eẽ laudabiles paſſiões: nõ
tñ ſimpliciter & p oẽm modum attribuẽdæ
ſũt regibus & pricipibus: nõ decet eñi reges
uerecũdos eẽ qa nõ decet eos talia opari ũñ
uerecundari poſſint: pp qđ dicit̃. 4. ethi. ꝙ
laudamus iuuenes uerecũdos. Senẽ aũt nul
lus utiqꝫ laudabit ſi uerecũdabilis ſit: qa non
exiſtimamus ipm oportere opari in qbus ẽ
uerecũdia. Sic ẽt ibidẽ dicit̃ ꝙ ſtudioſi nõ
eſt uerecũdari: qa uerecũdia ẽ in prauis. Eius
aũt nõ ẽ parua opari: quare ſi decet reges eẽ
ſtudioſos & eẽ ſenes moribus: nõ decet ipos
uerecũdari: niſi ex ſuppoſitiõe: nam ſi cõtin
geret eos opari turpia uerecũdari deberent.
¶ Nemeſis etiã nõ multũ uidet̃ eẽ laudabi
lis: nec multũ laudat̃ qui nimis indignat̃ de
ꝓſperitatibus malorũ. Nã mali nõ poſſunt
poſſidere maxima bona cuiuſmodi ſunt uir
tutes: ſed forte poſſidere poſſunt bona me
dia uel bõa minima: cuiuſmodi ſunt bõa ex
teriora. Talia aũt ꝗ minima ſunt in genere
bonoꝝ nõ multũ curãdũ eſt ſi poſſidentur a
malis: dũ tñ hoc accidat ſine culpa ꝓpria: nã
ſi alicuius eſſet hæc bona diſpẽſare: nõ debe
ret ea retribuere indignis ſed dignis. Reges
ergo & pricipes in tãtũ debẽt eẽ nemeſiti &
indignari debẽt de ꝓſperitatibus maloꝝ ne
indignis diſtribuãt ſua bona. Sic ergo ſe hr̃e
debẽt ad ꝑdictas paſſiões ꝗ uidẽtur eẽ lauda
biles. Inuidiã aũt ꝗ eſt uitupabilis paſſio: pœ
nitus fugere debẽt: & ẽt odiũ: niſi eſſet uicio
rũ: nã uitia ſunt odiẽda & ſunt pro uitibꝰ ex
ſtirpãda. In aliis aũt paſſiõibus ꝗ poſſunt eẽ
laudabiles & uitupabiles: debite ſe hẽbũt: ſi
fuerint ornati uirtutibus de qbus ſupra feci
mus mẽtionẽ: nã p uirtutẽ mãſuetudinis de
bitæ ſe hẽbũt circa irã & eius oppoſitũ. Nã
ille dicit̃ mãſuetus q iraſcit̃: ut debet: & quã
do debet: & qũo debet per fortitudinẽ uero
debite ſe hẽbũt circa audaciã & timorẽ. Nã
ille ẽ fortis: q audet audẽda: & timet timen
da. Per magnanimitatẽ & humilitatẽ bene
ſe hẽbũt circa ſpem & deſperatiõnẽ. Nã ma
gnanimitas reprimit deſperationẽ ne retra
hant̃ a bonis arduis pp difficultatẽ. Humi
litas uero moderabit ſpẽ: ne nimis ſe ĩgerãt
ad illa: ꝓpter bonitatẽ & delectationẽ ꝗ eſt
in eis. Per alias uero uirtutes exiſtẽtes in cõ
cupiſcibili: bene ſe hẽbunt circa cõcupiſcibi
les paſſiones: ut amẽt & deſiderẽt amãda &
deſiderãda & abhoĩent̃ abhoĩanda: delectẽ
tur & triſtẽtur: ut eſt delectãdũ & triſtãdũ &
ad hæc oĩa ſe hẽant ut reqrit ordo & regula
rõnis. Hæc ergo ad pſens de paſſiõibus ſuf
ficiant: qa ſi qd eſt hic dimiſſum: infra diffu
ſius tractabit̃. Aget̃ eñi in tertio de timore:
amore: miſericordia: & de aliis: ut rei cogno
ſcẽtia poſtulabit. Ibi oſtẽdemꝰ qũo reges &
pricipes ſe hr̃e debeãt: ut a populis timeãtur
& ament̃: & qũo debent eſſe miſericordes:
& qũo zelatiui. Nã multa ꝗ hic uniuerſali
ter ſũt tradita: hic particulariter oſtẽdẽt̃ &c.

¶ Incipit quarta pars Primi libri: de regi
mine principum.

¶ Quot ſunt mores iuuenũ laudabiles: &
qũo reges & principes ad mores illos de
beant ſe habere. Capitulum primũ

e XPEDITIS tribus parti
bus huius primi libri: qa
oſtẽſum eſt: quo reges &
pricipes ſuũ finẽ põere de
beant: & quibus uirtutibus
debeãt eſſe ornati: & quas
paſſiones debẽt ſequi. Reſtat exequi de par
te quarta: uidelicet quos mores debeãt imi
tari. Mores autẽ dupliciter diuerſificari poſ
ſunt ab ætate: & fortũa: Ab ætate qui dẽ: qa
alios mores habẽt iuuenes: alios ſenes. Ali
os illi qui ſunt in ſtatu fortunæ. Etiã mores
fortunæ diuerſificari dicunt̃: Nã bona for
tunæ cuiuſmodi ſunt bõa exteriora: ut nobi

litas: potentia: & diuitiæ: nõ modicũ more diuerſificãt. nã ut plurimũ alios mores hñt nobiles: q̃ ignobiles: & alios potentes q̃ im potentes: & alios diuites q̃ pauperes. ❡ De oĩbus ãt his moribus dicemus. Sed primo de moribus iuuenũ quorũ mores. Q uidã ſunt laudabiles, quidã uituperabiles. Inter alia quidẽ quæ tangit phũs de iuuenibus. 2. retho. tangit ſex mores laudabiles: & ſex ui tuperabiles. Primo. n. ſunt iuuenes moris laudabilis: quia ſunt liberales. Secũdo quia animoſi & bonæ ſpei. Tertio quia ſant ma gnanimi. Q uarto quia ſunt maligni mo/ ris. Q uinto quia ſunt de facili miſeratiui. Sexto & ultimo quia ſunt uerecundi erube ſcitiui. Sũt. n. iuuenes liberales. quia nõ ſũt experti indigentiæ: & bona quæ hñt nõ ac/ quiſiuerunt proprio labore. Nã quilibet cũ maiori diligentia retinet facultates ſuas: qñ propter indigentiã paſſus eſt aliqua mala, uel qñ facultates illas acquiſiuit propria in/ duſtria & proprio labore. Nã qđ cũ labore acquirit̃: diligentius retinet̃. Imo adeo qui libet delectat̃ in proprio operare: ꝙ quicqđ ſua induſtria acquirit: carius poſſidet. Secũ do iuuenes ſunt bonæ ſpei. qđ triplici rõne contingit. ut probat phũs. 2. retho. Sunt. n. iuuenes animoſi & bõæ ſpei. ❡ Pͥo: quia paucorũ experti. nõ in multis ſunt paſſi re/ pulſã. Iõ credunt oĩa obtinere. Sunt ẽt bo/ næ ſpei. quia in eis multũ abũdat calor. Cor de ãt & aliis membris inflammatis ex calo re exiſtẽte in ipſis iuuenibus: fiunt iuuenes bonæ ſpei & animoſi: ut oĩa audeant. Rur/ ſus iuuenes parũ uixerunt in præterito: & ſm curſũ naturalẽ debẽt multũ uiuere in fu turo. Cũ ergo memoria ſit reſpectu præteri torũ: & ſpes reſpectu futurorũ, iuuenes pauæ uiuunt memoria: & multũ uiuunt ſpe. Nõ in. multũ delectant̃ iuuenes, in his quæ fe/ cerunt, quia memorant̃ ſe modica feciſſe. Sed multũ delectant̃ in cogitando: quæ fa cturi ſunt. Sperant. n. ſe magna facere: qua re contingit eos animoſos eẽ & bonæ ſpei.

❡ Tertio cõtingit eos eẽ magnanimos: cu ius cã ex præcedentibus aſſignat̃. Na ex hoc eſt quis magnãimus: quia dignificat ſe ma gnis: & ingerit ſe ad faciendũ magna. Iuue nes ergo: cũ ſint liberales: & cũ ſint animo/ ſi & bonæ ſpei: nõ hñt unũ retrahant̃: quin ſint magnanimi. Poſſet ẽt ad hoc ſpecialis rõ aſſignari. Nã cũ iuuenes ſint percalidi: & calidi ſit ſuperferri. iuuenes ſemper uolunt ſuperferri, & excellere. Sic. n. uidemus in ordine uniuerſi: ꝙ ſemper calida elementa ut ignis & aer: ſuperferunt̃ frigidis, uideli/ cet terræ & aquæ. Cũ ergo inter cætera per quæ quis uidet̃ ſuperferri & excellere ſit ho nor & gloria, iuuenes quia ſunt percalidi & cupiunt excellere maxime deſiderant glo/ riã & honorẽ & per conſequens aliquo mõ ſunt magnanimi. cuius propria materia ui/ det̃ eẽ honor. ❡ Q uarto iuuenes ſunt lau dabiles: quia nõ ſũt maligni moris: quia nõ credunt alios eẽ malos. Sed ut plurimũ cre dunt oẽs hoĩes eẽ bonos. Cuius rõ eſt. quia inexperti de factis aliorũ: nõ iudicant de fa ctis hoĩum ſm ea quæ uiderunt, ſed ſm ꝙ uident in ſeipſis ſic credunt eẽ in aliis. Iõ dr̃ . 2. retho. ꝙ pueri ſua innocentia alios men ſurant. Sicut enim ipſi ſunt innocentes: ſic credunt alios innocentes eſſe. ❡ Q uinto iuuenes ſunt de facili miſeratiui, quia ut ſu pradicebatur: ex hac miſericordia maxime conſurgit. ſi credamus alios indigne pati. Q uare ſi iuuenes ſua innocentia alios mẽ ſurant & credunt alios indigne pati de fa/ cili mouentur ad miſericordiã. ❡ Sexto iu uenes ſunt erubeſcitiui & uerecundi, nam quilibet timet perder̃ quod nimis affectat. Erubeſcentia autem & uerecundia ut dice/ batur: eſt timor inglorificationis. Cum er/ go iuuenes qui percalidi nimis affectent ex cellere: timent inglorificari. quare de facili erubeſcunt. Phũs tamen ſecundo retho aliã cauſam uidetur tangere quare iuuenes ſũt naturaliter uerecundi, nam ut ipſe ait: ni/ hil nouerunt niſi quia ſunt docti a lege. Ap

pellat.n. ibi doſtrinā legū monitiones paternas uel maternas: per quas inſtruunt̄ pueri. Cū ergo matres ſemper moneant ſuos filios ad honeſta. quia honeſtū idē eſt ꝙ honoris ſtatus. Iuuenes multū affectāt ea quæ importare uident̄ honoris ſtatū. & per locū ab oppoſitis multū timent: quæ important ignominiā & inhonorationē: & quia erubeſcentia eſt timor inglorificationis: iuuenes de facili erubeſcunt. Viſo qui mores ſunt laudabiles de iuuenibus. de leui patere pōt qūo reges & principes ſe debeant hēre ad illos. Nā nō quicquid eſt laudalile ī hoc eſt laudabile ſimpliciter. Videmus.n. ꝙ eē furibundū eſt laudabile in cane. Nō tñ eſt laudabile in hoīe. Sic licet uerecundari ſit laudabile in iuuenib⁹. Quia rōne ætatis ſe continere nō pñt: quin committant aliqua turpia: de quibus decet eos uerecūdari. Reges āt & principes quos decet eē quaſi ſemideos nō ſolū ꝙ turpia committant. ſed abhoīabile eis eē debet ꝙ audiant turpia nominari. quia corrumpunt bonos mores colloquia praua. Nō ergo ſunt in ſtatu ꝙ debeant uerecundari. Nō ergo decet eos uerecūdari: niſi ex ſuppoſitione. quia ſi contingeret eos operari turpia: uerecundari deberēt ēt plus q̄ alii. eo ꝙ magis indecenter ſe gererent. Prima ergo quinqꝫ quæ diximus laudabilia in iuuenibus: adaptare poſſumus regibus & principibus. quia decet eos eē liberales: bonæ ſpei: nō maligni moris: magnanimos: & miſeratiuos. ¶ Sextū āt uidelicet eē uerecundos: nō decet ſimpliciter competere regibus & principibus. Decet.n. reges & principes eē liberales. quia contra naturā agerēt: ſi multitudinē diuitiarū qua pollent niſi multiplicarent in debitos & pios uſus. ut ſupra in tractatu de liberalitate ſuffi cienter tetigimus. Decet ēt eos tanto magis eē bonæ ſpei q̄ alios: quanto facta cōia circa quæ inſudare debēt: ſunt digniora q̄ alia Rurſus decet eos eē magnanimos: quia ut dicebat̄ in quodā capitulo de magnanimitate. Maxime magnanimitas competit regibus & principibus. quia eos maxīe magna decet operari & in ardua tendere. Sic ēt cōgruū eſt eos nō eē maligni moris: ut nō de quibuſlibet habeant opinionē malā. Nā ſi acta ſubditorū ſemper iterprætarent̄ in malā partē: contingeret eos eē tyrannos & eē uaſtatores gentiū. Sic ēt decet eos eē miſeratiuos. Nā ut ait phūs. 2. retho. hoīes ut plurimū mala faciunt. Ipſa ergo humana fragilitas ueniā poſtulat pro delictis. quare reges & principes: ſm̄ quorū iuditiū fit legis latio: quia infligunt̄ pœnæ: decet miſeratiuos eē. Eſſe āt uerecundos nō decet eos ſimpliciter ut ſuperius dicebat̄.

¶ Quot mores iuuenū ſūt uitupabiles: & qūo reges & pricipes ad hmōi mores debeant ſe habere. Capitulū. ii.

SICVT ſupra enumerauimus ipſorū iuuenū ſex mores laudabiles. Sic enumerare poſſumus ſex uitu perabiles. Quas ēt tangit phūs. 2. retho. Primo.n. iuuenes ſunt paſſionū inſecutiui. Secūdo ſunt de facili uertibiles. Tertio ſūt nimis creditiui. Quarto ſunt cōtumelioſi. Quinto ſunt mendaces oīa quodāmō pertinaciter aſſerentes. Sexto in actionibus nō hñt nodū. ſed oīa faciunt ualde. ¶ Sunt.n. primo iuuenes inſecutores paſſionū. & maxime inſequunt̄ concupiſcentias circa corpus. Sunt.n. incōtinentes & inſecutores uenereorū. qđ duplici de cā contingit. Nā cū iuuenes ſint percalidi & corpore calefacto fiat uenereorū appetitus. naturalis diſpoſitio corporis incitat iuuenes ad concupiſcentias uenereoꝝ. Rurſus hoc idē cōuenit. quia quaſi ī oībus actionibus nr̄is. Vel ſequimur paſſionē uel rōnē. Et quanto minus uiget rō in nobis. tanto magis paſſio uigorat̄. Iuuenes ergo qa ſunt inexpti & nō uigent intellectu & prudētia: magis regūt̄ paſſiōe q̄ rōne. q̄re ut plurimū ſūt paſſionū iſecutores. ¶ Scđo ſūt de facili uertibiles. nā aīa ſeqt̄ cōplexiōes corporis. Sicut ergo ī corporib⁹ iuuenum

iuuenū: humores ſunt in magno motu. Sic ipſi hñt uoluntates & concupiſcentias ualde uertibiles. Iō dr̃. 2. retho. Q d' iuuenes acute concupiſcunt. Sed cito ſaturant̃. uehæmenter uo'unt: ſed de facili permutant̃.

℄ Tertio ſunt nimis creditiui qd'ut ad præſens ſpectat duplici de cā contingit. Primo quia nō ſunt maligni moris. nō putant alios eē malos: ſed ſua innocentia alios menſurant. Cū ergo naturale ſit ꝙ quis de facili credat ei quē credit eē bonū: & quē nō cogitat ex malitia loqui iuuenes credendo oēs eē innocentes: oībus de facili credunt. Rurſus hoc idē contingit ex in experientia. Nā ex multis ſermonibus indocti exiſtentiū: exiſtentes ad pauca reſpicientes iudicant facile. Vñ & prouerbialiter dicit̃: qui modica nouit cito iudicat. Iuuenes ergo quia non ſunt multorum experti: ſtatim cum eis aliquod proponitur negocium nō ualentes ad multa reſpicere. eo quod ſint multorū ignari ſtatim de illo negocio iudicant & credunt ſic eſſe ut eis proponit̃. Si .n. multa cognoſcerent conditiones hoīuꝫ conſiderare ſcirent: nō ſtatim aſſentirent corde oībus his quæ eis dicunt̃. ſed diligenter inſpicerent utrū illa eſſent credenda.

℄ Q uarto ſunt contumelioſi. Nā ut ſupra dicebat̃: iuuenes maxime appetunt excellere. Q uia ergo uidet̃ eis: ꝙ excellant contumelias inferunt de facili ſunt contumelioſi. ℄ Q uinto ſunt mendaces & quodāmō oīa pertinaciter aſſerunt. Nā quia ſunt inexperti: ignorant ſeipſos. & oīa ſcire putant. Iō de oībus rñdent & uolunt uideri oīa ſcire: & oīa affirmant ut oīa ſcire uideant̃. Et quia affirmant quæ ignorant de facili mentiunt̃. Poſtquā āt mentiri fuerunt appetentes gloriā ſunt pertinaces in mendatio. Contigant .n. ſe eē inglorioſos ſi appareat nō ſic eē ut dicunt. ℄ Sexto in ſuis actionibus nō hñt modū. ſed oīa faciunt ualde. Vñ dr̃. 2. retho. ꝙ amant ualde. odiunt ualde: & oīa faciunt ualde. Hoc āt iō contingit. quia ſunt acute iræ. hñt uehæmētes concupiſcentias. Nā iræ & concupiſcentiæ: ſemper uehæmentes. niſi per rōnē moderent̃. Iuuenes mendaces ſunt: niſi per rōnē moderent̃. Iuuenes igit̃: quia magis uiuunt paſſione q̄ rōne: nō hñt concupiſcentias moderatas ſed oīa faciunt ualde. ℄ Viſo qui ſunt mores iuuenū uituperabiles. de facili uideri pōt quō reges & principes ad hmōi mores debeant ſe hr̃e. Nā ſi talia ſunt uituperabilia in iuuenibus: multo magis ſūt uituperabilia in adultis. & adhuc multo maxime uituperabilia ſunt in regibus & principibus: qui debent eē caput & regula aliorū. Indecens .n. eſt reges & principes eē paſſionū inſecutores: & uenereorū hr̃e concupiſcentias uehæmentes. quia in eis maxime dominari hēt rō & intellectus. Q ui āt ſic ſe hñt nō uiuunt rōne ſed paſſione. Rurſus deteſtabile eſt eos eē permutabiles & uertibiles. Nā cū inconueniens ſit regulā eē obliquā reges & principes qui debent eē forma uiuendi & regula aliorū: inconueniens eſt ꝙ de facili peruertant̃: ymmo decet eos eē firmos & ſtabiles. ℄ Tertio indecēs eſt eos eē nimis creditiuos. Nā cū multos habeant adulatores & plurimi ſint in eorū auribus ſuſurrantes: cū maxima diligentia. cogitare debent qui ſunt qui loquunt̃: utrū ſint ſapientes uel ignorantes. utrū uirtuoſi uel uicioſi. quia credēdū eſt magis ſapientibus & bonis q̄ inſcipientibꝰ & malis. ℄ Q uarto indecēs eſt eos eē iniuriatores & contumelioſos. Nā pœnas inferre debent nō iniuriā uel contumeliā uel nequitiā: ſed pp iuſtitiā & pp cōe bonū. ℄ Q uinto maxīe a regibus & principibus: & uniuerſaliter ab oībus dominantibus: eſt mendaciū fugiendū. ne ſe ipſos contēptibiles reddant. ſi .n. mendatiū reddit hoīes contēptibiles quanto magis indecens eſt regiā maieſtatē contēptibilē eē. tanto maiori cautela ſtudere debēt ut inhereāt ueritati. ℄ Sexto idecēs eſt eos nō hr̃e modū i actiōibus ſuis. qa cū alia ſint mode

randa per menſurā. maxime decet menſurā & regulā moderatā eē reges & principes ergo quia aliorū debent eē regula & menſura potiſſime eos decet moderatos eſſe.

¶ Quot mores ſenū ſunt uituperabiles. & quomodo reges & principes uitare debeant hos mores. Capitulum. iii.

a NVMERATIS moribus iuuenū: & oñſo qūo ad mores illos reges & principes ſe debeant hēre. Reſtat uidere qui ſunt mores ſenū & qūo reges & principes ſe debeant hēre ad mores illos. Senū āt: quidā mores ſunt laudabiles quidā uituperabiles. Phūs āt. 2. retho. Inter alios mores quos tangit de ſenibus: enumerat ſex uituperabiles mores. Primo .n. ſenes ſunt nimis increduli. Secundo ſunt ualde ſuſpitioſi. Tertio ſunt timidi & puſillanimes. Quarto ſūt illiberales. Quinto ſunt difficilis ſpei: uel ſunt malæ ſpei. Sexto nō uerecundant̄ ſed ſunt inerubeſcitiui ¶ Sunt. n. primo ſenes increduli qđ experientia contingit. Nā quia in multis experti ſunt cognoſcunt hoīes in multis mentiri nō de facili fit eis fides: ſed credunt oēs alios eē deceptores. Iō dr̄. 2. retho. Qđ ſenes multis annis uixerunt: & in pluribus decepti ſunt. ergo propter hanc experientiā contingit ipſos iucredulos. eē. ¶ Secundo ſenes ſunt ſuſpitioſi. Quæcūq; .n. uident ut plurimū ſuſpicant̄ malū & referunt ea in deteriorē partē. Vident̄ .n. ſenes econtrario diſponi in iuuenibus. Pueri .n. quia nō multa mala fecerunt & innocentes ſunt ſua innocentia alios menſurant: & oīa referunt in meliorē partē. Credunt. n. oēs bonos eē. Senes uero econtrario: quia multis annis uixerunt: & in multis peccauerunt: menſurant facta aliorū: ſm ea quæ geſſerunt in ſeipſis: propter qđ ut plurimū credunt alios eē. & in peiorē partē referunt eorū opera. Vñ dr̄. 2. retho. Qđ quia ſenes uixerunt multis annis eē nō pōt: quin in multis peccauerunt. Iō ſunt male ſuſpitioſi: & oīa in deterius exiſtimant. ¶ Tertio ſenes ſunt puſillanimes & timidi. Puſillanimes .n. ſunt quia ſunt humiliati a uita. Propter .n. multū uiuere ſunt humiliati & defecerunt. Sicut ergo deficiunt in eis humores & uita. ſic deficit in eis cor: & ſunt puſillanimes. Sunt ēt timidi. quia ut dr̄. 2. retho. Infrigidatio præparat uiā formidini. Nā ſm phūm. Quicūq; naturaliter ſic diſponit̄ prout diſponit̄ exiſtens in aliqua paſſione naturaliter paſſionat̄ paſſione illa. Cū ergo timidi efficiant̄ frigidi. Quicūq; eſt naturaliter frigidus ſequit̄ ꝙ ſit naturaliter aliter formidoloſus. Sequit̄ ergo ſenes eē naturaliter timidos: quia deficit in eis naturalis calor & hn̄t membra naturaliter frigida. ¶ Quarto ſunt illiberales: qđ tripliciter contingit. Primo ex defectu uitæ. Secundo ex experientia temporis. Tertio eo ꝙ nō uiuunt ſpe: ſed memoria. Aīa. n. ut plurimū ſequit̄ complexiones coporis. Sicut ergo ſenes in propriis corporibus deficiunt: in humoribus & in uita. Sic uidet̄ ipſis ꝙ oīa eis deficiant. Timentes ergo defectū pati ſunt illiberales: & nō audent expendere immo uidentes ſic ſe deficer̄: nō confidunt de propriis uiribus, ſed ſolū confidunt de his quæ hn̄t. Ponentes ergo in eis ſuā ſpē & cōfidentiā: nō audēt expenſas facere. ¶ Rurſus illiberales ſūt ex experientia temporis. Quia .n. multis annis uixerunt: credibile eſt eos fuiſſe paſſos indigentias multas. Timentes ergo indigentiā pati: illiberales fiunt. Cōtingit ēt eos illiberales eē: quia magis uiuunt memoria q̄ ſpe. Cogitant .n. ſe multū uixiſſe in præterito & parū uicturos in futuro. Iō quia memoria eſt præteritorū: & ſpes eſt futurorū: nō uiuunt ſpe: nec confidunt de his quæ debent acquirere in futuro. ſed uiuūt mēoria: & cōfidūt de his quæ acqſiuerūt in p̄terito quare nō cōfidētes de acqrēdis fiūt illiberales: & aqſita ñ de facili tribuūt. ¶ Quito ſūt malæ ſpei. Nihil. n. bñ ſperēt: ſʒ circa oīa deficere credūt. Cauſa autem

ãt hmõi aſſignata eſt in præcedentibus. Nã ſi ſpes eſt futurorũ: & memoria præteritorũ: & ſenes multũ uix erunt in præterito & parũ credunt ſe uiuere in futuro: ſenes in ſperando deficiunt: & modica ſe cogitantes facturos. Nõ.n.uiuunt nec delectãt in ſperando: ſed in memorando. Hmõi ãt ſignũ eſt: quia quilibet libenter tractat ea in quibus delectat. Videmus ãt q cũ ſenes adinuicẽ congregant ſemper recitant res geſtas: quas fecerunt. Nõ ãt delectant in recitando res fiendas: quas ſunt facturi. eo q uideant ſe multa feciſſe: & cogitẽt ſe pauca facturos. Sunt ergo difficilis ſpei. quia in ſperando deficiunt: & pauca ſe facere ſperant. ℭ Sexto ſenes ſunt inuerecundi & inerubeſcitiui. Nã ſenes quia illiberales ſunt magis curant de utili q̃ de honeſto. Magis.n.ſtudent ad utilitatẽ q̃ ad ea quæ requirit honoris ſtatus. ut uult phũs.2.retho. Verecundia ergo cũ ſit timor inhonorationis: nõ competit ſenibus. quia magis curant de utili q̃ de honore. Tota.n.cã quare quis eſt uerecundus. ut uult phũs eſt. quia uult hri in honore & uult reputari. Senes ãt ſicut deficiunt in uita & in humoribus & in calore naturali. ſic deficiunt in aĩo & nõ curant reputari. quar contingit eos eẽ inuerecundos. Poſſet ãt una cã aſſignari quæ quaſi cõis eſt ad oĩa tacta. Dictũ eſt.n. ſenes eẽ frigidos. Frigidus.n.oĩa conſtipat & conſtringit: & conſtringendo ea reddit ipſa grauiora & facit ea appetere inferiorẽ locũ. Videmus.n. q elementa frigida & grauia: in inferiori loco collocant. Calida uero & leuia in ſuperiori. Senes ergo quia frigidi ſunt ex frigiditate cõſtipant & retrahunt in ſeipſis: & reddunt ĩmobiles ut nihil audeãt uel credãt: nihil ſperent: & ut nõ curẽt excellere: ne curẽt reputari. qa frigidi nõ appetere locũ ſupiorẽ ſed inferiorẽ. ℭ Viſo q ſũt mores ſenũ uitupabiles. de leui pater põt: qũo reges & principes ad hmõi ſe debeant hre. Nã conſtat q licet reges & principes nõ debeant eẽ in oĩbus de facili creditiui ut pueri. Nõ tñ decet eos eẽ incredulos: ſed conſideratis conditionibus perſonarũ debent adhibere fidẽ his quæ eis dicunt ẽm dictamen & ordinẽ rõnis. ℭ Secũdo nõ decet eos eẽ ſuſpicioſos ut oĩa referant in deteriorẽ partẽ. quia ex hoc contingeret eos eẽ ſeueros & immiſeratiuos & incurrerent maliuolentiã ſubditorũ. ℭ Tertio nõ decet eos eẽ timidos & puſillanimes, immo fortes & magnanimos. quia cũ negocia reſpicientia totũ regnũ circa quæ reges & principes inſudare debent ſint magna & ardua oportet eos eẽ fortes & magnanimos. ℭ Quarto deteſtabile eſt ipſos eẽ illiberales. nã ſupra cũ de uirtutibus tractabat: ſufficienter oñſũ fuit q nõ ſolũ decet reges & principes eẽ liberales faciendo mediocres ſumptus. Sed ẽt congruit eos eẽ magnificos magnifica faciendo. ℭ Quinto oportet eos eẽ bonæ ſpei quia ſi in oĩbus ſe crederent deficere nihil attẽptarent & periclitaret regnũ. ℭ Sexto nõ decet eos eẽ inuerecũdos eo mõ quo ſenes exiſtunt: ut q nõ curẽt de honoris ſtatu. & q magis ſtudeant circa utilia q̃ opera honore digna. nõ decet tñ eos uerecundari. quia indecens eſt ipſos operari turpia: ex quibus uerecundia conſurgit.

ℭ Quod mores ſenum ſint laudabiles: & qui ſunt mores eorũ qui ſunt in ſtatu: & qualiter reges & principes ad hmõi mores debeant ſe habere. Ca.iiii.

POSITIS moribus ſenũ uituperabilibus. Reſtat enumerar mores ipſorũ laudabiles. Videt ãt phũs 2.retho. Circa ſenes tangere quattuor mores: qui põt eẽ laudabiles. Primo.n. ſenes hñt cõcupiſcẽtias remiſſas tẽpatas. Secũdo ſũt miſeratiui. Tertio dubia ñ ptinaciter aſſerunt. Quarto nihil agũt ualde. Cõcupiſcẽtiæ.n.ſenũ: & maxĩe circa uenerea ſũt moderatæ & tẽpatæ: qa ut ſupi⁹ dicebat. Corpor exiſtẽte calefacto fit icitatio uenereorũ & cõcupiſcẽtiæ: ergo p locum ab oppoſitis

corpore exiſtente infrigidato fit remiſſio
uenereorũ & concupiſcentiarũ. Conſtat.n.
ꝙ concupiſcens uenerea per appetitũ: in
alia ſe extendunt. Hoc ãt eſt contra rõnem
frigidi. Nã frigidi ẜm ꝙ hmõi nõ proprie
ſe extendit in alia: ſed magis conſtringit̃ in
ſeipſo. Senes ergo rõne frigiditatis conſtri
gunt̃ in ſeipſis ut habeant concupiſcentias
remiſſas & moderatas. ¶ Ex hoc ãt appare
re põt quõ ſenes ſunt illiberales. Nã cũ per
illiberalitatẽ contingit peccare dupliciter.
Primo ſi ultra q̃ rõ dictet teneat qḋ hẽt. Se
cundo ſi præter rõnẽ concupiſcat hr̃e qḋ nõ
hẽt. Senes magis peccant per illiberalitatẽ
in retinendo quæ hñt q̃ in concupiſcendo
indebite quæ nõ hñt. Quia per frigidita-
tẽ magis conſtringunt̃ in ſeipſis q̃ ſe exten
dant ad aliã. Cũ.n. nulla ſit actio aĩæ in qua
nõ utat̃ aliquo mõ organo corporeo. Sicut
in opere artificiali uariato organo fit uaria
tio operis. Sic & in actionibus aĩæ corporæ
tranſmutatio aĩa ſequit̃ complexiones cor
poris & fit uariatio actionũ eius. Corpore
igit̃ infrigidato aĩa per appetitũ inclinat̃ ut
ſequat̃ modũ frigidi. Et quia frigidũ reſtri
git̃ & condenſat̃: & remittit̃ in ſeipſo: Iõ
ſenes rõne frigiditatis concupiſentias hñt
remiſſas. Vt uult phũs.2.ethi. ¶ Secundo
ſenes ſunt miſeratiui. Sed ut phũs ait. Non
propter eandẽ cãm miſeratiui ſunt ſenes &
iuuenes. Iuuenes.n. miſeratiui ſunt propter
amicitiã. Senes ãt propter imbecillitatẽ.
Quilibet.n. miſeret̃ ſuper amico & ſuper
eo quẽ credit indigne pati. Iuuenes ergo
quia ſunt amatores amicitiarũ: & quia ſua
innocentia alios menſurant exiſtimant oẽs
bonos eẽ. Quare ſi patiant̃: putant eos in-
digne pati. Propter qḋ de facili miſerent̃:
Senes uero ſunt miſeratiui. Quia credant
alios bonos eẽ. Vel quia ſint amatiui amici
tiarũ: Sed quia quilibet cũ ẽ ĩ imbecillitate
uel in defectu deſiderat ut alii compatiant̃
ei: & miſerent̃ eius: proprer qḋ & ipſi de fa
cili inclinant̃: ut miſerant̃ & compatiant̃
aliis. Senes ergo ꝓpter imbecillitatẽ: quia
uellent ſibi alios compati & miſereri: de fa
cili compatiunt̃ & miſerent̃ aliis. ¶ Ter-
tio nihil dubiũ pertinaciter affirmant. Nã
ut ait phũs.2.eth. Quia ſenes uixerunt mul
tis annis: & uiderunt ꝙ ſæpe ſunt decepti:
nõ audent pertinaciter aliquid aſſerere. Ti
mentes ne ita res ſe habeat & decipiant̃. Iõ
phũs ait: ꝙ ſenes oĩa dubie ſententiant &
ſemper apponunt ibi: quaſi uel forte. Et ni
hil fixe pronunciant. Cũ.n. ab eis quærit̃
de aliquo negocio dicunt forte ſic eſt. Vel
qudammõ ita erat. Timentes.n. decipi ni-
hil firme ſentẽtiãt. ¶ Quarto nihil agunt
ualde: ſed in oĩbus opib9 ſuis uident̃ eẽ tem
perati. Nã ſicut iuuenes quia in eis abun-
dant concupiſcentiæ & paſſiones in oĩbus
tenent extremũ: & oĩa agunt ualde. Sic ſe-
nes quia hñt paſſiones & concupiſcentias
remiſſas ut plurimũ agunt oĩa moderate.
¶ Viſo qui ſunt mores iuuenũ & ſenũ. de-
leui apparere põt: qui ſunt mores eorũ: qui
ſunt in ſtatu. Nã illi qui ſunt in ſtatu & ſunt
medii iter ſenes & iuuenes: ut uult phũs.2.
retho. Hñt quicquid laudabilitatis eſt in ſe
nibus uel in iuuenibus. Nã ipſi qui nec ſunt
nimis percalidi: ut iuuenes. nec infrigidati:
ut ſenes. nec ſunt ſic animoſi & præuolan-
tes. Nõ ſunt ſic timidi & puſillanimes: ut ſe
nes. Sed timentes mediũ inter utroſq; ſunt
timidi. Vbi eſt timendũ. & audaces: ubi eſt
audendũ. Sic ẽt quia nec ſunt oĩo inexperti
ut iuuenes. Nec ſunt in tot decepti: ut ſenes:
Nec oĩbus credunt qḋ faciunt iuuenes pro
pter inexperientiã. Nec oĩo diſcredunt qḋ
faciunt ſenes: eo ꝙ ſint in multis decepti:
ſed hñt ſe medio mõ. Iõ dr̃.2.retho. ꝙ qui
ſunt in ſtatu: nec ſunt oĩbus credentes: nec
oĩbus diſcredentes: Sed iudicantes magis
ẜm uirtutẽ. Amplius quia ſunt medii inter
ſenes & iuuenes. Nec ſunt in temperati: ut
iuuenes: nec ſunt formidoloſi & inuiriles:
ut ſenes: ſed ut dr̃.2.retho. Sunt uiriles cũ
tpantia & tpati cũ uirilitate. Vt ergo ſit ad

mnū dicere quicquid laudabilitatis: & in ſēi/bus uel i iuuenibus: totū reperitur in hiis qui ſūt in ſtatu. Et quicquid uituperabilitatiſ ē in eis totū remoueť ab illis. Nā ut ſupra pluri es dicebatur: ſemp extrema ſūt uituperabilia & mediū eſt laudabile. Si ergo in ſeībus uel in iuuenibus eſt aliquid laudabile: hoc ē: qa non omnino recedūt a medio. Si aūt eſt in eis aliquid uituperabile. hoc ē: prout eſſe ha bent in extremo. Q uare ſi quicquid medii ē in ſenibus uel i iuuenib9 totū perampli9 & perfectius reperitur in hiis q ſūt i ſtatu: quic quid laudabilitatis eſt in eis: totū repiri de bet in hiis q ſūt in ſtatu. Rurſus qa quicquid extremitatis eſt in eis: remouetur ab eis q ſūt i ſtatu. Et quicquid uitupabilitatis ē i illis: re/moueť ab hiiſ qui ſūt i ſtatu. Sic ergo loquē dū eſt de moribus hominū. nō tamē intelli gēda ſūt talia omnino neceſſitatē habentia: ut ꝙ ſenes nō poſſūt eſſe liberales & magnā nimi. & ꝙ iuuenes non poſſint eſſe tēperati & ſtabiles. Sed intelligenda ſūt ſecūdū quā dam pronitatē & inclinationē qa ſecūdum curſū naturalē & ſecūdum ordinē quē uide mus iuuenes & ſenes: & illi qui ſunt in ſtatu quādā pronitatē & inclinationem habēt ad mores eis cōuenientes: ut eſt p habita mani feſtū. ℭ Hiis uiſis: de leui pateť poteſt: quo mō reges & principes ad huiuſmodi mores debeāt ſe habeř. Nā mores laudabiles ſenū: ſecundum ꝙ huiuſmodi ſunt eos habere de cet. Nam cum reges & pricipes magis debe ant uiuere ratōe q̄ paſſiōe. decet eos habere concupiſcentias temperatas. quia ut ſupra di cebatur: concupiſcentiæ ſi uehæmētes ſint ra tionem percutiūt. Decet etiam eos eſſe miſe ratiuos non propter defectū. uel propter im becillitatē. ſed propter bōum regni: & ut ma gis amentur ab hiis qui in regno ſunt. Nam totum regnū ad dilectionem regis prouoca tur ſi uiderit ipſum eſſe clemētem & miſeri/cordem. ℭ Tertio nō decet reges & prin/dubia pertinaciter in alteram partem aſſere re ne per hoc iudicentur leues & indiſcreti.

ℭ Q uarto i ſuis actiōibus debet habeř mo deratiōnē & tēperamentū. quia ut dcm̄ ē. ip ſi eſſe debēt forma uiuendi & regula aliorū. Senū ergo & iuuenū aliq mores ſūt imitan di. aliqui fugiēdi. Sed eorū q ſūt i ſtatu quo dāmodo oēs mores ſūt imitādi. Dicim9 au tē quodāmodo. qa ſicut ſenes & iuuenes ha bent quādā pronitatē naturalē & iclinatio/nē ad mores uituperabiles. poſſunt tamē cō tra illā ꝓnitatē facere cōſeq laudabiles mo/res. Sic & illi q ſūt i ſtatu. & ſi de ſe ꝓnitatē habēt ad mores laudabiles: poſſūt tñ contra iſtā ꝓnitatē facere. ut per corruptionē appe titus ſequātur uituperabiles mores. quare ſi dignū eſt dominari rationi & itellctui. decet reges & pricipes q aliis dominanť. ſeq mo res laudabiles: ſm dictamē & ordinē ratiōis.

ℭ Q ui ſunt mores nobiliū: & quomodo reges & principes ſe habere debeant ad il/los mores. Capitulum. vi.

p ROVT ad præſēs ſpectat dicere poſſum9 ipſorū nobiliū eſſe qua/tuor mores laudabiles. Primo eni ſūt magnanimi. Secūdo magnifici: Tertio dociles & iduſtres. Q uarto ſūt pollitici & affabiles. Sūt eni nobiles magnanimi. Nā nobilitas ut diciť ſecundo rethori. idem eſt ꝙ uirtus generis. Ex hoc enim aliqui dicun/tur eſſe nobiles. quia proceſſerunt ex genere nobili. Genus autem honorabile dicitur: ut uult philoſophus ſecundo rethori. Si ab an tiqua ex illo geneř proceſſerunt multi præſi des: & multi inſignes. Virtus autem generis quam dicit philoſophus nobilitatem eſſe. ni hil eſt aliud q̄ eſſe ex aliquo genere: uel ex ali qua proſapia: in qua etiam ab antiquo fuere multi principantes & multi inſignes. Sic er/go ſentiendum eſt de nobilitate. uerū quia ſm cōmunē opinionē hominū omnia mē/ſuranť nūmiſmate. & diuiciæ uidentur eſſe preciū rei cuiuſlibet. ex hoc ꝙ aliqui ſūt diui tes reputantur digni pricipari: & eo ipſo cre dūtur eſſe inſignes & honore digni. quia er go ſi cē nobilitas ſm cōem acceptionē homi

nũ nihil eſt aliud q̃ antiquatæ diuitiæ: quia
ergo nobiles ex antiquo fuerũt p̃ſides: & in
ſuo gñe fuerũt multi inſignes & diuites: ele
uat̃ cor nobiliũ ex exẽplo parẽtũ ut tẽdãt in
magna: & ſint magnanimi. Naturale eſt enĩ
ꝙ ſemp effectus uult aſſimilari cauſæ: cũ fi/
lii ſint q̃dã effectus parẽtũ. Naturale ẽ filios
imitari parẽtes. Nobiles ergo aduertẽtes ꝙ
in eorũ genere fuerũt multi inſignes & ten
dẽtes in ardua: ut imitent̃ parẽtes affectant
magna & contingit eos eſſe magnanimos.
¶ Scdo nobiles nõ ſolũ ſũt magnanimi &
magni cordis: ſed etiam ſi adſit facultas ſunt
magnifici & faciẽtes magna. Nã cæteris pa
ribus ſemp filii ſunt nobiliores parentibus.
Nã ut dictũ eſt nobilitas idẽ eſt ſecundũ cõ
munẽ acceptionẽ ꝙ antiquatæ diuitiæ uel ꝙ
uirtus & honorabilitas generis. Genus autẽ
alicuius maxime reputatur honorabile: ſi ab
antiquo affluebat diuitiis: cũ ergo ſemp ſit
dare initiũ: in quo genitores alicuius ditari
incœperũt: quãtomagis ꝓceditur p̃ creatio
nẽ filioꝝ: tãto minus ẽ memoria genitores
ſuos fuiſſe pauperes: ideo ſemp augmẽtatur
nobilitas: & ſemp ſũt magis antiquatæ diui/
tiæ in filiis q̃ in parẽtibus: quare cum nobili
tas ſemp inclinet aĩum nobiliũ ut faciãt ma
gna ſequit̃ nobiles eſſe magnificos: etiã ma
gis q̃ parẽtes: qa quodãmõ ſunt nobiliores
illis. Ideo nobiles non ſolũ ſunt magnifici:
ſed etiã nitunt̃ maiora facere q̃ parẽtes. Vn
de Philoſophus quarto Rethoricorum ait.
Quod magnanimos & magnificos decet
eẽ nobiles & glorioſos. Vult enĩ ibidẽ ꝙ no
biles ex ſua nobilitate incitantur ut ſint ma/
gnanimi & magnifici. ¶ Tertio nobiles
ſunt dociles & induſtres: quia duplici de cã
cõtingit. Vna ſumit̃ ex nutrimẽto & ex cu/
ſtodia corporis. Alia uero ex cõuerſatiõe &
ſocietate quadã alioꝝ. Cum enĩ nobiles cũ
magna diligẽtia nutriãtur: & cũ magna cura
ꝓpriũ corpus cuſtodiãt. Rationabile ẽ eos
hr̃e corpus bene diſpoſitũ & bene cõplexio
natũ. Cũ ergo molles carne: aptos mẽte di
camus: ut uult Philoſophus ſecũdo de aĩa:
cõtingit nobiles hẽre mẽtẽ aptã: & eſſe do/
ciles & induſtres: qa in eis uiget carnis mol
licies: & bonitas cõplexiõis. Rurſus hoc idẽ
cõtingit ex cõuerſatione & ſocietate alioꝝ.
Nobiles enĩ: qa multos hñt reſpicientes ad
eos: & ſic cõſiderãtes eorũ facta incitãtur ut
ſint uiri meditatiui ſubtiliter inueſtigantes:
q̃d decet eos facere: ne opa eoꝝ q̃ multi de/
ſiderãt repræhẽſibilia uideãtur: quare cõtin
git eos ex diligẽti cõſideratione ſuorũ agibi
liũ eſſe dociles & induſtres. Ex hoc ãt appa/
rere põt: quãto odiẽdi ſunt adulatores: oĩa
alioꝝ facta cõmẽdãtes. Cũ enĩ nobiles non
rep̃hendũtur: ſed ab adulatoribus etiã eorũ
mala facta cõmẽdãtur: diſponũt̃: ut ſeipſos
ignorẽt: & ſequãtur uoluptatẽ: nõ rõnẽ. Ma
xime ergo nobiles fiũt dociles & induſtres
ſi timẽtes rep̃henſibilia facere: diligẽter con
ſiderẽt quid agẽdũ. ¶ Quarto nobiles cõ
tingit eẽ polliticos: & affabiles. Nã quia ut
plurimũ in curiis nobiliũ cõſueuit eẽ magna
ſocietas: qa ut plurimũ in ſocietate uixerũt.
Sicut enĩ ruſtici qa quaſi ſolitarii uiuũt: fiunt
rudes & ſilueſtres. Sic nobiles ecõtrario: ui
ta ſociali uiuẽtes fiunt ſociales & affabiles.
Hos aũt mores qui poſſunt eſſe boni & lau
dabiles: q̃uo hẽre oporteat reges & pricipes
in ante habitis ſufficiẽter eſt dictũ. ¶ Dixi
mus enĩ ſupra cũ de uirtute tractauimꝰ: q̃uo
decet reges & principes eſſe magnanimos:
q̃uo magnificos: q̃uo prudentes & dociles:
& q̃uo affabiles & ſociales. ¶ Viſo qui mo
res nobiliũ ſunt laudabiles. Videre reſtat q̃
mores ſunt uituperabiles. Narrat autẽ phũs
ſecũdo rethoricoꝝ. Duos mores uituperabi
les: quos dicit cõpetere ipſis nobilibus. No
biles enim ſunt nimis honoris appetitiui.
¶ Secundo ſunt progenitoꝝ deſpectores.
Naturale eſt enĩ ꝙ quilibet uult accumulare
ad id quod hẽt. Ideo qui incipiũt ditari uo/
lunt fieri ditiores. Et qui ſunt honorabiles:
uolunt eſſe honorabiliores. Nobiles ergo:
qa ex ſuo genere uidẽtur eſſe honorabiles:

ideo uolũt accumulare ad id quod habẽt &
uolunt fieri honorabiliores: ideo ſunt nimis
honoris appetitiui. ℂ Secundo ſunt elati &
deſpectores progenitorum: ut plurimũ eni no-
biles maiores ſe reputãt q̃ patres ſuos: quod
ideo contingit: qa ſemp nobilitas longe fa
cta eſt maior q̃ propinqua: qa ſemp eſt ma
gis antiqua. Eſſe aũt elatos & deſpicere ſuos
progenitores: & nimis eſſe honoris cupidũ
uidet᷑ eſſe mali moris. non enim debemus
appetere ipſos honores in ſe: qa hoc faciũt
elati & ſuperbi: ſed debem⁹ appetere opera
honore digna: quod faciunt uirtuoſi & ma
gnanimi. Reges ergo & principes cum non
poſſint naturaliter dominari: niſi ſint boni
& uirtuoſi: decet eos ſequi bonos mores no
biliũ: ut ſint magnanimi & magnifici. Pru-
dẽtes & affabiles: & fugere malos mores ut
non ſint elati alios deſpicientes.

ℂ Quot ſunt mores diuitum: & quomodo Reges & principes debeãt ſe habere ad mores illos. Capitulum. vi.

n ARRAT aũt Philoſophus ſecun
do rethoricorũ: quinq; malos mo
res ipſorũ diuitũ. Diuites eni prio
ſunt elati. Secũdo cõtumelioſi. Tertio ſunt
molles & intemperati. Quarto ſunt iactato
res alios deſpicientes. Quinto aũt reputãt
ſe dignos principari. ℂ Sunt eni diuites ela
ti. Nã ut phũs ait. Ideo ſic diſponũtur: quia
habẽdo diuitias aliquas credũt ſe acquiſiuiſ
ſe oĩa bona. Vnde & ſecundo Rethoricorum
dicit᷑ ꝙ diuitiæ ſunt quaſi quoddã preciũ &
quædã dignitas aliorũ. Videtur enim eẽ in
communi oppinione uulgariũ oĩa menſura
ri nũmiſmate. & oĩa eſſe app̃ciabilia p̃cio de
nariorum. Habentes ergo nũmiſmata: eſti-
mant ſe habere oĩa bona: eo ꝙ reputẽt pecu
niã eſſe dignitatẽ & preciũ oĩum aliorũ: qua
re in cordibus ſuis efficiũtur ſuperbi & elati:
credentes oĩbus excellentiores eſſe. Secũdo
diuites ſunt contumelioſi. Nã ſi ſunt elati &
uolunt uideri eſſe excellentes cũ ex hoc quis
excellere uideat᷑: ſi poteſt aliis contumelias
inferre. Diuites ut uideant᷑ aliis præferri: &
ut appareat eos eſſe excellentiores illis: mo-
uentur ut aliis contumelias inferant. ℂ Ter
tio diuites ſunt molles & itẽperati: quod
eis contingit ex deliciis uiuẽdi. Aſſueti enim
ſunt uiuere adeo delicate: ꝙ nõ poſſunt ali-
quas moleſtias ſufferre. Ideo ſtatim compaſ
ſionantur: ruunt & fiunt inſecutores paſſio-
nũ: non ualentes paſſionibus reſiſtere: quia
aſſueti ſunt uiuere delicate: & ſine moleſtia:
quare non ſunt uiriles & tẽperati: ſed magis
ſunt muliebres: ſiue molles: & iſecutores paſ
ſionũ. ℂ Quarto diuites ſunt iactatores &
deſpectatores aliorũ. Nã ut innuit Philoſo-
phus ſecundo rethori. Maximũ incitamen
tũ habent: ut ſint tales. Nã quia etiã ſapien-
tes contingit indigere bonis diuitũ. Contin
git ut diuites in ſuis cordibus eleuentur: deſ
picientes alios: & credentes ſe eſſe ſup eos:
eo ꝙ uideant illos indigere bonis eorũ. Re-
citat eni philoſophus ſecũdo rethori. ꝙ cũ
queſitũ fuiſſet a muliere quadã. utrũ eẽt me-
lius fieri diuitẽ q̃ ſapientem. Reſpondit: ꝙ
magis uidebat ſapientes frequentare ianuas
diuitũ: q̃ diuites ianuas ſapientũ. Diuitiæ er
go eo ꝙ ſint magis ſenſibile bonũ: a uulgari
bus qui non cognoſcũt: niſi bona ſenſibilia:
reputatur bonũ excellẽs & maximum ita ut
diuitias bonis aliis præferãt. ℂ Quinto di
uites reputant ſe dignos principari. Nam ut
philoſophus ait. Habere eni putant id ꝙ qs
efficitur dignus principari. Credũt enim ꝙ
dignitas principatus ſint diuitiæ. Videt᷑ enĩ
eis diuitias eſſe tantũ bonũ: ꝙ quicunq; hoc
bono affluit dignus ſit pricipari. Omnes er
go hii mali mores diuitibus competunt: eo
ꝙ decipiãtur circa diuitias: credentes eas eẽ
maius bonũ quã ſint. ℂ Decet ergo reges
& principes hos malos mores fugere. Nam
ſi diuitiis affluunt: non debent propter hoc
extolli. Nec propter hoc credere debent ſe
eſſe dignos principari. Nam dignitas princi
patus principaliter ĩnititur uirtutibus & pru
dentiæ: quæ ſunt bona interiora. Non autẽ

principaliter innititur diuitiis: quæ ſunt bo/
na exteriora. Diuitiæ ergo ſi ordinentur ad
opera uirtuoſa: deſeruiunt fœlicitati noſtræ
& ſunt organa ad ipſam: & faciunt ad quan/
dã eius claritatẽ. Sed ſi ordinẽtur ad iactan
tiã: uel ad contumeliã uel ad intemperantiã:
uel ad alia opera uicioſa tunc magis reddunt
hoiem infœlicem q̃ fœlicẽ. Reputatur ergo
qs dignus principari: ſi ſit bonus & prudens
non ſi diuitiis affluat: quare Reges & prin/
cipes non ſunt digni principari: niſi fugiant
malos mores ipſorũ diuitũ: & niſi ſuas diui
tias ordinent ad bonũ: & ad opera uirtuoſa.
¶ Viſo qui ſunt mali mores diuitũ: & ꝙ de
cet reges & principes fugere tales mores: ui/
dere reſtat: qui ſunt boni mores eoꝝ. Philo
ſophus aũt ſecundo rethoricorũ: ſolũ unum
bonũ morẽ uidetur diuitibus attribuere: ui/
delicet ꝙ bene ſe habent circa diuina. Diui/
tiæ eni quia uidentur eſſe bona fortunæ: nõ
uidet̃ ſufficere induſtria humana: ad hoc ꝙ
aliquis fiat diues. Videmus autem aliquãdo
hoies magis induſtres minus ditari: quia er
go ſic eſt acquiſitio diuitiarũ: ut dicitur ſecũ
do rethoricoꝝ. Attribuenda eſt fato & ordi
nationi diuinæ: magis q̃ ſagacitati humanæ:
Digne ergo diuites circa diuina bene ſe ha
bere debent. Hoc eſt ergo quod dicit̃ ſecun
do rethoricorũ. Quod unus optimus mos
aſſequitur diuites: quando bene ſe habẽt cir
ca diuina: credẽtes aliqualiter per fata: ideſt
per ordinationẽ diuinã habere huiuſmodi
bona. Hoc aũt dictũ philoſophicũ diligẽter
eſt conſiderãdũ. Nã diuitias & quæcũq; bo
na habemus magis habemus referre in diui
nũ ordinẽ & in diuinã prouidẽtiã q̃ in pro/
priã induſtriã ꝙ ſi hoc bene attenderent di
uites faciẽdo magnifica circa diuina: nõ cre/
derent ſe deo dona largiri: ſed magis cogita
rent ꝙ ei reddũt quod ab ipſo accipiũt: hũc
autem bonum morem: uidelicet bene ſe ha
bere circa diuina: tãto magis decet reges &
principes quanto ſummo deo iudici de plu
ribus debent reddere rationem.

¶ Qui ſunt mores potentum: & quomo
do ad mores illos reges & principes debeãt
ſe habere. Capitulum. vii.

n OBILITAS diuitiæ: & ciuilis po
tentia inter bona exteriora cõpu/
tantur: nõ dicũt unũ & idẽ bonũ:
cõtingit eni aliquos eẽ nobiles: qa proceſſe
rũt ex aliquo nobili genere: qui tñ non ſunt
diuites. Sic etiã contingit aliquos eſſe diui/
tes qui non ſunt nobiles: quia nõ proceſſe/
rũt ex honorabili genere: ſed ſunt nuper di/
tati. Differũt ergo eſſe nobilẽ & eſſe diuitẽ.
Differt etiã eſſe nobilẽ & eſſe diuitem ab eẽ
potentẽ. Nã dicitur aliquis eſſe potens quia
eſt in aliquo pricipatu: & habet multos ſub
ſuo dominio: quare cum multos nobiles ui
deamus eſſe impotentes & non poſſe prin
cipari: non eſt idẽ eſſe nobilẽ & eſſe potẽtẽ.
Rurſus uidemus aliquos habũdare argento
& auro: & in agris & uineis qui tñ deficiunt
in ciuili potẽtia: quia nulli reguntur ſub eius
imperio: quare non eſt idẽ eſſe diuitẽ: & eẽ
potentẽ. Viſo ergo qui ſunt mores nobiliũ
& qui diuitũ. Reſtat uidere qui ſunt mores
potentũ. Potentes aũt ut uult philoſophus
2. retho. oino habent meliores mores q̃ di/
uites. Narrat aũt philoſophus tria in quibus
mores potentũ excedunt mores diuitũ. Pri
mo eni potentes ſunt magis ſtudioſi & ma/
gis boni potẽtes q̃ diuites: quia ſm philoſo/
phũ coacti ſunt intendere in ea quæ ſunt cir
ca potẽtatũ. Nã qui eſt in aliquo potentatu:
uel in aliquo principatu quia eſt perſona cõ
munis & publica: ad quã multi reſpiciũt. Ve
recundantur oino declinare a medio: & nõ
agere opera uirtuoſa. Ipſe ergo principatus
quodãmodo inducit hoiem ad bonitatẽ &
ad iuſtitiã. Studioſiores igitur ſunt potẽtes
q̃ diuites quia coacti ſunt intẽdere circa opẽ
ra potẽtatus: quæ debẽt eſſe bona & ſtudio/
ſa. Secũdo potẽtes ſunt magis tẽperati q̃ di
uites. Nã cũ quis dat ſe exercitio retrahit̃ ab
ocio: & cũ dat ſe uni operi retrahit̃ ab alio.
Diuites ergo ſi non habundent in ciuili po

tentia

tentia & non cogātur intēdere operibus iu
ſtitiæ uacant ocio: & de leui inclinātur ut dēt
operā rebus uenereis: & fiant intemperati.
¶ Potentes uero & principātes: quia opor-
tet eos intendere exterioribus curis retrahū-
tur: ut nō oīno poſſint uacare uenereis: qua
re contingit potētes magis eſſe temperatos
q̄ diuites. Tertio potētes minus contumelio
ſi ſunt q̄ diuites. Ideo ſcribitur ſecūdo retho.
Quod ſi potentes iniuriātur: non iniurian
tur in paruis: ſed in magnis potētes & exiſtē
tes in principatu: qa ſunt in loco magno ho
nore digno: non tendūt: niſi in magna & in
ardua. Ideo ſi contingat eos aliis iniuriari:
non iniuriabuntur in paruis: ſed in magnis.
Non eni curabūt facere paruā offenſam: ſed
uel in nullo alio damnificabūt alios uel infe
runt magnū damnū. Minus igitur ſunt con
tumelioſi potētes q̄ diuites: quia quālibet cō
tumeliā inferre non curāt: ſed ſolūmodo cō
tumelioſi in magnis. Mores diuitū oīno pe
iores q̄ mores potētū uel nobiliū. Ideo diui-
tiæ ſi eas non concomitent potētatus & no
bilitas ut plurimum: magis reddūt hoīem in
fœlicē q̄ fœlicē. Qui eni ſic diues eſt: ꝙ nec
eſt nobilis: nec eſt in aliquo potētatu: ut plu
rimū: eſt intemperatus: & inſenſatus fœlix:
uel eſt inſenſatus fortunatus. Diues eni ſi nō
ſit nobilis: & nō proceſſerit ex quodā gene
re antiquo & honorabili. Sed ſi nuper dita
tus dicit eē inſenſatus fœlix: qa neſcit uti di
uitiis q̄ ſunt organa ad fœlicitatē: uel dicitur
inſenſatus fortunatus qa neſcit fortunas fer-
re: uel neſcit debite ſe hēre in diuitiis q̄ ſunt
bona fortunæ. Ideo dicit .2. retho. ꝙ nuper
ditatū eſſe eſt ineruditio diuitiarū: q.n. nup
ditati ſunt non ſunt eruditi qūo poſſunt uti
diuitiis: ꝓpter qd in eodē .2. retho. ſcribitur
ꝙ mores diuitiarū ut in ſūma ſit dicere ſunt
mores inſenſati fœlicis. ¶ Nobilitas ergo
bene aſſociat diuitiis: qa qui ſic eſt diues ꝙ
tn̄ eſt nobilis: & ab antiquo ſui ꝓgenitores
diuites extiterunt: melius nouit diuitias ſup-
portare & ꝓpter eas nō tn̄ extollūtur. Vidē
tur eni bona ſenſibilia oīno eſſe cōtraria ſciē
tiis & uirtutibus. Nā diuitiæ & ſenſibilia bo
na prius q̄ habeātur reputātur maiora q̄ ſint
habita uero uileſcūt. Sciētiæ uero & uirtutes
mō contrario ſe hēre uidētur. Nā prius q̄ ha
beātur non reputātur tā magna ſicut poſt q̄
habita ſunt: qui eni guſtare incipit de ſuaui-
tate uirtutū & dulcedine ſciarū ſtatim ꝑcipit
ea eſſe maiora bona q̄ crederent: bona ergo
ſenſibilia quāto magis habētur minus repu
tātur: q̄re cū ditati ab antiquo magis aſſueti
ſint in diuitiis & magis aſſueti eas q̄ nup di
tati: non tātū reputāt diuitias: nec ſic extollū
tur ꝓpter illas: ſicut qui de nouo diuitias ſu-
ſceperūt: ne igit qs ſit inſenſatus fœlix & ne
ſciat fortunas ferre: expedit ut diuitias cōco
mitet nobilitas. Diues.n. nobilis eſt ab anti
quo in oībus ſcit melius ſe hēre q̄ ruſticus ex
nouo ditatus. Bene ergo dictū ē ꝙ ne diues
ſit inſenſat⁹ fœlix: requirit ut ſit nobilis: ſed
ne ſit intēperatus requirit ut ſit potēs qa ut
dicebat reges potētes: qa diuerſis curis intē
dūt ꝓpter principatū: nō ita poſſunt uacare
uenereis: reges ergo & principes qa ut pluri-
mū hiis tribus exterioribus affluūt: uidelicet
diuitiis: nobilitate: potētia: decet eos eē eru
ditos & tēperatos. Nā ꝑ nobilitatē eo ꝙ ab
antiquo abūdauerūt diuitiis ſicut magis for
tunas ferre et circa diuitias ſciūt magis erudi
te ſe hēre. Rurſus qa pollēt pricipatu & po
tētia: & oportet eos diuerſis curis itēdere re
trahūtur a uenereis & inducūtur ut ſint tēpe
rati. Sic ergo ſentiēdū eſt de moribus: qa ſe
nes iuuenes & illi qui ſunt in ſtatu potētes:
nobiles & diuites: tales mores habēt quales
diximus nō ꝙ oēs uniuerſaliter tales ſint: &
ꝙ neceſſe ſit eos tales eē ſed ut plurimū diui
tū nobiliū & aliorū ſunt tales mores quales
ſupius dicebamus. Rurſus licet nō ſit neceſſa
riū eos tales mores hēre: cū multū inclināt
& magnā pronitatē hñt ut ſequātur ꝑdictos
mores. Iuuenes ergo uel ſenes nō indignēt
ſi aliquos malos mores de ipſis narrauimus
qa nullā eis ꝑ hmōi mores neceſſitatē iponi

mus: quin poſſint oẽs malos mores uitare: & ſequi ordinẽ rõis. Sic etiã nec nobiles uel diuites indignari debẽt: ſi ipſorũ narrauim⁹ aliquos malos mores: qa nõ oportet oẽs eẽ tales: ſed ſufficit reperiri illud in pluribus ꝑ nitatẽ quãdã & nõ neceſſitatẽ p hmõi mores quos ĩ eis ponere intẽdebamus. ℭ Narratis ergo moribus laudabilibus & uituperabilibus ſecundũ diuerſas ætates: & ſm diuerſos ſtat⁹: decet oẽs hoĩes ſequi mores laudabiles: & fugere uitupabiles. Sed tãto magis hoc decet Reges & principes: quãto in altiori gradu exiſtũt. Ipſi eni ut ſupius dicebat̃ debẽt eẽ exẽplar & regula alioꝝ & forma uiuẽdi quicquid ergo laudabilitatis eſt in moribus ſingulorum: totum debet in ipſis ꝑ amplius & perfectius reperiri.

ℭ Explicit prim⁹ liber de regimĩe prĩcipũ.

ℭ Incipit prima pars ſecundi libri: de regimine principum.

ℭ Quod naturale eſt homini uiuere in ſocietate: et ꝙ hoc decet reges & principes diligenter aduertere.

P RIMI libri eſt digeſta materia: quia oſtenſum eſt: in quo reges & principes debeãt ſuã fœlicitatẽ ponere quas uirtutes habere: quas paſſiones ſeq: & quos mores debeãt imitari. Per hæc eni quattuor ſufficienter habet̃ qualiter quilibet debeat ſeipſum regere & qualis debeat in ſeipſo fore. Reſtat ergo dicere de regimĩe familiæ: ſiue de regimine ipſius domus. Nõ eni ſufficit: ꝙ Reges & principes ſint boni in ſeipſis: niſi ſint boni quo ad alios: & niſi ſciant alios gubernare: nec ſufficit ꝙ reges debite ſeipſos regant: niſi regere ſciãt domũ: ciuitatẽ: & regnũ. ℭ In hoc ergo ſecundo libro determinabitur de regimine domus: ſed cũ familia domus ſit cõitas quædã: & ſit cõitas naturalis ſi de domo determinare uolumus: uidendũ eſt qũo ſe hẽat hõ ad eſſe cõicatiuũ & ſociale. ℭ Sciẽdum igit̃ ꝙ hõ ultra alia aĩalia quattuor indigere uidet̃: ex qbus quadrupliciter uia uenari poſſum⁹ ipm eẽ cõicatiuũ & ſociale. Prima uia ſumit̃ ex uictu quo hõ indiget. Secunda ex ueſtitu quo tegit̃. Tertia ex remotione prohibẽtiũ ꝑ quã ab hoſtibus liberet̃. Quarta ex diſciplina & ſignificatione ꝑ quã ĩſtruimur. Sic eni ymaginari debemus ꝙ natura nihil facit fruſtra: ei ergo qđ naturaliter fit: naturalia ſunt: & ea ſine qbus non poteſt bñ conſeruari in eẽ. Fruſtra eni natura ageret: ſi res naturales nullo mõ conſeruarẽtur ĩ eẽ: ſed ſtatĩ poſtq̃ eẽnt factæ: eẽ deſinerẽt: q̃re cũ uiuere ſit hoĩ naturale: oĩa illa q̃ faciunt ad bñ uiuere: & ſine qbus non poteſt ſibi in uita ſufficere: ſunt hoĩ naturalia inter alia aũt q̃ faciũt ad ſufficientiã uitæ humanæ: ẽ ſocietas: naturaliter ergo homo eſt aĩal ſociabile. Quod aũt ſocietas maxĩe faciat ad ſufficiẽtiã uitæ hũanæ: patere poteſt ex hiis q̃ttuor ſupra enũeratis: qb⁹ hõ aliter q̃ cætera aĩalia indigere uidet̃. Prima uia ſumit̃ ex ipſo uictu quo ĩdiget. Nã homo ĩter cætera aĩalia hẽt meliorẽ tactũ et meliorẽ cõplexionẽ. Ideo ĩter oĩa aĩalia indiget cibo diligẽter & artificialiter ꝑparato: natura.n. aĩalibus aliis quaſi ſufficiẽter miniſtrat cibũ: ut aĩalibus non uiuẽtibus ex rapina, cuiuſmodi ſũt oues boues & cætera talia miniſtrat herbas & fruct⁹: qbus abſq; alia ꝑparatione ſufficiũt ad nutrimẽtũ. Aĩalibus uero uiuẽtib⁹ ex rapina: ut lupis leonibus & cæteris talib⁹ adminiſtrat̃ nutrimẽtũ ex cæteris aĩalib⁹ q̃ naturaliter producuntur. quodãmodo ergo oĩbus aĩalibus aliis natura ſufficiẽter ꝑparat nutrimẽtũ. Nã qa non hñt complexionem ita purã & ita redactã ad medium: ut homo non indigẽt cibo ita depurato: ut ipſe quare cibaria aliorũ aĩaliũ ſufficiũt eis ad uitã: prout ſunt ꝑparata a natura abſq; alia artificiali decoctione uel ꝑparatione: homo uero qa magis hẽt complexionẽ purã & redactã ad mediũ: indiget alimẽto præparato & depurato. Frumẽtũ ergo quod a natura producitur & ſi eſſet ſufficiẽs cibus animalibus aliis:

Hoi ăt nõ eſt ſufficiens cibus niſi præpareẗ & depureẗ. Iõ mollit depuratũ fit inde panis & coquit: ut ſit hoium congruus cibus: & quia ad hæc oia una ſola perſona nõ bñ ſufficit. Iõ ut hõ rõne uict⁹ ſufficiat ſibi in uita: indiget ſocietate: ut unuſquiſq; ſuppleat alterius defectũ & qđ dictũ eſt de frumento. intelligendũ eſt de cibariis aliis nunquã .n. hõ exiſtens ſolus ſufficit ſibi ad habendũ congrua cibaria: quæ requirunt ad uitã. Bñ ergo dictũ eſt: ꝙ ex parte uictus quo indigemus hõ eſt naturaliter aïal ſociale. ℭ Secunda uia ad iueſtigandũ hoc idẽ ſumit ex parte indumentorũ: quibus tegimur. Nã ſicut nõ ſufficienter aliis aïalibus ꝓuidere uideẗ in uictu. Sic uideẗ ꝙ qs eis ſufficiẽter ꝓuideat in ueſtitu. Beſtiæ.n. & aues q̃ſi naturale indumẽtũ hr̃e uideẗ lanã uel pẽnas. Hoi ăt nõ ſufficiẽter ꝓuidet natura in ueſtitu. Cũ .n. hõ ſit nobilioris cõplexiõis q̃ aïalia alia a frigiditate & ab intẽpie tẽporis magis hẽt offẽdi q̃ illa. q̃re cũ hẽre uictũ & ueſtitũ cõgruat ad uitã hũamã null⁹ ſibi ſufficiat ſine ſocietate alteri⁹. ſeqt ꝙ hõ naturalẽ ĩpetũ habeat ut ſit aïal ſociale. neceſſaria fuit cõitas dom⁹: & cõitates aliæ. cuiuſmõi ſũt cõitas ciuitatis & regni. ad hoc ꝙ hoies perfecte ſibi in uita ſufficiãt. Sed ſi hæc ſũt neceſſaria ad cõſeruãdã hoïs naturalẽ uitã: uiuere in cõitate & in ſocietate: eſt quodãmõ hoï naturale. ℭ Tertia uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ: ſumit ex rẽotiõe ꝓhibẽtiũ. ꝓut ab inimicis & ab hoſtib⁹ defẽdimur. Natura .n. aliqb⁹ aïalib⁹ ad ſui tuitionẽ dedit cornua ut bubalis & bob⁹. Aliqb⁹ uero dedit dẽtes: ut lupis & cãib⁹. Aliqbus dedit ungues: ut urſis & leõibus. Aliqb⁹ ăt corporis agilitatẽ. ut leporib⁹ & capreis. Sicut.n. capreæ & lepores ꝙ nõ ꝑ aliã uiã pñt euadere mortis ꝑicula niſi ꝑ corporis agilitatẽ & ꝑ fugã. Iõ ſtatĩ cũ audiũt ſtrepitũ fugã arripiunt. Sed natura hoï tãq̃ excellẽtiori aïaliũ: nõ dedit ad ſui tuitionẽ cornua uel ungues: ſed dedit ei manũ: q̃ ſm phũm .3. de aïa eſt organũ organorũ. nã ꝑ manũ oïa organa: qcqd ad defẽſionẽ facit fabricare ualem⁹. q̃re ſi naturale eſt hoï deſiderare cõſeruationẽ uitæ: cũ hõ ſolitari⁹ nõ ſufficiat ſibi ad habẽdũ cõgruũ uictũ & ueſtitũ: & ad fabricãdũ ſibi arma & organa: ꝑ q̃ a cõtrariis defẽdat. Naturale eſt hoï deſiderare cõſeruationẽ uitæ: cũ hõ ſolitari⁹ nõ ſufficiat ſibi ad habẽdũ congruũ uictũ & ueſtitũ. & ad fabricãdũ ſibi arma & organa: ꝑ q̃ a cõtrariis defẽdat. naturale eſt ei ut deſideret uiuere in cõitate & ut ſit aïal ſociale. ℭ Quarta uia ſumit ex parte ſermonis & diſciplinæ: ꝑ quã iſtruimur. nã alia aïalia ſufficiẽter iclinãt ad opa ſibi debita ex iſtictu naturæ abſq; iſtructione aliq̃ ꝓcedẽte: ut arãea ex iſtictu naturæ debitã telã faceret: ſi nũq̃ uidiſſet arãeas alias texuiſſe. ſic ẽt & irũdies debite facerẽt nidũ ſi nũq̃ uidiſſent alias nidificaſſe. & canis ex iſtictu naturæ inſtruit: q̃liter ſe debeat hr̃e in partu: ſi nunq̃ uidiſſet cães alias pepiſſe. Mulier ăt cũ parit. neſcit q̃liter ſe debeat hr̃e in partu: niſi ꝑ obſtetrices ſit ſufficiẽter edocta. Quia ergo hõ non ſufficienter ex iſtictu naturæ icliat ad opa ſibi debita. natura dedit ei loq̃lã ſiue ſermonẽ: ut ꝑ ſermonẽ hoies ſe iuicẽ doceãt & un⁹ ab alio ſuſcipiat diſciplinã. & qa hoc fieri non põt niſi ſimul cũ aliis conuiuam⁹. nã natura hoï ſimul conuiuere cũ aliis & eẽ aïal ſociale. uñ & phũs .1. poli. Inter alias rationes quas tangit probantes hominem naturaliter eſſe ſociale animal. potiſſime initit huic rationi: uidelicet: ꝙ qa ſermo eſt ad alterũ ut ad ſocios ex quo natura dedit hoï ſermonẽ quem non dedit aïalib⁹ aliis ſeqt hoïem magis naturaliter eſſe animal ſociale q̃ aïalia cætera. Quare ſi ſic naturale eſt hoïum eſſe aïal ſociale recuſãtes ſocietatẽ: & nolentes ciuiliter uiuere. ut ſupra in prĩo libro tetigimus: & ut infra tangent. quare non uiuũt ut homines uel hoc contigit eis: qa deficiũt a modo humão: & tũc ſunt quaſi beſtiæ. uel qa modũ hũanũ excedũt: cuiuſmõi ſunt uiri cõtẽpla

tiui, Et tūc ſūt q̄ſi dii. Iō dr̄.i.poli. ꝙ eligēs ſolitariā uitā nō eſt pars ciuitatis, ſed aut eſt beſtia aut deꝰ. Ad litterā.n.eligētes nō cōuiuer̄ aliis: uel hoc eſt: qa nimis ſcelerati & nō pn̄t ſocietatē aliorū ſupportare. Et tūc ſūt q̄ſi beſtiæ. uel qa ſūt nimis bōi & uolūt uacare cōtēplationi & ocio & tūc ſūt q̄ſi diuini. Decet ergo oēs hoīes & maxīe reges & pricipes diligēter aduertere: q̄tū deſeruiat ſocietas hūanæ uitæ: ut ad bn̄ uiuere ſciāt ſe & alios ordinare.

¶ Quō ſe hēt cōitas domus ad cōitates alias: & quō hmōi cōitas ſit neceſſaria in humana uita. Capitulum.ii.

DVBITARET forte aliqs dicens nos ſciētiarū limites ignorare. qa ſocietas: ſiue cōitas illa per quā nobis ſufficimꝰ in uictu & ueſtitu: & in aliis neceſſariis ad uitā: nō uidet̄ eē cōitas dōeſtica: ſed ciuilis, qa ſm̄ phūꝫ.i.poli. cōitas domꝰ nō eſt ſufficiēs in uita tota. Iō.n. īuēta fuit ciuitas ut expediētia ad uitā: q̄ in una domo uel in uno uico repiri nō pn̄t repiet̄ in uico alio: uel in alia parte ciuitatis. Ciuitas ergo ſi ſit recte ordinata cōtiere debet expediētia in tota uita. ut in tertio libro pleniꝰ oñdet̄. Quare ſi determiare de cōitate ciuiū nō ſpectat ad hūc librū. ubi agit̄ de regimīe domꝰ. ſed ad tertiū ubi agit̄ de regimīe ciuitatis. Videt̄ trāſgreſſi fuiſſe limites huiꝰ artis. determinādo in p̄cedēti capitulo aliq̄ ptinētia ad cōitatē ciuitatis. Sed ſi diligēter aſpicimꝰ: quō cōitas dōeſtica ſe hēt ad cōitates alias. cū q̄libet cōitas icludat cōitatē dōeſticā. nec poſſit eē ciuitas neqꝫ uicꝰ niſi hēant eē domꝰ: ſi cōitas aliq̄ eſt neceſſaria in hūana uita: ſeq̄t̄ cōitatē domꝰ ad hmōi uitā neceſſariā eē. ¶ In p̄cedēti ergo capitulo determiauimꝰ de ſocietate hūana oñdētes eā eē neceſſariā ad uitā nr̄am. qa p hoc māifeſte oñdit̄ neceſſariā eē cōitatē dōeſticā. cū oīs alia cōitas cōitatē illā p̄ſupponit. Aduertēdū ergo ꝙ ſi dicta pollitica diligēter cōſideremꝰ: apparebit q̄druplicē eē cōitatē. uidelicet domꝰ: uici: ciuitatis: & regni. Nā ſicut ex pluribꝰ pſonis fit domꝰ: ſic ex multis dōibꝰ fit uicꝰ: & ex multis uicis ciuitatibꝰ regnū. quare ſicut ſingulares pſonæ ſūt partes domꝰ: ſic & domꝰ ſūt partes uici ciuitatis & regni. Nō tn̄ eodē mō. Sed uici ſunt pars imediata. qa imediate ex dōibꝰ cōſtituit̄ uicꝰ. Ciuitatis uero domꝰ partes eē dicūt̄: qa cōſtituēdo uicū ex cōſequēti cōſtituere pn̄t ciuitatē & regnū. Hoc ergo mō cōitas domꝰ ſe hēt ad cōitates alias. qa oēs aliæ ipꝫ p̄ſupponūt: & ipa ē quodāmō pars oīum aliarū. Naturalis.n. origo ciuitatis ut patet p phūm.i.poli. hoc mō exiſtit. qa primo facta fuit una aliq̄ domꝰ: ſed creſcētibꝰ filiis & filiabꝰ & nō ualētibꝰ p̄ multitudine habitare in domo illa, cōſtruxerūt ſibi domos annexas. & ſic ex multis dōibꝰ factus fuit uicꝰ. Vn̄ &.i.poli. dr̄: ꝙ uicꝰ eſt uicinꝰ domorū quos uocāt qdā collactāeos pueros quia & puerorum pueros. Naturalis ergo origo uici eſt ex conuicinia domorum: quas conſtruxit multitudo collactāeorum ſiue filiorum. nam ut tangebatur: creſcētibus collactāeis.i.nepotibꝰ: & filiis: & filiorū filiis: & non uolētibꝰ habitare in una domo compulſi ſūt facere domos plures & cōſtituere uicū. Sic p̄cedēte generatione ipſorū & ulterius augmētata multitudīe: facta eſt pluralitas uicoꝝ: & p conſequēs factū eſt caſtrū uel ciuitas. Vlteriꝰ uero multiplicatis caſtris & ciuitatibꝰ factꝰ eſt pricipatꝰ & regnū. ¶ Vtrū āt alio mō ſit poſſibilis generatio uici ciuitatis uel regni. q̄ ex creſcentia collactāeoꝝ uel filiorū. pleniꝰ īfra oñdet̄: ad p̄ſens uero in tm̄ dictū ſit ꝙ hmōi generatio eſt maxīe generalis: qa p̄cedit ex genere q̄ eſt opꝰ naturæ. qcqd tn̄ ſit de hoc & q̄litercūqꝫ conſtituat̄ uicꝰ: ciuitas: ſiue regnū ſemp ſic ſe domꝰ habet ad cōitates alias qꝛ eſt pars oīum aliarū & aliquo modo eā oēs aliæ p̄ſupponūt. ¶ Viſo quō cōitas domꝰ ſe habeat ad cōitates alias. de leui patet quō hmōi cōitas ſit neceſſaria in humana uita.

Nam

nã ſi oẽs cõitates aliæ domũ præſupponunt ſi aliqua cõitas eſt neceſſaria ad per ſe ſuffi/cientiã uitæ: oportet cõitatẽ domus neceſſariã eẽ. Reges ergo & principes: quorũ offi/ciũ eſt dirigere alios ad bene uiuere: ignora/re non debent: qũo domus & ciuitates de/ſeruiunt ad ſufficientiam humanæ uitæ.

Q d' cõitas domus eſt aliquo mõ cõitas pria: & ꝙ eſt naturalis: & ꝙ reges & pricipes & uniuerſaliter oẽs ciues hoc ignorare non debent. Capitulum. iii.

n E laboremus in æquiuoco: cũ de domo loquimur. Sciendũ ꝙ domus nominari põt ædificiũ con/ſtitutũ ex pariete tecto & fundamento. uel nominare põt familiã in ea contentã. Sicut & ciuitas aliqñ muros & ambitũ ciuitatis. Aliqñ uero gentẽ habitantẽ in ipſa. Dici/mus. n. aliqñ ciuitatẽ aliquã hoc feciſſe nõ ꝙ muri uel ædificia hoc egerint. ſed quia i/colæ ciuitatis fecerunt illud. Sic aliqui dice/re conſueuerunt domos ſuas hoc operatas eẽ. nõ quia lapides illud egerint: ſed quia ſui progenitores fecerunt illud. quare ſicut cõicatio ciuiũ ciuitas nominat᷑. ſic ſocietas & cõicatio perſonatũ habitantiũ in una domo domus nuncupari põt. Domus ergo de qua principaliter intendit᷑ in morali negocio nõ eſt ipm ædificiciũ: ſed eſt cõicatio domeſticarũ perſonarũ. Spectat. n. ad mo/ralẽ phũm. ut ad yconomicũ determinare de ædificiis domorũ. quia ſpectat ad ipſum uniuerſaliter & typo oñdere ꝙ decet hoĩes hr̃e habitationes decentes ſm ſuã poſſibi/lẽ facultatẽ. Nõ tñ ſpectat ad ipm principa/liter determinar᷑ de domo: ut nominat ædificiũ conſtructũ: ſed determinare debet de domo quæ eſt ædificiũ: prout hẽt ordinẽ ad domũ quæ eſt cõitas perſonarũ. ſicut ſpe/ctat ad polliticũ determinare de ordine domorũ & de conſtructione uici: & de fabrica ciuitatis ut ordinant᷑ ad cõitatẽ & ad polli/tiã ciuiũ. Intendimus ergo oñdere de bono quæ eſt cõitas perſonarũ domeſticarũ: qũo ſit cõitas prima. Notandũ ergo ꝙ primũ multipliciter diſtingui põt. Eſt. n. primũ in opere. & primũ in intentione & eſt primũ in uia generationis & temporis & primũ in uia perfectionis & complementi. Videmus ꝙ ea quæ ſunt ad finẽ præcedunt finẽ in opere & in executione. ſed finis præcedit ea ſm intentionẽ agentis. Agens. n. primo & principaliter intendit finẽ. uerũ quia nõ põt hẽre finẽ: niſi per ea quæ ſunt ad finẽ modus executionis & operis eſt contrarius intentioni & uoluntati. Nã intendimus & uolumus ea quæ ſunt ad finẽ intendendo & uolendo finẽ. ita ꝙ finis eſt primo uoli/tus & intentus. ſed in operando & exequendo eſt econtrario. Nã per opus conſequi/mur finẽ operando ea quæ ſunt ad finẽ ita ꝙ ea quæ ſunt ad finẽ: licet ſint poſteriora & in uoluntate & in intentione. Sunt tñ priora in executione & opere. nã ſi finis eſt aliquid primo operatũ: cũ adepto fine: ceſ/ſet operatio nunquã operamur ea quæ ſunt ad finẽ. Vnus ergo modus diſtinguendi prioritatẽ eſt: quia aliquid eſt primũ in uo/luntate & in intentione. Aliquid uero ĩ executione & opere. Alius uero modus diſtin/guendi prioritatẽ eẽ põt. quia alia eſt prio/ritas ĩ uia generationis & temporis. Aliqua uero in uia perfectionis & complementi. ut puer eſt prior uiro generatione & tempore quia prius tempore aliquis generat᷑ & effi/cit᷑ puer q̃ efficit᷑ uir. Verũtñ uir eſt prius puero pfectione & cõplemento: quia uſus rõis & alia quæ requirunt᷑ ad perfectionẽ humanã per amplius & perfectius reſeruantur in uiro. Sic ergo diſtinctis prioritatibus de leui patet qũo cõitas domus ſe hẽt ad cõitatẽ ciuitatis: & ad cõitates alias. nã ĩ executione & opere domus præcedit uicũ ciuitatẽ & regnũ. ſed in uoluntate & in inten/tione cõitates illæ præcedunt cõitatẽ domeſticã. Rurſus uia generationis & temporis domeſtica cõitas præcedit cõmunitates ali/as. Sed in uia pfectionis & cõplementi cõ

munitates aliæ præcedunt ipm. Videt̃ cõi
tas domus ad cõitates alias dupliciter ſe hr̃e
Primo quia hmõi cõitas reſpectu aliarũ eſt
imperfecta. Oẽs uero aliæ ſũt perfectiores
ipſa. Cũ.n. oĩs alia cõitas includat cõitatẽ
domus: & addat aliquid ſupra ipſã. oẽs aliæ
cõitates ſunt perfectiores ea. Habet ergo ſe
cõitas domus ad cõitates alias: ſicut imper/
fectũ ad perfectũ. ut ſicut pars ad totũ. Rur
ſus hmõi cõitas ſe hẽt ad alias: ſicut qđ eſt
ad finẽ ſe hẽt ad ipm finẽ. nã domus tan/
quã ad finẽ ordinat̃ ad uicũ ciuitatẽ & re/
gnũ. Eſt.n. domus propter uicũ. uicus pro/
pter ciuitatẽ ciuitas propter regnũ. Cõitas
ergo uici eſt finis cõitatis domus cõitas ciui
tatis cõitatis uici. ſed cõitas regni: eſt finis
oĩum prædictorũ. quare cũ imperfectũ in
uia generationis & imperfectionis præce/
dat perfectũ. Perfectũ uero præcedat ipm ĩ
uia perfectionis & complementi. Bñ dictũ
eſt cõitatẽ domus eẽ priorẽ aliis tempore &
generatione. Eſſe tñ poſteriorẽ illis perfe/
ctione & complemento. Vñ & phũs.i.po/
li. comparans ciuitatẽ ad uicũ & domũ ait.
ꝙ prima cõitas eſt cõitas ciuitatis. qđ non
eſt intelligendũ de prioritate generationis
uel temporis: cũ ipſemet dicat ciuitatẽ pro
cedere ex multiplcatione uici. ſicut & uicus
procedit ex multiplicatione domorũ. Intel
ligendũ eſt ergo hoc de prioritate perfectio
nis & complementi. Amplius cũ cõitas do
m⁹ ad cõitates alias non ſolũ ſe habeat ſicut
imperfectũ ad perfectũ. Sed ẽt ſicut ꝙ eſt ad
finẽ: ad ipm finẽ. domus reſpectu aliaꝝ cõi
tatũ non ſolũ eſt prior tẽpore: & poſterior
perfectione. ſicut imperfectũ ſe hẽt ad per-
fectũ. Sed ẽt eſt prior in opere: & poſterior
in intentione. quia ꝙ eſt ad finẽ: hoc mõ ſe
hẽt ad ipm finẽ. Spectat.n. non ſolũ ad pri
cipẽ ſiue ad legis latorẽ. Sed ẽt ad quemli/
bet ciuẽ prius intendere bonũ ciuitatis & re
gni. q̃ ẽt bonũ proprie domus. ut in tertio
libro plenius oñdet̃. ¶ Viſo qũo cõitas
domus aliquo modo eſt prior q̃ communi
tes aliæ. de leui uideri põt: qũo ſit hmõi cõi
tas naturalis. Nã cũ natura non præſuppo/
nat artẽ: ſed ars naturã: quicquid arte natu/
rali ſupponit̃ non proprie quid artificiale
erit: ſed oportet illud ſm ꝙ hmõi eſt natura
le eſſe. quare ſi homo eſt naturaliter aĩal cõi
tatiuũ & ſociale: cũ oĩs cõitas præſupponat
cõitatẽ domus. oportet cõitatẽ domeſticã
ſiue domũ quid naturale eẽ. Reges ergo &
principes decet ſcire gubernare domeſticã:
& regere familiã ſiue domũ. non ſolũ in/
quantũ eſſe debent uiri ſociales & politici.
quia ſic ſcire gubernationẽ domus pertinet
ad oẽs ciues. ſed ſpectat ſpecialiter ad reges
& principes. quia ſicut regnũ uel ciuitas: præ
ſupponunt eſſe domũ: ſic regimẽ regni &
ciuitatis præſupponit notitiã regiminis do
mus: & perſonæ propriæ. Nunquã.n. quis
debitus rector regni uel ciuitatis efficit̃. niſi
ſe & ſuã familiã ſciat debite gubernare. qua
re ſi ſpecialiter ſpectat ad eos: ut ſciant do/
mũ propriã gubernare: & ut cognoſcãt quæ
& qualis eſt cõitas domus: quia eſt quodã
modo naturalis. & qũo hmõi cõitas ſe ha/
bet ad regnũ & ciuitatẽ. ut eſt in præſenti
capitulo declaratũ. Nã per hoc magnã uiã
habebunt ad inueſtigandũ regimẽ ciuitatis
& regni. Eſt tñ diligenter notandũ ꝙ licet
quodã ſpeciali & excellenti modo ad reges
& principes ſpectat intendere bonũ regni
& pricipes. Attñ hmõi bonũ intendere ſpe
ctat ad unũquẽq; ciuẽ & ad quẽlibet incolã
ciuitatis. quia bonũ regni eſt bonũ oĩum ci/
uiũ & oĩum exiſtentiũ in regno. ergo cũ qui
libet ſtudere debet: ut ſit dignus regere &
principari. Tñ ẽt quia ſpectat ad oẽs ciues
intendere bonũ regni: ſpectat ad unũquẽq;
ciuẽ ſcire regere domũ ſuã non ſolũ inquan
tũ hmõi regimẽ eſt bonũ propriũ. Sed etiã
ut tale regimen ordinat̃ ad bonũ cõe ut ad
bonum regni & ciuitatis.

¶ Qualis ſit communitas domus: & ꝙ oportet domum ex pluribus conſtare perſonis. Capitulum.iiii.

ST āt ex pcedēti capitulo aliqli-
e ter declaratū: qlis ſit cōitas do-
mus: cū oñſū ſit ꝙ hō eſt naturali
ter aīal dōeſticū: & ꝙ cōitas dom⁹ eſt quo-
dāmō naturalis. Attñ qa p hoc nō ſufficiē
ter habet̃ qlis ſit hmōi cōitas. Idō itēdim⁹ ali
qua dicere de cōitate dōeſtica. ¶ Sciēdū
ergo phūm. i. poli. ſic deſcridere cōitatē do
mus. uidelicet ꝙ dom⁹ eſt cōitas ſm naturā
cōſtituta qdē in oēm diē. In hac āt deſcrip
tiōe aliqd declaratū eſt p pcedēs capitulū:
& aliqd reſtat ulteri⁹ declarādū. Nā ꝙ do-
mus ſit cōitas ſm naturā ſupi⁹ groſſe & figu
raliter pbabat̃: & īfra clari⁹ oñdet̃: ubi di-
ſtiguēt̃ oēs partes dom⁹: & pbabit̃ ꝙ qli-
bet talis pars eſt aliqd naturale. Reſtat ergo
declarare in deſcriptiōe pdicta: qūo dom⁹
ſit cōitas cōſtituta in oēm diē. Ad cui⁹ eui
dētiā aduertēdū ꝙ hūanorū opum & eo-
rū q̄ reqrūt̃ ad ſufficiētiā uitæ: ad q̄ ordiat̃
hūana cōitas. Et uidet̃ diſtiguere phūs. i.
poli. qdā ſūt diurnalia: ut illa qb⁹ idigem⁹
oī die: cuiuſmōi eſt cōmedere bibere: & cu-
iuſmōi ſūt alia ſuſtētamēta & ſeruitia corpo
ralia: qb⁹ quottidie īdigem⁹. Aliq uero ſūt
ñ diurnalia qb⁹ nō quottidie īdigem⁹ ut em
ptio & uēditio. Nā & ſi aliq exiſtētes in ali
qua domo ad ſuſtētationē uitæ quottidie ī
digēt emptiōe & uēditiōe. uidet̃ hoc eē ex
defectu & ex corruptiōe dom⁹. Nō. n. uidē
tur ſe hr̄e ut incolæ nec ut ciues: ſed magis
ut pegrini & ut uiatores: ſi ad ſuſtētationē
uitæ emptiōe uel uēditiōe cōtiue egeāt. cōi
tas ergo dom⁹ facta fuit ꝑpter ea: qb⁹ quot
tidie īdigemus uerū qa in una domo nō re-
piūt̃ oīa neceſſaria ad uitā: nō ſufficiebat
cōtas dōeſtica: ſed oportuit dare cōitatē ui-
ci: ita ꝙ cū uic⁹ cōſtet ex plurib⁹ dōib⁹: ꝙ
nō repit̃ ī una domo repiat̃ ī alia. Propter
qd̃ phūs. i. poli. ait ꝙ ſicut cōitas dom⁹ cō-
ſtituta eſt in oēm diē. i. in opa diurnalia. ſic
in opa nō diurnalia cōſtituta eſt cōitas uici.
Verū ꝙ ēt in uno uico nō repiūt̃ oīa neceſ-
ſaria ad uitā. pter cōitatē uici oportuit dare
cōitatē ciuitatis. Cōitas ergo ciuitatis eē ui-
det̃ ad ſupplēdā īdigētiā in tota uita. Illa eē
uidet̃ pfecta ciuitas ut ſupi⁹ dicebat̃ in qua
repiri pñt q̄ ſūt neceſſaria uniuerſaliter ad
totā uitā. Rurſus āt qa cōtigit ciuitates hr̄e
guerras: utile eſt uni ciuitati ad expugnādā
ciuitatē aliā cōfederare ſe alteri ciuitati. q̄re
cū federatio ciuitatū utilis ſit ad bellādū ho
ſtes. & ad remouēdū ꝓhibētia corruptiua p̄
ter cōitatē dom⁹ uici & ciuitatis. iuēta fuit
cōitas regni & pricipat⁹ q̄ eſt cōfederatio
plurimū caſtrorū & ciuitatū exiſtētiū ſub
uno pricipe ſiue ſub uno rege. Erit ergo hic
ordo ꝙ dom⁹ eſt cōitas ſm naturā cōſtitutā
in oēm diē. Virt⁹ āt eſt cōitas cōſtituta in
opa nō diurnalia. Ciuitas uero eſt cōitas cō
ſtituta ad ſufficiētiā in uita tota. Sed regnū
eſt cōitas cōſtituta nō ſolū ad ſupplēdū īdi
gētias uitæ. Sed ēt ad remouēdū ꝓhibētia
corruptiua. ad q̄ remouēdū una ciuitas nō
pōt plene ſufficere. niſi ei ſint adiūctæ aliæ
pluriæ ciuitates & caſtra. Patet ergo q̄lis ſit
cōitas dom⁹: qa eſt cōitas naturalis cōſtitu
ta ꝑpter opa diurnalia & quottidiana. Qd
āt oporteat domū ex plurib⁹ cōſtare pſonis
uidere nō eſt difficile. nā cū dom⁹ ut patet
ex habitis ſit cōitas q̄dā & ſocietas pſonarū
cū nō ſit ꝑprie cōitas nec ſocietas ad ſeipm
ſi in domo cōitatē ſaluare uolum⁹ oportet
eā ex plurib⁹ cōſtare pſonis. ymo ut īfra pa-
tebit: ut uult phūs. i. poli. nō ſolū dom⁹ eſt
cōitas q̄dā: ſed in domo oportet dare plu-
res cōitates: ꝙ ſine pluralitate pſonarū eē
nō pōt. Patet ergo ꝙ dom⁹ ex plurib⁹ cōſtat
pſonis. Patet ēt q̄lis ſit & qūo ſit neceſſaria:
nā ut eſt ex habitis maīfeſtū: in uita hūana
nō ſolū eſt expediēs cōitas dom⁹. ſed & ui
ci ciuitatis & regni. Vtrū āt ꝑpter alias cās: q̄
ꝑpter iā dictas ſit expediēs cōitas ciuitatis
& regni. in tertio libro pleni⁹ oñdet̃. Ad p̄
ſens autē ſufficiat in tantum tangere de re-
gno & ciuitate. inquantū eorum notitia ali
quomodo deſeruit ad cognoſcendū domū
& ad ſciendum qualiter ſit regēda. nā ut ſu

ſum eſſe pfectũ: pducere ergo ſibi ſimilẽ nõ ẽ de rõne rei naturalis quocũq; mõ ſumptæ: ſed eſt de rõne eius ut hẽt eẽ pfectũ. Si ergo domus eſt qd naturale: & ea q̃ uidemus i domo reducere uolumus in naturales cãs dicem9 duas cõitates uidelicet: uiri & uxoris: & dñi & ſerui eſſe de rõne domus primæ: qa ſine eis domus congrue eẽ non põt ſed tertiã etiã cõitatẽ: q̃ eſt p̃ris & filii: non dicem9 eẽ de rõne dom9 quocũq; mõ ſumptæ: ſed erit de rõne eius ut hẽt eẽ pfectũ. Sicut enĩ uidemus in una pſona ſingulari: ſic & in domo tota debem9 aduertere. Nã ſemp multitudo ab unitate pcedit pp qđ ordine naturali q̃ uidemus in multitudine domeſtica: quodãmõ in una pſona ſingulari reſeruãt. Sic. n. uidem9 in uno ſingulari hoie q; generari & ſaluari ſunt de rõne hois primi. Sed pducere ſibi ſimile eſt de rõne hois iã pfecti: cũ. n. primo hõ ẽ oportet q; ſit genitus: & natura ſtatim ẽ ſollicita de ſalute eius: non põt tñ ſibi ſimile producere: niſi ſit iã pfectus: quare cũ cõitas patris ad filiũ originẽ ex eo q; parẽtes ſibi ſimile pduxerũt: hmõi cõitas non dicit eẽ de rõne domus primæ: ſed ẽ de rõne domus pfectæ: uñ & phũs. i. poli. cũ prius dixiſſet cõitatẽ uiri & uxoris dñi & ſerui: facere cõitatẽ primã: poſtea i ſequẽti capitulo pdicti libri ait: q; ad domũ pfectã requirit cõitas tertia: uidelicet p̃ris & filii. ¶ Quod ãt ad pfectionẽ domus requirat hæc tertia cõitas triplici uia uenari poſſum9. Videm9. n. q; prio fructificare & agere ſunt pfectiora non potẽtibus. Rurſus ſunt pfectiora ppetua nõ ppetuis: ſic etiã fœliciora ſunt pfectiora ifœlicibus: ergo q; ad pfectionẽ domus requiratur tertia cõitas: q̃ eſt p̃ris & filii. Prio poſſum9 pbare ex parte gñationis & fructificationis naturalis. Secũdo ex parte ppetuitatis: & tertio ex ipſa fœlicitate. ¶ Pria uia ſic patet. Nã ſm phũm. Tũc unũquodq; perfectũ eſt cũ poteſt ſibi ſimile pducere. Ad hoc enĩ q; aliqd ſit pfectũ: non oportet q; ſibi ſimile pducat: ſed q; poſſit ſibi ſimile pducere: perfectio enĩ conſiderãda eſt ex natura & ex forma rei: per quã aliqd eſt i actu & poteſt agere: quare ſi ẽ ipotẽs ad agẽdũ: ſequit q; ei deficiat aliqua forma uel aliqua perfectio q̃ ſit pricipiũ actionis. Impotẽs ãt ad agẽdũ dicitur aliqd cũ pſente pprio paſſiuo: non pducat ſibi ſimile: quare cũ pprĩũ actiuũ gñationis ſit maſculus: & propriũ ſuſceptiuũ ſit fœmina: ſi in domo aliqua eſt coniũctio maris & fœminæ: & tñ non ẽ pcreatio prolis: uel mas eſt iperfectũ actiuũ: uel fœmina eſt iperfectũ ſuſceptiuũ. Sterilitas ergo filiorꝫ i uita politica: uel eſt ex iperfectione maris: uel fœminæ: uel utriuſq;. Sed cũ mas & fœmĩa uir & uxor ſit pria pars domus & pria cõitas: q̃ reqrit in uita domeſtica: qa ex iperfectione partiũ: et maxie pricipaliũ reſultat iperfectio totius: tota illa dom9 dicit iperfecta: ubi nõ ẽ pullulatio filiorꝫ. ¶ Secũda uia ad iueſtigã de hoc idẽ ſumit ex parte naturalis perpetuitatis. Nã cũ hoies nõ poſſint per ſeipſos perpetuari in uita ſed quodãmodo perpetuatur hũana uita per ſucceſſionẽ filiorꝫ: domus ubi eſt carẽtia prolis cito efficit deſerta ſecundũ ordinẽ naturalẽ: continua enĩ hitatio dom9 uno mõ ẽ naturalis: ut ſi per creationẽ filiorꝫ domus iſta continue hitet. Alio mõ ẽ quaſi cãlis ut ſi priorib9 hitatorib9 defunctis uel recedẽtib9 noua familia inhabitet domũ illã: Naturalis ergo hitatio domeſtica naturaliter perpetuari non põt: niſi per gñationẽ q̃ eſt opus naturæ: ſit ibi execeſcẽtia filiorꝫ. Sed ſi perpetuũ ẽ perfecti9 non perpetuo: iperfecta ẽ dom9 ubi deſunt filii: per quos hitationẽ domeſticã naturaliter quodãmõ contingit perpetuari. ¶ Tertio ãt declarari põt ex parte ipſius fœlicitatis. Nã filii & ciuilis potẽtia & cætera talia: licet nõ ſint eſſentialia fœlicitati: faciunt tñ ad quãdã claritatẽ fœlicitatis politicæ: uñ phũs. i. poli. ait q; aliq denudati qbuſdã coinqnãt beatitudinẽ. Nã ſpẽ turpis ignobilis & ſolitari9 & ſine filiis oĩno fœlix eẽ nõ põt: dicit enĩ talis non eẽ oĩno fœlix: qa nõ hẽt fœlicitatẽ politicã cũ oĩ ſua claritate:

tate: patet

tate patet ergo ꝙ ad hoc ꝙ domus hēat eſſe
pfectū oportet ibi eſſe tres cōitates: unā uiri
& uxoris aliā dn̄i & ſerui: tertiā pr̄is & filii.
¶Ex his āt patere pōt: ꝙ oportet ī domo p
fecta eē tria regimīa. Nā nūq̄ ē dare cōitatē
aliquā bn̄ ordinatā: niſi aliq̄d ſit ibi dirigēs
& aliq̄d directū: uel niſi aliq̄d ſit ibi princi-
pās: & aliq̄d obſequēs: quare cū ī cōitate ma
ris & fœminæ mas debet eē pricipās: & fœ
mina obſequēs. In cōitate uero pr̄is & filii:
pr̄ debet eē īperās: & filius obtēperās. In cōi
tate q̄dē dn̄i & ſerui dn̄s debet eē pcipiēs: &
ſeruus miniſtrās & ſeruiēs ī domo pfecta: ut
uult ph̄s. i. poli. ſunt tria regimīa: unū cōiu
gale: ſm quod uir pēſt uxori: aliud paternale
ſm ꝙ pr̄ pēſt filio: tertiū dn̄atiuū & deſpoti-
cū ſecūdū ꝙ dn̄s pēſt ſeruis. ¶Viſo ī domo
pfecta eē cōitates tres: & tria regimina: de le
ui patere pōt ꝙ ibi oportet eē q̄ttuor gn̄a p-
ſonaꝝ. Videret̃ tn̄ forte alicui ibi debere eē
ſex gn̄a pſonarū: ita ꝙ prīa pſona ſit ibi uir:
ſecūda uxor: tertia pr̄: q̄rta fili⁹ q̄nta dn̄s: ſex
ta ſeru⁹. Sed uir pater & dn̄s unā tātū pſonā
noīant. Nā ille idē q̄ ē uir uxoris ē pr̄ filioꝝ
& dn̄s ſeruorū: patet ergo quot cōitates ſūt
ī domo pfecta: & quot regimīa: & quot gn̄a
perſonaꝝ. De leui ergo patere pōt quot par
tes hr̄e debeat hic ſecūdus liber: ī quo tracta
tur de regimīe dom⁹. Nā cū ī domo pfecta
ſunt tria regimina oportet hunc librum tres
hēre partes in prīa quaꝝ tractet̃ prīo de regi
mīe cōiugali: ī ſecūda de paternali: ī tertia de
dominatiua. Hæc āt tria regimīa bn̄ cogno
ſcere maxīe decet reges & prīcipes: qa eis di
ligēter inſpectis magnū adminiculū hēbunt
ut bene ſciāt regere regnū & ciuitatē.

¶Quod hō ē naturaliter aīal cōiugale: &
ꝙ nolētes nubere nō uiuūt ut hoīes: ſꝫ uel ui
uūt ut beſtiæ: uel uiuūt ut dii. Capi. vii.

d ICEBATVR in pcedēti capitu-
lo tria eſſe determināda in hoc ſe-
cūdo libro in quo agit̃ de regimīe
domus ſecūdū ꝙ ī ipſa domo tria cōtigit eſ
ſe regimina. uidelicet cōiugale: paternale: &
dominatiuū. Inter hæc aūt regimina primo
agendū ē de regimīe coniugali. quia ſecūdū
ph̄m. i. poli. in cōmunitate domeſtica pri-
mū oportet cōgregare marē & fœminā. Eſt
aūt hic ordo ratiōabilis. Nā primo aliq̄d ge
nerat̃: ſecūdo conſeruat̃ ī eſſe. tertio perfici
tur. & poteſt ſibi ſimile pducere. Cōitas er-
go maris & fœminæ. quæ eſt propter gene-
ratiōnē ē prima pars dom⁹ & præcedit cōi-
tatem dn̄i & ſerui quæ eſt pter ſalutem &
conſeruationē. & etiā præcedit cōitatem pa
tris & filii. quæ non reſpicit domū primā uel
domū quocunq̄ mō ſumptā. ſed domū ha-
bentē eſſe perfectū. Primo ergo dicendū eſt
de regimine cōiugali: q̄d reſpicit cōitatē ui-
ri & uxoris q̄ de regimīe dominatiuo. q̄d reſ
picit cōitatē dn̄i & ſerui: uel q̄ de regimine
paternali. q̄d reſpicit cōitatē patris & filii.
In determinando aūt de regimīe coniugali
hunc tenebimus ordinē: quia prīo dicemus
quale ſit ipm̄ coniugiū & quales uxores: &
q̄les ciues: etiā maxīe Reges & prin. deceat
ſumere. Deīde oſtendem⁹ q̄liter uiri ſuas uxo
res regere dēant. & ad quas uirtutes & ad q̄
opa eas debeant ordinare. In oſtendendo
q̄dē quale ſit ipm̄ coniugiū primo declarā
dū occurrit coniugiū eſſe aliq̄d ſecundū na-
turā & ꝙ hō nataraliter ē animal coniugale.
¶Sciendum ergo ꝙ ph̄s. viii. ethi. uolens
oñdere q̄lis amicicia ſit uiri ad uxorē: pbat
amiciciā illā eſſe ſecundū naturā. adducēs tri
plicē rationē ꝙ hō ſit naturaliter animal cō
iugale. Prima ratio ſumit̃ ex parte ſocietatis
hūanæ. Secunda ex parte procreationis plis
Tertia ex parte opeꝝ. Probat̃ enim ī primo
capitulo ſecundi libri hominē eſſe naturali-
ter animal ſociale & cōicatiū. Cōitas autem
in uita humana: ut ſupra tangebatur ad qua
druplex genus reducit̃. qa quædā eſt cōmu-
nitas dom⁹ quædā uici: quædam ciuitatis: q̄
dā regni. Omnes aūt heæ conitates præſup-
ponunt cōitatē domeſticam. cum ergo do-
mus ſit prior uico: ciuitate: & regno. homo
naturaliter magis ē animal domeſticū q̄ ci-

uile. Et cõitas domus magis uidet̃ naturalis
ipſi homini q̃ cõitas uici: ciuitatis: & regni.
Nã ſi cõſiderent̃ ea ad q̃ ordinat̃ cõitas do/
meſtica, nõ uidet̃ habere dubiũ quin cõitas
dom⁹ magis ſit naturalis homini q̃ uici: ciui
tatis: & regni. ordinat̃. n. dom⁹ ad nutritio
nẽ: q̃ maxime ẽ neceſſaria ĩdiuiduo: & q̃ ma
xĩe expedit bono ꝓprio: ordinat̃ etiã ad ge
nerationẽ q̃ maxĩe expedit cõſeruatiõi ſpe/
ciei & bono cõmuni. Vicus aũt ciuitas & re
gnũ nõ ſic ĩmediate ordinant̃ ad nutritionẽ
ꝓpter bonũ pſonæ ꝓpriæ: & ad gñatiõem
ꝓpter cõſeruationẽ ſpẽi ſicut cõitas dom⁹.
nã ſi p̃dictæ cõitates ordiant̃ ad nutritiõem
& ad gñonem: hoc ẽ ꝓut ex bõitate eaꝝ cõ
ſurgit bõitas ipi⁹ dom⁹. ipa eni domus ẽ in/
de melior: ſi eſt in bono uico uel ĩ bona ciui
tate: aut in bono Regno. Si ergo magis ho
mo ẽ naturaliter animal domeſticũ q̃ politi
cũ. cũ p̃ria cõitas ipſius dom⁹ ſit cõiunctio ui
ri & uxoris. ſeq̃tur ex pte ipſius cõitatis hũa/
næ: ꝙ hõ magis ſit animal cõiugale q̃ politi
cũ: & ꝙ magis ſit cõicatiuũ cõitate cõiugali:
q̃ cõitate uici ciuitatis & regni. qa dom⁹ cu/
ius regimen primũ ẽ coniugale: eſt prior ui/
co regno & ciuitate. Hanc aũt rõnem tãgit
phũs. 8. ethi. dicens. homo enim natura ma
gis eſt cõiugale animal q̃ policitũ. quãto do
mus ẽ prior & magis neceſſe ciuitati. ¶ Se/
cundo hõ eſt naturaliter aĩal cõiugale ex pte
ꝓcreatõis prolis. Nã illud maxĩe uidet̃ natu
rale. ad qđ hõ habet naturalẽ impetũ. q̃re cũ
hõ & oĩa aĩalia naturaliter ĩclinent̃ ut uelint
ꝓducere ſibi ſimile. qa in hõibus hoc debite
fit per coniugiũ hõ naturaliter ẽ animal cõ
iugale. Hãc aũt rationẽ tangit phũs. i. poli.
&. 8. ethi. ubi probat coniugium cõpetere
hõi ſm naturã. qa naturale ẽ hoĩ & oĩb⁹ aĩa
libus. hr̃e naturalẽ impetũ ad producẽdũ ſi/
bi ſimille. ¶ Tertia rõ ſumit̃ ex parte opeꝝ
qa ut dicit̃. 8. ethic. confeſtim eni diuiſa ſunt
opa uiri & uxoris. opa eni uiri uident̃ eſſe ĩ
agẽdo q̃ ſũt fiẽda extra domũ: opa uero uxo
ris ĩ cõſeruãdo ſupellectilia uel ĩ opãdo aliq̃
ĩtrã domũ. ponẽtes ergo ꝓpria ad cõe ut cũ
uxor ꝓpria ſua opa ĩ bonũ uiri: uel ĩ bonũ to
ti⁹ dom⁹. & uir ꝓpria ſua ordinat ĩ bonũ do
m⁹ & ĩ bonũ uxoris. ſufficiũt ſibi ĩ uita. ut dr̃
.8. ethi. Nã ſic ꝓpria ordinare ad bonũ cõe
facit ad quãdã ſufficientiã uitæ: quare ſi natu
rale ẽ homini hr̃e impetũ ad ſufficiẽtiã uitæ
naturale ẽ ei ꝙ uelit eſſe aníal coniugale. ſed
ſi coniugiũ ẽ qđ naturale: ſequit̃ ꝙ fornica/
tio q̃ contrariatur coniugio ſit uniuerſaliter
a ciuibus uitãda tanq̃ aliqđ contrariũ rei na/
turali. quã uidelicet fornicationẽ & uniuerſa
liter oẽm uenereoꝝ uſũ illicitũ. tanto magis
decet eos meliores & uirtuoſiores eẽ. ¶ Hiis
uiſis q̃dã dubitatio uidet̃ ex dictis oriri. Nã
ſi coniugiũ ẽ hõi naturale: rep̃henſibilis eſt:
igit̃ quicũq; non dat opam: ut coniugio co/
pulet̃. Sed hec dubitatio: ſi conſiderent̃ iã
dicta: de leui refellit̃. Nã ſi naturale ẽ hõi eẽ
animal coniugale: q̃cũq; renuit coniugẽ du
cere non uiuit ut homo. ſed non uiuer̃ ut ho
mo poteſt eẽ dupliciter: Vel qa eligit uitã ſu
pra hoĩem & uult continere: ut uacet contẽ/
plationi ueritatis. & opibus diuinis. uel non
uiuit ut homo: quia eligit uitã ĩfra hoĩem &
uiuit ut beſtia quare ſicut dicebam⁹ de ſocie
tate politica. uidelicet ꝙ eligens ſolitudinẽ
& nolens ciuiliter uiuere: uel eſt beſtia: uel ẽ
deus. Sic & de coniugio dicere poſſum⁹. Nã
nolẽs coniugaliter uiuere. uel hoc ẽ: q̃a uult
liberi⁹ fornicari. q̃re eligit ſibi uitã ĩfra ho/
minẽ. & ẽ quaſi beſtia: uel hoc ẽ: qa uult ſe
dare ſpeculationi ueritatis. & diuinis opib⁹
quare eligit ſibi uitã ſupra hominẽ & ẽ quaſi
de⁹. non nubẽtes ergo ſi dent ſe potioribus
bonis q̃ ſint bona coniugii: licet non uiuant
ut hoĩes: non tñ ꝓpter hoc male agunt: qa
ſunt quaſi dii: & ſunt hominibus meliores.

¶ Q đ oẽs ciues & maxĩe reges & pricipes debẽt ſuiſ cõiugib⁹ ĩdiuiſibilr̃ adherer̃. ca. viii

PROBAT aũt phũs: ꝙ decet con/
iugia ĩdiuiſibilia eſſe. Ad qđ oſten
dẽdũ adducere poſſum⁹ duas uias
quas philoſophi tetigerũt. Pria uia ſumit̃ ex
parte

parte fidei: uel ex parte amicitiæ naturalis q̄ debet eē inter uirū & uxorē. Secūda uero ex parte ꝓlis. ℭ Pria uia ſic patet: nā cū nūq̄ aliqs fideliter amicet̄ alicui: ſi ab amicitia eius diſcedat ſi īter uirū & uxorē debitā fidē: uel fidelē amicitiā ſaluare uolum⁹: ne ſit ibi uiolatio fidei: oportet uiꝝ indiuiſibiliter ſuæ adherere uxori & ecōuerſo: cū eni īter uirū & uxorē ſit amicitia naturalis: ut ꝓbat̄. 8. ethi. cū nō ſit naturalis amicitia inter aliquos: niſi obſeruēt ſibi debitā fidē: ad hoc ꝙ coniugiū ſit ſm naturā: & ad hoc ꝙ īter uxorē & uirū ſit amicitia naturalis: oportet ꝙ ſibi iuicē ſeruēt fidē: ita ꝙ ab inuicē nō diſcedāt. ℭ Hāc āt uidet̄ tāgere Valeri⁹ maxim⁹ i libro de factis mēorabilib⁹ capitulo de iſtitutis antiqs ubi ait. Q d̄ repudiū īter uxorē ipam & uiꝝ a tpe quo urbs Rōana fuit cōdita: uſq; ad cēteſimū: & qnquageſimū quoq; annū nullū īterceſſit. Primus āt q dimiſit uxorē ſterilitatis cā: fuit Spuri⁹ Carbili⁹: q quāq̄ tolerabili rōne mot⁹ uideret̄: rephēſione tn̄ nō caruit qa cūcti arbitrabāt̄ cupiditatē liberoꝝ cōiugali fidei non debere ꝑponi. Fides ergo ſm Valeriū maximū quā obſuari debet uir uxori & ecōuerſo: uī eē una cā pp quā coniugiū māere debet īdiuiſibile: & inrepudiatū. Decet ergo oēs ciues cōiūgi ſuis uxorib⁹ īdiuiſibiliter abſq; repudiatiōe: tāto magis hoc decet reges & pricipes quāto magis ī eis relucere debet fidelitas: & cæteræ bonitates. ℭ Secūa uia ad iueſtigādū hoc idē ſumit̄ ex parte ꝓlis. Nā licet cōiugiū ēt ſi ſit ſterile īdiſſolubile manere debeat: qa cupiditas filioꝝ ꝑponi nō debet fidei cōiugali. attn̄ ſi aſſit ibi bonū ꝓlis: qa proles ē quoddā cōe bonū: ī quo cōiūgit̄ uir & uxor rōe ipſius ꝓlis decet uxorē uiꝝ & econuerſo: īdiuiſibiliter adherere. Videm⁹ eni ꝙ ſemp cōe bonū eo ꝙ cōe eſt: cōiūgit participātes bono illo. Sicut ergo ciuitas cōiūgit & cōtinet ciues ipos ne a ciuilitate recedāt: eo ꝙ ſit quoddā cōe bonū ipſorū: ſic filii coniūgūt & cōtinēt ipos parētes: ne ab inuicē recedant: eo ꝙ ſint quoddā cōe bonū ipſorū: ſemp eni de rōne cōis ē ꝙ contineat: uniat: & coniūgat ſicut de rōne ꝓprii ē ꝙ diuidat & diſtinguat. Hāc āt rōnē tāgit phūs. 8. ethi. dicēs ꝙ qa cōe continet & coniūgit: filii eo ꝙ ſint cōe bonū utroruq; cōiugiū uidet̄ eſſe cā quare ſit ipſorū coniūctio. V n̄ ſubdit ꝙ ſteriles citius diſſoluuntur dicit aūt ſteriles citi⁹ diſſolui: non qa licita ſit diſſolutio coniugii etiā ſi non adſit illi fœcūditas filioꝝ ut ſupior rō pleni⁹ oſtēdebat. attn̄ ſi in coniugio aſſit ibi bonū prolis non ſolū ex fide q̄ in coniugio eſt ſeruāda: inclinātur coniuges: ut ſibi iuicē inſepabiliter adhereāt inclinātur ex ipſa prole: q̄ ē ipſorū cōe bonū ymo eo ipſo ꝙ aliqui ſunt amici uni⁹ habēt quādā inclinationē ut ſint amici inter ſe: parētes q naturaliter diligūt ſuā prolē ex dilectione naturali quā hn̄t ad ipam: augmētat̄ eorū amicitia naturalis. Sꝫ cū oīs amor uim quādā unitiuā dicat augmentato amore pp prolē genitā: augmētat̄ eoꝝ ꝓpoſitū ut uelint inſepabiliter pmanere. Patet ergo ꝙ decet oēs ciues non ſolū pp bonū fidei coniugalis ſed etiā pp ipſam ꝓlē: ad quā ordinat̄ coniugiū inſepabiliter conuiuere ſuis uxoribus. Tāto hoc magis decet reges & pricipes quāto de ꝓle ſuſcepta ꝑ oibus aliis debēt diligentiorē hēre curā. In cura. n. regiæ prolis plus poteſt inferre nocumēti ipi regno: q̄ in cura cuiuſcūq; alterius: quare ſi amor & diligētia circa ꝓlem facit maiorē unionē coniugū: quāto maior cura & diligētia adhibēda eſt circa prolem regiā q̄ circa alias: tanto magis decet reges & pricipes q̄ diu ſuæ uxores uixerunt: eis inſeparabiliter adherere.

ℭ Quod oēs ciues & maxīe reges & prīcipes unā ſola uxore debēt eē contēti. Ca. ix.

a PVD aliquas ſectas non reputat̄ contradictamē rōis ꝙ unius & eiuſdē ſimul plures exiſtāt uxores: ſed ꝙ recta ratio dictet quoſlibet ciues. & maxīe Reges & principes unica coniuge debere eē contētos: triplici uia uenari poſſum⁹. Pria ſumit̄ ex parte ipſi⁹ uiri. Secūda ex parte ipſi⁹

uxoris. Tertia ē ex parte ꝑlis. ¶ Pria uia ſic
patet. Nā ſicut pluralitas ciboꝝ prouocat ad
nimiā repletionē. Sic pluralitas mulieꝝ pro
uocat ad nimiā cōcupiſcētiā uenereorū: q̄re
cū hmōi cōcupiſcētiæ: ſi fortes ſint obnubi
lāt mētē & rōnē ꝑcutiūt. Si idecēs ē oībus ci
uibꝰ nimis uacare uenereis & retrahere ſe ab
actibꝰ prudētiæ & ab opibus ciuilibꝰ. Inde
cēs ē eos plures hr̄e cōiuges: tñ tāto hoc ide
cēs ē magis regibꝰ & pricipibꝰ quāto plus in
eis uigere debet prudētia & itellectus: & quā
to plus uacare debēt & magis eē ſolliciti cir
ca opa ciuilia & circa ſalutē regni: quā aliqui
alioꝝ: ne ergo p nimiā opā uenereoꝝ nimis
retrahant̄ ab hmōi cura: idecēs ē eos plures
hr̄e uxores. ¶ Scđa uia ſūit̄ ex pte ipiꝰ uxo
ris. Nā ſicut ex pte uiri idecēs ē uxoꝝ plurali
tas: ne pp nimiā opā uenereoꝝ uir a cura de
bita retrahat̄. Sic hoc idecēs ē ex pte uxoris:
ne uxor a ſuo cōiuge nō debite diligat̄. Nā i
ter uxorē & uirū debet eē amor magnꝰ qa i
ter eos: ut ꝑbat̄. 8. ethi. ē amicitia excellēs &
naturalis: ſ; cū excellēs amor nō poſſit eē ad
plures: ut uult phūs. 9. eth. idecēs ē eos quoſ
cūq; uiros uel ciues plures hr̄e uxores: quia ut
eas non tāta amicitia diligerēt: q̄ta iter tātas
cōiuges eē debet maxīe tñ hoc idecēs ē regi
bus & pricipibꝰ: qa ne idebite utāt̄ uenereis
eos & ſuas cōiuges maxime reſeruari debet
amor debitꝰ cōiugalis. ¶ Quarta uia ad in
ueſtigādū hoc idē ſūit̄ ex nutritiōe filiorū.
Nā cū cōiugiū ſit quid naturale: qūo debito
mō fieri debeat maxīe īueſtigari pōt p ea q̄
i aliis aīalibꝰ cōſpicimꝰ. Videmꝰ āt ut cōiter
alii doctores tradūt: ꝙ i aliqbꝰ aīalibꝰ ſola fe
mella ſufficit ad nutritionē filiorū: ut patet i
canibꝰ: i gallinis & i pluribꝰ aliis aīalibꝰ: q̄re
cū cōiūctio maris & fœīæ i oībꝰ aīalibꝰ ordi
net̄ ad bonū ꝑlis: i illis aīalibus: in qbꝰ ſola
fœīa ſufficit ad nutritionē filioꝝ: non refert
utrū unꝰ maſculus pluribꝰ cōiūgat̄ fœmellis
nec ēt refert: utrū durāte partu maſculꝰ cōui
uat fœīæ: ſed ſola fœia nō ſufficit ad ꝑſtādū
filiis debitū nutrimētū: unꝰ maſculꝰ nō ad
hereat niſi uni fœīæ: & q̄ diu durat tps partꝰ
pp nutritionē filiorū: ut p; i colūbis & i aliis
pluribꝰ gnībꝰ auiū: q alternati oua fouēt: &
onerū filioꝝ ptē portat fœmella: & ptē ma
ſculꝰ. Cū igit̄ ad ſupportādū onera coniugii i
hoibꝰ nō ſufficiat ſola fœīa naturale ē hoibꝰ
ut unꝰ uir uni mulieri nubat. Ea. n. naturalia
iudicare debemꝰ q̄ ſūt ut i pluribꝰ: ut natura
le ē hoi ꝙ ſit dexter, licet cōtigat aliquos eē
ſiniſtros. Sic qa ut i pluribꝰ ſola fœīa nō pōt
portare onera matrimonii: nec ſufficit ad ꝑ
ſtādū filiis oīa neceſſaria & debitū nutrimē
tū. ¶ Licet ergo forte aliq̄ mulieres qa facul
tatibꝰ habūdāt: ſufficerēt ad ꝑſtādū filiis de
bitū nutrimētū: qa tñ naturale non ē iudicā
dū illud qđ eſt ut in paucioribꝰ. Sed qđ ē ut
in pluribus: reliquū eſt: ut in hoibus iudicet̄
qđ naturale: ut tā mas q̄ fœīa ſupportēt one
ra filioꝝ. Sed cū in aliis aīalibus: in qbus tā
mas q̄ fœīa ſupportāt onera filioꝝ: q̄diu fi
lii indigent parentibus. Naturale ſit ut unus
maſculus uni adhereat fœīæ: ſeqt̄ in hoībus
eſſe qđ naturale ut q̄ diu filii indigent paren
tibus: tā diu unꝰ maſculus uni fœīæ p coniu
giū copulet̄. Sed filii q̄ diu uiuunt indigent
ope parentū: decens eſt ut ſemp p coniugiū
hūanū unꝰ maſculus uni ſoli fœīæ copulet̄.
Non. n. ſic eſt de hoibus ſicut de aīalibꝰ aliis
qa eis natura ſufficiēter parat uictū: ut ſupra
in primo capitulo huius ſecūdi libri plniꝰ
dicebat̄. Poſtq̄ ergo pulli auiū appoſuerunt
debitas pennas: & ꝑuenerūt ad debitū incre
mentū: p ſeipſos pñt ſibi debitū cibū q̄rere:
& non ulteriꝰ egent ope parētū: qa in talibꝰ
ſufficit: ꝙ durante tpe partus maſculus cōui
uat fœīæ: & unus uni adhereat. Sed cū hoīes
toto tempoꝛe uitæ ſuæ egeāt opibus & facul
tatibus parentum: qa eis cibus congruꝰ: non
ſufficienter a natura parat̄. Sic ſe debent ha
bere mas & fœmina per coniugiū in homi
nibus: ſicut in auibus alternatim ſupportāti
bus onera filiorum ſe habent maſculus &
fœmina tempore partus. Sed cum dictum
ſit ꝙ toto tempore partus in huiuſmodi aui

bus maſculus

bus maſculus ſimul conuiuat fœiæ: & unus uni adhereret. Sequit᷑ ꝙ in hoibus: per totā uitā coniuges ſimul conuiuant: & unus quidē uni adhereat. quare ſi nolētes adherere coniugio: decens eſt eos adherere ſm modū & ordinē naturalē decet oēs ciues una ſola uxore eē contentos. Et tanto magis hoc decet reges & principes: quanto decet eos meliores eē aliis: & magis ſequi ordinē naturalē. Patet ergo ꝙ non ſolū ex parte uiri & uxoris: ſed ēt ex parte prolis: uir non niſi uni fœminæ debet per coniugiū copulari.

¶ Q d᷑ cōiuges oīum ciuiū: & maxīe regnū & pricipū uno uiro debēt eē cōtētæ. Ca. x.

QVAMVIS apud aliquas ſectas: ut apud ſarracēos: & apud forte aliquas alias barbaras nationes non reputet᷑ icongruū unū uirū: ēt ſimul hr̄e plures uxores. apud nullas tn̄ gētes ſm quaſcūꝙ leges uiuentes nunꝗ̄ hoc fuiſſe indultum ut ſimul una mulier plurib⁹ uiris per coniugiū copulet᷑. Magis. n. repugnat apparentibus & his ad quæ coniugiū ordinat᷑ unā fœminā ſimul pluribus nubere uiris: ꝗ̄ unū uirū pluribus fœis. ymo & in lege diuina ut in ueteri teſtamēto ex aliꝗ̄ diuina diſpēſatione uel propter aliquā figurā & ſignationē legimus unius uiri plures fuiſſe uxores. tn̄ ꝙ reperit᷑ in paucis: uel ꝙ repitur in aliquo caſu uel ex aliqua rationabili cā permiſſum: communē legē turbare non debet: ſm. n. commune dictamē rationis deteſtabile eſt unū uirū ſimul plures hr̄e uxores. deteſtabilius tn̄ eēt ſi una fœia per coniugiū ſimul pluribus copularet᷑ uiris. Coniugiū. n. ad quatuor comparari poteſt. ex quib⁹ ſumi pn̄t quatuor rationes per quas inueſtigare poſſum⁹ oino deteſtabile eſſe unā fœiam nuptam eē pluribus uiris. In coniugio. n. primo reſeruat᷑ ordo naturalis. Nam naturale eſt fœminā eſſe ſubiectā uiro. eo ꝙ uir prudentia & intellectu ſit præſtātior ipſa. Secūdo ex coniugio conſurgit pax & amicitia. Multas. n. guerras & multas diſcordias ſedari uidem⁹ eō ꝙ inter partes contrahuntur coniugia. Tertio ex coniugio orit᷑ ipſa proles: ordinatur. n. coniugiū non ſolū ad conſeruationē ordinis naturalis & ad debitā pacē. Sed ēt ordiat᷑ ad ꝓcreationē filiorū. Quarto ſicut ordiat᷑ coniugiū ad filiorū ꝓcreationē: ſic ordiat᷑ ad eorū debitā nutritionē. Inconueniens eſt ergo unā coniugē eē plurimū uiroꝝ ꝗa p hoc oīa p̄dicta. 4. ipediunt᷑. Tollet᷑. n. ex hoc naturalis ordo nō reſultabit ide pax & concordia: ſed magis deſſēſio & inimicitia. nō erit debita ibi ꝓcreatio filiorū. nō tribuet᷑ filiis debitū nutrimētū. ¶ Q d᷑ āt ex hoc tollat᷑ naturalis ordo: uidere non ē difficile. nā ſm ordinē naturalē ut pꝫ p phūꝫ i poli. ſēp uir dꝫ eē p̄ eminēs. mulier uero dꝫ eē ſubiecta. Rurſ⁹ ſm ordinē naturalē i eis de opib⁹ null⁹ æꝗ̄ p ſe duob⁹ uel plurib⁹ pōt eē ſubiect⁹. ſi. n. aliꝗ̄ pſona duob⁹ ſubiicit᷑ hoc non ē æꝗ̄ p ſe: ſed hoc ē ꝗa un⁹ ad aliū ordinat᷑: ut ſi ciuis ſubiicit᷑ ꝓpoſito & regi oꝫ ꝓpoſitū illū ad regē ordiari eē ſub ipo: repugnat ergo ordini naturali eundē duob⁹ eſſe ſubiectū. ꝗre ſimiliter debet eſſe ſubiecta uiro. ex quo totā ſui corpis ptātē uni uiro tribuit. contra ordinē naturalē eſt ut uiro alteri ſit ſubiecta. Nā & ſi idē pōt dn̄ari plurib⁹ ut plures ſūt. eūdem tn̄ obedire plurib⁹ pricipātib⁹: ut plures ſūt ſm naturalem ordinem eſſe nō pōt. ꝗre & ſi deteſtabile eſt plures fœias coniuges eſſe uni⁹. unā tn̄ nubere ſimul uiris plurib⁹ deteſtabili⁹ eſſe debet. Decet ergo coniuges oīum ciuiū uno uiro eſſe contentas. multo magis tn̄ hoc decet conſuges regū & pricipū: ꝗa i eoꝝ coniugio magis ꝗ̄ i alio decet naturalē ordieꝫ conſuare.

¶ Scdo hoc idem iueſtigari poteſt ex ipſa pace & concordia ad quā coniugiū ordiat᷑. Nā cū ꝗlibet moleſte ferat ſi i uſu ſuæ rei delectabilis ipedit᷑ abſqꝫ diſſenſione & diſcordia eē non pōt: ſi una fœia p coniugiū pluribus copulet᷑ uiris. cū. n. un⁹ illorū in uſu rei delectabilis alterū ipediret: inter eos guerra & inimicitia orirer᷑. ymo ꝗlibet illorū uiro

rũ contra parẽtes & con ſãguíeos uxoris ad innimicitiã moueret̃ : eo ꝗ ſuã cõiugẽ alteri uiro p cõiugiũ ſubiecerũt. Ex cõiugio igr̃ ꝗ ordiat̃ ad pacẽ & ad amicitiã lis & diſcordia orireť. q̃re decet cõiuges oiuꝫ ciuiũ uno uiro eẽ cõtẽtas. Tãto tñ hoc magis decet cõiuges regũ & pricipũ q̃to lis & diſcordia pricipãtiũ eſt piculoſior & magis cauẽda q̃ oíum alíorũ. ℂ Tertio hoc idẽ patet ex generatiõe ꝓlis : ad quã cõiugiũ ordiat̃. Impedit̃ .n. ipa fæcũditas filiorũ : ſi una fœmia pluribꝰ cõiũgat̃ uiris. Vñ & meretrices cõſpicimꝰ eẽ magis ſteriles q̃ alias mulieres. igr̃ ex parte ꝓcreatiõis filiorũ oĩno idecẽs eſt unã fœminã plures hr̃e uiros. nã ſi unꝰ maſculꝰ põt plures fæcũdare fœias. Vna tñ fœia nõ ſic fæcũdari põt a pluribꝰ uiris. ymo ĩpedit̃ fæcũditas eiꝰ ex pluralitate uirorũ. q̃re ſi cõiugiũ pricipaliter ordiat̃ ad bonũ ꝓlis. Decet cõiuges oium ciuiũ : ne ĩpediat̃ eaꝝ fæcũditas uno uiro eẽ cõtẽtas. tãto tñ hoc magis decet regũ & pricipũ cõiuges. q̃to in tali cõiũgio ꝑculſior eſt ſterilitas filiorũ. Diligẽter ergo aduertere debent ſingulæ mulieres : q̃ ſuis uiris ꝑ cõiugiũ copulẽt̃. q̃ta diligẽtia debeãt ad ſuã pudicitiã obſeruare. & q̃to cõatu fidẽ ſuis uiris obſeruẽt. qa ſi eẽ nõ põt & deteſtabile eſt. ẽt ꝑ cõiugiũ fœiam uiuẽte uiro ſuo : uiro alio copulari : magis deteſtabile ẽ alicui uiro fornicarie cõmiſere. ℂ Quarto hoc ĩueſtigare poſſumꝰ ex filiorũ debito nutrimẽto. nã ex hoc parẽtes ſollicitãt̃ circa pueros. qa firmiter credũt eos eẽ eorũ filios qcqd ergo ĩpedit certitudinẽ filiorũ : ĩpedit ne patres diligẽter eis ꝓuideãt in hereditate & in debito nutrimẽto. Sed ſi una fœia pluribꝰ nubat uiris : patres de ſuis filiis certi eẽ nõ poterũt q̃re nõ adhibebũt illã diligẽtiã quã debẽt ut ſuis filiis debite in nutrimẽto & in hereditate ꝓuideãt. deteſtabile eſt ergo unũ uiꝝ plures hr̃e uxores. ſed deteſtabilꝰ eſt unã uxorẽ plures hr̃e uiros. qa ꝑ hoc magis ĩpedit̃ certitudo filiorũ. q̃re ſi decet oẽs ciues certos eẽ de ſuis filiis. ut eis diligẽter ꝓuideãt ĩ hereditate & ĩ nutrimẽto. decet cõiuges oium ciuiũ uno uiro eẽ contẽtas. tãto tñ hoc magis decet coniuges regũ & pricipum q̃tũ in cura circa eorũ filios periculoſior eſt q̃ in cura alíorũ.

ℂ Q̃ď decet oẽs ciues : & maxíe oẽs reges & pricipes non ducere coniuges ſibi nimia conſanguineitate coniunctas. Ca. xi.

Crederet forte aliqs : Dũ tñ una fœia ꝑ cõiugiũ uni copulet̃ uiro. licitũ eẽt illud cõiugiũ cuiuſcũꝗ gñris : uel cuiuſcũq3 cõſãguineitatis eẽ habeãt uir & uxor. S3 ꝗ ſit cõtra rõnis dictamẽ ꝗ cũ parẽtibꝰ & cõſãguieis nimia cõſãguieitate cõiũctis nõ ſit ieũdũ cõiugiũ : triplici uia uẽari poſſumꝰ. Pria ſũit̃ ex debita reuerẽtia q̃ ẽ parẽtibꝰ & cõſãguieis exibẽda. Scda ex bono qď ex cõiugio cõſurgit. Tertio ex malo qď ide uitat̃. ℂ Pria uia ſic p3. nã cũ ex naturali ordie debeamꝰ pẽtibꝰ debitã ſubiectionẽ. & cõſãguieis debitã reuerẽtiã. Cũ hmõi reuerẽtia debita nõ reſuet̃ iter uiꝝ & uxorẽ ꝑp ea q̃ iter eos mutuo ſũt agẽda : dictat naturalis rõ q̃ nimis ꝓpiq̃ ex ſuo gñre nõ ẽ ꝑ cõiugiũ ſociãda. ymo adeo uidet̃ hoc naturali rõni conſẽtãeũ ꝗuix ſint aliq̃ gẽtes nõ exceptãtes pſonas aliqs a coniugio cõtrahẽdo. Vñ & phũs. 2. poli. ſola rõne naturali ductꝰ exceptat : pſonas aliqs a contractione connubii. nũq̃. n. fuit licitũ alicui : & apď nullas gẽtes pmiſſũ ĩueĩmꝰ : ut qs cũ matre contraheret. nã uxor debet eẽ ſubiecta uiro. ĩcõuẽíẽs ãt eẽt ſic matrẽ filio eẽ ſubiectã. Nõ licet ergo filiis cõtrahere cũ pẽtibꝰ. ꝑp mutuã reuerẽtiã quã ſibi ĩuicẽ debẽt. Sic ẽt ñ licet eis cõtrahere cũ conſãguíeitate coniũcti. niſi ĩ diſpẽſatione & ĩ caſu : nã ꝓpter aliqď magnũ bonũ ide poſſet conſurgere : concedit̃ aliqũ alicui ĩ aliqo caſu. ꝗ cõiter aliis denegat̃. ratiõe ergo reuerẽtiæ debitæ cõſãguieis q̃ ĩ agẽdis ĩter cõiuges cõgrue reſuari ñ pñt. niſi ex diſpẽſatiõe & ĩ caſu iter pſonas nimia conſãguieitate cõiũctas ñ ſũt cõnubia cotrahẽda. Decet ergo oẽs ciues non contrahere coniugia

iūgia cum quibuſcunq; perſonis. Tantò tñ hoc magis decet reges & principes: quanto magis eos obſeruare decet ordinē naturalē. ¶ Secunda uia ad inueſtigandum hoc idē ſumit̃ ex quodam bono quod in matrimonio conſurgit. Dicebat̃ enim in præcedenti capitulo ꝙ ex contractione coniugii īter ipſos contrahētes orit̃ pax & concordia. Sed cū īter conſāguineos ex ip̄a ꝓximitate carnis ſufficiens quidem amicitia eſſe uideatur dictat naturalis ratio coniugia contrahēda eē īter illos: q non ſūt nimia conſanguineitate coniūcti: ut quos carnis coniūctio p dilectionē & amicitiā non coniūgit coniūgat contractio copulæ coniugalis. Decet ergo oēs ciues non contrahere cū pſonis nimia conſāguineitate coniūctis. Magis tñ hoc decet reges & pricipes: qa q̄to ſunt in maiori ſtatu & in altiori gradu, tāgo magis egēt affinitate & amicitia aliorū. Nā ſm phūm in eth. q̄to arbor eſt altior, tātò magis idiget ſuſtētamētis: ne quatiat̃ a uēto. Reges ergo & principes q̄to in altiori gradu exiſtunt: tanto indigēt hr̄e maiores & plures: tā affines q̄ conſāguineos & amicos. ¶ Tertia uia ad inueſtigādū hoc idē ſumit̃ ex malo qd̕ p cōiugiū uitat̃. Per coniugiū. n. non ſolū ꝓducit̃ bonū prolis: ſed etiā uitat̃ īteperātiæ malū. Q ui. n. caſtitatē ſeruare non poſſunt: ne ſint nimis intēpati qbuſlibet fœminis ſe miſcēdo expedit eis inire cōnubia. ut una uxore contēti ab itēpātia retrahāt̃. Cū. n. concupiſcētiæ carnis ſi nimiæ ſint: rōnē pcutiāt ut ſupra pluries dixim⁹. Expedit qbuſlibet uolētib⁹ uigere ratione & intellectu non nimiā opā dare uenereis. Cū ergo ad pſonas nimia affinitate coniūctas habeat̃ naturalis amor: ſi ſupra amorē illum ſupaddat̃ amicitia coniugalis, īter coniugales ſic ſe hn̄tes tāta multiplicaret̃ dilectio ꝙ oporteret eos nimiū uacare uenereis. Decet ergo oēs ciues nō inire connubia cū pſonis nimia conſāguineitate coniūctis: ne dādo nimis opā uenereis pcutiat̃ eorū ratio: & retrahāt̃ a curis debitis & a ciuilibus opib⁹. Tāto hoc ergo magis decet reges & pricipes. q̄to ipſi plus uigere debent prudentia & intellectu. & q̄to mai⁹ periculū poteſt regno conſurgere: ſi reges & pricipes circa ſalutē regni & circa ciuilia opa non diligētes itendant. In nimis ergo ꝓpinquo gradu conſāguineitatis non eſt matrimoniū contrahendū. Terti⁹ tñ & quartus gradus quia a ꝓpinquitate deuiare incipiunt: ſi diſpenſatio aſſit propter bonū alquod proſequendū. uel magnum malū uitandū contrahi poterit copula coniugalis.

¶ Q uomodo reges & principes: & uniuerſaliter omnes ciues: decet uxores acipere ornatas exterioribus. Capitulum. xii.

b ONORVM aūt q̄dā ſunt bona aīæ. ut uirtutes & boni mores: q̄dā uero ſūt bona corporis. ut pulchritudo: māſuetudo: & agilitas & cætera talia. Q uædā āt dicūt̃ exteriora bona, quæ q̄tū ad pſens ſpectat in triplici genere hn̄t eē. nā honorabilitas generis, pluralitas amicorū & multitudo diuitiarū. īter bona exteriora cōputāt̃. ut patet p phūm. i. retho. Cū ergo reges & pricipes uolunt alicui per coniugiū copulari: attēdere debēt ut pſona illa quā ſibi in coniugem optat ſit oib⁹ his bonis ornata. Non tñ æque pricipaliter itēdere debēt ad tria prædicta bona. Sed ad nobilitatē generis: & ad multitudinē amicorū inter exteriora bona debēt intēdere quaſi prio & per ſe. Sed pluralitas diuitiarū eſt intendenda quaſi ex cōſequēti. Decet. n. eos talē uxorem acceptare: quæ ſit nobilis genere: & per quā acquirāt multos amicos nobiles & potentes. ſed ꝙ per uxorem illā acquirat̃ diuitiarum copia: intendendum eſt quaſi ex cōſequēti. Magis autem attendendendū eſt in coniuge: ut in proſequēdo patebit: honorabilitas generis: & pluralitas amicorū: q̄ multitudo diuitiarum. Omnia tamē hæc tria aliquo modo ſunt attendēda. Ordinat̃. n. cōiugium ut patet ex dictis: ad debitam ſocietatem ad pacificum eſſe: & ad ſufficientiam

uilē potentiā & multitudinem amicorum.
¶ Secundo inueſtigare debent qūo polle
ant corporalibus bonis: ut qūo ſint magnæ
ſtaturæ: & ꝙ hēant formoſitatē & pulchri
tudinē corporalē. ¶ Tertio quia nō ſuffi
cit affluere bōis exterioribus: & pollere cor
poralibus: niſi aſſint ibi bōa mentis & aīæ
debent inquirere qūo uxores ducendæ ſint
temperatæ: & qūo ſint operoſæ circa exerci
tia licita & honeſta.

¶ Quod oēs ciues: & maxime reges &
principes nō decet ſuas uxores regere eodē
regimine quo regendi ſunt filii. Ca. xiiii.

q VIA nō ſufficit ſcire quale coniu
giū: & qualiter quis ſe hr̄e debeat
in uxore ducenda, niſi circa eā iā
ductā ſciat debite ſe hr̄e. Iō præmiſſis capi
tulis: rōnabiliter hoc annectit͛. ut ſciamus
qūo regimē nuptiale: quo regendæ ſunt cō
iuges ab aliis regiminibus eſt diſtinctū. Poſ
ſumus āt duplici uia inueſtigare: ꝙ alio regi
mine ſunt coniuges: & alio filii. Prima uia
ſumit͛ ex parte modi regendi. Secunda ue
ro ex parte operū fiendorū. ¶ Pria uia ſic
patet. Nā ſ̃m phōs. modus regiminis uni
uerſi reſeruat͛ in uno hoīe. uñ & ab eis hō
appellat͛ minor mundus. Nā ſicut totū uni
uerſū dirigit͛ uno principe. ut uno deo: qui
eſt intellectus ſeperatus & purus. ſic oīa quæ
ſunt in hoīe ſi debite regi debent: regenda
ſunt itellectu & rōne. ymo adeo modus uni
uerſi reſeruat͛ in quolibet hoīe: ꝙ populo to
tū ordinē cælorū ſaluauit in qualibet aīa rō
nali. Si ergo regimē totius uniuerſi aſſimi
lat͛ regimini qd͛ debet eē in uno hoīe. cū ci
uitas ſit pars uniuerſi: regimē totius ciuitatis
multo magis reſeruabit͛ in una domo. Nā
ſi dom⁹ eſt plus q̄ unus hō ſingularis: & ci
uitas eſt minus q̄ uniuerſū: ſi totū uniuerſū
per quandā ſimilitudinē reſeruat͛ in uno
hoīe. multo magis regimina q̄ ſunt in ciui
tate per quandā ſimilitudinē reſeruant͛ in
domo. Uñ & phūs. i. poli. regimina unius
dom⁹ aſſimilat regiminib⁹ ciuitatis. Ciuitas
āt q̄tū ad pn̄s ſpectat duplici regimine re
gi pōt. politico. ſ. & Regali. Dr̄ āt quis præ
eſſe regali dn̄io: cū præeſt ſ̃m arbitriū &
ſ̃m leges: quas ipſe inſtituit. Sed tūc præ
eſt regimine poli. qñ nō pōt ſ̃z arbitriū: nec
ſ̃m leges quas ipſe iſtituit ſed ſ̃m eas quas ci
ues inſtituerunt. Cū. n. principans in ciuita
te ipſe ſ̃m ſeipm principat͛ & ipſe leges in
ſtituit regimē illud ab eo regnante nomē ſu
mit & dr̄ regale. ſed cū leges nō inſtituunt͛
a pricipante: ſed a ciuibus. illud regimē nō
eſt denōiadū ab ipſo regnāte & pricipāte
ſed magis ab ipſa policia & ab ipſis ciuibus.
Dicit͛ ergo tale regimē politicū uel ciuile.
¶ His aūt duobus regiminibus in ciuitate
ſ̃m phūm in poli. aſſimilant͛ duo regimi
na domus: paternale & coniugale. Nā regi
mē paternale aſſimilat͛ regali. Coniugale ue
ro politico. Debet. n. uir præeſſe uxori regi
mine politico quia debet ei præeſſe ſ̃m cer
tas leges: & ſ̃m leges matrimonii: & ſ̃m cō
uentiones & pacta. Sed pater debet præeſſe
filiis ſ̃m arbitriū: & ſecundū regimen rega
le. Inter patrē. n. & filiū nō interueniūt cōi
tates & pacta: qūo eū regere debeat. Sed pa
ter ſecundū ſuū arbitriū prout melius uide
rit filio expedire: ipm gubernat & regit: ſi
cut & rex gentē ſibi ſubiectā regere debet ſe
cundū ſuū arbitriū: prout melius uiderit illi
genti expedire. Quare tale regimē recte dr̄
regale. Sed inter uirū & uxorē ſemper in
terueniūt quædā cōuētiōes & pacta & ſermo
nes quidā qūo uir hr̄e ſe debeat circa ipſam.
Dr̄ ergo tale regimē politicū: quia aſſimila
tur illi regimini quo ciues uocantes dn̄m oñ
dunt ei pacta & conuentiones quaſdā in ſuo
regimine obſeruare. ¶ Ex ipſo ergo mō re
gendi. quia unū eſt politicū: aliud regale.
Differt regimē coniugale a regimine pater
nali. Videmus. n. ꝙ regimē regale eſt magis
totale & naturale. Regimē uero politicū eſt
magis paternale & ex electione. Nā præeſſe
ragaliter eſt præeſſe totaliter & ſecundū ar
bitrium. Præeſſe uero politice eſt præeſſe

non totaliter

nõ totaliter nec ſimpliciter: ſed ẽm quaſdã cõuẽtiones & pacta. Rurſus licet oẽ regimẽ ſi ſit rectũ ſit naturale. attñ regimẽ politicũ quãtũcunq; ſit rectũ: non ẽ adeo naturale: ſicut regale. ymo illud regimẽ ẽ quodãmõ ex electiõe. cũ i tali regĩe ciues ſibi dñm eligãt. Ex hoc aũt maxĩe patet differẽtia inter regimẽ nuptiale & paternale. qa pater magis p̄eſt filiis ſimpliciter & totaliter q̃ uxori: Rurſus dominiũ paternale magis ẽ ẽm naturã q̃ cõiugale. aliquo eni mõ uxor iudicatᷣ ad paria. cũ uiro: & eligit ſibi uirũ. Filii aũt nõ ſic iudicantᷣ ad paria cum patre. nec eligant ſibi patrẽ: ſed naturaliter producũtur ab ipſo. Dicitᷣ dñiũ paternale eſſe plus ẽm naturam q̃ coniugale. quia licet ſit naturaliter animal coniugale. tñ ꝙ habeat hãc coniugẽ ue illã ẽ ſcdm placitũ & ex electione. ſicut homo naturaliter eſt aptus ad loquendũ: tñ ꝙ loq̄tur hoc ydeomate uel illo. hoc ẽ ſcdm placitũ & ex electiõe. cõiugale ergo regim̃ nõ ẽ ſic naturale ut paternũ. qa filii nullo modo eligũt ſibi patrẽ. ℭ Viſo q̃uõ differt regimẽ cõiugale a paternali ex modo regẽdi. qa unũ eſt magis ſimpliciter & naturale. aliud uero ẽ q̃ſi particulariter & ex electiõe. de leui uideri poteſt: q̃uõ differt hoc regimen ab illo: ex parte operũ fiẽdoꝝ. Nã pater ſic debet p̄eſſe filiis: ut ordinet eos ad alia opera q̃ uxorem. Nam filii inſtruẽdi ſunt ad opera militaria. uel ciuilia. quibus uacare debeãt cum ſint ad utilitãd quæ nõ ſũt inſtrendæ uxores: qa tali b⁹ uacare nõ debẽt. Patet ergo q̃uõ decet omnes ciues alio regimine præeſſe uxoribus: & alio filiis: tanto tñ hoc magis decet reges & principes: quãto ipſi plus obſeruare debent: quæ dictat ordo & ratio naturalis.

ℭ Quod oẽs ciues & maxĩe reges & principes: nõ decet ſuas cõiuges regere eodẽ regimine: quo regendi ſũt ſerui. Capitulũ. xv.

d ICEBATVR ſupius in domo eſſe tria diſtincta regimĩa. nuptiale quo uir p̄eſt uxori. paternale quo pater p̄eſt filiis & dñatiuũ quo præeſt ſeruis poſtq̃ ergo diſtinximus regimẽ coniugale a paternali qa paternale eſt magis totaliter & ſimpliciter. illud uero magis particulariter: & qa paternale ẽ magis ẽm naturã. illud uero ẽ quodãmodo ex electiõe. Rurſus qa ad alia opera ẽ hoc q̃ illud. Reſtat oſtẽdere q̃uõ cõiugale regimẽ differt a ſeruili. Q̄d aũt uir nõ debeat uti ſua cõiuge tãquã ſerua: triplici uia uenari poſſum⁹. Prima ſumitᷣ ex ip̄ſo ordie naturali. Secũda ex p̄fectiõe dom⁹. Tertia ex parilitate cõiugũ. ℭ Pria uia ſic patet: Nam tota natura mouetᷣ & regitᷣ a deo & a ſubſtãtiis ſepatis. unde & phũs i libro de bona fortũa ait. impetus naturales quos habemus i anima eſſe in nobis a deo tanq̃ a mouente naturã totam: Sic ergo in artificio facto a ſapiẽti artifice nõ iueniretᷣ aliquid ſuperfluum nec deficit in neceſſariis. quicquid ergo natura agit: & quicquid ergo natura præparatur oportet ordinatiſſimũ eſſe. quia ille naturam dirigit: a quo eſt oĩs ordo. Cũ ergo matrimoniũ ſit bene ordinatũ: maxime qñ unũ ordinatᷣ ad unũ officiũ: cum uxor naturaliter ſit ordinata ad generãdũ: non erit ordinata ad ſeruiẽdũ. Ideo dicitur. i. politi. ꝙ naturaliter diſtinguntur fœmĩa & ſeruus. Nam ut ipſe ait ibidẽ. nihil tale natura facit ſicut faciebant fabri formãtes delphycũ gladiũ. Apud delphos enim ſic fiebãt gladii ꝓpter pauperes: ita ꝙ unus gladi⁹ deſeruiebat pluribus officiis. utputa pauperes non ualentes plura habere inſtrumẽta faciebant aliq̄d inſtrumentum fabricari: quo poſſunt ad plura uti officia. natura aũt nõ ſic agit: ſed ut melius fiant res naturales: ſemp ad unũ officium principaliter ordiat unũ aliquid. unde & idẽ phũs ait. ꝙ unũquodq; orgãoꝝ optime p̄ficiet ſuum opus ſine multis operibus ſit ſeruiens ẽm naturã. quare cum natura ordinauerit coniugẽ ad generationem. idecẽs eſt ꝙ ordinetur ad ſeruiendũ. nõ ẽ ergo naturalis ordo uirũ præeſſe uxori eo regimĩe quo p̄eſt dñs ſeruis. licet ergo ſic ſit ẽm ordinẽ naturalẽ: cum apud aliquas gentes ſicut

apud barbaros: idē ſunt fœmina & ſeru⁹: ut recitat phūs. 1. poli. dicens ꝙ inter barbaros: fœmina & ſeruus eundē habent ordinē: ute bātur enim illi coniugibus tanq̄ ſeruis. Sed hoc ideo contingebat: ut recitatur ibidē: qa inter barbaros nullus eſt naturaliter princi pās ſed idē eſt eſſe naturaliter barbarū & ſer uū. Eſſe enī barbarū ab aliquo hoc eſt eſſe ex traneū ab eo: & non intelligi ab illo. Poteſt ergo quis eſſe barbarus huic uel illi: qa nō in telligit̄ ab hoc uel ab illo. Sicut theutonici ſūt barbari Italicis: & italici Anglicis. Ille tñ eſt barbarus ſimpliciter: qui ſeipſo eſt extra neus & ſeipſum non intelligit: ꝙ eſſe nō po teſt: niſi careat uſu ratiōis & intellectus. Sed cum carēs rationis uſu ſit naturaliter ſeruus: quia neſcit ſeipſum dirigere: & expedit ei ꝙ ab aliquo alio dirigatur. Idem ē eſſe natura barbarum & ſeruum. Quare ſi apud barba ros eundem habēt ordinem uxor & ſeruus hoc eſt ꝓpter rationis defectū: quia neſciunt diſtinguere inter regimen coniugale: & ſer uile: quare ſi decet ciues eſſe induſtres: & co gnoſcere modū & ordinem naturalē. Inde cens eſt ergo eos uti uxoribus tanquā ſeruis. Tanto tamen hoc magis indecens eſt apud reges & principes: quanto deteſtabilius eſt eos eē barbaros: & carere ratione & intelle ctu. Ex parte igitur ordinis naturalis: patet aliud eſſe regimen coniugale q̄ ſeruile: & nō eſſe utendum uxoribus tanquā ſeruis. ¶ Se cunda uia ad inueſtigādum hoc idem: ſumi tur ex parte perfectionis domus. Videtur. n. domus eſſe imperfecta & habere penuriam rerum & non ſufficere ſibi in uita: ſi uxo & ſeruus habeant eundem ordinem. Vnde di citur ſexto politicorum: ꝙ pauperes quia nō habent copiam ſeruitorū non habūdant in hiis quæ requiruntur ad perfectionē domus utuntur uxoribus & filiis tanquam ſeruis. ¶ Tertia uia ſumitur ex parilitate q̄ eſſe de bet inter uirum & uxorem. Nā licet uir debe at præeſſe uxori: eo ꝙ rōne præſtantior: nō tamē debet eſſe tanta imparitas inter uirum & uxorē ꝙ ea uti debeat tāquam ſerua: ſed magis tanquam ſocia. Non enī eſt tanta im paritas inter uxorem & uirum: quanta inter dominum & ſeruum. ymo uir & uxor quan tum ad aliquid ad paria iudicantur.

¶ Qđ deteſtabile ē in oībus ciuib⁹: & ma xīe in regibus & pricipib⁹ in ætate nimis iu uenili uti copula coniugali. Capitulū. xvi.

SERMONES uniuerſales ut in primo libro diximus: circa morale negocium minus proficiūt: deter minare ergo de coniugio: qa regimen cōiu gale eſt aliud a paternali & ſeruili: & oſtēde re ꝙ aliter debet ſe habere uir tā erga uxorē q̄ erga filios & ſeruos eſt ualde in uniuerſali notitiā tradere: quale ſit ipſum cōiugium & quō utendum ſit eo. Oportet ergo magis in particulari deſcendere: qualiter oēs ciues & maxime reges & principes debēt uti copula cōiugali. Sermones. n. uniuerſales circa mo res deſpiciendi nō ſunt: qa ignorātia uniuer ſaliū ſæpe facit particularia ignorare: ipis tñ uniuerſalibus ſermonibus ſunt particularia ad declarādū: quia cū negociū morale circa particularia cōſiſtat ſ̄m doctrinam philoſo phi. 2. ethi. In talibus particulares ſermones plus proficiūt: determinādū ē ergo particu lariter in qua ætate ſit utēdū cōiugio. ¶ Tā git enī phūs. 7. poli. quattuor rōnes proban tes ꝙ in ætate nimis iuuenili non eſt utēdū coniugio. Prima ratio ſic ſumit̄ ex electione filioꝝ. Secūda ex intēperantia mulieꝝ. Ter tia ex periculo eaꝝ. Quarto ex malo uiroꝝ. ¶ Prima uia ſic patet. Nā ſi in ætate nimis iuuenili cōiungātur uir & uxor: ut ꝓbat phi loſophus in pol. lædūtur inde filii quātū ad corp⁹: qa ut plurimū ſunt nimis debiles cor pore & imperfecti: & etiā lædūtur quātū ad aīam: quia ſic naſcentes ut plurimū deficiūt rōne & intellectu. Sic enī uidemus in aliis re bus naturalibus: ꝙ quātū ad productionem alicuius effectus requiritur aliquid ſi illud ſit imperfectū oportet effectū imperfectū eſſe ut ſi ad calefactionē requirit̄ calidū: ſi illud

ſit imperfecte

ſit impfecte calidū:ſeqt᷑ ꝙ impfecte calefa/
ciat. ſed etiam ad hoc ꝙ aliquid calefaciat re
quirit᷑ ꝙ ſit diſpoſitum ad ſuſceptionem ca
loris. Si aliquid ſit impfecte diſpoſitum ad
hmōi ſuſceptionē. ſeqtur ꝙ impfecte calorē
ſuſcipiat. q̄re ſi cōiūctio uxoris uiri requirit᷑
ad pductionem prolis. Si uir uel uxor ſit in
ætate nimis iuuenili qa corpora eoꝝ impfe
cta ſunt: & nō peruenerunt ad debitū cōple
mētū: ſi ex tali coniunctione naſcātur pueri
ſequitur ꝙ producātur imperfecti & debiles
corpore: quare quātū ad corpora ex coniun
ctione nimis iuuenili: cōſurgit læſio filiorū.
Sic ex tali coniunctione lædūtur filii nō ſo
lū quātū ad corpus: ſed etiā quātū ad animā
qa cū anima ſequat᷑ cōplexiones corporis:
cū aliquis nō eſt bene pportionatus in cor/
pore nō eſt bonæ cōplexionis: impedit᷑ aīa
ne poſſit bene ſpeculari & ne poſſit libere
exequi actiones ſuas: naſcentes ergo ex tali
cōiugio nō ſolum ſunt imperfecti corpore:
ſed etiā mēte. Decet ergo oēs ciues nō uti cō
iugio in ætate nimis iuuenili: hoc tñ tāto ma
gis decet reges & principes: quāto ipſi plus
debent eſſe ſoliciti: ut eorū filii ſint formoſi
& elegātes corpore & induſtres mēte. Dato
ergo ꝙ contingat eos uxorē ducere in ætate
nimis iuuenili: nō tamē debēt uti coniugio
niſi in ætate debita. ¶ Secunda uia ad inue
ſtigandū hoc idē ſumit᷑ ex intēperantia mu
lierū. Nā ſi in ætate ualde iuuenili uxores ſu
is uiris copulētur: nō ſolū filii inde lædunt᷑
ſed etiā ipſæ uxores efficiūtur intēperatæ &
laſciuæ: quia q̄libet pſona: nimis deſiderat
aliquid & nimio ardore cōcupiſcit ipſum: ſi
ex nimia iuuētute ſit aſſueta: ad illud. Vnde
&.7. polit. dicit᷑ ꝙ intēperatiores uident᷑ eē
mulieres illæ: q̄ nimis iuuenculæ fuerunt uſæ
cōiugio. ¶ Tertia uia ſumit᷑ ex periculo mu
lieꝝ. Nā ut dicit᷑ in poli. in partu iuuenculæ
magis dolent & periclitātur plures. Vnde &
antiquitus ut phūs recitat: fuit conſuetudo
apud gētiles ſpeciale oraculū facere pro par
tu iuuencularū: in ſignū ꝙ iuuenculæ plus pe
riclitantur in partu q̄ aliæ. ¶ Quarta uia ſu
mitur ex malo ipſorum uirorū: quia ipſi ui/
ri lædūtur ſi in nimia iuuentute utātur cōiu
gio. Vnde in poli. dicitur ꝙ maſculorū cor
pora lædūtur ſi tēpore augmenti: & creſcen
te corpore utāt᷑ uenereis. Quare ſi hæc ma/
la quæ ex nimia iuuentute coniugū accidere
poſſunt: tā cōiugibus q̄ eorū filiis magis ui/
tāda ſunt in principibus & regibus q̄ in aliis
potiſſime nō decet eos uti cōiugio: in nimia
iuuētute. Sed ſi quæratur quantū tempus re
quirat᷑ in ipſis cōiugibus. Videtur uelle phi
loſophus hmōi tempus in coniuge debere
eſſe eſſe. xviii. an. In uiro uiro plus tēporis re
quiritur. Nā ſi p totū tēpus augmēti nociuū
eſt maſculis uti cōiugio: cū ad tēpus augmēti
cōiter in hoīb⁹ requirātur tria ſeptēnia. poſt
tertiū in uiris uidetur eſſe debitū tempus da
re operā copulæ coniugali: uerū quia eis ge
neratiua ē nimis corrupta: huiuſmodi tēpus
anticipari poterit: ſi uidebitur expedire.

¶ Q ꝺ tēpore frigido quo flāt uēti Borea
les magis eſt dāda opa pcreationi filiorū: q̄
tēpore calido: quo flant auſtrales. Ca. xvii.

P HYLOSOPHVS .7. politico.
poſtq̄ pbauit p rōes plurimas: nō
eſſe dādā operā cōiugio i ætate ni
mis iuuenili inqrit quo tēpore magis inſiſtē
dū eſt pcreationi filioꝝ & ait: ꝙ tā a natura
libus q̄ a medicis cōcedit᷑: ꝙ tēpore frigido:
quo flant uēti boreales melius eſt dare ope/
rā cōiugio: q̄ calido tēpore quo flant auſtra/
les. Poſſumus aūt triplici uia uenari. Prima
ſumit᷑ ex parte mulieꝝ. Secunda ex læſione
uirorū: Tertia ex diſpoſitione aeris. ¶ Pri/
ma uia ſic aſſignatur a quibuſdā. Nā tempo
re calido aperiūtur pori corporis exalat inde
humidū: quare remanēt corpora ſicca. Rur/
ſus apertis poris exalat naturalis calor: quo
exalante corpora intrinſecus remanēt frigi/
da. Vnde quilibet in ſeipſo experitur ꝙ tem
pore frigido flante borea melius digerit:
quia calor eius interius pp̄ter frigus circun
ſtans nō exalat: ſed magis roborat᷑ & uigo/

ratur: quare uentres mulierũ: tẽpore hyema
li ſunt calidiores: quia nõ exalat inde calor:
& humidiores: quia nõ euaporat inde humi
dũ: magis ſunt apti ad generationẽ: & forte
tali tẽpore magis procreãtur maſculi. Vnde
& philoſophus uidetur uelle ꝙ oues flanti/
bus borealibus uẽtis: magis concipiunt ma/
ſculos. Flantibus uero auſtralibus magis fœ
minas. Omnino enim flantibus borealibꝰ
uẽtis propter roborationẽ caloris materni
uteri magis poſſunt cõſeruare ſuos fœtus &
eos pfectiores faciũt. ¶ Secũda uia ad inue
ſtigandũ hoc idẽ ſumitur ex læſione filiorũ.
Nã uiri magis lædũtur ſi utant̃ cõiugali co/
pula tempore calido flante auſtro q̃ frigido
flante borea: tẽpore enim boreali & frigido
qa calor naturalis magis reſeruatur interius:
plus poſſumus cõuertere de alimẽto: quare
uſus cõiugalis copulæ in tali tẽpore non ſic
lædit corpora uirorũ: nec ſic attenuat ea: eo
ꝙ maior ſit ibi conuerſio alimẽti. ¶ Tertia
uia ad inueſtigandũ hoc idẽ ſumitur ex aeris
diſpoſitione. Nã boreas reddit aerẽ purum.
Auſter uero reddit ipſum turbulẽtũ. Nã ẽm
phũm in methauris. Auſter pluuiarũ multi/
tudinis adductiuus. Aere aũt exiſtente puro
melioratur cõplexio exiſtentiũ in eo: & fiũt
meliores generatiões. Quare tali tempore
magis eſt danda opera cõiugali copulæ. De
cet ergo oẽs ciues uti magis coniugio: tẽpo/
re quo fit melior procreatio filioꝝ: tanto ta
mẽ hoc magis decet reges & principes quã
to decet eos elegantiores habere filios.

¶ Quod in mulieribus q̃dã ſunt laudabi/
lia: quædã uero uitupabilia. Capitulũ. xviii.

m VLIERVM aũt mores ut pluri/
mũ quaſi mores iuuenũ ſũt & pue
rorũ: quodãmodo eni ſic ſe uidẽ/
tur habere fœminæ ad mares: ſicut ſe habẽt
pueri exiſtentes in ætate imperfecta ad ho/
mines exiſtentes in ætate perfecta. Nam ẽm
eundẽ phũm in politi. Mares plus uigent rõ
ne q̃ fœminæ. Eſt eni fœmina quaſi maſcu/
lus occaſionatus: & quaſi uir incõpletus. Sic
etiã & pueri nõ ſic ratione uigent ut adulti:
Nã puer eſt quaſi homo incompletus: quia
ergo reſpectu perfectionis & quãtum ad ra/
tiõis uſum fœmina & puer quodãmodo ra
tionẽ eandem habẽt: ſequitur mores fœmi
neos eẽ quodãmodo pueriles. In primo er/
go libro ubi uniuerſaliter tractabamꝰ de mo
ribus: non curauimus ſpeciale capitulũ face
re de moribus mulierum. Sed ſuppoſuimus
coniecturãdũ eſt de huiuſmodi moribus ex
moribus puerorũ. Verũtamen quia in hoc
ſecundo libro de regimine coniugũ ſpecia
lem requirit tractatũ: ut ſciamus quo regimi
ne regendæ ſunt coniuges. Narrandum eſt
ſub compendio & ſuccincte: quæ ſunt lauda
bilia & quæ uituperabilia in ipſis. ¶ Eſt eni
primo laudabile in eis: quia ut plurimũ con
tingit fœminas uerecũdas eſſe: ꝙ duplici de
cauſa cõtingit. Primo ex appetitu laudis. Se
cundo ex timiditate cordis. Mulieres enim
ualde ſunt appetitiuæ laudis. Nam in omni
bus qui ſunt imperfecte tales plus appetunt
laudari q̃ perfecte poſſidentes illud. Clerici
enim imperfecti & habentes imperfectam
ſcientiam plus deſiderant: ut uocentur ſcien
tes: & ut habeant nomen ꝙ ſint excellentes
clerici ꝙ uere ſciẽtes. Nam qui uere ſciunt in
ſeipſis inueniunt unde gaudeant. Ideo non
tantum curant de apparẽtia. Sed qui imper
fecte cognoſcunt: quia non uidẽt in ſeipſis
ſcientiam unde gaudere poſſint: ꝙ non ha/
bent in rei ueritate: uolunt habere in homi/
num opinione. Quod ergo dictũ eſt de ſci
entia perfecta & imperfecta: intelligẽdũ eſt
de bonitate completa & incompleta: q̃ qui
ſunt perfecte boni non ſic appetunt laudari
& reputari boni ſicut alii. Habentes eni per
fectionem bonitatis in ſeipſis inueniunt un
de gaudere poſſint: propter quod non mul
tum curant gaudere de hominum opinione
quare cum mulieres communiter non tanta
bonitate polleãt ſicut uiri. Si aliqualem bo
nitatem habeant: utputa ſi polleant aliquo
bono corporali. Nam ſi ſint pulchræ & ele/
gantes

gantes: uel ſi aliqua bona alia bonitate participent: ualde cupiunt laudari & cōmēdari in ea: q totum contingit eis ex imperfectione bonitatis. Nam bona corporis ut elegantia: pulchritudo: & cætera talia imperfecta bona ſunt. Mulieres ergo ut plurimum uel participant bona imperfecta: ut aliqua bona corporis: uel ſi participant bona perfecta ut bona mentis: participant ea imperfecto modo: propter quod cōiter omnes deficiūt a perfectione uiro℞: quare cum ad augmentum perfectionis bonitatis innuatur cupiditas laudis: & deſiderium reputationis: tanto plus appetunt laudari cōiter loquēdo mulieres q̄ uiri: quanto in bonitate cōiter ſunt imperfectiores illis: ꝓpter quod cū uerecundia ſit timor de inglorificatiōe & de amiſſione laudis: mulieres cōiter ſunt uerecūdæ: quia timent inglorificari & amittere laudē quā nimia affectione deſiderāt: ex ipſa igitur cupiditate laudis ꝓbatur mulieres uerecūdas eē. Rurſus hoc idē ꝓbari pōt ex timiditate cordis. Nam cū mulieres ſint naturaliter adeo timide q quaſi oīa expaueſcunt: ſequit̃ eas uerecundas eſſe: qa uerecūdia eſt quidā timor: ut ſuperius dicebat̃. Ex diuerſis ergo cauſis probare poſſumus mulieres uerecūdas eſſe: quicquid tamē ſit de eius cauſis: laudabile autem eſt in ipſis eſſe uerecundas: quia propter uerecundiam multa turpia dimittunt q̄ non dimitterent niſi eas uerecundiæ cathena cōſtingeret. Secundo eſt laudabile in mulieribus: quia communiter ſunt piæ & miſericordes. Pueri enim & ſenes & fœminæ: ut plurimum ſunt miſericordes: non tamen ex eadem cauſa hoc uidetur contingere: quia pueri ut ſuperius dicebatur ſunt miſeratiui quia ſua innocentia alios menſurant credunt omnes innocentes eſſe & putāt eos indigne pati: quare ſuper eis de facile miſerētur. Senes uero miſeratiui exiſtunt cum quia ipſi in corpore & in uita deficiant uolunt aliis miſereri & compati ipſis: quare cum de facili quis inclinetur ad faciendū aliis quod ab eis uult fieri ſibi: ſenes de facili ſuper aliis miſerent̃. Mulieres q miſeratiuæ ſunt ex mollicie cordis. Nam habentes cor molle non poſſunt aliquid ſuſtinere: ideo ſtatim miſerentur cū uident aliquos dura pati. Tertio conſiderādum eſt in mulieribus quia communiter nimis excedunt: unde cum ſunt piæ: ſunt ualde piæ: & cum ſunt crudeles ſunt ualde crudeles & cū ſunt inuerecundæ ſunt nimis inuerecūdæ: poſtq̄ eni mulieres audaciam capiunt tāta turpia perpetrant q uix inuenirentur uiri adeo inuerecūdi ut poſſint tanta turpia operari. Hoc autem tertium & ſi in bōis poteſt eſſe laudabile: in malis uero eſt uitupabile.

¶ Viſo quæ ſunt laudabilia in fœminis. Reſtat quæ ſunt uituperabilia in eis. Poſſumus autem narrare tria in mulieribus uituperabilia. Primo quia ut plurimū ſunt intemperatæ & paſſionum inſecutrices. Secundo quia ſunt garrulæ & litigioſæ. Tertio qa ſunt mobiles & inſtabiles. ¶ Primo autē fœminæ cum poſſunt ut plurimum ſunt itemperatæ & paſſionū inſecutrices. Nam quia in eis ratio deficit non ſic habēt ut retrahantur a cōcupiſcentiis: ſicut uir qui eſt ratione præſtantior. ¶ Secūdo ſunt garrulæ & litigioſæ qđ ex eadem cauſa contingit. Nam frenum mulierum ut plurimum non eſt ratio: quia communiter a ratione deficiūt. Sed magis ē paſſio ut uerecundia: ſi eni ſe continent ut non garriant & non litigent: magis hoc faciunt ex uerecūdia q̄ ex ratione: quare cum motæ ſunt neſciūt ſe moderare: ſed ſine freno garriunt & litigant: Videmus autem fœminas plus perſeuerare in litigando & garriendo quam uiri: eo q magis deficiant a rōne ipſis. ¶ Tertio cōtigit mulieres mobiles & inſtabiles: qđ & forte accidit ex debilitate cōplexionis. Nā cū aīa ut ſuperius dicebat̃: ut plurimū ſequat̃ cōplexiōes corporis. Sicut mulieres hn̄t corpus molle & inſtabile: ſic uolūtate & deſiderio ſunt inſtabiles & mobiles.

¶ Quo regimine oēs ciues: & maxīe reges & prīci. debeāt ſuas cōiuges regere. Ca. xix.

d ICEBATVR in pcedētibus non eodē regimine regendas eſſe cōiuges quo regendi ſunt ſerui. Aliud enī eſt regimē cōiugale: a paternali: & etiā a ſeruili. Sed qa nō ſufficit ſic tractare de regimine cōiugali dicēdo ipſum eſſe differens a paternali & ſeruili niſi i ſpeciali tractet quo regimine regēde ſunt coniuges. Ideo oportet in ſpeciali dicere aliqua de regimine cōiugū. ℂ Sciēdū ergo unā eſſe cōem regulā ad oē regimē. Nā quicūq; uult aliqd bene regere: oportet ipm ſpeciales hēre cautelas ad ea: circa q̄ uidet ipſum magis deficere. Nā ſicut eſt in locutionibus ſic ſuo mō eſt in ipſis operibus. Videm⁹ enim aliquos habere linguas diſertas aliquos uero balbutiētes eē: & qui balbutiūt nō eodē mō balbutiūt: ſed aliqui difficilius proferūt unū uerbū: aliqui uero difficilius aliud. Qui ergo balbutientes uellet in loq̄la dirigere oporteret eos īſtruere ut ſpecialē pugnā & ſpecialē conatū acciperent circa ea uerba quæ deterius proferre poſſent. Vnde & aliquos philoſophos legimus ſic feciſſe: qui cū eēnt impeditæ linguæ: accipiētes ſpecialē conatū circa illas litteras quas deterius proferebāt: facti ſunt eloquētes. Hoc ergo mō & circa opera ſe hēt: cum enī quis ſe uel aliū uidet circa aliqua deficere ſi ſe uel aliū uult recte regere ſpecialē conatū aſſumere debet circa ea in q̄bus eſſe contingit facilior caſus. Quare cū mulieres ut in p̄cedēti capitulo dicebatur: cōiter ſint intēperatæ garrulæ & īſtabiles: regēde ſunt tali regimine ut inducātur ad tēperātiā & ad taciturnitatē & ad ſtabilitatē. Partes aūt tēperātiæ ut dicebat in primo libro ſunt quattuor uidelicet: caſtitas: pudicitia: ſiue hōeſtas: abſtinētia & ſobrietas. Tūc ergo mulieres ſūt tēperatæ qn̄ ſunt caſtæ: hōeſtæ abſtinētes & ſobriæ. Decet enī cōiuges eē caſtas nō ſolū pp finē ſeruādā ſuis uiris: ſed etiā pter procreādā prolē. Nā ſi cōiūx caſtitatē nō ſeruet de facili filius nō pprius ipſi uiro ſuccedit in hereditatē patris. Decet ergo cōiuges oīum ciuiū eſſe caſtas. Et tanto magis hoc decet cōiuges regū & principū quāto ex earū illegitima prole pōt maior lis & diſcordia uel diſſenſio oriri. ℂ Secūdo decet eas eē pudicas & honeſtas. Nā nō ſufficit cōiuges eē caſtas & cauere ſibi ab opibus illicitis: ſed oportet eas eē pudicas & honeſtas ut ſibi caueant a ſignis & a uerbis q̄ uidētur in honeſtē protendere: non enī ſufficit ut alius filius nō ſuccedat in hereditatē: ſed requirit ut pater ſit certus de ſua prole. Cū ergo ſigna inhoneſta & impudica quādā ſuſpitionē adgenerēt de incōtinētia cōiugis: ut pater ſit certus de ſua p̄le: expedit coniuges pudicas eſſe. ℂ Tertio oportet eas eē abſtinētes: ut caueāt ſibi a ſuperfluitate cibi. Nā cibi ſuperfluitas ad incōtinētiā inclinat. ℂ Quarto decet eas ſobrias: ut caueāt ſibi a ſuperfluitate potus. Nā tā īmoderātia cibi q̄ potus uenerea prouocat. Vn̄ & antiquitus apud Romanas mulieres ut recitat Valerius maxim⁹. 2. libro capitulo de inſtitutis. Antiquis quodāmō nefas erat bibere uinū: un̄ ait q uini uſus olim Romanis fœminis ignotus erat: ne in aliquod dedecus plabētur: qa uſus uini cōſueuit eē pximus ad uenerē incōceſſam. Sic igit regēdæ ſunt fœiæ ut ſint caſtæ hōeſtæ abſtinētes & ſobriæ. Modus āt quo īducēde ſunt ad hæc oīa diuerſificat ſm diuerſitatē nobilitatis diuitiarū ipſorū uirorū. Nā ciues in nobilitate & diuitiis deficiētes debēt p ſeipſos ſuas inſtruere cōiuges & debitas cautelas adhibere: ut polleant bonitatibus ſupradictis. Habundātes uero nobilitate & diuitiis & ciuili potētia decet inqrere matronas bōi teſtimonii aliquas p diuturna tēpora prudētia & bonis moribus approbatas inſtruētes cōiugem & inducentes eā p monitionē debitā ad bonitates p̄habitas. ℂ Viſo coniugē ſic regendā eſſe ut ſit debitæ tpata. Reſtat oſtēdere: q̄uo regenda ſit ut debitæ ſit taciturna. Nā ut ſcribitur. 1. poli. ornamētū mulieris ē taciturnitas. Si enī mulieres debitæ ſe habeāt & cōgrue ſilētiū ſuēt: ex hoc magis ornatæ apparent & ad

rent & ad maiorē amorē uiros inducūt. Decet ergo eas eē taciturnas. Sic ēt decet eē ſtabiles. quia quanto uxor eſt magis conſtans & firma. tanto maior credulitas adgeneraṫ uiro ut ei debitā fidē ſeruet. Tali ergo regimine regende ſunt coniuges: ut polleant prædictis ſex bōitatibus. uidelicet ut ſint caſtæ: honeſtæ: abſtinentes: ſobriæ: taciturnæ & ſtabiles. Ad hæc āt uiri eas inducere poterunt uel per ſeipſos: uel per matronas boni teſtimonii. uel per cautelas alias adhibēdo. quare decet oēs ciues ſic ſuas coniuges regere. & tāto magis hoc decet reges & prīcipes. quanto ex eo⁊ indebito regimīe pōt circa regnū maius periculū imminere.

¶ Qualiter omnes ciues: & maxime reges & principes ad ſuas coniuges debeant debitæ ſe habere. Ca. xx.

n ON ſufficit ſcire qūo reges & prīcipes & uniuerſaliter oēs ciues debeāt ſuas cōiuges regere: & ad q̄s bōitates debeāt eas inducere: niſi ſciaṫ qūo circa eas debeāt ſe hr̄e. ¶ Sunt aūt tria quātū ad præſens ſpectat diligenter conſideranda: in quibus uiros circa proprias coniuges: decet debitæ ſe habere. Nā primo debēt eis moderate & diſcrete uti. Secūdo debēt eas honorifice tractare. Tertio debēt cū eis debitæ cōuerſari. ¶ Decet. n. eos ſuis cōiugib⁹ moderate & diſcrete uti. Nā īmoderat⁹ uſus uenereorū. Prīo cōiter deſtruit. Secūdo mētē deprimit. Tertio īmoderat appetitū & reddit cōiuges īntēperatas. Deſtruiṫ. n. & debilitaṫ corpus ipſius uiri ſi nimis det operā copulæ cōiugali. qa uis generatiua eſt nimis corrupta. & ut uult phūs. 3. ethi. In ſaciabilis eſt concupiſcentiæ appetitus. quare ut plurimū hō plus appetit q̄ natura requirat. Si ergo ſine freno quis ſequiṫ appetitum: & nō moderet deſideriū copulæ cōiugalis: ageret ultra q̄ natura reqrat & ultra q̄ ſufficiat ad reſtaurādū ꝗ ſine debilitatiōe ꝓprii corporis eē nō poterit. Vñ cerebꝛ & uiſus & alia mēbra nobilia debilitanṫ ex ſupflua copula. Scdo ſupflu⁹ uſus: nō ſolum corp⁹ debilitat. Sed ēt mentē reprimit. Nā corp⁹: eſt q̄ſi inſtrumētū aīæ. ſicut ergo qa martellus ē īſtrumētū fabri. debilitato martello debilitāṫ actōes fabriles. ſic debilitato cerebro & aliis mēbris nobilib⁹ īpediṫ a rōnis uſu: ut nō poſſit ſufficiēter cōſiderare. Vñ & ſupra ꝑ auctoritatē phi ꝓbabaṫ ꝙ talia ſi uehæmētia ſint rōnē ꝑcutiūt. ¶ Tertio hmōi uſ⁹ nimis maculat appetitū & reddit cōiuges intēpatas. nā q̄to plus daṫ opa uenereis actib⁹ tāto plus īcitaṫ appetitus ut ſit intēpatus & ut uenerea opetur. ut uult phūs. 7. ethi. propter qd̓ elidiṫ quorūdā brutalis cogitatio dicētiū. Satiſfaciā nūc cōcupiſcētiæ & poſtea de cetero abſtinebo. Nā quilibet uſus carnalis copulæ incitat ad ulteriorē uſum: & q̄to quis plus ea utiṫ: tāto magis incitaṫ ad utēdū & ſēp ītēpatior redditṫ. Decet ergo oēs ciues uti moderate cōiugali copula. & tanto magis hoc decet reges & prīcipes: q̄to īcedētius eſt eos ꝓpter hmōi actus hr̄e corpus debilitatū: mentē depræſſam & intemperatū appetitum. nec ſufficit eos tali copula uti tēperatæ: niſi utanṫ ea diſcrete. Nam in omnibus opibus diſcetio eſt adhibenda ut fiant tempore debito. loco cōueniēti: & mō congruo. Sunt. n. aliqua tēpora incongrua prædictis opibus. Nam tēporib⁹ quibus eſt orationibus uacandū: decet a talibus abſtinere Sic ēt temporibus quibus poſſet inſurgere nocumētū proli. decet abſtīere a tali copula eſt ergo obſeruandum tēpus debitū. Sic ēt obſeruādus eſt locus congruus: & mod⁹ cōueniēs: ut ſit īter coniuges non ſolum amicitia delectabilis ſed hōeſta. ¶ Viſo qūo decet uiros ſuis uxorib⁹ moderate uti & diſcrete. Reſtat uidere qūo eas debeāt honorifice ꝑtractare. Quelibet. n. uirū ſ̄m poſſibilē facultatē decet ſuā uxorē honorifice retīere in debito apparatu ei neceſſaria debita tribuēdo. Nā cū uxor ſit pſona ualde cōiūcta: honor q̄ uxori exhibeṫ redūdat in pſona ipſius uiri. ymo cū oñſum ſit ſupra uxorē nō ſe

hr̄e a d uirũ q̄ſi ſeruã: ſed q̄ſi ſociã decet quẽ libet ſm ſuũ ſtatũ uxorẽ ꝓpriã honorifice ꝑ tractare. ¶ Oñſo q̃uo decet uiros ſuis uxoribꝰ moderate & diſcrete uti. & q̃uo debẽt eas honorifice retiẽre. Reſtat oñdere q̄liter cũ eis debeãt cõuerſari. Tũc ãt uiri ad uxorẽ eſt cõuerſatio cõgrua: ſi ei oñdit debita amicitiæ & ſi eas ꝑ debitas mõitiões iſtruat. ¶ Declarare ãt q̄ ſũt ſigna amicitiæ debita & quæ ſũt mõitiões cõgruæ fieri nõ põt niſi iſpecta diuerſitate ſtatuũ: & cõſideratis cõditióibꝰ ꝑſonarũ. Debẽt. n. uiri diligẽter ad uertere utꝶ uxores ſint ſupbæ uel hũiles. utꝶ ſint prudẽtes aut fatuæ: nã ſic cõuerſãdo ẽ cũ uxoribꝰ ꝙ plura ſigna amicitiæ oñdẽda ſunt eis. ſi ſint hũiles q̄ ſi ſint ſupbæ. Supbæ . n. adeo fiũt elatæ: ſi eis multa amicitia oñdat᷑ ut uelint ẽt uiris ꝓpriis dñari. Rurſus ſic conuerſãdũ eſt cũ eis: ꝙ aliter inſtruẽdæ ſũt prudẽtes: aliter fatuæ. Nã prudẽtibꝰ ad correptionẽ leuia uerba & blãda ſufficiũt. Fatuis uero eſt aſperior increpatio adhibenda. Decet ergo quoſlibet uiros cõſiderato proprio ſtatu: & inſpectis cõditionibꝰ perſonarũ: ſuis uxoribꝰ oñder̄ debita amicitiæ ſigna & eas ut expedit ꝑ debitas mõitões iſtruer̄.

¶ Quomodo fœminæ coniugatæ circa ornamẽtuꝫ corporis dẽant ſe hr̄e. Ca. xxi.

d ECET reges & principes & uniuerſaliter oẽs ciues ſcire q̃uo circa ornatum corporis deceat ſuas cõiuges debite ſe habere. nam cum uir ſuã uxorem regere debeat eam dirigendo ad actiones honeſtas & ad opera uirtuoſa: expedit quoſlibet uiros in his in qbꝰ ut plurimũ delinquũt fœiæ diligenter aduertere. quæ ſunt ibi licita & quæ illicita. Cũ ergo mulieres ut plurimũ appetunt uideri pulchræ: potiſſime delinquũt circa ornatũ corporis. quare decet uiros cognoſcere quis mulierũ ornatus ſit licitꝰ & quis illicitus. Nam nunquã uxores uirtuoſæ exiſtũt: niſi appetãt illicita fugere. ¶ Quantũ autem malum incurrant ciuitates & regna ex fœis non uirtuoſis non appetentibꝰ licita ſed illicita: oſtendit phũs primo rethoricoꝶ. qui loquens lacedæmoniis ait eos eſſe infælices ſm dimidium: eo ꝙ uxoribus ſuis illicita ꝑmittebãt. Ne ergo domus principis uel cuiuſcũqꝫ ciuis ſm medium ſit infælix quantũ ad ornatum & etiã quantũ ad omnia alia circa quæ fœminæ cõſueuerũt deliquere. debẽt eas debite admonere. ¶ Sciẽdum ergo ornatum fœmineũ in duobus cõſiſtere. quorum unus poteſt dici fictitius. alius non fictitius. Fictitius autẽ ornatus dicitur fucatio. ut appoſito coloris albi uel rubei. quibꝰ per quædam figmenta oñdunt ſe fœminæ rubicũdiores uel albiores: uel alio modo pulchriores q̄ ſint. Talia autẽ quæ ſunt fictitia & ſophiſtica ſunt illicita & prohibenda. Alius autẽ eſt ornatus nõ fictitius qui conſiſtit in debitis indumẽtis. & in aliis ornamentis: quæ ſi conſiderato ꝓprio ſtatu & conditionibus perſonarum debite & ordinate fiant: ſunt licita & honeſta. Decet enim uiros ſm ſuum ſtatum ſuis uxoribus in debitis ornamẽtis & aliis ornamentis quæ ſi conſiderato proprio ſtatu & cõditionibus debite prouidere. Vnde & ualerius maxius ciues romanos cõmendat: qui ſuis uxoribus in pulchris indumentis: & in aliis ornamentis debite ꝓuidebant. Sic ergo cenſendum eſt de ornatu. ¶ Sed ut uxores ipſas magis ſpecialiter inſtruamus: qualiter circa indumẽta & circa alia corporis ornamenta debeant ſe habere. Aduertẽdum ꝙ circa ornamentum ueſtimentoꝶ contingit dupliciter peccare: Primo ex ſuperabundantia. Secundo ex defectu. ¶ Superabundãtia uero ut uidet᷑ oportet ibi triplicem uirtutem cõuertere: quam tangit ardromicus peripateticus: in libello quem fecit de uirtute huius triplex uirtus eſt: humilitas: moderãtia: & ſimplicitas. Tunc enim mulieres circa ornatum corporis ſunt humiles quando non propter uanam gloriam ſe ornant: ſed agunt: ut ſuis uiris placentes: eos a fornicatione retrahant. Tunc uero ſunt moderatæ quãdo cõ

ſiderato

ſideratō ſuō ſtatu non ſuperflua ueſtimēta quærunt. ℂ Decet.n.uxorem militis: magis eſſe ornatam ueſtibus: q̄ uxorem ciuis ſimplicis. Adhuc autē uxorem principis uel etiam regis decet magis ornatam eē. Dato igit̄ ꝙ uxor alicuius uiri eſſet humilis: non ornās ſe propter uanam gloriam: poſſet delinquere in ornatum ſi non eēt moderata ultra q̄ ſuus ſtatus requireret appeteret ornamenta. ℂ Tertio decet fœīas circa ornatū corporis eē ſimplices: ut non nimia ſolicitudine ornamenta requirant. Nam & ſi fœīa nō propter uanā gloriā ſe ornaret: nec ultra ſuū ſtatū ornamēta appeteret: poſſet delinquere ſi nimis eſſet ſolicita circa ipſa. ℂ His ergo.3.modis cōtigit delinq̄re circa ſupfluitatē ornamētorū. Sed duob⁹ modis ut cōiter pōit̄ cōtigit delinq̄re circa defectū. Primo ſi hoc fiat ex pigritia. Nā aliq̄ adeo ſūt pigræ ꝙ ex ſola negligētia obmittunt ſolicitari circa debita indumenta. ℂ Secundo in talibus delinquitur: ſi ex ipſo defectu quæratur laus & gloria. Contingit enim aliquando aliquem efferri & ſuperbiri ex ipſa miſeria quam ſuſtinet. Nam ſicut in ipſis claudis & in ipſis infirmis exiſtentibus apud ianuas eccleſiarum ut plurimū accidit: ꝙ infirmior magis gloriat̄: qa credit ꝙ in eum plures aſpiciāt & expectat ſe plures eleōſinas acceptturū. Sic aliq̄n q uilior eſt in hītu magis ſuperb⁹ efficit̄: ſi credat ex hoc ab hoīb⁹ commēdari. Deliqūt igit̄ mulieres ſi ex uilitate habit⁹ & ex defectu ueſtiū gloriā q̄rāt. unde & phūs.4.ethi. uituperet latonios qui infra ſuum ſtatū ueſtimēta quærētes ex hoc in elationem & iactātiā mouebāt̄. Hoc ergo mō regēdæ ſunt coniuges quātū ad ornatū corporis. ut circa illa ſex quæ tetigim⁹ diligēter inſtruant̄ & moueantur. Primo ergo mouēdæ ſunt ne ſint ſophiſticæ: quærētes fucū & figmētū. Secundo ut ſunt humiles: ne propter uanā gloriā nimiū ſe ornent. Tertio ut ſint moderatæ ne ultra eoꝝ ſtatū ueſtimenta requirāt. Quarto ut ſint ſimplices ne circa ornamēta nimia ſolicitudīe uexēt̄. Quīto ne ſint negligētes ne totaliter īfra eoꝝ ſtatū pp pigritiā deficiāt erga ornamētū corporis. Sexto ne uilitate hītus ſint ſup ſticioſe ut ex ipo defectu ueſtiū laudē & gloriā cupiant.

ℂ Quod non decet reges & principes & uniuerſaliter omnes ciues erga ſuas coniuges nimis eſſe zelotipes. Ca.xxii.

MULTI uirorū in hoc uidēt̄ delinquere: qa circa uxores ꝓprias ſūt nimis zelotipi. ſed qđ nimis zel⁹ non ſit laudabilis: triplici uia oſtēdere poſſumus. Nā cum quis erga ſuam coniugem eſt nimis zelotip⁹ ex nimio zelo quē erga illā gerit omnia ſuſpicant̄ in peius. Multotiens uxores bene uiuētes & debite ſe gerētes increpantur a uiris: ſi contingat eos nimis eſſe zelotipos. eo ꝙ ipſi zelotipi bene apta ſuſpicari in pei⁹. Ex ſuſpitione autem ipſi⁹ zelotipi: ſi nimis ſit ei⁹ zelus tria mala cōſurgūt ex quibus tres rationes ſumi poſſunt oſtendentes nimis zelotipos non eē laudandos. Primū eſt quia uiri in ſeipis nimia turbatione uexant̄: Secundum quia ex hoc ipæ uxores incitant̄ ad malum. Tertium uero quia ut plurimū ex tali zelo conſurgit in domo litigiū & perturbatio. ℂ Prima uia ſic patet. Nam ſi uiri in nimo zelo mouent̄ circa uxores proprias quaſi ſemper ſunt in ſuſpitiōe & per cōſequēs ſemper ſūt in anxietate cordis. quare cum ūna cura ipediat aliam. oportet ſic zelātes retrahi a debitis curis & a ciuilibus operibus. Decet ergo omnes ciues non eē nimis zelotipos de ſuis coniugibus. & tāto magis hoc decet reges & pricipes quātō maius præiudiciū poteſt inſurgere regno ſi reges ſint in anxietate cordis & retrahant̄: a debita cura regni. ℂ Secūda uia ad inueſtigandum hoc idem: ſumit̄ ex eo ꝙ uxores incitant̄ ad malum. ſi contingat ſuos uiros eē nimis zelotipos. Cōmune eſt enī ꝙ ſemper prohibitio auget cōcupiſcētiam. Nā ut dicitur.2.retho. Concupiſcētia eſt eius ꝙ abeſt. Ideo probatur ibi ꝙ ſenes magis deſide

rant uiuere ultima die q̃ præcedentibus die bus: eo ꝙ tunc magis deficit eis uita. Semp ergo magis cõcupiſcit̃ quod abeſt: & quod uidemus nobis deficere. Sed ſi res eſt nobis prohibita eo ipo ꝙ prohibetur uidetur abeſ ſe & deficere. ex hoc ipo magis deſiderat̃: & concupiſcitur. Sequit̃ ergo uxores zeloti pum magis incitari ad malũ. Quia agetur in eis cõcupiſcẽtia ex inordinato zelo uiro rum: & ex ipſorum inordinata prohibitõe.

¶ Tertia uia ad inueſtigandum hoc idẽ ſu mitur ex lite & iurgio: quod in domo cõſur git. Nam cum uidet̃ uxoribus ꝙ ſine cauſa calumnientur: & ꝙ earum uiri ſine culpa ſu ſpicentur de ipſ mala: quæ faciunt uiri zelo tipi: non poſſunt patiẽter ſufferre. Propter quod in domo illa ut plurimũ oriunt̃ lites & iurgia. Nõ ergo decet uiros de ſuis coniu gibus eẽ nimis zelotipos. Nec etiam decet eos circa ſuas coniuges nullam habeꝛ̃ custo diam & nullũ hẽre zelum. ſed conſideratis cõditionib⁹ pſonarũ: & inſpectis cõſuetudi nib⁹ patriæ qlibet circa ꝓpriã cõiugẽ debet debitã curã & debitã diligentiã adhibere. Sicẽt decet uirũ quẽlibet erga ſuã cõiugẽ or natũ hẽre zelum. ut ſit inter eos amicitia na turalis: delectabilis: & honeſta.

¶ Quale ſit cõſiliũ mulierũ: & ꝙ earũ cõſi lio nõ ẽ utẽdũ ſimplr: ſed i caſu. Ca.xxiii.

C ONSILIVM mulieꝝ. ut dr̃. i. po li. eſt in ualidũ. nã ſicut puer habet cõſiliũ impfectũ: qa deficit a pfe ctiõe uiri. Sic. n. fœia hẽt inualidũ conſiliũ: qa hẽt cõplexiorẽ iualidã: & deficit a ualitu dine uiri. Qd̾ ãt fœiæ nõ ſũt robuſtæ cor pore: nõ eſt ex bõitate cõplexiõis: ſed ex ma litia. Mollicies. n. carnis in ipſ magis arguit abũdãtiã flegmatis q̃ bõitatẽ cõplexiõis. qa ergo ſic eſt: oportet fœias deficere a rõne & hr̃e cõſiliũ iualidũ. Nã q̃tũ corp⁹ eſt melius cõplexiõatũ: tãto eſt magis ꝓportiõatũ aĩæ: propter qd̾ magis obſeqt̃ ei: & aĩa exiſtẽs in tali corpore liberius utit̃ opibus ꝓpriis: & expeditius hẽt rõnis uſum. Primũ igitur qd̾ eſt attẽdẽdũ in conſilio mulieꝝ eſt: qa ĩ ualidũ. Scdm uero qd̾ eſt attẽdẽdũ: eſt qa ẽ uelox & citũ. Nã ut uult phũs in de aĩalibus oĩa minora & debiliora citi⁹ ueniunt ad ſuũ cõplemẽtũ. Conſiliũ ergo mulieris qa ẽ de bilius & iualidius q̃ conſiliũ uirile. citius ue nit ad ſuũ cõplemẽtũ. Cæteris ergo paribus ſi quis ſtatim opari deberet nec poſſet ad il lud negocium ſufficiẽtẽ deliberationem ha bere: elegibilius eẽt conſiliũ muliebre q̃ uiri le. Natura enim cum moueatur ab intelligẽ tiis & a deo: i quo eſt ſupma prudẽtia. opor tet ꝙ agat ordinate & prudẽter. Prudentis eſt enim cito ſe expedire: & modicũ temp⁹ apponere in rebus uilioribus: de quibus eſt minus curandum. Vñ & ꝓuerbialiter dicit̃ ꝙ mala herba cito creſcit. quia natura de ea modicũ curãs cito perducit ipſam ad ſuũ au gmẽtum. Sic & mulier quantum ad corpus citius habet eſſe perfectum q̃ uir. quare cum anima ſequat̃ complexionem corporis. ſicut ipm corpus muliebre eo ꝙ ſit uilius & natu ra minus de ipo curet: citius uenit ad ſuum complemẽtum q̃ uirile. Sic conſilium mu liebre citius eſt in perfectione & cõplemẽto q̃ uirile. Simpliciter ergo meli⁹ eſt conſiliũ uirorũ q̃ mulierum. eo ꝙ uir ſit ratione præ ſtãtior & mulier habeat conſilium iualidũ. In caſu tamen põt eſſe muliebre conſiliũ me li⁹ q̃ uirile: ut quia illud eſt citius in ſuo cõ plemento: ſi oporteret repentino opari for te elegibilius eſſet huiuſmodi conſilium.

¶ Quomodo decet reges & principes & uniuerſaliter omnes ciues ſuis coniugibus propriis ſua aperiꝛ̃ conſilia. Ca.xxiiii.

T RIPLICI uia iueſtigare poſſum⁹ ꝙ mulieres cõiter & ut plurimũ ſe creta retinere non pñt. Pria uia ſũ mit̃ ex defectu rõnis. Scda ex mollicie cor dis. Tertia ex appetitu laudis. ¶ Pria uia ſic patet: ut in pcedẽtib⁹ dicebat̃: eo ipo ꝙ ali qd ẽ ꝓhibitũ auget̃ cõcupiſcẽtia nr̃a ut ope mur illud. qre cũ põere aliqd i pcepto ſit ꝓ hibere ne dicat̃ illud. ex ipa ꝓhibitiõe icitat̃ concupiſcentia

cõcupiſcētia magis ad dominādū ſecreta q̃ alia. Nõ ergo a rõne hmõi cõcupiſcētia refrenet̃: nõ cõgrue pñt retiere ſecreta. Mulieres igit̃ eo ꝙ ab uſu rõnis deficiũt: nõ pñt ſic refrenare cõcupiſcētias: ſũt magis ꝓpalatiuæ ſecretoꝝ: q̃ ſint uiri. Nã ſi ꝓhibitio auget cõcupiſcētiã: tãto ſũt ꝓniores mulieres ad faciēdũ ꝓhibita q̃ maſculi. q̃to ab uſu rõnis deficiētes min⁹ pñt refrenare icitamēta cõcupiſcentiarum q̃ uiri. ℭ Secunda uia ad inueſtigādũ hoc idē ſumit̃ ex mollicie cordis. Nã quia mulieres ut plurimum ſunt molles & ductibiles: ſtatim cũ aliqua pſona eis applaudet: & ridet i facie earũ credũt ipam eē amicã & reuelãt ei oĩa ſecreta cordis. ℭ Tertia ad hoc ꝓbãdo ſumit̃ ex appetitu laudis. Dicebat̃. n. in ꝑcedentibus: ꝙ mulieres nimis appetũt laudē & gloriã. Iñ ē igit̃ ꝙ cõiter ut plurimũ mulieres aliis mulieribus: q̃s credũt amicas eē reuelãt ſecreta uirorũ. Credunt. n. ex hoc eſſe in quadã excellentia: & laudari apud eas: ſi ſciant referre uirorum ſecreta. Nã q̃a uidenť a ſuis uiris diligi: ſi ſciant ſecreta ipſorum conglorianť: ſi poſſint ſe laudari ꝙ a ſuis maritis diligantur: appetentes quandam inanem gloriam & quãdã laudem: de facili reuelant ſecreta uirorum. ℭ Ex hoc autē de facili apparet qualiter uiri ſuis coniugibus debeant reuelare ſecreta: Nam cum dicimus hos eſſe mores iuuenũ: hos mulierũ: hos ſenum. Nõ eſt intelligendum talia neceſſitatē imponere: ſed ſolummodo ut in pluribus: & ſecundum quandã pronitatem & inclinatiõem. Poſſunt tamē tã fœminæ q̃ uiri per ratiõis uſum ſi uelint eē conſtantes & uincere huiuſmodi impet⁹ & inclinatiões. Nam licet ſit difficile ſuperare incitamēta cõcupiſcentiarũ: & ſit hoc magis difficile in fœminis q̃ in uiris: eo ꝙ magis deficiant a rõnis uſu. Non tamen eſt impoſſibile. Poſſunt. n. tam uiri q̃ mulieres: huiuſmodi impetus uincere. Quare licet cõiter mulieres ſint propalatiuæ ſecretorũ: nõ eſt tamen inconueniēs aliquas mulieres eē debita ſecreta tenentes. Viri igit̃ nõ debent ſuis coniugibus ſecreta aperire: niſi per diuturna tempora ſint experti eas eē diſcretas prudentes & ſtabiles: & non eē ſecretorum propalatiuas. ℭ His uiſis cum oſtenſum ſit quomodo cõmunitas uiri & uxoris ſit naturalis, & quomodo ſe habeant ad alias cõmunitates domus. Cũ etiam declaratũ ſit quomodo reges & pricipes: & uniuerſaliter omnes ciues ſe habere debeãt ad ſuas coniuges & quomodo cum eis debeãt conuerſari. Imponatur finis primæ parti huius ſecundi libri: in qua agitur de regimine coniugali.

ℭ Videt̃ tamē forte alicui non ſufficiēter eſſe traditam notitiam regiminis nuptialis: eo ꝙ non oſtenſum ſit ad quæ opera ſint cõiuges ordinandæ. Si enim indecēs eſt eas eē ociosas ut ſuperius dicebatur. deſcribenda ſunt opa: quæ decet ipſas coniuges exercer̃. ſed quia de eis infra dicetur uolumus ea hic ſilentio præterire.

ℭ Incipit ſecunda pars ſecundi libri de regimine principũ. In qua tractat̃ qũo parentes circa ꝓprios filios curã de eis hẽant.

ℭ Q᷑ decet oẽs parētes circa ꝓprios filios eē ſolicitos. Capitulũ primum.

[E]XPEDITA pria parte huius libri ſecundi. In qua determinatũ eſt de regimie nuptiali. Reſtat exequi de ſecũda in qua aget̃ de regimine paternali. Non. n. ſufficit patrẽfamilias ſcire coniugē regere: niſi nouerit filios debite gubernare. ℭ Secundum igitur ꝙ cum cõitas uiri & uxoris: & domini & ſerui pertineãt ad domum primam. Cõitas uero patris & filii pertieat ad domum iam ineſſe perfectam: quia domus prima præcedit domum iam ineſſe perfectam. Ideo forte uidet̃ alicui ſtatim poſt determinationē de regimine nuptiali: determinandũ eſſe de regimine ſeruorum. Verũ quia dicit̃ prio politicoꝝ. Iconomiæ amplior eſt ſolicitudo circa homies: q̃ circa paſ

ſionē inanimatorū & circa liberos : q̄ circa ſeruos. Iō decreuimus prius determinare de regimine filiali: q̄ de regimine ſeruili, tanquā de eo circa qd' eē debet amplior cura. In determinando quidē de regimine filiorū: primo oñdere uolumus ꝙ decet oēs patres circa proprios filios eē ſolicitos. Nā cognita ſolicitudo quæ eſt circa filios hñda magis incitabunt parentes ut ſuos filios bñ regāt. Poſſum⁹ āt triplici uia uenari ꝙ decet hmōi ſolicitudinē hēre parentes. Prima uia ſumit ex eo ꝙ pr̄es ſunt cā filiorū: & filii hñt ab eis eē. Scda ex eo: ꝙ ſunt ſuperiores: & præſtātiores illis. Tertia uero ex eo ꝙ inter eos debet eē amicitia naturalis. ℭ Pria uia ſic patet. Nā ſicut in naturalibus rebus aſpicimus ꝙ nunq̄ natura dat eſſe alicui niſi ſit ſolicita circa ea per quæ illud ualet conſeruari in eē ut ſi natura dat eē igni: ſtati eſt ſolicita dare ei leuitatē quandā: per quā ferat ſurſū eo ꝙ in loco ſuperiori magis hēt in eē conſeruari q̄ in inferiori. Sic ēt ſi natura dat aīalibus eē quia aīal ſine cibo conſeruari nō pōt: natura eſt ſolicita dare aīalibus ora & alia organa: per quæ pñt ſumere cibū & nutrimētū. quare ſi patres ſunt cā filiorū: & filii naturaliter a patribus eē hñt, decet patres hēre curā filiorū & ſolicitari erga eos ut inueniant eis illa per quæ pñt bñ uiuere: & per quæ ualeāt conſeruari in eē. ℭ Scda uia ad inueſtigandū hoc idē ſumit ex eo ꝙ patres ſunt præſtantiores filiis & debent præeſſe eis. natura licet. n. ſemper ſuperiora inferiora inſtruunt & ea regulant & conſeruant. Videm⁹ ſuper cæleſtia corpora influere in hæc inferiora & ea regere & conſeruare. quare ſi naturale eſt ut ſuperiora & præeminentia in inferiora influant: & ea regulent & conſeruent. Decet quēlibet dominantē & præeminentē ſolicitari qūo per debita conſilia influat & ſubueniat ſuis ſubiectis: & qūo eos regulet & cōſeruet. Vñ & ipſe deus qui ſingulis reb⁹ præeſt: hēt ſolicitudinē & prouidentiā toti⁹ uniuerſi. Patres ergo eo ipſo ꝙ naturaliter præſunt filiis: debent circa eorū regimē eē ſoliciti. ℭ Tertia uia ſumit ex parte amicitiæ naturalis quæ eſt inter parentes & filios. De ratione. n. amoris eſt: ut ſollicitet amantē circa rē amatā: quilibet ſollicitat circa dilectū. quare cū inter patrē & filiū ſit amor naturalis, ut probatur. 8. ethi. decet patres ex ipſo amore naturali quem habent ad filios: ſollicitari circa eos.

ℭ Q d' maxime decet reges & principes ſollicitari circa regimen filiorum. Ca. ii.

LICET oēs patres deceat ſolicitari circa proprios filios: ut patet per rōnes ſupius aſſignatas: Maxie tñ decet reges & prin. talē ſolicitudinē gerere. Quod triplici uia uenari poſſumus. Prima uia ſumit ex eorū intelligentia. Scda ex bonitate filiorꝫ. Tertia uero ex utilitate regni. ℭ Prima uia ſic patet. Nā ſm phūm in de aīalibus ꝙ eſt aīalibus intelligentius magis hēt ſolicitudinē circa filios. naturale eſt. n. quēlibet diligere ſua opera, ut uult phūs in ethi. Vñ & pr̄es naturaliter diligunt filios: & poetæ ſua poemata tanquā propriū op⁹ qñ ergo aliquis eſt intellectior & magis cognoſcit propriū opus: tanto maiori ſolicitudine & dilectione mouet circa illud. Patres ergo tanto magis debent ſolicitari circa filios: quanto prudentiores ſunt: & quanto maiori intelligentia uigent. Sed cū habitū ſit ꝙ reges & principes: & uniuerſaliter oēs dominantes: ſi debeant naturaliter dominari: oportet ꝙ polleāt prudentia & intellectu tanto decet reges & principes magis ſolicitari circa ꝓprios filios q̄ cæteri, quanto in eis magis uigere debet mentis induſtria & prudentia regitiua. ℭ Scda uia ad inueſtigandū hoc idē ſumit ex bonitate filiorū. Decet. n. filios regū & principū maiori bonitate pollere q̄ alios: quia ſm phūm in poli. ſecundū ꝙ aliqui ſunt in maiori ſtatu & in altiori dignitate. ſic debent meliores eē: & eē magis perfecti ſcientia & uirtutib⁹. Cōgruū enim eſt qui alios regere cupit: ut ſit adeo pruden

prudēs & bonus:ut cæteri ex ipſo poſſint ſumere uiuēdi exemplū. ¶ Filii ergo regū licet nō ſint reges:tamē quia ſinguli conſtituūtur in aliquo principatu & in aliquo dominio:in quo oportet eos alios gubernare:maxime decet eos eſſe prudētes & bonos & cū filii perueniāt ad maiorē bonitatē & prudētiā:ſi patres circa eos ſint ſoliciti:q̄ ſi circa ipſos ſe habeāt negligēter tāto decet reges & prīcipes magis ſolicitari circa ꝓprios filios: quāto filii eorū pollere debēt maiori prudētia & ampliori bōitate. ¶ Tertia uia ad hoc oſtēdendū ſumit̄ ex utilitate regni. Bonitas enī regni depēdet ex bonitate eorū qui ſunt in regno:& maxime dependet ex bonitate principantiū in ipſo. Nā ſicut ſanitas corporis naturalis:dependet ex ſanitate oīum mēbrorū:& maxime ex ſanitate cordis & mēbrorū principalium:eo ꝙ cor & principalia membra habēt influere in alia & rectificare ipſa. Sic bonitas regni dependet ex bonitate oīum ciuiū:maxime tamē depēdet ex hiis qui principātur:& domināt in regno:utile eſt ergo toti regno hēre bonos ciues:ſed utilius eſt hēre bonos principātes:eo ꝙ pricipātis ſit alios regere & gubernare:tanto ergo magis decet Reges & principes ſolicitari circa ꝓprios filios:ut polleant prudentia & bonitate:quanto maior utilitas conſurgit ipſi regno ex bonitate filiorum regum:qui debent habere principatū & dominium in regno q̄ ex bonitate & prudentia aliorum.

¶ Q d' regimē paternale ſumit originē ex amore:& ꝙ non eodē regimine regēdi ſunt filii quo regēdi ſunt ſerui. Capitulū.iii.

q VIA poſt tractatum de regimine cōiugis:determinādū ē de regimine paternali. Videndū eſt unde ſumit originē regimē paternū & quo regimine regēdi ſunt filii. ¶ Sciendū ergo triplex eſſe regimē. Nā oīs regēs alios uel regit eos: ſm certas leges:& ſm certa pacta: & tale regimē ut ſupius dicebat̄ noiatur politicū uel ciuile. Vel regit eos ſm arbitriū: & hoc pōt eſſe dupliciter: qa ſic uel regēs intēdit bonū ꝓpriū:& ſic dicit̄ regimē deſpoticū uel ſeruile:uel intēdit bonū ſubditorū: & tale regimē dicit̄ regale. ¶ Hiis aūt tribus regiminibus ſm qd' uidemus aliquos regnare in ciuitatibus & caſtris:aſſimilant̄ tria regimia reperta in una domo. Nā regimē cōiugale aſſimilat̄ regimini poli. qa uxori ut in ꝑhabitis tāgebat̄:nō qs debet ꝑeſſe ſimpliciter ex arbitrio:ſed ei ꝑeſſe debet ut requirūt leges matrimonii:& ut potius ꝑ pacta debita & honeſta q̄ interueniunt inter uirū & uxorē: Regimē uero paternale aſſimilat̄ regimini regali. Nā filiis ꝑeſt pater ex arbitrio:non ſm cōuētiōes & pacta. nā pacta & cōuētiones: nō interueniunt inter ſubditū & ꝑeminentē niſi in poteſtate ſubiecti eligere ſibi rectorem nō ē aūt i poteſtate filiorū eligere ſibi patrē ſi ex naturali origine filii procederēt a parētibus. non enim ſic filii eligunt ſibi patres ut uxores uiros: quare cū regimen filiorū ſit ex arbitrio:& ſit propter bonum ipſorū filiorū huiuſmodi regimē nō aſſimilatur regimini politi. ſed regali. Vnde & philoſophus primo politi. ait uirū ꝑeſſe mulieri:& tanquam natis liberis:non tamen eodē modo principandi: ſed mulieri quidem politice: natis autem regaliter. Tertiū aūt regimen quod eſt in domo ut regimē quo regitur familia cæteta:aſſimilat̄ regimini dominatiuo. ¶ Hiis aūt ſic oſtenſis manifeſta apparēt uere eſſe quæ in principio capituli proponebātur. nā ſi pater debet ꝑeſſe filiis regaliter & ꝓpter bonum ipſorum: cum amare aliquod idem ſit ꝙ uelle ei bonum: pater debet ꝑeſſe filiis ꝓpter profectus ipſorum: & quia uult eorū bonum:cum ergo ꝙ regimen ſumit originē ex amore. ¶ Ex hoc ergo maxime oſtenditur ꝙ non eodem regimine debēt regi filii quo regendi ſunt ſerui. nam dominus ꝑeſt ſeruis propter bonum propriū: nō propter bonum ſeruoꝝ: hoc eſt ſecūdū philoſophū ꝑeſſe aliquibus ſeruiliter: non intendere bonum ipſorum: ſed proprium: Pater tamē de

bet pesse filiis propter bonū ipſorū filiorū. Ex ipſa eni distinctione regiminis: patet paternale regimē nō esse idem q̄ ſeruile: ſed ſumit originē ex amore: tamē ut manifeſtius appareat quod dicitur: poſſumus duplici uia uenare paternale regimē trahere originē ex amore. Prima uia ſumitur ex ordine naturali. Secūda ex ipſa perfectione patris. ℂ Prima uia ſic patet. Nā ſm philoſophū. Adeo natura dedit uim generatiuā rebus: ut q̄ nō poſſunt perpetuari in ſeipſis: perpetuant̄ in ſuo ſimili: quare ſi regimē paternū ex hoc ſumit originē: quia filius naturaliter eſt q̄dam ſimilitudo procedens a patre: cum ſecundū naturā ad huiuſmodi ſimilia ſit dilectio: ex ip̄o ordine naturali arguere poſſumus paternum regimē in amore fundari: & ex amore oriri. Sicut eni eſt in hoībus naturalis enim impetus ad producēdū ſibi ſimile: & ad filios quoſdā procreandū. Sic eſt in eis naturalis impetus ad eos diligendum: & per conſequens ad eos gubernandū & regendū: & ad habēdū ſolicitudinē circa ipſos. Eſt ergo hic naturalis ordo q̄ regnū & ſolicitudo paterna ſumit originē ex amore. ℂ Secunda uia ad inueſtigandū hoc idē ſumitur ex ipſa perfectione patris. Nā unūquodq̄ perfectū eſt ſecūdū phūm: qn̄ pōt ſibi ſimile generare: quare cū quilibet ſuā perfectionē diligat naturaliter pater diligit filiū: cū proprie filius ſit quidā teſtis perfectionis eius. Quia ergo pater naturalē amorē hēt ad filiū ex hmōi amore ſollicitat̄ ut ipſum regat & gubernet q̄ nō eēt: niſi paternū regimē ex amore naſceretur. ℂ Viſo q̄ paternū regimē ex amore naſcit̄: patet q̄ filiis debet pesse pater: ꝑpter bonū filiorū: non ergo regēdi ſunt filii eodē regimine quo ſerui. quia ſeruis ſecūdū q̄ hmōi quis pest ꝑpter bonū ꝓpriū. Si ergo cōtingat aliquē uti filiis tanq̄ ſeruis: hoc eſt ex imperfectione dom⁹: ut quia forte ſic pauper eſt q̄ ſeruoꝝ copiā habere non pōt. Vnde & phūs. 6. poli. ait q̄ egenis neceſſe ē uti mulieribus & filiis tanq̄ ſeruis.

ℂ Q̄d amor qui debet eē inter patrē & filiū ſufficiēter inducat patres debere filios regere & filios debere patrib⁹ obedire. ca. iiii.

DICEBATVR in p̄cedenti capitulo paternale regimē ſumere originē ex amore. Vidēdū eſt igit̄ quātus ſit amor patrū ad filios: & filioꝝ ad patres: ut nobis innoteſcat qūo patres debeant regere filios: & filii patrib⁹ obedire. ℂ Sciēdū ergo p phūm. 8. ethi. triplici rōne ꝓbare parētes plus diligere filios q̄ ecōtra. Prima uia ſumit̄ ex diuturnitate tēporis. Secūda ex certitudine prolis. Tertia ex unione parētū ad filios. ℂ Prima uia ſic patet. Nā quanto amor magis durat tāto uehæmētior efficit̄: amor aūt parētū ad filios diuturnior eſt: q̄ filioꝝ ad parētes. Nā ſtatim cū filii naſcuntur parētes diligūt eos: nō tn̄ filii ſtatim incipiunt amare parentes. quia ſtatim nō ſunt tātæ cognitiōis ut poſſint diſcernere quod ſit diligēdū. ymo qa pueri inornati neſciunt diſcernere parētes ab aliis: nō ſtatim p amorē efficiunt̄ ad illos: ſed p ꝓceſſum tēporis: qn̄ poſſunt diſcernere parētes ab aliis: incipiūt eos diligere. Diuturnior eſt ergo amor parētū ad filios: q̄ econuerſo: quare fortior & uehæmētior. ℂ Secūda uia ad inueſtigādū hoc idē ſumit̄ ex certitudine prolis. Nā parētes magis ſunt certi de ſua ꝓle: q̄ ꝓles de ſuis parētibus. Proles eni certificari nō pōt qui fuerint parētes eius: niſi ex q̄buſdā ſignis uel auditu: ut qa puer uidet pſonas aliq̄s magis affici ad eū q̄ alias: arguit illas parētes ei⁹: uel qa hoc audit ab aliis: ideo ſic eē putat. In principio tn̄ natiuitatis eius nō eſt illius cognitiōis ut poſſit cognoſcere a qua matre ꝓcedit: uel a quo patre: parētes tn̄ ſtatim cognitionē habēt de ipſa ꝓle. Ideo magis poſſunt certificari de ea: q̄ ecōuerſo: ꝓpter q̄d & uehæmētius diligūt ipſam q̄ ecōuerſo. Nā ſi iter parētes & filios eſt amor naturalis: tanto hmōi amor ē ualidior: quāto apud parētes eſt maior certitudo de ꝓle. Ex hac aūt rōne oſtendi pōt: q̄ & matres plus diligunt filios q̄ patres: quia

tres: quia de illis certiores exiſtūt. ¶ Tertia uia probās hoc idē ſumit̄ ex unione parētū ad filios. Nam filii ſunt magis propinqui & magis uniti parētibus q̄ econuerſo: quare cū amor quādā unionē importet: filii tanq̄ magis uniti & magis ꝓpinqui parētibus magis diligūtur ab ipſis q̄ ecōuerſo: Sic eni ymaginat̄ phūs: ꝙ filii ſunt quaſi quædā pars parētū. Nā filii eſt quædā pars a parētibus abſciſa. Pars aūt magis unit̄ toti: qa apprehēdit̄ ab ipſo: q̄ totū uniat̄ parti ꝙ ab ea cōpræhēdi nō pōt: in toto eni eſt aſſignare aliqd: qđ multū diſtat a parte: ſed nihil ē in parte: qđ multū diſtet a toto: quare ſi pars mouet̄ ad amorē totius: non adeo feruenter diligeret ipm qa uideret in ipſo toto aliqua: q̄ multū diſtarent ab ipſa: ſi totū moueret̄ ad amorē partis uehæmentius amaret eā: qa nihil aſpiceret in parte qđ nō eēt in toto. Filius ergo qui eſt q̄dā gleba a parētibus deſcēdens: & qa eſt q̄dā pars ipſorū nihil eſt in filio: qđ nō ſit aliquo mō ꝓpinquū parētibus: & qđ ſm aliquē modū nō ptineat ad illos. Filii tn̄ nō ſic uehæmēter mouētur ad dilectionē parentū: qa ꝙ eſt parētū nō ſic ptinet ad filios: & p cōſequēs nō eſt ſic unitū eis: ſed qđ eſt filioꝝ ptinet ad parētes. Ex hiis aūt uiis philoſophi: ut uidet̄ ſufficiēter arguere poſſumus: ꝙ ad parentes ſpectat ſolicitari circa regimē filioꝝ quia quilibet ſolicitus eē debet circa ea q̄ uehæmēti amore diligit. Ad filios ptinet obedire parētibꝰ: qa quilibet illis obedire debet quos ſcit eū uehæmenter diligere & nō intēdere niſi ipſius bonū. Sic ergo ex uiis philoſophi ꝓbare poſſumus q̄ in principio capituli dicebātur tn̄ ut magis ſpecialiter appareat intētū. ¶ Sciendū ꝙ licet parētes magis afficiāt̄ circa filios q̄ ecōuerſo: nō tn̄ eſt tā incōueniēs quātū ad aliquod bonū filios magis diligere quā ecōuerſo. Nā ut dicitur. 7. ethi. Parētes diligūt filios ut exiſtentes aliqd ipſoꝝ. Filii aūt diligūt parētes qa ſunt ab illis: amor ergo parētū circa filios ꝓcedit a cā ad effectū: & a ſupiori ad inferius: Sed amor filioꝝ ad eos ꝓcedit ab effectu ad cauſam: & ab inferiori ad ſupius. Naturale eē aūt ꝙ ſupiora influūt in inferiora: & cōſeruant ea. nō aūt ecōuerſo. Ideo parētes naturaliter afficiunt̄ ad filios ut influāt in eos: & ut cōgregēt eis bona: ut poſſeſſiones & nūmiſmata: p quæ ſufficiāt ſibi ad uitā & cōſeruētur in eſſe. Parētes ergo cōgregāt pro filiis non aūt ecōuerſo. ymo filii cū poſſunt fruunt̄ & rapiūt bona parētū. Inferiora uero reuerent̄ & ſūt ſubiecta ſupioribus nō ecōuerſo. Ideo filii naturaliter magis honorāt & reuerētur parētes q̄ ecōuerſo. Sic ergo q̄rat̄ utrū parētes magis diligāt quā ecōuerſo: cum diligere aliquē idē ſit ꝙ uelle ei bonū. Diſtinguēdū eſt de ipſo bono. Nā ſi loqueris de bono utili ut de nūmiſmate & de aliis q̄ ordinant̄ ad ſufficiētiā uitæ. Sic parētes magis diligūt filios q̄ ecōuerſo: qa cōgregāt pro eis nō ipſi pro illis. Sed ſi loquaris de bono qđ eſt honor & reuerētia: ſic filii magis diligūt parentes q̄ ecōuerſo. Nā potius parētes ſuſtinēt uituperia & cōtumelias filioꝝ q̄ ecōuerſo. Naturale eſt eni ꝙ etiā uſq; ad auditū contumelias parētū ſuſtinere non poſſunt. Nā minꝰ indignantur parētes de contumelia filioꝝ q̄ econuerſo. ¶ Viſo qualis eſt amor inter patrē & filiū qa parētes afficiunt̄ ad filios ut congregāt eis bona: & cōgregare aliis bona & ſolicitari circa eoꝝ uitā ſit eos regere & gubernare: ex amore quē hn̄t patres ad filios: debent eos regere & gubernare. Sed cum filii afficiātur ad parentes tāq̄ ad eos quos uolunt eſſe in honore & reuerentia: cū honor & reuerentia: ad aliū ſit quodāmodo ſubiici illi: ſicut ex amore quē hn̄t pr̄es ad filios debēt eos regere & gubernare. Sic ex dilectione quā filii hn̄t ad patres: debent eis obedire & eſſe ſubiecti. Patet igit̄ ꝙ quātū ad bonū qđ eſt utile: patres magis diligunt filios q̄ filii ſeipſos. Sed quantū ad bonū ꝙ eſt honor & reuerentia filii plus diligūt patres q̄ econuerſo. Simpliciter tn̄ parētes plus dicuntur diligere filios q̄ filii ipos: qa plus ſolicitātur

& magis aſſidue cogitãt de utilitate filiorũ: q̃ filii de honore & reuerentia ipſorum.

¶Quod decet oẽs ciues: & maxie reges & pricipes ſic ſolicitari circa regimẽ filioꝝ: ut ab ipſa infantia inſtruãtur in fide. Ca. v.

VIDENTVR aũt tria ipſi fidei cõuenire p q̃ triplici uia uenari poſſumus ꝙ oẽs ciues & maxie reges & principes circa regimẽ filioꝝ ſic ſolicitari debent ut ab ipſa infantia inſtruantur in fide. Fides eni primo ſupra rõnẽ eſt: & ea q̃ ſunt fidei: rõne cõpræhendi non poſſunt. Secũdo ea quæ ſunt fidei ſimpliciter ſunt credenda. Tertio eis eſt firmiter adherẽdũ. ¶Prima aũt uia ſic patet. Nã ſi fides ſupra rõnem eſt & ea quæ ſunt fidei ratione compræhendi non poſſunt: utile eſt ut in illa ætate ꝓponãtur ea quæ ſunt fidei: in qua ratio nõ quæritur dictoꝝ: ſed ſimpliciter acquieſcitur dictis. Huiuſmodi aũt eſt ætas infantiæ. Infantes eni cũ eis a matre uel a patre ꝓponuntur aliqua credenda non quærunt rõnẽ dictoꝝ: quia uſum rõnis non hñt: ſed ſimpliciter acquieſcũt dictis. ¶Secũda uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ ſic oſtẽdi põt. Nã ea q̃ ſunt fidei qa ſupra rõnẽ ſunt ideo eis ſimpliciter ẽ credendũ. Acquieſcendũ eſt autẽ hiis q̃ ſunt fidei ex auctoritate diuia: & ex ſimplici credulitate: non ex perſpicatia rõnis: non tñ hoc inconuenienter fit: qa nulli dubiũ eſſe debet diuinã prudẽtiã & eius auctoritatẽ oẽm perſpicatiã hũani generis ſuperare quare utilius auctoritate diuina ſimpliciter creditur q̃ acquieſcat rõnibus & demonſtrationibus hominũ. Si ergo ea q̃ ſunt fidei ſimpliciter ſũt credẽda cõueniẽter talia in illa ætate ꝓponũtur quæ eſt ſimpliciter creditiua. Talis aũt ẽ ætas infantiæ. Nã ut i primo libro diximus contractauimus de moribꝰ iuuenũ. Iuuenes ſunt ſimpliciter creditiui: uñ & in. 2. reth. dicitur ꝙ iuuenes eruditi ſunt ſolũ a lege. Appellat ãt ibi phũs eruditionẽ a lege monitiones maternas & documẽta illiꝰ q̃ parẽtes tenẽt. Si eni parẽtes in aliis legibꝰ parẽtes ſtatim ſunt ſoliciti erudire ꝓprios filios in hiis q̃ ſunt fidei ſuæ: & in hiis q̃ ptinẽt ad eoꝝ legẽ: eo ꝙ illa ætas ſit ſimpliciter creditiua: tãto magis hoc debẽt efficere ꝓfitẽtes chriſtianã fidẽ: quãto lex nr̃a ſuperat cæteras leges. Sola eni chriſtiana lex ẽ imunis ab oĩ erroꝝ cõtagio. In cæteris aliis legibus falſitates aliq̃ ſunt admixtæ. ¶Tertia uia ad hoc idẽ ꝓbãdũ ſumit̃ ex eo ꝙ hiis q̃ ſunt fidei eſt firmiter adherẽdũ. Videmꝰ aũt ꝙ conſuetudo ẽ q̃ſi altera natura ut dicit̃ i libro de memoria & reminiſcẽtia. Ratio aũt aſſignat̃ i retho. ubi dicit̃ ꝙ natura ẽ cõſuetudo ſæpe. Sæpe ãt ꝓpinquũ ẽ ei ꝙ ẽ ſemp: q̃re cõſuetudo eſt ꝓpinqua naturæ quãto ergo aliq̃d ẽ aſſuetũ tãto magis utit̃ in naturã: & tãto feruẽtiꝰ adheremus illi: cũ ergo magis ſumꝰ aſſuefacti ad ea circa q̃ in ipſa infantia inſudamꝰ q̃ ad alia: & p cõſequẽs magis adhereamꝰ illis ut firmiter & abſq; heſitatiõe adherere poſſumus hiis q̃ ſunt fidei: talia ꝓpoñeda ſũt nobis etiã ab ipſa infantia: uñ & phũs. 2. meth. uolẽs ꝓbare cõſuetudinẽ eſſe magnæ efficatiæ ait: tu potes ſcire q̃d facit cõſuetudo in legibus i qbꝰ iuuenes fabulas & apologos magis applicabiles q̃ ſint ueritates. ſi ergo leges gentiliũ continẽtes multas fabulas & apologos. i. multa fabulatoria & deriſoria: ſunt ſic applicabiles aio: ſi pueri ab ĩfantia aſſueſcãt illis ut firmiter adhereãt illis fidei xp̃ianæ q̃ ſola eſt catholica & orthodoxa ab ipã ĩfãtia ea q̃ ſunt fidei ſunt iuuenibus ꝓponẽda. Verũq; diſtinctæ articulos fidei cognoſcere & ſubtiliter ea q̃ ſunt fidei ptractare ſpectat ad clericos doctores inſtruẽtes alios i ipſa fide q̃ ſubtilẽ pſcrutationẽ layci & maxime pueri ſcire nõ pñt: ſufficit ꝙ talia ꝓponãt̃ groſſe & in quadã ſũma: ut ꝙ eis dicat̃ ꝙ unus ẽ deus ops creator oium: q ẽ pater & filius & ſpũs ſanctus: q̃ Adã prio parẽte nr̃o peccãte & hũano gñe p peccatũ eiꝰ in facto dei filiꝰ ut nos redimeret aſſumpſit carnẽ i btã uirgĩne: & ẽ natus ex ipſa ꝙ ipſe dei filius pp peccata noſtra fuit paſſus mortuꝰ & ſepultus: ꝙ

deſcendit

deſcendit ad inferos & eduxit inde captiuas
aīas ibi exiſtētes q tertia die reſurrexit a mor
tuis: ꝙ aſcēdit in cœlū: ſedēs ad dextrā prīs:
ꝙ iterū uēturus eſt ad iudiciū: & oēs reſurge
mus aſtabimus ante tribunal eius: reddituri
de factis ꝓpriis rōnē: ita ꝙ qui bona egerūt
ibūt in uitā eternā: q uero mala in ignē eter
nū. Debēt ergo oēs ciues ſolicitari circa pro
prios filios: ut ab infantia inſtruātur i hac fi
de: tāto tn̄ hoc magis decet reges & princi
pes: quāto ex feruore fidei ipſorū pōt mai⁹
bonū cōſequi religio xpiana & ex eorū tepi
ditate pōt ei maius periculū iminere.

¶ Q d' decet oēs ciues & maxime reges &
prīcipes ſic ſolicitari erga filios: ut ab ipſa in
fantia bonis moribus imbuātur. Capi. vi.

q VANTO aīa ē nobilior corpore
tāto oēs ciues & maxīe Reges &
prīcipes magis ſolicitari debēt ut
ꝓprii filii ſint pfecti in aīa q̄ in corpore. Si
ergo ſolicitātur circa hereditatē & circa nū
miſmata ut poſſint ſubuenire filiis quātū ad
indigētiā corporalē: multo magis ſolicitari
debēt: ut hēant pfectā aīam: & ut uirtutibus
& bonis morib⁹ imbuātur: & qa hoc tn̄ exi
ſtit bonū nō debet p negligētiā pteriri. Sed
ab ipſa infantia inſtruēdi ſunt pueri ut relin
quētes laſciuiā ſequāť bonos mores. ¶ Poſ
ſumus autē quadruplici uia uenari ꝙ ab ipſa
pueritiate iſtruēdi ſunt pueri ad bonos mo
res. Pria uia ſumiť ex naturalitate delectatio
nis. Secūda ex rōnis defectu. Tertia ex ꝓni
tate quā habemus ad malū. Quarta ex uita
tiōe oppoſiti habit⁹. ¶ Prima uia ſic patet:
Nā ſm phūm in ethi. adeo quale ē nobis de
lectari ꝙ ab ipſa infantia delectari incipim⁹.
Nā & pueri ſtatim delectātur cū incipiunt
ſuggere mām̄as. Si ergo ſic ab ipſa infantia
nobiſcū creſcit cōcupiſcētia delectabiliū: ab
ipſa infantia ē tali cōcupiſcētiæ reſiſtēdū ex
ipſa ergo cōnaturalitate delectatiōis ſtatim
cū pueri ſunt ſermonū capaces ſunt inſtruē
di ad bonos mores: & debent eis fieri moni
tiōes debitæ. ¶ Secūda uia ad inueſtigādū
hoc idē ſumiť ex rōnis defectu. Nam tūc ali
qui ſunt magis mouendi ad bonos mores:
quando magis incitanť ad laſciuiā & magis
ſunt paſſionū inſecutores. Sed ut patet per
phūm in .2. retho. In iuuenili ætate maxime
ſunt hoīes laſciui & paſſionū inſecutores: er
go tūc maxīe eſt ſubueniendū: ut p monitio
nes debitas & p correctiones cōueniētes re
trahātur a laſciuiis: quare cū rōnis ſit cōcupi
ſcētias refrenare & laſciuias quāto aliqs ma
gis a rōne deficit: tāto magis inclinať ut ſe
quať paſſiones. In iuuenili ergo ætate ſunt
pueri inſtruēdi ad bonos mores. qa tūc ma
gis ab uſu rōnis deficiūt & ſūt magis paſſio
nū inſecutores. ¶ Tertia uia ſumiť ex ꝓni
tate quā habem⁹ ad malū. Nā cū aliquis eſt
pronus ad aliqd: oportet ipſum multū aſſue
ſcere in cōtrariū: ne inclineť ad illud: ut plu
rimū eni hoīes ſm mores ſunt quaſi quædā
uirga inclinata ad malū: unde & phūs circa
finem .2. ethi. hoc modo decet nos dirigere
ad bonos mores quo dirigiť uirga tortuoſa:
Volēs eni uirgā tortuoſam rectificare incli
nat eā ad partē contrariā ualde: qua ſic incli
nata redit ad mediū & ad rectitudinē. Sic
nos qa obliquitatē & pronitatē habem⁹ ad
malū: & ad delectationes illicitas debemus
p multū tēpus ab illicitis delectationib⁹ ab
ſtinere: ut poſſumus hāc pronitatem uitare.
ymo ſicut uirga rectificāda: ad partē contra
riā ultra mediū inclinať ut poſſit ad mediū
redire. Sic & nos in fugiēdo delectabilia: de
bemus ultra mediū nos facere ut debemus
etiā licitas cauere: ut faciliter ab illicitis abſti
nere poſſimus. Si ergo tātā pronitatē habe
mus ad malū: & oportet nos p diturna tēpo
ra aſſueſcere ad cōtrariū ut ad bonū: ut faci
lius hāc pronitatē uitare poſſimus: ē ab ipſa
infantia inchoandū: ut relinquētes laſciuias
ſequamur bonos mores nec eſt differendū:
¶ Quarta uia ſumiť ex uitatiōe habitus cō
trarii. Nā qa iuuenes molles ſunt & ductiles
ſi ſine freno ſequātur laſciuias: ſtatim impri
munť in eis habitus uicioſi: ſicut i cera molli

& ductili ſtatim imprimit᷑ forma ſigilli: ne ergo iuuenes informentur habitibus uicioſis: ſtatim ab ipſa infantia ſunt monendi regendi ut per monitiones & correptiones debitas a laſciuiis retrahantur. Decet ergo omnes ciues ſolicitari erga filios: ut ab ipſa infantia inſtruentur ad bonos mores. Tanto tamen hoc magis decet reges & principes quanto bonitas filiorum eſt utilior ipſi regno: & quãto ex eorum malitia poteſt in regno maius periculum imminere.

¶ Quod filii nobilium: & maxime regũ & principum ab ipſa infantia ſunt tradendi litteralibus diſciplinis. Capitulum. vii.

LICET deceret oẽs hoĩes cognoſcere litteras ut p eas prudẽtiores effecti: magis poſſent illicita pcauere. Videtur tñ aliqui licitã excuſationẽ habere ſi nõ inſudant ſtudio litterarũ. Huiuſmodi aũt ſunt pauperes nõ habẽtes neceſſaria uitæ qui ſi retrahuntur a liberalibus diſciplinis: ut quærãt ſibi neceſſaria uitæ uident᷑ excuſabiles eſſe. Nobiles aũt & maxime reges & pricipes in diuitiis & in poſſeſſionibus habũdãtes oĩno rephenſibiles exiſtũt: ſi nõ ſic ſolicitãtur erga regimen filioꝝ: ut etiã ab ipſa infantia tradant᷑ liberalib⁹ diſciplinis. Quod autẽ in ſtudio litteraꝝ ſit ab ipſa infantia inchoãdũ: poſſum⁹ triplici uia uenari. Prima ſumit᷑ ex parte eloquẽtiæ. Secũda ex parte attẽtionis. Tertia ex parte pfectiõis q̃ eſt ex parte ſciẽtiæ acquirẽda. Decet. n. uolẽtes litteras diſcere litterales ſermones ſcire diſtincte proferre. Decet etiã eos eſſe attentos: & ſtudioſos circa ea q̃ in litteris traduntur: tertio decet ipſos ſm modũ ſibi poſſibilẽ ad pfectionẽ ſciæ puenire. ¶ Prima uia ſic patet. Nã uidem⁹ in ydeomatibus uulgaribus: ꝙ raro põt qs debite & diſtincte proferre aliquod ydeoma niſi ſit in eo in ipſa infantia aſſuefactus. Qui eni in ætate pfecta trãſferũt ſe ad partes lõginquas ubi ydeomata differũt a matrono: etiã ſi p multa tẽpora in illis exiſtãt: uix aut nũq̃ põt recte loqui linguã illã: & ab incolis illius terræ ſemp cognoſcitur ipſum fuiſſe aduenã: & non fuiſſe in illis partibus oriũdus. Si ergo ſic eſt in ydeomatib⁹ laycorũ: multo magis: hoc erit in ydeomate litterali: qđ ẽ philoſophicũ ydeoma. Videm⁹ eni philoſophicũ nullũ ydeoma eẽ cõpletũ & pfectũ per qđ pfecte exprimere poſſent naturas rerum: & mores hoĩum: & curſus aſtrorũ: & alia de qbus diſputare uolebãt: inuenerunt ſibi quaſi ꝓpriũ ydeoma: qđ dicit᷑ latinũ: uel ydeoma litterale: qđ cõſtituerũt adeo latũ & copioſum: ut p ipſum poſſent oẽs ſuos conceptus ſufficiẽter exprimere: quare ſi hoc ydeoma eſt cõpletum: & alia ydeomata nõ poſſumus recte & diſtincte loqui: niſi ab ipſa infantia aſſueſcamus ad illa ex parte eloquẽtiæ: uidelicet ut recte & diſtincte loquamur ydeoma latinũ: ſi nolumus litteras diſcere debem⁹ ab ipſa infantia litteris inſudare. ¶ Secũda uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ ſumit᷑ ex parte attentionis & feruoris qui eſt in ſtudio adhibendus nunq̃ aũt qs bene ſtudet niſi ſit ferũes & attẽtus circa ſtudiũ. Cũ ergo cõſuetudo ſit altera natura: cũ ſm phũm in poli. nobis magis placeat illa opa ad q̃ ſumus ab ipſa infantia aſſueti: qa quilibet eſt magis intẽtus & ferũes circa ea q̃ ſibi magis ſunt placita: ut poſſumus eſſe attẽti & ferũetes: circa ſtudiũ litterale: ab infantia inſudandũ eſt litteralibus diſciplinis. ¶ Tertia uia ſumitur ex parte perfectionis: quæ eſt ad ſcientiã acquirendam. Nam raro aut nunq̃ quis peruenit ad perfectionẽ ſciẽtiæ niſi quaſi ab ipſis cunabulis uacare incipiat ad ipſam. Nam licet intelligẽtiæ etiam ab ipſa creatione creatæ ſint bene diſpoſitæ ad intelligendũ & ad cognoſcendũ naturas rerũ. Homo tamẽ a ſui natiuitate eſt male diſpoſitus ad capiendam diſciplinam. Licet eni unus hõ ſit melioris ingenii q̃ alius uniuerſaliter tamẽ hoĩes male nati ſunt ad ſciẽdum: quia noſtra cognitio incipit a ſenſu & poſterioribus. Vñ & philoſophus in primo de anima uult: ꝙ aĩa plus temporis apponit in ignorantia

in ignorantia q̃ in ſcientia. Per multum. nꝰ tẽporis quis inludat ſtudio antequã peruenire poſſit ad perfectionẽ ſcientiæ. quare ſi uita nr̃a eſt breuis: & artes ſcientiæ ſunt difficiles & longæ: & homines cõmuniter male nati ſunt ad capaſcendam ſcientiã. Si uolumus ad aliquam perfectionẽ ſcientiæ peruenire: debẽus ab ipſa infantia & quaſi ab ipſis cunabulis incoare. ℭ Decet ergo omnes nobiles & maxime reges & principes: ſi uolunt ſuos filios diſtincte & recte loqui litterales ſermones eẽ feruentes & attẽtos circa ipſos & peruenire ad aliquam perfectionẽ ſcientiæ: ab ipſa infantia eos tradere litteralibus diſciplinis. Nã ut ſuperius dicebatur: Nullus eſt naturaliter dominus: niſi uigeat prudẽtia & intellectu. Quare ſi per cognitionẽ litterarum efficitur quis intelligẽtior & magis uiget prudentia & intellectu. Tanto magis decet filios regũ & principum etiam ab ipſa infantia inſudare litteralibus diſciplinis: quãto decet eos intelligẽtiores & prudentiores eẽ. ut poſſint naturaliter dominari. Poſſet autẽ ad hoc idem alia ratio adduci. Nã niſi princeps uigeat prudentia & intellectu de facili conuertitur in tyrannum quia non curabit de operibus uirtutum: ſed appreciabitur nũmiſmata & exteriora bõa: ultra q̃ debeat. Erit ergo tyrannus & populi deprædator. Ne ergo filii regũ & principũ cũ ponunt̃ in aliquo dominio tyrannizẽt decet ipſos ẽt ab ipſa infantia inſudare litteris: ut uigere poſſint prudẽtia & intellectu.

ℭ Quas ſcientias debent addiſcere filii nobilium: & maxime filii regum & principum Capitulum. viii.

SEPTEM ſcientias eſſe famoſas apud antiquos: antiqua auctoritas proteſtat̃. Hæ oẽs autẽ ſunt. Grãmatica: Dyaletica: Rethorica: Muſica: Ariſmetrica: Geometria: & Aſtronomia: Has autẽ oẽs liberales uocant: eo ꝙ filii liberoꝝ & nobilium ponebãt̃ ad illas. Addiſcebant enim primo filii nobilium grãmaticã. Nã grammatica ſecũdũ Alpharabiũ inuẽta eſt ne erretur in lingua: & ne peccet̃ in ſermone. Addiſcimꝰ enim per grãmaticam ydeoma latinum: quod eſt ydeoma philoſophorum. Sub tali enim ſermone philoſophi ſuam ſciẽtiam tradiderunt. quare ſi per noſipſos non ſufficimus ad inueniẽda omnia ſcientifica: ſed indigẽus ad hoc auxilio philoſophorũ & doctoꝝ: expedit nos ſcire ydeoma illud in quo doctores & philoſophi ſũt locuti. & quia hoc ſcitur per grammaticam. Ideo grãmatica inter liberales ſcientias eſt computanda: qui filii liberorum & nobiliũ inſtruebantur in illa. ℭ Secunda liberalis ſciẽtia dicitur eſſe dyaletica. quæ docet modum arguendi & opponendi. Nam modus ſciendi noſter eſt: ut per debita argumẽta & per debitas rationes manifeſtemus propoſitionem. Oportuit ergo inuenire aliquam ſcientiam docentem modum: quo formanda ſunt argumẽta & rationes. Nam niſi modum arguendi ſciremus: poſſemus in arguẽdo peccare: & per conſequens decipi. Crederemus aliquando bene concludere & cõcluderẽus falſũ: eo ꝙ ignorarẽus arguendi modum. Sicut igit̃ neceſſaria eſt grammatica quæ eſt directio linguæ: ne errẽus in loquẽdo: ſic ſecundum Alpharabium neceſſaria eſt dyaletica quæ eſt directio intellectus ne erretur in arguendo. ℭ Tertia ſcientia liberalis dicitur eſſe rethorica. Eſt autem rethorica ut innuit philoſophus in retho. ſuis quaſi quædam groſſa dyaletica. Nam ſicut fiendæ ſunt ratiões ſubtiles ĩ ſcientiis naturalibus & in aliis ſcientiis ſpeculabilibus ſic fiendæ ſunt ratiões groſſæ in ſcientiis moralibus: quæ tractant de agibilibus. quare ſicut neceſſaria fuit dyaletica q̃ docet modũ arguendi ſubtilem & uiolentiorẽ. Sic neceſſaria fuit rethorica quæ ẽ quædã groſſa dyaletica: docẽs modum arguẽdi groſſum & figuralem. Hæc autẽ neceſſaria eſt filiis liberorũ & nobilium: & maxime regum & principum: quia horum eſt cõuerſari inter gẽtes

& dominari populo: qui nō poteſt percipere niſi rōnes groſſas & figurales. ¶ Q uarta ſcientia liberalis dicitur eſſe muſica: hæc ſecundū phūm. 8. poli. conuenit ipſis iuuenibus: & maxime filiis liberorū & nobiliū propter rationes multas. Q uarū una eſt: quia pueri nihil triſtabile ſuſtinere poſſunt quare ſi debēt eis aliqua delectabilia cōcedi dignum iſt ꝙ ordinetur ad delectationes innocuas. quare ſecundum eundē phūm: muſica eſt conſentanea naturæ iuuenū: quia habet innocuas delectationes. Secunda ratio ad hoc idē eſſe poteſt. quia ut phūs innuit: in eodem. 8. poli. Mēs humana neſcit ocioſa eſſe. Ideo ut uidetur ocium bonum eſt aliquando interponere inter delectatiōes muſicales: quæ ſunt licitæ & innocuæ. Maxie āt hoc decens eſt filiis liberoꝝ & nobiliū: qui non uacantes mechanicis artibus remanēt ocioſi. niſi ſtuderent litteralibus diſciplinis: & niſi ſuis exercitiis interponerēt delectationes muſicales quæ ſunt licitæ & hōeſtæ. Tangit. n. phūs multas rōnes impoſſibiles per quas oſ̄di poſſet: ꝙ filios nobiliū decet addiſcere muſicā: ſed de his forte infra tangetur. ¶ Q uinta ſcientia liberalis dicit' eſſe ariſmetrica. docēs proportiones numerorum ad quam forte filii liberorum. Iō tradebantur: quia ſine ea muſica ſciri non poteſt. ¶ Sexta ſcia liberalis eſt geometrica: quæ docet cognoſcere menſuras & q̄titates reꝝ ad hanc autē filii nobilium. Ideo forte tradebant': quia ſine ea aſtronomia quæ eſt de quantitate aſtrorum & de ſubſtantia ſideꝝ & de curſibus eorum perfecte ſciri nō pōt. ¶ Septima ſcientia liberalis dicit' eſſe aſtronomia. circa quā forte antiquitus filii nobilium. Iō inſudabant: quia gentiles circa iuditia aſtrorum nimis erant curioſi. Nunquā . n. uolebant bella inchoare: nec aliqua opera incipere niſi conſiderato gradu aſcēdēte. & inſpecta conditione cœli: & quia hoc per aſtronomiā cognoſcit'. Iō filii liberorum & nobiliū uolebant in aſtronimicis eē inſtructi. ¶ Sic ergo antiqui de liberalibus ſenſerunt & has ſeptē artes nimiū extollebant. Verū tñ plures ſunt aliæ ſcientiæ longe nobiliores iſtis. Nā naturalis philoſophia docens cognoſcere naturas reꝝ longe melior eſt q̄ aliqua prædictaꝝ. Sed hoc declarare nō patit' perſeruatio præſens: quæ debet eē groſſa & figuralis. Rurſus & methaphiſica quæ mō humano & per rōnes humanitus inuentas tractat de deo & de ſubſtantiis ſeparatis longe nobilior eſt: q̄ naturalis philoſophia. Et ēt q̄ aliqua p̄dictaꝝ: de qua phūs ait prio metha. quia nulla eſt dignior ipſa: qd' intelligendū eſt de ſcientiis humanitus inuentis. inter quas methaphiſica primatū tenet. ¶ Amplius theologia quū eſt de deo & de angelis nō mō humano ſed diuino: & nō per humanā inuentionē: ſed magis per inſpirationē diuinā: longe incomparabiliter nobilior & dignior eſt oīb' aliis. Ad huc quædam morales ſcientiæ ut ethica: quæ eſt de regimine ſui: & yconomica. quæ eſt de regimine familiæ. & politica: q̄ eſt de regimine ciuitatis & regni: ualde ſunt utiles & neceſſarie filiis liberoꝝ & nobiliū. ymo ut in proſequendo patebit: filii nobiliū & maxime filii regū & princípū: ſi uelint politice uiuere. & uelint alios regere & gubernare: maxime circa has debent inſiſtere. Sunt aūt & aliæ ſciētiæ ſubalternatæ & ſupoſitæ iſtis. ut perſpectiua: quæ eſt de uiſu: eſt ſub geometria. Medicina uero eſt ſub naturali philoſophia. Leges & iura quæ ſunt de actibus hominū ſub politica: quæ eſt de regimine ciuitatū. nā ut alibi nos dixiſſe meminim'. Oēs legiſtæ ſunt quaſi quidā ydeotæ politici. nā ſicut layci & uulgares qui arguūt & formāt rationes ſuas quē modum arguendi: docet dyaletica. Ideo ipi quia arguunt artificialiter & dyaletici: appellāt' a philoſopho ydeotæ dyaletici. Sic legiſtæ: quia ea de quibus eſt politica dicunt narratiuæ & ſine rōne: appellari poſſunt ydeotæ politici. Ex hoc aūt patere pōt quanto magis honorandi ſunt ſcientes

entes politicam & morales ſcientias q̄ ſcientes leges & iura. Nā quanto ſcientes & dantes cauſā: honorabiliores ſunt loquentibus & nō reddentibus cauſā dicti: tāto tales honorabiliores ſunt illis. Ex hoc autem apparere pōt qui ſcientes magis ſunt honorādi: nā primo honorādi ſunt diuini & ſcientes theologiā. Quia deus ipſe eſt deus omniū entiū. Sic theologia principaliter eſt de deo & eſt dea omniū & domina humanaꝶ ſcientiaꝶ. Poſt theologos uero magis honorandi methaphiſici. qa ut ſuperius dicebat̄. Inter ſcientias humanitus inuentas methaphiſica priuatū tenet. Poſt hos quidem honorari debent naturales philoſophici. quia naturalis phīa. licet ſit infra methaphiſicā: tenet tñ principatum inter omnes alias ſcientias inuentas hoīe. Sic ergo ſcientes gradatim ſunt honorandi. ℭ His ergo ſcientiis ſic diuiſis: de leui patet̄ poteſt: circa quas ſcientias filii nobiliuꝫ. & maxime regum & principum debeant inſudare. Nā cum oporteat eos eē quaſi ſemideos: & debite & abſq; negligentia negociū regni intendere. nō uacat eis ſubtiliter pſcrutari ſcientias. maxime igit̄ decet ipſos bene ſe habere circa diuina. & eē inſtructos & firmos in fide. Et illas ſcientias p quas quis ſe & alios nouit regere & gubernare. Huiuſmodi autē ſunt ſcientiæ morales. Alias ergo ſcientias in tātū decet eos ſcire inquantū deſeruiunt morali negocio. Decet igit̄ eos ſcire grammaticam ut intelligant ydeoma litterale. ſecundū q̄ ydeoma tā morales ſcientiæ q̄ aliæ facilius tradunt̄. Imo ſi nunquā grāmatica deſeruiret negocio morali. Decet reges & pricipes ſcire ydeōa litterale: ut poſſint ſecreta ſua aliis ſcribere & legere abſq; aliorū ſcitu. ℭ Filii ergo nobiliū quantūcūq; intendant eſſe milites & uacare negocio politico debent inſudare. ut ſciant ydeoma litterale. Debent ēt aliquid addiſcere de grāmatica & rethorica: ut ex hoc ſubtiliores fiant ad intelligēdū quæcūq; propoſita. quo facto totū ſuū ingeniū debent exponere: ut bñ intelligant moralia: ut ſciant & alios regere. Nā & de muſica ſm phūm in politicis eos ſcire decet inquantū deſeruit ad bonos mores. Sic ergo morale negociū ſcire expedit ab his qui cupiunt principari: ut ſi oēs alias ſcientias ignorarent: adhuc ſtudere debent ut eis moralia uulgariter & groſſe proportionent̄ qa per ea princeps ſufficienter inſtruit̄ qualiter debeat principari: & quo ſe & ciues inducere debeat ad uirtutes.

ℭ Qualis debeat eſſe magiſter: qui filiis nobilium & maxime regum & principum eſt proponendus. Capitulum. ix.

PHYLOSOPHVS circa finē tertii ethi. Concupiſcibilē ſiue ſenſualitatē aſſimilat puero: & rōnē aſſimilat pædagogo. Sicut ergo cōcupiſcibilis indiget rōne dirigente & regulante. Sic puer indiget magiſtro & pædagogo. Quare ſicut rō ſemper deprecat̄ ad optima. ut in eodē tertio dicit̄ ethi. Sic & magiſter puerorū ſemper debet eos ad optima inſtigare. Si igit̄ in doctrina puerorū finis intēperatus eſt inſtigatio ad optima: qa ex fine accipiēda eſt rō omnium aliorū: talis quærendus eſt magiſter q poſſit iuuenes ſibi cōmiſſos ad optima inducere. ℭ Optimum āt & bonum ad quod inducēdi ſunt iuuenes eſt duplex: ſcientia ſcilicet & mores. Ad bonos āt mores inducit̄ dupliciter quis. exemplo per bonitatē uitæ & uerbo per monitiōes debitas: quantū. ſ. ad præſens ſpectat. Magiſter puerū nobilium: & maxime regum & principū tria in ſe habere debet. Debet eſſe ſciens in ſpeculabilibus. Prudens in agibilibus & bonus in uita. ℭ Ad hoc autem q̄ ſit ſciens in ſpeculabilib⁹ requirūt̄ tria. Quod ſit inuentiuus per ſe. Q᷑ intelligat aliorū dicta. Et tertio q̄ ſit indicatiuus tam de inuentis: q̄ de his quæ ab aliis intellexit. Inuentiuus. n. eſſe debet: quia qui nullo modo ſcit aliqua inuenire: ſed ſolum nouit aliorū dicta referre. magis eſt recitator q̄ doctor. De

cet igitur ipm eſſe inuentiuū. ℂ Secundo decet ipm eſſe intelligentem & perſpicacē. Nam ſicut nullꝰ bñ & perfecte ſibi ſufficit in uita; ſed ad hoc ꝙ habeamus ſufficientiā in uita oportet nos in ſocietate uiuere: ita ut per auxilia aliorum ſubueniatᷣ nobis ad indigentiā uitæ. Sic & forte multo magis. Vt patet per philoſophū ſecundo metha. Nullus ſibi ſufficit in ſpeculādo: ſed ſemper poſteriores philoſophi ex dictis aliorū priorū habuerunt iuuamenta auxilia. Nō ergo ſufficit ad perfectionē ſcientiæ ꝙ aliquis ſit inuentius ex ſe: ſed ꝙ ſit perſpicax & itelligens aliorum dicta. ℂ Tertio oportet ipm eſſe iudicatiuū. Nā perfectio ſcientiæ potiſſime in iuditio conſiſtit. Nō enim ſatis eſt aliorꝫ dicta intelligere: & de ſe multa inuenire. niſi tā de intellectis q̄ de inuentis nouerit iudicare: quæ ſūt tenenda: & quæ reſpuenda. Quantum ergo ad ſcientiā talis debet quæri doctor: q ſit inuentiuus ex ſe: intelligens alios: & bene iudicatiuus: tam de inuentis q̄ de intellectis. Nā & dato ꝙ filii nobilium & maxime regum & prncipū nolint omnio ad profunditatē ſcientiæ ingredi: ſed ſufficiat eis aliqua de his cognoſcere. nihilominꝰ tamen doctorē bene ſcientem debēt inquirere: eo ꝙ doctrina prudentū facilis: & qui clare intelligit: clare loquitur. Illa ergo modica q̄ ſcire cupiūt: facilius clarius & rectiꝰ itelligēt a ſciēte q̄ inſcio. ℂ Viſo q̄lis debet eē doctor: & quomodo debet eſſe ſciens: ut doceat in ſcientia. Reſtat uidere qualiter debet eē prudens in agibilibus: ut inſtruat in bonis moribus. Ad huiuſmodi autē prudētiam deſcribendā: licet enumerare poſſemꝰ oīa illa octo q̄ in prīo libro de prudētia tetigimꝰ. ſufficiat tñ ad pñs de illis enumerare. Doctor ergo puerorꝫ nobiliū dꝫ eē ſic prudēs ī agibilibꝰ ut ſit memor: cautꝰ: ꝓuidꝰ: & circūſpectus. Debet. n. eſſe mēor recolēdo ꝓterita: nā ſicut ualēs rectificare uirgā nūq̄ eā rectificarᷣ poſſet niſi cognoſceret ex q̄ parte eēt obliq̄ta. Sic uolēs alios rectificare nūq̄ eos cōgrue rectificare poſſet niſi hēret ꝓteritorꝫ notitiā: p q̄ cognoſceret qūo obliq̄ta eēnt. decet igr̄ aliorꝫ directorē mēorē eē ꝓteritorꝫ. Scdo decet ipm eē ꝓuidū futurorū. nā ſicut aliorꝫ director dꝫ cogitare ꝓterita ut ſciat qūo p tpa ꝓterita obliq̄ti fuerit: q ab eo ſūt dirigēdi. Sic dꝫ ꝓuidere futura ut adhibeat medicamēta ad ea p q̄ poſterꝫ facilꝰ obliq̄ri poſſint. Tertio decet ipꝫ eē cautū. qa ut ī prio libro tetigimꝰ: ſicut ī cognoſcēdo & ſpeculādo ē adhibēda cautela: ne falſa āmiſceātᷣ ueris. Sic ī agēdis cōuēit hoīnē eē cautū: ne mala admiſceātᷣ bonis: quædā. n. ſcḋm ſe mala ſupficie tenꝰ cōſiderata apparēt bōa. ſicut q̄dā falſa appent uera. q̄re ſicut doctorē in ſpeculabilibꝰ. ſic decet eē diligentē & cautū: ut ꝓponat ſuis auditoribꝰ uera ſine admixtiōe falſorꝫ. ſic qa uult iuuenes dirigere dꝫ cautus eē ꝓpōens eis bona ſine admixtōe malorꝫ. Quarto hmōi doctor dꝫ eē circūſpectus uel exptus. Nā expti eſt particularia cognoſcerᷣ. ſic & hmōi doctor dꝫ cognoſcere pticulares cōditiōes illorꝫ iuuenū quos decet regere. Nā ſcḋm iuuenes hñt alias & alias cōditōes & ſūt ꝓni ad alia & ad alia ſic ſūt aliter & aliter iſtruēdi. talis ergo dꝫ eē doctor iuuenū ut eos p debitos ſmones & p debitas mōitiōes iducat ad bonū. Verū q̄ ad bonū qs iducitᷣ nō ſolū monitionibꝰ uel correptionibꝰ. Sꝫ ēt opibꝰ & exemplis. reqritᷣ ꝙ hmōi doctor ſit ī uita bonꝰ & honeſtꝰ. nā qa ætas iuuēilis ualde eſt ꝓna ad itēpātiā & laſciuiā: q̄tūcūqꝫ puerorꝫ doctor eis uerba bōa ꝓportiōaret. ſi tñ opera cōtraria faceret: iuuenes illi exēplo iducti de facili ad illicita decliarent. Patet igr̄ q̄lē q̄rendū eē doctorē q q̄tū ad ſciam ſpeculabiliū ſit iuentiuus ex ſe. itellectiuꝰ aliorꝫ. & iudicatiuꝰ tā inuentorꝫ q̄ itellectorꝫ. Quātū uero ad prudentiā agibiliū decet ipm eſſe memorē, ꝓuidū & cautū. & circūſpectū. Quātū āt ad uitā decet ipm eſſe honeſtū & bonū. Si ergo reges & prin. & ulr̄ oēs ciues ualde ſolicitātᷣ qualibet ꝓponāt ſuis nummiſmatibus poſſeſſionibus

ſeſſionibus & rebus inaīatis. qa ſm phūm. i2 poli. ſēp de aīatis amplior cura habēda q̄ de inaīatis: & de filiis: q̄ de aliis. ualde deberēt eē ſoliciti & cū magna diligētia attēdere: q̄lē magiſtrū ꝓponerēt in regimine filioꝝ.

¶ Qualiter circa loquelam & circa uiſum & auditum inſtruendi ſunt iuuenes. Ca. x.

CIRCA finē. 7. poli. docet phūs iuuenes cohibēdos eē circa locutionē uiſionē & auditū: nō. n. decet pueros q̄litercūqꝫ loq. nec decet eos q̄liacūqꝫ uidere. uel q̄liacūqꝫ audire. ſed eſt ibi modus aliqs adhibēd⁹. Circa locutionē q̄dē iuuenes tripliciter peccare uidēt. Prīo qa de facili loquūt lasciua. Scd̄o qa de leui loquūtur falſa. Tertio qa ut plurimū loquūt fatua & imp̄meditata. Loquūt. n. de leui laſciua qa ut ſupius in prīo libro dicebat. Iuuenes ſūt inſecutores paſſionū & ad laſciuiā proni quaꝫ cū ſemp ſit adhibēda cautela: ubi picu lū iminet: cohibēdi ſunt iuuenes a locutiōe laſciua. & a ſermonib⁹ turpibus: & ſūt increpandi. & ēt corrigēdi ſi eos talis loqui cōtingat. Rō āt quare ſunt a ſermōibus turpibus ꝓhibēdi eſt ſm phūm. qa ex talib⁹ locutōibus de facili ad opa turpia īclināt. ipſa. n. locutio turpē facit in nobis mēoriā delectabiliū illicitorū. qua facta augēt cōcupiſcētia circa illa. cōcupiſcētia uero augmētata facilius iclināur ad ipa. ꝓpter qđ bn̄ dictū eſt qđ corrūpūt bonos mores colloqa praua. Cohibēdi ergo & corrigēdi ſūt iuuenes ne loq̄tur laſciua. ¶ Secundo ſūt cohibēdi & corrigēdi ne loquāt falſa. Nam ut ſupius diximus iuuenes ſunt de facili mētitiui. cum ergo cōſuetudo ſit quaſi altera natura: ex quo iuuenilis ætas iclinat eos ad dicēdū falſū & mendatiū ꝙ ſcd̄m phūm. 4. metha. eſt p ſe prauū & fugiēdū p debitas mōitiōes & correptiones iducēdi ſunt ut relinq̄ntes mendatiū adhereāt ueritati. q̄ ſcd̄m phūm i eodē. 4. ethi. eſt p ſe bona & laudabilis. ¶ Tertio cohibēdi ſunt ne abſqꝫ p̄meditatōe loquāt: nā iuuenes ſūt iexpti & pauca cognouerūt: qa ergo pauca cognoſcūt ad pauca reſpiciētes enunciāt cito & debiliter: q̄re monēdi ſūt ne ſtatī ad iterrogata reſpondeāt. licet enim nullus repēte ſit ſupm⁹ & iuuenes nō ſtati poſſint eſſe pfecti & prudētes. tn̄ ſi aſſuefiāt ut p̄meditati reſpondeāt: & ut p̄cogitēt i ſermonibus ꝓferēdis p ſucceſſionē tpis diſponent ut ꝓferāt ſermones ireprahēſibiles. ¶ Viſo q̄liter pedagogi & doctores iuuenū debēt eos inſtruere qūo ſe habeant ad loq̄lā. Reſtat uidere qūo ſūt iſtruēdi ut ſe habeāt circa uiſū. In uiſione aūt iuuenū duplex cautela eſt adhibēda. Primo quantū ad uiſibilia. Scd̄o quantū ad modū uidēdi. ¶ Quātū ad uiſibilia quidē qa ſicut nō decet eos turpia loqui. Rō āt eius aſſignat a phō. 8. ethi. ubi ait ꝙ oīa pria amamus magis. ꝓpter qđ ab ipis iuuenib⁹ extranea facere q̄cūqꝫ ſunt turpia & quæcūqꝫ infectionē habēt. qa quæ primo aſpiciunt cum maiori aſpiratōe uidēt. quare magis ſumus attenti circa illa: & per cōſequēs ea magis mēoriter retinem⁹. Iuuenes igit qa eis quaſi oīa ſunt noua: maiori ardore ferūt in illa quæ uidēt quare ſi cōtigat eos uidere turpia magis recordāt de illis & per cōſequēs inclināt ad cōcupiſcēdū ea. Vn̄ & phūs ꝓhibet ut non ſolū ꝓhibeāt iuuenes ad uidendū turpia in reiſed ēt i picturis & in ymaginib⁹. ut ſi mulieres uñ eſſent depictæ uel ſculptæ: nō eēnt iuuenibus oſtēdēdæ. Nam ſatis illa ætas de ſe ꝓuocat ad laſciuiā & ad paſſiōes inſequēdas: nō oportet ipam per uiſionē turpiū ad ulteriorē ꝓuocare. ¶ Secundo adhibēda ē cautela in iuueīb⁹ ut inſtruant ꝙ palpebras oculoꝝ cū maturitate eleuēt: & nō habeant oculos uagabūdos. Incliat. n. ætas illa: eo ꝙ oīa reſpiciat tāq̄ noua. ut oīa uidere uelit: & circa oīa uiſu uagatur: & i regib⁹ & pricipib⁹ ualde eſt indecēs ſi habeāt oculos uagabundos. Nā ex hoc iudicātur leues corde & paruifici & puſillāimes: eo ꝙ uideāt de oīb⁹ admirari. Eos igit q debēt principari & dn̄ari ēt ab ipa iſantia mouēdi ſunt de mō uidēdi

ut mature ſe hẽant circa eleuationẽ oculoꝝ & circa uidẽdi modũ. Nã facili⁹ qs uir fact⁹ obſeruat qđ ab infantia aſſueuit. ¶ Oñſo qũo inſtruẽdi ſunt iuuenes q̃tum ad loquelã & uiſionem. Reſtat oſtẽdere qũo ſunt inſtruẽdi ut ſe habeant ad auditũ. Circa quem q̃tum ad pñs ſpectat: etiã duplex cautela eſt adhibenda. Prio quantũ ad res auditas. Secundo q̃tum ad eos quos audit. In rebus autem auditis obſeruat̃ cautela q̃tum ad iuuenes: ſi ꝓhibeant̃ ab auditione turpiũ. Nam ſm phũm. 7. poli. ubi de hac materia loquit̃ ꝓhibẽdi ſunt iuuenes ne audiãt quodcũq; turpiũ. qa audire ẽ ꝓpe ad ipm facere. Iõ ergo ſm phũm cohibendi ſunt iuuenes ab auditione turpiũ. qa ex hoc de facili inclinãt̃ ad opus. ¶ Scđo adhibenda eſt cautela in ipſis iuuenibus quantũ ad eos quos audiunt. Sicut decẽs eſt audire eos honeſta & pulcra & idecẽs audire turpia. ſic decet eos audire uiros bonos & honeſtos: & cohibẽdi ſũt ne audiant maliloquos & inhoneſtos.

¶ Quot modis peccat̃ circa cibũ: & q̃liter ſe debeãt hr̃e iuuenes circa ipm Ca. xi.

d IXIMUS ſupius iuuenes ab infãtia inſtruẽdos eẽ in bonis morib⁹ uerũ q̃a ut ſupra dicebat̃ i morali negocio ſermões uniuerſaliores min⁹ ꝓficiunt oportet ſpãliter tradere qũo iuuenes ſũt in bonis morib⁹ iſtruẽdi. Quare poſtq̃ dixim⁹ qũo ſe hr̃e debẽt circa loquelã & circa uiſũ & auditũ. Reſtat oñdere qũo ſe hr̃e debeãt circa cibũ & circa potũ & circa uenerea ſiue circa matrimoniũ cõtrahẽdũ. Sꝫ prio dicem⁹ quot modis peccat̃ circa ſumptionẽ cibi: & q̃liter ſe debeãt hr̃e iuuenes circa ipm. Circa cibũ aũt cõtingit. 6. modis peccare uel delinq̃re. Prio ſi ſumat̃ ardẽter. Scđo ſi nimis. Tertio ſi turpiter. Quarto ſi inordinate. Quinto ſi nimis laute uel delicate. Sexto ſi nimis ſtudioſe. ¶ Delinq̃tur .n. circa cibũ ſi ſumat̃ ualde ardẽter. Nã hoc nõ ſolũ nocet aĩæ qa nimis ardẽter & auide ſumẽtes cibũ fiũt glorioſi & itẽpati. Sed ẽt nocet corpori. Nã cib⁹ nimia auiditate ſumptus nõ bñ maſticat̃: & ꝑ cõſequẽs minus ſemꝑ digerit̃. Ordiauit .n. natura aĩalib⁹ dẽtes: ut per eos cib⁹ debite tritus facilius pateret̃ a calore naturali: & ꝑ cõſequẽs facilius cõuerteret̃ in nutrimẽtũ. Sicut ligna minute trita facilius igniũt̃ & cõuertũt̃ in ignẽ: hunc ãt ordinẽ naturalẽ ut plurimũ nõ obſeruãt ſumẽtes cibũ nimis auide. Nã ut inuuit phũs. 3. eth. modica delectatio eſt cum cib⁹ attigit linguã: ſed maior eſt: cũ attingit gutt̃. Guloſi ergo qui nimis auide & cũ magna delectatione cibũ ſumunt nõ multũ delectãt̃ ꝙ cibus diu in ore exiſtat: ſed cupiũt ꝙ cito perueniat ad guttur. Iõ tales ut plurimum cibum nõ maſticãt: ſed eum imaſticatum tranſglutiunt. quare ſequitur cibum ſic ſumptum nõ bene digeri. & per cõſequẽs ſequit̃ ꝙ non ſolum lædatur anima ſed etiam corpus. ¶ Secundo delinquitur circa cibũ ſi ſumatur nimis in quãtitate. Nã & hoc nocet aĩæ: quia reddit ipam intẽpatã: & etiam nocet corpori qa ipedit digeſtionẽ debitã. Si enim cibus digeri debeat oportet ipm eẽ ꝓportionatũ calori naturali. quare ſi in tanta quãtitate ſumatur ꝙ calor naturalis ei dominari nõ poſſit nõ bñ digeritur & per conſequens non cauſat debitum nutrimentũ. ¶ Tertio deliquitur ſi ſumat̃ turpiter: ſunt .n. plurimi ſeipos paſcere neſcientes ꝙ uix aut nunq̃ cõmedere poſſunt: quin ſua ueſtimẽta deturpẽt. turpitudo ãt corpis licet ſm ſe nõ ſit delictum: peccatur tñ circa eã: ſi cõtingat ex inordinatione aĩæ: quaſ̃ cũ turpis mod⁹ ſumẽdi cibum ſignum ſit cuiuſdã gulolitatis uel inordinationis mentis in ſumptione cibi non ſolũ cauẽdus ẽ ardor & nimietas: ſed ẽt cauẽda ẽ turpitudo. ¶ Quarto circa cibum delinquitur ex inordinatiõe temporis: ut ſi nimis ante horam: uel nimis inordinate ſumatur cibus. nam ex tali ſumptione efficitur quis guloſus & intẽperatus: & etiam læditur ſm corpus. non omnes actiones naturales ſm phũm mẽſurãt̃ quadã peryodo

peryodo. Inde eſt igitur ꝙ quia conſuetudo eſt quaſi altera natura. Ideo cū quis aſſueſcit ſumere cibū in aliqua hora: ut plurimū appetit ſumptionē eius in eadē hora. Si ergo inordinate & ꝑter cōſuetā horā utatur quis cibū ſumere: ut plurimū ante digeſtionē primi cibi ſumitur ſecundus cibus lęditur ergo inde corpus. Hora ergo debita & determinata non ſolū propter bonitatē animæ: ſed etiā propter ſanitatē corporis: obſeruanda eſt in ſumptione cibi. ℂ Quinto peccatur circa ſumptionē cibi: ſi quærantur cibaria nimis lauta & delicata ultra q̄ eius ſtatus requirat. Delicatio eñi ciboꝝ accipiēda eſt ſm cōditionē perſonæ: & ſm ſtatū nobilitatis ei9. Qui ergo ultra q̄ conditio perſonæ exigat: & ultra q̄ eius ſtatus requiat delicata cibaria quærat delinquit: quia ex hoc aliqua intēperātia uel aliquo mō ꝑuenit. ℂ Sexto delinquitur ſi quærant̄ cibaria nimis ſtudioſe parata: Nā etiā in uilibus cibariis pōt quis oſtēdere ſe nimis guloſum: ſi nimio ſtudio uelit ea eſſe parata. Videtur eñi tales uiuere ut comedāt: nō comedere ut uiuāt: cū nimiū ſtudiū & nimiā curā apponant circa ꝑparamēta ciborū. ℂ Hiis ergo uiſis de leui apparet qualiter inſtruendi ſunt pueri ut ſe habeant circa cibos. Nam nullus repēte fit ſummus. Sufficit autem eos paulatim & pedetentim inſtruere: ut cum ad debitam ætatem peruēnerint: ſint ſufficienter inſtructi: qualiter ſe habere debeant in ſumptione ciborum.

ℂ Qualiter inſtruendi ſunt pueri ut ſe habeant circa potum: circa uenerea: & circa cōiugia contrahenda. Capitulum. xii.

p OSTQVAM in præcedenti capitulo diximus: qualiter delinquit̄ circa cibū. Reſtat dicere quō delinquitur circa potū: dicebat̄ eñi ſuperius ꝙ iuuenilis ætas maxime eſt prona ad intēperantiā: quare cū ſemper ſit adhibenda cautela: ubi maius periculū iminet. In puerili ætate cauendū eſt ne iuuenes efficiantur intemperati. Temperantia aūt circa tria eſt adhibenda: circa cibū potū & uenerea. Nā nō ſolum cibus indebite ſumptus intēperantiā cauſat: ſed etiā potus. Decet ergo iuuenes non ſolū eſſe abſtinentes: ut nō efficiantur guloſi ex ſumptione cibi. Sed etiā decet eos eſſe ſobrios: ut nō efficiantur ebrii: ex ſumptione potus. ℂ Vinū eñi imoderate ſumptū quantū ad ꝑſens ſpectat tria mala cauſat. ℂ Primo: quia uenerea prouocat. Cū eñi corpore calefacto maior fiat incitatio ad actus uenereos: unū quod maxime calorē efficit imoderate ſumptū: incitat ad incōtinentiā nimiā: ergo ſumptio uini in quātū uenerea prouocat: tāto magis in ætate iuuenili q̄ ſenili cauēda eſt quāto illa ætas pronior ē: ad laſciuiā q̄ alia. ℂ Secundū malū quod inducit nimia ſumptio uini. eſt depræſſio rōnis. Nā aſcēdentibus fumoſitatibus uini ad capud turbatur cerebrū: quo turbato deprimitur ratio noſtra quātū ad ſuos actus quia non poſſumus libere rōne uti. Immoderata ergo ſumptio uini in tantū impedit rōnis uſum in quantū turbat cerebrū. Inde ē ergo ꝙ aliqui plus offendūtur aīo q̄ alii: quia habent debilius caput: & citius turbatur eorū cerebrū: prohibendi ſunt ergo iuuenes a nimia ſumptione uini: quia propter debilitatē cerebri citius offendūtur aīo. ℂ Tertiū malū quod ex uino cōſurgit eſt lis & diſſenſio. Turbato eñi cerebro ex nimia ſumptione uini: & amiſſo uſu rōnis de facili prorūpitur in uerba inordinata: & cōſurgūt diſſenſiones & lites. ymo qa cōſurgit ex inflāmatione ſanguinis. Vinum quod propter ſui caliditatē inflammat ſanguinē: reddit hoīem aīoſum & iraſcibilem: quo facto facilius ꝓuocatur ad diſſenſiones & lites. Iuuenes ergo quia ſunt amatores cōtumeliaꝝ ut uult phūs. 2. eth. ꝓhibēdi ſunt a nimia ſumptione uini: per quā quis ad lites & cōtumelias prouocatur in omni ergo ætate cauendū eſt: a nimietate cibi & ab imoderatione potus: uerūtamē quia facilis adheremus hiis ad quæ ab infantia aſſueti ſumus. Decet oēs patres & maxime reges & princi

pes ſolicitari circa regimē filiorū : ut ab ipſa
infantia ſic regantur ꝙ ſint abſtinētes & ſo
brii. ¶ Viſo qualiter iuuenes debeant ſe ha
bere circa cibū & potū. Reſtat uidere quō ſe
debeant habere circa uenerea & circa coniu
gia contrahēda. Oritur enim luxuria & gula
quaſi filia ex matre. Si ergo diximꝰ iuuenes
ipſos inſtruēdos eſſe: ne ſint guloſi: reſtat di
cere quō inſtruēdi ſunt ne ſint laſciui. Cum
ergo oīs actus venereꝰ excepto matrimonio
ſit cōtra rōnis dictamen. quia decet patrē ſic
ſolicitari erga filios: ut ſint uirtuoſi. Iuuenes
cōtinere uolētes inducēdi ſunt: ut ſint cōtēti.
In qua aūt ætate debeāt uti coniugio oſtēdit
phūs. 7. politi. dicēs ꝙ in muliere requiritur
ætas. xviii. annorū. In maſculo. xxvii. in tali
aūt ætate ſm ipſum procreātur filii magis ꝑ
fecti: ſed quia uis generatiua ut ſuperius di
ximus ē nimis corrupta ſufficeret toto tēpo
re augmēti ꝙ durat cōiter uſq; ad uigeſimū
primū annū abſtinere iuuenes a carnali co
pula. ꝙ ſi infra tale tēpus utātur cōiugio pro
uocātur ad laſciuiā: & impedit̄ eoꝝ augmē
tum: ut uult phūs in eiſdē poli. Sic ergo utē
dū ē coniugio ſi noſtra uis cōcupiſcibilis nō
eſſet nimis corrupta: quia tamē timēdū ē de
corruptione cōcupiſcibili: ſi doctores puero
rū percipiāt iuuenes tātum tēpus expectare
nō poſſe: poterit illud tēpus anticipari prout
eis uidebit̄ expedire. Qualiter āt ſe debeāt
habere iuuenes cū uxore iā ducta: & q̄ ſūt cō
ſideranda in uxore ducēda: ſupra cū egimus
de regimine cōiugali diffuſius diximus.

¶ Qualiter iuuenes ſe habere debeant in ludis & in ueſtibus & ueſtitu. Capitulū. xiii.

O STENSO quō iuuenes debent
eē abſtinētes in cibo: ſobrii in po
tu: tēperati in venereis: cōtrahēdo
cōiugiū in ætate debita: & modeſte ſe habe
re cū uxore iā ducta. Reſtat oſtēdere quō cir
ca ludos circa geſtus & circa ueſtitū debeant
ſe habere. Ludus aūt ut ꝓbat phūs. 8. polit.
eſt neceſſarius in uita: quod quātū ad ꝑſens
ſpectat: duplici uia declarari pōt. Primo ex
uitatiōe illicitæ ſolicitudinis. Secūdo ex adē
ptiōe finis intēti. ¶ Prima uia ſic patet. Nā
mēs humana neſcit ocioſa eſſe: cū ergo quis
uacat ocio & nō intēdit aliquibꝰ delectatio
nibus licitis ſtatim incipit uagari cogitando
de illicitis: unde phūs. 8. poli. ait ꝙ ludus eſt
quædā deductio & uitatio ſolicitudinis qua
re ne ſolicitemur circa aliqua illicita: & uite
mus delectatiōes illicitas: expedit aliquādo
habere aliquos ludos & hēre aliquas dedu
ctiōnes licitas & hōeſtas : qui ſunt tā illi ludi
& q̄ ſunt illæ deductiones circa quas debent
uacari pueri: infra dicetur. ¶ Secūda uia ad
oſtēdēdū hoc idē ſumit̄ ex adeptiōe finis
intēti. Nā nō ſemꝑ ſtatim quis habere pōt fi
nē intētū: ne ergo ꝓpter continuos labores
deficiat a cōſecutione finis: expedit aliquos
ludos & aliquas deductiones iterponere ſu
is curis : ut ex hoc aliquam requiē recipiētes
magis poſſint laborare in cōſecutione finis.
Vnde & phūs. 8. polit. ait ꝙ quia hō nō pōt
requieſcere in fine adepto: & aliquādo quis
conſtituit ſibi finē in quo diu laborat anteq̄
conſequat̄ illū ideo oportet interponere ali
quos ludos & aliquas delectationes ne defi
ciat a conſecutione finis. Sic ergo inſtruen
endi ſunt pueri erga ludos ut non oīno pro
hibeātur a ludis: ſed ut moderate habeāt lu
dos honeſtos & liberales. Nā ludi turpes &
eloquia turpia & deductiōes inhoneſtæ ꝓ
hibēdæ ſunt a iuuenibꝰ: ut uult phūs. 7. pol.
¶ Viſo qualiter iuuenes ſe habere debeant
circa ludos. Reſtat uidere qualiter ſe habere
debeāt circa geſtus. Geſtus aūt dicūtur quili
bet motꝰ mēbroꝝ ex qbus iudicari poſſunt
motus animæ. Videmus eni prudētes & bo
nos habere geſtus ordinatos & honeſtos: co
hibēt eni ſua mēbra ne aliquē motū habeāt
ex quo qs coniecturari poſſit elationē aī uel
inſipiētiā mētis uel intēperātiā appetitꝰ. Eſt
eni hoī neceſſaria diſciplina in geſtibus. Nā
qa ipſe intētus eſt circa rōnē & itellectū nō
ſic percipit naturales impetus: nec ſic agit ex
naturali inſtinctu ut aues & beſtiæ. Aues eni

& alia aīalia ex naturali iſtinctu agētia nō ſic indigēt diſciplina: ut hō qui utit̄ rōne & intellectu & ad agēdū ſibi opa debita nō ſuffiriēter inclinat̄ ex natura. Diſciplina aūt q̄ ē danda in geſtibus: ē ut quodlibet mēbrū ordinet̄ ad opus ſibi debitū. Homo.n.nō audit p os ſed p aurē. Fruſtra ergo cū quis uult audire aliū: retinet os aptū. Sic ēt hō nō loquit̄ pedibus nec manibus nec ſpatulis ſed ore: ſicut habēt indiſciplinatos geſtus qui cū uolūt audire alios tenēt ora aperta. Sic ſunt indiſciplinati ſēm geſtus qui cū uolūt loqui extēdūt pedes & crura: uel mouēt nimis ſpiſſim brachia uel erigūt hūeros uel faciūt alia q̄ ad locutionē nihil deſeruiūt. Sic ergo diſciplinādi ſunt iuuenes ut habeāt tales geſtus & ut ſic utātur motib⁹ mēbrorū ut deſeruiūt ad opa q̄ intēdunt. Nā agere aliquos motus mēbrorū non deſeruiētes operi intēto: uel ꝓcedit ex inſipiētia mētis: uel ex elatiōe aīi uel ex aliquo alio uicio. ℭ Hiis uiſis reſtat exequi de tertio qđ ꝓponebat̄ in pricipio capituli: uidelicet qualiter ſe habere debeāt iuuenes circa ueſtimētū. Veſtimenta qdē ad tria uidētur ordinari: uidelicet ad delectationē: utilitatē & honorē. Omne.n.bonū: uel eſt delectabile: uel utile: uel honeſtū ſiue honorabile. Bonū eni honeſtū bonū honorabile dici pōt. Nā honeſtū idē eſt ꝙ honoris ſtatus. Si ergo ueſtimēta q̄runt̄ ꝓpter bonū delectabile: ſic q̄runt̄ delicata & mollia. Si ꝓpter utile: ſic q̄runt̄ calida ad repellēdum frigus tēpore yemali: uel non calida tēpore æſtiuo. Si uero quæratur ꝓpter bonū honorabile: ſic q̄runt̄ pulchra & decora. Indecēs eſt aūt nimis ſolicitari circa mollicié ueſtiū & circa delectationē in ipſis. Nā ex hoc effiCit̄ qs intēperatus & timidus: de leui eni qs ad laſciuiā & ad mollicié carnis prorūpit: ſi nimis delectet̄ in mollicie ueſtium: & circa delectationē in ipis. Vident̄ eni tales eē mulierbres magis q̄ uiriles quare nō ſunt cōſtantes ſed molles: & de facili in laſciuiā prorumpunt. ℭ Secūdo nimia mollicies ueſtiū reddit hoīem timidū. Nā cū arma ferrea in ſe quādā duricié hñt qui ſemp ſolicitātur circa mollia ueſtimenta: dubitāt arma arripere & efficiunt̄ timidi. Iuuenes maxime cū ad aliā ætatē uenerint ad hoc ꝙ ſint abiles ad uacādū circa labores bellicos: ne abhorreāt arma iſtruendi ſunt ut nō nimis delectent̄ in mollicie ueſtiū. ℭ Dicto qūo ſe habere debeāt iuuenes in ueſtibus ut deſeruiūt ad delectationē. Reſtat oſtendere qūo ſe hēre debeāt circa ipſa ut deſeruiūt ad utilitatē. Quod uidere hñt diſtinguendo inter cōplexiones tēpora & ætates. Nā hñtes cōplexiones magis depræſſas & minus poroſas nō ſic lædūtur a calore & frigore: ſicut hñtes cōplexiones raras. Vnde & mulieres qa ſunt magis flegmaticæ & hñtes cōplexionē depſſam & minus poroſam: quod patet ex carentia pilorū: minus offendūtur a calore & frigore q̄ uiri. Sic etiā diſtinguendū eſt īter tēpora. Nā temporib⁹ frigidis & flante borea utendū eſt aliis indumentis q̄ temporibus calidis flante auſtro. Diſtinguendū eſt inter ætates: qa ſenilis ætas eo ꝙ magis caret calore natuali intrī ſeco: magis indiget de calore exteriori: ueſtimenta igit̄ conſiderata ꝓprietate tēpoꝝ cōplexionū & ætatū diuerſificanda ſunt ut deſeruiūt ad bonū utile. Sed ut deſeruiūt ad bonū honorabile: attendenda eſt conſuetudo patriæ & cōditio pſonaꝝ. Sic igit̄ inſtruēdi ſunt iuuenes circa ueſtitū ut nō nimis ſolici ti ſint circa mollicié ueſtiū cōſiderata conditione tpis conditionis & ætatis prout reqrit conſuetudo patriæ & conditio pſonaꝝ: utātur debitis indumentis ad utilitatē corporis.

ℭ Quod in ætate iuuenili maxime cauenda ſit praua ſocietas. Capitulum.xiiii.

NON ſufficit ſcire qualiter iuuenes ſe hēre debeāt circa ludos geſtus & ueſtitū niſi ſciuerint cū qb⁹ ſociis debeāt conuerſari. Quātū aūt ad pſens ſpectat: quattuor uident̄ ineſſe ipſis iuuenibus ex qbus q̄ttuor rationes ſumi poſſunt ꝙ maxime in iuuenili ætate fugiēda ſit puerorū ſo

cietas. Iuuenes enim primo ſunt molles & ductiles. Secũdo ſũt paſſionũ inſecutores & proni ad malũ. Tertio ſunt nimis amatores ſocietatum. Quarto ſunt nimis creditiui.

¶ Prima ergo uia ad oſtendendũ malũ maxie cõpetere iuuenibus fugere ſocietatẽ prauã: ſumit̃ ex eo: ꝙ iuuenes ſũt nimis molles & ductiles. Anima enĩ ut plurimũ ſeqtur cõplexiones corporis nã qa nr̃a cognitio incipit a ſenſu: & ſenſibilia ſunt nobis magis nota. ideo ut plurimũ homines ſequũt̃ appetitũ ſenſitiuũ. Appetitus aũt ſenſitiuus ẽ uirtꝰ organica ſiue corporalis. quare oportet talẽ appetitũ ſumer̃ modũ & mẽſurã ex ipſo corpore. In illa ergo ætate ĩ q̃ quis habet corpꝰ molle & magis ductile: eſt magis mollis & magis ductilis ſcḋm appetitum. quare cũ mollia & ductilia facilius recipiant impreſſionẽ ex hiis ex qbus cõiungunt̃. q̃ dura. Pueri & iuuenes qa ſunt magis molles & ductiles: q̃ adulti. facilius imprimunt̃ eis mores ſocioꝝ in ætate iuuenili q̃ in alia. maxime ergo tũc prohibendi ſunt a ſocietate praua. ¶ Secũda uia ad inueſtigandũ hoc idẽ: ſumit̃ ex eo ꝙ iuuenilis ætas maxime eſt prona ad malũ & inſecutiua paſſionum. Nam de facili quis ĩducitur ad illud: ad quod eſt pronus. Si ergo iuuenes ſũt proni ad malum: ut patuit cũ determinauimus de moribus iuuenum. maxie ĩ iuuẽili ætate cauẽdũ ẽ a ſocietate praua.

¶ Tertia uia ad probandũ hoc idem ſumitur ex eo ꝙ iuuenes ſũt nimis amatores amicitiæ. Nam ut dicitur ſecundo rethorico. Iuuenes ſunt amici & amatores ſodaliũ magis q̃ aliarũ ætatum. quia gaudẽt in cõuiuendo. Si enim illa ætas maxime delectabilia pſequtur: cũ ualde delectabile ſit cõuiuere amicis: Aetas illa gaudet cõuiuere ĩ ſocietate & amicari ſodalibꝰ. In iuuenili ergo ætate maxime cohibendi ſunt iuuenes a ſocietate praua: qa tunc maxime ſe cõformãt moribus ſocioꝝ: eo ꝙ maxĩe diligãt in ſocietate uiuere. Delectatio enim ex cõiunctione cõuenientis cũ cõuenienti. Nullus ergo gaudet in ſocietate uiuere niſi gaudeat de ſociis conformare.

¶ Quarta uia ſumitur ex eo ꝙ iuuenes ſũt nimis creditiui: delectationes enim ſenſibiles illicitæ: licet ſimpliciter ſint prauæ & fugiendæ poſſunt tamẽ eſſe bonæ ſcḋm apparẽtiã. Iuuenes ergo qa de facili credũt: & nõ habẽt perfectum rationis uſum: de facili inducuntur a ſociis: & de facili perſuadetur eis ut credant bona ſenſibilia eſſe ſequenda.

¶ Qualis cura gerẽda ſit de pueris a principio natiuitatis uſq; ad ſeptẽ annos. Ca. xv.

QVIA ſermones particulares ualde uidẽtur eſſe proficui morali negocio ideo particulariter deſcendendo ad diuerſa tempora: oſtendemus qualis cura circa filios ſit gerenda. Primo enim declarabimꝰ qualis cura habenda ſit de filiis uſq; ad ſeptem annos. Secundo qualis a ſeptimo uſq; ad decimũquartum annum. Poſtea a decimoquarto & deinceps. ¶ Tangit autẽ philoſophus ſeptimo polit. ſex circa ipſos pueros quæ ſeruãda ſunt in ætate primitiua. Primũ eſt quia ad ſeptimum debẽt paſci mollibus: ita tamẽ ꝙ a principio ſunt alẽdi lacte. Secundo quia ſunt prohibendi a uino. Tertio ſunt aſſueſcẽdi ad frigora. Quarto ſunt aſſueſcẽdi ad conueniẽtes tempatos motus: ꝙ in omni ætate uidetur eſſe proficuum. Quinto ſunt recreandi per debitos ludos: & ſunt eis recitandæ aliquæ hyſtoriæ & aliquæ fabulæ. in quibus recreẽtur. & hoc maxime cum incipiunt percipere ſignificationes uerborũ. Sexto a ploratu ſunt cohibendi. Iuuenes ergo uſq; ad ſeptennium alẽdi ſunt mollibus ita tamẽ quod & principio maxime alẽdi ſunt lacte. unde & phũs. 7. politi. ait: ꝙ humidum lactis maxime uidetur eſſe familiare corporibus puerorum. In illa ergo ætate tenera uſq; quo ſunt circa. 7. annos alẽdi ſunt mollibus & humidis qa talia faciliter patiuntur & faciliter cõuertũtur in nutrimentũ. Obſeruandũ eſt tamen in iuuenibus: cum alunt̃ lacte cum ſi cõtingat eos ſuggere aliud lac q̃ maternũ: quæ uerẽda eſt

fœmina ſimilis matri quātū ad cōplexionē eo ꝙ lac maternū maxime uidet̃ eſſe ꝓportionatū ꝓprio filio. ℭ Secundo pueri ſunt prohibēdi a uino: & maxime illo tempore quo lac ſumūt: & hoc ſecundū phūm ꝓpter ægritudines. De facili enī ægrotantur pueri: & efficiūtur male diſpoſiti in corpore: ſi tēpore quo ut plurimum paſcunt̃ lacte: aſſueſcant bibere uinū. ymo dicūt aliqui ꝙ ſi eo tempore ad uinū aſſueſcāt diſponūtur ad leprā. ℭ Tertio pueri ſunt aſſueſcēdi ad frigora: unde phūs. 7. polit. ait ꝙ mox expedit cū ſueſcere pueris paruis ad frigora. Aſſueſcere enī pueros ad frigora utile ē ad duo. Primo ad ſanitatē: unde idē phūs ait ꝙ exercitū ad frigora facit bonā habitudinē in pueris propter caliditatē exiſtentē in ipſis. Secūdo exercitū ad frigora paruis pueris utile ē ad bellicas actiones. Nā frigus mēbra cōſolidat & conſtringit: ita ꝙ cū peruenererūt ad ætatē debitam aptiores ſunt ad opera bellica: ſi a pueritia ſint aliqualiter exercitati ad frigora unde idem philoſophus ait ꝙ apud aliquas barbaras nationes cōſuetudo eſt in fluminibus frigidis: balneare filios: ut eos fortiores reddant. ℭ Attendendum eſt tamē: ꝙ dicimus pueros paruos aſſueſcendos eſſe ad hoc uel ad illud: intelligēdū eſt moderate & gradatim & ut requirit conditio perſonarum. ℭ Quarto pueri ſunt aſſueſcēdi ad conueniētes motus & temperatos. Nā ſecundum phūm: motus temperat⁹ in pueris quattuor bona facit. Primo quia reddit corpora magis ſana. Moderatū enim exercitium in quacunq; ætate uidetur ad ſanitatem proficere. ℭ Secundo quia reddit corpora agilia. Si enī a principio aſſueſcant pueri ad aliquales motus: ſunt agiliores ſecūdum corpus & uitāt inertiā. Nā niſi ad aliquales motus aſſueſcāt fiunt graues pigri & inertes. ℭ Tertio facit ad augmentū. Nā eo ipſo: ꝙ temperatū exercitiū iuuat ad digeſtionē ipſam: & facit ad bonā diſpoſitionem corporis. Sequitur ꝙ ſit quoddam proficuū ad augmētum: Nam cum augmentum fiat ex ipſo alimento faciente corpus bene diſpoſitum: & ꝙ bene nutriatur & alatur ſunt proficua ad augmentū. ℭ Quarto moderatus motus mēbra conſolidat: quilibet enim in ſeipſo experitur: ꝙ ſi ſe moderate exercitet ad corporales labores: membra corporis eius ſolidātur & fiunt fortiora. Pueri ergo quia nimis habent tenera membra ad aliquos motus modicos & temperatos ſunt aſſueſcendi ut mēbra eorū ſolidētur: unde philoſophus. 6. & 7. poli. ait ꝙ expedit in pueris facere motus quoſcūq; & tantillos: ad ſolidandum membra & ad non defluere propter teneritudinē moderatū enim motum in pueris adeo laudat philoſophus: ut ab ipſo primordio natiuitatis dicat fienda eſſe aliqua inſtrumenta: in quibus pueri uertantur & moueantur.

ℭ Quinto recreādi ſunt pueri per aliquos ludos & per aliquas fabulas. Ludus enī moderatus competit pueris: quia in moderato ludo eſt moderatus motus: & per moderatum ludum uitatur inertia: & redduntur corpora agiliora. Sunt etiam pueris recitandæ aliquæ fabulæ uel aliquæ hiſtoriæ. Poſtquā incipiunt percipere ſignificationes uerborum. Vel etiam aliqui cantus honeſti ſunt eis cantandi. Nam ipſi nihil triſtes ſuſtinere poſſunt ideo bonum ē eos aſſueſcere ad aliquos moderatos ludos: & ad honeſtas aliquas & innocuas delectationes. ℭ Sexto ſunt cohibendi a ploratu. Nam cum pueri a ploratu cohibētur: ex ipſa prohibitione fit: ut retineant ſpiritum & anhelitum: nam ſicut cum plorare permittuntur emittunt ſpiritum & anhelitum. Sic cum plorare cohibentur ſpiritum & anhelitum tenēt. Detinere autem ſpiritum & anhelitum ſecundum philoſophum ſeptimo politicorum facit ad robur corporis. Vt ergo pueri: robuſtiores fiant: ſunt a ploratu illo cohibendi.

ℭ Qualis cura habenda eſt de filiis: a ſeptimo anno uſq; ad decimum quartum annum. Capitulum. xvii

e VM diſtinguimus ætates filiorũ: per ſeptennia: ut cum dicimus: uſ ꝗ ad ſeptem annos ſic eſſe regen dos: a ſeptimo uſ ꝗ ad decimumquartum ſic eſſe inſtruendos. Huiuſmodi ſeptennia ſunt abbreuianda & elonganda ſecundum diuerſitatem perſonarum. Nam aliqui ſunt robuſtiores corpore in duodecim annis q̃ alii in ſedecim. Ideo quia de talibus pũctua lem regulam dare non poſſumus: aliqua re linquenda ſunt pædagogi: qui debet pueros inſtruere ut poſſint huiuſmodi tempus anti cipare & prolongare ut ei uidebitur expedi re. ¶ In hoc autem tempore ꝙ eſt a ſepti mo uſ ꝗ ad decimumquartum annum tria ſunt conſideranda circa regimen filiorum. Nam homo prima diuiſione diuiditur in animam & corpus. Anima uero tanquam potentias principales habet intellectum & appetitum. Tria ergo attendenda ſunt in fi liis. Primo quale habeant corpus. Secundo qualem uoluntatem. Tertio qualem intelle ctum: ¶ Vt ergo iuuenes habeant corpus bene diſpoſitum: exercitandi ſunt per debi ta exercitia & per debitos motus. Vt habe ant uoluntatem bene ordinatam: inducen di ſunt ad debitas uirtutes & ad uirtutũ ope ra. ¶ Sed ut habeant intellectum perfectũ inſtruendi ſunt in debitis ſcientiis. Scientia ergo uirtus & exercitium attendẽda ſunt in regimine filiorum. ¶ A principio quidem natiuitatis: ut uitetur inertia puerorum: aſ ſueſcendi ſunt pueri ad aliquos motus: Sed cum impleuerunt ſeptennium uſ ꝗ ad an num decimumquartum debent gradatim aſ ſueſcere ad ulteriores labores: & ad fortiora exercitia. Ludus enim pili ſecundum Tacui num uel luctatio: ſecundum philoſophum uidentur eſſe debita exercitia: in iuuenibus. ¶ In ſecundo tamen ſeptennio ſunt ulterio ra exercitia aſſumenda quam in primo. Ad hoc tamen in tali ætate: eo ꝙ nimis ſit tene ra: non ſunt aſſumenda opera militaria: nec opera ardua. Vnde philoſophus octauo po liticorum ait. Quod uſ ꝗ ad pubeſcentiam ideſt uſ ꝗ ad decimumquartum annum le uiora quædam exercitia ſunt aſſumenda: ne impediatur incrementum. ¶ Viſo ꝙ ut iu uenes ſint bene diſpoſiti quantum ad cor pus a ſeptimo uſ ꝗ ad decimumquartum an num debent fortiores labores aſſumere q̃ in primo ſeptennio. Reſtat uidere: quomodo oporteat eos ordinari ad uirtutes ut habeãt diſpoſitam uoluntatem. ¶ Sciendum ergo ꝙ philoſophus quinto politicorum ait: ꝙ peſſimum eſt non inſtruere pueros ad uirtu tem & ad obſeruantiam legum utilium. In quirit enim philoſophus octauo politicorũ utrum prius curandum ſit de pueris ut habe ant debitum appetitum: uel ut habeant per fectum intellectum. Probat autem prius eẽ curandum de ordinatione uoluntatis q̃ de perfectione intellectus. In ſecundo autem ſe ptennio quia pueri iam incipiant concupi ſcere: non tamẽ habent perfectum rationis uſum: potiſſime uidetur eſſe curandum cir ca ipſos ut habeant ordinatam uoluntatem. Nam ſicut corpus eſt generatione prius ani ma: quia prius corpus organizatur & forma tur & poſtea illi anima infunditur: ſic ſecun dum philoſophum ſeptimo politicorũ pri us curandum eſt circa pueros quomodo ha beant uoluntatem bene diſpoſitam q̃ quo modo ſcientificum intellectum. Nullus au tem habet bene ordinatam uoluntatem niſi habeat moderatã concupiſcentiã. Nã ex in ordinatione appetitus ſenſitiui redundat in ordinatio in uoluntate. Si ergo concupiſcen tiæ ſe tenẽt ex parte corporis: intellectus ue ro ex parte aĩæ: qa generatione corpus ẽ pri us aĩa: prius intẽdendũ eſt q̃uo hẽamus mo deratas cõcupiſcẽtias & ordinatã uolũtatẽ: q̃ q̃uo habeamus illuminatũ intellectũ. Mo dus ãt quo moderãdæ ſunt cõcupiſcẽtiæ iu uenũ: ẽ ut ſpecialis cautela adhibeat᷑ circa il la: circa q̃ maxiẽ cõſueuerũt deficere. Si ergo iuuenes ſunt inſecutores paſſionũ & cõcupi ſcẽtiaꝝ & de facili᷑ mẽtiunt᷑ & oĩa faciũt ual

deuita ꝙ

de. ita ꝙ cũ amãt nimis amãt: cũ icipiũt lu/
dere nimis ludũt: & in cæteris aliis ſemp ex
ceſſũ faciũt. adhibẽda eſt cautela ne iſequãt
cõcupiſcẽtias: ſed ſint abſtinẽtes & ſobrii.
ne ſint mẽdaces: ſed ueridici. nec oĩa agant
ualde: ſed in ſuis actib⁹ moderationẽ accipi
ant. ℭ His uiſis reſtat uidere qũo ſũt bñ di
ſponẽdi q̃tũ ad itellectũ. Nã cũ dicim⁹ ꝙ in
ſecũdo ſeptẽnio pricipali⁹ curãdũ eſt de or
diatiõe appetit⁹. q̃ de pfectiõe itellect⁹. nõ
ſic itelligẽdũ eſt ꝙ nullo mõ curãdũ ſit: qũo
habeãt itellectũ pfectũ: ſed qa. 7. anno qua
ſi uſq; ad. 14. annũ iuuenes abũdãt in cõcu/
piſcẽtiis & deficiũt ab uſu rõnis. Iõ pricipa/
li⁹ eſt iſiſtẽdũ circa ordinationẽ appetit⁹ q̃ſi
p totũ ſʒ ſeptẽniũ pueri q̃ſi nõ addiſcũt niſi
uerba. nõdũ. n. ſũt tãti itellect⁹ ut de ipis re/
bus cõſiderarẽ poſſint. Iõ in ſo ſeptẽnio pñt
iſtrui pueri in grãmatica: q̃ eſt ſcia ſermocio
nalis: & in loyca: q̃ eſt magis mod⁹ ſciẽdi q̃
ſit ſcia: & in practica muſicali q̃ cõſiſtit in q̃
dã modulãtia uocũ. qa. n. illo tpe pueri de/
ficiũt a rõnis uſu: pfecte ſcire nõ pñt. nec tñ
icipiũt hr̃e rõnis uſũ: oĩno ſũt idiſpoſiti ad
ſciam: aſſueſcẽdi ſũt ad alias artes de qbus
fecimus mentionem.

ℭ Qualis cura gerenda ſit de filio ab an/
no. 14. & deinceps Capitulum. xviii.

DICEBATVR ſupra circa filios
tria intendẽda eẽ. uidelicet qũo
habeãt bñ diſpoſitũ corp⁹: bñ or
diatũ appetitũ: & bñ illũinatũ itellectũ. hæc
ãt tria triplici ſeptẽnio poſſum⁹ adaptare.
nã in prio poſt receptionẽ baptiſmatis & ſa
cramẽtoꝝ eccleſiæ. pricipaliter eſt inſiſtẽdũ
qũo habeant bñ diſpoſitũ corpus. Nã qa in
primis. 7. annis pueri quaſi oĩno carẽt rõnis
uſu. nec cõmode aſſueſci poterũt ad opa uir
tutũ: nec ad ſciẽtificas cõſideratiões. Si eniʒ
aliquid illo tẽpore addiſcere poſſunt: hoc ẽ
ydeomata uulgaria: ſed a. 7. uſq; ad. 14. quia
iã incipiunt habere cõcupiſcentias aliquas
illicitas: & aliquo modo licet iperfecte inci
piũt participare rationis uſum. ideo in illo
tẽpore nõ ſolũ curandũ eſt qũo habeãt p er
fectũ corp⁹: ſed etiã qũo hẽant ordiatũ appe
titũ: uſq;. n. ad. 14. anno ſm phũm i pol. ma
gis iducẽdi ſũt pueri ad bonũ ex aſſuefactio
ne q̃ ex rõne: ſed a. 14. anno. qa tunc pfecti
us participare incipiunt rationis uſum. non
ſolũ curandũ eſt qũo habeant bñ diſpoſitũ
corpus & bñ ordiatũ appetitũ: ſed ẽt ꝙ ſint
prudẽtes & ꝙ hẽant bñ illũinatũ itellectũ.
ex tunc. n. addiſcere pñt nõ ſolũ grãmaticã
quæ uidet̃ eẽ ſcia uerborũ. uel dyaleticã q̃ ẽ
quidã modus ſciendi. uel practicã muſicæ q̃
cõſiſtit in cõſonãtia uocũ: ſed poſſunt iſtrui
in illis ſciẽtiis ad q̃s ſciẽdas oportet recurre
re ad itellectũ rerũ & per quarũ cognitionẽ
poſſumus fieri ſapiẽtes & ꝓuidi. ℭ Prio er
go ſeptẽnio poſt receptionẽ baptiſmatis &
ſacramẽtorũ eccleſiæ intẽdẽdũ eſt pricipali
ter quaſi circa unũ: ut circa bonã diſpoſitio
nẽ corpis. Sed in ſo ſeptẽnio ut a. 12. anno:
uſq; ad. 14. eſt q̃ſi itẽdẽdũ principaliter circa
duo: ut circa diſpoſitionẽ corpis & circa or/
diationẽ appetit⁹. Sed in. 3. ſeptẽnio ut a. 14.
anno & deinceps intẽdẽdũ eſt circa tria. ut
circa diſpoſitionẽ corpis circa ordinationẽ
appetitus & circa illũinationẽ itellect⁹. Bõa
ãt diſpoſitio corpis ut nolẽtibus uiuere uita
politica a. 14. anno: & deiceps: & ut aſſumãt
fortiores labores q̃ actenus. nã ſicut a. 7. an
no uſq; ad. 14. aſſumẽdi ſunt fortiores labo
res q̃ in. 7. ꝑcedentibus annis. ſic a. 14. & de
inceps aſſumẽda ſũt ulteriora exercitia q̃ ac
tenus. ymo oẽs labores ꝑcedentes. 14. annũ
debent eẽ leues & quaſi debiles. ex tunc aũt
aſſumẽdi ſunt labores fortiores. nã & phũs
. 8. poli. ait. ꝙ uſq; ad. 14. annũ pueri aſſueſcẽ
di ſunt ad labores leues. ſed deinde debẽt aſ
ſumerẽ labores fortes. adeo. n. ſm ipʒ a. 14.
anno aſſueſcẽdi ſũt pueri ad labores fortes
ut ad exercitationẽ luctatiuã uel ad aliq̃ aliã
exercitationẽ ſimilẽ exercitatiõi bellicæ: ut
poſtea i. 14. anno iſtructi i luctatiua & i eqta
tiua: & i aliis q̃ ad miliciã reqrũt̃ ſubire poſ
ſint labores militares. tũc enim eſt qs bene

diſpoſitus quantũ ad corpus qñ hẽt tale co
pus: quale reqrit ſuũ officiũ. ut tũc miles ha
bet corp⁹ bñ diſpoſitũ qñ hẽt ipm tale: qua
le reqrit officiũ militare. ꝙ ſine forti exerci
tatiõe corpis eẽ nõ põt. Cũ ergo oẽs uolẽ-
tes uiuere uita politica oporteat aliqñ ſuſti-
nere fortes labores ꝓ defẽſiõe reipublicæ.
oẽs uolẽtes uiuere tali uita a.14. anno ultra
ſic debẽt aſſuefieri ad aliq̃ officia robuſta: ꝙ
ſi aduenerit tps & cõgruitas ꝙ reſpublica de
fẽſiõe indigeat habeãt corpus ſic diſpoſitũ
ut poſſint tales ſubire labores. ut per eos reſ
publica poſſit defẽdi. Qui ãt magis & qui
minus ſũt aſſueſcendi ad tales labores in ꝓ-
ſequendo patebit. Sufficiat aũt ad præſens
ſcire ꝙ decet patres ſic ſolicitari erga regimẽ
filiorũ ut habeant ſic bene diſpoſitũ corpus
ut poſſint debitos ſubire labores. qđ maxĩe
fieri cõtigit ſi ad debita exercitia aſſueſcãt.
¶ Viſo qũo a.14. anno ultra ſolicitari de-
bẽt patres erga filios: ut habeãt diſpoſitum
corpus. Reſtat uidere qũo ſolicitari debeãt
circa eos ut habeãt ordinatũ appetitũ. Vidẽ
tur autẽ iuuenes a decioquarto anno intra
quãtũ ad inordinationes appetitus ſpeciali-
ter delinquere quãtũ ad duo. uidelicet quã
tum ad elationẽ. quia cum ex tunc incipiant
habere perfectum ratiõis uſum. uidetur eis
ꝙ digni ſint dominari & dedignantur aliis
eẽ ſubiecti. ¶ Scđo delinquũt in proſequẽ
do uenerea qa tunc incipiunt ardentius cir
ca uenerea incitari. qa ergo ſemper cautela
eſt adhibenda: ubi maius periculũ iminet. a
.14. anno ultra ſpecialiter monẽdi ſunt iuue
nes ut nõ ſint elati: ſed ſint ſubiecti & obe-
diẽtes ſuis patribus & ſenioribus. Tãgit ãt
phũs. 8. poli. tres breues rationes quare de-
cet filios eẽ ſubiectos & obedire ſenioribus
& patribus. ¶ Pria ratio eſt: quia ſeniores
& patres imperant iuuenibus propter eoꝝ
bonum. Quilibet ãt obedire debet ei quẽ
ſcit non percipere aliqua niſi ad bonũ eius.
¶ Scđa eſt quia cũ filii uenerint ad ætatẽ
perfectã futuri ſunt dominari. Debent ergo
ipſi dũ ſunt in ætate ſic iuuenili patribus &
ſenioribus obedire: ut dent eis exemplũ: ut
quando ueniunt ad ætatem perfectam: eis
famulant̃ & obediant. ¶ Tertia rõ eſt quia
qui uult diſcere principari debet prius diſce
re ſubiici. Vñ ait phũs ꝙ nẽo bñ principat̃
niſi prius didicerit eẽ ſubiectus. nullus enim
eſt bonus magiſter niſi prius extiterit bon⁹
diſcipulus. ut ergo ipſi ualeant bñ principa-
ri indignari non debent ſubiici ſenioribus
& patribus. ¶ Eſt ergo rectificandus appe-
titus iuuenum exiſtentiũ in ætate de qua lo
quimur: ut uelint patiribus & ſẽioribus obe
dire. ¶ Secundo rectificandus eſt ne uene
rea illicita proſequantur iuuenes a.14. anno
ultra: non ſolum inducendi ſunt: ut ſint ab-
ſtinẽtes & ſobrii quantum ad cibum & po
tum. Sed etiam ut ſint continentes & pudi
ci quantum ad actus uenereos quia ex tunc
ut dicebatur ardentius ad uenerea incitant̃:
inducendi ergo ſunt in ætate illa ut uel om
nino cõtineãt uel uſu ꝓprie cõiugis ſint cõ
tẽti. ¶ Oñſo qũo in iuuenibus .14. anno ul
tra eſt bñ diſponẽdum corpus rectificandus
appetitus. reliquũ eſt ut oñdatur qũo recte
illuminandus ſit intellectus. Hoc ãt ſatis eſ
ſe poteſt per habita maifeſtum. Nã qa a de
cioquarto anno ultra ĩcipiũt hr̃e pfectũ rõ-
nis uſũ. ut dicebat̃. ex tũc põt inſtrui nõ ſo
lũ in grãmatica q̃ eſt ſcia uerboꝝ. uel in dya
letica q̃ eſt quaſi quidã modus ſciẽdi. uel in
pratica muſicæ q̃ cõſiſtit in cõſonãtia uocũ:
ſed ẽt apti nati ſunt ut inſtruant̃ in ulterio
ribus ſciẽtiis. Quæ ãt ulteriores ſciæ eis ſũt
ꝓponẽdæ. patet & ꝑ iã dicta. Nã ſi uolũt ui
uere uita politica & militari potiſſime ſtude
re debẽt in moralibus ſciẽtiis: qa ꝑ eos ſcire
poterũt qũo ſe & alios debeãt gubernarẽ mo
raliũ ãt ſciaꝝ iuuenis & inſecutor paſſionũ
nõ eſt ſufficiẽs auditor. In ætate ergo nimis
puerili quæ durat uſq; ad. 14. annũ tales ſciæ
nõ ſunt ꝓponẽdæ aliis. ſed a.14. anno ultra
ſi iuuenes ſe refrenẽt ne paſſiões & laſciuias
inſequant̃: efficiũt̃ diſpoſiti ut ſint ſufficiẽ
tes auditores

tes auditores moraliũ p q̃ ſe & alios guber/nare cognoſcant. Sic ergo regẽdi ſũt iuue/nes a.14.anno ultra.ut a.14.anno uſq; ad.21. uel uſq; ad.25.uel uſq; ad.27. Si uero q̃raṫ q̃liter ab illo tp̃e ultra regẽdi ſũt hoĩes.q᷑ tũc q̃ſi puenerũt oĩmodo ad ſuã pfectionẽ de/bẽt eẽ tales:ut ſciãt ſeip̃os regeř & guberna re.ex tũc ergo non idigẽt pædagogo:ſed p ea q̃ dixĩus ĩ prĩo libro q eſt de regĩmĩe ſui pñt documẽta accipe qualiter ſeip̃os regãt.

¶ Quod filii ciuium & maxime nobiliũ & regum & principum a diſcurſu & euaga/tione ſunt cohibendi. Capitulũ.xviii.

OMNES iuuenes uolẽtes uiuere ĩ uita politia aliq̃ñ exercitandi ſũt ad corpales labores. Corpalis.n. exercitatio ſi moderata ſit oĩb⁹ uř eẽ pficua eo ꝙ faciat ad q̃dã ſanitatẽ & ad q̃dã bonã diſpoſitionẽ corpis.clarefacto.n. corpe per aliquos moderatos ludos mot⁹ expelluňť ab ip̃o ſupflua & nociua.ſpãliter tñ hmõi exercitatio uř eẽ pficua uolẽtib⁹ ciuiliter uiuere nã q᷑ tales nõ multũ uacãt ĩq̃ſitiõi uirtutis. nec ĩ ſp̃ũalib⁹ delectatiõib⁹.expedit eis ut uitẽt ĩertiã & ut uitẽt ſolicitudinẽ illicitã.exercitari aliq̃b⁹ laborib⁹ corpalib⁹ licitis.Expedit.n.uolẽtib⁹ politice uiuere tã ciuib⁹ q̃ nobilib⁹ tã regib⁹ & prin.q̃ aliis nõ oĩno ceſſare a corpalib⁹ actib⁹ uel laborib⁹.nec oĩ/nõ ĩexercitatos eẽ circa armorũ uſũ. Exercitatio.n.corpalis debita reddit corp⁹ robuſtius:ut facili⁹ duritiẽ armorũ ſuſtiere poſſint. q̃re ſi uſus armorũ nõ ſolũ aliq̃ñ ẽ licit⁹:ſed ẽt neceſſari⁹ p bono reipublicæ uolẽtib⁹ politice uiuere:nõ debet oĩno ignot⁹ eẽ. nõ tñ oẽs iuuenes ad hmõi labores ſũt eq̃liter exercitãdi.Nã filii regũ & pricipũ ad hmõi labores corpales mĩn⁹ ſũt exercitãdi q̃ alii: adhuc prĩo gẽiti q regere debẽt decet minores labores aſſumere. Nã ẜm phũm.8.poli. labor corpalis & cõſideratio p ĩtellectũ ſe ĩ/pedire uideť. rõ ãt hmõi ſumi põt ex his q̃ habeť ĩ.2.de aĩa.ubi dř: ꝙ molles carne aptos mẽte dicim⁹.ad habẽdã igiť ĩtellectualẽ ĩduſtriã ĩdigem⁹ mollitie carnis: corpales igiť labores ex qb⁹ reddiť caro dura ĩpediũt ſubtilitatẽ mẽtis. Bñ ergo dictũ ẽ qđ diciť .7.phiſi.ꝙ aĩa in ſedẽdo & q̃ſcẽdo fit pru/dens. Nã per ſeſſionẽ & quietẽ reddiť caro mollis:p quã ſum⁹ apti ad ſpeculãdũ. p la/borẽ uero & motũ efficiť caro dura:p quã ĩ pediť mẽtis ſublimitas.eos ãt q debẽt rege/re regnũ: magis expedit eẽ prudẽtes q̃ belli coſos.ĩ rege.n.pl⁹ ualet prudẽtia quã arma bellica. Rex.n.& princeps: & uniuerſaliter oĩs dñator populi: licet in bellãdo & in aſſumendo arma quaſi nõ plus ualeat q̃ un⁹ hõ uel aliq̃ñ mĩn⁹ q̃ un⁹ hõ.tñ p prudẽtiã pua/lere põt toti populo ſibi cõmiſſo. Nã totus populus tota gẽs regni: ſi nõ ſit bñ unita & ordĩata modica pñt.unita uero & ordinata per reges maxima operari ualent.licet ergo reges & principes nõ omnino ignorare debeant armorum uſum.nec ſic debeant fugere corpales labores ut effecti q̃ſi mulieres: nec ꝓ defẽſiõe regni: nec pro alio caſu audeant arma aſſumere.attñ q᷑ decet eos eẽ magis prudẽtes q̃ bellatores filii regũ & principũ & maxĩe prĩogẽiti q regnare debẽt: mi/nus ſũt aſſueſcẽdi ad corpales labores q̃ alii ne ꝑpter hmõi labores caro eoꝝ ĩdurata ĩ/pediat ſubtilitatẽ mẽtis.tales ergo pl⁹ debẽt uacare prudẽtiæ q̃ fortitudini corporali.Vacabũt aũt prudẽtiæ ſi diligẽter ĩſiſtãt circa morales ſcĩas ut poſſĩt mores hoĩum & agi/bilia cognoſcere. decet ergo eos q debẽt alios regeř uitař ĩertiã & ſolicitudinẽ illicitã uacãdo moralib⁹ ſcĩis recogitãdo freq̃nter bonas cõſuetudĩes regni audiẽdo ſæpi⁹ acta ꝑceſſorũ bñ regẽtiũ regnũ. Hoc ergo mõ uidelicet:uacãdo actib⁹ prudẽtiæ a regib⁹ & & pricipib⁹ & a ſuis heredib⁹ magis ẽ uitã/da ĩertia: q̃ p laborẽ & exercitiũ corpalem.

¶ Quđ nõ oẽs ciues eq̃liter exercitãdi ſũt ad corpalia exercitia & labores. Ca.ixx.

CUM ex uſu cõiugii nõ ſolũ oriãť filii & mares: ſed oriri pñt filiæ & fœmĩæ.poſtq̃ dixim⁹ q̃lis cura ge

rēda eſt circa filios. Reſtat dicere: q̄lis gerē da ſit circa filias: ſed hoc breui tractatu indiget. qa cū determinauimus de regimine cōiugali: & oñdim⁹ qualiter regēdæ ſūt fœminæ quaſi ſufficiēter tradidimus qualis cura gerēda ſit circa filias. Nā ſicut decet cōiuges eē cōtinētes: pudicas: abſtinētes & ſobrias. ſic decet & filias. Hæc ergo & multa alia q̄ de cōiugibus diximus ſunt ad filias adaptāda. Aliqua ſupaddemus dictis ꝓpter debitū regimen filiaꝝ. iter q̄ prio dicemus filias cohibendas eē a circuitu & diſcurſu. Q̄d triplici uia uenari poſſum⁹. Pria ſumit̄ ut tollat̄ filiab⁹ cōmoditas malefaciēdi. Scd̄a ne fiāt iuerecūdæ. Tertia ne fiāt laſciuæ & ipudicæ. Cōiter. n. quaſi oēs uiri ꝓni ſūt ad malū: & multo magis fœmiæ: qa magis deficiunt a rōnis uſu. dicebat̄. n. ſupra nr̄am cognitionē icipe a ſēſu: & maxie nobis nota eē ſēſibilia. Inde eſt ergo ꝙ cōiter hoīes nō reputāt niſi ſēſibilia bōa. qa ergo tm̄ hēm⁹ ipetū ad delectatiōes ſēſibiles ut plurimū deliqm⁹ i talib⁹ ſi adſit nobis cōmoditas delīq̄ndi. uñ & phūs i retho. uult ꝙ hoīes ut plurimū malefaciāt cū poſſint. maxia ergo cautela ad cōſeruādā puritatē & inocētiā ē uitare cōmoditates malefaciēdi. pp q̄d & ꝓuerbialiter dr̄ ꝙ furādi cōmoditas facit furē. ſic ergo i uiris i qb⁹ ē rō p̄ſtātior ē magnū piculū nō uitare cōmoditates delictorū: multo magis hoc ē i fœminis & adhuc magis ē i filiab⁹ uel i puellis. ne ergo eis detur cōmoditas malefaciēdi ſūt debite cuſtodiēdæ & ꝓhibēdæ ſūt a circuitu & diſcurſu.

¶ Scd̄a uia ad iueſtigādū hoc idē ſumit̄ ne fiāt iuerecūdæ. Nā oē iſolitū ē quodāmō uerecūdū. q. n. nō aſſueuerūt iter gētes uerecūdāt̄ cōuerſari iter eas. iter cætera ergo q̄ reddūt puellas uerecūdas i aſpectu uirorū ē nō aſſueſcere eas inter gentes. quare cū puellæ circueūdo & uagādo p patriā aſſueſcāt uirorū aſpectibus fiunt fāiliares eis & tollit̄ ab ipſis uerecūdia ex uirorū conſortio. tollere autem a puellis uerecūdiā: eſt tollere ab eis frenū quo trahunt̄ ne male agant. Nā in fœminis & maxie in puellis deficit ratio ꝓpter quā quis prohibet̄ ne ꝓſequat̄ illicita. maximū frenū fœmiarū & potiſſime puellarū ne ꝓrūpāt in turpia uidet̄ eē uerecūdia. Decēs ergo ē cohiber̄ puellas a diſcurſu & euagatōe: ne fiāt iuerecūdæ: uel ne tollat̄ ab eis uerecūdia p quā cohibēt̄ ab actionib⁹ turpib⁹. ¶ Tertia ſumit̄ ne fiāt laſciuæ & ipudicæ. puellæ. n. ſi debito mō ſub cuſtodia teneant̄ & nō permittant̄ diſcurrere & circuire non ſolū efficiunt̄ uerecundæ: ſed ēt contrahunt q̄dā ſilueſtritatē quæ optima eſt ad ſaluandā pudicitiā puellaꝝ. Videmus. n. ꝙ aīalia etiā ualde ſilueſtria ſi aſſueſcāt cōuerſatiōib⁹ hoīum dōeſticāt̄ & ꝑmittūt ſe tāgi & palpari. ſi uero cōuerſationib⁹ hominū ſint rēotæ q̄ſi ſilueſtria tactū & approxiatonē hoīum fugiūt. Q̄d ergo i aīalib⁹ aliis aſpicim⁹: repim⁹ ēt i fœminis. Si igit̄ fœmiæ nō diſcurrāt & a cōuerſatiōe uiroꝝ ſint icōſuetæ q̄ſi ſilueſtres: ab ipſoꝝ ſocietate difficilius ad laſciuiā & ad ipudicitiā iclināt̄. Vniuerſaliter igr̄ oēs ciues & multo magis nobiles & potiſſime reges & principes. tāto maiorē curā circa ꝓprias filias adhibere debēt: ne idebite circuāt & diſcurrāt. q̄to ex ipudicitia & laſciuia ſuaꝝ filiaꝝ pōt maius malū uel periculū imminere.

¶ Q̄d ulr̄ oēs ciues: & multo magis nobiles & reges & principes debent ſolicitari erga filias ne uelint uiuere ocioſe. Ca. xxi

Et ſupius dicebat̄ phūs. i. rethoricōmēdat i fœminis amorē opoſitatis. Poſſum⁹ aūt triplici uia uenari: ꝙ decet oēs ciues & multo magis nobiles & maxie reges & pricipes: ſic ſolicitari erga regimē filiaꝝ ut nolit ocioſe uiuere: ſed amēt ſe exercitare circa opa aliq̄ licita & honeſta. Pria uia ſumit̄ ex honeſto ſolatio q̄d ide hn̄t: Scd̄a ex illicita ſolicitudie q̄ ꝓpter hoc uitat̄. Tertia ex fructu & utilitate q̄ ide cōſurgit. ¶ Pria uia ſic p3. nā ſm phūm. 10. ethi. abſq3 oi delectatiōe uita nr̄a durare nō poteſt

poteſt. Ideo rep̄hendunt̄ dicētes oēm delectationē fugiēdā eē. quare ſi poſſumus cōmode durare in uita: niſi in aliquibus delectemur: decet nos aſſumere aliq̄ opa licita & honeſta: circa q̄ uacātes inſūt nobis aliq̄ delectatiōes licitæ: ſicut ergo uiri ne ocioſe uiuāt & ut delectēt̄ in opib⁹ licitis: & ut delectēt̄ circa aliq̄ opa ciuilia: uel circa ea q̄ ſpectāt ad gubernationē regni uel circa regimē domus: uel circa aliqua alia exercitia licita. Sic & mulieres ne ocioſe uiuāt: debēt opoſitatē amare & decet eas exercitari circa aliq̄ opa licita & hōeſta. qa igr̄ oēs delectāt̄ in ppriis opib⁹ & oēs diligūt ſua opa. ut uult phūs. 4. eth. ut mulieres ipē recreari poſſint aliqb⁹ delectatiōib⁹ licitis. decet eas intētas eē circa aliq̄ opa licita & hōeſta. ꝙ tāto magis uidet̄ expedire mulieribus q̄ uiris: quanto magis a rōne deficientes neſciūt uiuere. niſi ex aliquibus exercitiis ſenſibilibus delectationē ſumāt. Qualia āt debent eſſe opa circa q̄ mulieres iſudar̄ decet ī pſeqndo patebit. ⁋ Secūda ad inueſtigādum hoc idem ſumit̄ ex uitatione ſollicitudinis illicitæ. Nā qa mulieres & maxīe puellæ ut plurimū domi ſtāt & nō uacāt̄ ciuilibus opibus: nec regiminib⁹ reipublicæ: ſi mēs hūana ut ſupius dicebat̄ neſcit ocioſa eē ſtatim cum quis nō dat ſe licitis exercitiis uagat̄ eius mens: circa illicitas occupatiōes: ꝙ tāto magis cauendū eſt in mulieribus q̄ in uiris. quanto molliores ſunt illis. & q̄to cogitando illicita facilius trahunt̄: ut ea ſi adſit cōmoditas ope cōpleant. ⁋ Tertia uia ſumit̄ ex fructu & utilitate quæ inde cōſurgit. Nā nūquam mulieres pñt ſe dare licitis exercitiis: niſi inde conſurgat aliqd̄ bonum exterioris opis uel aliqua bona diſpoſitio interioris mētis. decet ergo diligētia & cura adhiberi: ut mulieres ſint bonæ & uirtuoſæ pṗter qd̄ & a phō. 1. retho. uituperant̄ lacedæmones: & dicūt̄ eſſe fere ſcdm dimidiū fœlices ꝙ nō adhibent curā & diligentiā qūo earū fœminæ eēnt uirtuoſæ & bonæ. Adhibēda eſt ſollicitudo ne fœminæ ocioſe uiuāt: ſed exercitēt ſe circa aliq̄ opa licita & hōeſta: ut ex hoc reſultet fruct⁹ & utilitas: & efficiāt̄ bōæ & uirtuoſæ. Si āt quærat̄ circa qualia opera ſolicitari debent: oportet in talibus differēter loqui ſcdm diuerſitatē perſonaꝝ. Texere enim & filare & operari ſiricū ſatis uidētur opera cōpetentia fœminis. ꝙ ſi tñ fœmina inſtruenda in tā alto gradu eēt: ꝙ nō eſſet dignum uel non eſſet conſuetum ſecūdum morē patriæ: ut ſe circa talia exercitaret adhuc nō eēt dimittenda ut uiueret ocioſa: ſed trahēda eſſet ſtudio litterarum: ut ad amorē litterarū affecta nō uacaret ocioſe: ſed ſæpe ſepius librū arripiēs ſe lectiōib⁹ occuparet. Ex hoc āt declarat̄ qd̄ ſuperius dimiſſimus cū tractauimus de regimine cōiugali. Dicebat̄ enim infra declarandū eē circa quæ opera deceat fœminas eē intentas.

⁋ Qd̄ decet reges & pricipes & uniuerſaliter oēs ciues ſolicitari erga filias ut ſint mō debito taciturnæ. Ca. xxi.

OSTENSO ꝙ nō decet puellas eē uagabundas nec decet eas uiuere ocioſe reſtat ut nūc tertio oñdamus: ꝙ decet eas taciturnas eē. Qd̄ triplici uia uēari poſſum⁹. Pria ſumit̄ ut magis appareāt ornatæ & decētes & ut a uiris ſuis magis diligāt̄. Scda ne loquāt̄ indebite & incaute. Tertia ne ſint pnæ ad iurgia & ad lites. ⁋ Pria uia ſic patet: nā cū deſideriū ſit eius: qd̄ abeſt ut uult phūs. 2. retho. q̄to aliqd qd̄ eſt poſſibile hr̄i magis uidet̄ arduū & inacceſſibile: & magis abeē tato magis cōcupiſcētia mouet. fœmia ergo eoipō ꝙ ē loquax quodāmō ſe nimis fāiliarē exhibet & quodāmō ſe cōtēptibilē reddit. Vnde & phs. 1. poli. ait ꝙ ornamētū mulieꝝ ē ſilētiū. ſi. n. mulieres ſint mō debito taciturnæ. qa ſe nō ſic fāiliares exibēt eoꝝ cōſortiū uidet̄ magis abeē & uidet̄ magis iacceſſibiles: propter qd̄ nō ſic uilipendunt̄ & habent̄ in cōtēptu: ſed magis appetunt̄ & amant̄: qa ergo cuilibet uidet̄ eſſe pulchrū & decens qd̄

amat ſi mulieres taciturnæ magis amãtur ex hoc ipõ magis appẽt decẽtes & ornatæ ab ipa ergo puerili ætate iſtituẽdũ ſũt puellę ad taciturnitatẽ: qa hoc ſic cõtigat eas poſtmo dũ p cõnubiũ ſuis uiris copulari:ab eis ſi ſũt debitæ taciturne ſeruẽti⁹ diligẽt. Scđa uia ad inueſtigãdũ hoc idem ſumitur ut uitetur locutio incauta. Dicebatur.n.ſupra ibi ſem per maiorẽ cautelã adhibẽdã eẽ:ubi cõſue uit maior defect⁹ cõſurger. Cũ ergo ex hoc quis loquat imprudẽter & in caute. quia ui get prudẽtia & acumẽ intellectus: q̃to quis magis a rõne deficit; tãto magis cõtigit ipꝫ incaute loqui. cũ ergo mulieres magis defi ciãt a rõnis uſu q̃ uiri: & puellæ magis q̃ fœ minæ.iã adultæ circa fœminas: & maxime circa puellas ſolicitãdũ ẽ ne incaute loquãt. Inter cæteras aũt caulelas neqꝫ prorũpat in locutionẽ incautam:hæc uidetur eſſe potiſſi ma ut nullum ſermonẽ proferat. niſi prius ipm diligenter examinet.cum ergo diligẽs examinatio cun loquacitate ſtare nõ poſſit ut fœminæ ẽt a puellari ætate diſcãt cautos pferre ſermões: decet eas non eẽ loquaces: ſed oportet ipas eẽ debite taciturnas: ut poſ ſint oẽm ſermonẽ platũ diligẽter excutere.

¶ Tertia uia ad iueſtigãdũ hoc idem ſumi tur ne ſint pnæ ad iurgia & ad lites.nã cum fœmiæ & potiſſime puellæ deficiãt a rõnis uſu niſi ſint mõ debito taciturnæ: & niſi ſer mões dicẽdos diligẽter examinẽt: ſicut p pter rõnis defectũ defacili loq pñt ptinẽtia ad ſimplicitatẽ & imprudẽtiã: ſic defacili lo qui poſſunt ptinentes ad lites & ad iurgia. Decet ergo ipas per debitam taciturnitatẽ adeo exiſtimare dicẽda ut nec dicãt aliqua p quæ & iudicẽt imprudẽtes: nec dicãt aliqua quæ poſſint turbare audientes ppter qđ iu dicẽt litigioſe & diſcole: quare decet ipas eſ ſe taciturnas: ne in uerba litigioſa prumpãt a uerbis ãt litigioſis potiſſime fœminæ ſibi cauere debẽt. qa poſtq̃ litigare icipiũt neſci unt a litigio ſe abſtinere. Deficit.n.in eis rõ nis uſus per quam cõcupiſcẽtiæ refrenant. Ideo poſtq̃ motæ ſunt & litigare cepunt au getur in eis cõcupiſcẽtia litiũ quã per rõnẽ defacili refrenar nõ poſſunt eo q ab uſu ra tionis deficientes ut plurimũ plus uiuũt paſ ſione q̃ ratione.

¶ Incipit tertia pars ſecundi libri de regimi ne principum:in qua tractatur quo regi mine a regibus & principibus regendi ſunt miniſtri & familia cætera.

¶ Q đ ad gubernationẽ dom⁹ ſpectat ñ ſo lũ determiare de ſeruis ſed ẽt de his quæ ſupplẽt indigẽtiam corporalem. Capitulum primum.

Digestis duab⁹ partib⁹ hui⁹ .2.li. i quo agit de re gimie domus. quia oñſũ eſt q̃liter decet uiros ſuos cõiuges reger: & q̃liter pa tres ſuos filios gubernare Reſtat exeq de patre tertia i q̃ aget de regi mine miniſtroꝝ uel de regimine familiæ.

¶ Huic ãt parti i q̃ aget de regimine mini ſtroꝝ & familiæ cæteræ: ut i pſequẽdo pate bit: cõnecti põt materia illa: i q̃ agit de his q̃ ſupplẽt idigẽtiã corporalẽ; & q̃ faciũt ad cõſeruationẽ & ad ſufficiẽtiã uitæ cuiuſmõi ſũt decẽtia ædificioꝝ: multitudo nũmiſma tũ & copia poſſeſſionũ aliaꝝ. In hac ergo parte tertia hui⁹ ſcđi libri eo q heæ uiæ ſũt cõnexæ: itẽdim⁹ iſtruere uolẽtẽ ſuas dõus de bite gubernare nõ ſolũ quãtũ ad regimẽ mi niſtroꝝ & familiæ: ſed ẽt quãtũ ad alia quæ ordinãt ad conſeruationẽ uel ad ſufficien tiã uitæ quæ ſupplere uidẽt indigẽtiam cor poralẽ. ¶ Determinabim⁹ igit in hac par te tertia ſcđi libri quã decẽtẽ habitationẽ re ges & pricipes & uniuerſaliter oẽs ciues hr̃e debeãt qũo deceat ipos ſe hr̃e circa poſſeſ ſiões & nũmiſmata & circa regnũ familiæ & miniſtroꝝ: q ante oĩa hic deſiderare de ceat prudẽtẽ p̃rẽmfamilias uel doctũ guber natorẽ fãiliæ: & q heæ uiæ ſint connexæ ut i pricipio capituli ppõebat ſufficiẽter oñdit phũs .1. poli. Oñdit aũt duabus rõnibus q

ſpectat

ſpectat ad iconomicum & ad gubernationē
familiæ cōſiderare de poſſeſſioībꝰ ut de do
mibus & nūmiſmatibꝰ & de ſuppellectilibꝰ
& de aliis q̄ ſupplēt indigētiā corporalē. Pri
ma rō ſumit᷑ ex ſufficiētia uitæ. Secūda ex ſi
militudīe quam hēt ars gubernatiōis domꝰ
ad artes alias. ¶ Pria uia ſic patet: nā iō de
gubernatiōe domꝰ ars tradit᷑ ut pr̄familias
cuius ē domū gubernare debite ſolicitet᷑ cir
ca ea q̄ faciūt ad bn̄ uiuere: & q̄ reqrūtur ad
ſufficiētiā uitæ: q̄re ſi ad uiuēdū politice re
quirūtur domꝰ poſſeſſiones & nūmiſmata
ſpectat ad gubernatorē domꝰ cōſiderare de
talibus. ¶ Secūda uia ad inueſtigandū hoc
idē: ut patet p phūm ibidē ſumit᷑ ex ſimilitu
dine huius artis: q̄ eſt de gubernatiōe domꝰ
ad artes alias. Nā ſicut cæteræ artes ut ars fa
brilis & textoria hn̄t ſua organa p q̄ pficiūt
actiōes ſuas: ſic & gubernatio domus reqrit
ſua organa p q̄ opa ſua cōplere poſſit. ¶ Vo
lēs ergo tradere notitiā de arte fabrili opor/
tet ipm determiare de martello & incude &
aliis iſtrumētis fabrilibꝰ: & ſpectat ad fabrū
talia iſtrumēta cognoſcere. ¶ Sic uolēs tra
dere notitiā de arte textoria debet determia
re de pectinibꝰ & aliis organis illiꝰ artis ſpe
ctat ad textorē talia inſtrumēta cognoſcere.
Quare uolēs tradere notitiā de arte guber/
natiōis domus: debet determinare de ædifi
ciis poſſeſſionibus & nūmiſmatibꝰ: qa talia
ſunt organa huius artis. Spectat ergo ad gu
bernationē domus talia cognoſcere: qa per
hæc tanq̄ ꝓpria organa cōſequi poterit: q̄ fa
ciūt ad ſufficiētiā uitæ: hēt. n. ars gubernatio
nis domꝰ ꝓpria organa ſicut & cæteræ artes
mechanicæ hn̄t ꝓpria inſtrumēta. ¶ Diffe
rūt tn̄ hic ab illis ſm phūm. i. politi. qa orga
na gubernatiōis ſunt actiua organa uero me
chanicorū ſunt actiua. Nā in mechanicis re
gulamur per artē: ſed in gubernatiōe domꝰ
regula eſt prudentia: ſicut ergo ars differt a
prudentia: ſic organa mechanicoꝝ differūt
ab organis gubernatiōis. ¶ Differt aūt hic
ab illa: qa ars ē recta rō factibiliū: & p artē re
ſultat aliqd factū i materia extra. Sed prudē
tia ē recta rō agibiliū: & p eā nō ꝓprie reſul/
tat aliqd factū extra: ſed magis reſultat aliq̄
actio & aliqua pfectio in agēte organa ergo
mechanicorū erūt factiua: qa ſunt organa ar
tis: q̄ ē de factibilibꝰ: ſed organa gubernatio
nis erūt actiua qa ſūt organa prudētiæ q̄ cir
ca agibilia hēt eē: ars ergo gubernationis do
mus licet largo mō poſſit dici ars ꝓpriæ tn̄
prudentia dici debet. ¶ Prætermiſſis ergo
duabus rōnibus ſufficiēter oſtēdit᷑ ꝙ ſpectat
ad gubernationē domꝰ cōſiderare de domi
bus nūmiſmatibꝰ & poſſeſſionibus: q̄ faciūt
ad cōſeruationē & ad ſufficiētiā uitæ. Per il
las āt eaſdē rōes ꝓbari poſſet qđ ſpectat ad
gubernatorē domꝰ ſcire debite ſe hēre circa
miniſtros & ſeruos: nā miniſtri & ſerui ſunt
etiā q̄dā organa deſeruiētia gubernatiōi do
mus pp qđ declarata ē pria pars capituli ubi
dicebat᷑ ꝙ ſpectat ad gubernationē domus
conſiderare de miniſtris & ſeruis & de his q̄
ſupplēt indigētiā corporalē. Quod aūt hæ
duæ materiæ ſint cōnexæ et ꝙ determiare d̄
ædificiis & poſſeſſiōibus cōnecti debeat tra
ctatui in quo determinat᷑ de miniſtris & ſer
uis de leui patere pōt: nā poſſeſſiōes domus
& nūmiſmata ſunt organa gubernationis
domus: quilibet ergo ſeruus ē quoddam or
ganū & quodlibet organū eſt quidā ſeruus:
Nā ſecundū phūm organū eſt quidā inani
matus ſeruus & ſeruus eſt quoddā animatū
organū quia ergo ſic conueniunt organū &
ſeruus congrue hæ duæ uiæ cōuertuntur.

¶ Quō diſtiguēda ſūt organa gubernatio
nis domꝰ & q̄liter ad iuicē operātur. Ca. ii.

PHYLOSOPHVS primo poli.
oia organa gubernatiōis domꝰ ad
bimembrē diſtictionē reducit: ait
eni q̄dā eſſe aīata ut ſerui: q̄dā inaīata ut poſ
ſeſſiōes nūmiſmata: indumēta & cætera ſup
lectilia deſeruiētia ad īdigētiā uitæ: ſicut eni
uidimꝰ i aliis artibꝰ: ſic ſm phūm prio poli.
circa gubernationē domꝰ eē hēt. In aliis aūt
artibꝰ ē duplex organū aīatū & inaīatū ut i

arte gubernatiua nauiũ: tã q̃ organũ inaĩatũ
ẽ gubernaculũ ſiue remus: tã q̃ aĩatũ ẽ ibi pro
rarius ſiue remigator: ſic in gubernatiõe do/
mus tã q̃ organa inaĩata ſunt ibi idumẽta le/
cti poſſeſſiões & nũmiſmata: tanq̃ aĩata ſunt
ſerui & miniſtri: cõueniũt ergo oĩa hmõi or/
gana qa quodlibet aliquo mõ eſt qa ẽ q̃dã
res poſſeſſa. differũt tñ qa hæc ſunt aĩata illa
inaĩata. Viſo qũo diſtinguũtᷣ organa guber
natiõis dom⁹: reſtat oñdere qũo ad iuicẽ cõ
paranᷣ. oportet eni ſm phũm hmõi organa
ordinata eẽ ad inuicẽ: ita ꝙ organũ ſit ante
organũ: ut organũ aĩatũ ante inaĩatũ. Si eni
ſocietas dom⁹ ẽ q̃d naturale: & in natura or
dinata ſunt oĩa: ut ſemp iferiora adminiſtrã
tur ꝑ ſupiora & recipiũt modũ & mẽſurã ex
illis. oportet organa dom⁹ ordinata eſſe &
organa inferiora ut inaĩata ſunt mouẽda &
ad miniſtrãda ꝑ organa ſupiora ut per aĩata
q̃d declarat phũs prĩo poli. ꝑ ſimile in aliis
artib⁹ ubi inuit ꝙ peltra nõ ꝑ ſe citharizant:
& pectines non ꝑ ſe ipſos pectinãt. Ideo ad
citharizãdũ peltrũ indiget miniſtro mouen
te & pectẽ ad pectinãdũ indiget mouẽte ip
ſuꝫ. Sed ut ait ſi peltra ꝑ ſe citharizarẽt & pe
ctines ꝑ ſe pectinarẽt nihil opus eſſet archite
ctoribus miniſtrorũ: nec dominis ſeruorũ.
Ideo eni architectores & domini indigẽt ſer
uis & miniſtris: ſiue indigent organis aĩatis:
qa organa inaĩata ꝑ ſe ipſa exercere non poſ
ſunt illud ad q̃d ſunt facta nã ſi tripodes &
mẽſe regũ & pricipũ uel etiã alioꝝ tales eẽnt
quales erãt tripodes in quodã tẽplo de q̃bus
quidã poetæ fabuloſe dicebãt ꝙ ſpontanee
ſe ingerebãt diuinis obſequiis: & ſi oĩa orga
na dom⁹ talia eſſent qualis erat ſtatua dæda
li de quã phũs fabuloſe recitat in politicis ꝙ
per ſe implebat opus debitũ: nulla indigẽtia
eſſet ſeruoꝝ: ſed menſe ſe ipſas pararẽt: & ut
eſſet oportunitas oſtia ſe ipa aperirẽt & clau
derẽt ſed qa non ſic eſt organa iniata a ſe ip
ſis moueri nõ poſſunt. Ideo domini & archi
tectores indigẽt miniſtris & ſeruis: ut ſecun
dũ coꝝ ductiõnẽ moueãt organa iniata uel
organa carẽtia rõne: ut opus ꝓpriũ poſſint
implere. Indignũ eſt eni ſm ordinẽ uniuer
ſi: ut ſupma imediate ad miniſtrẽt infima:
ſed lex uniuerſe eſt ut infima adminiſtrẽtur:
a ſupmis per media. Supræma aũt in quoli/
bet negotio eſſe uidentᷣ architectores & do
mini: infima uero ſunt organa inaĩata: me/
dia ſunt miniſtri & ſerui: qui ſunt quaſi q̃dã
organa aĩata: indignũ eſt aũt dominos & ar
chitectores per ſe ipſos eſſe ꝑparatores mẽ
ſarum uel eſſe hoſtiarios: aut aliqua talia ex
ercere ſed congruentius eſt hæc per medios
miniſtros efficere: in domo ergo completa
utraq; organa ſunt neceſſaria aĩata & inaĩa/
ta quæ qũo ad inuicẽ ſe habeant manifeſta
tũ per iã dicta: nã aĩata ſunt ante inanimata
& hæc per illa ſunt adminiſtrãda & mouen
da ut poſſint propria opera adimplere.

¶ Qualia ædificia debẽt hẽre reges & pri
cipes et uniuerſaliter oẽs ciues quãtũ ad opis
induſtriã & operis temperamẽtũ. Ca. iii.

e X ꝑdictis patere põt in hac tertia
parte hui⁹ ſecũdi libri dicẽdũ ẽ tã
de miniſtris q̃ de his q̃ deſeruiunt
ad cõſeruationẽ & ad ſufficiẽtiã uitæ. Deſer
uiẽtia ãt cõſeruationi & ſufficiẽtiæ uitæ qua
ſi ad tria reducũtᷣ. Huiuſmodi eni ſunt ædi
ficia poſſeſſiões & nũmiſmata. de quattuor
ergo dicẽdũ erit. Declarabitur eni prĩo qua
les domos & quales hitationes reges & pri
cipes & uniuerſaliter ciues hẽre debẽt. Secũ
do determinabitur de ipſis poſſeſſionibus.
Tertio de nũmiſmatibus. Quarto de mini
ſtris. ¶ Inter alia aũt q̃ conſiderãda ſunt in
ædificiis ut tradit paladius in libro de agri/
cultura: eſt induſtria opis ut ædificiũ ſit ſub/
tiliter & debite factũ & tẽperamẽtũ aeris ut
ſit in debito aere collocatũ. Q̃d autẽ reges
& pricipes debeãt hẽre habitatiões mirabi/
les & ſubtili induſtria cõſtructas ꝓbat phũs
duplici rõe quarũ prima ſumitᷣ ex parte ma
gnificẽtiæ regiæ: ſecũda ex parte ꝓprii: poſ
ſumus aũt & nos tertiã rõnẽ addere ex parte
familiæ & miniſtrorũ. ¶ Pria uia ſic patet:
nam ſecũdum

nã ſm phũm.4.ethi. capitulo de magnificẽ
tia maxie glorioſos & nobiles decet eẽ ma-
gnificos: reges ergo & principes qui debent
eſſe nobiles & pclari potiſſime decet eẽ ma-
gnificos. Alii eni moderatas poſſeſſiões ha-
bẽtes poſſunt eſſe liberales eo ꝙ liberalitas
in paruis ſumptibus eſſe poſſit. Sed reges &
principes multitudine poſſeſſionũ pollẽtes
debent eſſe magnifici eo ꝙ magnificentia
circa magnos ſumptus eẽ cõtingat. Sed ma
gnifici ut dicitur in eodẽ.4.ethi.eſt pparare
habitationẽ decentẽ. Nõ eſt aũt decẽs habi
tatio niſi magnifico opere & mirabili indu
ſtria ſit conſtructa. Ex parte ergo ipſius ma-
gnificiẽtiæ regiæ patet ꝙ reges & principes
quãtũ ad induſtriã operis decet habere habi
tationes mirabiles. Alii uero ciues tales habi
tationes habere debent magis & minus mi-
rabiles ut cõpetit propriæ facultati. ℭ Secũ
da uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ ſumit͛ ex par
te ipſius proprii: & hãc tangit phũs.6.polit.
ubi ait ꝙ principes decet ſic magnifica face-
re & talia ædificia cõſtruere ꝙ populus ẽa ui
dens quaſi ſit mẽte ſuſpenſus propter uehæ
mẽtẽ admirationẽ: nã populus minus inſur
git cõtra principẽ uidens ipm ſic magnificũ
quilibet eni de populo hoc uiſo oppinatur
principem eſſe tantũ ꝙ quaſi impoſſibile ſit
ipm inuadere: & quaſi circa impoſſibilia nõ
cadit electio neqꝫ cõſiliũ ut uult phũs.3.ethi:
qui licet ex populo retrahit͛ ne diſſentionẽ
faciat contra principẽ ſi aſpiciat ipſum tãtũ
& tã magnificũ. Magnitudo eni ædificiorũ
licet non ſit fienda ad oſtẽtationẽ & inanẽ
gloriã. Decet eni reges & principes ne in cõ
temptũ habeantur a populo facere ædificia
magnifica prout requirit decentia ſtatus in
quo exiſtunt. ℭ Tertia uia ſumitur ex parte
miniſtrorũ & familiæ nã ubi multæ ſunt di-
uitiæ multi ſunt qui cõmedũt illas. In domi-
bus ergo regũ & pricipũ oportet multos ha
bundare miniſtros. ut ergo non ſolũ perſo-
nas regis & principis: ſed etiam multitudo
miniſtrorũ debite cõmorari poſſint in ædi
ficiis cõſtructis oportet ipſa eſſe magnifica.
ℭ Viſo qualia debẽt eſſe ædificia quantũ ad
magnificẽtiã & induſtriã operis reſtat uide
re qualia eſſe debent quantũ ad aeris tẽpera
mẽtũ. Tangit aũt palladius in libro de agri
cultura tria eo qbus cognoſcere poſſum⁹ in
quo aere ſit ædificiũ conſtruendũ. Dicit eni
ſalubritatẽ aeris primo declarare libertatẽ a
uallibus infimis. Si eni in uallibus infimis
ædificia cõſtruãtur quia aer eſt ibi groſſus ꝑ
pter circũſtantiã mõtiũ cõtingit ipſum nõ
eſſe ſalubrẽ. Sic eni imaginari debemus ꝙ
ſicut aqua currẽs ſanior eſt q̃ ſtãs: eo ꝙ aquæ
ſtãtes ut plurimũ ingroſſantur & putreſcũt
ſic aer recluſus in uallibus eo ꝙ nõ habeat li
berũ motũ quaſi ingroſſatur & efficitur nõ
ſalubris eſt ergo propter ſalubritatem aeris
conſiderandum in ædificiis cõſtruendis ut
nõ fiat talis conſtructio in uallibus infimis.
ℭ Secũdo conſiderandũ eſt ut locus ille in
quo eſt ædificiũ conſtruendũ ſit a nebularũ
tenebris abſolutus nã in aliqua parte terraꝝ
uel quia illa eſt magis paludoſa uel propter
aliquã aliã diſpoſitionem terræ magis & ſæ
pius obtenebrat͛ aer per nebulas & uapores
tã in parte illa q̃ in parte alia quare ibi reddi
tur aer non ſalubris ideo ſi uitari poteſt non
ſunt ibi ædificia cõſtruenda. ℭ Tertiũ ꝙ de
clarat ſalubritatẽ aeris eſt conſideratio habi
tatorũ exiſtẽtiũ in ipſo. Si eni alicubi ædifi
care uolumus ſi cõtingat circa regionẽ illam
aliquos habitare: cõſideranda ſunt habitato
rum corpora ſi eis ſit calor ſanus & pulcer: ſi
ſit ipſis firma ſinceritas capitis: ſi habeant
acutũ uiſum & purũ auditũ: uocẽ clarã: per
oia hæc indicatur bonitas aeris: & per cõtra
ria indicatur aer eſſe infirmus. Si eni habita
tores in ipſo non habeant calorem ſanũ ſed
croceum de facili in capite patiantur: habe-
ant perturbatum uiſum impurum auditũ uo
cem raucam per omnia hæc quaſi per quæ-
dam ſigna aeris impuritas demonſtratur.

ℭ Qualia debẽt eẽ ædificia quãtũ ad ſalu
britatẽ aqꝝ & q̃tũ ad ordinẽ uniuerſi.c.iiii.

PRAETER prædicta duo uidelicet pter operis iduſtriã & aeris tēperamentũ ſunt duo alia in ædificiis attēdēda ut aquæ ſalubritas & debita diſpoſitio uniuerſi. Aqua enī ſcdm phm̄ eſt ualde cōis & in multis deſeruit ad neceſſaria uitæ. Ideo ualde cōſiderãdũ eſt ut ſic ædificiũ ſituetur ut ei ſit aquæ ſalubris copia ne habitatores eius ob infectionē aquæ infirmitatē cōtrahant. Tangit aũt palladius in libro de agricultura ſex q̄ ait eſſe conſideranda in cognitione aquæ ſalubritatis. ¶ Primũ ē quia aqua illa deriuari nō debet a paludibus & a lacunis. Paludes enim & lacunæ eo ꝙ eis ſit aqua quodãmodo ſtans ut plurimũ habent aquã non ſalubrē. ¶ Secundo conſiderandum ē ne aqua illa ſumat originē ex metallis: uel ne tranſeat per metallorum uenas: habent enim metalla uenas ſuas ſubterraneas & aquæ in locis ſubterraneis generant & ꝑ uenas ſubterraneas tranſit: quare ſi locus generationis aquarũ uel meatus ꝑ quos aquæ trãſeunt habeant in ſe principia uenarũ metallorũ ex hoc aqua inficitur & non eſt ita ſalubris. Eſt enim humidum & molle de facili paſſiuũ: aqua ergo quia eſt hmōi de facili inficit a metallis: & maxime a metallorum uenis ubi nō ſunt metalla pura ſed ſimul cũ metallis ſunt aliquæ admixtæ putredines. ¶ Tertiũ ꝙ cōſiderandũ eſt in aquis eſt ꝙ ſit coloris perſpicui: nam ipſa infectio coloris aquæ infectionē demōſtrat. ¶ Quartũ eſt ne aliquo odore uel ſapore uiciētur nam prauus odor uel ſapor aquarũ ut plurimum deſignat illas aquas generari uel trãſire per aliqua loca infecta a qbus talē odorē uel ſaporē contraxerunt. ¶ Quintũ eſt ne aquis illis aliquis inſedeat limꝰ: nã terra limoſa & lutoſa eo ꝙ infecta ſit ſana eſſe non poteſt. Hæc ergo quinqꝫ attēdenda ſunt in ſalubritate aquarũ. Verũqꝫ cōtingit aliquãdo nos in his ſignis decipi. Ideo adducit palladius ſextũ ꝙ dicit etiã cōſiderãdũ eē uidelicet ut cōſideretur conditio & diſpoſitio corporũ utentiũ illis aquis eſt ergo aſpiciēdum ſi dentes & gingiuæ utentiũ illis aquis ſint puri ſi utentes eis habeant capita ſana & inperturbata: ſi uenter aut uiſcera uel latera ſiue renes nullo dolore aut inflatione uexentur: nam ex malitia aquarum uel omnia mala hæc uel aliqua horum conſueuerũt contingere: ædificiũ ergo cōſtruendũ ædificari debet in tali ſitu ꝙ ſit ei copia aquæ ſalubris habētis conditiones illas de quibus fecimus mentionē. Quod ſi tamē ædificandi neceſſitas urgeat nec tamē ibi aquæ ſalubris ſit copia eſt ibi ſecũdũ palladiũ cōſtruēda ciſterna ĩ aqua pluuiales aquæ colligēdæ ſunt: nã ſcdm eundem aqua cæleſtis & pluuialis ad bibendũ. q. omnibus antefertur: ſunt autem in ciſterna illa piſces fluuiales apponendi ut eorum natatu aqua ſtans agilitate currentis aquæ pure mutet. ¶ Viſo qualiter eſt ædificiũ cōſtruēdũ quãtum ad ſalubritatem aquæ: reſtat uidere qualiter cōſtruendum ſit quãtum ad ordinē uniuerſi. In ordine autem uniuerſi prout requirit ædificiũ conſtruendũ: ſunt tria conſiderãda: uidelicet cōditio cæleſtis: diuerſitas uentorũ: & diſpoſitio terrarũ. ¶ Quantũ ad cōditionē cæleſtē: ſed duo ſunt attēdenda. Primo ut yeme debita claritate illuſtretur. Secundo ne in æſtate ĩmoderato calore opprimat ꝙ fieri contingit ſi ædificiũ ſcdm ſuã ampliorē partem reſpiciat oriens yemale: tũc enī eo ꝙ in yeme oppoſitũ ſit ſoli debita claritate illuſtrabit. In æſtate q̄dē eo ꝙ oblique reſpiciat a ſole habebit in calore tēperamētũ. nã ſemp radius obliquus minorē calorē generat q̄ directus. ¶ Secũdo in ædificando ædificio attendenda eſt diuerſitas uentorũ: & hoc quantũ ad diuerſitatē camerarũ: nã uentus ſeptentrionalis eo ꝙ puriorem aerē facit ſalubrior eſſe uidetur propter tempus ergo æſtiuũ in quo hoīes facilius infirmantur ædificandæ ſunt aliquæ cameræ oppoſitæ uero ſeptentrionali ut in eis ſalubrior cuſtodiatur uita. ¶ Tertio quantũ ad ordinem uniuerſi conſideranda eſt diſpoſitio terrarum

tio terrarũ ut in tali loco ædificiũ conſtruat̃ cui uiridaria & pomeria eẽ poſſunt cõnexa. Aſpectus enĩ taliũ & deambulatio per ea ad hilaritatẽ & ſanitatẽ cõfert. ¶ Eſſent aũt in ædificiis cõſtruẽdis q̃dã alia particularia dicẽda ut qualis deberet eẽ cella uinaria q̃a debet eẽ frigida obſcura oppoſita ſeptẽtriõi debet eẽ lõge ab aquis ut a ciſternis & fluminibus & longe a ſtabulis fimo & ſterquiliniis. Sic etiã aliæ particulares cõditiões ædificiorũ diſtĩgui poſſent: ſed q̃a talia nimis particularia ſunt ædificatoꝝ induſtriæ relinquãtur.

¶ Quod poſſeſſio eſt homini quodãmodo naturalis & abrenũtiãtes poſſeſſionibus quodãmodo nõ uiuũt ut homines: ſed ſunt hominibus meliores. Capitulum. v.

DICTO de ædificiis ẽm ordinẽ ſuperi⁹ enarratũ reſtat dicere de poſſeſſionibus. ¶ Poſſum⁹ aũt tripliciuia uenari ꝙ rerũ poſſeſſio ẽ quodãmõ naturalis prima ſumit̃ ex neceſſitate uitæ: ſecũda ex dignitate hoĩs: tertia ex actiõe naturæ ¶ Si enĩ hoĩes naturaliter uiuũt & ſocietas politica eſt quodãmõ hoĩ naturalis ut in prima parte huius ſecundi libri diffuſius probat̃: oportet aliquomõ naturalia eſſe q̃ ſunt neceſſaria in uita politica: ſed ẽm phũm primo poli. neceſſaria eſt rerum poſſeſſio in gubernatione domus ſi quis debeat politice uiuere: eo ergo ipſo ꝙ rerũ poſſeſſio deſeruit neceſſitati uitæ ẽ quodãmodo hoĩ naturalis. ¶ Secũda uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ ſumitur ex dignitate humana eo enim ipſo ꝙ hõ reſpectu corporaliũ & ſenſibiliũ ẽ creaturarũ digniſſima hẽt naturale dominiũ ſup ipſa: quare naturale eſt hoĩ ꝙ dominetur iſtis ſenſibilibus & ꝙ poſſit eis uti in ſuum obſequiũ & q̃a hoc eſt quodãmodo poſſidere ea ideo eorũ poſſeſſio eſt ei naturalis. Unde & phũs primo politi. ubi ꝓbat poſſeſſionẽ taliũ naturalẽ eẽ: ait ꝙ hoĩum ad beſtias naturaliter eſt iuſtũ bellũ: eo enĩ ꝙ beſtiæ naturaliter hoĩ debẽt eſſe ſubiectæ & debẽt ordinari in obſequiũ eius: ſi ipſe refugiãt obſequiũ hoĩs: hõ cõtra ipſas bellat tanq̃ cõtra ea quibus naturaliter dominabitur. Sicut ergo hõ naturaliter dominatur beſtiis: ſic & naturaliter dominat̃ aliis exterioribus rebus ꝙ non eẽt niſi rerũ poſſeſſio quodãmodo naturalis eſſet. ¶ Tertia ſumit̃ ex actiõe nature: nã ſi in prima generatione natura nõ deficit aĩalibus: ſed naturaliter ꝑparat eis debitũ nutrimẽtũ cõgruũ eſt ut nõ deficiat eis iã pfectis. Si enĩ digniora ſunt perfecta ĩperfectis & ipſis imperfectis aĩalibus ꝑparatur debitum alimẽtũ a natura multo magis hoc ꝑparabit eis iam ineſſe perfectis. Animaliũ autẽ q̃dã ouificant: quædã aĩalificant. In aĩalibus autẽ faciẽtibus oua cuiuſmodi ſunt aues: ſic natura ordinauit ponẽs in ipſis ouis album & rubeũ ita ꝙ ex albo generat̃ auis & rubeum cedit in nutrimẽtũ. Aui enĩ exiſtẽti infra teſtã oui nõ deficit quin prouideret ei debito nutrimẽto: ſic etiã aĩalibus natis per generationẽ natura nõ deficit quãtũ ad nutrimẽtũ q̃a ſtatim ſolicita ẽ inducere lac in mamillis matris: ut ex eo aĩalia genita nutriri poſſint: quare ſi aĩalibus imperfectis natura præparat nutrimẽtũ & neceſſaria uitæ multo magis hoc facit aĩalibus perfectis. Ideo ait phũs primo politi. ꝙ hæc. i. res a quibus nutrimẽtũ accipimus date ſunt nobis a natura naturale ẽ ergo nobis habere res exteriores: habere ergo dominiũ reꝝ exterioꝝ eſt quodãmodo hoĩ naturale quia natura produxit hmõi ſenſibilia propter hoĩem. Sumus enĩ quodãmodo nos finis oĩum: ut dicitur ſecundo phiſicorũ qui ergo talibus abrenũciat & ꝓponit uiuere abſq; dominio exterioꝝ rerũ non proponit uiuere ut hõ ſed eligit ſibi uitã cæleſtẽ: & ſupra hoĩem ſicut nubere & per generationẽ producere ſibi ſimile eſt homini naturale: nihilominus tamẽ multi ſunt qui uolẽtes uacare maiori bono cõnubia renuunt tales enĩ ut ſuperius dicebatur nõ uiuunt̃ ut hoĩes nec ſunt pars ciuitatis: ſed eligũt ſibi uitã ſupra hoĩem & dicendi ſunt hoĩbus meliores naturale eſt hoĩ ergo ut hõ eſt ut uult phũs

primo poli. habere poſſeſſionē & dominiū aliquarū rerū exteriorū ꝑpter ſufficientiā uitæ natura ergo ſicut dedit hoī uiuerē ſic fecit aīalia plātas & herbas ut hō eis dominaret̃ & ut poſſideret ea & ut ſuſciperet īde debitū nutrimētū ſine quo uita nr̃a durare nō pōt.

¶ Quod utile ē in uita politica quēlibet ꝓpriis gaudere poſſeſſionibus. Capitulū. vi.

fVIT opinio ſocratis & platonis ut recitat phūs. 2. poli. ꝙ eſſet utile & expediēs ciuitati ꝙ ciues ꝓpriis poſſeſſionibus nō gauderēt ſed oīa eis eēnt cōia ymo ꝙ peius eſt īpas fœmīnas & filios uoluit eſſe cōmunes. Dicebat enī ſocrates & plato eius diſcipulus fuit ſecutus ipſum dicēs ꝙ ſi nullus haberet uxorē propriā: ſed quilibet ad quālibet pro ſua uoluptate accederet eſſet ſupræma unitas & ſupræma dilectio in ciuitate: tūc enī oēs uiri diligerēt oēs fœminas tanq̄ proprias ſic etiam oēs hoīes diligerēt oēs pueros tanq̄ filios proprios eo ꝙ ne ſciret pater quis puer filius ſuus eēt ſed reputaret quemlibet ꝓpriū filiū & diligeret oēs pueros tanq̄ natos proprios. Sic ergo ſocrates & plato ſenſerūt. Sed in tertio libro ubi agetur de regimine ciuitatis hæc opinio diffuſius tractabitur. Sufficiant aūt ad præſens ſcire quid ſentiēdū ſit de poſſeſſione rerū exteriorum pro ut facit ad regimē & gubernationē domus ſi enī hoīes ut plurimū nō haberent appetitū corruptū: & ut in pluribus non eſſent proni ad malū expediret ciuitati poſſeſſiones cōmunes eſſe eo ꝙ bonū quanto cōmunius tāto diuinius. Omne enim bonū in cōmune reductū ſm̄ Boetiū pulchrius eluceſcit rebus ſtātibus ut nūc utile eſt ciuitati ciues gaudere poſſeſſionibus propriis eo ꝙ uita ciuilis ſit uita cōmunium hoīum: hoīes enī cōmuniter nō ſunt adeo pfecti ꝙ eſſent cōtēti uiuere tali uita. Poſſum⁹ aūt ex diuerſis locis in libro politi. accipere tria per quæ triplici uia uenari poſſum⁹ quod expedit ciuitati ciues habere proprias poſſeſſiōes. Prima uia ſumitur ut remoueat̃ inertia & ignauia. Secūda ut prohibeatur litigium. Tertio ut tollatur inordinatio & cōfuſio. ¶ Prima uia ſic patet: nā homo adeo diligit ſeipſum ꝙ ſemper magis ſollicitus eſt de bono proprio q̄ de alio uidemus autem ꝙ ſic ē facile poſſeſſiones cōſumere & deſaſtare: & adeo eſt difficile laborare & proprio lucro ſubſtātiam & poſſeſſiones acquirere ꝙ in ciuitate cōtingit multos egere & eſſe pauperes: non obſtāte ꝙ ciues poſſunt gaudere poſſeſſionibus propriis: & ꝙ ſollicitātur circa ea tāquā circa ꝓpria bona. Si ergo nullus haberet aliquid propriū ſed omnibus ciuibus eēnt poſſeſſiones cōmunes quia ciues non ſic eſſent ſolliciti ad colēdas poſſeſſiones cōmunes ſicut ſunt ſolliciti ad proprias ut plurimū contingeret ciuitatē illā ſic ordinatam uenire ad inopiā ut ciues nō poſſent ſibi in uita ſufficere: aliquid igitur non eſt utile ſimpliciter ꝙ eſt utile in caſu rebus ſi ſic ſe habentibus utile eſt ciuitati ciues habere poſſeſſiones proprias: ne ꝑpter ignauiam circa cōmunia domus ciuiū patiātur inopiā. ¶ Secūda uia ad inueſtigādū hoc idē ſumitur ex remotione litigii: ut plurimū enī cōſurgunt lites & bella inter participātes aliquid cōmune. Videmus aūt ipſos fratres ex eodē patre natos inter quos ſm̄ phūm. 8. ethi. eſt amicitia naturalis ut plurimū bellare ad inuicē eo ꝙ ſit eis cōmunis hereditas quanto ergo magis eſſet diſſentio inter ipſos ciues inter quos non eſt tanta amicitia ſi eſſent eis poſſeſſiones communes. ¶ Tertia uia ſumitur ex remotione inordinationis & confuſionis: nā ſecūdum phūm. 2. polit. ſic accideret tunc ſi ciues non haberent poſſeſſiones proprias ſicut accidit cum aliqd cōmittitur pluribus miniſtris cū enī hoc fit quilibet miniſtrorum retrahitur ne faciat ꝙ mandatur ſperans alium impleri ꝙ iubetur: propter quod oportet rem illam uel non produci ad effectum uel confuſe & inordinate fieri ut ergo tollatur cōfuſio & iordinatio circa expediētia ciuitatis: utile eſt ciues gaudere poſſeſſionibus propriis ut

magis ſolicite & magis ordiate & abſq; liti/gio cāpi & terræ & alia fructifera excolant.

℃ Q̄uo eſt utēdū exteriorib⁹ bōis:uel reb⁹ & qs mod⁹ uiuēdi ſit licitus. Ca.vii.

PHYLOSOPHVS.i.poli.oñdit ꝙ ex alio & alio uſu exteriorū rerū conſurgit alia & alia uita ſiue alius & alius modus uiuēdi.ſicut.n.uidēus in aīa/libus & beſtiis ꝙ non oēs utunt̃ eiuſdē reb⁹ nec oēs habent eundem modū uiuēdi ſic in hominibus habt eē. Nā aliqua animalia ui/uunt ex herbis aliqua ex poſitionib⁹ uel fru ctib⁹.aliqua uero ex raptu.Ideo diuerſi ſunt modi uiuendi aīaliū. nā aliqua uiuunt ut ait phūs diſperſa aliqua agregalia.i.ſociata. Ali qua uero uiuunt diſperſa. quilibet.n.ſic ui/uunt ut expedit ad ſufficientiā uitæ & ut me lius ſibi pñt cibū & nutrimētū quærere. ho mines ēt diuerſimode utuntur exteriorib⁹ rebus & non eodē modo uiuendi uiuūt.di ſtinguit autē phūs primo poli.4. uitas ſim plices uel.4.modos uiuendi ex quibus con binatis reſultant alii modi uiuendi uel aliæ uitæ.eſt.n.uita quadruplex uidelicet paſcuā lis uenatiua piſcatiua & furatiua. paſcualē āt uitam ducunt uiuentes ex agricultura uel ex animalibus domeſticis.Venatiua autem uiuentes ex ſilueſtribus.piſcatiua autem ex piſcibus: ſed furatiuā uitā ducunt uiuentes ex rapina & furto. cōtigit autē hos modos uiuendi cōbinare. quia quidā uiuūt paſcua liter & uenatiue. quidā paſcualiter & piſcati ue. quidā uero uenatiue & furtiue. quidā au tem ex omnibus.nā ex paſcuis & piſcib⁹ ue nationibus & furtis uitā quærunt.horū au/tem modorū modus uiuendi furtiuus oīno illicit⁹ eſt:alii uero modi poſſunt eſſe liciti. ℃ Viuere enim ex paſcuis ut uiuere ex agris & aīalibus domeſticis cuiuſmodi ſunt oues & boues &c.talia licita ſunt.qa natura talia ꝓduxit ordinans ea ad uſum hominis.ſem/per.n.nuper facta ordinantur ad perfectio ra ut aqua & terra q̄ ſunt inanimata ordinā tur ad nutrimentū arborū & plantarū tanq̄ imperfecta ad perfectiora: arbores uero & plantæ tanq̄ inſenſibilia ordinant̃ ad nutri/mentū animaliū ſenſibiliū.omnia autē hæc tam inanimata q̄ uegetabilia ſenſibilia ordi nant̃ ad nutrimentum & ſubſtentationē ho minū propter quod bene dictū eſt qd̓ ſcri/bit̃ primo poli. ꝙ natura dedit nobis talia: ordinauit.n.ea ad uſum & dñiū noſtrū. lici tum eſt ergo ſumere nutrimentū ex agris & animalibus domeſticis q̄re uita paſcualis eſt licita. ℃ Sic etiā uenatiua & piſcatiua de ſe non ſunt illicita. qa enim homo naturaliter dñare debet nō ſolū animalibus domeſticis ſed ēt beſtiis ſilueſtribus & piſcibus hēt con tra talia iuſtū bellū. propter quod phūs pri/mo poli. uult uenatiuā & piſcatiuā eē uitas li citas. ait.n.ꝙ hominū ad beſtias & ad alia animalia eſt iuſtum bellū per ſe enim loquē do homines iuſte poſſunt talia facere & or dinare ea in uſum ꝓpriū. ℃ Furtiua āt uita p ſe loquendo eſt illicita quia hominū ad ho mines per ſe non eſt iuſtū bellū. Si enim ho mines aliq contra alios iuſte bellant hoc eſt quaſi p accidens inquantū illi aliquo modo forefaciunt uel forefecerunt in ipſos. delin quid ergo homo offendēdo beſtias ſi autē in offēſione beſtiaꝝ eſt delictū hoc ē quaſi p accidens. inquantū talis offenſa redūdat in offenſam hoīs ut in offenſam ꝓprii poſ/ſeſſoris. Videt̃ tamē uelle phūs ꝙ nō ſolū hōinis ad beſtias:ſed etiā hominis ad barba ros ſit iuſtum bellum.homines.n.barbari & ſilueſtres quia ab uſu rōnis deficiunt natura liter debent eſſe ſubiecti hominibus pollen tibus ſubtilitate & prudētia. Videtur.n.uel le ꝙ qa ſapiētes naturaliter debēt dñari in/ſipiētibus iuſtū hr̄e bellū contra ipſos. ſi eis nolint eē ſubiecti.ſm quē modū loquēdi ci ues qui magis uigent prudentia & intellectu iuſtum hñt bellum contra ruſticos ſi recuſēt ſubici illis ꝓpter quod contra tales recuſan/tes ſubici quos dignum eſt eſſe ſubiectos ſm ſententiam philoſophi ſic intellectā. Videt̃ enim licita prædatiua uita. ut quod licitū eēt

nō ſolū hos deꝑdari & accipe ſua: ſed eos ēt accipe in prima ex quo recuſant facere ꝙ tenent. Verū qa nulli eſt iniuria facienda p ſe loquendo uita furtiua uel ꝑdatiua debet illicita iudicari. debet.n.qs de ꝓprio uiuere nō de uſurpatione alieni qa igit decet ipſos ciues & multo magis reges & principes uiue re uita uirtuoſa. Si uolunt ꝓprias debite gu bernare. Decet eos ſcire quod ſunt uitæ uel quot ſūt modi uiuēdi & q̄ illorū ſūt liciti & illiciti quoniā null9 pōt uirtuoſe uiuer ſi poſ ſeſſionib9 uel reb9 exteriorib9 utat illicite.

Q d ciues & multo magis reges & prin. nō dēnt īfinitas poſſeſſiōes appeter. ca. viii.

COMMVNITER uident delin q̄re hoīes circa appetitū poſſeſſio nū & circa concupiſcentiā diuitia rū nunq̄.n.cōiter hoīes faciant poſſeſſioni bus & diuitiis. nā nunq̄ pn̄t tot hr̄e qui plu ra uelint. Aſſignat āt phūs.1.poli. dupli cē cām q̄re concupiſcentia diuitiarū eſt infi nita. Prima ſumit ex in ordinatione uolun tatis. Scda ex falſa eſtimatione finis. Pri ma uia ſic patet nā ut ipe ait infinita eſt diui tiarū concupiſcentia cuius cauſa eſt ſtudere hoīes circa uiuere nō circa bn̄ uiuere. qcūq; āt ꝓpter ipm bn̄ uiuere diuitias uolunt frui tiones corporales nō infinitas q̄rūt. bn̄.n. uiuere eſt uiuere uirtuoſe. hoīes ergo qa non curant uiuere uirtuoſe: ſed totū ſtudiū eorū eſt ut uiuant ſm corporis uoluptatē cū diui tiæ maxime uideant hoc efficere ut p eas q libet conſeq poſſit. ꝙ appetit ut meli9 hoīes pn̄t explere ꝙ uolunt diuitiis & poſſeſſioni bus nō ſaciant. Scda uia ad inueſtigādū hoc idē ſumit ex falſa eſtimatione finis: nā ut diſtinguit phūs.1.poli. & ut ſupra in pri mo libro diffuſius diximus aliter appetit fi nis & aliter ea q̄ ſunt ad finē. Nā finis appe tit in infinitū ea uero q̄ ſūt ad finē ſm mo dū & menſurā ipius finis ut ſi finis medici næ eſt ſanare nō poſſet medic9 tantā ſanita tē inducere qn ſi eēt poſſibile ualet eā maio rē efficere. Medic9 ergo ſanitatē q̄ſi appetit inducere infinitam. Sed potionē appetit da re ſm modū & menſurā ſanitatis. cōiter er go hoīes qa falſā eſtimationē hn̄t de fine & putant ipm finē in diuitiis eē ponendū ap petunt eas in infinitū. ſed ꝙ ad gubernatio nē dōus ꝑtineat nō appetere infinitas poſ ſeſſiones duplici uia uenari poſſumus. Pria ſumit ex ſimilitudine quā h; yconomica & ars gubernatiua domus ad naturā. Scda ex ſimilitudine quā h; ad artes alias. Prima uia ſic p;. uidemus.n. naturā nō ſolicitari cir ca nutrimentū infinitū. ſed tm̄ apponit de nutrimēto q̄tū reqrit aīal nutriendū ut ſi ex albo oui natura generat auē & ex rubeo nu trit ipam ut apponit natura in ouo infinitū rubeū. ſed tm̄ apponit ibi de eo q̄tū ſufficit ad nutrimētū illis auis. ſic ēt ſi natura ex mē ſtruo facit aīal & ex lacte nutrit ipm nō op ponit in uberibus infinitū lac: ſed tm̄ appo nit ibi de eo q̄tū ſufficiat ad nutrimētū aīal gn̄ati. cū ergo diuitiæ & poſſeſſiōes ordinē tur ad nutrimētū & ad ſufficiētiā uitæ ſicut rubeū i ouo ad nutrimētū auis & lac i uberi bus ad nutrimētū fœt9. ſi gubernator dom9 nō uult cōtra naturā ager: ſed uult ſuā domū reger ſm modū & ordinē naturalē nō d; in finitas diuitias & poſſeſſiōes appeter: ſed cū tot h; ꝙ ſm exigētiā ſui ſtat9 bn̄ ſufficiat ad gubernationē dom9 d; illis eē cōtēt9. Se cūda uia ad iueſtigādū hoc idē ſumit ex ſi militudie quā h; ars gubernatiōis dom9 ad artes alias: nā poſſeſſiōes ſūt q̄dā organa ar tis gubernatiōis dom9 ſicut incus martell9 &c. hmōi ſūt organa artis fabrilis. nulla aūt ars ut ait phūs.1.pol. h; organa īfinita. ergo nec gubernatiua d; q̄rer īfinitas poſſeſſiōes. Decet igit oēs ciues & multo magis re ges & pricipes eē cōtētos tātis poſſeſſionib9 & diuitiis q̄tas reqrit exigētia ſui ſtatus: nā nō ſaciari poſſeſſionibus & diuitiis ut patet p habita uel ꝓcedit ex falſa eſtimatōe finis uel ex iordiatione uoluptatis. tāto ergo de teſtabilius ē hoc i regib9 & pricipib9 q̄ in ali is. quanto decet hr̄e ordinationē uoluptatē

& meliorem

& meliorē exiſtiationē finis. nā ſicut in prio libro dicebaẗ. deteſtabil⁹ eſt in rege nō hr̄e uerā extiationē de fine q̄ i populo eo ꝙ popul⁹ a rege dirigiẗ. ſicut deteſtabili⁹ eſt in ſagittāte nō cognoſceṙ ſignū quā in ſagitta eo ꝙ ſagitta a ſagittāte dirigatur.

¶ Quot ſūt ſpecies cōmutationū & quæ fuit neceſſitas inuenire denarios. Ca.ix.

Si conſiderenẗ dicta phi in pri. po li. oēs cōmutatiōes quaſi ad tria genera reducūẗ. Quarū una eſt cōmutatio rerū ad res. ut frumēti ad uinum uel ad ordeū uel ad alia ſuplētia idigētiā corporalē. Alia eſt cōmutati o reꝝ ad nūmiſmata. Tertia eſt nūmiſmatū ad nūmiſmata ut cum denarii argentei cōmutantur in aureos uel ecōuerſo. uel nūmiſmata regionis unius cōmutanẗ in nūmiſmata regionis alterius.

¶ Vt ergo ſciamus quō hm̄oi cōmutatōes oportuit introduci ſciēdū ꝙ ſi nō eſſet niſi cōitas domus quæ eſt cōitas prima nulla cōmutatio eſſet neceſſaria. nā in domo dn̄aẗ paterfamilias cuius eſt prouidere omnibus exiſtentibus in domo. quare oīs cōmutatio facta ad ſubiectionē domus fit a patrefamilias: uel per ſe uel per ꝓcuratores intermedios: nā ipius patriſfamilias eſt totā indigentiā ſubleuare domeſticā. ſed cū eiuſdē ad ſe ipm non ſit nec emptio nec uenditio nec cōmutatio. bene dictum eſt ꝙ diciẗ prio poli. quia in pria cōitate quæ eſt dōus manifeſtū eſt nullū eſſe opus ipius cōmutationis. igiẗ ꝓpter cōitates alias eſt cōmutatio introducta. Sunt āt aliæ cōitates a cōitate domus ut cōitas uici uel ciuitatis uel totius regni & ꝓuinciæ. uel ēt diuerſorum regnorū aut diuerſarū prouinciarū. Aliquādo. n. indigētia ad uitā nō inueniunẗ in toto regno uno ꝓpter qḋ oportet diſcurreṙ aliquos p diuerſas mūdi partes & p diuerſa regna & regiōes q̄rendo aromata & alia q̄ reqrunẗ ad uitā ꝓpter .n. diuerſū aſpectū ſiderū & planetarū aliq̄bus abūdāt partes calidæ q̄bus nō abundāt frigidæ & econuerſo. ꝓpter ꝙ nō ſolū oportet cōmunicare & cōuerſari ad iuicem homines unius uici uel unius ciuitatis aut unius ꝓuinciæ. ſed etiam diuerſarum prouinciarum & regnorū. ꝓpter has ergo cōmunitates introductæ ſūt illæ tres ſpecies cōmutationū. Nā & ſi ad comunitatē uici uel ciuitatis aliquomodo ſufficeret cōmutatio rerū ad res tamen ad communicatiōem quod habeẗ in toto regno oportuit itroduci cōmutationē reꝝ ad denarios & e conuerſo. Rurſus ſi in communicatione totius regni ſufficeret cōmutatio reꝝ ad denarios & econuerſo in cōmunicatione tamē quæ eſt diuerſoꝝ regnorū & prouinciarum oportuit introduci nō ſolum commutationē rerum ad res uel reꝝ ad denarios: ſed etiā denariorum ad denarios & econuerſo. Antiquitus. n. homines ut ſatis innuit phūs primo poli. in ſimplicitate uiuentes quaſi ſolū commutabāt res ad res ut ſi unus abūdabat in uino & ali⁹ in frumēto commutabāt uinū ad frumentum & per huiuſmodi commutationē ſubueniebant ſibi ad ſufficientiā uitæ. qui modus ut ipe ait adhuc reſeruaẗ apud multas barbaras nationes quæ non habentes denarioꝝ uſum ſolū res ipas commutant. hic autem modus forte in uno uico uel in una uilla obſeruari pn̄t ſed in toto uno regno uel in tota una ꝓuincia ſi prouincia illa eſſet magnæ latitudinis commode obſeruari non poteſt. nā uinum frumentū & talia. quibus indigemus ad uitam cū ſint magni ponderis cōmode ad partes longinquas portari non poſſunt. oportuit ergo inuenire aliquid qḋ eēt portabile. & quod eſſet pulchrū & utile ꝓ quo inueniri poſſent uictualia. hm̄oi āt maxie eſt argētū & aurū q̄ inter cætera metalla ſūt pulcriora & ſunt utilia & honorabilia ex eis. n. pn̄t fieri uaſa quæ ſunt hominibus utilia quibus factis uideẗ utēs illis eē in honore & gloria Primitus ergo iuentæ fuerūt cōmutationes ad metalla ſolum ſm pondera ut uolentes hr̄e tantū uini oportebat dare tantū ponderis argenti uel auri uel etiā alterius metalli.

ut placebat tunc tēporis populis uel regibus inſtituere: ſed qa difficilis erat in oī emptione uel uenditione ſemp ponderare metalla ut emētes & uēdentes abſoluerent ab hmōi pondere in ipis metallis ſculptū fuit ſignū aliqd ut imago principis uel aliqd aliud ſignū publicū per cuius inſpectionē ſciret qti pōderis & quāti ualoris eſſet metallū illud. Hoc ergo mō iuentus fuit dēarius & nūmiſmata q eſt quaſi quidā fide iuſſor nr̄ ꝓ quo ſtatim ſcd̄m ipius ualorē recipere poſſum⁹ ſupplentia indigētiā uitæ. In toto ergo uno regno ne nimis grauarent hoīes cōmorantes in ipo cum ex una parte regni oportebat eos accedere ad aliā portando ſecum uictualia honeroſa inuentus fuit denari⁹ q eſt de facili portatilis. p cuius cōmutationē uictualia inueniunt. quare cōmutatio rerū ad denarios & ecōuerſo forte ſufficeret in uno regno uel in una ꝓuincia. ſed qa in diuerſis regnis diuerſi dn̄ant. nec eiſdē dēariis utunt cōmorātes in diuerſis ꝓuinciis ꝓpter commutationē rerum ad res. & rerum ad nūmiſmata oportuit inuenire cōmutationē nūmiſmatū ad nūmiſmata. patet ergo qd ſunt cōmutationes: & quō ſūt iuētæ & q̄ fuit neceſſitas inuenire dēarios. Decet ergo prudētē patrēfamilias & doctū gubernatorē cognoſcere quō ortæ ſunt tales cōmutatiōes & ad quid deſeruiunt ut hoc cognoſcendo melius ſciat ſuæ domui prouidere.

¶ Quod ſunt ſpecies pecuniatiuæ & quæ illaꝝ eſt laudabilis & q̄ uitupabilis. Ca. x.

CONVENIENTER poſt tractatū de poſſeſſiōibus: tractat de nūmiſmatibus. nā hr̄e poſſeſſiōes & abundare uino & frumēto eſt abundare in diuitiis naturalib⁹. Sȝ abūdare in dēariis & nūmiſmatibus ut patet p phūm prīo poli. eſt abundare in diuitiis artificialibus. Si ergo ars naturā præſupōit & ubi deſinit opatio naturæ. ibi incipit opatio artis. congrue poſt tractatū de poſſeſſionibus ex qbus oriuntur diuitiæ naturales annectitur tractatus de nūmiſmatibus. ¶ Poſtq̄ dixius quæ fuit neceſſitas iuenire nūmiſmata & pecuniā reſtat dicere quot ſunt ſpecies ſpeculatiuæ. Diſtinguit āt phūs in poli. quattuor ſpecies pecuniatiuæ uidelicet naturalē campſoriaȝ oboloſtaticā & canchos ſiue uſuram his. n. quattuor modis poſſideri cōſueuit multitudo pecuniæ. ¶ Prīa ergo ſpecies ipius pecuniatiuæ dicit eſſe quaſi naturalis quæ fit ex eo ꝙ res naturales cōmutant in pecuniam. Si quis ergo abundans in uino & frumento quæ naturaliter producuntur ex eis pecuniā ſuſciperet talis pecuniatiua quaſi naturalis diceret. quia a rebus naturalibus inciperet. ¶ Secunda ſpecies pecuniatiuæ dicitur eſſe campſoria hoc eſt ſcd̄m philoſophum prio poli. forte primitus caſu & ſimpliciter iuēta fuit. ſed deinde per experientiam iam eſt artificialis effecta. quodlibet. n. nūmiſmata p ſe loquendo plus ualet in ꝓpria ratione. accidit ergo forte aliquos hr̄e aliqua nūmiſmata quæ non multū appreciabantur in regione ſua eo ꝙ non eſſet ꝓpria regioni illi. Illis ergo caſu euntibus ad regiones illas quibus illa nūmiſmata erant propria & portantib⁹ nūmiſmata illa accidit eos plus recipere p nūmiſmatibus illis q̄ in partibus propriis. propter quod caſu campſoria uſi ſunt. Sed ex hoc caſu ars ſūpſit originē. ut poſtea homines artificialiter conſiderarent q̄ nūmiſmata in quibus partibus expendunt ut poſtea campſoria artificialiter effecta eēt cauſa lucrādi pecuniam. hæc enim pecuniatiua naturalis dici non debet quia nec a rebus naturalibus incipit: nec ad naturalia terminatur. Sed in ea ſm phūm prio poli. dēarius eſt elementum & terminus. i. principiū & finis. Incipit enim hæc ars a denario quē dat & terminat ad denarium quem recipit quare ibi denarius finis & principiū dici debet. ¶ Tertia ſpecies pecuniatiuæ eſt oboloſtatica uel pōderis exceſſiua. q̄ forte ſic iuēta fuit. Nā ſicut maſſa metalli in dēarios diuidit & imprimit ibi ſignū publicū ſic aliquādo

aliqua

aliqua neceſſitate interueniente ut ꝓpter ua
ſa fienda uel ꝓpter aliquid aliud denarii re/
ſoluunť in maſſam. Accidit ergo forte ex to
tidẽ denariis numero confici maſſam ma/
ioris põderis ex quo caſu ars ſumpſit origi/
nem ut oẽs denarii ponderarẽť & qui eẽnt
maioris ponderis reſoluerenť in maſſam ut
ex hoc lucrũ haberi poſſet, ars ergo iſta ob
oloſtatica ſiue põderis exceſſiua ex exceſſu
ponderis qui inuenitur in denariis ſumpſit
originẽ. ¶ Quarta ſpecies pecuniatiuæ di
citur eſſe canchos ꝙ in latino idem ſonat ꝙ
partus. Videtur.n.hæc ars parere & genera
re denarios.quã nos cõmuni nomĩe appel
lamus uſuram.nunquã.n.aliqua creſcunt in
ſe ipis niſi per partum uel ꝑ generationẽ:ut
ſi aliquis hẽt .10. oues poſtea in capite anni
habeat.20. hoc eſt qa oues illæ generauerũt
& pepererũt. Si qs ergo ex.10.dẽariis poſt
aliqđ tempus uult habere.12. quod facit pe/
cuniatiua uſuraria ꝙ plane patet uult ꝙ de/
narii illi pariãt & generẽt. Recta ergo uſura
uocata eſt quaſi denariorũ partus. ¶ Harũ
autẽ.4.ſpecies ſcdm phũm in poli.ſola pri/
ma quæ eſt quaſi yconomica & naturaliter
eſt laudabilis. Aliæ uero tres ſcdm ipm me
rito uituperanť. Nã omnis ars q̃ a denariis
incipit & ad denarios terminať quaſi uideť
in dẽariis finẽ ponere.cãpſoria igiť obolo
ſtatica & uſura.quia quaſi totaliter in pecu/
niis exiſtunt. qa a pecunia incipiũt & ad pe
cuniam terminať. uituperandæ ſunt ſcdm
phũm. nimis.n. uideť eſſe denariorũ cupi/
dus cuius actiones a denariis incipiunt & in
denarios terminantur. Quicquid tamẽ ſit
de campſoria & oboloſtatica uſura tamẽ eſt
ſimpliciter & in omnibus deteſtãda ut in ſe
quenti capitulo apparebit. Vſuras enim ne
mo exercere debet campſoria autẽ & obo/
loſtatica & ſi mercatoribus uel aliqbus aliis
permittunť. regibus tñ & principibus quos
cet eẽ quaſi ſemideos exercere nõ congruit
niſi primã ſpeciẽ pecuniatiuæ quæ eſt yco/
nomica & q̃ſi naturalis. Decet.n.ipos abũ/
dare in poſſeſſionibus & in redditibus ex
quorum fructu pro defenſiõe regni & aliis
neceſſariis poſſint abundare pecunia.

¶ Q đ uſura ẽ ſimpliciter deteſtabilis: & ꝙ eã decet reges & pricipes ꝓhibere. Ca.xi.

Q VARTA ſpecies pecũiatiuæ quã
phũs appellat cakos ſicut duplici
nõine nõinať ſic duplici uia inue/
ſtigare poſſumus eã deteſtabilẽ eẽ. ¶ Voca
tur .n. prio denariorũ partus ex quo nõine
arguit phũs prio poli.eam contra naturam
eſſe.nã parere & generare & multiplicari in
ſe ipis eſt ꝓprtũ naturalibus & eſt contra na
turam artificialem. Scrinia.n.& arche quia
ſunt artificialia quãtũcunq; ſimul exiſtant:
nunquã ſe ipas multiplicant. Animalia uero
quia ſunt res naturales ſimul manẽtia gene
rant & pariunt & ſe ipa augent. Volẽs igiť
denarios ipos in ſe ipis multiplicari ut ꝙ.10.
poſt lapſum temporis fiãt.20. uult ꝙ artifi/
cialia ſeipa multiplicẽt. & qua hoc eſt cõtra
naturam artificialiũ. cum denarius ſit quid
artificiale. bñ dictum eſt quod diciť primo
poli.uſurã eſſe quid deteſtabile & contra na
turam. ¶ Secũdo hmõi pecuniatiuam poſ
ſumus oſtendere deteſtabilem eẽ ex alio no
mine quo nominatur.ut quia dicitur uſura.
quod quaſi idem eſt ꝙ rapina uſus. In uſura
enim uſus rapitur & uſurpatur.uel idem uẽ/
ditur bis.uel uendiť ibi uſus qui nõ eſt ſuus.
¶ Ad cuius euidentiã ſciendum ꝙ licet ali/
ud ſit res:aliud uſus rei:ut aliud eſt domus &
aliud inhabitare ipam: in aliquibus tamen
nunquã conceſſio uſus ſeparari poteſt a con
ceſſione ſubſtantiæ.in quibuſcũq; igitur po
teſt concedi uſus re abſq; eo ꝙ cõcedatur ei
us ſubſtantia poteſt inde accipi penſio dato
ꝙ res illa in nullo deterioraretur. Sed ſi nõ
põt concedi uſus abſq; conceſſione ſubſtan
tiæ quantũ ad talem uſum nõ eſt penſio ali/
qua accipienda.quia ſi accipiatur erit ibi uſu
ra id eſt rapina uſus. Cum ergo uſus ipſius
domus ſit domũ inhabitare nõ domũ alie/
nare.poſſeſſor domorum poteſt concedere

uſum dõus ut inhabitationẽ abſq; eo q̄ cõcedat ſubſtãtiã eius & quia cuius eſt ſubſtãtia eius eſt uſus q̃diu ſubſtãtia eſt ĩpius uſus pertinet ad ipm̃. Vendens ergo q̄ ſuum eſt & q̄ pertinet ad ipſum licite poteſt & nulli ſibi iniuriat̃, nihil ergo rapit & nihil uſurpat ſi retinens ſibi dominũ domus uendit inhabitationẽ & uſum eius. In denariis autẽ nõ ſic. Nã uſus propri⁹ denariorũ eſt expendere & alienare denarios. nunq̃ poteſt cõcedi uſus proprius denarii niſi cõcedat̃ eius ſubſtantia cum ad talẽ uſum oporteat ip̃a; ſubſtantiã aliẽare. q̃a ergo accidẽs a ſubſtantia dependet & uſus ex ip̃a re ſumit originẽ bñ dictũ eſt q̄ cuius eſt ſubſtantia eius eſt uſus. Volẽs ergo accipere penſionẽ de uſu denariorũ dicit̃ cõmittere uſuram. uel dicit̃ uſurpare & rapere ip̃m uſum: quia concedendo uſũ denarii cõcedit ſubſtantiã eius: cõcedendo uero ſubſtãtiã nõ ulterius ſpectat ad ip̃m uſus eius. q̃re ſi de uſu penſionẽ accipiat uẽdit q̄ nõ eſt ſuum: uel accipit pẽſionẽ de eo q̄ non ſpectat ad ip̃m cum non ulterius ſpectet ad eũ uſus denarii ex quo eius ſubſtãtiã iã conceſſit. ❡ Aduertendum tamẽ q̄ ut ait phũs prio poli. quaſi cuiuſlibet rei ẽ duplex uſus unus ꝓprius & alius nõ proprius. Vſus proprius denarii eſt ip̃m cõmutare uel expẽdere & alienare. Vſus uero nõ ꝓprius ẽ apparere. Multi .n. oſtendunt denarios ſuos nõ ad expendendũ: ſed ad apparendũ & ut uideant̃ diuites. ſic etiam uſus proprius domus eſt inhabitare. Vſus nõ ꝓprius ẽ ip̃am uendere uel cõmutare multi enĩ domos fabricant nõ ad inhabitandum: ſed ad uendẽdũ. de oĩ autem uſu ſiue ſit proprius ſiue nõ ꝓprius põt accipi penſio ſi uſus ille concedi poſſet abſq; conceſſione ſubſtantiæ. ꝓpter q̄ plane patet ecõtrario eẽ de denariis & de aliis rebus. nã de uſu proprio denariorũ nõ põt accipi penſio abſq; uſura. quia talis uſus cõcedi nõ poteſt abſq; cõceſſione ſubſtãtiæ. Sed de uſu nõ ꝓprio poteſt ut ſiquis uellet nũmiſmata nõ ad expẽdẽdũ: ſed ad apparẽdũ. q̄ forte multotiens mercatores faciunt qui ut appareant diuites & ut alii citius apud eos deponant pecuniã habent corã ſe multitudinẽ pecuniæ. cum ergo quis poſſit concedere dẽarios ad talem uſum uidelicet ad apparendũ abſq; eo q̄ concedat ſubſtãtiã eoꝝ ſi hoc modo de denariis penſionẽ accipiat. forte aliter peccaret. uſurã tamẽ non cõmitteret. In rebus autem aliis ut plurimũ cõtingit econtrario ut in uſu ꝓprio non cõmittit̃ uſura. nã quia inhabitatio quæ propri⁹ uſus domus concedi poteſt abſq; cõceſſione ſubſtantiæ eius. Si de hoc pẽſio accipiat̃ nulla uſura cõmittit̃. Sed ſi quis domũ uenderet uel cõmutaret qd̃ nõ eſt proprius uſus eius dato q̄ non ſtatim pecuniã acciperet. Si propter uſum domus uellet ulteriorem pecuniã accipere uſurã cõmitteret. quia iam uſus nõ ſpectaret ad ip̃m. poſtq̃ per uenditionẽ conceſſiſſet eius ſubſtantiam. omnino ergo uſura quia ibi uendit̃ uſus qui non ſpectat ad creditorem contra naturã eſt. Decet ergo reges & principes ſi uolunt naturaliter dominari prohibere uſuras ne fiant eo q̄ iuri naturali contradicant.

❡ Quod diuerſi modi ſunt lucrandi pecuniam: & q̄ aliqui illorum modorum ſunt regibus & principibus congruentes. Ca. xii.

CIRCA finẽ primi poli. diſtinguit phũs diuerſus modus qb⁹ nũmiſmata acq̃rũt̃. ❡ Cõtingit .n. hoc fieri q̃ſi qnq; uiis. quarũ una dicit̃ poſſeſſoria. Scd̃a mercatiua. Tertia mercẽnaria uel conducta. Quarta expimentalis. Quinta artifica. ❡ Via autẽ poſſeſſoria acquirit̃ pecunia qñ quis poſſeſſionibus abundans ex fructibus earum pecuniam acquirit. decet .n. ſcd̃m phũm yconomicum & diſpenſatorem domus eſſe expertum circa poſſeſſiones ſciẽdo q̃ ſunt magis fructiferæ & ex qb⁹ põt melius ſubueniri indigentiæ corporali domeſticæ ſiue gubernationi domus. hoc aũt fieri contigit ſi ſciat̃ quæ in quib⁹ partibus abundant ut quis illis aĩalibus abundet quæ

in partibus

in partibus illis in qbus exiſtit melius cõſer/
uanť. Hæc aũt quõ ſciri poſſunt & qualiter
circa poſſeſſiões qs ſe habere debeat ut qua/
liter aues & aĩalia quadrupedia conſeruentur
& quæ terra magis ualeat ꝑ agricultura quæ
magis ad uinearũ plantationẽ & qualis cura
circa arbores ſit gerẽda diſpoſuimus ſilentio
pertranſire eo ꝙ alii de talibus ſufficiẽter tra
didiſſe uidenť. Palladius enim multa huiuſ
modi enarrauit. ℭ Secũda uia utilis ad pe/
cuniã acquirẽdã dicitur eſſe mercatiua cum
quis per mare aut per terrã defert mercatio
nes aliquas uel aſſiſtit deferẽtibus mercatio
nes ipſas. Diuiditur aũt ſm phũm mercato
ria in tres partes in nauclauriã quæ fit ꝑ ma
re: & ponderis portatiuã quæ fit per terram
& aſſiſtricẽ. ℭ Tertia uia acquirẽdi pecuniã
dicitur eſſe mercennaria uel conducta: ut cũ
quis ſpe mercedis uel precio conductus ali/
qua operatur. ℭ Quarta uia dicitur experi
mẽtalis experimentũ enĩ particulariũ eſt cũ
ergo quis nouit particularia facta aliquorũ
quibus pecuniã ſunt lucrati dicit ſcire lucra
tiuã experimẽtalem. Recitat enĩ phũs duo
particularia geſta quibus fuit pecunia acqui
ſita. Primũ eſt ꝙ fecit tales milleſius unꝰ de
ſeptem ſapiẽtibus qui primo philoſophari
cœperũt & ad quid ualeret philoſophia ſua
ipſe enĩ cũ eſſet pauper: & in proparetur ſi/
bi a multis cũ philoſopharet & ad quid ua/
leret philoſophia ſua cũ ſemper in egeſtate
uiueret: ipſe non denariorũ cupidus ſed ut
oſtẽderet ꝙ facile eſſet philoſophis ditari ſi
circa talia curã gererẽt uidit per aſtronomi
am futurã eſſe magnã copiã oliuarũ ab om/
nibus incolis regionis illius emit tãtũ oleũ
ꝙ recollecturi erãt in anno futuro. Mutua/
ta ergo pecunia & data arra bona pro futu/
ro oleo: tũ qa nullus poterat uẽdere oleũ: ni
ſi ipſe tũ qa etiã erat magna copia olei lucra
tus pecuniam multã & oſtẽdit ꝙ facile erat
phũs ditari. Secũdũ particulare geſtũ quod
recitat idẽ phũs eſt de quodam ſciculo: qui
emit totũ ferrũ nũdinarũ: & quia ipſe ſolus
uendebãt lucrabatur pecuniã ut uolebat in/
ter cætera enĩ augẽtia diuitias ſm phũm eſt
facere monopoliã. i. facere uẽditionẽ unius
nã quia unus ſolus uẽdit taxat pciũ pro ſuæ
uoluptatis arbitrio: uolentẽ ergo pecuniã ac
quirere oportet & ſimilia particularia geſta
per quæ aliqui pecuniã ſunt lucrati habere ĩ
memoria: ut ſi occurreret oportunitas per ſi
milia geſta dũ tamẽ illa ſint licita pecuniã lu
craretur. ℭ Quinta uia dicit eſſe artificia:
quãdo quis per artẽ ſuã aliqua exerceret pro
pter quæ pecuniã lucrať: nã licet finis artis
militaris ſit uictoria: medicinalis ſit ſanitas:
ſingulæ tñ artes quaſi ad pecuniã ordinãtur
cũ ex opere uel ex arte facto pecuniã inten/
dũt. Medici enĩ fabri domificatores & etiã
ipſi milites cũ ſtipẽdiarii fiant pecuniã intẽ
dũt. Decet ergo quẽlibet ſm uitã politicam
uolentẽ ꝓuidere indigẽtiæ domeſticæ hẽre
curã de acquiſitiõe pecuniæ ſm ꝙ exigit ſuꝰ
ſtatus. Apud reges aũt & pricipes inter uias
tactas ſolæ duæ uiæ uidẽtur eſſe utiles uideli
cet poſſeſſoria & experimentalis. Decet enĩ
eos uel ꝑ ſe uel ꝑ alios eſſe expertos ſciendo
particulares cõditiones regni & geſta parti
cularia ꝑdeceſſorũ ſuorũ ſm quæ licite pecu
niã acquirebãt. ℭ Debẽt enĩ cõſeruare lau/
dabiles cõſuetudines regni ſm quas capiãt
licitos redditus non uſurpãdo aliorũ bona:
cõſideratio ergo geſtorũ particulariũ & cõ/
ſuetudinũ approbatarũ & uia experimenta
lis. Vtilis eſt regibus & principibꝰ in acqui
ſitione pecuniæ. Sic enĩ utilis eſt uia poſſeſ
ſionalis: nõ ſolũ in poſſeſſionibus imobili/
bus: cuiuſmodi ſunt agri & uineæ & cætera
hmõi ſed etiã in poſſeſſionibus mobilibus.
Decet ipſos pollere multitudine beſtiaꝝ &
etiã auiũ per quæ ſatiſfaciãt indigẽtiæ uitæ.
Dicimus enĩ Federicũ imperatorẽ qui tãtæ
ſapiẽtiæ ſæcularis ꝑdicabať habuiſſe maſſari
tias multas. Nõ obſtãte enĩ ꝙ terræ fertiliſſi
mæ dominabatur ubi uictualia modici pcii
exiſtebãt nihilominus quaſi tamen ſemper
ex propriis alimẽta carniũ uolebat aſſumere

&hoc tã in beſtiis q̃ etiã in uolucrib⁹. Hoc
eni decet reges & principes ut aliis exiſtenti
bus in regno exẽpla p̄beant & ut nõ uidean
tur uiuere quaſi aduenæ & peregrini qui eni
ſingula alimẽta pecunia emit magis uiuit ut
aduena q̃ ut ciuis. Quare decet reges & pri/
cipes habere hoĩes induſtres tam ſup cultura
agrorũ & uinearũ q̃ etiã ſup armentis bouũ
& ſup multitudinẽ ouiũ & aliorũ aĩalium de
ſeruiẽtiũ ad indigẽtiã uitæ: nõ ſolũ quadru
pediũ ſed etiã uolucrũ: ſicut alicubi conſuetu
do eſt hr̃e multitudinẽ columbarũ uel aliarũ
auiũ ex qbus domeſtica alimẽta ſumũt. Sic
ut phũs in polit. ait inſiſtẽdũ ẽ circa apũ cul
turã: ſi partes illæ aptæ eẽnt ad talẽ cultũ ex
apibus eni in partibus cõueniẽtibus colligit
multus fructus cũ paruis expẽſis. Vt ergo ſit
ad unũ dicere ſemp uita ciuilis apud uolẽtes
ciuiliter uiuere uel politice. Melior ẽ uita pe
regrina & hr̃e alimẽta ex propriis: laudabi
lius eſt q̃ ſingula pecunia emere.

¶ Q d aliqui ſunt naturaliter ſerui & q̄ ex
pedit aliqbus aliis eſſe ſubiectos. Capi. xiii.

DICEBATVR ſupra in hac tertia
parte huius ſecũdi libri: de qttuor
eſſe dicẽdũ uidelicet de ædificiis:
poſſeſſionib⁹: nũmiſmatibus & miniſtris ſi
ue ſeruis. Expeditis ergo tribus reſtat exequi
de quarto ut de ſeruis. ¶ Oſtẽdem⁹ aũt pri
mo ſeruitutẽ aliquã naturalẽ eẽ & q̄ natura
liter expedit aliqbus aliis eẽ ſubiectos q̄ pro
bat phũs prio politi. quadruplici uia ſumpta
ex quadruplici ſimilitudine. Prima uia ſumi
tur ex ſimilitudine reperta in rebus inaĩatis.
Secũda ex partib⁹ eiuſdẽ aĩalis. Tertia ex di
uerſis ſpẽbus aĩalium. Quarta ex diuerſitate
ſexuũ i ſpecie hũana. ¶ Prima uia ſic patet.
Nã nũq̃ aliqua multa ſm debitũ ordinẽ effi
ciũt aliqd unũ: niſi ſit ibi aliqd p̄dominans
reſpectu aliorũ: ut ſi plures uoces efficiũt ali
quã armoniã: oportet ibi dare aliquã uocẽ
p̄dominãtẽ ſm quã tota armõia diiudicat.
Sic etiã ſi plura elemẽta cõcurrũt ad cõſtitu
tionẽ eiuſdẽ corporis mixti: oportet aliqd
elemẽtũ p̄dominãs ſm qd illi mixto cõpe
tat debitus motus aut debitus ſitus. Inde eſt
ergo q̄ i oibus mixtis dominat terra: quia
oĩa talia ſunt grauia & naturaliter deorſum
tẽdũt: quare ſi ſic eſt in rebus inaĩatis q̄ nũq̃
aliqua plura cõſtituũt naturaliter aliqd unũ
niſi ibi naturaliter aliud ſit p̄dominãs: cũ ſo/
cietas hoĩum ſit naturalis: qa hõ eſt naturali
ter aĩal ſociale: ut ſupius diffuſius p̄babat nũ
q̃ ex plurib⁹ hoĩbus fieret naturalr̃ una ſocie
tas uel una policia niſi naturale eẽt aliquos
pricipari & aliquos ſeruire. Sũt ergo aliqui
naturaliter dñi & aliq naturaliter ſui. ¶ Se
cũda uia ad ĩueſtigãdũ hoc idẽ ſumit ex his
q̃ uidemus in partibus eiuſdẽ aĩalis: quodli/
bet eni aĩal tãq̃ in partes naturales diuiditur
in corpus & aĩam: ubi aĩa eſt quaſi dñans &
corpus ẽ quaſi obſequẽs & obediẽs. Corp⁹
eni nõ poſſet ſeipm dirigere ad opatiões de
bitas: ſed dirigit ad hmõi opa p uirtutẽ aĩæ:
cũ ergo multi hoĩum cõparẽtur ad alios q̃ſi
corpus ad aĩam ſeqtur eos eẽ naturaliter ſer
uos. Sũt eni aliq carẽtes prudẽtia & intelle/
ctu nõ ualẽtes ſe dirigere ad opationes debi
tas. Expedit ergo eis ut dirigãt ab aliis & ut
aliis ſint ſubiecti: ſicut ergo in hoĩe uirtuoſo
& bñ diſpoſito aĩa dominat & corpus obe
dit ſic in policia bñ ordinata ſapiẽtes debẽt
dñari & inſipiẽtes obedire: qa hi cõparãtur
ad alios quaſi corpus ad aĩam & quaſi orga
nũ ad artificẽ: cõtingit tñ aliqñ magis dñari
ignorãtes q̃ ſapiẽtes. Sed hoc accidit ex per
uerſitate policiæ: nã ſicut in hoĩe peſtilẽte &
hñte aĩam puerſam corp⁹ & ſenſualitas ma
gis q̃ aĩa uel rõ: ſic in policiis peſtilẽtibus &
corruptis magis dñantur ignorãtes q̃ ſapien
tes. ¶ Tertia uia ſumit ex diuerſis ſpecieb⁹
aĩaliũ: ut ex hoĩe reſpectu aliorũ aĩaliũ: hõ. n.
ut ſupra dicebat naturaliter dñatur beſtiis.
Videmus eni multas beſtias domeſticas ut
canes & equos in multis conſequi ſalutẽ pp
prudẽtiã hoĩum quã ex p̄pria induſtria cõ/
ſequi nõ poſſent. Expedit ergo eis & natura
le eſt eis ſubici hoĩ: eo q̄ p hoĩum prudentiã
dirigantur

dirigũtur & ſaluãtur. Quare cũ inſipiẽtes cõparẽtur ad induſtres ſicut beſtiæ ad hoĩes eo ꝙ carẽtes prudẽtiã neſciãt ſeipſos dirigere: ſicut naturale ẽ beſtias ſeruire hoĩbus: ſic naturale ẽ ignorãtes ſubici prudẽtibꝰ: expedit.n.eis ſic eẽ ſubiectos ut p eoꝝ ĩduſtriã dirigãt & ſaluentur. ℭ Quarta uia ſumit ex diuerſitate ſexuũ uel ex cõpaſſiõe uirorũ ad fœĩas. ℭ Videmus enĩ uirũ eo ꝙ ſit rõne pſtãtior naturaliter dñari fœĩæ de qua dicit pͥo polĩt. ꝙ hẽt cõſiliũ inualidũ: cũ ergo uideamꝰ aliquos hoĩes reſpectu alioꝝ plus deficere a rõnis uſu ꝗ̃ fœĩæ a uiris: ſequit eos naturaliter eẽ ſubiectos: quare ſeruitus eſt aliquo mõ qd naturale: & naturaliter expedit ſocietati humanæ aliquos ſeruire & aliquos principari: ut in principio capituli dicebat.

ℭ Quod præter ſeruitutem naturalẽ quæ eſt quaſi ſeruitus ſimpliciter eſt dare ſeruitutem legalem & poſitiuam. Capitulum.xiiii.

Sicut præter ius naturale pp cõe bonũ oportuit dare leges aliquas poſitiuas ſm quas regentur regna & ciuitates. Sic uiſum fuit cõditoribus legũ ꝙ pter ſeruitutẽ naturalẽ ſm quã ignorãtes debẽt ſeruire ſapiẽtibus eẽt dare ſeruitutẽ legalẽ & quaſi poſitiuã: ſm quã debiles & uicti ſeruirẽt uictoribus & potẽtibꝰ. ℭ Eſt.n. iuſtũ legale ut recitat phũs.i.poli. ſupatos in bello ſeruire ſupantibꝰ. ℭ Videt aũt hmõi iuſtũ qđ ſm phũm ẽ ſm qd & poſitiuũ triplicẽ cõgruitatẽ hẽre. Quarũ pͥa ſumit ex conditoribꝰ legũ. Secũda ex defenſione patriæ. Tertia ex ſalute debellatorũ. ℭ Prima cõgruitas ſic patet: oportet enĩ dñans ut dicitur in politi. hẽre aliquẽ exceſſum reſpectu ſerui. Huiuſmodi aũt exceſſus dupliciter eẽ põt: uel ſm aĩam uel ſm corpus. Nã hõ quilibet naturaliter ex his duabus partibus eſt cõpoſitus. Exceſſus aũt ſm bona aĩæ ẽ quaſi exceſſus ſimpliciter eo ꝙ illa bona ſimpliciter dici pñt. Exceſſus uero ſm bõa corporis reſpectu illius ẽ quaſi ſecũdũ qd eo ꝙ hmõi bona non ſunt tãta ſicut bona aĩæ: & deficiãt a bonis illis pp qđ bene dictũ ẽ: qđ dicit.i. poli. ꝙ ſi dñs aliquos digne dñari: qa excedũt in bonis corporis: ut qa ſunt pulchri & fortes multo iuſtius ẽ hic diffiniri ĩ aĩa ut dicamus aliquos dñari: qa excedunt in bonis aĩæ. Nã aĩa ẽ pſtãtior corpore: ſapĩa ergo & bonitas: ꝗ̃ ſunt bõa aĩæ reddũt dominiũ naturale & ſimpliciter: ẽ enĩ dignũ naturaliter & ſimpliciter ſapiẽtes & bonos dñari ignorãtibus & pueris. Sed ciuilis potẽtia & fortitudo corporis: ꝗ̃ ſunt bõa corporalia & exteriora nõ faciũt dominiũ ſimpliciter naturale: ſed magis faciũt ipm legale & poſitiuũ ꝙ enĩ ſupans in bonis corporis ut in fortitudine uel in ciuili potẽtia dominet his quos debellauit non ẽ iuſtũ naturale: ſed ſecũdũ ꝓmulgationẽ legis. ℭ Videt tñ hmõi iuſtũ aliquo mõ eẽ congruũ. Si cõſiderent legũ conditores. Nã cũ legum latores ſunt hoĩes qbus magis ſunt nota bona corporis & exteriora ꝗ̃ aĩæ & interiora: ut lex daret iudiciũ de aliquo certo: uiſum fuit legũ latoribus ut ſuperãtes in bello congrue dominarẽt aliis ſupatis eo ꝙ talis exceſſus notior ſit ꝗ̃ alius: Vñ & phũs ait. Iuſtius eẽ diffiniri dominiũ ſecũdũ bona aĩæ ꝗ̃ ſecundũ bona corporis: Sed ut ait nõ ſimiliter etiã facile uidere pulcritudinẽ aĩe & corpis: ℭ Scđa cõgruitas ſumit ex defẽſiõe patriæ: nã ut hoĩes fortiter bellarẽt ꝓ defẽſione ꝓpriæ ciuitatis & regni ĩ fauorẽ coĩs boni & defẽſionis patriæ: idultũ ẽ: ut ſupantes in bello dñentur ſupatis ꝓpter ꝙ decet uirtuoſos & ſapiẽtes & bonos nõ reſiſtere ordinationi legali. qa cõe bonũ bono priuato ẽ pponẽdũ. ℭ Tertia cõgruitas ſumitur ex ſalute debellatoꝝ: nã pp hãc legẽ multotiẽs ſupati ĩ bello ſaluãtur: hoĩes enĩ alios debellãtes ꝓniores eſſẽt ad homicidiũ. Si ſcirẽt ſe ex eis nullã utilitatẽ conſecuturos ſed cũ cogitãt eos acqrer ĩ ſeruos reſeruãt ipſos ꝓpter utilitatẽ quã ĩde cõſeq ſperãt ℭ Vnde ſeruꝰ ſcđm unã ethimologiã dicit a ſeruãdo. qa tales a uictoribꝰ reſeruãtur ĩ bello & non occiduntur ut poſſint ipſos poſſi

dere quaſi ſeruos & ancillantes.

¶Q đ pter ſeruitutē & miniſtrationē naturalē & legalē eſt dare miniſtratinē adductam & dilectiuam. Capitulum.xv.

P OSSVMVS. dicere q̄tuor eſſe māeries miniſtroꝝ. Nā aliq ſūt tales naturaliter aliq uero ex lege tali q ex cōducto. aliq quidem ex uirtute & dilectiōe. oīs ergo miniſter uł ē barbar⁹ uel ipotēs, uel mercenari⁹ uel uirtuoſus & dilectiu⁹. Barbari enī dicūtˀ illi q ſūt q̄ſi ſilueſtres. & neſciūt ſeipſos dirigere ꝓpter ꝙ tales cōtingit eſſe naturaliter ſeruos ut ē ꝑhabita māifeſtū. deficiūt enī ī bonis animæ. ſm quoꝝ exceſſū contigit aliquos naturaliter dn̄ari. Impotētes uero cōtingit eſſe miniſtros ex lege ut ſi qui in potētia deficientes & nō ualētes debellātibus reſiſtere ex promulgatiōe legis debent eis ſeruire & miniſtrare: mercēarios uero contigit eſſe miniſtros ex cōducto. ille enim mercenarius dicitˀ qui pricipaliter mercedē intendēs obſequitur ei a quo mercedē expectat. Sed boni & uirtuoſi ſūt miniſtri ex uirtute & dilectiōe. licet enī dign⁹ ſit opariꝰ mercede ſua & non ſit congruū aliquē ꝓpriis ſtipendiis militare pricipaliter tn̄ ī miniſterio debet quis intendere bonum. Si autem intendat ibi mercede aliquā tēporalem hoc debet eſſe ex conſequēti. Oportuit autē dare miniſtrationē conductā & dilectiuē ꝑter miniſtrationē naturalē & ſecūdū legē nā qa ē ī nobis corruptū appetitus. non ſemper reſeruam⁹ ordinē naturalē. ut plurimū prin. ſūt peruerſi. nam ignorantes & priuati bōis anime nō acquieſcūt miniſtrare & ſeruirˀ pollentibus prudentia & intellectu. Rurſus qa contigit aliqn̄ plures etiā ex nobili gn̄e toto ortos tpe uite ſu e nō agere aliqđ iuſtū bellū ut ex eo poſſent acquirere aliquos ancillātes & ſeruos. ne ergo tales omnib⁹ priuentˀ miniſtris ad ſupplendū indigentiā domeſticā oportuit eē aliquos miniſtros cōductos ſeruiētes ītuitu mercedis. & aliquos dilectiuos uirtuoſos miniſtrātes ex amore bōi. ad hos aūt miniſtros quos uirtus & amor bōi inclinat ad ſeruiēdū. decet principātes ſe habere quaſi ad filios & decet eos regere nō regimie ſeruili: ſ; magis quaſi paternali & regali poſſumus aūt duplici uia oſtendere tales miniſtros ſi quos eſſe contingat. magis honorādos & præmiādos q̄ ceteros. Pria uia ſumitˀ ex dignitate ipoꝝ miſtrātiū. Scda ex unitate & ꝓpinqtate quā habent ad principantem ¶Prima uia ſic patet nā dignioribꝰ ſēp ſūt āpliora beneficia tribuēda. Cū ergo uirtuoſus ſeruiens ex amorˀ honeſti & ex dilectiōe boni dignior ſit mercenario qui pricipaliter ſeruit ex cōducto & ex mercede. & dignior ſit ſeruiēte nō amore honeſti ſed qa eſt ſupatꝰ i bello & omnino ſit melior barbaro qui miniſtrat eo ꝙ neſciat ſeipſū dirigeˀ & deficiāt a rationis uſu, ex ipſa dignitate miniſtrātium patet hmōi miniſtros a pricipāte eſſe magis honorandos & ꝑmiādos. ¶Secūda uia ad oſtēdēdū hoc idem ſumitˀ ex unitate & ꝓpinqtate quā hn̄t hmōi miniſtri ad pricipātē. Dignū eſt eni ut partes propinquiores fonti plus profūdantur aqua quare ſi oīs amor q̄dā uirtutē unitiuā & cōiūctiuā hr̄e dicitˀ ut uult. dioni. iiii. de diuinis no. miniſtrātes pricipi nō ex mercede pricipaliter ſed ex amore magis ſm uolūtatē coniūcti ſūt ei quā aliiq̄re dignū ē ipſos plus de iſfluētia recipere aut ꝑ honorari & ꝑmiari a pricipāte.

¶Q đ i domibꝰ regū & principū ſūt ipſis miniſtris officia cōmittenda. Caplm̄.xvi.

C VM i domibꝰ regū & pricipū miniſtris officia diſpēſātur ut aliqui præſint menſis aliqui multitudini equoꝝ aliqui uero aliis rebus prout requirit modus domeſticus. Quātū ad præſēs ſpectat tria ſūt attendēda. uidelicet ordo miniſtrandi. facilitas exequendi & cōditio miniſtrantiū. ¶Primo eni attēdēda ſunt officia domeſtica ſic eſſe cōmittēda miniſtris ut reſeruetur ibi debitus ordo miniſtrandi quod maxime fieri contingit ſi nūquā officiū aliquod cōmittatˀ miniſtris niſi ibi plures ſint

ſubaliquo

ſub aliquo uno cuius qſi architectoris ſit pricipaliter intēdere circa officiū cōmiſſum ratio autē aſſignat̃ ē.poli.ubi dicit̃ ꝙ aliquando deterius ſeruiūt multi miniſtrātes q̄ pauci.nā cum multis idē miniſteriū cōmittitur ſæpe illud negligit̃.nā ſæpe qlibet miniſtrātiū hmōi miniſteriū negligit credēs ꝙ alius exequatur illud ubicūqꝫ eni ē multitudo ibi eſt confuſio niſi multitudo illa reducat̃ ad aliqd unū.Sicut uidemus in uniuerſo ꝙ ipſum ē maxime ordinatū eo ꝙ multitudo entiū exiſtentiū in ipſo reducatur i unū primū ens.ut in unum dominū a quo oīa ordināt̃ ſic quælibet multitudo ſi debet eē ordinata oportet reduci in unū aliquē a quo ordinet̃ quare ſi multis miniſtris cōmittitur officium aliquod ne illud negligatur & ne fiat cōfuſe & inordinate præficiendus eſt unus architector miniſtris illis cuius ſit ſollicitare & ordinare illos eſt aūt hoc documentū maxīe neceſſariū in gubernatione domorū regalium niſi ꝑpter magnitudinē officiorū oportet idē miniſteriū committi miniſtris multis eō ꝙ unus nō ſufficeret exeq opus illud.Eſt igitur in cōmiſſione officiorū attēdēdus ordo miniſtrādi. ℭ Secūdo debet attendi facilitas exequēdi quod maxime fieri cōtingit ſi eidē non cōmittātur officia plura & diuerſa ratio autē huius haberi pōt ex hiis que dicūtur.iiii.poli.nō ſunt congreganda officia & principatus ita ꝙ eidē cōmittātur diuerſa officia uel diuerſi magiſtratus.qa i ciuitate magna officia & principatus tantā curā habent annexā ut eadē pſona ſufficere nō poſſet ad faciliter exequendū officia multa ſed in parua ciuitate uel in parua uilla ubi ꝑpter habitātiū paucitatē nō multi poſſunt præſidere i officiis & ubi officia cōmiſſa nō magnā curā hēnt annexā cōgregari poſſunt officia & magiſtratus ita ꝙ eidem diuerſa officia cōmittāt̃.Quod ergo dictū ē de ciuitate parua & magna intelligēdum ē de parua & magna domo.In domo enim parua ubi pauci ſūt miniſtri & ubi officia modicā curā hēnt nō eſt inconueniēs plura officia cōmitti eidem.Poſſet enim domus eſſe adeo modica ꝙ & faciliter idē poſſet eē tot⁹ miniſter mēſæ & cuſtos portæ.Sed i domib⁹ regū & pricipū ubi eſt multitudo miniſtrātiū & ut officia maximā curā habēt ſunt omnino officia particulanda & diſtinguenda & nō ſūt plura cōmittenda eidē ne impediatur facilitas exequēdi. ℭ Tertio in commiſſiōe officiorum conſiderāda eſt cōditio miniſtrantium comuniter eni miniſtri in duobus conſueuerunt deficere nā aliqui male exequunt̃ op⁹ iniunctum qa ſunt decipientes & defraudātes iura legalia aliquero male cōſequūt̃ ipm ſed nō ex malitia uoluntatis qa ipſi de ſe bonū uolūt ſed hoc contingit ex hebetudine itellectus ſūt enim hebetes & imprudētes ꝑpter quod licet ipſi nō decipiāt nec fraudēt decipiunt̃ tamen & defraudantur.Cōditio ergo miniſtrantiū eſſe debet ut ſint fideles & prudentes fideles quidem quātū ad rectitudinē uoluntatis ne fraudent prudentes uero quantum ad induſtriā intellectus ne per inſipientiā defraudentur. ℭ Fidelitas autē cognoſci habet per diuturnitatem ipſū eniꝫ cor hominis uidere nō poſſumus.Sed ſi ꝑ diuturna tempora & i diuerſis officiis commiſſis fideliter ſe geſſit fidelis eſt iudicādus prudētia uero cognoſci habet per ea q̄ diximus i primo libro ut ſi aliqs ſit memor prouidus caut⁹ & circūſpectus & alia quæ ibi diximus prudens eſt reputandus & ſm magis & minus & minus prout magis & min⁹ pticipat de conditionibus illis.

ℭ Quomō a regibus & pricipibus ꝓuidenda ſunt indumēta miniſtris.Cap.xvii.

QVIA maxime apparet regiſ prudētia ſi ſuam familiā debito mō gubernet & ſi ei debite & ordiate neceſſaria tribuat & qa debita ꝓuiſio maxīe uidetur facere ad honoris ſtatū ut inſtruantur reges & principes qualiter circa hoc ſe habeant honorifice & prudēter uidendū eſt qualiter ſunt exhibēda indumenta miniſtris.

ℭ Ad cuius euidentiā ſciēdum q circa hoc
quantū ad præſens ſpectat quinq ſunt attē
dēda uidelicet regis magnificētia uniformi
tas miniſtrātiū conditio perſonarū cōſue
tudo patriæ & cōgruentia tēporum. ℭ Cū
enim deceat regē eſſe magnificū ut ſupra in
primo libro diffuſius probat̄ decet ipſum
erga ſuos miniſtros decenter ſe habere i ap/
paratu debito & in debitis indumētis nā li/
cet nō ad inanē gloriā nec ad oſtētationem
talia ſunt fiēda tamē ut reges & pricipes cō
ſeruēt ſe i ſtatu ſuo magnifico & ne a popu
lis cōdemnant̄ decet eos magnifica facere ut
ꝓbat phūs.6.poli. ℭ Secundo circa ueſtitū
cōſiderāda eſt uniformitas miniſtrantiū: nā
ut appareant miniſtri pertinere ad unū pri/
cipem ſiue ad unū dn̄antem reſeruata condi
ctione perſonarū maxie debet attēdi ut uni
formiter ueſtiatur: ſunt eni in domibus regū
& principum diuerſi gradus pſonarum. om
nes ergo illi qui in uno gradu eſſe cernūtur
uel ſi non multū ad inuicem diſtant eodem
modo ſunt iduendi ut ex conformitate idu/
mentorū cognoſcatur eos eſſe unius princi/
pis miniſtros. ℭ Tertio circa prouiſionē in
dumentorū conſiderāda eſt conditio perſo
narum nā nō omnes decet habere æqualia i
dumēta. In tantis enim domibus nō ſolum
ſunt laici ſed etiam clerici & iter utroſq qui
dam ſuperiores & quidā inferiores propter
quod decet eos aliter & aliter eē ordinatos.
Sic enim uidemus in ordine uniuerſi q cum
totum uniuerſum ſit quaſi una domus ſūmi
principis dei ſed ut plane inuit phūs.xii.me
tha in hac domo nō omnia gaudent æquali
apparatu nec æquali pulcritudine ſed cōſide
rata cōditione reꝝ aliqua pollēt maiori pul
critudie aliqua minori ꝓut requirit ordo &
iuſtitia uniuerſi in quo declaratur conditoris
mirabilis ſapiētia. quare in domibus regum
& principū quaꝗ quælibet propter uarieta/
tē miniſtrātiū & officioꝝ quaſi quoddā uni
uerſum dici poteſt non oēs miniſtrantes æq̄
pulcro apparatu nec æq̄ pulcris indumentis
gaudere debēt conſiderata cōditione perſo
narū ſic ſ̄m ſuum ſtatū cuilibet ſunt talia tri
buenda ut in hoc appareat prouidētia & idu
ſtria principātis. ℭ Quarto circa hoc conſi
derāda eſt cōſuetudo patriæ. nam omne in
conſuetū uidet̄ quaſi turpe & inordinatum
quæ enim a pueritia ſoliti ſum⁹ uidere nimiſ
afficimur ad illa. Ideo dicitur circa finem.7.
poli. q ſemꝑ prima magis amamuſ uidem⁹
enim cōmuniter homines adeo affici ad pa
trias cōſuetudines & ad cōuerſationes regio
nis ꝓpriæ ut ēt ſi peiores & turpiores ſint eas
pulcriores & meliores iudicāt. In indumētis
igitur & in omnibus cōuerſationibus aliqd
dandum eſt cōſuetudini regionum niſi con
ſuetudines illæ ſint pœnitus corruptelæ.
ℭ Quito circa hoc cōſiderādū occurrit cō
gruētia temporū nā cū hæc inferiora corpo
ra per ſup cæleſtia regantur ꝓut uariantur tē
pora & prout diuerſificatur cōditio cæleſtis
potus cibos & indumenta &c. talia deſeruiē
tia ad indigentiam uitæ ſunt uarianda.

ℭ Quid ē curialitas & q decet miniſtros
regū & principū curiales eſſe. Ca.18.

u IDETVR aūt curialitas ſe hēre
ad nobilitatē moꝝ ſicut iuſticia le
galis ſe habet ad impletionē legis
nā ut in proſequēdo patebit ſicut legalis iu/
ſtitia eſt quodammō oīs uirtus qa omnem
uirtutē lex implere iubet ſic curialitas ē quo
dāmodo omnis uirtus qa nobilitatem mo/
rum quaſi omnis uirtus concomitari debet.
ℭ Poſſumus eni diſtinguere duplicem no/
bilitatem unā ſ̄m opinionem ut nobilitatē
generis & aliā ſecūdū ueritatē ut nobilitatē
morū. Nobilitas autē in exceſſu alicuius bōi
fundari uidet̄. Nam nūquā diceretur unus
nobilior alio niſi in aliquo excederet illum.
Sicut ergo ſūt duo genera bonoꝝ magno/
rū qa quædā ſunt magna bona ſ̄m opinio
nē ut corporalia & extrinſeca: quædā uero
ſunt magna ſ̄m ueritatē ut uirtutes & bona
animæ ſic duplex nobilitas hēt eſſe. Vna q̄
fundatur in exceſſu magnoꝝ bonorum ſ̄m
opinionem

opinionē hominum. Alia uero quæ fundat̄ in magnis bonis ſcdm exiſtentiā & ueritatē homines enim uulgares & cōiter populus nō percipiūt niſi ſenſibilia bona & exteriora. huiuſmodi ſunt honorabilitas generis diuitiæ & ciuilis potētia. Qui ergo ꝓceſſit ex genere honorabili ut ex diuitibus uel ex potētibus & hoc ex antiquo ita ꝙ nō ſit mēoria in populo ꝓgenitores ſuos fuiſſe paupeꝛes dicit̄ hr̄e nobilitates generis & ꝑ cōſequēs eſt nobilis ſcdm reputationē ꝓprii & ſcdm opinionē. Vera tn̄ nobilitas eſt ſcdm exceſſū uirtutū & bonitatē morū. Tn̄ quia nunq̄ fama totaliter perdit̄ & quod cōmuniter dicit̄ impoſſibile eſt eſſe falſum ſcdm totum ut uidetur uelle phūs.7. ethico. hmōi uulgaris opinio alicui probabilitati innittit̄. Videmꝰ.n. ut plurimū ꝙ nobiles genere ſūt nobiliorū morum q̄ alii. Nam ut dicit̄ primo poli. ſicut ex homine naſcitur hō. & ex beſtiis beſtia ſic ut plurimū ex bonis naſcit̄ bonus. & ex prudētibus prudēs. Nobiles ergo homines quia cum pluribus conuerſant̄ quaſi experti ut plurimū ſūt prudētiores aliis & quia multi oculi in ipſos reſpiciunt communiter plus uerecūdant̄ & dedignāt̄ operari turpia q̄ alii. Quia ergo nobiles homines ſcdm genus ſunt in ſtatu in quo ꝓbabile eſt eos eē prudētiores aliis & ſcdm quē decet eos eē meliores aliis, ſi probabile eſt ex bonis bonos & ex prudētibus prudētes oriri qui ſunt ex nobilibus natalibus orti dicuntur eē nobiles ſcdm opinionē qa opinio ꝓbabilitati innittitur & tales ut patet per habita probabile eſt eſſe prudentes & bonos. Huic autem probabilitati aliquando ſub eſt falſitas quia ut dicitur in poli. natura autem uult qd̄ hoc facere multotiens tamē nō pōt ſed deficit. Quidā.n. nobiles genere degenerāt a natura nobilitate & ſūt peruerſiores aliis ſcdm mores. Si ergo nobilitas generis eſt nobilitas magis ſcdm opinionē morum uera nobilitas eſt ſcdm exiſtentiā & ueritatē qa decens eſt qui credūt̄ & exiſtimāt̄ bo-

ni eē tales ſcdm ueritatē. decens eſt nobiles genere eē nobiles ſcdm mores. Ex hoc ergo curialitas uē ſſe uidet̄. Nā curia proprie nō dicit̄ niſi domus nobilium & magnorū: & qa decet nobiles & magnos eē nobiles ſm mores. inde ſumptū eſt ut dicant̄ eſſe curiales habentes mores nobiles. ꝓpter quod curialitas morum quædam nobilitas dici pōt eſt igit̄ curialitas quodāmodo omnis uirtus per comparationem ad nobilitatem morū: ſicut legalis iuſtitia eſt tota uirtus per reſpectū ad implectionē legis. Præcipit enim lex omnē uirtutē ut præcipit nō mechari quod eſt opus tēperantiæ nō dimittere aciē quod eſt opus fortitudinis & ſic de aliis ſic nobilitatē morū docet omnē uirtutē ꝓpter quod curialitas eſt quodāmodo omnis uirtus. Dicunt̄ enim curiales ſi decenter ſe habeant in magnis opibus & ſumptibus quod eſt opus magnificentiæ. Sic & curiales dicunt̄ cōmeſtores q non nimis ardenter uel turpiter cōmedunt. qd̄ eſt opus temperātiæ. Curiales enim dicuntur homies ſe habere erga ſuos ciues ſi non eis iniuriā inferant in uxoribus uel in filiabus quod eſt opus caſtitatis. Dicitur ēt quis curialis in conuerſatione ſi ſit aliis affabilis & hilari uultu alios recipiat qd̄ eſt opus affabilitatis ut ergo ſit ad unū dicere quodāmodo curialitas eſt omnis uirtus. Idē ergo opꝰ eē pōt a uirtute ſpeciali & a iuſtitia legali & a curialitate ut ſi quis ſuis conciuibus bona ſua prompte largit̄ ſi hæc agit qa ei placent hmōi actus liberalis eſt: ſed ſi ut impleat legē quia hoc lex præcipit iuſtus legalis eſt. Si uero id agat qa hoc decet mores curiæ & mores nobiliū curialis ē. Sic ēt ſi hilariter & affabiliter quis cū aliis conuerſet̄ ſi hoc agit quia ei placent hmōi opera affabilis eſt: ſed ſi ut legē impleat iuſtus legalis erit. Qui ergo ut ſeruet mores curiæ & nobiliū curialis eſſe dicet̄. Sūt enim multi facientes opa uirtutum ut bona ſua aliis largientes nō agētes hoc quia eis paceat expēdere nec ꝙ delectent̄ in dando quod facit li-

beralis. nec ꝙ ex hoc uelint iplere legē hoc præcipientē qđ facit iuſtus legalis. Sed quia uolunt retiere mores curiæ & nobiliū quos decet datiuos eſſe propter quod tales curiales dici debent. ¶ Aduertendum tamen ꝙ licet curialitas ſit omnis uirtus ꝑ quandam quaſi antonomaſiā largi & affabiles curiales dicunt̄ qa in curiis & in domibus nobilium ubi multū cōuerſant̄ & ubi cōiter abundant exteriora bōa potiſſime largitas quantū ad ſumptus & affabilitas qnantū ad conuerſationē requiruntur in ipſis. Viſo quid eſt curialitas de leui patet ꝙ decet miniſtros regum & principum curiales eſſe. Nam decet reges & principes eo ꝙ ſunt in maximo nobilitatis gradu hēre mores nobiles & curiales miniſtros quos in bōis decet ſuos dominos imitari oportet curiales eſſe.

¶ Quomodo reges & principes erga ſuos miniſtros debeāt ſe habere. Ca.xviiii.

O STENSSVM eſt quales debēt eē miniſtri regū & pricipū qa debent hr̄e nobiles & curiales. Nā ſicut decet ciues ut debitā polliciā ſeruent eſſe iuſtos legales ſic decet miniſtros dominoꝝ ut ſeruent decentiā curiæ & honoris ſtatum curiales eſſe. quare ſi ſcimus quales oportet eē miniſtros. Reſtat oſtēdere qualiter reges & principes & uniuerſaliter dōinantes erga eos debeant ſe habere. ¶ Debitus autē modus ſe habendi circa ipſos quaſi in quinq; uidet̄ cōſiſtere. Primo ut eis debite officia cōmittunt̄. Secundo ut ad officia cōmiſſa debite ſollicitent̄. Tertio ut ſciat̄ qualiter cum eis eſt conuerſandū. Quarto qualiter ipſis cōicanda conſilia & apperiēda ſunt ſecreta. Quinto & ultimo oportet cognoſcere qliter ſunt bn̄ficiandi & quomodo ſunt eis gratiæ impendendæ. ¶ Primum autē horū aliquō modo eſt exhibitas manifeſtū. nā ſi miniſter conſtituendus in aliquo officio uel in aliquo magiſtratu debet eē fidelis ne defraudet. prudens ne defraudet̄. quanto plus conſtat de eius fidelitate & prudētia tanto ſunt ei maiora officia cōmittenda. Nullus aūt ad plenū poteſt experiri de beniuolentia & fidelitate alteri⁹ niſi per diuturnitatē tēporis ut uult phūs. 8. ethi unde ut ibi dicitur in ꝓuerbio ēſt dr̄e. ꝙ non eſt ſcire ad inuicē ante multos modios ſalis conſumere. Sic etiā & de prudentia alicuius plene non conſtat niſi per diuturnū tēpus uiderimus ipm̄ prudenter egiſſe. Hoc ergo mō ſunt miniſtris officia cōmittēda quia prīo ꝓponendi ſunt in paruis magiſtratibus ut de eorū fidelitate & prudentia experimentum habeat̄. ꝙ ſi contingat eos bene ſe hēre in illis poterunt eis ulteriora cōmitti. ¶ Eſt tamē diligenter conſiderandū ꝙ quia mores nuper ditatorū & de nouo aſcendētiū ad altū ſtatū. ut dicit̄ retho. ſcđo ut plurimū ſunt peiores moribus aliorū. ut ſi præpoſiti officiorum ex uili genere ſunt aſſūpti dato ꝙ in aliqb⁹ paruis magiſtratibus uideant̄ prudēter & fideliter ſe geſſiſſe non ſtati aſſumendi ſunt ad officia nimis alta: ſed gradati & per diuturna tempora eſt habenda de ipſis experientia prius q̄ ad aliud altū aſcendāt. ¶ Viſo quomodo miniſtris ſūt officia cōmittēda reſtat uidere quomodo ſūt in cōmiſſis officiis ſolicitandi per ſe. n. ipſos habere curā & ſolicitudinē de miniſtris nō decet magnos dominos nec reges & principes nā ut dicit̄ prīmo pol. & hoc non hēt aliquem magnum. unde ibi concludit̄ ꝙ quibus oportet eſt poteſtas ut hoc uitent ꝓcurator accipit hūc honorē. ipſi uero ciuiliter uiuunt aut philoſophantur. Reges ergo & principes quos decet eē magnanimos decet operari pauca & magna ut decet ipos ſollicitari circa ea quæ directe ſpectant ad bonū cōe & ad regnū regni. Quæ āt ſunt illa in tertio libro patebit ſollicitari non circa quoſcūq; miniſtros & uelle ſe de quibuſcūq; nunciis intromittere nullatēus decet ipos. ¶ Hoc uiſo reſtat oſtēdere tertium uidelicet qualiter cum ipſis ſit conuerſandum. quod aliquū tradidit philoſophus. 4. ethi. ubi uult ꝙ ad humiles decet magnanimos

cet magnaĩmos ſe hr̃e moderate: ſed ad eos q ſunt in dignitatibus decet magnanimos oñdere ſe magnos. Reges ergo & principes quos decet eẽ magnaĩmos ad proprios mi niſtros qui reſpectu eorũ ſunt inferiores & humiles debent ſe oñdere moderatos quia erga eos uelle ſe hr̃e in nimia excellentia ut plane tradit philoſophus nõ uirtuoſum: ſed oneroſum. Quid ſit ãt tenere in talibus me dium & eſſe moderatũ ſumi poteſt ex his. quæ dicunt̃ quinto poli. ubi dicit̃ ꝙ perſo na principis nõ debet apparere ſeuera. Sed reuerenda nõ ergo decet principem tam fa miliarẽ ſe exhibere miniſtris ut habeat̃ in cõtẽptu & ut nõ appareat pſona reuerẽda: nec debet ſe ſic excellentẽ oſtẽdere ut oĩo appareat auſterus & honeroſus. In omnib⁹ enim ut tradit̃ in ethi. mediũ laudatur & ex trema uituperant̃. ℭ Eſt tamẽ aduertendũ ꝙ aliqua familiaritas eſſet laudabilis in ciue uel milite quæ nõ eẽt laudabilis ĩ rege. Om nino. n. decet reges & principes minus ſe ex hibere q̃ cæteros & oſtendere ſe eẽ pſonas magis graues & reuerendas q̃ alios non ad oſtentationẽ. Sed ne regia dignitas cõtem nat̃. ℭ Oñſo qualiter miniſtris ſũt officia cõmittenda & qũo ſunt erga eos ſolicitan di & qualiter eſt cũ ipſis conuerſandum. re liquũ eſt oñdere qualiter ſunt eis cõmunicã da cõſilia & quomodo ſunt eis beneficia ex hibenda. Dicebat̃ enim ſupra diuerſas eſſe maneries ſeruientium quia quidam ſunt ſer ui naturaliter qdã ex lege. Quidã uero ſer uiunt principaliter ꝓ mercede. Quoſdã ue ro ad ſeruiendũ principaliter mouet amor & dilectio principis magis q̃ merces aliqua quã inde habituri eẽnt. Cũ ſeruis ergo natu raliter nõ ſunt cõicanda ſecreta neq; cõſilia. quia ut ſupra dicebat̃ nunquã eſt quis natu raliter ſeruus niſi ſit inſcius & ab uſu ratio nis deficiat. De his autẽ loquens phũs circa finem primi poli. ait ꝙ fœmina quidem ha bet conſiliũ inualidũ. puer autem habet ſed ĩperfectũ. Seruus uero omnino habet nihil conſiliatiuum. Sic ẽt nec ſeruis ex lege cõi ter ſunt cõicanda cõſilia. Quia tales ut plu rimum magis ſeruiunt ex timore q̃ ex amo re. Nec ẽt mercenariis ſunt cõmunicanda ſe creta: quia tales non perſonam principis: ſed mercedẽ pricipaliter amãt. Sed his qui ex amore miniſtrant ſi per diuturnitatẽ tẽ poris conſtet ipſos eẽ beniuolos. fideles & prudẽtes poterũt eis apperire ſecreta magis & minus prout de eorũ fidelitate & pruden tia pſonæ pricipis plus conſtabit. Qualiter ãt ꝓ laboribus ſunt beneficia exhibenda mi niſtris quod ultimo dicebatur eſſe tractan dũ de leui poteſt patere. Nã reges & princi pes in quorum poteſtate eſt multa tribuere mercedes miniſtrorũ tribuere nõ dẽnt. Sed debẽt ipſis maiora & miora bñficia tribuere ꝓut apparebit ipſos min⁹ uel ãpli⁹ meruiſſe. ℭ Q d̃ in mẽſis regũ & pricipũ & uniuer ſaliter nobiliũ tã recũbẽtes q̃ ẽt miniſtrãtes nõ decet in eloquiis abundare. Ca. xx.

d ICTO quales debẽt eẽ miniſtri re gũ & pricipũ & qualiter reges & principes debeãt ſe habere de ipſis reſtat ut dicãus qualiter in menſis principũ circa eloquia habere ſe debeant tã ipſi reges & principes & omnes recũbẽtes cum eis q̃ etiam miniſtrantes. ℭ Poſſumus autem du plici uia oſtendere ꝙ nõ decet in menſis re gũ & principum & uniuerſaliter omniũ no bilium & etiam omnium ciuium abundare eloquiis. Prima uia ſumit̃ ex eo ꝙ hoc repu gnat ordini naturali. Scda ex eo ꝙ contra dicit bonitati morum. ℭ Pria uia ſic patet. Nã ut dicit̃ primo poli. tunc ſcdm naturã unumquodq; perficitur quando unum orga num ordiatur ad unum opus. Immo qa in operibus naturæ nõ debet eẽ confuſio cum opera ei⁹ ſint ab ipo deo & intelligẽtiis or dinata dato ꝙ natura faciat idẽ organũ ad duo opa ne ſit in operib⁹ cõfuſio & ne unũ impediat aliud cõtra naturalẽ ordinem eſt cum per illud organũ intendimus circa unũ illorum operum ſi per illud tẽpus non ceſſe

mus ab illo. Quare cũ ſcdm phũm in tertio
de anima lingua congruat in duo opera na
turæ ut in guſtum & locutionem contra na
turalẽ ordinẽ eſt. cum hm̃oi organum exer/
cemus ad illud opus qđ eſt guſtare ꝙ fit in
mẽſa tẽpore commeſtionis. Si tunc tẽporis
non ceſſemus ab ope alio qđ eſt loqui. Re
pugnat ergo hoc ordini naturali. ¶ Scđo
repugnat bonitati morum. Nã ſi recumben
tes in menſa erga multiloquiũ inſiſtant. qa
uinum uidet̃ eloquia multiplicare & homi/
nes abundantes uino quaſi calefacti & auda
ces libenter in uerba ꝓrumpunt. Videbunt̃
magis eẽ ebrii q̃ ſobrii. Reges ergo & prin/
cipes quos decet maxĩe tẽperatos eẽ & ob/
ſeruare ordinẽ naturalẽ omnino in ſuis mẽ
ſis ordinare debent ut recũbentes in multi/
loquia non ꝓrũpant. Decet ẽt hoc uniuerſa
liter nobiles & oẽs ciues quia congruum eſt
ẽt & ipſos participare uirtutes & bonos mo
res. Sed ſi recũbentes ne tollatur naturalis
ordo & ne intẽperati appareãt decet in mẽ
ſis uitare ſermonũ multitudinẽ. Decet etiã
hoc ipos miniſtrantes ne negligatur & ipe
diat̃ ordo & diſpoſitio miniſtrandi. Immo
ſi ad menſas regũ & principũ aliqua utilia
legerent̃ ut ſimul cum fauces recumbentiũ
cibum ſummunt earum aures doctrinã per
ciperent eſſet omnio decẽs & congruũ. Or
dinare igit̃ deberẽt reges & principes ut lau
dabiles conſuetudines regni ſi tales ſunt in
ſcripto redate. Vel ẽt laudabilia geſta ꝑde/
ceſſorum ſuorum & maxime eorũ qui ſan/
cte & religioſe ſe habuerũt ad diuina & q iu
ſte & debite regnũ rexerunt legerent̃ ad mẽ
ſam uel legeret̃ ad menſã liber de regimine
principũ. Vt etiã ipſi principantes iuſtruerẽ
tur qualiter principari deberent & alio do/
cerent̃ quomodo eſt principibus obediẽdũ
hæc ergo uel alia utilia tradita ſcdm uulgare
ydeoma ut oẽs per ea edoceri poſſent i mẽ/
ſis regũ & principũ legenda eſſent. His er/
go ſic pertractatis circa regnũ domus licet
quædã alia perticularia tractari poſſent ta/
men quia non omnia particularia ſub nar/
ratione cadunt proponimus ea ſilentio per
tranſire. Imponentes finẽ huic ſcđo libro
in quo de regimĩe dõeſtico ſcdm modulũ
nr̃æ ſciæ artẽ tradidimꝰ innisi cuiꝰ auxilio a
quo oĩs bonitas & ſufficientia hẽt eẽ.

¶ Explicit ſecundus liber de regimĩe prin
cipum in quo tractat̃ de regimĩe domꝰ.

¶ Incipit prĩa pars tertii libri de regimine
principũ in qua tractat̃ ꝓpter qđ bonũ
inuẽta fuit cõitas dõus ciuitatis & regni.

¶ Quod communitas ciuitatis eſt aliquo
modo principaliſſima & eſt alicuius bo/
ni gratia conſtituta. Capitulũ primũ.

q VONIAM omnẽ ciuita
tẽ cõtingit eẽ cõitatẽ quã
dam cum omnis cõitas ſit
gratia alicuius boni opor/
tet ciuitatẽ ipam conſtitu
tam eſſe ꝓpter aliquod bo
num. Probat autem philoſophus primo po
li. duplici uia ciuitatem conſtitutam eſſe gra
tia alicuius boni. Prima uia ſumitur ex par/
te hominum conſtituentium ciuitatem. Se
cunda ex parte ciuitatis coſtitutæ. ¶ Prima
uia ſic patet quia ut dicitur primo ethi. om/
nis actus & electio bonum quoddã appete/
re uidet̃ & primo poli. ſcribit̃ ꝙ gratia eius
quod uidet̃ bonũ omnia operãt̃ omnes. Si
ergo oẽs homines ordinant ſua opera in id
quod uidet̃ bonũ cũ ciuitas ſit opus huma/
nũ ex parte hominũ conſtituentiũ ciuitatẽ
oportet ipſam conſtitutã eẽ gratia eius qđ
uidetur bonum. nec ſic eſt intelligendum ci
uitatem conſtitutam eſſe gratia eius quod ui
det̃ bonum ꝙ non ſit conſtituta gratia eius
quod exiſtit bonum. Nam cum opa noſtra
ordiamus ad aliquod bonũ aliqñ ad bonũ
illud habemus impetũ a natura. aliquãdo q̃
ſi ex corruptione naturæ. Bonũ ãt illud ad
quod oẽs homines habent impetum ex na
tura ſic uidet̃ bonũ quod tamẽ exiſtit bonũ
huius autẽ eſt conſtitutio ciuitatis. Nam ut
dicitur primo poli. natura quidẽ impetus in

omnib⁹ ineſt ad talē cōmunitatē qualis eſt cōmunitas ciuitatis. igit̃ per reſpectum ad homines ciuitatē conſtituentes eo ꝙ habēt naturalē impetum ad conſtitutionē eius ciuitas nō ſolū conſtituta eſt gratia eius ꝙ bonum uidet̃. Sed ēt ꝙ bonum exiſtit. ¶ Secunda uia ad inueſtigandū hoc idem ſumit̃ ex parte ciuitatis cōſtitutæ ꝑ comparationē ad ciuitates alias. nam licet omnis cōitas naturalis ordinetur ad bonum. Maxime tamē ordinat̃ ad ipſum cōmunitas principaliſſima. Huius āt eſt cōitas ciuitatis ꝗ reſpectu cōitatis dōus & uici principaliſſima exiſtit. quare ſi cōmunitas dōeſtica ordinat̃ ad bonū & etiam ad mala bona. ut ſupra in ſcđo libro diffuſius ꝓbabat̃ cōitas uici ꝗ eſt principalior cōmunitate dōeſtica. multo magis ordinat̃ ad bonum: & adhuc cōmunitas ciuitatis ꝗ eſt principaliſſima cōmunitas reſpectu uici & domus maxime ordiat̃ ad bonum. Hoc eſt ergo quod dicit̃ primo poli. ꝙ in cōmunitatē oēm gratia alicuius boni dicimus conſtitutā. Maxime autē principaliſſimā omniū & eā quæ eſt omniū maxime principalis & omnes alias circūpletens potiſſime gratia boni conſtitutā eſſe cōtingit. Hæc autē eſt cōmunitas pollitica quæ cōmuni nomine uocat̃ ciuitas. Aduertendum tamen cōmunitatē ciuitatis eſſe principaliſſimā non ſimpliciter & per omnē modū: ſed reſpectu cōmunitatis domus & uici. Eſt aūt alia cōmunitas principalior ea cuiuſmōi eſt cōmunitas regni de qua ſuo loco dicet̃. Oñdem⁹.n. cōmunitatem regni utilem eſſe in uita hūana: & eē principaliorē cōmunitate ciuitatis. Videtur.n. ſuo modo cōmunitas regni ſe hēre ad cōitatem ciuitatis ſicut hæc cōmunitas ſe habet ad domum & uicū. Nā ciuitas.n. complectitur domū & uicū & eſt principalior cōmunitatib⁹ illis & magis ſufficiēs in uita ꝗ cōmunitates ꝑdictæ. ſic communitas regni circūplectit̃ communitatem ciuitas. & eſt multo perfectior & magis ſufficiens in uita ꝗ communitas illa.

¶ Quot & quæ bona homines conſequūtur de conſtitutione communitatis pollitícæ quæ ciuitas nuncupat̃. Ca.ii.

n ON ſufficit dicere ciuitatē conſtitutam eſſe gratia alicuius boni ut in præcedenti capitulo ꝓbat̃ niſi oſtēdat̃ quæ & quot ſunt illa bona ꝗ ex conſtitutione ciuitatis homines conſequuntur. Huiuſmodi autē bona quātum ad præſens ſpectat tria eſſe contingit. Ordinat̃.n. ciuitas ad uiuere. ad ſufficienter uiuere & ad uirtuoſe uiuere. Viuere enim ſcđm phūm uiuētibus eſt eē. Sicut ergo aliud eſt eē. aliud ſufficienter eē aliud uirtuoſe eſſe. nam eſſe latiſſimū eſt ut dicit̃ in li. de cauſis eſt.n. pría rerū creaturarū & oīa aliquo mō eē participant. Non tamē omnia participant ſufficiēter eē: ſed ſolum illa dicuntur habere ſufficiens eē ſcđm naturam ſuam quæ ſcđm ſuam ſpeciē habent eē conpletum. Si enim alicui rei deficiat aliqua ꝑfectio cōpetens ſuæ ſpeciei licet poſſit hr̄e illa res eſſe aliquod ut imperfectum eſſe tamē ſufficiens eſſe hr̄e non dicit̃. Latius eſt ergo eſſe ꝗ ſufficienter eſſe ſic etiam latius eſt ſufficienter eſſe ꝗ uirtuoſe eē. nā uirtute quæ eſt habitus electiuus & moralis de qua hic loqui intendimus participare non pn̄t niſi rationalia & habētia intellectum. Irrationabilia ergo & etiā inanimata ſcđm naturā ſuā poſſunt habere eē ſufficiens. Si habeant ꝑfectiones cōpetentes ꝓprie ſpeciei. Eſſe tamen uirtuoſum habere non pn̄t quia nequæunt participare uirtute. Illo ergo modo quo diſtinguim⁹ eē ſufficiēter eē & uirtuoſe eſſe. diſtinguere poſſumus uiuere & uirtuoſe uiuere. Qualitercūqꝫ homo habeat eē uiuit. Non tamē dicit̃ ſufficienter uiuere & habere uitā ſufficientem. niſi habeat ea quæ congrue ſufficiunt ad ſupplendā indigentiā corporalem. Aliud eſt ergo uiuere aliud ſufficienter uiuere. Sic ēt eſt aliud uiuere ſufficienter & uiuere uirtuoſe. Multi.n. habent ſufficientiā ad uitā q propter corruptionē appetit⁹ uirtuoſe uiuere ne

gligunt. Multorum igit̃ & maximoꝝ bono rum cã eſt conſtitutio ciuitatis quia per eam homines cõſequuntur oĩa tria prædicta bo na. nam ipm̃ uiuere conſequitur homĩes ex cõmunitate politica. quia ſine ea uita homi nis eſſe non põt. Loquimur enim hic de ui uere hominis ut hõ eſt. Oñdendo ergo ui uere politicũ ſcd̃m aliquas leges & ſcd̃m ali quas laudabiles ordinationes recuſans ſic ui uere nõ uult uiuere ut hõ: ſed ut ſupra patuit & ifra patebit. talis uel eſt hoĩe peior uel ho mine melior. Homo. n. eſt naturaliter polli ticum animal & ciuile ut infra patebit. Ipm̃ ergo uiuere loquendo de uiuere ut hõ con ſequit̃ hoĩes ex cõitate pollitica ſiue ex cõſti tutiõe ciuitatis. ℭ Secundo ex tali cõſtitu tiõe hoĩes nõ ſolũ conſequũt̃ uiuere. Sed ẽt ſufficiẽter uiuere. nã in una domo uel ĩ uno uico nõ reperiunt̃ omnia quæ ad uitã ſuffici unt ideo fuit ciuitas conſtituta habens plu res uicos in quorũ uno exerceet̃ ars fabrilis. In alio textoria. In alio aliquid ẽm quod ua riis indigẽus ad ſupplendã indigentiã uitæ. Nũquã. n. eſt ciuitas pfecta niſi habitatores eius ibi inuenire poſſint oĩa ſufficiẽtia ad ui tã. Cõſeqmur ergo ex ciuitate nõ ſolũ uiue re ut homo: ſed uiuere ſufficiẽter. eo ꝙ ſi pfe cta exiſtit eſt cõtẽtiua omniũ eorũ quæ ad uitã ſufficiũt. Bñ ergo dictũ eſt quod ſcribit̃ .1. poli. ꝙ cõitas quæ eſt ciuitas cõſtãs ex plu ribus uicis eſt cõitas perfecta qa iã ut conſe quens eſt dicere hmõi cõmunitas eſt habẽs terminũ omnis p ſe ſufficiẽtiæ uitæ. ℭ Ter tio ex cõſtitutiõe ciuitatis cõſeqmur uirtuo ſe uiuere. nã ĩceptio legis latoris & cõſtituẽ tis ciuitatẽ nõ ſolũ debet eẽ ut ciues in ciuita te hẽant ſufficiẽtiã ad uitã. ſed ut uiuant be ne ſcd̃m leges & uirtuoſe. Iõ dicit̃ .1. poli. ꝙ facta qdẽ igit̃ eſt ciuitas uiuẽdi gratia exi ſtens ãt gratia bñ uiuendi forte primũ mo tiuũ hominũ cõſtituentiũ ciuitatẽ fuit ipm̃ uiuere & hẽre ſufficientiã in uita. Videntes autẽ ꝙ ſolitarie nõ poterant ſibi in uita ſuffi cere conſtituere ciuitatẽ ut unus alterius de factũ ſupplens haberet ſufficientiã in uita. Conſtituta ãt iam ciuitate & hoĩes perſpica tius intuentes & uidentes ꝙ nõ ſatis eſt ha bere ſufficientiã in uita niſi uiuant bñ & uir tuoſe. cũ ſine lege & iuſtitia cõſtituta ciuitas ſtare nõ poſſet ordinauerũt cõmunitatẽ po liticam quæ facta erat ad uiuere & ad haben dũ ſufficientiam in uita & ad bene uiuere ut ad uiuere ſcd̃m legẽ & uirtuoſe. Si ergo tot bona cõſequimur ex conſtitutione ciuitatis bene dictum eſt quod ſcribitur primo poli. Videlicet ꝙ qui primus ciuitatẽ inſtituit ex ſtit cauſa maximorum bonorum.

ℭ Quod homo naturaliter eſt animal ciui le non obſtante ꝙ contingit aliquos non ci uiliter uiuere. Capitulum. iii.

d VBITANT nõnulli an ciuitas ſit aliqd ſcd̃m naturã & an hõ ſit na turaliter aĩal pollitícũ & ciuile. nã ea q̃ ſunt ſcd̃m naturã uident̃ eſſe ſemper & ubiqꝫ ut ignis ſi aſſit calefactibile ſemp cale facit & ubicunqꝫ eſt hẽt exercere calefactio nis actũ q̃re & ciuitas qd naturale eẽt & hõ naturaliter eſſet animal ciuile nullus reperi ret̃ hõ non ciuilis. Videmus ãt multos ſocie tatẽ polliticam retinentes eligere ſolitariam uitã & cãpeſtrẽ. ſed heæ & aliæ dubitatiões ſimiles uidẽt̃ pcedere qa ignorat̃ qũo natu rale eſt homini eẽ aĩal ciuile. Nõ. n. hoc eſt ſic hõini naturale ſicut eſt naturale igni cale facere & lapidi deorſũ tẽdẽr. qa talia ſic eis naturaliter cõpetũt ꝙ ad cõtrariũ aſſuefieri nõ pñt eis ſemp & ubiqꝫ. Nũq̃. n. totiẽs poſ ſet lapis ſurſũ piici ut aſſueſceret ſurſũ ire. Sẽ per ergo lapis q̃tũ eſt de ſe deorſũ tẽdit & ſẽ per ignis calefacit hõ ergo nõ ſic naturaliter ẽ aĩal ciuile. ſed dicit̃ ei hoc naturaliter cõue nire. qa hꝫ q̃ndã ĩpetũ & q̃dã aptitudinẽ na turalẽ ut ciuiliter uiuat. Quæ ãt ſic natura lia ex caſu uel ex aliquo ĩpedimento ſiue ex aliq̃ cã ĩpediri pñt ut licet naturale ſit hõini eẽ dextrũ multi tñ ex aliquo ĩpedimẽto uel ex aliq̃ cã repiunt̃ abdextri ſic licet naturale ſit homini uiuere ciuiliter. Repiũt̃ tñ multi

campeſtre uiuẽtes:tãgit autem phũs.i.poli. tria quare cõtigit aliquos renuere ciuilem ui tam primũ ē fortuna ſecũdũ nimia prauitas & tertiũ nimia bonitas. ¶ Cõtigit eni prio aliquos eē nõ ciuiles ex fortũa ut quia nimi um paupes exiſtẽtes nõ pñt ciuiliter uiuere ſed cogũtur ciuitatẽ exire & agros excolere. Sed ꝙ homo reddit̃ nõ ciuilis ē nimia pra uitas aliq eni ſic habent appetitũ corruptũ & uolũtatẽ peruerſam ꝙ nequæũt uiuere in ſocietate & ẽm legẽ. Ideo ciuitatẽ aliqñ exe unt uel ſi nõ exeãt aliqñ expellunt̃ hii autẽ ſũt illi quos ut recitat phũs.i.poli.maledice bat homerus dicẽs maledictus inſocialis in legalis ſcelerat⁹ affectator belli. Veluti ſicut ſine iugo exiſtẽs ſicuti uolatilia cœli exiſtẽtia ¶ Tertio aliqui nõ ciuiliter uiuũt ꝓpter ni miã bonitatẽ uita enim ciuilis & coniugalis eſt uita bona ſed ē uita ut homo aliqui autẽ ſunt tãtæ perfectionis quibus non ſufficit ui uere ut homo ſed renuẽtes coniugiũ & ciui litatẽ eligunt perfectiorẽ uitam nam licet q̃ nubit & q ciuiliter uiuit bene faciat tamen q non nubit & q non ciuiliter uiuit ut liberius contẽplationi uacet melius facit eſt ergo hõ naturaliter animal ciuile non obſtãte ꝙ cõ tingit aliquos nõ ciuiliter uiuere nam quicũ ꝙ nõ ciuiliter uiuit niſi ex paupertate uel ex hoc accidat uel ē beſtia & ſceleratus & ſine iugo non ualens legẽ & ſocietatem ſuppor tare uel ē quaſi deus.i.diuinus eligens altio rẽ uitam ꝓpter quod ſcribitur primo polli. ꝙ nõ potens aliis cõmunicare nulla eſt pars ciuitatis ſed uel eſt beſtia uel deus.

¶ Quibus rationib⁹ probari poteſt ciuita tem eſſe qd naturale & ꝙ homo naturaliter eſt animal ciuile & pollitic um. Cap. 4.

r EMOVEBANTVR i pcedẽti capitulo obiectiões cõtrariæ p q̃s ꝓbari uidebat̃ ciuitatem nõ eē ali qd ẽm naturã & hominẽ nõ eſſe naturaliter animal ciuile cũ ergo non ſatis ſit remouere omnes obiectiones contrarias ueritatem ali quam impugnãtes niſi adducãtur rationes ꝓpriæ per quas illa ueritas confirmetur. In tendimus in hoc capitulo adducere rationes oſtendentes ciuitatem eſſe quid naturale & hominem eē naturaliter animal ciuile. Poſ ſumus autem duplici uia oſtendere cõmuni tatem pollitic am ſiue ciuitatem eſſe aliquid ẽm naturã. ¶ Prima uia ſumit̃ ex eo ꝙ hoc cõmunitas cõplectitur domũ & uicum. ſecũ da ex eo ꝙ eſt illarum finis & complemen tum ꝓbatur enim ſupra ꝙ uiuere erat homi ni ẽꝫ naturã ut natura nõ deficiat in neceſſa riis oportet quid naturale eē quicquid ẽꝫ ſet. ſed deſeruit ad ſufficientiã uitæ cõmunitas ergo domeſtica & etiã uici naturalis ſunt qa deſeruiũt ad ſufficiẽtiã uitæ humanæ quare cũ cõitas ciuilis has cõitates compræhendat & pfectius deſeruiat ad ſufficientiam uitæ q̃ cõitates illæ oportet eã eē ẽm naturã. ¶ Se cũda uia ad iueſtigãdũ hoc idẽ ſumit̃ ex eo ꝙ ciuitas ē illaꝝ cõitatum finis & cõplemẽ tũ nã ut arguit phũs primo pol. ꝙ ē finis ge nerationis naturaliũ ē quid naturale & ē na tura ipſoꝝ generatoꝝ. ut quod eſt finis hoīs generationis ē qd naturale & natura eius nã finis gñationis reꝝ ē forma q̃ p antonoma ſiã ē qd naturale & ē ipſa natura. Videm⁹ ãt ꝙ cõitas domus ē qd naturale nõ ſolũ qa de ſeruit ad ſufficientiã uitæ ſed ẽt qa cõitates il læ q̃ pficiũt domũ ſũt qd naturale. cõſtat. n. domus ex cõitate uiri & uxoris dñi & ſerui patris & filii quarũ quælibet ē ẽm naturã ſic etiã cõitas uici ē qd naturale nõ ſolũ qa deſe ruit ad ſufficientiã uitæ ſed ẽt qa gñatio eius hꝫ eē naturale fit. n. uic⁹ naturaliter ex creſcẽ tia filioꝝ collectãeoꝝ & nepotũ ut uult phũs prio pol. ꝓpter qd tale cremẽtũ ē naturale uicus ipſe qd naturale erit ciuitas ergo q̃ fi nis generationis domus & uici tanquã ad fi nẽ erit aliqd ſcđm naturã eo ꝙ ſit finis gñra tionis naturaliũ generatio eni domus & ui ci tãquã ad finẽ & cõplemẽtũ ordinatur ad ciuitatẽ. ¶ Viſo ciuitatem eē aliqd ſecũdũ naturã reliquũ ē oñdere hominẽ eē natura liter aĩal pollitic ũ & ciuile ꝙ etiã duplici uia

inueſtigare poſſumus. Prima uia ſumit̃ ex pte ſermōis. ſa ex pte ĩpet⁹ naturaliter ꝓbat̃ eni ĩ pricipio ſcđi libri ex pte ſermōis hoīe; eſſe naturalr̃ aīal ſociale eo ꝙ p ſermonē acqrimus iſtructionē & diſciplinā. hoc at̃ ex pte ſermōis oñdere poſſumus hoīem eē naturalr̃ aīal polliticū & ciuile ex eo ꝙ uox hūana quæ dr̃ ſermo ē aliter ſignificatiua q̃ uox brutorū. Vnde philoſophus ait primo pol. ꝙ in aliis aīalibus ab hoīe uſqꝫ ad hoc eorū; natura puenit ut uox ſit eis ſignū delectabilis & triſtabilis ut habeat ſenſū delectabilē & triſtabilē hoc eni ſibi inuicē p uocē ſignificāt canis eni eo ꝙ latrat aliter latrat cū delectat̃ & cum triſtat̃ poteſt alteri cani p ſuū latratū ſignificare triſtitiā uel delectatione; quā habet. ſed hominib⁹ ultra hoc datus eſt ſermo p quē diſtīcte ſignificat̃ qd conferēs qd nociuū & qd iuſtū & qd iniuſtū Si ergo cōmunitas domeſtica ordinat̃ ad proſequēdum cōferens & ad fugiendū nociuū: cōmunitas uero ciuitatis ultra hoc ordinat̃ ad ꝓſequēdum iuſtum & ad fugiendū iniuſtum. oportet cōmunitatē domeſticam ciuilē eſſe quid naturale: nā ſi natura dedit homini ſermonē naturalis eſt illa cōmunitas quæ ordinatur ad illa quæ ſunt apta nata exprimi per ſermonem iuſtum & iniuſtum nō proprie habet eē in cōmunitate domeſtica ſed in cōmunitate ciuili. In ciuitate enim ubi ciues habēt poſſeſſiones ꝓprias & diſtinctas conſurgūt lites & litigia quid iuſtum & quid nō iuſtum, quod nō proprie fit ĩ domo ubi totū ad patremfamilias pertinere uidet̃. Differt ergo ciuitas a domo quia in ea non ſolū q̃ritur qd cōferens & quid nociuum ſed etiam qd iuſtum & quid iniuſtum utraqꝫ tamē cōmunitas erit naturalis tā domeſtica q̃ ciuilis eo ꝙ per ſermonē nobis datum a natura repræſentat̃ conferens & nociuum & iuſtum & iniuſtū. ℂ Secūda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumitur ex parte ĩpetus naturalis nam omnia animalia habent naturalem impetum ad cōſeruandum ea que ſunt eis a natura tributa quare ſi natura dedit homini uiuere dedit ei naturalem impetū ad faciendū ea per quæ poſſit ſibi in uita ſufficere hoc autem maxime cōtingit ſecūdū philoſophū p cōmunitatē ciuilem eo ꝙ ciuitas debeat eſſe cōtentiua oīum quæ ad uitam ſufficiunt. Inerit ergo hominibus ĩpetus naturalis ad uiuēdum pollitice & ad cōſtituendum ciuitatē. Sed cū id ad quod habemus impetū naturalē ſit ſecūdū naturā oportet ciuitatē eſſe quid naturale uel eē aliquid ſecūdū naturā.

ℂ Quia p̃ter cōmunitatē ciuitatis utile fuit ĩ uita hūana eē cōmunitatē regni. Ca. 5.

Poſſumus aūt triplici uia oſtendere ꝙ p̃ter cōmunitatē ciuitatis utile ē humanæ uitæ ſtatuere cōitatē regni. Prima uia ſumit̃ ex parte ſufficientiæ uitæ. Secūda ex parte adeptionis uirtutis. Et tertia ex parte defenſiōis & remotionis ĩpedimentorū hoſtium. ℂ Prima uia ſic patet nā cum ait phūs primo polli. ꝙ cōmunitas pfecta quæ eſt ciuitas cōſtans ex pluribus uicis eſt habens terminum omnis per ſe ſufficientiæ uitæ non ſic ĩtelligendū eſt ꝙ ſemp oporteat ciuitatē ex propriis poſſeſſionibus habere omnia quæ reqrunt̃ ad uitā ſed ſufficit ciuitatem ſic eſſe ſitā ꝙ per mercatiōes & ponderis portatiuā & per humanā induſtriam faciliter habere poſſit ſufficiētia uitæ ſicut ergo uicus ĩ quo exercet̃ ars fabrilis ĩdiget uico alio in quo exercet̃ ars textoria eo ꝙ hoīes ad ſufficientiam uitæ ĩdigeāt tam operibus fabrorū q̃ textorum ſic quia cōtingit ciuitates aliquas habundare ĩ uino & deficere in frumēto in quo contingit ciuitates alias habundare oportet ciuitatem unam indigere auxilio alterius quare ſicut utile ē uitæ humanæ in eadem ciuitate cōgregari diuerſos uicos ut facilius habeant̃ quæ reqruntur ad uitā ſic utile eſt ciuitates plures cōgregari ſub uno principatu aut ſub uno regno ut facilius & melius ſibi inuicem ſubueniant quantū ad ea quibus indigemus in uita na; ſicut diuerſa membra corporis non eundē

ſtrum habent & unum indiget alterius opē ꝑpter quod utile eſt ipſis mēbris congregari in uno corpore ut ſibi inuicem ſubueniāt. Sic quia non omnes ciuitates habundant ĩ eiſdem utile eſt eis congregari ſub uno regno ut melius poſſint ſibi inuicē ſubuenire. in his quæ requirūtur ad ſufficientiam uitæ. ☙ Secūda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumitur ex parte adoptionis uirtutis. Intentio enim legis latoris ut ſupra tāgebat᷑ non ſolū eſſe debet ut ciues habeāt quæ requirūtur ad ſupplendam indigentiam corporalē Sed etiā uiuant ſecundum legē & uirtuoſe. Immo tāto principalius debet intēdere hoc quam illud quanto anima ē potior corpore & quāto operationes uirtuoſe excellūt exteriora bona oportet ergo rectoreſ ciuitatis habere ciuilē potētiam ut poſſint cogere & punire nolētes uirtuoſe uiuere & turbantes pacem & bonum ſtatum aliorum ciuium quatē cum peruerſi in ciuitate aliqua nō audeāt inſurgere cōtra principem ſi ſciāt ipſum magnā habere ciuilem potētiam & dominare in ciuitatibus multis ſi cōſtet de principe ꝙ iuſte regat & ꝙ non conuertat᷑ in tirānū expedit ciuitatibus ꝑpter uirtuoſe uiuere & ꝑpter corruptionem peruerſorū congregari ſub uno regno ꝙ ſi tamen princeps tirannizare uellet quāto minorem haberet potētiam tanto magis eſſet expediens ciuitati. ☙ Tertia uia ad inueſtigādum hoc idem ſumitur ex parte defenſionis & remotionis ĩpedimentorum hoſtiū. Videmus enī ꝙ cū aliqua ciuitas impugnat᷑ confederat ſe ciuitati alii ut melius poſſit reſiſtere impugnationē hoſtiū cum ergo regnuꝫ ſit quaſi quædam cōfederatio plurium ciuitatū eo ꝙ uniantur ſub uno rege cuius eſt quamliber partē regni defendere & ordinare ciuilē potētiam aliaꝝ ciuitatum ad defenſionē cuiuſlibet ciuitatis regni ſi cōtingat eā ab extraneis impugnari ꝑpter faciliorem defenſionē & tuitionem utile fuit ex pluribus cōmunitatibus pollicitis cōſtituere comunitatē unā regni.

☙ Q d diuerſi ſunt modi generatiōis ciuitatis & regni & ꝙ oportet hunc tertiū librū in quo determinat᷑ de hmōi regimine diuidere in plures partes. Cap. 6.

g ENERATIONIS ciuitatis & regni duos modos poſſumus aſſignare quoꝝ qlibet eſt aliquo mō naturalis alter tñ ē naturalior altero. Primꝰ eſt ille de quo ſupra in ſecūdo libro fecimꝰ mētionē ubi diximus ꝙ ꝑpter excreſcentiā filioꝝ collectaneorum & nepotum domus pōt in uicū uicus in ciuitatē & ciuitas in regnū excreſcere. ☙ Alius modus ē ex cōcordia cōſtituentiū ciuitatem uel regnum. nam ut recitat philoſophus ƀo pol. antiquitus homines morabant᷑ diſperſi uelut tēpore Ariſtotelis cōtingebat circa quaſdā gentes quæ uocabāt᷑ archades. ubi quilibet per ſe morabatur. homines ſic diſpſi morantes aliquando cōcordabāt in unū conſtituētes ſibi ciuitatē aliquam in qua ſimul morantes habere poſſent ſufficientius quæ requirūtur ad indigentiā uitæ. hoc ergo modo poſſet fieri conſtitutio regni ut ſi multæ ciuitates & caſtra ſimul cōfederarēt᷑ & cōcordarēt ut ſub uno rege exiſterēt timētes inimicoꝝ potentiaꝫ. Vterqꝫ aūt hoꝝ modoꝝ ē naturalis ſed primus. n. naturalior ſcdo. Prima ē conſtitutio ciuitatis & regni eſt dupliciter naturalis. Primo enim naturalis eſt qa conſtituitur ex generatiōe quæ ē opus naturæ. ☙ Secūdo naturalis exiſtit qa homines naturalem hēnt impetū ad conſtituendam ciuitatē & regnū Si enim p generationē ex creſcentibus filiis & nepotibus in eadem domo & non ualentibꝰ ſimul habitare faciāt ſibi plures domos & cōſtituant ſibi uicum & ulterius excreſcentibus & non ualentibus habitare ĩ uno uico faciant ſibi uicos plures & cōſtituant ciuitatem. Ante autē ipſis excreſcētibus & nō ualētibus habitare in una ciuitate fabricēt ſibi ciuitates plures & conſtituant regnum talis conſtitutio regni & ciuitatis eſt maxime naturalis nō ſolū quia homines habent natu-

ralem impetũ ad talem conſtitutionẽ. Sed etiã quia hmõi cõſtitutio procedit ex generatiõe filiorũ q̃ eſt opus naturæ. ℂ Secũdus aũt modus cõſtitutionis regni & ciuitatis ut cũ ex cõcordia hoium talis cõſtitutio habet eſſe licet nõ ſit adeo naturalis ut prima attñ naturalis eſt qa hoies ꝑpter uiuere hñt naturalẽ impetũ ut cõcordẽt ciuitatẽ cõſtituere i qua repiunt̃ ſufficiẽtia ad uitã ſic etiã hẽnt naturalẽ impetũ ut cõſtituãt pricipatũ & regnũ quia ꝑ talẽ cõſtitutionẽ poſſunt magis pacifice uiuere & magis reſiſtere hoſtib⁹ uolẽtibus impugnare ipſos ẽ enim huius impetus naturalis. nã ſicut hoies naturalẽ hñt impetũ ut uiuãt & ut ſufficiãt ſibi i uita q̄ fit ꝑ ciuilẽ ſocietatem. ſic naturalem hẽnt ĩpetũ ut pacifice uiuant & ut naturaliter reſiſtant hoſtibus quod fit ꝑ ſocietatẽ principatus & regni: uidemus enim ciuitates non exiſtẽtes ſub uno rege plures generales diſcordias habere ad inuicem. ℂ Enumeratis autẽ duob⁹ modis generationis ciuitatis & regni quorũ quilibet dici poteſt naturalis. poſſum⁹ addere modũ tertium qui quaſi ẽ ſimpliciter uiolentus. cum enim homines diſperſi morabãtur poterat quis iſurgere per tyrannidẽ & ꝑ uiolentiam & dominari eis & ut facilius eis dominaret̃ poterat eos uiolenter congregare in unũ & conſtituere inde ciuitatẽ. ſic etiã & regnum ꝑ uiolentiam & per tyrannidẽ & ꝑ ciuilẽ potentiã opprimat ciuitates alias & faciat ſe regẽ cõſtitui ſuper illas. ℂ Viſo diuerſos eẽ modos generationis ciuitatis & regni reſtat uidere in quot partes oportet hũc tertiũ librũ diuidere in quo de hmõi regimine tractaturi ſumus patet enim ex dictis naturalem generationẽ ciuitatis & regni ordinari ad bene uiuere & ad pacifice uiuere & ad reſiſtendũ uolentibus turbare pacẽ & ĩpugnare ciues. Oſtẽdẽdũ eſt ergo qualiter poſſit bene regi ciuitas ſiue regnum tempore pacis & qualiter impugnandũ ſit hoſtes tẽpore belli. Verũq; ut patet ꝑ phũm. ii. methaφ & circa finẽ elencorum nullus ſibi ſufficit in inueniendo artẽ aliquã ſed oportet ad hoc iuuari per auxiliũ præcedentiũ tradentiũ notitiam aliquam de arte illa. ideo oportet propter ſufficiẽtiã artis regiminis ciuitatis & regni recitare quid ſenſerũt philoſophi de huiuſmõi regimine & quõ antiqtus regebãtur ciuitates: nam ex hoc aliqualiter manuducemur ad ſciẽdum quid uitandum & quid imitãdum ſit in regimine regni & ciuitatis. totũ ergo hũc librũ tertium diuidemus in tres partes. nã primo narrabunt̃ opiniones philoſophorũ circa regimẽ ciuile & reprobabũtur ea in qbus niſi ſunt non bene ſentire circa hmõi regimẽ. recitabunt̃ ergo prima regimina inſtituta ab antiqs philoſophis. ut ꝑ eorum noticiam manuducantur reges & principes quomodo debeant regere ciuitates & regna. Secũdo oſtẽdet̃ qualiter optia pollicia ſiue optimũ regnum & quibus cautelis uti debeãt principãtes. & quomodo tẽpore pacis ꝑpter uiuere ſufficienter & uirtuoſe regenda ſit ciuitas & regnũ. ℂ Tertio manifeſtabitur quõ eligẽdi ſunt pugnatores. & qualiter ĩpugnãdi ſunt hoſtes et quomodo ordinãdæ ſunt acies bellorũ et quibus cautelis uti debeant bellantes.

ℂ Quomodo ſocrates et plato dixerunt ciuitatem eſſe ordinatam & quid ſenſerunt de ciuili regimine. Capitulum. vii.

SOCRATES aũt quãdiu phãt⁹ fuiſſet circa naturas rerũ. Videns circa naturalẽ ſciẽtiã magnã difficultatẽ eẽ ut narrat phũs in metha. ſua cõuertit ſe ad moralia quẽ plato ſuus diſcipulus i multis ſecutus ẽ. propter quod phũs platonem ſecũdũ ſocratẽ appellauit. Determinãdo ãt ſocrates et platp de moralibus quiq; tetigiſſe uidẽtur circa ciuitatem et regnum ciuilæ. ℂ Primũ eſt quia dixerunt ciuitatem debere eſſe maxime unã quia forte ideo hoc opitnati ſunt qa ſemper multitudo ab unitate ꝑcedit: et ſemp unitas uidetur eſſe potior multitudine. unde prima cauſa deus ipſe quia eſt ſumme unus arguitur eſſe ſumme bonus. uidetur ergo

uidetur ergo ciuitas eſſe potiſſime bõa ſi ſit potiſſime una, igitur quãto plus ad unitatẽ procedit tãto plus appropinquat ad terminum bonitatis. ¶ Secundũ autem ꝙ circa ciuitatẽ ſtatuerũt dicti philoſophi eſt quia dixerũt ciuibus omnia eſſe cõmunia deberẽ ut ꝙ haberẽt omnes poſſeſſiões cõmunes uxores ut ꝙ quilibet accederet ad quãlibet, & p conſequẽs haberẽt cõmunes filios, nã quia propter cõmunem uſũ fœmiarum patres non certificarẽtur de propriis filiis: reputarẽt quemlibet puerorum eſſe filiũ propriũ, uidebatur enim ſocrati & platoni totã diſſenſſionẽ ciuium conſurgere ex proprietate poſſeſſiõem & ex eo ꝙ quilibet utitᷣ dicere hoc eſt meũ, quarᷣ ut arguebat ſi poſſeſſiões eſſent cõmunes & ciues nihil haberẽt propriũ ceſſarent eoꝝ propriæ lites & eoꝝ iurgia, & eſſet ciuitas optime ordiata. Volebãt etiã uxores eſſe cõmunes qa ex hoc cõſurgeret maxĩa dilectio ĩter ciues, nã uxoribꝰ non exiſtẽtibus propriis ſed cõmunibus eſſẽt cõmunes filii & qa patrũ ad filios eſt maxima dilectio ĩ ciuitate illa eẽt maximus amor eo ꝙ ãtiqores diligerẽt oẽs iuniores ut filios. & iuniores eos diligerẽt ut patres, Poſuerũt etiã huiuſmodi cõmunitatẽ uxorũ & filiorũ ut eſſet maxima unitas & maxima coniũctio ĩ ciuitate nã cũ ſit maxima unitas & maxĩa coniunctio patrũ ad filios antiqores reputarẽt ſe habere maximã unitatẽ cũ iunioribus, & econuerſo eo ꝙ crederẽt eos eſſe ſuos filios: illi uero opinarenᷣ eos eſſe ſuos patres. ¶ Tertiũ uero qd ſẽſerũt dicti philoſophi circa regimẽ ciuitatis eſt qa dixerũt mulieres inſtruendas eſſe ad opera bellica & deberẽ bellare ſicut & uiros, Inducebanᷣ enĩ ad hoc ut philoſophus recitat ſecũdo politi: ex his quæ uidebãt ĩ beſtiis & ĩ animalibꝰ aliis in qbus nõ ſolũ bellãt maſculi ſed etiã fœminæ Immo ĩ beſtiis & ĩ auibꝰ uiuẽtibus ex rapina ferociores eſſe uidẽtur fœminæ ꝙ̃ mares, nã ſi conſideramꝰ aues ipſas uiuẽtes ex raptu maiores coɼ poɼ & audatiores corde & præſtãtiores uiribꝰ ſũt fœminæ ꝙ̃ maſculi, ut ancipitres & auſtures & aquilæ ut dicitᷣ ſũt oẽs fœminæ, qrũ maſculi ſũt uiliores eis. qre ſi ĩ aliis animalibus hoc uidemus ꝙ nõ ſolũ bellãt mares ſed fœminæ qa maxime uidetᷣ eẽ ſm ordinẽ naturalẽ in quo cõmunicamus cum animalibus aliis uidetur ciuitas maxime naturaliter ordiata ſi ad opera bellica ordinẽtur non ſolum uiri ſed etiam mulieres.

¶ Quartum ꝙ dixerunt inſtituẽdũ eſſe ĩ ciuitate eſt qa ſemper uolebant eos deprincipari & eẽ ĩ magiſtratu, ut qui erãt officiales ſemper eſſẽt officiales & q præpoſiti ſẽp præpoſiti & ſic de magiſtratibꝰ aliis aſſumebãt etiam ad hoc exemplũ de terra. Videmus enĩ partes terræ ĩ quibus habundat uena auri ſemp quaſi habundare ibi talem uenã & in quibus habundat uena argenti ſimiliteɼ ſe haberẽ, ſi ergo natura ſic agit ꝙ uenã auri non conuertit ĩ uenam argenti uel in uenã ferri nec ecõuerſo, quia maxime bene operãur ſi imitamur actiones naturæ, & maxime bene regitᷣ ciuitas ſi imitetᷣ ordinẽ naturalẽ, Vena auri ut principãtes maiori principatu uel exiſtentibus in maioribus principatibus & uena argenti ut exiſtẽtes ĩ minoribus non debẽt conuerti ĩ uenã ferri ut ꝙ fiãt ſubditi & depõnãtur a magiſtratibus ſuis. ¶ Quintũ autem ꝙ dicti philoſophi ſenſerũt ſtatuendum circa ciuitatem eſt quia dixerunt ciuitatem quãlibet diuidẽdã eſſe in quinq̃ partes, uidelicet in agricolas, artifices bellatores conſiliarios & pricipẽ, Dixerunt enĩ agricolas neceſſarios eſſe ad conſtitutionẽ ciuitatis propter ea quæ requiruntur ad uictum. Artifices uero neceſſarii erãt propter ueſtimenta & domos & alia ꝙ̃ requirunᷣ ad uitam, Bellatores quidem neceſſarii exiſtebant propter defẽſionem ciuitatis & reprimẽdos hoſtes, dicebant autẽ ciuitatẽ ſi bene ordinata erat ad minus deberet habere mille bellatores: & ad plus qnq̃ milia. Pricipes uero & conſiliarii neceſſarii

erant in ciuitate ad dirigendum ciues ut uirtuoſe uiuerēt. & ut debite obſeruarēt leges tangebant autē dicti philoſophi quædā alia circa regimen ciuitatis de quibus ſi locꝰ occurrat merito fieri poterit.

¶ Q đ nō oportet ciuitatē maximā unitatem & cōformitatem habere ut ſocrates & plato ſtatuerunt. Capitulum. viii.

m AXIMAM unitatē & æqualitatē ñ oportet q̄rere i omnibus rebus. nā ſi oīa eēnt æqualia iā ñ eſſet oīa ad hoc enī ꝙ ſūt oīa quæ requirūtur ad uniuerſum & ad hoc ꝙ uniuerſū ſcd̄m ſuum ſtatū ſit maxime perfectum oportet ibi dare diuerſa ſcd̄m ſpēm. nā qa tota bōitas uniuerſi ñ poteſt reſeruari i una ſpecie. oꝫ ibi darꝭ ſpecies diuerſas ut in pluribus ſpeciebus entium reſeruetur maior pfectio q̄ in una tantū. ſic etiam in ciuitate ad hoc ꝙ habeat eſſe perfectū oportet darꝭ diuerſitatē aliq̄ nec oportet ibi eſſe omnimodā cōformitatē & æq̄litatē ut ſocrates & plato credebāt. ¶ Tangit aūt phūs ſo poli. quaſi ſex rōnes probātes ꝙ nō oportet ciuitatē eſſe maxime unitā & maxīe conformem. Prima ſumitꝭ quantū ad eſſe ipſius ciuitatis. Secunda per cōpatiōnē ad exercitium. Tertia per cōpatiōnē ad partes. Q uarta per cōpatiōnē ad principantes ſubiectos. Q uita p cōpatiōnē ad finē. Sexta p cōparatiōnē ad ea q̄ uidemus in aliis totis. ¶ Prima uia ſic patet nam maior eſt unitas unius ſingularis hominis q̄ totius domus & domus q̄ uici & uici q̄ ciuitatis & ciuitatis q̄ regni. Conſtat enim domus ex pluribus perſonis. Vicus enim ex pluribus domibꝰ. ciuitas ex pluribus uicis. & regnū ex pluribꝰ ciuitatibus. Si ergo tātū uniretur domus ꝙ oēs habitantes in ipſa fieret una perſona iā non remaneret domus ſed fieret homo unꝰ aliquis ſingularis. ſic ſi tantum uniretur uicus ꝙ fieret una domus iam non remāeret uicꝰ. Eodem autem modo ſi tantum uniretꝭ ciuitas ꝙ fieret unus uicus uel una domꝰ non ulterius remaneret ciuitas. requirit enim ciuitas aliquā diuerſitatem ultra q̄ ſi deſcendatꝭ perit eſſe eius. Dicere ergo in ciuitate uel in regno eſſe deberꝭ omnē unitatē ē dicere ciuitatem nō eſſe ciuitatem & regnum nō eē regnū. ¶ Secūda uia ad inueſtigādū hoc idē ſumitur per compatiōnē ad exercitū uel ad pugnatiōnē nam ut dicitur ſo poli. alterū eſt compugnatio & ciuitas. nā hoc quidē. ſ. cōpugnatio utilis eſt ſm quantitatem q̄uis ſit idē ſpecie. Eſt enim cōpugnatio auxilii grā ſicut enim plures homines magis trahūt nauem quantum illi plures ſint eiuſdem ritꝰ & ſint ſimiles & cōformes. ſic plures homines magis bellant. ciuitas autem nō ſic ſed cōſtituta ē ad ſufficientiā uitæ. quia ergo diuerſis indigemus ad uitā oportet in ciuitate diuerſitatem eſſe. ¶ Tertia uia declarans & māifeſtās uias prædictas ſumitur per compatiōnem ad partes nam ſicut qa idem corpus diuerſis indiget operibus ut ambulatiōe tactu uiſiōe & auditu. Ideo oportet ibi dare diuerſa membra exercentia diuerſos actus. ſic qa ad indigentiā uitæ indigemꝰ domibus ueſtimētis & uictualibus & aliis hmōi, oporteti ciuitate dare diuerſitatem aliquā ut in ea reperiatꝭ ſufficientia ad uitā. ſicut ergo ſi ñ eēt diuerſitas in mēbris corpis ut ſi omnia eſſēt oculi corpus ipfectū eſſet. qa licet uideret ñ poſſet audire nec ambulare ſic ſi eſſet maxīa conformitas in ciuitate ut ꝙ omnes eſſēt textores uel coriarii. ciuitas ipfecta eſſet qa ad ſufficiētiā uitæ nō ſolū idigemꝰ calciamētis ſed etiā idigemus uictualibus & domibus & aliis quæ reqrunꝭ ad uitā. ¶ Q uarta uia ſumitur p compatiōnē ad principātes & ſubiectos. nā cū ciuitas ſit ordo ciuiū ad aliquem principantē uel dominantē ut cū in ciuitate oporteat darꝭ aliquos magiſtratꝰ & aliquas ꝑpoſituras ꝙ nō eſſet niſi ibi aliq eſſēt dominantes & aliq ſubiecti. Q uare cū hoc diuerſitatē requirat oportet i ciuitate dare diuerſitatē aliquā. ¶ Q uita uia ſumitꝭ p compationem ad finē. nā finis ciuitatis eſt bene uiuere & habere ſufficientiā i uita. nā ciuitas ē

cōitas habens terminū oīs per ſe ſufficiētiæ uitæ. ſed ut dictū eſt ad ſufficientiā uitæ req rūt diuerſa. Ideo oportet ciuitatē hr̄e aliquā diuerſitatē. in ſe diuerſos hr̄e uicos ut expediens ad uitā ꝙ nō reperitur in uno uico reperit̄ in alio. ℭ Sexta uia ſumit̄ per cōparationē ad alia tota. ut nūq̄ melodia q̄ eſt multitudo uocū eſt bn̄ ꝓportionata ſi ſit oēs uoces æquales. ſed actā cōſonātiā oportet ibi dare diuerſitatē tonorū ſic pictura nūq̄ ē bn̄ ordinata niſi ibi ſit diuerſitas colorū. ſic & ciuitas nūq̄ bn̄ ordinata erit niſi ſit ibi diuerſitas officiorū. Decet ergo hoc reges & pricipes cognoſcere qa nūq̄ qs bn̄ nouit regere ciuitatē niſi ſciuerit q̄liter cōſtituit̄ & niſi cognoſcat ꝙ oportet in ea diuerſitatē eē.

ℭ Quod non expedit ciuitati omnia ſic eſſe cōia ut ſocrates ordinauit & ꝙ reges & principes hoc decet cognoſcere. Ca. ix.

SERMO in pricipiis debet eē lōgus & ꝙ paruus error in principio maxius eſt in fine. Diu ergo ſunt pricipia ptractāda & lōgis ſermonibus ſunt excutiēda ne circa ipſa cōtingat error. quare cum in regimine ciuitatis primo ſit pollicia ordinanda. diu inueſtigādū eſt qualiter ciuitatē oportet eē unam & quam diuerſitatem habere debet. & quomō ciues decet ſe habere ad inuicē quibus cōmunicare debēt utrū omnia deberent eē cōia & quid debeāt hr̄e ꝓpriū. Hæc. n. ſunt quaſi principia & quaſi quædā præambula ad ſequentia. Volumus āt in hoc capitulo oſtendere ꝙ nō expedit uitati hēre omnia cōmunia ut ſoccrates ordinauit. nec ſequerent̄ illa bona quæ opinabatur ſocrates ſi ſic ordinaretur ciuitas. Credebat. n. ſi eēnt cōmunes poſſeſſiones uxores & filii ceſſarent litigia qa crederēt ciues oēs pueros eē filios ſuos & ſic eēt in ciuitate maximus amor. ℭ Poſſumus autem tripliciuia oñdere ꝙ hoc nō expedit ciuitati. Prīo quia nō ceſſarent litigia. Scd̄o qa ciues non reputarēt omnes pueros ꝓprios filios. Tertio quia inter eos non eſſet magnus amor.

ℭ Pria uia ſic patet nā quātūcūq; poſſeſſiones eſſent cōmunes uſus tamen pertinentium ad uictum eēt ꝓprius. nam ſicut fieri nō poteſt qd̄ ex omnibus ciuibus fiat unū corpus realiter ita eē non pōt ꝙ ille idem cibus qui nutrit corpus unius ciuis nutriat corpus alterius. Exiſtentibus ergo poſſeſſiōibus cōibus oporteret cuilibet diſtribui quæ requntur ad ſupplendā indigētiā corporalē & qa hō nimis decipit̄ in proprio cōmodo ſemper uidetur ei ſe plus debere recipere q̄ accipere. Immo quia impoſſibile eſt omnes ciues æq̄liter eē prudētes & bonos & eē æqualiter utiles ciuitati ſtatim inſurgeret rixa iter ciues qa quilibet crederet plus eē accepturū ut dū unus ciuis iudicaret ſe meliorē alio uel licet ſecundū dignitatē ſuā ei fieri retributionē. Hanc aūt æqualitatē nō de facili eſſet poſſibile reſeruari inter ciues abſq; diſſenſione & lite qa q̄libet deceptus in iudicādo de ſeipſo appreciat̄ ſe plus ualere q̄ ualeat. Cōmunitas ergo poſſeſſionis q̄ ordinabat ſocrates ad uitandum lites potius eſſet cauſa litigii q̄ pacis. nā ut ſupra in ſecūdo libro tetigimus hæc eſt uita perfectorū nō here propriū. Perfecti autem ſunt pauci. Lex ergo inponenda oībus ciuibus & toti populo debet eē talis ſcd̄m quā hoīes cōmuniter poſſint uiuere. unde & phūs ait in poli. ciues nō eſſe applicandos legibus. Sed leges ciuibus. Tales enim debent eē leges & talis debet eē ordinatio ciuitatis quæ competat omni populo & cōi uitæ. cuius modi nō fuit ordinatio ſocratis qa inter gentes cōiter uiuētes abſq; multis litigiis obſeruari nō poſſet. Dato tñ cōitatē poſſeſſionū poſſe obſeruare abſq; litigiis. Cōitatem tamē fœmiarū ꝓpter quā uolebat ſocrates filios eſſe cōmunes nō eſt poſſibile obſeruari abſq; litigiis. ℭ Secūda uia ſic patet. nā ſi omnia ſic eſſent cōmunia non oporteret ciues omnes pueros reputare filios ꝓprios. ymmo qa puerorꝫ aliq eēnt ſimiles aliqbus ciuibus & aliq aliis q̄libet ciuis appropriaret ſibi i filium quē uideret ſi-

bi eſſe ſimilē. Vnde & phūs narrat ſcḋo politi. q apud quaſdā gētes ut in ſupiori libro uxores ſunt cōmunes. Filios tñ ciues diuidūt ſcḋm ſimilitudinē. Quilibet. n. appropriabat ſibi in filios quos uidebat ei eē ſimiles. nā & in aliis aīalibus hoc contingit quia multæ fœmellæ reddūt filios ſimiles fratribus. queādmodū in terra fallariæ q̄dā equæ erāt ut phūs recitat ſemp reddebāt filiū ſimilē patri ꝑpter qḋ uocata eſt iuſta. Nō ergo ſuppoſita cōmunitate uxorū eēt bonū illud quod oppinabatur ſocrates uidelicet ciues omnes pueros crederēt eē proprios filios.

❡ Tertia uia ſic patet nā ſuppoſita cōitate uxorum non eſſet tantus amor in ciuitate ut oppinabatͬ ſocrates. nam modica cōiunctio plus īducit de amore ſi ſit certa & nota quā multa ſi ſit ignota & dubia. Licet. n. maior ſit cōiūctio patris ad filiū q̄ patrui ad nepotem plus tamē patruus diligeret nepotem ſi fīrmiter crederet īpm eē talem q̄ pater filiū ſi rationabiliter dubitaret ſe eū genuiſſe. nā plus eſt mō de dilectione in ciuitate ut phūs inuit. 2. poli. quia unus diligit aliū tāquam filiū. alius tāquā fratrē. alius tāquam nepotem. alius tāquam fratruelem. Appellat aūt phūs fratrueles qui ſunt ex duobus fratribꝰ nati. Alius uero diligit īpm tāquam contribuelē. i. tāquā natū ex eadē tribu uel ſcḋm aliquā aliā conſanguineitatē q̄ fuerit. quam ponebat ſocrates. Modica. n. cōſanguineitas ſi ſit nota & certa maiorē dilectionē cauſat q̄ filiatio ſi ſit dubia & ignota. Cōitas ergo illa quā ponebat ſocrates nō eſt expediens ciuitati. Decet āt hoc hoc reges & principes diligenter aduertere ut ſciant ſic ciuitatem ordinare ut expedit cōitati ciuium.

❡ Quæ mala conſequunͭ ſi in ciuitate uxores & filii ponantur eſſe cōmunes. Ca. x.

PHYLOSOPHVS ſcḋo poli. ꝓbat multa mala ſeq in ciuitate ſi uxores & filii ponātͬ eē cōmunes. Quātū. n. ad p̄ſens ſpectat enumerare poſſumus. 5. mala q̄ phūs tāgit ibidē ſequētia ex tali cōitate. Primū eſt iniuria cōſanguineorū. Scḋm uiliſicatio nobiliū. Tertiū iniuria filiorū. Quartū in tēpantia uenereorū. Quintū abuſio parētū. ❡ Primū ſic patet. nā oportet in ciuitate cōſurgere lites uulnerationes. & cōtumelias q̄ tāto deteſtabiliores ſunt quāto cōmittunͭ in pſonā magis cōiūctā. Expedit ergo ciuitati ꝑpter honeſtatē & bonitatē morū parētes eē certos de ſuis filiis & quoſlibet certificari eorū conſanguineis. ne ꝑpter ignorātiā filii in ꝑprios parētes & cōſanguineos inter ſeipſos iniurias & cōtumelias inferāt. quare cū cōitas uxorū quā ſocrates ordinauit tollat certitudinē filiorū & notitiā cōſanguineitatis nō eſt cōmēdādo qa ex hoc cōſeqͭ aliquos de facili ꝑpter ignorātiā iniuriari cōſanguineis ſuis. ❡ Scḋm malū ſic oñditͬ nā ſuppoſita cōitate uxorum & filiorū ſequeretͬ uiliſicatio nobiliū & exaltatio agricolarū & pſonarū uilium. nam eſſe nō poteſt uxores & filios cōmunes. niſi æqualis cura geratͬ de filiis nobiliū & cuſtodū ciuitatis quæ geritͬ de filiis agricolarū & perſonarū uiliū. quare filii nobiliū deprimentͬ & uiliū exaltabuntͬ. Nō ergo erit amicitia inter ciues. qa ſcḋm phūm in eth. ꝑportionale & æquale amicitiā ſoluit. Cū ergo bōi & nobiles ſint ſupra uiles & ignobiles. tūc eſt amicitia inter eos qñ qlibet ſe hēt ſcḋm ꝑportionē ſuā. ut qñ ignobiles ſeruiēt nobilibus & nobiles eis retribuunt mercedē ſcḋm proportionē ſeruitii. Velle ergo filios ciuiū cōmunes eē æqualē curā geri de filiis nobiliū & ignobiliū eſt uiliſicare nobiles & exaltarͤ ignobiles & nō ſaluare amicitiā īter eos. ❡ Tertiū malū ſic declaratͬ. nā ſuppoſita p̄dicta cōmunitate ſequeretͬ incuria filiorum. nā ut dicit phūs 8. ethi. multis eē amicum ſcḋm pfectā amicitiā nō cōtingit nec cōtingit multas perſonas ſimul amare ualde. nā ualde amare dicit quādā ſuperabundantiā. Superabundantia qdē magis eſt apta nata eē ad unū q̄ ad multos uude in eodē. 8. concludit philoſophus

q multis

ꝙ multis placere ualde non ē facile q̄re ſi q̄ſ
libet ciuis crederet quēlibet puerorū eē pro
priū filium. qa partiretur eius amor in tan⸗
tā multitudinē modicū diligeret unūquēqꝫ.
& modicū curaret de unoquoqꝫ. Immo qui
libet ciuis niſi eēt fatuus nullo modo ſuſpi
cari poſſet oēs pueros eſſe ſuos filios. Si er
go oēs diligerent tāq̄ filios hoc eſſet ratio⸗
ne duorū uel triū puerorum quos crederent
eē ꝓprios filios & quia illi non eſſent eis cer
titudinaliter noti opinabat̄ ſocrates ꝙ oēs
alios intime diligerent ꝓpter illos. ſed ut ar
guit phūs primo pol. ꝓpter duos uel tres uel
ꝓpter paucos pueros uelle magnā multitu⸗
dinē diligere puerorū tāquā proprios filios
hoc eſt pōere parū de melle in multa aqua.
Sicut ergo parū mellis totum unū fluuiū nō
poſſet facere dulcē. Sic amor duorū uel triū
filiorū innumerabilē multitudinē puerorū
exiſtentiū in ciuitate una non poſſet redde⸗
re placibilē & dilectā. Sed non exiſtēte dile
ctione ciuiū ad pueros non habebit̄ eoꝝ cu
ra debita. ſequit̄ ꝙ ſuppoſita cōmunitate q̄
ordinauerat ſocrates non habeat̄ debita cu
ra nec diligētia debita erga filios. ¶ Q uar
tū malū ſic oñdi pōt quia uirtus generatiua
eſt ita corupta & ſic eſt īſatiabilis cōcupiſcē
tiæ appetitus. ꝙ nō hauēte uiro niſi unā uxo
rē. adhuc eſt ualde difficile debite & tēpate
ſe hēre erga illā. Sicut ergo ꝓuocata gula ꝑ
multitudinē ciborū difficile eſt eē abſtinen⸗
tes ſic ꝓuocatis ꝑ multitudinē fœmiarū dif
ficile eſt & quaſi inpoſſibile eſt eē tēperatū.
¶ Q uintū āt multū ſic māifeſtari pōt. nā
nō hñtibus parētibus cognitionē de ꝓpri
is filiis & filiabus de leui fieret abuſus paren
tū & cōſāguineorū. ut ꝙ filii cognoſcerent
matres & patres filias. ſocrates uolēs hoc in
cōueniēs uitare dixit ꝙ ſpectabat ad pricipē
ciuitatis hēre curā & diligētiā ne filii coirēt
cū matribus. & patres cū filiabus. ſed ait phi
loſophus hoc nō ſufficit. qa ſi filii & filiæ
cōes erāt. & nō iudicabāt̄ eis ꝓprii parētes
dato ꝙ ꝓhiberet̄ filio actus uenereus circa
matrē. & patri circa filiā non ꝓhibebat̄ eis
amor libidinoſus & cōcupiſcētia ex quo nō
māifeſtabat̄ eis parētella illa. q̄re cū in pſo⸗
nis tā cōiūctis nō ſolū deteſtabilis ſit actua⸗
lis cōmiſtio. ſed ēt abhoīabilis ſit cōcupiſcē
tia & amor libidinoſus rephēſibilis erat opi
nio ſocratis de cōmunitate uxoꝝ & filioꝝ.
¶ Decet ergo reges & pricipes ſic ordiare
ciuitatē. ut ꝓhibita cōitate fœmiarū & uxo
rū certificēt̄ parētes de ꝓpriis filiis.

¶ Q uo expediat ciuitati poſſeſſiones eſſe
proprias & quomō cōes. Ca. xi.

e SSE res cōes ut ait phūs. 2. poli.
tripliciter pōt intelligi. nam in re⸗
bus deſeruientibus ad uictum eſt
cōſiderare duo uidelicet res fructiferas ut
agros uineas arbores: & fructū qui oritur ex
talibus rebus. ut uina frumenta poma. q̄re
ſi ſit cōmunitas ciuiū erga talia: uel erūt cō⸗
munes res fructiferæ & diuident̄ fructus uel
poſſeſſiones erūt ꝓpriæ & fructus redigent̄
in cōe ꝗantiqtus ut recitat phūs apud quaſ⸗
dam nationes fiebat. uel utrunqꝫ erit com⸗
mune tā res fructiferæ q̄ fructus. ut ſocrates
ordinauit. Volebat. n. ut ſuperius tangebat̄
ꝙ ſimul eēt ꝓprium in ciuitate nec poſſeſſio
nes nec fructus nec filii nec uxores ꝙ nulla
diſſenſio oriretur in ciuitate. Videtur autē
hæc ordinatio ſocratis ut phūs ait ſufficie⸗
tenus cōſiderata ualde expediēs ciuitati. Cū
enim quis audit ciuitatem ſic ordinatam eē
ubi eſt tanta cōitas ciuiū reputat eam fœlicē
eē & exiſtīat ciues ſe maxīe diligere & abſqꝫ
litigio uiuere īter quos tāta cōitas obſerua⸗
tur. ſed ut dicit̄ ſcdo polli. in actibus parti⸗
cularibus oportet ad experiētiā recurrere. ex
perti enim ſumus ꝙ habētes aliqua cōmūia
plura litigia īter ſe habent q̄ ſi quilibet pro⸗
pria poſſideret. ¶ Poſſum⁹ autē triplici uia
inueſtigare ꝙ ſi res ciuiū cōmunes eſſēt plu
ra litigia in ciuitate conſurgerent q̄ ſi gaude
rent poſſeſſionibus ꝓpriis. Prima uia ſumi
tur ex parte poſſeſſionū cōium. Secunda ex
parte cōicantiū in rebus illis. Tertia ex par⸗

te imparitatis ciuiū. ℭ Pria uia ſic patet. nā cum aliquid eſt cōmune aliquibus cū unus ab uſu & fructu illius rei cōis propter alium impedit̃ conſurgit lis & diſcordia inter eos. Videmus .n. fratres uterinos ꝑpter hereditatem quam cōem habent multa hēre litigia dum unus hereditate illa non utit̃ ꝑut alteri expedire uidet̃. Si ergo fratres uterini q pauci ſunt & firmiter credunt ſe eē tāta conſanguinitate coniunctos multa hn̄t litigia quia hereditatem hn̄t cōmunē quanto magis inter ipſos ciues. Si oīa eis eēnt cōia multa orirent̃ litigia: cū ipſi multi ſint & diuerſarū uoluntatū. nec ſit inter eos tanta cōiunctio conſanguinitatis. ſicut inter uterinos fratres nā & ſi fieret ut ſocrates dicebat ꝙ omnes ciues ꝑpter cōitatē mulieꝝ & uxorū crederent ſe eſſe conſanguinitate cōiunctos attn̄ inter eos ſcd̄m rei ueritatem nō eſſet tanta cōſanguinitas ſicut inter fratres uterinos. Immo illa conſanguinitas q̄ inter illos exiſteret certa & nota eē nō poſſet ut in p̄habitis ꝓbabat̃. Si ergo cærta cōſāguinitas nō tollit diſſenſionē paucorū habentiū hereditatē cōem multomagis ifra hmōi diſſenſionē nō poſſet tollere īter multos ut inter oēs ciues. ℭ Secunda uia ad inueſtigandū hoc idē ſumit̃ ex parte cōmunicātiū in hereditate cōmuni. nā quāto aliqui plura habent cōmunia tanto magis ad inuicē cōuerſant̃. ſed cū eē non poſſit aliquos ualde & diu cōuerſari ad inuicē niſi inter eos litigia oriant̃ ex parte ipſorū cōmunicantiū in hereditate cōmuni eo ꝙ oporteat eos ualde ad inuicē conſeruari oñditur ut plurimū homines habere lites & iurgia ꝑpter qd̄ phūs ait. 2. poli. ꝙ ab ipis famulis qb⁹ plurimū indigemus ꝑpter ancillares adminiſtratiōes maxime offēdimur & indignāur erga illos qa oportet nos hēre ad illos multa colloq̄a & diu conuerſari cū illis. Quare ſi inter dominos & filios quos hn̄t ita ſubiectos propter diuturnā cōuerſationē tot litigia oriūt̃ quāto magis orirēt̃ inter ciues quorū unus alteri ſubeſſe nō uellet ſi haberēt hereditatē cōmunē & ſi oporteret eos ualde ad inuicē cōuerſari. ℭ Tertia uia ſumit̃ ex parte iparitatis ciuiū. nā ſi omnibus ciuib⁹ eēnt hereditates cōes qa ualde difficile eſſet & ualde ſumptuoſum tantā multitudinem extraneorū quærere qui poſſent tantā terram colere: expediret ciuitati ſic diuidi ut aliqui ciuium terram colerent. Aliqui uero inſiſterent circa cuſtodiā ciuitatis q̄ & ſocrates cōcedebat: Cū ergo cuſtodes ciuitatis nobiliores ſint agricolis tāq̄ meliores & nobiliores eſtimarent ſe plus eē accepturos de fructibus poſſeſſionū q̄ illi. Inſurgeret igitur diſſenſio inter eos quia agricolæ magis laborātes circa poſſeſſiōnes minus de fructibus capent. Cōſiderata ergo infirmitate hoīum & diligenter uiſo. ꝙ cōiter populus a uia pfecta deuiant expedit ciuitati ne inter ciues oriāt̃ diſſenſiones & iurgia nō ſic eē poſſeſſiōes cōmunes ut ſocrates ſtatuebat. Via āt phi ſi cōſideret̃ modus & ſtatus hominū eſt expeditior ciuitati. Ait. n. poſſeſſiones & res ciuiū debere eē ꝓprias & cōmunes. ꝓprias quidē quantū ad dn̄ium: cōmunes uero ꝑpter uirtutē liberalitatis. ℭ Diligenter igit̃ inſpecta humana conditione ꝑut cōiter populus obſeruatiuus eſt legum & laudabilium ordinationū expedit cuilibet hr̄e res poſſeſſiones ꝓprias quantum ad dn̄iū. nā qlibet dn̄ans bonis ꝓpriis adhibebit debitam diligentiā circa illa. expedit āt talia eſſe cōmunia ſcd̄m liberalitatē. quia ciues inter ſe debent liberales eē cōicando ſibi inuicem propria bona: Vnde & apud lacedæmones ut recitat̃ ſcd̄o poli. tanta erat liberalitas ꝙ licet quilibet haberet ꝓpria bona quantū ad dn̄ium tn̄ propter liberalitatē quātum ad uſum erant illis ciuib⁹ cōmunes ſerui. equi. canes. Quilibet .n. ciuiū cū indigebat abſq; alia requiſitiōe utebatur alterius equis canibus & ſeruis.

ℭ Quod reges & principes non debent diſponere ciuitatē ſic ꝙ mulieres ordinent̃ ad opa bellica ut ſocrates ſtatuebat. Ca. xii.

e T in præcedentibus dicebat̃ ſocrates ſtatuit mulieres inſtruẽdas eẽ ad opa bellica & debere bellare ſicut & ueri aſſumẽs exẽplũ ex beſtiis ex quibus tã mares q̃ fœmiæ bellãt. Sed qa reges & pricipes & uniuerſaliter illi quorũ eſt ciuitatẽ diſpõere nõ debeãt ordinare mulieres ad opa bellica: ſed uiros triplici uia uẽari poſſumus ſcd̃m tria q̃ reqrũt̃ ad bellũ. Hoĩes .n. bellatores decet eẽ mẽte cautos & puidos corde uiriles & animoſos corpore robuſtos & fortes. Cautela.n. & puidẽtia eſt neceſſaria in bellis. nã aliqñ pp̃ter cautelas adhibitas plus ſupãt̃ hoſtes ex ſagacitate q̃ ex fortitudine. Pauci.n. bellatores ſi ſint ſagaces & induſtres ſupant multos nõ fortitudine: ſed prudẽtia. Mulieres ergo qa hñt conſilium inualidũ & ab uſu rationis deficiunt non ſunt ita induſtres & puidæ ſicut uiri nõ ſunt ordinandæ ad opa bellica. Nã in bellis magna cautela eſt. Adhibenda ẽt induſtria qa ſcd̃m uegeciũ in de re militari ſi alia male acta recuperari pñt caſus tñ bellorum irremediabiles ſunt ex ipſa igitur induſtria quæ reqrit̃ in bellantibus arguere poſſumus mulieres inſtruendas non eſſe ad opera bellica. ℂ Secunda uia ad inueſtigandum hoc idẽ ſumit̃ ex uirilitate & animoſitate q̃ reqritur in bellantibus. unã ut dicit̃ tertio ethi. finis & terminus omĩnũ terribiliũ eſt mors Opa ergo bellica quæ reqrũt hominẽ impauidũ & animoſũ eo q bellantes opponant ſe periculis mortis. Mulieres ãt cõiter ſunt pauidæ & inuiriles quod cõtingit eis tam ex fragilitate corporis q̃ ex frigiditate complexionis. nam ut dicebatur ſupra frigiditas uiam timori præparat. Frigidi.n. eſt conſtringere & retrahere. Animoſi uero & uirilis eſt ad alia ſe extẽdere. Calor.n. reddit habentẽ animoſũ & uirilẽ. Frigiditas uero timidũ & puſillanimũ. Quare mulieres q̃ ſunt pauidæ & puſillanimes ad opa bellica deſtinari nõ debẽt. In bellis.n. melius pauidos expellere q̃ eos in ſocietate habere. nã cum humanũ ſit timeř mortẽ. Viriles ẽt & animoſi trepidãt uidentes timidos trepidare. ne igit̃ reddantur bellantes puſillanimes quos conſtat eſſe timidos oportet ab exercitu expelli. ℂ Tertia uia ſumit̃ ex parte fortitudinis corporalis. nã cũ bellantes oporteat diu ſuſtinere armorũ pondera & dare magnos ictus expedit eos hẽre magnos humeros & renes ad ſuſtinendũ armorũ grauedinẽ & hẽre fortia brachia ad faciendũ pcuſſiões fortes. Mulieres igit̃ eo q hñt carnes molles & deficiunt a fortitudĩe corporali ad opa bellica ordinari nõ debent. Rõ autẽ quæ mouit ſocratẽ ad hoc ponendum ſumpta a ſimilitudine beſtiarũ inſufficiens eſt. qa ſm phm. 2. poli. beſtiis nihil obtinet yconomice nec participãt rõne hoĩs. ergo ſcd̃m debitã yconomicã & ſcd̃m debitã diſpenſationẽ ordĩare domũ & ciuitatẽ quare in his in quibus beſtiæ præter rõnem agunt eas ſequi nõ debent.

ℂ Quod reges & principes nõ ſic debent diſpõere ciuitatem ut ſemper idem in eiſdẽ magiſtratibus præponantur. Ca. xiii.

d ICEBAT ſocrates ſemper eoſdẽ debere eſſe pricipes in ciuitate loquebatur enim de principatu prout ſumit̃ p quolibet dominio uel pro quolibet magiſtratu ſiue pro qualibet præpoſitura. Poſſumus autem triplici uia oſtẽdere q non ſit expediens ciuitati ſemper præponere eoſdem in eiſdem magiſtratus. Prima uia ſumit̃ ex parte regiæ maieſtatis ul̃ cuiuſcũq; alterius cuius eſt tales dignitates tribueř. Secunda ex parte ipſorum præpoſitorum. & tertia ex parte ciuium. ℂ Prima uia ſic patet. nam ut dicitur. 5. ethi. principatus uirum oſtẽdit. Prius enim q̃ aſſumant̃ hoĩes ad aliquam dignitatem non ſic manifeſtat̃ eorum bonitas & malicia. nã qa pſona priuata nõ ſic poteſt iuſtificare ut publica. & habẽs poteſtatẽ. & qa nõ tot oculi reſpiciũt pſonam priuatã q̃ publicam non ſcitur qualis ſit uir donec eſt perſona priuata nõ habens ptãtẽ ſicut cognoſcit̃ poſtq̃ ad aliquã ppoſiturã

uel ad aliquē magiſtratū aſſumit᷑. quare cū
deceat regiā maieſtatē & uniuerſaliter oēm
ciuē cuius eſt magiſtratus & ꝓpoſituras tri-
buere cognoſcere q̄les ꝑficiant ꝓpoſitos &
magiſtros. Si principatus & magiſtratus &
uniuaſaliter q̄libet ꝓpoſitura uirū oñdit &
mãifeſtat expedit tribuentē ꝓpoſituras &
magiſtratus ſup ciues prius expiri q̄les ſint
quos ꝑfecit in ꝓpoſitos uel magiſtros & po
tea expimēto aſſūto debet eo in dictis offi-
ciis affirmar. uel ad maiora aſſūere ꝓut ei ui
debit᷑ melius expedire. ¶ Scda uia ad inue-
ſtigādū hoc idē ſumit᷑ ex parte ipoꝝ ꝓpoſi
torū nā multa mala & multas iniuſtitias cō
mitterēt ꝓpoſiti ciuitatū ſi ſcirēt ſe eē perpe
tue tales a qbus cauerēt ſi cōſiderarēt ſe eſſe
ab hm̄oi officio remouēdos. ¶ Tertia uia
ſumit᷑ ex parte ipſorum ciuiū quibus huiuſ-
modi præpoſiti præponunt᷑. Nam ſicut me
dici nō eſt cōſiliari de ſãitate. ſed eius eſt in-
tendere ſanitatē tanquā finē. Sic eius cuius
eſt ciuitatem ordinare non eſt conſiliari de
pace & de concordia ciuiū. Nam ut dicit᷑. 3.
ethi. conſiliū nō de fine: ſed de his quæ ſūt
ad finē. pacem & concordiam ciuiū debet
intendere rector ciuitatis tanq̄ finē. Sic er-
go diſponenda eſt ciuitas ut conſeruet᷑ in pa
ce. & ut ibi ſeductiones nō inſurgant. Muta
re autem aliqñ magiſtratus & prĩcipatus &
diſtribuere eos diuerſis perſonis ut innuit
phūs. 2. pol. uidet᷑ facere ad q̄etū & pacificū
ſtatū ciuium. Nā ſi ſpretis aliis ſemper iidē
in magiſtratibus & præpoſituris præficiāt᷑.
Alii uidentes ſe eſſe deſpectos ad ſeditionē
confugiunt. & ciuitatem turbant. Hanc āt
tertiā rationem improbantem ordinationē
ſocraticam tangit phūs. 2. poli. cum ait ꝙ ſo
crates ſemper facit eoſdē prĩcipes quod eſt
ſeditionis cā apud nullam dignitatem poſ-
ſidentes. Videntes. n. nullam dignitatē poſ
ſidere ſi contingat eos eſſe uiriles & animo
ſos ſeditiones mouent.

¶ Quod non ſic ordinanda eſt ciuitas ſi-
cut ſocrates ſtatuebat. Capitulum. xiiii.

Quia credimus phōs determinan
tes de politiciis & de ordĩe ciuium
nō ſine rōne locutos fuiſſe. Iō bñ
ſe habet eorū opiniones tractare. non oſtē
tationis cauſa. ſed quia hoc requirit præſens
methodus quā ĩtēdimus tradere de regimi
ne ciuitatis & regni. Viſo. n. quid circa hoc
ſenſerūt phi & pertractatis eoꝝ opiniōibus
clarius apparebit quid circa huiuſmodi regi
men ſit cenſendū. quare cum patefactum ſit
in ꝑcedentibus nō expedire ciuitati poſſeſ-
ſiones. uxores & filios eē cōmunes ut ſocra
tes ſtatuebat. nec eē decens mulieres ordina
ri ad opera belica. nec eē utile eoſdē ſemper
in eiſdē magiſtratibus præfici ut ſocrates ſta
tuiſſe uidebat᷑. Reſtat ergo exequi de iuſſio
ne & ordine ciuitatis quā ſocrates ordĩauit.
Dicebat enim ſocrates ut ſupra tãgebam ci
uitatē. v. in ſe debere habere uidelicet princi
pē. conſiliarios. bellatores. artifices. & agri
colas. Volebat. n. bellantes eſſe partem ciui
tatis diſtinctā ab aliis ciuibus. numerum au-
tem bellantiū ſtatuebat dicens in qualibet ci
uitate debere eſſe ad plus. v. milia ad minus
mille. Huiuſmodi autē ſtatutum quantū ad
bellatores tripliciter improbari pōt ſ᷑m tria
quæ de ipſis bellantibus ſocrates ſtatuebat.
Prima. n. dicebat eos eſſe alios & diſtinctos
ab aliis ciuibus. Secūdo ſtatuebat magnam
multitudinem bellatorum. Tertio ponebat
eos in quodā determinato numero. ¶ Prĩa
uia ſic patet nam ſemper bonuꝫ cōe præpō-
nendum eſt bono priuato. Naturale. n. eſt
partē ſe exponere periculo ꝓ toto. ut bra-
chiū ſtatī exponit ſe periculo ꝓ defenſione
corporis. Præter ergo ordinē naturalē agit
q̄libet ciuis ſi nō expōat ſe piculo ꝓ defēſio
ne patriæ. Nō ergo ſic ſeparādi ſūt bellato
res ab artificibꝰ & ab aliis ciuibꝰ ꝙ ciues alii
ꝓ defēſiōe patriæ bellare nō oporteat meli-
ūs. Eſt ergo dicere ī ciuitate tot eē bellatores
& defēſores patriæ quot ſūt ibi ciues uolen
tes portare arma q̄ ſeperare bellatores ab ali
is ciuibus. ¶ Scda uia ſic patet. nā cōſtitue-

re tātam multitudine bellatorum in q̄libet ciuitate ut. v. milia. uel etiā mille eſſet ualde difficile & oneroſū ipſis ciuib⁹. oneroſū. n. & difficile eſſet ciuibus unius ciuitatis ſuſtē tare mille uiros in ſtipendiis cōmunib⁹ quorum nullum eſſet aliud officiū niſi bellar̄ cū adeſſet oportunitas: & oneroſius & q̄ſi omnino iportabile eſſet ſuſtentare ſic. v. milia. oporteret enim ciuitatē illā habere poſſeſſiones quaſi ad uotū ut poſſet ex commūib⁹ ſumptibus tantā multitudinē paſcere. ꝓpter quod phūs. ii. poli. repræhēdens ſocratē de huiuſmodi ordīe ciuitatis ait ꝙ oportet ciuitatem illā ſic īſtitutam eſſe in regione babilonica ubi forte pp magnitudinē deſertorū eſt magnū ſpacium terrarum ex quo poſſet magna multitudo paſci. Difficile ē enim ut phūs inuit præter ipſos ciues & p̄ter mulieres filios & liberos paſcere tātā multitudinē bellatorū. ¶ Tertio delinquebat ſocrates i ordinando ciuitatem in cōſtituēdo determinatū numerum bellatorum. nam ſm phūm ii. polli. uolēs poner̄ leges uel facere ordinationē aliquā in ciuitate ad tria debet reſpicere ſcilicet ad hōines ad regionē & ad loca uicia. Si qs ergo uellet p̄ter ciues ſtatuere aliquos bellatores uiuētes ex communib⁹ fructib⁹ ciuitatis ad tria deberet reſpicere uidelicet ad ciues. nā ſi ciues ipſi eſſent puſillanimes & iutiles ad bellū idigeret maiori copia bellatorē ſic ſe habētiū. ¶ Secūdo inſpiciēdū eſſet ad regionem nā quanto ciuitas illa maiori regiōe & maiori terrarū ſpacio potiretur tanto ſuſtētare poſſet maiorem numerū bellantium. ¶ Tertio aſpiciendum eſſet ād loca uicina. ut utrū ciuitas illa haberet circa ſe uicinos amicos uel inimicos puſillanimes uel uiriles. nam uariatis conditionibus uicinorū oportet aliter & aliter determiare de conditionibus bellātium. quare cum ars & ſciētia non poſſit eſſe circa particularia ſignata. Volēs tradere artem de regimine ciuitatū non poteſt ſtatuere determinatū numerum bellatorū. ſed talia relinquenda ſūt iudicio prudentis rectoris: conſiderātis condition em ciuium modum regionis & circūſtantias uicinorum.

¶ Q ūo poſitio ſocratis circa regimen ciuitatis trahi poſſit ad bonū itellectū. Capi. xv.

ARRABATVR autem ſupra ꝙ ſocrates & diſcipulus ei⁹ plato dixerūt ciuitatem ſic eſſe regendā & gubernādā ut ciuib⁹ cōmūes eſſēt uxores & filii & poſſeſſiones: ꝙ ſi itelligit̄ ut uerba ſonāt ſtar̄ nō poteſt ut ē p habita māifeſtū q̄ quia mod⁹ fuit platonicorū methaphorice loq: quē modum loquēdi forte ipſe ſocrates habebat cū plato eius diſcipulus fuiſſet. Si uolumus non ut uerba ſonāt itelligere dicta ſocratica: ſaluare poterimus poſitionē ei⁹ oīa enim eſſe ciuibus cōmunia ſcdm rei ueritatē nō poſſibile neq; utile: tñ ſcdm amorem & dilectionē debet ibi ſaluari cōmūitas. ſicut n. q̄libet ciuis debet diligere ciues alios ſicut ſeipſū: ſic debēt diliger̄ uxores filios & poſſeſſiōes aliorū ſicut & ꝓprias: hoc ergo modo ciuibus omnia debēt eſſe cōmūia ut quilibet intendat bonū cōmune & bonū omnium: & ſit ſollicit⁹ cū adeſt facultas de rebus aliorum ac ſi eſſēt ſuæ. In uxoribus autem & filiis debet reſeruari cōmunitas quātum ad amorem: ſed i poſſeſſionibus nō ſolū debet reſeruari cōmunitas quātū ad amorem ut ꝙ omnes ciues cōmuniter bonū diligant uni⁹ cuiuſq; ciuis: ſed etiam quantū ad cōmunitatē & liberalitatē: quia quilibet ciuis debet aliis ciuib⁹ ut dictat ratio bona ſua cōmunicare. Saluauimus igitur dictū ſocraticū q̄ntum ad communitatē ciuiū: ſic etiam ſaluare poſſumus dictum eius quantū ad unitatē ciuitatis: nam cū dixit ciuitatē debere eē maxime unā, forte nō intellexit de unitate habitationis ut ꝙ omnes ciues habitare deberent in una domo: ita ꝙ in ciuitate non eſſēt plures domus uel plures uici: nec de unitate artificum: ut ꝙ non eſſēt i ciuitate diuerſæ artes uel diuerſi artifices: nec de unitate eorū quæ requiruntur ad ſufficientiam uitæ: ut ꝙ non

eſſent in ciuitate plura & diuerſa prout req̄rit indigentia uitæ. Sed forte unitatē hm̄ō i ad amorē & dilectionē referre uolebat: ut ꝙ tūc eſſet ciuitas optima: quādo ciues ſe amādo & diligēdo maxime unirētur ſic ergo expoſita mēte ſocratis de cōmunitate rerū & de unitate ciuium. Verū eſt ꝙ ipſe opinabatur ꝙ in ciuitate eſſet maxima pax: & nō orirētur ibi litigia: nam ꝓprius amoris effect⁹ eſſe uidetur pax & concordia: qđ uero ſocrates addebat de mulierib⁹: ꝙ ordinādæ eēnt ad opera bellica ſaluari poteſt non intelligēdo hoc ſimpliciter ſed in caſu. Poſſet eni caſus cōtigere ꝙ & mulieres bellare oporteret multociens autē circa partes italiæ hoc cōtigit ꝙ uiris deſerētibus ciuitatem & euntibus in exercitū ſuper ciuitatem aliquā dum uiri etiam ī exercitu exiſterent inuaſa eſt eorū ciuitas ab hoſtib⁹ ꝓpter qđ oportuit & mulieres ꝓpter penuriā ciuium defendere ciuitatem. ꝙ aūt ulterius addebat ꝙ ſēper oportet eoſdē in magiſtratib⁹ perferri. ut ꝙ ſemper debent eſſe idē ꝓpoſiti & balini: forte ſic debet ītelligi ut ſemper principentur idem. i. ornati eiſdem uirtutibus. ꝙ autem ciuitatē diuidebat ī agricolas artifices & bellatores. uolens ciuitatē ad minus mille cōtinere bellatores. forte p bellatores intendebat nobiles quorum non eſt manibus operari. cū eni ī ciuitate quidam manibus operentur ut colētes terram & artifices quidam uero non ut nobiles hii uidelicet nobiles potiſſime debēt defēdere patriā. & eorū maxīe eſt uacare circa armorum īduſtriam uolebat ergo ſocrates polliciā aliquam non debere nomīari ciuitatē niſi ſaltem contineret mille nobiles quos p quādā excellētiā uocabat bellatores.

¶ Quod philoſophus felleas ſtatuit ciuitatem ordinatam eſſe. Capitulum. xvi.

PRAETER ſocratē & platonē quidā ali⁹ noīe felleas ut narrat phūs ſcdo polli ītromiſit ſe de ordīe ciuitatis ſtatuēs qūo poſſet optīe pollicia ordinari. Dicebat aūt ꝙ īter cætera quæ debet intēdere legis lator & rector polliciæ ē. quō ciues habeāt poſſeſſiones æquatas. Volebat enim tūc eſſe ciuitatem optime ordinatā ſi nulll⁹ ciuiū haberet plures reddit⁹ uel maiores poſſeſſiones q̄ alter qđ ut dicebat a principio quādo ciuitas conſtituitur faciliter fieri poterat quia uiſo numero ciuium & cōputata multitudine camporū de facili rector ciuitatis poſſet diuidere æqualiter poſſeſſiōes illas inter ciues. Sed ciuitate iam conſtituta & ciuibus iam habētibus poſſeſſiones inæq̄les difficilius erat hoc ad æqualitatē reducer̄. Statuit eni felleas ciuitatis rectorē hoc mō reducere hanc inæqualitatē ad æqualitatem medātibus dotibus. ſtatuendo ꝙ pauperes contrahant cū diuitibus: & in contrahendo accipiāt dotes & nō dent. pauperes ergo accipiendo magnas dotes a diuitib⁹ potuerūt æquari eis in poſſiſſionibus. Potuit autē felleas triplici uia moueri ad hoc ſtatuendum. Primo quidē moueri potuit ut ceſſarent litigia. Secūdo ut remouerētur iniuriæ & cōtumeliæ. Tertio ex his quæ uidebat ī polliciis aliis. ¶ Prima uia ſic patet nā ciues ualde litigāt pro poſſeſſionibus, ſunt enim cōmuniter nimis cupidi ad habendū reddit⁹ & poſſeſſiōes. Unde & propter hoc multa litigia orirūtur. quare ſi ciues haberēt poſſeſſiones æquales & ſcirēt ſe nō poſſe excedere ſuos cōciues ī poſſeſſiōib⁹ fruſtra propter hoc inſurgerent lites & placita. nā dato ꝙ alter litigantium cauſam obtinet non multū ex hoc gaudere poſſet. quia oporteret ipſū per dationem dotium æquari ī poſſeſſionibus aliis ciuibus. Sic etiam perdēs placitum nō multum admitteret quia accipiēdo dotes æquaretur aliis ī diuitiis. Viderentur ergo omnino ceſſare placita ſi ciues haberēt poſſeſſiones æquatas. ¶ Secūda uia ſumitur ut tollātur de ciuitate iniuriæ & contūeliæ. nā ex eo ꝙ ciues libenter ſi poſſeſſiōes appropriāt dicētes hoc ē meū ñ ſolū īſurgūt lites & placita ſed etiā iniuriæ & cōtumeliæ. nā pro acqrēdis poſſeſſionibus inferūt ſibi ciues iniurias &

rias &

rias & contumelias in perſonis propriis ſi ũt autẽ in ciuitate furta rapinæ & homicidia ꝑpter cupiditatẽ poſſidendi diuitias. quare ſi ciues nõ poſſẽt ſe excellere in poſſeſſiõib⁹ & haberẽt æquales diuitias ut uidet̃ omnia hæc ceſſarẽt. ¶ Tertia uia ſumitur ex his q̃ uidebat in ciuitatib⁹ aliis. nam ĩ multis polliciis bene ordĩatis magna cura fuit legiſlatoribus de poſſeſſionibus ciuium. Ideo felleas forte motus ex his quæ uidebat ĩ polliciis aliis ſtatuit potiſſime curandam eſſe de poſſeſſionibus ciuium. uolens eos æquatas poſſeſſiones habere.

¶ Q đ nõ oportet poſſeſſiones ĩ ciuitate eſſe æquatas ut felleas ſtatuebat. Capitu. xvii.

Si cõſiderentur dicta phi. ii. politi. quãtũ ad præſẽs ſpectat poſſumus triplici uia uẽari ꝙ nõ oportet poſſeſſiones æquatas eſſe ut felleas ſtatuebat. Prima uia ſumit̃ ex parte procreationis filiorum. Scđa ex parte iniuriarum. Tertia ex parte uirtutum quas decẽs eſt habere ciues. ¶ Prima uia ſic patet nã ad rectũ regimen ciuitatis nõ poteſt imponi lex ut ciues habeant poſſeſſiones æquatas niſi ſtatuat̃ ꝙ habeãt æquales filios. fruſtra enim ponitur lex quæ conſeruari nõ poteſt. nã ſ̃m phũm. iiii. polli. non ſolũ debet eſſe cura ꝙ leges inſtituãtur ſed etiam ꝙ legibus obediatur & ꝗđ leges obſeruẽtur. quare ſi ſinguli ciues poſſeſſiones æquatas habeãt & unus habeat pluꝛes filios q̃ alter ſuccedentibus filiis in hereditates parentũ ſoluta erit lex felleæ. quare non habebãt poſſeſſiones æquales. cũ ergo quanto aliquid ĩ plures partes diuiditur tãto min⁹ percipiat unuſquiſqꝫ de illo. eſſe nõ poteſt quod ſẽper ciues habeãt poſſeſſiones æquatas niſi totidẽ filii procedant ab uno ciuiũ quot procedunt ab alio ſed quia aliqua cõnubia ſũt omnĩo ſterilia: aliqua uero ſunt fæcũdiora q̃ alia. non eſt poſſibile ſtatuere ĩ ciuitate omnes ciues habere æqualẽ numerꝰ filiorũ propter quod ex parte procreationis prolis manifeſte oſtenditur prædictam legẽ non eſſe congruentẽ eo ꝙ congrue obſeruari nõ poſſit. ¶ Secũda uia ſumitur ex parte iniuriarũ quæ poſſunt in ciuitate cõſurgere quas legiſlator ſummo ſtudio cauer̃ debet. ſpectat enĩ ad pñcipem omnem curam hr̃e ne ciues ſint inſolẽtes & ne ſibi inuicẽ iniurias inferãt. ſed ſi ĩ ciuitate ſtatuitur paupes æquari diuitibus ĩ poſſeſſionibus accipiẽdo magnas dotes ab eis & non dãdo dotes illis contigit multotiẽs diuites fieri pauperes & econuerſo. Nam ſi diuites aliqui plures habẽt filios q̃ pauperes diuiditur poſſeſſio diuitum in plures partes q̃ pauperũ: & filii diuitum pauperiores erunt q̃ filii pauperum. Ex hoc autem dupliciter cõtingẽt iniuriæ & iurgia in ciuitate. Primo quia pauperes cum ditãtur neſciũt fortunas ferre ut plane oſtẽdit phũs. ii. reth. Iniuriabuntur ergo aliis. filii enĩ pauperum inflati eo ꝙ uideant ſe plus aliis in diuitiis habũdare iniuſtificabunt in eos & fiẽt iniuriæ ĩ ciuitate. ¶ Rurſus huiuſmodi iniuriæ & contumeliæ orient̃ ĩter ciues non ſolũ ex parte filiorum pauperũ ſed etiam ex parte filiorũ diuitum. quia ut dicitur. ii. polli. opus eſt ad pacẽ ciuitatis filios diuitum non eſſe inſolẽtes. quare cũ filii diuitũ ut plurimũ ſint magnanimi & magni cordis ſi uideant ſe eſſe deſpectos & pauperes exaltatos nõ ualentes ſe continere fient inſolẽtes & turbabũt alios. ¶ Tertia uia ad oſtẽdendũ legem felleæ non eſſe decẽtem de æquatione poſſeſſionũ. ſumitur ex parte uirtutũ quas decet habere ciues: decet enim ipſos eſſe liberales & temperatos: nõ ego bene dictũ eſt ꝙ ad bonum regimen ciuitatis ſufficit ciues habere poſſeſſiões æquatas niſi aliquid determinet̃ de quantitate poſſeſſionũ illarũ. poſſẽt enim ciues adeo modicas poſſeſſiones habere ꝙ oporteret eos ita parce uiuere ꝙ opera liberalitatis de facili exercer̃ non ualerent. Rurſus habendo poſſeſſiones æquatas poſſent ita habũdare in eis & adeo delicioſe uiuere quod non contingeret ipſos temperatos eſſe.

¶Qd̄ pricipalis ītētio legiſlatoris debet eſſe circa repræſſionē cōcupiſcētiarū & non circa æqualitatem poſſeſſioūm ut Felleas or dinauit. Capitulum.xviii.

l EGES & pricipes & uniuerſaliter eos quorū ē leges ferre. decet ali/ q̄s leges ſtatuete circa poſſeſſiones ciuiū.nā & Solon q circa ferēdas leges dice bat᷑ perit⁹ & doct⁹ maltas ſtatuit poſſeſſio/ nes ciuiū. Sic etiā apud locros ut recitat phi loſophus.ii.polli.lex erat ꝙ ad hoc ut antiq̄ ſortes ſeruarēt᷑ illeſæ:nulli licebat poſſeſſio nes uēdere:niſi poſſet ſufficiēter ei oſtēdere aliꝙ magnū īfortūiū accidiſſe. Sūt eni mul ta determināda ī legibus circa poſſeſſiones: ſed nō expedit hoc lege ſtatui circa ipſas: ut ciues poſſeſſiones æquatas habeāt.nec intē/ tio legiſtatoris pricipalitēr eſſe debet circa poſſeſſiones: ſed principalius debet ītēdere repræſſionem concupiſcentiarum e qd ra/ dix malitiarum nō ſūt poſſeſſiones exterio res:ſed cōcupiſcētia:radix enim omniū ma lorum eſt cupiditas.Si ergo morbus magis curari debet ī radice & ī cauſa q̄ alibi magis debēt intendere rectores ciuium circa repri mendas concupiſcētias q̄ circa alia ut plane probat phūs.ii.polli.ſed de hoc īferi⁹ diffu ſius dicem⁹: meminimus tamē nos edidiſſe quēdam tractatū de differentia eth.& reth. & polli.ubi dicta ſupficialiter cōſiderata cō tradicere uidentur his quæ nūc diximus.ſed illa controuerſia īfra tolletur.ad præſēs au/ tē ſcire ſufficiat principalem intētionem le/ gis latoris non debere eſſe circa poſſeſſiōes exteriores mēſurandas. quod triplici uia ue nari poſſumus.Prima ſumit᷑ ex parte hono rum quos homines appetunt. Secūda ex p te delectationum quas inſequūt᷑.Tertia ex pte triſticiarum quas fugiunt. ¶Prima uia ſic patet credebat eīm felleas omnia iurgia ciuitatis īſurgere propter poſſeſſionē & do minium exteriorum rerum.& ſic opinādo fallebat᷑.quia & ſi pauperes homines eo ꝙ minus egeāt exteriori ſubſtantia ut plurimū litigāt propter exteriorum ſubſtantiam.per ſonæ tamē nobiles & gratioſæ magis turbā tur & indignāt᷑ ſi nō poſſit conſequi hono rem debitū & cōdignū.quare ſi ciuium qdā pſonæ ſunt pauperes:qdam gratioſæ & ho norabiles:ſpectat ad legiſlatorē nō ſolū ſta/ tuere ut poſſeſſiones debite ordinent᷑.Sed etiā ut honores decēter & iuſte diſtribuātur & tanto principalius debet hoc ītēdere cir/ ca honores:quanto litigia inter pſonas ho/ norabiles ſūt magis deteſtanda q̄ inter per ſonas alias. ¶Secunda uia ad inueſtigādū hoc idem ſumitur ex pte delectationū quas homines ut plurimū īſecūtur: non enim ho mines ſolum iniuſtificant & iniurias īferūt ī res exteriores propter auariciam:ſic etiam iniuriātur in filias & in uxores ciuium ptop ter delectationem & ītemperātiā. ¶Decet ergo reges & pricipes non omnes leges fer re circa poſſeſſiones mēſurandas ut ꝙ quili/ bet quod ſuū eſt poſſideat.ſed multa ordina re decet circa paſſiones reprimendas.Ne ci/ ues ſint intemperati & iniurientur ī uxores & in filias aliorum:Immo tāto magis ſollici tari debent circa hoc q̄ circa illud quāto uxo res & filiæ ſūt quid magis coniunctum q̄ ex/ teriores ſubſtātiæ.¶Tertia ſumitur ex par/ te triſticiarum quas homines pro uiribus fu giunt:uolūt homines gaudere delectationi bus abſq̄ triſticiis. Ideo iniuriantur aliis ī ſe non ſolum propter ſupplendam indigētiā ut propter tollēdam famen & repellēdū fri gus. Sed qa extiant alios poſſe eorū delecta tiōibus īpedire: uel qa exiſtimāt eis poſſe tri ſticiā inferre nō eni ſolū propter poſſeſſiōes ſūt īſtituēdæ leges ut ſtatuebat felleas: ſed & pp alia ut ē p habita ſufficiēter expræſſum.

¶Qualis fuit pollicia ypodinii & qd ypo donius philoſophus ſtatuit circa regimen ci uitatis. Capitulum.xix.

p RAETER ſocratē & felleā fuit qdā alius phūs noīe ypodoni⁹ in tromittēs ſe de regimine ciuitatis ſtatuēs multa pertinētia ad regimē ciuium.

Videtur autē quaſi ad. 6. reduci quæ ſtatue bat circa regimen. Primo enim ſtatuit quæ dam pertinentia ad multitudinē & diſtidi onē ciuium. Secundo determinat de diſtin ctionibus ciuium. Tertio de diſtinctionē iu diciorum. Quarto de diſtictiōe iudicātiū. Quinto de modo iudicādi. Sexto & ultio ſtatuit quaſdā leges tāgētes diuerſa gña pſo narū. ypodonius autē ſtatuēs ſuā polliciam ¶ Primo itromiſit ſe de multitudine & di ſtictione ciuiū dicens ꝙ optima q̄titas ciuiū eſt circa decē milia uirorū. hanc autē q̄titatē diſtixit in tres ptes: uidelicet in bellatores ar tifices & agricolas. Volebat autē bellatores debere habere arma & non terrā. Agricolas uero terrā ſed nō arma. Artifices qdem nec terrā nec arma. Videt̄. n. hō q̄tū ad pñs ſpe ctat trib⁹ idigere uidelicet uictu potu & ci bo ꝑter calorē naturalē cōſumētē hmōi ra dicale. Secūdo idiget domo & ueſtitu & ali is artificis pp intēperiē aeris. Tertio idiget deſēſiōe ꝑpter hoſtes extriſecos: & ꝑpter ſeditiones & litigia q̄ poſſūt i ciuitate cōtige re ad hoc. n. deſeruiūt prædicta tria gña ui rorū. Quia q̄tū ad uictū ſatiſfaciūt agrico læ ut itelligam⁹ p agricolas oēs colētes ter ras & uineas & uniuerſaliter oēs paſtores aia liū: ſed q̄tū ad domos & ueſtiméta & alia ar tificia ſatiſfaciūt artifices q̄tū uero ad deſē ſionē deſeruiūt bellarores ſic ergo deteriauit dict⁹ phūs de multitudie & de diſtictōe ci uiū. ¶ Secūdo itromiſit ſe & deteriauit de diſtictiōe poſſeſſionū diuidēs totā regionē .i. totū territoriū ciuitatis i tres ptes uidelicet i ptē ſacrā cōmunē & ꝑpriā ptē ſacram attri buebat cultui diuino: cōmunē bellatoribus ꝑpriā agricolis. Dicebat autē tūc territoriū ciuitatis optime diuiſum eſſe ſi ps tribueretur miniſtris in tēplis diuinis q̄ appellabat ſacrā ps uero bellatorib⁹ q̄ appellabat cōmunē eo ꝙ bellatores cōmuni bono ut deſēſioni pa triæ uacare debeāt: ps uero eſſet ꝑpria ipſis agricolis artificibus quidem nullam partem tribuebat territorii eo quod ex arte ſufficien ter uiuere poſſent. nec etiam bellatoribus tri buebat territoriū tāquā propriū ſed ſolū tri buebat eis arma dicebat autem debere eſſe a liquod territoriū cōmūe de quo bellatores uiuerēt quaſi de cōmuni errario. ¶ Tertio intromiſit ſe de diſtinctione iudiciorū dice bat autē omnia iudicia debere eſſe de tribus ſm quod de tribus litigāt ciues: uidelicet de nocumēto iniuria & morte. quicunq̧ enī in iuſtificat i alium uel iniuſtificat in res nocen do & damnificādo ipſū. uel i pſonā & hoc dupliciter. uel dehonorādo eā faciēdo ei op probria & uituperia uel offēdēdo ipſam fa ciēdo ei percuſſiones & uulnera. Iniuſtifica tiones autem quātum ad res appellabat no cumētum. ſed iniuſtificationem quantū ad honorationē pſonæ uocabat iniuriam. offē ſionem quidē ipſius perſone quantū ad per cuſſiōes & ulnera noiabat mortem qa talia ad mortē ordināt̄ur eo ꝙ omnis paſſio ma gis facta abiiciat a ſubſtātia. ¶ Quarto itro miſit ſe de diſtictiōe iudicantiū. dicebat enī debeṙ eſſe duo genera iudicātiū & duplex p̄ toriū. unum ordinarium in quo diſcuteren tur cauſæ. Et aliud principale ad quod redu cerētur appellationes. uolebat quidem prin cipale prætoriū ut narrat philoſophus ſcđo polli. debere eſſe ex ſēibus electis. ut ſi cauſæ male iudicatæ fuerūt in prætorio ordinario ſenes illi electi & bōi teſtimonii rectificāt ip ſas. ¶ Quito itromiſit ſe de modo iudican di uolebat enim i utriſq̧ prætoriis tam i pri cipali q̄ i ordinario iudicia fieri debere ſine collatione iudiciū inter ſe. Dicebat autem ꝙ audita cauſa quilibet iudex p ſe cogitaret, & poſtea i puſi laribus ſcriptam adduceret ſuā ſentētiam. ut ſi incuſatus ſimpliciter condē nādus eſſet. iudex ſimpliciter condemnatio nē ſcriberet. Si uero ſimpliciter abſoluēdus pugillares portaret uacuos. ſed ſi aliquomō cōdemnandus & aliquo abſoluēdus p ſcrip turā determinaret illud. Philoſophus autem ſcđo polli. ubi poſitionē dicti phi narrat aſ ſignat quare ypodoni⁹ ſic ſtatuit credebat q

dem ꝙ ſi iudices iuramento eſſent aſtricti ut dicerēt ꝙ ſentirent forte degerarēt timēdo corā aliis dicere ꝙ ſentiunt. Ideo ordinauit ꝙ quilibet priuatim ſentētiam ſuam ſcriberet. ¶ Sexto ſtatuit quaſdam leges tāgētes diuerſa perſonarum genera. ſtatuit autē. iiii. hmōi leges. Quarū prima tāgebat ſapiētes Secūda bellatores. Tertia tātum populum Quarta pricipē. ¶ Quātū ad ſapiētes ſtatuit ꝙ quicūque inueniret aliquid ꝙ eſſet expediēs ciuitati ꝙ retribueret ei debitus honor. Quātū ad bellatores ordinauit ꝙ filii eorū q morerēt i bello facto ꝓ defenſione patriæ & ꝓ bono ciuitatis acciperēt cibum de errario publico. ¶ Tertio q̄tum ad totū populū ſtatuit ut totus populus uidelicet tā bellatores q̄ artifices & agricolæ cōuenirent ad electionē pricipis nolebat enim ut apparet ex dictis ſuis pricipē debere eſſe p hereditatem: ſed p electionē q̄ electionē toti populo attribuebat. ¶ Quarto q̄tum ad pricipem electum ſtatuit ut princeps pricipalē curam haberet de tribus uidelicet de rebus cōmunibꝰ de peregrinis & de orphāis: appellabat enim orphanos uniuerſaliter omnes perſonas imponētes nō ualentes per ſe ipſas ſua iura cōquirere. Spctat enim ad regem & principē q debet eſſe cuſtos iuſti: de rebꝰ communibus & etiam de peregrinis & perſonis impotentibus ſpecialem curam gerere eo ꝙ talibus alii de facili iniuriantur cum nō poſſint defendere iura ſua.

¶ Quæ & quot ſūt reprehenſibilia in his quæ ſtatuit ypodoniꝰ circa gubernationem ciuium. Capitulum. xx.

MVLTA bona cōſequimur ex opinionibus antiquorum phōrū eo ꝙ ipſi in ſuis dictis multa bona & uera dixerunt. Dato tamē ꝙ nihil ueri dixiſſent recitandæ tamen ſunt opiniones eorū & ſm ſententiam philoſophi. ii. methaphiſice debemus gratias reddere eis qui a ueritate deuiant & diſcordant ab opinionibus noſtris. excitant enim talia aliquando intellectum. mala quidem aliorum dicta multociens intellectum excitant ut recte iudicet. ypodonii ergo opinionem recitauimus. qa in ſua pollicia multas bonas ſententias promulgauit: aliqua tamē cōgrue ſtatuit. ¶ Poſſumus autem quantum ad præſens ſpectat ſequendo dicta philoſophi. ii. pol. increpare ypodonium quantum ad tria. Primo ad impoſſibilitatem ſtatutorum. Secūdo quantum ad modum quem ſtatuit in iudicando. Tertio quantū ad legem quam ſtatuit tāgētes diuerſa genera perſonarū. ¶ Primo enī dictus philoſophus defecit ſtatuendo īpoſſibilia. nā ſtatutum de diſtinctione ciuium ſtare non poterat cum ſtatuto de eletione principis. Si ciuitas ſdm ipſum diſtingui debeat in tres partes uidelicet in bellatores artifices & agricolas & ſoli bellatores habebāt arma ut poſſint ſeditiones & iurgia facta i ciuitate remouere: & patriam ab hoſtibus defēdere. Oportebat bellatores habere maiorē potentiā q̄ agricolæ & artifices ſimul ſūpti: & qa ſēper potētiores dominantur & homines libēter iniuſtificant cum poſſunt: hoc poſito artifices & agricolæ non haberent partē in pollicia. & bellatores nō ꝑmitterēt eos participare i electione pricipis: ſtatuere ergo ꝙ totus pupulus eligat principē. ſtare non poteſt cū ſtatuto de bellatoribus. ut ꝙ ipſi ſint potentiores aliis & ſint ſoli habentes arma. ¶ Secūdo deficiebat ypodonius quātū ad modū quem ſtatuit in iudicādo: uolebat enī iudices non debere cōferre i prætorio de ſententia ferenda: tamen ut ait phūs non negabat quī domi priuatim cōferre poſſint. hoc autē duplici uia improbari poteſt. Primo, qa ex iſto modo iudicandi ſeqtur maior peruerſio & maior degeratio iudiciū nam citius ꝑuertuntur iudices ſi poſſūt ſibi loqui in priuato q̄ ſi loquātur publice in prætorio. & ſi iurauerunt dicere ꝙ ſentiunt. citius degerabūt hoc modo q̄ aliter. Vnde & phūs innuit ꝙ i quibuſdam bonis polliciis ecōtrario ſtatuit q̄ ordinauerit ypodonius ubi ordinantur iudices

tur iudices poſſe loq ſibi inuicē publice nō tamē poſſe ad inuicem habere conſilium in priuato. Rurſus deficit dictus modus qa in aliqib⁹ iuditiis oꝫ collationē hr̄e ad iuicē ut ſi iudices diſcordarēt opteret collationē hr̄e ad inuicem quorum ſententia tenenda eēt.
❡ Tertio deficiebat dictus phūs quantū ad leges quas ſtatuit tangentes diuerſa pſona rū genera & ſpecialiter quātum ad legem q̄ ſtatuit erga ſapientes: nā ſi quicūqꝫ ſapiens inueniens aliqd expediens ciuitati deberet ex hoc debitū honorem accipere: conarent̄ ſapientes ad inueniendū nouas leges: & ad oſtendendū nouas leges inuentas eſſe profi cuas ciuitati: quare continue mutarentur le ges qđ eſt ualde in ciuitate periculoſum. qa leges aſſidue magnam efficatiam habent ex diuturnitate tēporis: quare ſi aſſidue inno uent̄ leges tolletur uirtus & efficatia ipſarū. ſtatutum igitur ypodonii de eo qui inuenit aliquid expediens ciuitati ut ait phūs ſupfi cialiter uiſū apparet bonū: tamē periculoſū. In his autem deficit ypodonius utrum autē defecerit in aliis: & utrum principatus debe at ire per electionem uel per hereditatem & utrū leges ſint innouandæ dato ꝙ aliquē de fectum cōtineant & alia quæ circa iſtā mate riā ſunt quærenda infra diffuſius tractabun tur ad præſens tn̄ ſufficiat hoc tetigiſſe de opinionibus phōrū: & in hoc terminet̄ pri ma pars huius tertii libri in quo agitur de re gimine ciuitatis & regni.

❡ Incipit ſecunda pars tertii libri de regimi ne principum in qua tractatur quomodo regenda eſt ciuitas aut regnum tpe pacis.

❡ Quō regēda ſit ciuitas tpe pacis & q̄ & quot cōſiderāda ſūt in tali regie. Ca.i.

P OSTQVAM auxiliāte deo cōpleuim⁹ primā par tē huius tertii libri p̄mittē do q̄dā ꝑambula ad ꝑpo ſitū & recitādo opinionē diuerſorū phōrū iſtituētiū policiam & tradentium artem de regimine ciuitatis & regni. Reſtat at nunc exequi de aliis duabus partibus. uidelicet de regimine regni & ciuitatis tēpore pacis & de hmōi re gimine tēpore belli. Sciendum igitur ꝙ tē pore belli defendēda eſt ciuitas per arma ſi cut tempore pacis gubernanda eſt per leges iuſtas & p conſuetudines approbatas. quæ uim legum obtinent. Vident̄ ergo ſic ſe ha bere arma ad tempus belli ſicut leges ad tē pus pacis. Viſo igitur tempore pacis guber nandā eē ciuitatem & regnum p leges iuſtas & cōſuetudīes approbatas de leui patere po teſt q̄ & quot cōſiderāda ſūt in tali regimīe. Videtur autem phūs.3.tangere.4.quæ cōſi deranda ſunt in regimine ciuitatis. Hæc āt ſunt princeps. conſiliū prætoriū & popul⁹. Poſſumus autem ex ipſis legibus quibus re genda eſt ciuitas tēpore pacis duplici uia in ueſtigare de prædictis.4.conſiderandum in regimine quo regenda eſt ciuitas tēpore pa cis. Prima uia ſumitur ex his quæ requirun tur ad legem. Secūda ex fine quo intendit̄ in ipa lege. ❡ Prima uia ſic patet nā ad hoc ꝙ per leges recta gubernatio habeat̄ quātū ad præſens ſpectat.4.requiruntur. Primo ut leges per ſapientiā ſint bn̄ inuētæ. Scdo ut per ciuilē potētiā ſint bn̄ cuſtoditæ. Tertio ut p leges inuentas & cuſtoditas acta ciuiū ſint recte iudicata. Quarto & ultio ut ꝑpter pacificum ſtatū populi quæ trahunt̄ in legi bus ſint debite obſeruata. Bn̄ aūt cuſtodire leges p ciuilē potentiā ſpectat ad principeꝫ. Vn̄ & phūs.5.ethi.ait ꝙ prīceps eē debet cu ſtos iuſti.i.iuſtarū legū & ſtatutorum. nam ſtatuta ipſa legalia leges quædam dici pn̄t bene quidem inuenire leges per ſapientiam ſpectat ad conſiliū. Decet.n.prīcipes adeo ſapientes conſiliarios hēre ut debite inueni re pn̄t quæ populus obſeruare debet. Bn̄ ue ro iudicare ſcdm leges inuentas per conſilia rios & cuſtoditas per principē ſpectat ad p̄ torium ſiue ad iudices. Ipſi.n. ſunt q ſcdm hmōi leges acta ciuiū iudicare debent. ſed bn̄ obſeruare leges ſpectat ad omnes ciues.

ſiue ad totũ populũ quare ſi conſiderent̃ q̃ requirunt̃ ad hoc ꝙ tempore pacis p leges bñ gubernetur ciuitas oportet in hmõi regimine de prædictis.4. cõſiderationẽ facere.

¶ Secũda uia ad inueſtigandũ hoc idem ſumitur ex fine qui in legibus intendit̃. Debet.n. intendere legiſlator ut per leges conſequamur cõferens & uitem⁹ nociuũ. faciamus iuſtũ & uitem⁹ iniuſtũ: & cõſequamur laudabile & fugiamus uituperabile. De cõferenti aũt & nociuo eſt cõſiliũ. de iuſto & iniuſto eſt prætoriũ: ſed de laudabili & uituperabili eſt exclamatio ſiue cõcionatio q̃ põt reſpicere totũ populũ. Populus.n.ad bene agendũ p leges maxĩe inducendus eſt eo ꝙ ĩpis legibus ꝑcipiunt̃ laudabilia & ꝓhibentur turpia. Volẽtẽ ergo determinare qualiter regenda ſit ciuitas tẽpore pacis. nõ ſolũ conſiderare debet: qualis debeat eẽ prĩceps cuius eſt leges ferre & cuſtodire. Sed ẽt quales debeant eẽ conſiliarii.quorũ eſt cognoſcere qd cõferens & qd nociuũ & quales debeãt eẽ iudices quorũ eſt iudicare quid iuſtũ & quid iniuſtũ & qualis debeat eẽ populus qui inducendus eſt ut ſequat̃ pulchrũ & laudabile & fugiat uitupabile & turpe. De omnibus ergo his.4.uidelicet de principatu.cõſilio prætorio & populo breuiter ut ad propoſitũ ſpectat dicemus. In hac ſecunda parte huius tertii libri primo tamẽ dicemus de ipſo principatu.

¶ Quot ſunt ſpecies principantium & qui illorum ſunt boni & qui mali. Ca.ii.

TERTIO poli. diſtinguit philoſophus ſex modos prĩcipãtiũ quorũ tres ſunt bõi & tres ſunt mali. Nã regnũ ariſtrocatia & pollicia ſũt principatus boni tirãnides obligãtia & democratia ſũt mali. Decet.n.idẽ ibidẽ diſcernere bonum prĩcipatũ a malo. nã ſi in aliquo dõĩnio aut principatu intendit̃ bonũ cõe & omnium ciuiũ ſcdm ſuum ſtatũ ſic eſt æquale & rectũ ſed ſi intendit̃ ibi bonum aliquorum & aliorũ oppræſſio ſic eſt corruptũ & pueſũ hoc in.mõ ſcdm uiã philoſophi accipere poſſumus ſufficientiam principantiũ tam peruerſorum q̃ rectorum. nam in ciuitate uel in aliqua gente uel dominant̃ unus uel pauci uel multi. Si unus uel intendit bonũ cõe & ſubditorum: tũc dicitur monarchia ſiue regnũ. Regis autẽ eſt intendere cõmune bonũ. Si enim ille unus dominans nõ intendit commune bonũ ſed per ciuilem potentiã opprimens alios omnia ordinauit in bonum prpriũ & priuatum non eſt rex: ſed tirannus. Duo ergo principatus conſurgunt ex dominio unius. unus rectus ut cũ ꝓpter bonũ cõmune dominat̃ rex: & alius peruerſus ut cũ propter bonum priuatum principat tirannus. Contingit tamen aliquando ciuitatem aliquam nõ regi uno aliquo dominãte: ſed regi aliquibus paucis tantum. Videmus.n. pluries in ciuitate romana quæ deficiẽte ſenatu tẽpore illo inter medio antequam ali⁹ ſenator eligeretur regebatur totus romanus populus quibuſdã paucis uiris. Eligebantur enim.12.uiri approbati & boni teſtimonii quos uocabãt duodecim bonos hoĩes & horũ gubernatiõe tota ciuitas regebat̃.uñ maleficia facta diſtinguebãt̃ ex diuerſitate principatuum. Dicebat̃ autem de aliquo maleficio fuiſſe factũ tempore ſenatoris de aliquo uero tẽpore bonorum hominuꝫ. Si ergo regat̃ ciuitas non per unum ſolũ: ſed p quoſdã paucos tunc illi pauci uel ſunt uirtuoſi & boni & intendunt cõmune bonũ & tunc talis principatus dicit̃ ariſtrocatia qđ idẽ eſt ꝙ principatus bonorũ & uirtuoſorum. Inde aũt uenit ut maiores in populo & q debent populũ regere uocati ſunt optimates: quia optimi debent eẽ qui aliis præeſſe deſiderãt. Sed ſi illi pauci nõ ſunt uirtuoſi nec intendũt cõmune bonũ: ſed ſunt diuites & opprimentes alios intendunt propriũ locũ huiuſmodi ergo principatus obligartia dicit̃ qđ idem eſt ꝙ principatus diuitum. Conſurgit igitur duplex principatus ex dominio paucorũ unus rectus ut cum dominant̃ aliqui: quia ſunt

quia ſunt uirtuoſi & intendentes cõe bonũ & alius peruerſus ut cum dominant̃ aliqui non quia ſunt boni: ſed quia ſunt diuites & alios opprimentes. ℭ Tertio põt diſtingui principatus ex eo ꝙ in ciuitate dominantur multi. Cõmuniter enim in ciuitatibus italiæ dominantur multi ut totus populus quærit̃ conſenſus totius populi in ſtatutis concedẽdis & in poteſtatibus eligendis. Et etiam in poteſtatibus corrigendis. Licet.n.ſemp ibi adnotet̃ poteſtas uel dominus aliquis qui ciuitatem regat. Magis tamen dominatur totus populus q̃ dominus adnotatus eo ꝙ totius populi eſt eũ eligere & corrigere ſi male agat ẽt eius totius eſt ſtatuta condere quæ nõ licet dominũ tranſgredi. In tali ergo prĩcipatu ubi dominant̃ multi & totus popul⁹ uel intendit̃ bonum commune bonorũ egenorum mediarum perſonarũ & diuitum. & oĩum ſcdm ſuum ſtatum & tunc eſt rectus & æqualis & quia talis principatus non habet nomẽ proprium uocat eũ phũs nomine cõmuni & dicit ipſum eſſe polliciam. Pollicia .n.quaſi idẽ eſt ꝙ ordinatio ciuitatis quantũ ad omnes principatus qui ſunt in ea & principaliter quantum ad maximum principatũ qui dominatur omnib⁹ aliis. Pollicia enim conſiſtit in ordine maxime ſummi principatus qui eſt in ciuitate. Oĩs ergo ordinatio ciuitatis pollicia dici poteſt. Principatus tamen populi ſi rectus ſit eo ꝙ non habeat cõmune nomen pollicia dicitur. Nos autẽ talem principatum appellare poſſumus gubernationem populi ſi rectus ſit. Sed ſi popul⁹ ſit dominans non intendit bonũ omnium ſcdm ſuum ſtatum. ſed uult tirannizare & opprimere diuites eſt principatus peruerſus & in græco nomine dicit̃ democratia. Nos autẽ ipm appellare poſſumus peruerſionem populi. Patet ergo quot ſunt principatus & qui illorum ſunt boni & qui peruerſi.

ℭ Quod melius eſt ciuitatem & regnum regi uno q̃ pluribus: & ꝙ regnum eſt optimus principatus. Ca.iii.

QVIA intendimus oñdere quæ ſit optima pollicia & qs ſit optimus principatus. Poſtquã diſtinximus modus principãdi & declarauimus q illorũ ſunt recti & q puerſi reſtat oñdere inter principatus rectos qs ſit melior. Aſſignant̃ autẽ cõmuniter.4.uiæ ꝙ regnũ eſt optimus principatus & ꝙ melius eſt ciuitatẽ aliquã ſiue puinciã regi uno quã pluribus ſiue illi plures ſint pauci ſiue multi. Prima uia ſumit̃ ex unitate & pace quæ debet intẽdi in regno & ciuitate tãquã finis. Scđa ex ciuili potentia quæ reqrit̃ ad regnũ ciuitatis. Tertia ex hiis quæ uidẽus in natura. Quarta ex hiis quæ uidemus & experimento didicimus in regiminibus ciuitatũ. ℭ Prima uia ſic patet nã pax & unitas ciuiũ debẽt eẽ finaliter intẽta a legiſlatore ſicut ſanitas & inæqualitas humorũ eſt finaliter intẽta a medico. Hãc aũt unitatẽ & concordiã magis efficere põt qđ eſt p ſe unũ. Magis autẽ p ſe unitas reperit̃ in uno principatu ſi dñet̃ unus princeps q̃ ſi dñent̃ plures. Immo cũ plures principantur nũquã poteſt eẽ pax in hmõi principatu ubi illi plures ſint uniti & concordes. ꝓpter quod ãt unũquodq; & illud magis. Si ergo eſt pax & cõcordia inter ciues ſi plures participãtes ſũt quid unũ. ergo ſi ſolus unus principaret̃ inter eos nõ ſic de facili turbari poſſet pax ipõrũ ciuiũ. ℭ Secunda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumit̃ ex ciuili potẽtia quæ requirit̃ in regimine ciuitatis. nã quãto uirtus eſt magis unita fortior ẽ ſeipa diſperſa. ut declarari hẽt in libro de cauſis & i propoſitiõibus Proculi. Videmus aũt ꝙ ſi multi homines trahant nauẽ niſi iuuant̃ in tractatu ut cũ unus trahit alius trahat nũquam naues traherent. Immo ſi omnes uires quæ ſunt in pluribus trahentibus congregarent̃ ĩ uno quia illæ magis unitæ traheret uirtuoſior eẽt in trahendo. quare ſi tota ciuilis potentia q̃ eſt in pluribus principantibus congregaret̃ in uno principe efficatior eẽt: & ille principans propter abundantiorẽ poten

tiā melius poſſet pollicia gubernarī. ❧ Tertia uia ſumitur ex his quæ uidemus in natura Vbicūq; eſt autem regnum naturale ſemper totum illud regimen reducitur in aliqd unum principās, ut ſi in eodem corpore diuerſa membra ſunt ordinata ad diuerſa officia, & diuerſos motus eſt dare aliquod unū mēbrum ut cor ex cuius motu ſumit originē omnis motus animalis factus in toto corpore. Rurſus ſi ad conſtitutionem eiuſdem cōcurrunt diuerſa elementa eſt dare ibi unum aliquid ut animā regentē & retinentem elemēta in corpore animalis ne diſſoluatᷣ prædictum corpus animalis. Vnde dicitᷣ circa finem primi de anima, ꝙ anima magis continet corpus q̃ e conuerſo. Sic etiā unum cæleſte corpus primū mobile eſt illud per cuius motum reguntᷣ & cauſantur motus facti inferius: & in toto uniuerſo ē unus deus ſingula regens & diſponens. Si apes qa naturale ē eis in ſocietate uiuere naturaliter, ſunt ſub uno rege. Si igitᷣ ſingula naturalia conſiderentᷣ ſemper uidemus multitudinē quamlibet reduci in unū aliquod principans & gubernans: nā ſicut naturale eſt ꝙ multitudo ab uno ꝓcedat. Sic ēt eſt naturale ꝙ in unū aliquod reducatᷣ. Bonum eſt igitur regimē populi ſiue multitudinis ſi ſit rectū, melius eſt tamen regimē paucorum. eo ꝙ magis ad unitatē cedat. Optima eſt autē monarchia ſiue gubernatio unius regis eo ꝙ ibi perfectior unitas reſeruetᷣ. ❧ Quarta uia ſumitᷣ ex his quæ experimēto uidemus in regiminibus ciuitatū. Experti enim ſumus ꝙ ciuitates & ꝓuincias non exiſtentes ſub uno rege eſſe in penuria. nō gaudere in pace moleſtari diſſenſiōibꝰ & guerris: exiſtētes uero ſub uno rege econtrario guerras neſciunt, pacē ſectantur abundantia florent.

❧ Quibus rationibus oſtendi poteſt quod appareat melius eſſe ciuitatem aut regnum regi pluribus quam uno. & quomodo ſolui poſſunt rationes illæ.

Capitulum. iiii.

PHYLOSOPHVS. 3. poli. uidetur tāgerē tres rōnes ꝑ quas ꝓbari uidetᷣ ꝙ meliꝰ ſit ciuitatē aut ꝓuīciā regi pluribus quā uno. Videtᷣ. n. in principe tria eē neceſſaria ut bn̄ regat populū ſibi cōmiſſum. Primo. n. debet habere ꝑſpicacē rationē. Scđo rectā intentionē. Tertio perfectā ſtabilitatē. Ex his autē ſumi poſſunt tres uiæ ex quibus uenari poſſumus ꝙ bonum ſit principari pluribus & nō unū tantū. ❧ Prima uia ſic patet nā plures oculi plus uidēt q̃ unus. & plures manus plus poſſent q̃ una & plures intellectus ſupāt unū in cognoſcēdo quare ſi dn̄entᷣ plures erit ibi ꝑſpicatior rō quia plura cognoſcēt q̃ ſi principaretᷣ unus tm̄, unde phūs. 3. poli. ait ꝙ plures hoīes ſic ꝑcipantes quaſi conſtituunt unū hominē multorū oculorū & multarū manuū quare melior erit huius principatus, qa hō ſic conſtitutus & multitudo ſic principās efficatior erit in ꝑcipando. ❧ Scđa uia ad inueſtigādū hoc idem ſumitur ex recta intentione q̃ requiritᷣ in principante. Tūc. n. ꝑcipās rectā habet intētionē ſi nō intēdat bonū ꝓpriū. ſed cōe quanto igitᷣ minus intenditᷣ cōmūe bonū tāto peior ꝑcipatꝰ. ſed ſi dn̄entur multi dato ꝙ intēdāt bonū ꝓpriū qa bonū multorū eſt quaſi bonū cōe itēdēdo ſic bonū ꝓpriū nō oīno recedūt ab intētiōe cōmunis bōi. Sed ſi dn̄aretᷣ unus ſolus & ille intēderet bonū ꝓpriū qa bonū unius eſt qſi bonū oīno priuatū ſic intēdēs recedit quaſi oīno a cōi bono. peiꝰ ē igitᷣ ꝑcipari unū q̃ plures. ❧ Tertia uia ſumitᷣ ex ſtabilitate q̃ reqrᷣ in ꝑcipāte. Decet. n. ꝑcipē eē regulā rectā & ſtabilē ut ꝑ irā & cōcupiſcētias & ꝑ alias poſſeſſiōes nō corrūpatᷣ nec ꝑuertatᷣ. Sed ut ait phūs faciliꝰ corrūpitᷣ unꝰ q̃ plures meliꝰ eſt ergo dn̄ari plures q̃ unū. ❧ Sciēdū igitᷣ ꝙ hāc dubitationē quā phūs. 3. poli. uenatᷣ dubitādo aſſignās rōnes multas ꝙ melius ſit dn̄ari multitudinē, poſtea i eodē. 3. tāgit quædā ꝑ q̃ obiectiones huius ſolui pōt nō enim itelligēdū eſt ſimpliciter fuiſſe de

intentione

intentione philoſophi dñium pluriū eē cō mēdabilius dño unius dum tamē utrūq; ſit rectum cū ipſe pluries dicat in eiſdem polli ciis regnū eſſe digniſſimū principatū inter principatus.n. rectos principatus unius qui dicit regnum eſt optimus. Inter peruerſos uero principatus unus qui cōmuni nomie tirannides nuncupat eſt peſſimus. Sed de hoc infra dicet. Oſtendetur eni q sicut mo narchia regia eſt optima. ita qa maiori bo no maius malū opponit monarchia tiran nica eſt peſſima. ¶ Dominari āt plures do minio recto nō eſt dignius q̄ domiari unū q cum nūq̄ plures recte dominari poſſunt niſi inquantū tenent locum unius. & prout habent ad ſe inuicem concordiā & unitatē ſed ut ſupra dicebat ppter qd unūquodq; & illud magis. quare ſi domiari plures in tā tum eſt rectū & dignum inquantum tenent locū unius. dominari unū & facere monar chiā ſi debito modo fiat erit omnio rectior & dignior. cēſendū eſt igit regnum eē di gniſſimū principatū & ſcdm rectum domi nium melius dominari unū q̄ plures. Sed ut ſoluantur obiectiones prætactæ ſciēdum q quia plura cognoſcunt plures q̄ unus. & citi us corrumpitur unus q̄ plures: & multi non ſic deuiare poſſunt ab intentione cōmunis boni ſicut forte faceret unus ſolus. Ideo ſi fi at monarchia & dominet unus priceps uel un9 rex in toto pricipatu uel in toto regno: ille princeps uel ille rex ſcdm philoſophum quarto poli. debet ſibi aſſociare multos ſapi entes ut habeat multos oculos & multos bo nos & uirtuoſos: ut habeat multos pedes & multas manus & ſic fiet unus hō multorum oculorū multarum manuum & multorū pe dū. Non ergo dici poterit talem unū monar chiam non cognoſcere multa quia quantū ſpectat ad regimē regni quicquid omnes il li ſapientes cognoſcūt totū ipſe rex cogno ſcer dr. Nec ēt dici poterit ipm de leui poſſe corrūpi & puerti. nā ſi rex recte dñari deſi derat nō eſt poſſibile ipm peruerti niſi totū

conſiliū & oēs ſapientes & bonos quos ſibi aſſociauit cōtingeret eē peruerſos. Talis. n. maxime intendit cōe bonum. Ideo ſi ſic ſe habeat omnio dignū eſt ipm principari. Si autē aliter ſe haberet ut ſi ſpreto conſilio & dimiſſa ſocietate ſapientū & bonorū uellet ſequi caput propriū & appetitū priuatū iam nō eſſet rex: ſed tirannus. Talē ergo domina ri non eſſet melius q̄ plures. Immo peſſimū eſſet eius dominiū eo q ut patet ex habitis & ut infra planius oſtendet. tirannides eſt peſſimus principatus.

¶ Quod melius eſt regimen regni ire per hereditatem & ſucceſſionem filiorum quam p electionem aliquam. Ca. v.

UIDETUR forte aliquibus omni no eē melius & digni9 dñiationē regiā & principatū ire per electio nē quā p hereditatē. nā ſupficialiter cōſide rata ueritate quæſiti dubitās an regiā digni tatē ire per electionē an per hereditatē. Du bitare uidet an melius ſit conſtituere dñium arte uel ſorte. Nam ſi per electionē pficiat aliquis in regē uidet tale regnū nō eſſe ex poſitū caſui & fortunæ: ſed factū eſſe per ar tē eo q pficiet melior & induſtrior. Sed ſi p hereditatē hoc fiat expoſitū regnū quaſi ſor ti caſui & fortunæ. nā icertū eſt qualis debe at eē filius ad quē ſpectabat habere regiā di gnitatē. Abſolute ergo loquēdo melius eſt principē præſtituendū eē per electionē q̄ p hereditatē tū qa ut plurimū homies habēt corruptū appetitū. conſideratis geſtis & cō ditionibus hominū quas expimētaliter ui demus. uidet eſſe cenſendū magis expedire regno uel ciuitati ut dñs præficiat per here ditatem q̄ per electionem. ¶ Poſſumus āt triplici uia oñdere q conſideratis cōditioni bus hominū melius eſt eē hmōi regimē p hereditatē ire. Prima uia ſumit ex parte ip ſius regis regentis populū. Secunda ex par te filii qui debet in hereditatem ſuccedere. Tertia ex parte populi qui debet per tale re gimen gubernari. ¶ Prima uia ſic patet. nā

ſcdm phm.2.poli. inenarrabile eſt qtã dilectionẽ habeãt & qtũ differat putare aliqd proprium.nam quod eſt naturale ocioſũ & uanũ eẽ nõ poteſt. Naturaliter autẽ quilibet habet amicitiã ad ſeipm. Naturale eſt igit tãto regẽ magis ſollicitari circa bonũ regni quanto credit ipm regnũ magis eẽ bonum ſuũ & bonũ pprium.quare ſi rex uideat debere ſe pricipari ſuper regnũ nõ ſolũ ad uitã. Sed et p hereditatẽ in ppriis filiis magis reputabit bonũ regni eſſe bonũ ſuũ & ardẽtius ſollicitabit circa tale bonũ. Immo quia tota ſpes patris reqeſcit in filiis & ex nimio amore mouent patres erga dilectionẽ filiorum. Ideo omni cura qua poterit mouebitur ad pcurandũ bonũ ſtatum regni ſi cogitet ipm puenire ad dñium filiorũ. ℂ Phũs tangit.3.poli.ubi de hac materia determiat ait q hoc eſt difficile uidelicet q ſic patres poſſint tradere regimẽ regni ppriis filiis. Innuit.n.hoc eẽ quaſi uirtutis diuinæ & excedere humanũ modũ.ſed forte iõ hoc phũs dixit qa antiqtus ut plurimũ reges cõuertebãt in tirannos & nõ diu durabat.ut filii hoc modo ſuccederẽt in hereditatẽ paternã uel ſimpliciter dicit hoc eẽ diuinũ qa niſi reges & principes bñ ſe habeãt erga diuina.ratio cõtingit filios regnare poſt patres. & ſi regnãt filii uix aut nũquam regnabũt filii filiorum. Ex parte ergo regis ut magis ſollicitet circa bonum regni arguere poſſum9 q expediat regale regimen & filios p hereditatẽ ſuccedere. ℂ Scda uia ad inueſtigandũ hoc idẽ ſumit ex parte filii ad quẽ ſpectat ſuſcipere curã regni.nã ſicut mores nuper ditatorum ut plurimũ peiores ſunt moribus eorũ qui fuerunt diuites ab antiquo ſic mores nuper potẽtũ & de nouo eleuatorũ p adeptionẽ ciuilis potẽtiæ peiores ſũt moribus aliorũ. Neſciunt.n.tales fortunas ferre. Nuper.n. eſſe exaltatũ in regẽ eſt quaſi quædã ineruditio regiæ dignitatis. tales quidẽ ut plurimũ tirãnizant & inflacti corde & in erudite regnãt. Sed ſi regale regimẽ p hereditatẽ uadat filii ex hoc non inflant nec efficiunt elatis quia nõ reputant magnum ſi illud habeant q patres poſſiderant: quare ex parte filiorum debentiũ ſuccedere in hereditatem paternam: expedit regno ne inerudite regatur. & ne regale regimẽ conuertat in tirannidũ.ut regia dignitas p hereditatẽ trãſferat ad poſteros. ℂ Tertia uia ſumit ex parte populi qui debet per tale regimẽ gubernari.nã conſuetudo eſt quaſi altera natura. propter qd regimina ex conſuetudine efficiunt quaſi naturalia. Populus ergo ſi p diuturnã conſuetudinem obediuit patribus: filiis & filiorũ filiis quaſi naturaliter inclinantur ut uoluntarie obediãt: quare cum omne uoluntariũ ſit minus oneroſũ & difficile: ut libentius & facilius obediat populus mãdatis regis: expedit regiæ dignitati per hereditatẽ ſuccedere. Determinare igit domũ & proſapiã ex qua aſſumendus eſt rex ſedat litigia.tollit tirãnidẽ efficit quaſi dominium naturale. Litigia enim ſedat qa multotiens inter eligẽtes diſſenſiones oriunt propter electionẽ principis propter quod turbat pax regni. Tirannidẽ tollit quia dominantes per electionẽ ut patet per habita nõ ſic diligunt bonũ regni ſicut hereditarie principãtes. & qa hoc eẽ tirannũ nõ itendere bonũ regni tales facilius tirannizant. Facit etiam hoc dominium naturale qa populus qſi naturaliter iclinatur ut obediat iuſſionibus talis regis. Ex hoc autẽ patere poteſt q nõ ſolum expedit regno determinare proſapiã ex qua perficiendus eſt dñs. Sed etiam oportet determinare perſonã. nã ſic oriunt diſſenſiones & lites ſi ignoret ex qua proſapia aſſumendus ſit rex. Sic etiã litigia oriuntur ſi nõ determinet quæ perſona in illa proſapia debeat pricipari. Talẽ autẽ determinare perſonã difficultatem non habet.nam ſi dignitas regia per hereditatẽ transferat ad poſteros.oportet eã transferre in filios: qa ſcdm lineã conſanguineitatis filii parentibus maxie ſũt cõiuncti. Oportet ãt talem dignitatem magis transferre

traſferre ad maſculos q̃ ad fœminas qa maſculus ẽ fœmina ratiõe præſtãtior corde animoſior: paſſionũ minus iſecutor. Inter maſculos autẽ oportet talem dignitatem tribuere magis primogẽito q̃ aliis: qa ut ait phũs ĩ polliciis decet iuniores ſenioribus obedire Immo qa pater plus cõmuniter primogẽitos diligit ut magis ſit cure regi de bono regni expedit ſtatuere regnũ ſucceder̃ primogenito: ut pater amplioti ſollicitudĩe curet de bono regni ſciẽs ipſum peruenire ad filium plus dilectũ. Et ſi dicatur ꝙ contingit aliqñ magis diligere minores talib⁹ obiectionib⁹ de facili reſpondet̃ qa facta humana & geſta particularia omnio ſub recta regula & ſub certa narratione non cadũt: ſufficit ergo ĩ tãlib⁹ pertrãſire probabiliter & leges ſtatuere quæ un ĩ pluribus continẽt ueritatẽ. Quia uero ſuperius tangebatur uidelicet ꝙ ire per hereditatẽ dignitatẽ regiã ẽ exponere ſe fortũæ eo ꝙ ignoretur qualis regius fili⁹ ſit futurus. Dici debet ꝙ uix ſunt aliqua geſta humana quæ ex aliqua parte nõ exponant̃ periculis. Illa tamẽ magis cauenda ſunt quæ plurib⁹ periculis exponunt̃. Videmus autem ꝑ experiẽtiã plura mala oriri in ciuitatibus & regnis ubi nõ eſt dominus aliquis naturalis nam contingit aliã aliquando diu carere gubernatore & cũ gubernatorem habẽt ut plurimũ tirannizant plura eni hmõi mala in talibus regiminibus uidim⁹ quæ enumerare ꝑ ſingula lõgum eſſet. Dicere ergo poſſumus quod expedit regno filium ſuccedere ĩ regẽ patris & ſi aliquis defectus eſſet ĩ filio regio ad quem deberet regia cura peruẽire ſuppleri poterit per ſapiẽtes & bonos: quos tãquã manus & oculos debet ſibi rex ĩ ſocietatẽ cõiungere: ualde tamẽ reprahenſibiles ſunt reges & prĩcipes ſi non nimia cura ſollicitẽtur ꝙ filii ab ipſa ĩfantia diſciplina & bonis moribus ſint ĩbuti: cum bonum cõmune & totius regni in hoc conſiſtat: nec ſufficit ꝙ quia ſolus primogẽitus regnare debet ut de eo ſolo cura habeatur diligens. Ignoratur enim quid diuina prouidẽtia ſtatuit & neſcitur cui filiorum ſuccedat regnum. Ideo ne periclitetur bonum commune de omnibus cura diligens eſt habenda.

¶ Quæ ſũt ĩ qbus rex alios debet excedere & quomodo differat rex a tirãno. Ca. vi.

PHYLOSOPHVS. 5. polli. narrat ĩ qb⁹ rex alios debet excedere. Dicit. n. ꝙ antiqtuſ reges a triplici excẽſſu cõſtituebant̃. Prio ab exceſſu beneficii nã qa populus uõ percipit uiſi ſẽſibilia bona quos uidet eſſe liberales & beneficos nimis ardẽter modo ĩ eorũ amorẽ: & optat eos hanere in dominos. Inde eſt ꝙ antiquitus plures ſic præficiebãtur in reges. nam ſi aliquis fuerat primo benefic⁹ gẽs illa tracta ad amorem eius præficiebat ipſũ in regem. Secũdo poteſt aliquis præfici in regẽ ab exceſſu uirtuoſorũ actionum: nam quia bonorum uirtuoſoꝝ eſt diligere bonum cõmune potius quã priuatũ ideo reputatur dignus & præficitur in regẽ qui a populo creditur uirtuoſus.

¶ Tertio conſueuit præfici aliquis in regno ab exceſſu potentiæ & dignitatis. nã quia ꝓbabile eſt nobiles & potẽtes magis uerecundari opari turpia q̃ alios: & quia tales ut plurimũ uel ſunt uel creduntur eẽ magis apti ad principandum: ideo pluries per hunc modũ antiquitus aliqui regna obtinuerũt. Si ergo ex talibus exceſſib⁹ rex generat̃ & præficit̃ ſi recta ſit generatio ei⁹ oportet huiuſmodi exceſſũ peramplius & perfectius reperiri in rege iam in dignitate regia conſtituto ſic eni uidemus in generationibus naturaliũ quod ſignatur: ignis per rarefactionẽ & caliditatẽ quia materia tũc ignis calefacit & rarefacit. oportet raritatẽ & calorem perfecti⁹ reperiri in igne iam generato & ĩ eſſe conſtituto. q̃res ĩ exceſſus beneficii actiõis uirtuoſæ & etiam potentiæ poſſũt eſſe cauſa ut rite aliquis conſtituatur in regem decens eſt tales exceſſus in ipſa manarchia ꝑfectus reperiri. decet enim ipſum regem uolentem recte regere quãtum ad præſẽs ſpectat ad tria ſollicitari.

❡ Primo ut ametur a populo. Secundo ut cura puigil procuret cōmune bonū. Tertio ut caſtiget & puniat mouētes ſeditioēs & turbantes populum: quare expedit regem habere prædictos tres exceſſus: nam ſi haūdet ī beneficiis tribuēdis diligetur a populo. Si excellat in actionibus uirtuoſis procurabit cōmune bonū quia ſi uirtutis eſt tēdere ī bonum eius: erit magis tendere in maiꝰ bonū. Bonum ergo gentis ē cōmune quod ē diuinius q̄ aliquod bonum ſingulare magis procurabit uir bonus & uirtuoſus q̄ bonum aliquod proprium & priuatū. Tertio expedit eū habundare ī ciuili potentia ut poſſit corrigere uolētes īſurgere & turbare pacē regni. ❡ Viſo in qbus rex alios debet excedere reſtat oſtedere quomodo dfferat a tirāno tamgit autem phūs. 5. polli: quattuor differētias inter tirannū & regē. Prima eſt quia rex reſpicit bonū cōmune tirannus uero bonū ꝓprium: nā regnum eſt principatus rectus: tirānides uero dominium peruerſum: cum ergo bonum gentis ſit diuinius bono unius ꝑuerſe dominatur qui ſpreto bono cōmuni ītēdit bonū proprium. ❡ Ex hac autem differentia prima ſequitur ſecunda uidelicet ꝙ tirannus ītēdit bonum delectabile: rex uero bonum honorificum: nam ſicut inenarabile eſt q̄to quis delectatur in bono proprio ſi quaſi inenarrabile eſt quātus honor ſeqtur & quāto honore eſt dignius intendens cōmune bonum. Quare ſi tirannus intendit bonum ꝓprium & priuatū ſequitur ꝙ eius intentio uerſetur circa bonum delectabile. Sed intentio regis uerſatur circa bonum honorificū eo ꝙ ipſe intendat cōmune bonū. ❡ Ex hac autem ſecūda dfferentia ſequitur tertia uidelicet ꝙ intentio tirannica eſt circa pecuniam: tirānꝰ quia ſpreto cōmuni bono no curat niſi de delectationibus ꝓpriis maxime uerſatur ſua intentio circa pecuniā credens ſe ꝑ eam poſſe huiuſmodi delectabilia obtinere. Sed regis intētio uerſat᷑ circa uirtutem & ut ciues ſint uirtuoſi q̄a ex hoc maxime reſultat bonū honorificū & cōmune. ❡ Ex hac autē differentia tertia ſequitur q̄rta uidelicet ꝙ tirānus nō curat cuſtodiri a ciuibus ſed ab extraneis. rex uero uult cuſtodiri ab ipſis ciuibus & a gētis in proprio regno. nā tirannus eo ꝙ ſpreto cōmuni bono nō curat niſi de delectatioibus propriis uidens ſe eſſe oneroſū & tædioſum ab his qui ſunt ī regno. Ideo totam ſuam cuſtodiā corporis cōmittit extrāeis: ſed rex e conuerſo eo ꝙ uideat ſe maximam habere de bono regni & communi maxime confidit de his qui ſunt ī regno. Ideo facit ſe cuſtodiri a propriis nō ab extraneis.

❡ Quod tirannides eſt peſſimus principatus & quod ſumme debent cauere reges & principes ne eorum dominium ī tirannidē conuertatur. Capitulum. vii.

QVADRVPLICI uia uēari poſſumꝰ tirānidē eē peſſimū prīcipatū. Prima ſumit᷑ ex eo ꝙ tale dominium maxime recedit ab ītētione cōmunis boni. Secunda ex eo ꝙ eſt maxime īnaturale. Tertia ex eo quod ē efficaciſſimum ad nocē dū. Quarta ex eo ꝙ impedire habet maxīe bona ipſorum ciuium. ❡ Prima uia ſic patet quia ſi dominatur rex non recedit᷑ ab intentione cōmunis boni eo ꝙ rex nō ē niſi ſit uirtuoſus & niſi intēdat cōmune bonū. Vnde. iii. polli. ꝙ dicitur principari talem eſt quaſi partiri principatum in multos. Vel ꝙ idem ē quaſi principari multitudinē eo q̄d in tali prīcipatu intēdatur bonum multorum: Sic etiam ſi dominentur plures quia diuites uel quia credūtur uirtuoſi: uel ſi dominetur totꝰ populus dato ꝙ ſic dominātes non intenderēt niſi bonum proprium non omnino recederēt ab intentione cōmunis boni eo ꝙ plures eſſent ſic principantēs. & omne autē bonū priuilegium eſt quodāmodo bonum cōmune. Sed ſi tirānus dominetur cum unus ſit dominās & non intendat niſi bonum ꝓprium omnio receditur ab intētione cōmunis boni. principatus ergo quia non ē rectꝰ niſi ſit

niſi ſit quodāmodo quid diuinū & quia i eo principaliter debet intēdi bonū cōmune ꝙ eſt diuinius ꝗ aliquod ſingulare tanto tirannides ē principatus peior quāto in eo plus receditur ab intētione cōmunis boni. Hanc autem rationem tāgit phūs circa principiū. iiii. polli. ubi ait ꝙ ſicut regnum ē optima & digniſſima pollicia ſic tirannides ē peſſima cuius cauſa eſt ut ibi dicitur quia tirannides plurimū diſtat a pollicia .i. a cōmuni bono.

¶ Secūda uia ad inueſtigandum hoc idē ſū mitur ex eo ꝙ tale dominiū maxime eſt naturale. nā illa eſt naturalis operatio erga aliquid quando ſic agitur ut eſt aptum natum agi quare tūc regnū naturaliter agitur quando homines exiſtētes in ipſo ſic regūtur ut ſūt apti nati regi: homo autē quia libero arbitrio & ratione participat tūc naturaliter regitur & ut eſt aptus natus regi quando uolūtarie ſeruit & libere obedit: quare quāto dominiū aliquorum magis eſt inuoluntarium magis debet dici innaturale. tirannides igitᷣ eſt peſſima quia maxime eſt iuoluntaria & maxime contra naturam eo ꝙ ſit maxīe ſubditorum afflictiua. Hāc autem rationem tāgit phūs i eodem. iiii. polli. ubi ait tirannidē eſſe peſſimum prīcipatum quia nullus liberorū uoluntarie ſuſtinet principatum talem:

¶ Tertia uia ſumitur ex eo ꝙ talis principatus eſt efficaciſſimus ad nocendum nā ſicut prīcipatus regis eo ꝙ ſit maxime unitus eſt efficaciſſimus ad proficiendum ſic tirānides efficaciſſima ad nocēdū monarchia. n. quia ibi dominatur unus & ē ibi uirtꝰ unita: ideo uel ē optima uel ē peſſima: nam ſi mōarchia habet intētionem rectā tunc eſt rex optimꝰ principatus. quia propter unitatem uirtutis poteſt multa bōa efficere: ſi uero mōarchia habet intētionem peruerſam tunc tirannus eſt peſſimus quia propter ſuā unitam potē tiam poteſt multa mala efficeṙ. ¶ Hāc aūt rationem tāgit phūs. 5. polli. ubi ait tirannidem eſſe obligartiam extremā .i. peſſimam quia ē maxime nociua ſubditis. ¶ Quarta uia ſumitᷣ ex eo ꝙ per tale dominium impe diūtur maxima bōa ipſorum ciuium. Tirānus enim nō ſolum procurat mala eorum q ſūt i regno: ſed etiā ſatagit īpediṙ eoꝝ maxia bona. Tāgit autem phūs. 5. polli. tria maxima bōa quæ ſatagit impedire tirannus uidelicet pacem uirtutes & ſciētias. Tirāni enim nolūt ciues habere pacem & cōcordiam. ad inuicem. Rurſus nolūt eos eē magnanimos & uirtuoſos. Nec etiam uolūt ipſos eſſe ſapientes & diſciplinatos: quare autē tirāni prædicta bona impediūt i ciuibus infra dicetur Sufficiat autem ad præſēs ſcire tirānidē eſſe peſſimum principatum propter rationes tactas. Quod aūt reges ſummo opere cauere debeāt ne principentur principatu tirānico uidere nō eſt difficile. nam tāto peior eſt princeps quāto peiori dominio prīcipatur. quare ſi omnē diligētiā adibere debet rex ne ſit peſſimus. ſumme curare debet ne dominetᷣ p tirannidem qui eſt peſſimus prncipatus.

¶ Quod eſt officium regis & qualiter rex ſe habere debeat in regimine ciuitatis & regni. Capitulum. viii.

SI rex aut prīcipes gētem ſibi commiſſā uult debite gubernare & ſcire deſiderat qđ ſit eius officiū diligēter cōſiderare debet in naturalibus rebus nam ſi natura tota adminiſtratur p ipſū deum qui eſt prīcipes ſūmus & rex regū a quo rectiſſime regitur uniuerſa tota natura: quare a regimine quod uidemus in naturalibꝰ deriuari debet regimen quod trahēdum eſt i arte de regimine regum. eſt enim ars imitatrix naturæ. In naturalibus autē ſic uidemus ꝙ natura Primo dat rebus ea p quæ poſſūt cōſequi finem ſuum. Secūdo dat eis ea per quæ poſſunt prohibentia remouere. Tertio per hmōi collata naturaliter intēdunt in ſuos fines ſiue i ſuos termios ut natura dat igni leuitatem per quam poteſt tēdeṙ ſurſū. Secūdo dat ei calorem per quē agit & reſiſtit cōtrariis. Tertio ignis per ea quæ accepit a natura: naturaliter tēdit ſurſū: ergo ad

hoc ꝙ regimē ſit bonum &natueale tria req̄ rūtur. Primo ut populus taliter diſponatur & ordinetur ut poſſit conſequi finem ītētū. Secūdo ut remoueātur prohibentia & deuiantia ab hmōi fine. Tertio ut dirigatur & ꝓmoueatur in finem prædictū. Sic enim uidemus in ſagitta dirigenda in ſignum aliqđ quia Primo efficitur recta ut poſſit melius ī finem tendere. Secūdo efficitur pennata ut melius aerem ſcindat: ne prohibeatur tēdeꝛ ī ipſum ſignum. Tertio a ſagittante dirigitur & ſagittatum ī ſignum intentum. Rex igiť & q̄libet director populi eſt quaſi ſagittator quidam: populus uero ē quaſi ſagitta quædā dirigēda ig finem & in bonum. Tria igitur ſpectant ad regis officiū quia primo ſollicitari debet ut gēs ſibi cōmiſſa habeat per quæ poſſit conſequi finem intētum. Secundo debet prohibētia remouere. Tertio gentem ipſam debet ī finem dirigere. ℭ Ea uero q̄ deſeruiunt ut populus poſſit cōſequi finem intētum & bene uiuere ſunt tria uidelicet uirtutes ſciētia & bona exteriora. Debet igiť rex ſollicitari ut ī ſuo regno uigeat ſtudium litterarum & ut ibi ſint multi ſapiētes & induſtres: nam ubi uiget ſapiētia & fons ſcripturarum oportet ꝙ ide totus populus aliquā eruditionem accipiat. ne ergo exiſtētes in regno ſint tenebris ignorātiæ inuoluti ſpectat ad reges & pricipes ualde eē ſollicitos de ſtudio litterarū. Immo ut īfra patebit ſi dominator regni nō promoueat ſtudiū & nō uelit ſibi ſubdictos eſſe ſciētes nō eſt rex ſed tirannus. ℭ Secūdo ad conſequēdum finem intētum deſeruiunt boni habitus & uirtutes nō enim ſufficit finē cognoſcere & habeꝛ illuminatū intellectum niſi ſit quis uirtuoſus & habeat ordinatū appetitum ut uelit conſequi finem illum: ſpectat igiť ad rectorem regni ordinare ſuos ſubditos ad uirtutes.

ℭ Tertio ad conſequēdum finem qui intēditur in uita pollitica organice deſeruiūt res exteriores. Decet ergo reges & pricipes ſic regere ciuitates & regna ut ſibi ſubiecti habūdēt reb⁹ exteriorib⁹: ꝓut deſeruiūt ad bene uiuere & ad conſequēdum finem intētum. In uita pollitica hoc autē quomodo fieri poſſit & quomodo ordināda ſit ciuitas ut in ea reperiri ualeant quæ deſeruiūt ad ſufficientiam uite. licet per præcedentia ſit aliqualiter manifeſtum clarius tamen īfra dicetur. ℭ Viſo quod ſpectat ad regis officiū ſollicitari circa ea per quæ poſſit populus cōſequi finem intētū reſtat oſtēdere quomodo ſpectat ad reges & pricipes hmōi prohibētia remouere quæ etiā tria ſunt quorum unū quaſi ſumit origimē ex natura: aliud uero ex peruerſitate ciuium. tercium quidē ex maliuolētia hoſtiū. ℭ Primum ſic patet: quam homines in ſeipſis ſunt naturaliter corruptibiles. Inde eſt ergo ꝙ quia in ſeipſis durare nō poſſunt: naturaliter appetunt perpetuari in filiis ſiue ſint naturales ſiue adoptiui. Videť eni homini poſt mortē uiueꝛ ſi eo decedēte ſm ſuam īſtitutionem alius in hereditatem ſuccedat. Valde ergo turbari poteſt tranquillus ſtatus & pax ciuitatis & finis intentus in uita pollitica. Si reges & pricipes nō ſollicitētur qualiter poſteriores ſuccedant ī hereditatē priorum: remouere igitur unum maxime prohibētium bonam uitam polliticā eſt bene ordīare quomodo hereditates decedētium perueniāt ad poſteros. ℭ Secūdo ſtat⁹ trāquillus ciuitatis & regni aliquando impeditur ex peruerſitate ciuiū: ſunt enim aliqui adeo puerſi ut ſemp uelint alios moleſtare ſolicitari ergo debent reges & principes ne impediatur pax regni ut extermināetur malefici & corrigantur delinpuentes. ℭ Tertiū huius modi impediutiū ſumit originē ex malicia hoſtiū: quaſi enim nihil eſſet uitare interiora diſcrimina: niſi prohibētur exteriora pericula ſpectat igitut ad regis officiū ſic ſollicitari circa ciuilem potentiā & circa induſtriam armatorum ut poſſint hoſtium rabiē prohibere. Quomodo autē hoc fieri habeat in tertia parte huius tertii libri ubi ageť dē bellis pleni⁹ oſtēdetur. ℭ Oſtenſo quomō

reges

reges & priicipes ſollicitari debēt ut popul⁹ ſibi cōmiſſus habeat p quæ poſſit finē cōſe qui & quomō debeāt prohibētia remouere reſtat oſtēdere quō eos i finem dirigāt hec etiā tria ſunt. Nā primo obmiſſa ſūt ſupplē da ut ſi uiderit aliquid deeſſe ad bonum re gimen ciuitatis illud eſt ſupplēdum: hoc au tem fieri poteſt per conſiliū ſapiētū de quo infra dicetur. ℭ Secundo bone ordinatio nes & bona ſtatuta debent eſſe obſeruanda ℭ Terto bene operātes & maxime faciētes ea p q̄ reſultat cōmune bonū ſūt remunerā di & repremiādi: nā licet obmiſſa ſupplere & bene ordinata cōſeruare multū deſeruiat ut populus dirigat̄ in finē recte: tñ maxime deſeruire uidetur bene apta remunerare: nā ut dicitur .3. ethicoꝝ capitulo de fortitudie apud illos ſunt fortes apud quos maxime honorātur: apud illos ſunt ſapientes & boni apud quos tales remunerāt̄ & honorāt̄. ſol licitari igit̄ circa predicta .ix. ad regis officiū pertinere uidetur.

ℭ Quot ſunt illa quæ debet operari uerus rex: & ꝙ eadem ſimulat ſe facere tirannus. Capitulum .ix.

NARRARE aūt poſſum⁹ .x. quæ debet operari bonus rex & quæ ti rannus ſe facere ſimulat. Illa .n. x. licet aliquomō i uniuerſali cōtineātur i phiſi cis tamē quia ut pluriēs dictum eſt circa mo rale negociū uniuerſales ſermōes ꝓficiūt mi nus. Ideo bene ſe habet illa .x. enarrare p ſin gula. ℭ Eſt autē primum ꝙ ſpectat ad uerū regem facere ut maxime procuret bōa com munia & regni reddit⁹ ſtudeat expēdere in bonū cōmune: uel in bonum regni. Tiran ni uero hoc ſimulant facere non tamen faci unt ſed ut ait phūs eos tribuunt meretricib⁹ & adulatoribus & aliis perſonis inutilibus. ℭ Secūdo ſpectat ad rectum rectorē regni non ſolū redditus & oblationes ordinare in bonū cōmune regni ſed etiam bona cōmu nia & iura regni debet maxie cuſtodir̄ & ob ſeruare. qd tirrāni licet ſe facere ſimulant nō tamē faciunt. Immo bona aliorum rapiunt & iura regni nō obſeruant. ℭ Tertio decet regem & pricipem nō oſtēdere ſe nimis ter ribilem & ſeuerū: nec decet ſe nimis familia rem exibere: ſed apparere debet perſōa gra uis & reuerēda quod congrue ſine uirtute fi eri non poteſt. Ideo uerus rex uere uirtuoſus exiſtit: tirānus aūt non ē ſed eſſe ſe ſimulat. ℭ Quarto ſpectat ad regē nullū ſubditorū cōtemnere nulli iniuriari nec in filiab⁹ nec in uxoribus nec i perſona nec in aliquibus a liis & ſi cōtigeret aliquē ex regno forefacere non propter contumeliam uel ꝓpter aliquā libidinoſam uolūtatem explendā: ſed prop ter bonū cōmune & iuſticiæ ipſum pūire de bet. hoc autem tirāni nō faciunt ſed q̄ ipſi intendunt bonum pecunioſū & delectabile iniuriantur ciuibus i uxoribus & in filiabus & rapiunt eorū bona: ℭ Quīto decet regeſ & principes nō ſolū habere familiares & di ligere nobiles & barones & alios p quos bō nus ſtatus regni cōſeruari poteſt. etiam ſi ut ait phūs in polli. iducere debēt uxores pro prias ut ſint familiares & beniuolæ uxorib⁹ prædictorum: nā mulieres ualde inclināt ui ros ad uolūtates proprias eo ꝙ quilibet ual de iclinatur ut nolit ꝓprias delicias contri ſtare quare ſi uxores nobilium & aliorum p quos bonus ſtatus regni conſeruari habet: ui derēt ſe contemni ab uxore regis aut princi pis inducerēt uiros ut ſeditiones mouerent i regno aut principatu: ſic ergo gerere ſe de bet bonus rector regni aut ciuitatis: tirānus autem non ſic ſe habet ſed corde elat⁹ alios cōtemnit: ꝓpter ꝙ nec ipē nec pſōæ ſibi cō iunctæ aliis ſūt beniuolæ. ea igit̄ quæ habet uerus rex licet ſimulare illa uideatur tirānus iquātum huiuſmodi eſt tñ ſcdm ueritatem caret illis. ℭ Sexto decet uerū regē eſſe mo deratum i cibis & uenereis ne a ſubditis ha beatur i contemptu: nam ut dicitur .5. polli. nō contemnitur qui eſt ſobrius ſed q ebri⁹ tirāni autem hoc non faciūt: nam cum non intēdant niſi cōmodum proprium ut bonū

pecunioſum & delectabile quia maxia dele ctatio ſẽſibilis eſt i cibis & uenereis: tiranni abſq; freno fruunť uoluptatibꝰ illis. Immo quod peius ẽ ut narrat phũs primo polliti. multi tirãnorum non ſulum temperati nõ ſũt ſed nolũt uideri tẽperati eſſe. Exiſtimant autẽ reputari ab hominibus fælices ſi ſingu lis diebꝰ aſpiciant eſſe i cõmeſſationibus & ebrietatibus & i cõuiuiis ãffluẽtibus: non tamẽ ſic ſe habeř deberẽt dato enim ꝙ tem peramẽto carerent ne contemnenť a popu lis nõ deberẽt ſuã intẽperantiã oſtendere. Laudať enim ſobrietas & tẽperantia: uitu peratur autẽ auaritia & guloſitas. ℭ Septi mo decet uerum regem ornare & munire ciuitates & caſtra exiſtentia in regno ut ap pareat magis eſſe procurator cõmunis bo ni q̃ tirannus querens utilitatem propriam. ℭ Octauo decet uerũ regem ut ait phũs ſa pientes & bonos etiam extraneos adeo ho norare ut putetur nõ ſic honoratos eẽ a ciui bus propriis ſi inter ipſos exiſterent quod ti rãni non faciunt: nam ſapiẽtes & bonos ut infra patebit non honorant ſed perimunt. ℭ Nono decet uerum regem p uſurpatio nẽ & iniuſticiã nõ dilatare ſuũ dominiũ: nã ut dicitur i polli. durabilius eſt regnare ſup paucos q̃ ſuper multos quod maxime uerũ eſt ſi hmõi multitudo ciuilis potẽtie acquiſi ta ſit per uſurpationem & iniuſticiam. recitat autẽ phũs.5. polli. ꝙ cum quidam rex partẽ ſui regni dimiſiſſet quia eam forte iniuſte te nebat: increpatus tamẽ fuit ab uxore dicẽte: ꝙ uerecũdari deberet quia minus regnũ di mitteret filiis: q̃ accepiſſet a patre. Reſpõdit rex ille ꝙ ſi dimittebat eis minꝰ in quãtitate regnum: dimittebat tamẽ maius & diuturni us tempoř: tiranni autem hoc nõ faciũt. nã licet ſemper ſe ſimulẽt iuſte agere: tamen in multis ſuum dominium iniuſte ampliant & aliorum hereditates ſine ratione uſurpant. ℭ Decio & ultio decet ueros reges bene ſe habere circa diuina: populus enim ut recitat phũs omnino ẽ ſubiectus regi quẽ credit eẽ deicolã: & habere amicum deũ: exiſtimat. n talẽ ſemper iuſte agere & nihil iniquum ex ercere. Poſſumus tamẽ ad hoc aliam melio rẽ rationem adducere dicẽtes ꝙ ſi rex habe at amicum deum diuina prouidẽtia cui om nia ſũt nota & eius potentia cui nihil poteſt reſiſteř contiget eũ ut expedit ſuæ ſaluti ſem per in ſuis actibus proſperari. Immo prop ter ſanctitatem regis multociens deus multa bona confert exiſtentibus in ipſo regno. ℭ Vltimo autẽ diximus ꝙ decet regiã maie ſtatem bene ſe habeř circa diuina hoc debet eſſe finis & complemẽtũ aliorũ ad hoc aũt ſũt ſingula ordinãda. Verus ergo rex ſcdm ueritatem bene ſe habet erga diuina. tiran nus uero non talis ẽ ſed ſimulat ſe talẽ eſſe.

ℭ Quæ & quot ſũt cautelæ qbus tirannus nititur ſe in ſuo dñio præſeruare. Capi.xi

(m) VLTAS cautelas tangit phũs.5. polli. ex qbus quãtũ ad præſẽs ſpe ctat poſſumus enumerare.x. p q̃s nititur tirannus ſe in ſuo dominio pſeruare. ℭ Prima cautela tirãnica eſt excellentes per imere: cum enim tirãnus nõ diligat niſi bo nũ proprium: excellentes & nobiles exiſten tes in regno non ualẽtes hoc pati inſurgunt contra ipſum: tirannus autẽ ex quo talem ſe eſſe cognoſcit nõ cogitat niſi quomodo poſ ſit excellẽtes perimere. Immo aliqui tiranni zare cupiũt non ſolum excellenteſ alios imo etiã ꝓprios fratres & nimia ſibi conſanhui nitate coniunctos uenegant & peerimunt ſi gnum ẽ tirãnidis peſſimæ. Verus autem rex econuerſo itẽdens cõmune bonũ & cogno ſcẽs ſe diligi ab ipſis qui ſunt in regno excel lẽtes & nobiles & multo magis cognatos ꝓ prios per quos bonꝰ ſtatus regni conſerua ri poteſt nõ perimit ſed ſaluat. ℭ Secunda cautela tirãnica eſt ſapiẽtes deſtruere: uident enim ſe contra dictamẽ recte rationis agere & non intẽdere bonũ cõmune ſed propriũ Ideo uellẽt omnes ſuos ſubditos ignorantes & iſcios. ne cognoſcẽtes eorum nequiciam ĩcitent populum contra ipſos: ſemper enim qui male

qui male agit odit lucē & non diligit ſapientes ut arguantur opera eius: quare tirannus cuius ſunt opera mala ſapiētes pro poſſe deſtruit. Verus autē rex econtrario ſciens ſe ſecundum rectam rationē agere: ſapientes ſaluat ꝓmouet & honorat eo ꝙ ipi cognoſcentes bona opera ipſius populū cōmouent ad amorē eius. ℭ Tertia eſt diſciplinam & ſtudiū non permittere. Tirannus.n.ſcḋm qḋ hmōi eſt non ſolum ſapientes deſtruit. Sed etiā trūcat uiā & inhibet ſtudiū & diſciplinā ne efficiant̄ aliqui ſapientes. Semper.n.timet per ſapientiam repræhendi. Verus autē rex econtrario ſtudiū promouet & cōſeruat uidens ꝙ per ipm bonum cōmune & bōus ſtatus regni quē principaliter intēdit meliorari habet. ℭ Quarta eſt nullas ſodalitates: Nec etiā aliquas congregationes permittere. Vult.n. tirannus ciues & eos qui ſunt in regno nō eē ſodales nec eſſe ad inuicem notos: nā ut ait phūs noticia fidē facit. Eo.n. ipſo ꝙ quis habet noticiā alterius confidit de illo. Hoc autē tirannus non diligit: timet quidē ne ciues de ſe confidentes propter iniurias quas eis infert contra ipm inſurgant. Verus autē rex econtrario permittit ſodalitates ciuium & uult ciues ſibi inuicem eē notos & de ſe confidere: nā cum intēdit bonū ipſorum ciuiū & ſubditorum: naturale eſt ut diligatur ab eis: quare uult eos eſſe confederatos & cōiunctos: qa tunc magis unanimiter diligunt bonum regis. Omnino.n. eſſet peruerſus populus ſi cognoſceret ſe hēre uerum regē & diligere cōmūe bonū ſi uiceuerſa nō diligent ipm regem. ℭ Quinta cautela tirannica eſt hēre multos exploratores & tēptare nō latere ipſum quicquid a ciuibus agit̄. Cum enim tiranni ſciant ſe non diligi a populo eo ꝙ in multis offendant ipm uolunt hēre exploratores multos ut ſi uiderent aliquos ex populo machiāri aliqd cōtra eos poſſint obuiare illis. Immo eoipſo ꝙ ciues credunt tirannū hēre exploratores multos: nō audent congregari ut machinēt̄ aliquid contra eū: nā & ſi inter eos ſic congragatos nullus exploratorum exiſteret ſemper tamē timerent ibi exploratores eē. Huiuſmodi autem exploratores uerus rex habere nō curat ad ciues & ad eos qui ſūt in regno: ſed ad hoſtes & ad extraneos. Vtrum autem deceat reges habere exploratores in regno ꝑpter aliā cauſam ꝙ ne populus inſurgat in ipm infra dicetur. Ad præſens autem ſcire ſufficiat ꝙ non ſic rex eget exploratoribus ut tirannus. ℭ Sexta cautela tirannica eſt nō ſolū nō permittere fieri ſodalitates & amicitias: ſed etiā amicitias iā factas: & ſodalitates turbare & ꝑuertere. Volunt enim tirāni turbare amicos cū amicis: populū cum inſignibus inſignes cū ſeipſis. Vident autē ꝙ quādiu ciues diſcordant a ciuibus & diuites a diuitibus tamdiu nō poteſt æque de facili eius potentiæ reſiſti: nā tunc quælibet partiū timens alterā neutra inſurgit contra tirannum. Verus autem rex econtrario non procurat turbationem exiſtentium in regno: ſed pacem & cōcordiam. Aliter.n. non eſſet uerus rex: quia non intenderet cōmune bonū. ℭ Septima eſt pauperes facere ſubditos adeo ut ipſe tirānus nullus cuſtodia egeat. Volūt.n. tirāni ſubditos eē intantū pauperes ut ſic occupēt̄ circa quotidiana qbus indigent ut nō uacēt eis aliqd machinari contra ipſos: nec oporteat ipſos habere aliquā cuſtodiā propter illos. Verus autē rex quia intendit bonū ſubditoꝝ nō affligit & depauperat ipos: ſed magis ꝓcurat eorū bona. ℭ Octaua eſt ꝓcurare: bella: mittere bellatores ad partes extraneas: & ſemp facere bellare eos ꝗ ſunt in regno: quatenus ſemp circa bellorū onera intēti non uacet aliqd machinari contra tirannum. Verus autē rex non intendit affligere ſubditos ſuſcitando & ꝓcurando bella eo ꝙ intēdat bonum regni. Nō uult ergo eos qui ſunt in regno aſſumere arma niſi pro defenſione regni: uel pro aliquo alio iuſto bello. ℭ Nona eſt cuſtodiā corporis exercere nō eos ꝗ ſūt in eo regno: eo ꝙ diffidat de illis

ſed per extraneos. Verus autem rex econuer
ſo ſe habet ut ſupra plenius dicebatᷣ. ¶ De
cima cautela eſt tirannica ꝙ poſtquam pro
curauit diuiſiones & partes in regno: cū una
parte affligere aliam ut clauum clauo retun
dat. Rex autem econtrario nō procurat di
uiſiones & partes in regno ſed ſi quæ ibi exi
ſtunt eas amouere deſiderat.

¶ Quot ſunt illa ad quæ reducuntur caute
læ tirannicæ & ꝙ reges cauere debēt ne effi
ciantur tirāni quia opera regia ſunt optima
tirannica uero peſſima. Ca. xi.

MNES cautelas tirannicas quas
a in pcedēti capitulo numerauimꝰ
phūs reducit ad quattuor. Tiran
ni. n. quattuor intendunt. Primo ut ſubditi
ſint inſcii. Scdo ut ſint puſillanimes. Tertio
ut de ſe inuicē nō confidant. Quarto ut ſint
adeo depauperati & afflicti ut contra eos nō
poſſint inſurgere. Ad hæc autē quattuor præ
dicta oīa reducūtᷣ: nā quātū ad præſens ſpe
ctat ad hoc ꝙ aliquis inuadat uel machinetᷣ
aliquid contra tirannū: ex aliquo prædicto
rū quattuor uidetᷣ procedere ex magnanimi
tate. Primo. n. uidetᷣ hoc accidere ut quia in
ſurgens eſt tanti cordis ut nihil reputet ma
gnū. Secundo ex induſtria & a ſagacitate ut
quia credit ſe tot adinuenire uias & uerſutias
poſſe: ut ualeat tirānū perimere. Tertio pōt
hoc contingere ex potentia ut ſi inſurgens
cōfidat de aliis ciuibus & credat ſe iuuari ab
eis propter ciuilē potentiā tirannū inuadit.
Quarto hoc poterit accidere ex nimio ocio
ut ſi ciues nimis ſint opulenti: & uacent ni
mio ocio: quia mens humana neſcit ocioſa
eē. dū nō occupantᷣ ciues circa quotidianas
indigentias: excogitāt ſeditiones qūo poſ
ſint turbare ciuitatē & inſurgere contra re
ctorē ciuiū. Contra hæc ergo quattuor pro
curant tirāni perimere excellētes ne ſui ſub
diti ſint magnanimi: deſtruere ſapientes im
pedire ſcolas & ſtudiū ut exiſtētes in regno
ſint ignorātes & inſcii nō permittere ſodali
tates turbare ciues inter ſe ut de ſe inuicē nō
cōfidant depaupare eos occupare eos in bel
lo & in aliis exercitiis ut nō uacēt ocio. Hæc
ergo ſunt cautelæ tirannicæ. ueꝝ quia nullus
forte eſt oīno tirannus quia malū ſeipm de
ſtruit & ſi integrū ſit importabile ſit: ut dicitᷣ
.4. eth. & forte uix aut nūquā reperitᷣ aliquis
qui ſit oīno rex qn in aliquo tirannizet. Eſ
ſet. n. quaſi ſemideus ſi nihil de tirānide par
ticiparet. Inde ē ergo ꝙ dōinātes aliqd par
ticipant de cautelis regiis & aliquid de uerſu
tiis tirannorū & tanto eſt melius dominiū
quanto plus accedit ad regnū & eſt longius
a tirāno. Voluimus quidē utriuſqȝ opa enar
rare & utraſqȝ cautelas deſcribere: nā oppo
ſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt. Magis
. n. apparet opera regia eē optima oñdendo
tirannica eē peſſima. Ex hoc autē manifeſte
patet tirannidē maxime eē fugiendā a regi
bus: quia peſſimum de ſe eſt fugiendū maxi
me & optimū maxime proſequendū.

¶ Quod deteſtabile eſt regiam maieſtateꝫ
declinare in tirannidem & quicquid corrup
tionis eſt in aliis peruerſis principatibus to
tum in tirannidem congregatur. Ca. xiii.

DEO. ſenſus hominum ſunt ad
a malum proni ut ualde utile ſit in
uia morum. multis uiis oſtendere
& multis rationibus probare malum & uici
um & de eē quid uile & fugiēdum ut ꝙ una
uia non inclinat ut malum uitet. Alia indu
cat ipſum ad fugiēdum malum. Poſtquam
ergo oſtendimus tirannidem fugiēdam eē
a regibus eo ꝙ opera tiranni ſunt peſſima:
probare uolumus reges ſumma diligentia
cauere debere ne conuertantur in tirannos:
qa qcquid corruptionis & iniquitatis eſt in
aliis puerſis pricipātibus totū in tirānidē cō
gregatᷣ. ¶ Sūt. n. ut patet ex habitis tres pri
cipatus bōi: & tres puerſi. Dicebatᷣ āt ꝙ ſi do
minatur unus propter bonum commune
eſt principatus rectus: & uocatᷣ regnum. Si
uero propter bonū proprium eſt peruerſus
& uocatur tirannides. Si uero principentur
pauci & dominantᷣ quia boni & uirtuoſi eſt
rectus

rectus principatus & uocat aristrocatia ſiue
principatus bonorũ. Si uero dominent nõ
qa boni: ſed quia diuites eſt peruerſus & uo
catur obligartia. Sed ſi dominat totus po/
pulus & intendat bonũ omnium iam in ſi/
gnũ q̃ aliorũ eſt principatus rectus & uoca/
tur regimẽ populi. Si uero populus tiranni
zet & intendat opprimere diuites eſt princi
patus corruptus & uocat deocratia qd ideȝ
eſt ꝙ quaſi puerſio & corruptio populi: tirã
nides uero corruptus principatus diuitũ &
iniquũ dominiũ populi ſunt regimina per/
uerſa. Tirãnides uero eſt peruerſior princi/
patus: quia ut probat phũs.5.poli.quicquid
peruerſitatis eſt aliquo principatu diuitũ: &
in peruerſo dominio populi totũ congrega
tur in tirannidẽ: quod ſic patet: nam diuites
ſi iniqui dominari cupiãt quantum ad præ/
ſens ſpectat tria intendũt uidelicet pecuniã
corporales delicias: & cuſtodiam corporis.
Intendunt.n. pecuniam quia quilibet prin/
cipans intendit augmentũ illius ſcdm quod
ſe prĩcipari uidet. Si ergo aliquis principat:
quia bonus & uirtuoſus ſemper intendit ad
opera magis bona & ad uirtutẽ ut efficiatur
melior & uirtuoſior: ſed ſi principat quia di
ues ut magis prĩcipari poſſit intendit augmẽ
tum diuitiarum & congregationem pecu/
niæ: quare ſi diuites inique dominãtes nõ
principant quia boni: ſed quia diuites tota
eorũ intentio erit circa pecuniam congregã
dã. ¶ Rurſus diuites inique principantes
intendunt delitias corporales & hẽre uolup
tates ſenſibiles: nã ſi quis uult aliquid: uult
& ea multo magis ad quæ illud ordinat ut ſi
quis uellet potionẽ: multo magis ſanitatem
uellet: ad quam potio ordinat. Cũ ergo ho
mines cõmuniter & maxime habẽtes uolũ/
tatẽ peruerſam ordinent pecuniam & diuiti
as ad delectamenta corporea: & ad uolupta
tes ſenſibiles ſequit ꝙ diuites inique domi
nantes & intendentes non cõe bonum: ſed
pecuniã: intendere corporales delectatiões.
¶ Tertio diuites ſic principantes maxie ſo/
licitant circa cuſtodiam corporis: nam nul/
lus ſpreto cõmuni bono intẽdit ad pecuni/
am & uoluntates corporis: niſi in multis of
fendat populũ: nã talis ut pecuniam habeat
deprædat ciues: ut uero uoluptatibus fruat
forefacit & infert cõtumeliã ciuibus q̃tũ ad
uxores & filias. Videt ergo ſe eẽ odioſuȝ po
pulo ideo nõ credit ſe multitudini: ſed ſemp
dubitans de furia populi maxie ſollicitat cir
ca cuſtodiam corporis. ¶ Omnia auteȝ hu
iuſmõi mala reperta in peruerſo princidatu
diuitum congregant in tirannidem iſtam.
Nam tirannus ut ſupra dicebat non inten
dit bonũ cõmune: ſed pecuniam. Rurſus ut
ſupra dicebatur non intendit bonum hono
rificum: ſed delectabile. ¶ Tertio tirannus
maxime delectat circa cuſtodiam corporis
eo ꝙ uideat ſe plurimos offendiſſe. Legitur
.n. de quodam tiranno ꝙ cum a fratre ſuo
quotidie increparet: quare ipe ſemp triſtis
exiſteret: & quare nũquã hilarẽ uultum oñ
deret tirannus ille uolens reddere cãm quæ
ſiti eũ expoliari fecit & ligari: & ſupra caput
eius acutiſſimum gladium pendentẽ tenuiſ
ſimo filo apponi fecit: circa ipſum ꝙ hoies
cũ baliſtis ſagittis appoſitis ſtare faciebat:
& cũ frater eius timore horribili inuaderet
timens ab actu gladio uulnerari: & a baliſtis
perfodi ait tirannus gaude frater hilarẽ oñ
de multum. Reſpondente illo ꝙ non poſſet
ꝓpter iminentia pericula: inquit tirannus ꝙ
nec ipſe gaudere poterat eo ꝙ in maiori pe
riculo exiſtebat qa ĩ tot forefecerat ꝙ ſemp
ſibi de morte dubitabat. Valde ergo cauere
expedit regi ne conuertat in tirannũ. nã ti
ranni cũ hoc ꝙ perdunt æternam uitam in
hac temporali uita uix unã diem bonam ha
bent eo ꝙ ſemper uideãt pericula iminere.
Rurſus pecuniã non tantum habent tiran
ni quãtum ueri reges: tum quia oportet eos
multa expendere ſuperuacue: tum etiã quia
ueris regibus plus donat ex amore q̃ tiran
nis proueniat ex prædatiõe populi. Experti
.n. ſumus tirannizantes plus uixiſſe in ege

ſtare q̄ alios ueros reges. Delectamenta etiā corporea nō tot habēt tiranni quot ueri reges, nā habere amicos & diligi a populo eſt maxīe delectabile: nō cōſidere de aliquo & credere ſe odioſum eē multitudini eſt maxime triſtabile. Priuat ergo tirānus a maxima delectatione cum uideat ſe eē populis odioſum. ℭ Viſo tirannidem cauēdam eē quia mala: iniqui principatus diuitū congregantur in ea. Reſtat uidere eſſe eam cauendā eo ꝙ etiam in ipa congregantur mala peruerſi principatus populi. Cum.n. populus principat peruerſe non intendit quodlibet ſeruare in ſuo ſtatu: ſed ſatagit opprieṝ nobiles & inſignes. Hoc etiā tirannus facit quia ut patet ex habitis ipſe ꝓ uiribus nititur opprimere excellentes & pimere diuites & inſignes. ſumme ergo eſt cauenda tirānides a rege in quā tot mala congregantur.

ℭ Quod ſumme expedit regibus & principibus recte gubernaṝ populum & cauere ne tirannizet quia multis de cauſis contingit ſubditos inſidiare tirannis. Ca. xiii.

QVONIAM hunc librum compoſuimus propter eruditionē regum & principum ut recte & debite gubernent populum ſibi commiſſum. cum deuiare a recto regimine ſit tirannizare & iniuriari ſubditis & non intēdere gommune bonum: licet plutibus uiis oſtenderimus per iā dicta deteſtabile & periculoſum eē regiæ maieſtati tirānizare & non recte cubernare populum: non piget adhuc nouas uias adducere ad oſtendendum hoc idē. Volumus autē declarare in hoc capitulo ꝙ quia multis de cauſis ſubditi inſidiantur tirannis & quia ualde eſt periculoſa uia tirannica & deuiatio a recto regimine. Ideo reges cura peruigili ſtudere debent ne delinquentes rectum gubernaculum tirānizent. Narrat autem phūs. 5. poli. 7. cauſas quare ſubditi tirānis inſidiantur. ℭ Prima eſt propter timorem nā multi puſillanimes exiſtentes cum nimis timēt & non credunt ſe poſſe euadere quaſi deſperantes inuadunt alios: & efficiuntur probi. Vnde & prouerbialiter dicit ꝙ nimis fugātimidum ui compellit eſſe audacem. Sic etiam & alia animalia quaſi cōmuniter timent hominem & niſi crederēt ſe ledi ab eo ratio aut nūquam inuaderent ipſum. Beſtiæ ergo ut plurimum timore compulſæ inſidiantur homini & inuadunt eum. Hoc ergo modo multotiens ſubditi inſidiantur tirāno & perimunt ipſum tirannum timentes ſe offendi ab eo. ℭ Secunda cauſa propter quā ſubditi tiranno inſidiant eſt iniuria quam paſſi ſunt ab ipo: naturale eſt ergo deſiderare uindictā propter quod omerus dicebat irā dulciorē eē melle quia eſt appetitus penæ in uindictā. Quia ergo ſic eſt delectabile uindictā expoſcere multi inſidiant tiranno: & ꝓpter uehæmētem iram aliquando inuadunt ipm uolentes latas iniurias uindicare. ℭ Tertio inſidiant aliqui tiranno & aliquando perimunt ipm quia ut plurimū tirāni faciunt ea per quæ ſe cōtemnibibiles reddūt nā cū nō quærant bonū cōmune: ſed delectatōes corporis: ut plurimū non ſunt ſobrii: ſed guloſi uel nō ſunt caſti: ſed dant operā uenereis & qa hoc agentes ſe contēnibiles reddunt de facili inuadunt. Exemplum bonum recitat phūs. 5. poli. habemus in ſardinia polo. & dio. ſardinapolus uero ſpræto cōi bono totū ſe dedit uenereis. Quidā uero dux cōtēnēs eū eo ꝙ uitā pecudū elegiſſet inuaſit & pemit ipm. Sic etiā dio. tirānizās & curās magis de gula q̄ de bono cōmuni contemnebat a ſubditis eo ꝙ quaſi ſemper eēt ebrius. Quidā erga nomine dion uidens ipm quaſi ſemper eē ebrium ꝓpter deſpectionē inſurrexit in ipm. ℭ Quarto hoc fieri cōtingit ꝓpter honorē aut propter lucrum adipiſcēdum: nā cum honor & gloria inter bona exteriora ſit bonū maximū multi uidentes tirannū non quærere niſi honorē & gloriā propriā & non honorare ſubditos & nō quærere cōmune bonū uolētes adipiſci honorē & gloriam quā conſpiciunt in tirāno: inuadunt

inuadunt eũ & perimunt ipm: Sic etiã quia multi reputant pecuniam eẽ maximũ bonũ uidentes tirannum non intẽdere niſi ad lucrum ꝓprium: & ad cõgregandam pecuniã inuadunt ipm & accipiunt theſauros eius. Vnde dicitur.5.poli.ꝙ quidam tirannos inuadunt uidẽtes lucra magna & honores magnos exiſtẽtes in ipis. ¶ Quito fiũt iſidiæ tirannis ab aliquibus nõ ut poſſideant monarchiam: ſed ut uideanť facere actiones aliquas ſingulares. Volunt.n.aliqui eſſe in aliquo nomine uel in aliqua fama. Ideo ut nominenť faciunt aliquid mirabile & aliqđ ſingulare factũ & quia inſurgere contra tirannũ reputant populi ualde ſtupendum. Ideo contra ipm inſurgunt. Sed tales qui ꝓpter hanc cauſam facientes impetum in tirannũ ut ait phũs ſũt pauciſſimi numero: ſupponi enim oportet eos nihil curare ut ſaluentur. ¶ Sexto contingit aliquos inſidiare tirãnis & perimere ipſos ut liberent patriã ab oppſſione eorũ. His ergo de cauſis fiunt inſidiæ contra tirannũ. Ne ergo fiant inſidiæ cõtra regiã maieſtatẽ & ne rex ſemper dubitet ne perimať a ſubditis: ſumma diligentia cauere debet ne conuertanť in tirannum. nam ſi non iniuriať ſubditis: eſt continens & ſobrius & non eligit uitã beſtialẽ & contemptibilẽ honorat inſignes & alios exiſtentes in regno ut requirit eorũ ſtatus: non depauperet nec opprimat eos: & in omnibus ſe hẽt non ut tirannus: ſed ut uerus rex: inducit oẽs exiſtentes in regno ad amorẽ ei⁹ & tollit ab eis oẽm materiã & cauſam quare inſidieť ipſi. ¶ Qđ maxie rex cauere debet ne efficiať tirannus eo ꝙ pluribus modis corrumpať tirannides q̃ regius principatus. Ca.xiiii.

LICET ꝑ multa capitula ꝓcedẽtia iduxerim⁹ reges & pricipes ut nõ tirãnizẽt. ſed ut recte regãt populũ ſibi cõmiſſu; adhuc in hoc capitulo uolumus alias rationes adducere oſtendentes ꝙ ſi reges cupiant ſuum durare dominiũ ſummo opere ſtudere debent ne efficianť tirani eo ꝙ tirãnides & principatus ꝑuerſus p⁹ribus modis corrũpiť q̃ rectus & regius principatus. ¶ Narrat autẽ phũs .5. pollitícorũ tres modos corruptionis tirãnidis dicẽs tirannidem corrupti a ſe: a tirannide alio & a regno. Corrumpitur.n.tirannides a ſeipſa nã ut dicebatur ſupra malum ſeipſum corrũpit: & interdũ ſic importabile ſit. tirannides ergo ꝓpter ꝑuerſitates & nequitias quæ cõgreganť in ipſa corrumpitur & durare non põt. Ideo dicitur in poli.ꝙ tirannides quanto intenſior tãto minus durat. Iuſtitia enim urbanitates ſeruat quare cũ a iuſtitia recediť præparať uia ut corrumpať principatus ille. Pollicia ergo q̃to de ſe magis a iuſtitia recedit tanto ex ſe habet ut faciliuſ corrumpať. Reſtať ergo & principes ſi uolunt ſuũ durare dominiũ ſũme cauere debent ne a iuſtitia deuiantes in tirannidẽ conuertanť & ſi eos aliquomodo tirannizare contingat ſuã tirãnidẽ pro uiribus moderare debẽt quia quãto remiſſius tirannizabunt tanto durabilius principabuntur. ¶ Secundo tirannides corrumpitur ab alia tirannide contraria: nam licet bonum non contrarieť bono eo ꝙ bonũ ſit uno modo malum tamẽ poteſt cõtrariari malo eo ꝙ eſſe habet multipliciter. Cõtingit.n.uno modo percutere ſignum propter quod in hoc non eſt diuerſitas nec cõtrarietas: ſed cõtingit multipliciter deuiare ab ipo quare in deuiationibus contrarietas eſſe poteſt: ut ſi multum opponiť pauco: proiectio ultra ſignum contrariatur ꝓiectioni circa: & proiectio in dextrũ ꝓiectioni in ſiniſtræ. Sicut & in ꝓpoſito pricipatus rectus nõ cõtrariať recto principatui: ſed peruerſus peruerſo. Vna erga tirannides põt contrariari alii & corrumpere ipſam ut tirãnides populi cõtrariatur tirãnidi monarchiæ. & una monatchia tirannica contrariať alii. cũ aliquis monarchia uel aliquis unus princeps tirãnizet in populũ: gens illa oppræſſa non ualens ſuſtinere tirannidẽ principis inſurgit & tirannizat in ipſum eum perimẽs uel expellẽs to

tus ergo populus efficitur quaſi unus tirannus contra principē & tirānides populi corrumpit tirannidē monarchiam. Sic & una tirannides monarchia corrumpit aliā: quia multotiens unus monarchia tirānus īſurgit in aliū ut obtineat principatum eius. Debēt ergo cauere reges & principes ne tirannizēt cū tot modis diſſoluatur tirannicus principatus. ℭ Tertio diſſoluit̃ tirannides nō ſolum propter ſeipſam uel propter tirannidē aliā. Sed etiam propter regnum nam nō ſolum malum contrariatur malo. Sed etiā bonum malo contrariat̃. Nō ſolū.n.tirannus tiranno obuiat. Sed ēt & rex ſi uiderit expedire tiranno ſe opponit. Tot ergo diſcriminib⁹ oppoſit⁹ ē tirān⁹. & tot modis hēt diſſolui eius principatus. Regium autem dominium non tot periculis exponit̃ nec tot modis habet diſſolui. nā licet tirannus ſatagat pro uiribus uerum regem opprimere nullus tamē uerus rex uero regi ſe opponit. nā nullus bonus & uirtuoſus inſequit̃ alios bonos & uirtuoſos: ſed eos pro poſſe ſaluat & ꝓmouet eo.n.ipſo ꝙ aliquis bonis & uirtuoſis ſe opponeret: deficeret eē bonus & uirtuoſus. Decet ergo regiam maieſtatem ſummo ſtudio cauere tirannidem ne prædictis periculis exponatur.

ℭ Quæ ſunt quæ ſoluant dominium regium: & quot oporteat regem facere ut ſe in ſuo principatu conſeruet. Ca.xv.

tANGIT aūt phūs.5.poli.10. quæ polliciā ſoluāt & q̄ oportet facere regē ad hoc ut ſe i ſuo prīcipatu ꝓſeruet. ℭ Primo eſt nō permittere in ſuo regno tranſgeſſiones modicas: nā multæ modicæ tranſgreſſiones ut ait phūs æquāt̃ uni magnæ. ſicut multæ paruæ expēſæ æqualēt uni magno ſumptui. Paruæ.n.tranſgreſſiones ſi multæ ſint diſponūt ad diſgreſſiones magnas. Nā qui minima negligit paulatim decidit in maiora. Principis ergo eſt obſtandū & ihibēdæ ſūt obliquitates ēt modicæ. ℭ Secundū præſeruās polliciam & regnū regiū eſt bene uti his qui ſunt in regno. Introducer. do eos ad aliquos principat⁹ honorando eos & non iniuriando eis. Nam ut innuit phūs in poli. bene uti ciuibus non ſolū præſeruat polliciā rectam: ſed etiam principatus ex hoc durabilior reddit̃. Dato ergo ꝙ in ipo ſit aliquid obliquitatis admixtum. ℭ Tertiū eſt incutere timorem hiis qui ſūt in pollicia. nā corruptiones longe ſcdm rē prope autē ſcdm timorem polliciam ſoluat ciues.n. magis ſunt ſubiecti principi & plus ei obediunt ſi ex timoribus corruptionē timeant. Guerra.n. exterius tollit ſeditiones intrinſecas & reddit ciues magis unanimes & concordes. ℭ Exemplū autē huiuſmodi habemus in romanis q poſtquā defecerunt exteriora bella intra ſeipos bellare cœperūt. Eſt āt hæc cautela utilis ſolum duobus principatibus ut principatui conſtituto ex hominibus aſſuetis ad bella: & principatui in quo qs prīcipari cœpit. hoīes.n. bellatores & aſſueti ad prœlia quibus nō fuit curæ de uirtutibus aliis niſi de fortitudīe ſcdm phūm .7. polliticorum aſſimilant̃ ferro quod dū eſt in cōtinuo exercitio claritateʒ hēt: ſed ſi diu remanet in officioſū rubiginem cōtrahit & ſic tales bellantes fiunt obediētes principi. Vocantes uero neſciunt debite ſe hr̄e: quare talibus ut debite ſe habeant ſēper incuciendi ſunt timores bellici & correctiōes extrinſecæ. ℭ Rurſ⁹ ſi qs ſup aliquos de nouo prīcipari cœpit quia cōtra talem principatū facilius inſurgit̃ ne ciues inſurgant in principē: & magis unanimiter obediant incotiendi ſunt illis tīores de extrinſecis ꝑiculis imminentibus: ſed ſi regnum diu in ſtatu perſtiterit & dn̄s ille ſit naturalis ita ꝙ quaſi nō ſit in memoria hominum ex quo ille & anteceſſores ſui obtinuerūt huiuſmodi principatum tanta cautela non magnā utilitatem habere uidet̃. ℭ Quartum autē ꝙ pollicia habere uidet̃: eſt cauere ſeditiones & cōtētiones nobilium: nam baronibus & hoc ponēdo eis leges qa legibus nō de facili cōtra dicitur

dicitur: ſunt enim in regno tales leges iſtitu endæ ut per eas ſedari poſint cōtētiones no bilium: nam baronibus diſſentiētibus fiunt ſeditiones i regno & p cōſequēs fit præpa ramētum ut diſſoluatur regius principatus.

℄ Quītū eſt diligenter aſpicere quomodo ſe habeāt quos maieſtas regia honorauit & promouit ad aliquā præpoſiturā uel ad ali quē principatum aut magiſtratū nihil adeo regnū conſeruat & polliciam ſaluat ſicut p ficere homīes bonos & uirtuoſos & cōferre eis dominia & principatus quare maxīe ſal uatiuū polliciæ. Eſt etiam regiam maieſtatē conſiderare diligēter quos præficit in aliqui bus magiſtratibus: & ſi bene ſe habuerint au gerē eorū dominia. Si male minuer̄ uel adeo male ſe habere poſſent ꝙ eſſēt totaliter a do minio remouēdi uel etiam capitali ſentētia condemnādi. ℄ Sextum ē nulli magnū do miniū conferre: nam magna dominia ex ni mia bonitate & fortitudine ut plurimū cor rumpit mentes hominum ut fiant tranſgreſ ſores iuſti. Eſt autē hæc cautela maxime uti lis ad homines de quibus rex certā & diutur nam experiētiam non accepit. Ideo potiſſi me obſeruādum eſt ne repente conſtituatur aliquis i maximo principatu. ℄ Septimum ſaluās regnū & polliciam eſt regem ſiue pri cipantē habere dilectionem & amorē ad bo nū regni & ad polliciam in qua principat. Quicūq; enim amat ſollicitatur & timet ne aliquod incōueniens accidat circa amatum. timor autem cōſiliatiuos facit ut dicitur. ii. rethoricorum ibi enim ē magna ſalus ubi & multa conſilia: quare ſi rex bonum regni di ligat ſaluabitur regnum: quia timens ne in regno aduerſa contingant adhibebit multa conſilia qualiter poſſit bona regni promo uere: & periculis imminentibus obuiare.

℄ Octauum ſaluans regnū & polliciam eſt habere ciuilem potētiam: nam ut dicitur in magnis moralibus iuſticia urbanitates con ſeruat. Sed iuſticia in regno conſeruari nō poteſt niſi per potentiam ciuilem puniātur trāſgreſſores iuſti. Debet enim rex aut prin ceps ſi uult ſeruare iuſticiā & uult punire trāſ greſſores iuſti habere multos exploratores & multos inquiſitores iueſtigantes facta ciui um & inquirētes unde ciues accipiunt quod expēdunt & quomodo poſſūt reddere ratio nem ſui uictus: nam qui huiuſmodi rationē nō poteſt reddere ſignum eſt ꝙ ex furto uel ex male ablato uiuat. Sic enim faciendo iſta poterit ſeruare iuſticiam & præſeruare re gnum a maleficiis & tranſgreſſoribus iuſti.

℄ Nonum iſt maxime ſaluans regnū eſſe re gem bonū & uirtuoſum: Nam ut dicitur. 5. pollitiꝭ maior uirtus requiritur in cuſtodia ci uitatis & regni q̄ in duce exercitus: Nam in duce exercitus requiritur potiſſime experien tia: Sed cuſtos ciuitatis & cuſtos regni totius oportet ꝙ ſit uirtuoſus & epyetes ideſt ſup iuſtus: decet enim talē eſſe quaſi ſemideum ut ſicut alios dignitate & potētia excellit: ſic eos bonitate ſuperet hoc enī maxime ſalua bit regnū & polliciā ſi rex ſit bonus & uirtuo ſus quia intendet bono regni & communi.

℄ Decimū enī ē regem nō ignorare qualis ſit illa pollicia ſcd̄m quā principatur & quæ eam poſſunt ſaluare & corrumpere talia autē maxime ſcire poterunt per experiētiā: nā cū quis diu expert⁹ eſt regni negocia de leui ar bitrari poterit qui bonum ſtatum regni cor rumpti & ſaluat. ℄ Decet ergo regē frequē ter meditari & habere memoriā præteritoꝝ quæ contigerunt in regno qūo iudicata fun dauit & quomodo tēporib⁹ retroactis meli us conſeruatus fuerit bonus ſtatus regni ut ſciat cognoſcere qualiter principari debeat & quæ cotrumpunt & ſaluāt regnum & gu bernationem regni quia his ignoratis recte regnum gubernare non poterit.

℄ Quæ ſunt cōſiliabilia & circa quæ opor tet conſilia adhibere. Capitulum. xvi.

d ICEBATVR ſupra q̄tuor cōſide rāda eſſe i regimine ciuitatis uideli cet pricipē. conſilium. prætoriū. & populū. poſtq̄ ergo auxiliante deo determi

nauimus de principe & distinxim⁹ quot ſũt genera pricipatus & qui illorũ recti & q illorum peruerſi & declarauimus regnũ eſſe optimũ principatum. & tirãnidem peſſimum mãifeſtauimus autẽ qđ ſit regis officium & quæ oporteat ipſũ facere ut recte regat populum ſibi cõmiſſum. probauim⁹ ꝙ decet multis uiis regem uigilem curam aſſumere ne cõuertatur in tirannum quantũ ſpectat ad præſẽs negocium ſufficienter tractauimus quæ circa principem ſũt dicẽda. Reſtat ergo de conſilio pertrãſire quæ tractanda ſunt circa ipſum. Sed cũ dicat phũs. iii. ethi. cõſiliabitur utiq̧ aliquis nõ pro quibus conſiliatur iſipiens: inſanus: ſed pro quibus ſapiẽs & itellectum habẽs. Ideo primo uidendũ eſt quæ ſũt conſiliatius. & circa quæ dẽnt fieri cõſilia ne tãquã ignorãtes cõſiliari uelim⁹ de q̄b⁹ nõ ſũt conſilia adhibẽda. ¶ Poſſum⁹ autẽ tangere ſex quantum ad præſens ſpectat quæ ſub cõſilio non cadũt. ¶ Primo eni q̄cũq̧ ſũt mutabilia conſilium noſtrũ ſubterfugiũt: nã iõ cõſiliãur ut reguleũr in actõib⁹ nr̃is & ut uitem⁹ mala & ut conſequamur bõa q̄ ergo uitari nõ pñt & q̄ mutatiõi nõ ſubiacẽt ſub cõſilio non cadũt. Ideo dicitur iii. ethi. ꝙ de eternis. i. de imutabilib⁹ nullus cõſiliatur. nullus enim quærit conſiliũ de diãetro ſi ẽ cõmẽſurabilis coſte uel de quocũq̧ imutabili: ¶ Secũdo etiam conſiliabilia non ſũt quæcũq̧ mobilia ſi ſemp uniformiter moueãtur. Nam quæ ſemp uniformiter mouẽtur ſcđm quod hmõi ſunt quandã neceſſitatem habẽt conſiliabilia autem non ſũt neceſſaria ſed contingẽtia. Ideo dicitur i ethi. ꝙ de his quæ ſẽper ſũt in motu & quæ ſẽper uniformiter mouentur: puta de uerſionibus ſolis & de ortibus ſiderũ nullus conſiliatur. ſidera enim licet moueãtur tamẽ quia ſemper ſũt in motu nec ꝓpter noſtra opera i mutari poſſũt eorũ curſus. Ideo circa talia non eſt conſilium ahibendum. Si autem circa talia cadit conſiliũ hoc non eſt ſcđm ſe ꝑ ut deſeruiunt actionibus noſtris ut qa aliqua humana opera cõgruẽti⁹ fiunt tempore calido. Aliqua uero tẽpore frigido curſus ſiderum quæ iducere habet ſcđm diuerſa tempora calorem & frigiditatem: non per ſe: ſed per accidens poteſt ſub conſilia cadere. ut ſciamus quo tempore quæ opera ſunt fiẽda. ¶ Tertio non ſũt cõſiliabilia & quæ fiũt frequenter ſi fiũt e natura. Ideo de imbribus q̄ ſemper fiũt tẽpore yemali & de caumatibus quæ ſæpe contigũt tempore eſtiuali non habet eſſe conſiliũ quia talia naturalia ſunt & non depẽdent ex operibus noſtris. Ideo de eis non conſiliamur niſi ut deſeruiunt operib⁹ noſtris. hoc ergo mõ ſicut & circa curſus ſiderũ & circa quæcunq̧ alia deſeruiẽtia humanis actibus: bene ergo dicit̃ i ethi. quod de ſiccitatibus & imbribus non eſt conſiliũ. ¶ Quarto non ſũt cõſiliabilia quæ etiã fiunt raro ſi ex fortuna contingãt nam qcũq̧ conſiliat̃ uult ex electione uel ex intentione aliquid adiſpici. quæ ergo præter intẽtionẽ eueniũt conſiliabilia eſſe non poſſũt. Ideo dicitur i ethi. non eſſe conſiliũ de his q̄ ſunt a fortũa puta de theſauri inuẽtione. ¶ Quĩto nõ ſũt conſiliabilia omnia humana opa: quia nõ cadũt ſub conſilio noſtro: opera illorũ homninũ quæ ꝓpter noſtra facta mutari non poſſunt. Ideo dicit̃ i ethi. ꝙ qualiter utiq̧ ſcite optime conuerſent̃: nullus lacædemoniorũ conſiliatur: nec etiam nulli gallici conſiliãtur qualiter optime uiuant Indii. cõſiliabilia ergo nõ ſũt imutabilia, nec uniformia ſemper. nec quæ ſũt a natura: nec quæ a fortuna: nec omnia humana cadũt ſub ſuo conſilio: ſed ſolum conſiliamur de his q̄ ſũt operabilia per nos: nam ut dicitur. 3. eth. ſinguli autẽ hominũ conſiliãtur de his operabibilibus quæ fieri poſſũt per ipſos: ¶ Sexto nõ ſũt conſiliabilia omnia q̄ p non fieri poſſũt: nam quæcunq̧ finaliter p opera noſtra adiſpiſci intẽdimus ſub conſilio non cadũt. nam conſiliũ non ẽ de fine ſed de his q̄ ſũt ad finem. oportet eni i conſilio præſuppõere finaliter itẽtũ & nõ conſiliari de ipſo. ſed

de his

de his p que conſequi poſſumus illud. Medicus enim qa finaliter intēdit ſanitatē nō cōſiliatur utrum debeat ſanare ægrū: ſed hoc accipit tāq̄ certum & notum ægrū ſanādum eē & cōſiliatur de uiis p quas facilius & melius ſanetur: ſic rector ciuitatis & regni nō cōſiliātur utrū ciues inter ſe pacē debeant habere & utrum regnū oporteat eſſe in bono ſtatu ſed hoc accipit tanq̄ certa & nota & cōſiliat̄ quomodo meli⁹ fieri poſſint. Sūt ergo cōſiliabilia quæ depēdēt ex operib⁹ noſtris & nō ſūt finaliter ītēta, nec ſe habent ut finis: ſed ut ea quæ ſunt ad finem.

¶ Quid eſt conſilium & qualiter conſilia ſunt fienda. Capitulum. xvii.

eST autē omne conſiliū q̄dā quæſtio qa ut dicitur. 6. ethi. conſilians aūt ſiue bene ſiue male conſiliet̄: quærit aliquid & ratiociat̄ ꝑpter quod qcū ꝙ conſiliat̄ quærit non tñ econuerſo. nā ut dicit̄. iii. ethi. licet omne conſiliū ſit quæſtio non tamē omnis quæſtio eſt cōſiliū. Si enī cōſiliabilia ſūt ſolū quæ depēdēt ex operib⁹ noſtris conſiliū erit q̄ſtio non de qbuſcūq; ſed ſolū de agibilib⁹ humanis: poſſunt autē circa ſpeculabilia & circa naturas rerū & circa æterna fieri q̄ſtiōes multæ. ſ; hmōi q̄ſtiones cōſilia dici nō debēt. ¶ Viſo qdē cōſiliū qa ē q̄ſtio agibiliū humanoꝝ reſtat uidere q̄liter ē conſiliādū & quē modū ī conſilis hr̄e debem⁹. Sūt aūt quātum ad præſēs ſpectat ſex obſeruāda ut ſciamus qualiter ſit cōſiliādum. ¶ Prīum ē quia quāto aliquid eſt magis determinatū tāto minori eget cōſilio Immo ſi omnino determiatū eſſet nulli egeret conſilio. Ideo quarto ethi. q̄d circa certas operationes diſciplinarum nō ē conſilium: puta de litteris. non enim conſiliat̄ ſcriptor niſi ſit omnino ignorās qualiter debeat ſcribere litteras quia hoc ſufficienter determinatum eſt p artē ſcribēdi. ¶ De his ergo ſunt conſilia quæ poſſunt fieri per nos & nō ſūt omnino certa & determiata qualiter fieri debeāt. Ideo dubitam⁹ & conſiliamur circa ipa

Eſt ergo unus modus in conſiliis addibēdus ꝙ quādo aliquod factum regni proponitur quanto pluribus modis fieri poteſt & quāto minus habet certas & determinatas uias tāto p plus tp̄us eſt cōſiliādū ut de illis uiis facilior & melior eligatur. ¶ Secūdo eſt in cōſiliis attendendū & cōſiliemur de quibuſcūque minimis ſed de magnis dicebatur enim ſupra ꝙ timor cōſiliatiuos facit: q̄ ergo cōſiliatur uidet̄ timere & dubitare ne aliquo infortunio cōtinnente deficiat a cōſecutione optati boni: uel incurrat aliquod damnum. uel aliquod aliud malum. Quæ ergo ſunt ualde modica ut quæ ſunt apta nata efficere paruū bonū uel proibere modicum malū nō ſunt conſiliabilia: eſt ergo modus attēdēdus in cōſiliis ut de magnis cōſiliet̄ negotiis. ¶ Tertio cum conſiliari uolum⁹ debem⁹ alios aſſumere nobiſcum inter quos conferamus de negotiis fiendis: nam licet homo inter ſe ipſum poſſit inuenire uias & modos ad alq̄d peragendū attamē imprudēs eſt qui ſolo ſuo capiti innititur. & renuit aliorum audire ſententias. Magnæ enim prudentiæ eſt in cōſiliis hunc habere modum: ut cum aliis conferamus quid agendum quod ex duobus patet. nā conſilia ut dictum eſt debēt de rebus magnis. In talibus autem nullus debet omnino ſibi credere & proprio ſenſu inniti: ſed debet alios ad ſe uocar̄ ſciens ꝙ plura cognoſcere poſſunt multi q̄ unus. Ideo dicitur. iii. eth. conſiliatores aſſumimus in magna diſcredētes nobis ipſis uelut non ſufficientibus dinoſcere. ¶ Rurſus hoc idē patet ex eo ꝙ cōſilium ē circa agibilia particularia ī quibus multum ualet experiētia. nam in talibus ut dicitur primo metha. plus proficit expertus quā artifex quare cum plures plura experti ſint q̄ unus ſolus: decet ad hmōi negocia alios adnotare ut per eorū cōſiliū poſſit eligi uia melior quales autē eſſe debeant conſiliarii adnotādi in proſequendo patebit. ¶ Quarto ē ī cōſiliis attendendum ut ſecreta habeant̄ quæ ibi dicuntur: nā multa negocia diſturbā

tur ex reuelatione conſiliorũ. Inde forte cõ- ſilium nomẽ accepit. Dicunt enim aliqui ꝙ conſilium quaſi idẽ eſt ꝙ deſidium: dictũ ẽ autem conſiliũ: quia plures ſimul concedere debẽt: ſed forte meli⁹ dicere poſſumus ꝙ cõ ſilium dictum ſit a con & ſileo ut illud dicat̃ eſſe conſilium quia ſimul aliqui plures ſilent & tacẽt. Nam maxime eſt hoc in conſiliis attẽ dẽdum. & maxime in conſiliis ubi tractatur negocia cõmunia & facta regni: ut unuſquiſq; conſiliari⁹ adiecta dilectione priuati bõi. ſo lum aſpiciat ad cõmunẽ ꝓfectum: & ut reg ni profectus impediri nõ poſſit: ſecreta tene re debet quæ ibi ſũt tradita. Hoc eni fuit ꝙ apud romanã rem publicam exaltauit fideli tas conſiliãtiũ: quibus quicqd per conſilium in eorũ auribus dicebatur adeo ſecretũ erat ac ſi non audiſſet illud. Vnde ualerius maxi m⁹ ſcđo libro de factis memorabilib⁹ captu lo de inſtitutis antiquis cõmẽdans romãos conſiliatores ait. ꝙ fidũ & altũ erat ſecretũ conſiſtoriũ reipublice ſilẽtiq; ſalubritate mu nitũ cuius limẽ intrantes abiecta priuata di- lectione ita dilectionẽ publicã induebant ut non dicam unum ſed neminẽ audiſſe credeṙ ꝙ tam multorum auribus fuerat cõmiſſum.

¶ Quinto ẽ in conſiliis attendẽdum ut ñ loquantur ibi placẽtia ſed uera. Adulatores enim dum principi placere ſtudent uera ſilẽ tes & placita promulgantes exponunt peri- culo totum principatum uel totum regnũ. Inde eſt ergo ꝙ quidã ſapiẽs Ariſtodes no mine dicebat cõſiliarios duo in ſe habere de bere ꝙ nec eſſẽt plani.i. mãifeſti & propala tores conſiliorum: nec eſſent placẽtes ut qđ eſſẽt adulatores plus curantes loqui placen- tia q̃ uera. Sic etiam ut recitat phũs. ii. reth. quidam poeta nomine alexãder. Vidẽs pri amum in conſiliis eſſe ſecretarium & ueracẽ comẽdans eum dicebat iſte eſt qui cõſulit ac ſi diceret ꝙ alii reſpectu eius conſialiatores dici non debent ſed magis forte adulatores.

¶ Sexto eſt in conſilis attẽdendũ ut diu cõ ſiliemus: & ſi aſſit oportũitas cito i opere ex equamur. nam cum adeſt oportũitas operã di & ſi recte uolumus & nõ illud facim⁹ hoc ẽ quia ignoramus an expediat illud fieri. be ne ergo ſe hab; diligẽter quodlibet negociũ diſcuteṙ arduũ an utile ſit illud faceṙ. ſ; poſt quã per diuturnũ conſiliũ eſt recte cognitũ quid fiendum ſi aſſit operãdi facultas prom te operari debemus. bene ergo dictũ eſt qđ ſcribitur. 6. ethi ꝙ conſiliamur multo tempo re: operamur autem prõtep & ꝙ oportet cõ ſiliari tarde ſed facere conſiliata uelociter.

¶ Quales conſiliarios aſſumere deceat re- giam maieſtatem. Capitulum. xviii.

O MNIA aũtẽ q̃ habere d bet bene perſuadẽs & bene creditiuus apoa rẽter expedit ut habeat bonos cõ- ſiliarios exiſtẽter: Nam ex hoc aliquis pſua- det i conſiliis & creditur dictis eius. quia ex timatur bõus cõſiliarius eſſe ad pſuadendũ. Sed ad hoc ꝙ aliquis ſit bene creditiuus nõ oportet ipſum eſſe exiſtenter talem: ſed ſuf ficit ꝙ uideatur uel appareat talis eſſe: nam homo iudicat quæ foris patent & ex apparẽ tib⁹. Ideo fit ſufficiẽter homini fides & red- diṫ ei aliquis creditiuus ſi extimet illũ bonũ cõſiliatorẽ eſſe: ſed ad hoc ꝙ bonus cõſilia- tor exiſtat: nõ ſufficit ꝙ ſit apparẽter talis re- quiṙ exiſtẽter talẽ eſſe. bene igiṫ dictum eſt ꝙ q̃cunq; bene perſuadens habet apparẽter bonus conſiliator exiſtenter habere debet. Quare ſi ſcire uolumus quales conſiliarios habere deceat regiã maieſtatẽ & q̃ & quot ſũt ĩcõſiliis requirenda: ſcire expedit quot modis perſuadetur hominib⁹ uel quot mo dis fit eis fides & inclinãtur ad credẽdũ ſer mones audi:os: hæc aũt ſũt tria ſcđm ꝙ i om ni locutione tria ſũt cõſiderãda uidelicet di cẽtẽ q loqtur: auditorem ad quem loquitur & rem de qua loqṫ. ¶ Primo enim eẽ põt ꝙ perſuadetur auditoribus & inclinãtur ad credendũ ſermones auditos ex parte dicẽtis quod cõtingit ſi dicẽs ſit bonus uel credaṫ bonus: nam bonis hominibus etiã ſi nullas rationes aſſignare ſciant: creditur & faciunt

fidē auditorib⁹: ſed hmōi fides ſumit origi
nē ex parte dicētis: nam quia dicens creditur
eſſe bonus cum tales mentiri noliit de facili
creditur eoꝝ dictis. ¶ Secūdo pōt fieri cre
dulitas auditorib⁹ ex parte ipſoꝝ auditorū:
quod cōtingit ſi proferens ſermones ſit beni
uolus & amicus: nam ſicut homines cōmu
niter & ut plurimū decipiuntur circa ſeipſos
& credant ſe plus ualere q̄ ualeāt & eſſe ma
gis ſapiētes q̄ ſint: & i negotiis fiēdis cōmu
niter credunt homines plus uidere q̄ uideāt
& magis loqui ad propoſitū q̄ loquantur ſic
quia amicus reputatur alter ipſe cōmuniter
decipiūtur homies circa amicos. Nā ut dicit᷑
i. reth. amantes & odiētes nō pariter iudica
mus. Cōmune eſt eni ut amicoꝝ facta ut plu
rimū deferamus in bonū: & inimicoꝝ i ma
lum. Paſſionamur enim circa amicos ſicut
circa nos ipſos ut credamus eos plus ualere
q̄ ualeant & eſſe meliores q̄ ſint. Quare ſi
auditores credūt beniuolis & amicis uel eis
quos eſtimāt eſſe. Hmōi credulitas ſumit ori
ginem ex parte ipſorū auditorū ad quos eſt
ſermo qui ex ſe paſſionātur & inclinātur ut
fidē adhibeant eis quos putāt amicos eſſe.
¶ Tertio fit crudulitas ex parte ipſoꝝ rerū
quod cōtingit ſi dicēs ſit prudens uel creda
tur eſſe prudens: nam prudentis eſt ſcire &
congnoſcere ipſas res: negocia agibilia: quia
ut dicitur primo. ethi. unuſquiſq; bene iudi
cat de his quæ nouit: ex ipſis ergo negotiis
& ex ipſis rebus de quibus loquitur prudens
quia ea ſcit cognoſcere & iudicare facit fidē
auditoribus: hæc autē credulitas & hæc pſua
ſio eſt p ſe: nam reddere ſe credibilem & bñ
pſuadere p ſe eſt ex ipſis rebus & ex ipſis ne
gotiis de quibus loquit᷑: ſcire aſſumere rati
ones & argumenta p quæ fides fiat audiēti
bus & quia prudētes ſciunt facere & q exiſti
mātur prudētes extimātur talia facere. Ideo
ad hoc ꝙ aliquis ex rebus de quibus loquit᷑
fidem faciat uel oportet ꝙ ſit prudēs uel ꝙ
credat᷑ eſſe prudēs. Omnis ergo bene pſua
dēs uel omnis ille cuius dictis credit᷑ & adhi
bet᷑ fides: uel oportet ꝙ ſit bonus: uel ꝙ ami
cus: uel prudēs: & ſi nō exiſtēter apparenter
ſaltē. Itaq; cū dictum ſit ꝙ quæ bene perſua
dēs & ille cui fides adhibet᷑ debet habere ap
parēter oportet ꝙ bonus cōſiliator habeat
exiſtēter ſatis apparet quales cōſiliatores de
ceat q̄rere regiā maieſtatē: qa debet quærere
tales qui ſint boni: & amici & ſapiētes: ut ſi
boni ſint nō mētiant᷑ ratione ſui: qa bōis diſ
plicet omne malū: & omne deteſtabile: mē
datiū autē ut dicitur. iiii. ethi. per ſe eſt ma
lū & deteſtabile. ¶ Secūdo conſiliarii. dēnt
eſſe non ſolū boni ſed amici ut nō ſolū non
mētiātur ratiōe ſui qui loquunt᷑ & q conſili
um præbēt ſed etiā rōne eius ad quē loquū
tur & cui conſiliū præbēt: qa amicoꝝ ē ami
cis uera & bona cōſulere. ¶ Tertio conſilia
rii debēt eſſe ſapiētes qa nō mētient᷑ ex pte
rerū de quibus loquūtur qa cognoſcent ne
gocia agibilia & ſciēt qualiter ſit agēdū: hæc
ergo tria quærēda ſūt i conſiliariis: uidelicet
bonitas amicicia & ſapiētia. nam ut recte cō
ſulāt ſicut patet ex dictis debēt eſſe boni: &
amici & ſapientes.

¶ Quot oportet ſcire conſiliarios & circa quot ſunt conſilia adibenda. Capi. xix.

ſ I conſiderētur dicta philoſophi. i.
reth. 5. ſūt de qbus conſiliātur ho
mines: uidelicet de ꝓuētib⁹: de ali
mēto: de cuſtodia ciuitatis: & de pace & bel
lo: & de legiſlatoī: circa hæc ergo. 5. oportet
cōſiliatores eſſe iſtructos. Primo eni cōtigit
eſſe regis conſilium circa prouentus in quo
duo ſūt attendēda. ¶ Primo ne maieſtas re
gia aliquos prouentus iniuſte uſurpet a ſuis
cōciuibus: probatur enim ſupra regē debere
eſſe talem qui bonus & uirtuoſus tanquā pol
liciam diligeret exiſtentes in regno promo
ueret & honoraret quod eſſe nō poſſet ſi bo
na eorū quæ ſūt in regno uſurparet iniuſte.
¶ Rurſus eſt attēdendū ne in ſuis prouēti
bus defraudetur: expedit eni regium cōſiliū
ꝓ uiribus ſaluare iura regis. eo ꝙ huiuſmodi
bona ordināda ſūt ad bonū cōmune: ut ad

defenſionem regni & ad bonū ſtatum eius: decet ergo cōſiliarios ſcire introitus & ꝓuētus regni: quos oportet puenire ad regē qui & quanti ſunt q̄tenus: ſi quis eſt ſuperfluus & iniuſte accept⁹ auferatur ſi qs uero deficit uel ē diminutus appōat̄ & augeat̄. ¶ Sc̄do debet eſſe cōſilium de alimēto ut ſciatur utrū ciuitas uel regnum cui principatur aliquis rector ſufficiat ſibi in alimento & in deſeruientibus ad ſufficientiam uitæ: conſiderandum eſt enim quantum alimentū eſt in regno uel ī ciuitate qualibet ipſius regni & q̄tū eſt ibi adductibile & quoꝝ inductione adduci ualeat: ut circa hæc debita cōſilia & debitæ ordinationes fieri poſſit: nō eni modicū cōſiliandū eſt circa alimētū ut quælibet ciuitas habeat ſufficiētia ad uitā quia aliter iam nō eſſet ciuitas ut hmōi ſufficientibus ad uitam fieri debēt debitæ cōmutationes ut debitæ emptiones & uēditiones. Cōſiderādæ enim ſūt mēſuræ & pōdera uēdētiū & cū expedit taxādū eſt preciū uēditionis ſi ultra q̄ debēt uēditores res ſuas uendere uellēt. ¶ Tertio ē conſiliū adibendum circa cuſtodiam ciuitatis & regni quod dupliciter fieri habet: nā primo eſt cuſtodia adhibēda ne inſurgāt ſeditiones & malicia īter ciues: Ideo attendendum eſt diligēter qui ciuiū reputantur boni & q īfames: & circa īfames maior cuſtodia adhibeatur: & ſi dephēdātur male egiſſe puniant̄: uel etiam totaliter extirpentur: quia reges & pricipes nō dēnt pati maleficos uiuere. Sūt etiā conſiderāda loca in quibus cōſueuerunt magis maleficia ppetrari: nā ſicut quidam hominū magis iniuſtificant q̄ alii: ſic ſūt quædam loca magis apta ad iniuſtificādū q̄ alia: ut in ciuitate contingit eē uicos aliquos magis eē ſuſpectos q̄ alios: q̄ iniuſtificātes ibidem poſſunt magis latere & effugere puniētes: ſic etiā eſt extra ciuitatē loca aliq̄ ſūt nemoroſa & umbroſa magis apta ad iniuſtificādū q̄ alia: debet ergo adhiberi cōſilium ut circa talia maior cuſtodia præbeat̄. ¶ Ruſus circa cuſtodiā ciuitatis & regni non ſolū ſūt adhibēda conſilia propter ipſos ciues uel propter eos qui ſūt in regno: ne unus iniuſtificet ī alium ſed etiā ꝓpter ipſos extraneos. Cōſiderādū enim eſt utrum regnum ex aliqua pte poſſit īuadi: & utrum aliqua ciuitas regni ab extraneis poſſit ſuſcipere detrimētū: ideo paſſagia portus ītroit⁹ &c. talia unde poſſunt extrinſeci ad uenire: nō ſūt extraneis cōmittenda uel tribuenda: ſed ſūt diligenter cuſtodienda uel muniēda. ¶ Quarto habet eē cōſiliū circa pacem & bellū quod nō ē intelligēdū circa pacē ciuium uel circa eorum bellū: nam pax ciuium ē aliquid finaliter intētum: bellum autem eſt cui⁹ oppoſitum: de fine autem & de eius oppoſito nullus ſanæ mētis conſiliatur: nā non eſt conſilium niſi de his de quibus eſt dubiū eo ꝙ cōſiliū ſit q̄dā quæſtio: & q̄ſtio ſit dubitabilis ꝓpoſitio: de fine aūt & de hoc ꝙ pricipaliter intēditur nullus dubitat ipſum eſſe ꝓſequēdum. De eius aūt oppoſitio quilibet cognoſcit ipſum eē fugiendum. ideo pax ciuiū ꝓ uirtutibus eſt ꝓſequēda & eorū diſſentiones & bella pro uirib⁹ fugiēda: & ī hoc nō ē quæſtio nec cōſilium. ¶ Sed utrum cum extrāeis debeamus hr̄e pacē uel bella dubitabile eſſe poteſt & poſſūt ad hoc adhiberi cōſilia circa quod ſūt duo conſideranda. Prio ut nūquā cūpiatur iniuſtū bella quia iniuſtificari ī alios & eos īdeb īte opprimere per ſe ē malū & fugiēdum: deinde ſi uiſum ſil bellum eſſe iuſtum conſiderāda ē potētia regni uel ciuitatis: quæ bellar̄ debet quāta ſit & quāta ei poteſt aduēire extrinſecus. Conſideranda ē etiam potētia aduerſariorū: nam ſcd̄m phūm. i. reth. ad meliores pacē debemus habere: ad deteriores autem nobis ē expugnare uel non pugnare contra eos. Poſito enim ꝙ potētiores ad quos reſiſtere nō ualemus: in nos forefaciāt prudentiæ eſt non inſurgere ī ipſos niſi occurrat oportunitas temporis in quo ex eis congrui poſſimus uindictas aſſumere. ¶ Quitum circa quod ſūt conſilia adhibēda: ē lator legum: nam ut dicitur primo retho

mo retho. in legibus eſt ſalus ciuitatis. Cōſeruant enim ciuitates & regna p leges iuſtas qa abſq; iuſtitia nequeunt regna ſuſtinere. Decet autē ſcire regem quot ſunt genera dominorū ſiue quot ſunt ſpecies principantiū & q pricipatus eſt durabilior: & qualiter pricipatus ſcd̄m quē dominat̄ habet ſaluari & corrūpi: ut eligens optimū modū principādi ferat leges iuſtiſſimas ſcd̄m q̄s ſaluari habet principatus ille. Quis ſit autē optimus modus principandi & quale debeat eē regis officiū: & q̄uo rex ſe debeat in ſuo dominio pſeruare fuit in ſupioribus patefactū: quare p ſuperius iā dicta coadiuuante experientia geſtorū particulariū quæ continue occurrunt in curiis regū & principum: inſtrui poterit rector ciuitatis aut regni: qualiter circa lationē legum ſit cōſiliandū & quæ leges ſunt ferendæ ut ſaluet̄ principatus eius intēdimus in capitulis ſeq̄ntibus de legib9 multa inquirere ut ſimul ex dictis & dicēdis melius ueritas patebit.

ℂ Quod quantū poſſibile eſt ſunt omnia legibus determinanda & quā pauciora poſſunt arbitrio iudicū cōmittēda. Ca. xx.

Quia in pcedentibus capitulis determinauimus de principe: oñdēdo qualis debeat eē priceps & determinauimus de cōſilio: declarādo quales debēt eē cōſiliarii & q̄ & quot ſunt illa circa q̄ habet eē conſilium. Reſtat ſcd̄m ordinē ptaxatū ut exequamur de ptorio ſiue de iudicio inueſtigando qualiter iudicandum ſit & quot ſunt genera legū & alia q̄ circa iſtā occurrunt materiā. Sed cum iudiciū fiat per leges aut per arbitrium aut per utrunq;. Priuſquā oſtendamus qualiter ſit iudicandū declarare uolumus q̄ quātū poſſibile eſt ſunt oīa legibus determinanda & quā pauciora poſſunt arbitrio iudicū cōmittēda. Quod quadruplici uia inueſtigare poſſumus quaꝝ tres tangunt̄. i. retho. quattuor uero tāgit. 7. poli. ℂ Prima uia ſic patet nā pauciores ſūt legū conditores q̄ iudices iudicantes ſcd̄m leges iam cōditas. Nam in qualibet ciuitate oportet eē aliquod prætorium ordinariū ad quod cauſæ reducant̄ & litigia exorta in ciuitate illa per leges tamē conditas in una ciuitate regulari poſſunt ciuitates multæ. Immo eadē ciuitate in qua leges condunt̄ contingit plures eē iudices q̄ legum cōditores. nā leges ſi iuſte ſint debent eē quaſi immortales & immutabiles: qa circa eas nulla aut modica mutatio fieri debet. Iudices tñ iudicantes ſcd̄m illas moriunt̄ & corrūpunt̄. Contingit ēt abſq; corruptione & morte iudices a ſuo officio rēoueri & alios in ſuū locū ſuccedere ſibi ſaltē per ſucceſſionē ipoꝝ oportet in eadē ciuitate multos eē iudices: eo q̄ ipi quaſi cōtinue innouant̄ nō tñ ſic oportet multiplicare legū conditores eo q̄ leges nō ſic continue innouari debēt: quare ſi legū conditores reſpectu iudicū ſunt pauci: qa facilius ē inuenire paucos ſapiētes quā multos: ut omnia ſapiēter diſponantur expedit quātum poſſibile eſt per legem omnia determinari & quā pauciſſima arbitrio iudicū cōmittere. ℂ Secūda uia ſic oſtendit̄ nā facilius & melius uidet̄ quid rectū & quid iuſtū & ſi illud multo tempore diligenti conſideratione diſcutiat̄ q̄ ſi oporteat ſtatī iudicatiuā ſententiam proferre. Itaq; cum legū cōditores multo tempore & multo cōſilio deliberare poſſint quales debeant leges ferre. Iudices ppter inſtantiā pertinet & qa nō debent lites plongari: ſed deprimi niſi tantā habent diuturnitatē ad uidendū quid iuſtū in propoſito: ne igitur in iudicando erretur quātum poſſibile eſt ſunt omnia legib9 determinanda & pauca diſcretioni iudiciū cōmittēda. ℂ Tertia uia ſic declarat̄ nā cōditores legū leges ferunt in uniuerſali & de futuris dicentes quicūq; ſic egerit ſic puniatur ignoranes an amicus uel inimicus ſit illa facturus: & debeat illam ſubire ſententiā nam ſi ſcirent q̄ amicus: forte obliquarēt̄ in iudicando & pœnā palliarēt. Si uero inimicus inclinaretur forte in partem oppoſi-

tam & punitionẽ augerent. Nunc autẽ quia ſolũ in hoc leges ferant & neſciunt qd in particuratibus ſit futurũ nõ peruertunt in iudicando amore uel odio inclinati. iudices autem non ſic nam iudicum iudicia nõ ſunt de futuris: ſed de pteritis non uniuerſaliter: ſed in particulari. Incuſantur enim determi natæ pſonæ ad quas ẽ amare uel odire & ſæ pe talia annexũ habent proprium cõmodũ. Ideo iudex de facili obliquatur: nã amantes & odientes & aliquod tẽporale cõmodũ cõ ſiderantes nõ æqualiter iudicãt: quare ne iu dicium iudicum obliquat: bonum eſt quan tũ poſſibile eſt omnia lege determiare & q̃ pauciſſima arbitrio iudicum committere.

¶ Has autẽ tres rationes tangit phũs. i. re tho. dicens ꝙ maxiẽ quidẽ cõtingit recte po ſitas leges q̃cũq; poſſibile eſt determinare: & pterea pauciſſima cõmittere iudicãtibus: Primum quidẽ quia facilius eſt habere unũ aut paucos ſapientes q̃ multos: deinde quia legiſlatores fiunt ex conſideratis ex multo tempore iudicia autem ex ſuborto & ſubito. Tertium uero quod eſt maximum omnium quia legiſlatores ſunt de futuris & in uniuer ſali: ſed præfectus aut iudex iudicat de pſen tibus & determiatis ad quos ẽ amare & odi re & qbus propriũ cõmodũ annexũ ẽ ſæpe.

¶ Quarta uia ad oſtendẽdum hoc idẽ ſic declarari poteſt: nã ut infra patebit oportet aliqua cõmittere arbitrio iudiciũ quia geſta particularia complete ſub narratione nõ ca dunt nec lege oĩa complete determiari poſ ſunt tamen quantũ poſſibile eſt omnia legi bus ſunt determinanda: & quanto pauciora põt ſunt arbitrio iudicũ cõmittenda: quia ut dicitur. 7. poli. quanto utiq; minor inimici tia fuerit exequentibus iuditia. tanto magis accipient finẽ excutione iudiciorum. quare cũ iudex iudicando reos ſcdm leges nõ tan tam inimicitiam incurrat: quãtam ſi iudica ret eos arbitrio pprio ne iudex timor inimi citiæ iclinatus differat debito fini iuditia mã cipare: quantũ poſſibile eſt ſunt omnia legi bus determinanda: & pauca arbitrio iudicũ cõmittenda: ſufficiẽter enim iudex excuſat cũ ſcdm poſitas leges aliquid iudicat: quia non uidetr ipe ſcdm ſe hoc agere: ſed lege cõ pulſus dicit talẽ ſententiã pmulgate.

¶ Qualiter eſt in iudicio procedendum: & ꝙ ſermones paſſionales ſunt coram iudi ce prohibendi. Capitulum. xxii.

ATTENDERE debent iudices ut in iuditio pcedat ut ſermones paſ ſionales puocãtes ad paſſiones ut ad irã & odiũ in iuditio phibeant. Multi enim litigantiũ cognoſcentes ſe hẽre mala; cauſam nõ amant quid factum & quid non factum: ſed conuertunt ſe ad cõmouẽdũ iu dicẽ ad iram & odiũ circa aduerſarios & ad benignitatẽ & miſericordiã erga ſeipos: ſed ꝙ tales ſermones ſunt prohibẽdi triplici uia inueſtigare poſſumus. Prima ſumit ex eo ꝙ hmõi ſermones obligare habẽt iudicẽ quẽ eẽ oportet quaſi regulam in iudicando. Se cunda uero quia pdicti ſermones tollunt or dinẽ iudicandi. Tertia quia quidam ſunt in pertinẽtes ad propoſitum. ¶ Prima uia ſic patet ſcire enim debemus ꝙ iudex in iudicã do de litigiis ut recte iudicet ſic debet ſe habe re inter partes litigantes ſicut lingua uolens diſcernere de ſaporib9 uel ſicut qlibet alius ſenſus uolens diſcernere de ppriis ſenſibili bus habere ſe debet inter ipos ſapores uel in ter propria ſenſibilia. eſt enim ſenſus media proportio ſenſibilium & quã diu nõ inficit ſcdm alterum contrariorum dat rectũ iudi cium de ſenſibus ut quãdiu lingua nõ eſt in fecta aliquo hũore recte iudicat dicens ama rum eẽ amarum & dulce dulce. Si uero infi ciat colera uel flemate uel aliquo alio humo re tunc nõ quaſi exiſtẽs in medio: ſed cõtra cta ad alterum contrariorũ peruerſe iudicat dicens dulce eẽ amarũ & econuerſo ut patet in infirmantibus & habentibus infectũ gu ſtum ſic iudex qñ eſt medius inter litigantes nõ declinas ad alteram partem quaſi regu la recta dicet iuſtu; eẽ iuſtm & iniuſtum in iuſtum

iuſtũ. Si uero ad alterã partem declinet per miſericordiã & amicitiam : ab altera uero recedat per irã & odium quaſi regula tortuoſa peruerſe iudicabit : & qa hoc faciũt ſermões paſſionales : pmittere talia in iudicio nihil ẽ aliud q̃ regulam obliquare : quare ſi inconueniens eſt pmittere obliquari regulã inconueniens eſt ſuſtinere in iudicio paſſionales ſermones. dato tamẽ ꝙ contingat ſuſtinere aliquos paſſionales ſermones qa ut in ſequentibus patebit proniores debent eẽ iudices ad miſerendum quã ad puniendũ potius ſuſtinendi ſunt ſermones paſſionales ꝓuocãtes ad miſericordiã uel beniuolentiã q̃ ad odiũ uel ad irã. ℭ Secunda uia omnes paſſionales ſermones permittendos non eẽ ſumitur ex eo ꝙ talia peruertunt ordinẽ iudicãdi . in iudicando. n. eſt ordo quidã qua aliquid eſt ibi tãquam ſuppremum & aliquid tãquam medium & aliquid tãquam infimũ tãquam ſuppremũ quidem eſt rex ipſe uel princeps : uel alius legiſlator : tãquam medium uero ẽ ipſe iudex : ſed tãquam infimum eſt ibi reus : uel incuſatus uel partes litigantes eſt . n. iudex medius inter legiſlatorẽ & litigantes : & qa mediũ aliquid debet accipere ab utroq; extremorũ. Iudex tanquã medius aliqd accepit ab utriſq; : nam a legiſlatore accipit qd iuſtũ & quid non iuſtum. Si enim per leges diſcernit᷑ qd iuris ab alio addiſcit iudex qd iuſtũ in agibilibus humanis per cuius leges regulant᷑ in iudicando a legis ergo latore diſcit iudex qd iuſtũ : ſed a partibus diſcit qd factũ uel non factum. Si autem dicit ab eis quid iuſtum hoc eſt per accidens inquantũ allegant leges conditas a legũ latore : quare cũ ſermones paſſionabiles inclinent uoluntatẽ & faciant apparere aliquid iuſtum uel non iuſtũ eo ꝙ paſſionari ut amantes & odientes & gaudentes & triſtãtes nõ pariter iudicamus permittere paſſionales ſermões in iudicio eſt peruertere ordinẽ iudicãdi : quia eſt facere partes legiſlatores & tenet᷑ ſuppræmum gradum in iudicando quæ debẽt tenere infimum : peruertit᷑ ibi talis ordo qa partes paſſionãdo iudicẽ ei faciũt apparere aliquid iuſtũ uel iniuſtum quod non eſt officium partium : ſed legiſlatoris per legis. n. latorẽ uel per leges ab eo conditas oportet apparere iudici quid iuſtũ & quid iniuſtum nõ autẽ hoc debet fieri per partes litigantes uel per ſermões paſſionales a partibus ꝓmulgatos. ℭ Tertia uia ſumit᷑ ex eo ꝙ tales ſermones ſunt impertinentes ad propoſitũ & ſunt extra negociũ iudicandũ. nam cum lis ſit de aliquo facto uel de aliq̃ re nihil oportet dici in iudicio niſi pertinens ad rẽ uel ad negocium de quo eſt litigiũ : paſſionare autẽ iudicẽ aut narrare iniurias quas pars aduerſa iudici intulit uel narrare bona quæ ipſi iudici contulerunt & hoc modo ꝓuocare iudicẽ ad maliuolentiã partis aduerſæ & ad beniuolentiã ſui eſt oĩno impertinens ad ꝓpoſitum : quare non ſunt talia permittenda.

ℭ Quæ & quot oporteat iudices habere ut contingat eos bene iudicare. Ca. xxii.

POSSVMVS aũt . 4. enumerare q̃ oportet hẽre iudices ut uera iudicia ꝓferãt & ut recte iudicẽt. Primũ ẽ autoritas iudicãdi. Scd̃m ẽ prudẽtia legum. Tertiũ experientia agibiliũ. & quartũ rectitudo uoluntatis. In omni. n. litigio quãtum ad præſens ſpectat . 4. eſt conſiderare uidelicet partes litigantes negociũ de quo litigant leges ſcd̃m quas ſunt litigia iudicanda & legiſlatorẽ : aut regem aut principẽ a quo dat᷑ autoritas iudicandi : expedit autem iudices ut recte iudicent ad omnia hæc debite ſe hr̃e : nam iudicium non debet eſſe uſurpatum nec temerariũ nec iniquũ nec præſumptuoſum ſiue ſuſpicioſum. Iudices. n. ſi non recte ſe habent ad legiſlatorẽ faciũt iudiciũ uſurpatũ. Tunc quidẽ dicunt᷑ iudices non recte ſe hẽre ad legiſlatorẽ quando excedunt autoritatẽ ſibi cõmiſſam. ℭ Scdo dicuntur iudices facere iudiciũ temerariũ ſi nõ recte ſe habent ad leges : ut ſi careãt legũ prudẽtia nam ſine cognitione legũ recte cauſæ iudi-

cari nõ poſſunt. ℭ Tertio ſi iudices non debite ſe habent ad partes litigantes: facient iudicium iniquum: nam ut patet ex habitis iudex debet eẽ quaſi regula recta media inter utraſq; partes: q̃re ſi hmõi regula a medio deuiat & ad unam partẽ declinat per amorẽ ab alia uero recedit p odiũ oportet ip̃z iudicare inique quia tũc iudiciũ nõ procedit ex zelo iuſtitiæ: ſed ex amore uel odio partiũ. ℭ Quarto ſi iudices non debite ſe hñt ad negocia agibilia ut ſi ſint inexperti hũanoꝝ actuũ facient iudiciũ ſuſpicioſum: quia aliq̃n ex leui ſuſpicione alios cõdemnabit nõ erit ergo rectũ iudiciũ niſi concurrant ibi autoritas iudicandi prudentia legũ: zelus iuſtitiæ & experientia agibiliũ. Nã ſicut in curãdo morbos corporales aliq̃n plus pficit exptus q̃ artifex eo q; habeat notitiã cõditionũ particulariũ ſic in iuditio agibilium & in diſcuſſione cauſarũ aliq̃n plus pficiunt experti q̃ ſcientes iura. Oĩa ergo prædicta requirunt ad recte & debite iudicãdũ. Patet itaq; quales iudices & quales diſcuſſores cauſarũ quærer deceat regiã maieſtatẽ: nã decet eos tales quærere qui ſint hũiles nõ excedentes autoritatẽ ſibi cõmiſſam ſicut prudentes in legibus ſcientes eas applicare ad litigia exorta hñt zelum iuſtitiæ uel ut nõ ex amore uel odio partiũ: ſed ex dilectione iuſtitiæ ſentẽtias proferunt. Habeant experientiã agibilium ut cognoſcẽtes particularia acta melius diſcutiant cauſas.

ℭ Quæ & quot oporteat conſiderare iudices ut indulgeant humanis ut ſint clæmentes potius q̃ crudeles. Ca. xxiii.

QVANTVM ad p̃ſens ſpectat. x. enumerare poſſumus q̃ uidet tangere phũs. i. reth. ad q̃ decet reſpicere iudicẽ ut hũanis indulgeat & ut ſit clæmens potius q̃ ſeuerus. Primũ eſt ipſa natura hũana. Scdm legiſlator. Tertiũ pius intellect⁹ legũ. Quartũ opantis intẽtio. Quintũ multitudo bonorũ operũ. Sextũ diuturnitas p̃is retroacti. Septimũ exceſſus bõitatis ſupra maliciã. Octauũ patiẽtia accuſati. Nonũ corrigibilitas peccãtis. Decimũ ſubiectio delinquẽtis. ℭ Prĩo. n. ipſa natura hũana clamat p clæmentia delinquentis: nã cũ natura hũana de ſe ſit debilis & mutabilis & prona ad malũ ſi contingat aliquẽ delinquere. infirmitas naturæ ſupplicat p uenia: Ideo dicit. i. retho. q; epyelres eſt indulgere hũanis. Dicit. n. eẽ epyelres qui eſt ſupra iuſtũ ſiue ſupra iuſtitiã. phũs igitur parcentem humanis appellat ſupra iuſtũ quia clæmẽtia eſt extollẽda ſupra ueritatẽ & ſupra iuſtitiã. ℭ Secundũ q; inclinare debet iudicẽ ad clæmentiam eſt ipſe legiſlator: nã forte ipſe rex uel ip̃e princeps cuius eſt leges ferre ſi conſideraret cõditiones peccantis indulgeret eis quare ſi iudex hoc põt opinari q; legiſlator diſpenſaret in legibus & parceret reo magis debet agere cũ eo miſericorditer q̃ crudeliter. Iõ dicit. i. retho. q; iudicãs potius debet reſpicer ad legiſlatorẽ q̃ ad leges. ℭ Tertiũ inclinans ad pietatẽ eſt peius intellectus regũ. Leges. n. ad terrendũ delinquentes quãdam ampliorẽ ſeueritatẽ continent: quare ſi legũ uerba ut terreant peccãtes ſunt amplioris ſeueritatis contẽtiua decet ut per piũ intellectũ moderet ſupplicii magnitudo: hoc eſt ergo qd̃ dicit. i. retho. q; iudicans nõ debet reſpicere ad uerba legũ: ſed ad intellectũ legis. ℭ Quartũ eſt intentio opantis: nã licet de quo incuſat aliqs ſit de genere malorũ ip̃e forte nõ habuit prauã intentionẽ uel ſi habuit adeo prauã ut opus itẽdit & qa dubia meditanda ſunt in meliorẽ partẽ: ſi aliquo modo põt percipere iudex peccãtẽ nõ peccaſſe ex electione: ſed ex ignorãtia uel ex in fortinuo debet ad clæmẽtiã declinare. Iõ dicit. i. reth. q; iudicãs debet aſpicere nõ ad actionẽ: ſed ad electionẽ. ℭ Quintũ inducens ad miſericordiã eſt multitudo bonoꝝ operum: nã forte ille qui nũc deliquid multa bona opa pri⁹ fecit. Debet ergo iudex nõ ita reſpicere ad partẽ ut ad hoc particulare negociũ in quo delinquunt ſicut ad totũ ut

ſicut ad

ſicut ad multa bōa opa quæ prius fecit ideo
dicit̃.i.retho. ꝙ iudicans nō debet reſpicere
ad partē ſed ad totū. ¶ Sextū eſt diuturni-
tas tp̄is retractati. Nā cōtingit etiā in pauco
tp̄e facere multa bona opa. Duo ergo debēt
inducere regē aut quēcūq; aliū dn̄m ad dile
ctionē alicuius ſubditi: uel qa multa ſeruitia
recepit ab ipſo: uel quia multo ſeruiuit ſibi.
Hæc.n. duo licet ut plurimū ſe cōmuttent̃
qa q multo tp̄e ſeruiuit ut plurimū multa ſer
uitia fecit & ecōuerſo: contingit tn̄ hæc duo
ab inuicē ſeperari: nā hō nō ſeruit alteri niſi
occurrat tēpus & oportunitas ſeruiendi. pōt
enim contingere ꝙ in multo tp̄e occurrant
oportunitates paucæ & i pauco multæ. iſtud
itaq; ſextū inclinatiuū ad pietatē reſpiciens
diuturnitatē temporis nō eſt idē cū quinto:
ꝙ reſpicit multitudinē operū: quare ſi cōtin
gat aliquē ſubditorū nunc in aliqua parte tē
poris delinquere: q toto tp̄e ſe bene habuit
p̄cedenti: eſt cū ipſo miſericorditer agendū
& magis reſpiciendū eſt ad multū & ad to-
tū tp̄s p̄cedens: q̄ ad modicū ut ad hanc par
ticulā tp̄is in qua deliquit. Ideo dicit̃.i.retho.
ꝙ iudex non debet aſpicere qualis nunc eſt
incuſatus: ſed q̄lis quidē fuit ſemp in multo
tp̄e p̄cedenti. ¶ Septimum inclinās ad pie
tatē eſt exceſſus bonitatis ſupra malitiā: nā
ſicut bonū excedit malū & eſt eligibili⁹ ipo
ſic eligibilius eſt rectorē bonoꝝ dari & gra-
tiarū quas ſuſcepimus ab aliquo q̄ iniuriarū
quas ſuſcepimus ab illo. Vnde & iulius cæſar
in hoc nō modicū cōmendatur: quia ut dici
tur nō habebat memoriā iniuriarū. Sed ob
liuiſcebat̃ illas. Dato ergo aliquē in nos de-
linquere temporib⁹ retroactis a quo multa
bona ſuſcepimus debēus ad illū miſericordi
ter nos habere & magis memorari boni ſu-
ſcepti q̄ iniuriæ illatæ. Iō phūs.i.reth. uolēs
iudicātes ad miſericordiā inducere: & erga de
linquētes in ipos ait ꝙ magis debet recorda
ri bonorū quæ paſſi ſunt a delinquente q̄ in
iuriæ quæ fecit. ¶ Octauū eſt paciētia incu
ſati: nā ſi aliquis incuſatur de aliquo delicto
ꝑ quo punit̃ a iudice: ſi punitionē patiēter
ſuſtinet & nō murmurat in pœna ſibi impoſi
ta eſt cū illo magis miſericorditer agendū.
Ideo dicit̃.i.retho. ꝙ indulgendū eſt huma
nis ſi contingat patientē patienter eē.i.ſi cō
tingat eū qui pœnā patit̃ eā patienter ſuffer
re. ¶ Nonum eſt corrigibilitas peccantis:
nā ſunt aliqui ita corrigibiles & ita diſcipli-
nabiles ꝙ ſola increpatōe.i.ſolo ſermōe me
liorant̃ & deſinunt praua agere. Talibus er
go eſt ualde indulgēdū: & tales ſunt ualde
benigne tractandi. Iō dicit̃.i.retho. ꝙ iudex
debet indulgere hūanis ſi credat magis pec-
cantem iudicari uelle ſermone q̄ opere.
¶ Decimū inclinans ad clementiā eſt ſubie
ctio & hūilitas delinquentis: nā ſi delinquēs
omnino ſe ſubicit omnino ſe hūiliat & pōit
ſe totaliter in arbitrio iudicantis eſt cum eo
mitius agendū. Ideo dicit̃.i.retho. ꝙ uidēs
epyeires.i.ſup iuſtos debet indulgere huma
nis: ſi uiderit delinquentē magis uelle ire ad
arbitriū q̄ ad diſceptionē. Omnio enim cō-
tra rationē eſt humilitati nō parcere: cū be-
ſtiæ hoc agant: canes quidē nō offendūt hu
miliantes ſe & proſternētes ſe corā eis. Ideo
dicit̃.2.retho. ꝙ autē ad humilitantes ceſſet
ira ēt canes manifeſtant nō mordentes eos
qui reſident. ¶ Patet ergo quomō decet iu
dices eē magis clæmentes q̄ ſeueros & ſi hoc
decet iudices multomagis decet reges & pri
cipes quos cōgruit ampliori bōitate pollere
decet itaq; eos eē clæmētes & benignos: nā
ꝙ iuſtitiā deſerant quia ſine ea pax regni &
bonus ſtatus ciuiū nō poteſt conſiſtere: ſed
ſaluato cōi bono & pace regni q̄tū poſſibile
ē debēt ad miſericordiā declinare: q̄liter āt
clæmētia poſſit ſtare cū iuſtitia ifra patebit.

¶ Quod diuerſa ſunt genera legum & di-
uerſi ſunt modi iuſtitiæ & ꝙ in ius naturale
& poſitiuū cætera alia reducunt̃. Ca.xxiiii.

CVM leges ſint q̄dā regulæ iuris p
quas in nr̄is agibilibus regulamur
diiudicantes p ipas qd iuſtū & qd
nō iuſtū in noſtris actionibus plane patet ꝙ

eo mō quo diſtinguim⁹ ius ſiue iuſtū diſtinguere poſſumus leges ipſas & ecōuerſo. Poſſumus āt tam de lege q̄ de iuſto. 5. diſtinctiones facere quarū duæ tāgūtᷣ. i. rethoꝛ. 3. ponitur. 5. ethi. 4. traditᷣ a iuriſtis. 5. nos ipi ſupaddere poſſumus. ¶ Diſtinguitᷣ. n. ius quia qđ dā eſt ſcriptū & quoddā nō ſcriptū: quoddā eſt cōmune: quoddā ꝓpriū: quoddā eſt naturale: quoddā legale ſiue poſitiuū. Has aūt tres diſtinctiones iuris phūs tradidit: ſed iuriſtæ quarto mō ius diſtinxerūt dicētes ꝙ eſt quoddā ius naturale & quoddā ius gentium & quoddā ciuile: illo ergo mō quo iuriſtæ ſeparāt ius naturale a iure gentiū poſſemus ſeparare nos ius naturale a iure aīaliū: & dare quintā diſtinctionē iuris dicēdo ꝙ quadruplex eſt ius: uidelicet naturale: animaliū: gētiū & ciuile. ¶ Has ergo. 5. diſtintiōes quas fecimus de iure ſiue de iuſto: facere poſſum⁹ de ipſa lege. Vt ergo hæc oīa melius pateſiant & ut has diuerſitates ad cōcordiā reducamus, Sciendū ꝙ duplex eſt iuſtū uel duplex eſt lex naturalis & poſitiua. Dicunṫ. n. iuſta naturalia quæ ſunt adæquata & ꝓportionata ex natura ſua: uel dicūṫ iuſta naturaliter q̄ dictat eē talia ratio naturalis: uel ad quæ habemus naturalē impetū & inclinationē. Iuſta uero poſitiua dicunṫ quæ non ex natura ſua: ſed ex pacto hominū uel ex inſtitutōe iuſta iudicanṫ: in ea cū natura rerum ſit eadē ubiq;: qa qđ eſt ignis in uno loco: ut in francia eſt ignis in alio ut in italia. Res. n. eædē ſunt apud omnes licet non eodē uocabulo nominenṫ. Sic etiā ſtatuta populi & pacta ciuiū & edicta principū nō ſunt eadē apud omnes. Inde eſt ꝙ ius naturale dicitur differre a poſitiuo: qa naturale ut traditur. 5. ethi. ubiq; eandē hēt potētiā: ſed poſitiuū ex principio anteq̄ ſit ſtatutum: nihil differt eſſe ſic uel aliter. Poſtquā āt eſt edictū incipit habere ligandi efficatiā. Ratio autē quare iuri naturali oportuit ſuperaddere poſitiuū eſt: qa multa ſunt ſic iuſta naturaliter ſicut eſt naturale hōini loqui. Habemus. n. naturalē ipetū & naturalē iclinationē ut loquamur: & ut p ſermonē māifeſteūs alteri qđ mēte cōcepimus: ſed ꝙ loquamur hoc ydeoma uel aliud nō eſt naturale: ſed ad placitū. Inde eſt ꝙ oēs homines loquunṫ nō tamē oēs ꝓferunt idē ydeoma. Inde eſt ēt ꝙ phūs. 1. periermenias uoces & ſermones dicit eē ad placitū q̄ . 1. poli. ait ſermonē nobis eē datū a natura. Sicut ergo loqui eſt naturale: ſed loqui ſic uel ſic eſt poſitiuū & ad placitū: ſic fures punire nō pati maleficos uiuere &c. hmōi ſūt de iure naturali qa hæc eē fiēda dictat rō naturalis: & habēus naturalē ipetū ut hæc fiāt. Surgūt. n. iſta ex ipſa natura rei. Naturale eſt. n. ꝙ exponatᷣ periculo bonū partis ꝓ ſalute boni totius. ut ꝙ abſcidatᷣ membrū putridum ne pereat totū corpus: ſic qa fur & maleficus & quilibet malefactorū turbat pacē ciuiū inſidiatᷣ cōmuni bono: ideo naturale ius exigit ut tāquā membrū putridū abſcidatᷣ & exterminetᷣ: ne expōatur periculo & ne impediatᷣ cōmune bonū: naturale eſt ergo talia punire: ſed ea punire ſic uel ſic eſt poſitiuū & ad placitū. Ideo apud oēs uolentes ciuiliter uiuere maleficia puniunṫ: ſed non apud oēs eadē maleficia corriguntᷣ eiſdem pœnis: ubi ergo terminatᷣ ius naturale ibi incipit oriri ius poſitiuū: quia ſemper quæ ſunt p artē hominū adinuēta fundāṫ in his q̄ tradita ſunt a natura: ius eni poſitiuū p artē & induſtriā hominū adinuentū pſupponit ius naturale ſicut ea quæ ſunt artis pſupponunt quæ ſunt naturæ: q̄re ſi ius naturale dictat fures & maleficos eē puniēdos hoc pſupponēs ius poſitiuū pcedat ulterius determinatas qua pœna ſin puniēda talia: hoc uiſo q̄tū ad pſens ſpectat duplicē drām aſſignare poſſumus inter ius naturale & poſitiuū. Pria eſt qa ius naturale prima facie ſe offert intellectui. ius poſitiuū nō ſtati ſe oñdit: ſed p induſtriā hominū adinuētū & qa ſic ſe offert intellectui nr̄o naturales leges & qđ ē de iure naturali ſimpliciter dr̄ eē ſcriptū i cordib⁹ nr̄is: nam gētes q̄ legē nō habēt naturaliter ea q̄ legis

ſunt faciunt

ſunt faciunt & oſtēdūt opus legis ſcrip tū in cordibus eorū. Ius uero poſitiuū quia nō ſic ē ſcriptū ī corde:ne a memoria recederet oꝫ ipſum ſcribi ī aliq̄ exteriori ſubſtātia:poteſt itaq; utrūq; ius ſcribi ī aliq̄ exteriori ſubſtātia tam naturale q̄ poſitiuū. naturale tñ nō ſic ī diget ut ſcribat̄ ſicut poſitiuū nā nō ſic pōt a memoria recedeṙ ſicut illud. ℭ Scđa dīfa ē qa ius naturale ē idē apđ omēs:ideo dicit̄ eē ius cōmune:ſed ius poſitiū diuerſificatur apđ diuerſas ciuitates ideo uocat̄ ius ꝓpriū. Inde ē ergo ꝙ empē. ut recitat phūs. i. reth. appellat ius naturale etherē ſiue ignē q cōtinuat ꝓtēdeṙ p īexplicabilē claritatē. Ignis:n. ī ꝓpria ſphæra qa plꝰ ſe diffūdit q̄ alia elemēta & diſtātior ē omībꝰ illis aſſimilat̄ iuri naturali qđ ē diffuſiuū & cōius q̄ ius poſitiuū & ē nociꝰ & clarius illo. ℭ Ex hoc igit̄ patere pōt ꝙ oēs diſtīctiones q̄s ponit phūs de iure ſiue de iuſto reducūt̄ ad ius poſitiuū & naturale:nā ut patet p habita ius naturale dicitur eſſe nō ſcriptū & eē cōe & ſcđm naturā. Ius uero poſitiuū dicit̄ eē ſcriptū & eē ꝓpriū & legale. qđ aūt ſētiēdū ſit de iure gentiū & de iure animaliū in ſequenti capitulo patebit.

ℭ Quo ius gētiū & ius poſitiuū a iure naturali habet eſſe diſtinctum. Capitulū. xxv.

OMNES diſtīctiōes de iure factas a phō quas ī ꝑcedēti capitulo tetigimꝰ:bimēbres erāt quarū unū mēbrū cōtiebat̄ ſub iure naturali & aliud ſub ciuili ſiue ſub poſitiuo. Iuriſte tñ ut dicebatur tertiū addiderūt mēbrū ut ius gētiū ẜm quē modū ꝓloquēdi pōt ibi addi mēbrū quartū ut ius aīaliū. Ad cuiꝰ euidētiā ſciēdū qđ ut ē hō ẜm ꝓpriā rōnē cōſideratus differt ab animalibꝰ aliis:ſed ut aīal ē & ẜm rōnē cōmunē acceptus:conueīt cū illis. Si igit̄ ea ſūt de iure naturali ad quæ habemus naturalē īpetū & īclinatōem:hmōi naturalis īpetus uel ſeqtur naturā noſtrā:ut ſumꝰ hoīes & ut differimꝰ ab aīalibus aliis & tale ius appellat̄ ius gentium. Si uero inclinatio illa ſequat̄ naturā noſtram ut cōuenimus cū animalibꝰ aliis ſic dicitur eſſe ius naturale. Ideo inſtituta de iure naturali ut hic ſunt tradita hoc ius dicitur ꝙ naturale ē q̄ natura omnia animalia docuit. Omne eni ius ut ibidem ſcribitur nō eſt propriū humano generi:ſꝫ oīum aīaliū quæ ī celo & q̄ ī terra & q̄ ī mari naſcūtur ſcđm hoc ergo ē de iure naturali cōiunctio maris & fœminæ ꝓcreatio prolis & educatio filiorꝫ:nā ſi ad hoc hō naturaliter īclinat̄ & ſcđm huiuſmodi īpetū ſeqtur naturam humanā & tñ nō ſeqtur ipſam ut humana ē:ſed ut animal eſt & ut cōuenit cum animalibus aliis: nā & animalia naturaliter īclinant̄ ut maſculi coniūgūtur fœminis ut filios generēt & ut ipſos nutriant & foueant. Ius uero gentiū dicit̄ ꝙ nō eſt cōmune aīalibus aliis ſcđm ꝙ cōmune eſt oī humano gñi. Ex hoc ergo iure pene omēs cōtractus ſunt ītroducti. ut emptio uenditio:locatio:conductio & c. talia ſine q bus ſocietas humana nō bene ſufficit ſibi ad uitā. Inde eſt ergo ꝙ mutuū & depoſitio q̄ etiam deſeruiunt ad uitam humanam in quibus alia animalia nō cōmunicāt ſub hoc iuř gentium continent̄. Ius ergo gentiū eſt qđdam ius naturale cōtractū. Ius itaq; illud qđ natura omnia animalia docuit & quo ſeqtur inclinationem noſtram naturalē ut cōmunicamus cum animalibus aliis reſpectu iuris gētium dicitur eſſe naturale:nā ſi conſiderent̄ dicta ī præcedenti capitulo ius naturale ē qđ comune qđ notū & qđ īmutabile: q̄nto ergo ius aliqđ eſt cōius quā ius gentium tāto magis meret̄ nomē iuris naturalis:ius ergo q̄ oīa aīalia docuit & ī quo oīa aīalia cōicant: ē cōius q̄ ius gentium & p cōſequēs ē notiꝰ. quia ſunt nobis nota confuſa magis:quanto enim aliquid eſt uniuerſalius tanto eſt intellectui noſtro notius & prius cadit ī appræhēſione noſtra. Eſt etiā hmōi ius īmutabilius qa regulæ iuris quāto magis applicantur ad materiā ſpecialem tanto plures defectus contrahunt & ī pluribus caſibus non ſunt obſeruādæ & maiorem mutationē ſuſcipiūt merito igitur hmōi ius naturale dicit̄ reſpectu iu

ris gẽtiũ. ℭ Viſo quõ ius gentiũ differt a iure naturali de leui patere poteſt quõ ius aialiũ differt a iure naturali: nam ſicut humana natura ĩquãtũ homo animal ẽ: cõuenit cum naturis aĩaliũ alioꝝ: ſic ĩquãtũ hõ uiuit et eſt quoddã ens cõuenit cũ plãtis et cum ſubſtãtiis aliis et cũ entibus oĩbus. Poterit ergo inclinatio naturalis ſeq naturã hoĩs uel ut hõ ẽ uel ut conuenit cũ aĩalibus aliis: uel ut cõueit cũ oĩbus entibus: nã homo naturaliter appetit conſeruari ĩ eſſe qd et oĩa alia entia appetunt: naturaliter appetit ꝑducere filios educare prolẽ ꝙ et alia aĩamalia cõcupiſcũt: naraliter etiam appetit uiuere ĩ ſocietate ſm debita pacta & cõuẽtiones quod ĩter aĩalia eſt propriũ ſoliꝰ hoĩs. Si ergo regulæ agibiliũ fundentur ſup hoc ꝙ hõ naturaliter appetit eſſe: ſic hmõi regulæ eſſe poterunt de iure naturali prout natura humana eſt q̃dã entitas & conuenit cũ entibus oĩbus. Si uero regulæ Illæ ſumãtur ex eo ꝙ hõ naturaliter appetit filios ꝑducere et edũcare ſic eẽ pọterũt de iure naturali ius prout naturale dicitur eẽ qđ natura omnia animalia docuit: ſed ſi ſumãtut ꝑut homo naturaliter appetit in ſocietate uiuere ſm debitas conuẽtiones & pacta ſic erit de iure naturali prout ius naturale contractũ ẽ ad ius gentium: quod ẽ proprium ſoli humão generi. Ex hoc igitur manifeſte patet ꝙ ius gentium nõ dicitur ita ius naturale ſicut ius quod natura oĩa animalia docuit: ſic ius huiuſmodi quod natura oĩa animalia docuit non ẽ ita naturale ſicut ius illud quod ſequitur inclinationẽ natuꝛ noſtræ: prout nõ ſolum cõicamus cũ animalibus aliis ſed ut cõuenimus cũ entibꝰ oĩbꝰ: nã hmõi ius ẽ notius & cõius illo: nã appetere bonũ & eẽ: & fugere malũ & non eſſe ẽ plus de iure naturali q̃ apperere procreare filios & nutrire prolẽ. Eerit igitur hic ordo ꝙ ius conſequẽs naturã noſtã ꝑut appetimꝰ eẽ & ẽ bonũ naturale reſpectu iuris aĩaliũ: ſiue reſpectu iuris ꝙ natura oĩa aĩalia docuit: ſic hmõi ius ẽ naturale reſpectu iuris ciuilis qđ ẽ ſimpliciter poſitiuũ. tria ergo ſũt aliquo mõ de iure naturali: ſm qđ inclinatio ſequitꝛ naturã noſtrã: nã ſi inclinatio illa ſequitur naturam nr̃am ut hũana ẽ ſumitur ius gẽtiũ: ſi aut cõuenit cũ aĩalibus aliis ſic h; eſſe ius illud ꝙ natura oĩa aĩalia docuit ſed ſi ut cõuenit cũ oĩbꝰ entibus ſic h; eẽ ius illud ꝑ antonomaſiã dicitur eſſe naturale: appetere enĩ eẽ & bonũ & fugere nõ eẽ & malũ ꝙ naliter appetimꝰ ꝑut natura nr̃a cõueĩt cũ oĩbꝰ entibꝰ ſic ẽ de iure naturali ꝙ cæteræ aliæ regulæ & cæteræ leges ſiue ſint naturales ſiue ciuiles ex hoc ſumũt originẽ & ĩ hoc fũdãtꝛ: nã ĩ oĩbus attẽditur uel cõſecutio boni uel fuga mali: ſed hoc diffuſius ꝑtractare alteriꝰ exposcit negociũ. ſufficiat aũt ad præſens ſcire quomodo ius gentium & ius animalium & etiam ius ciuile differt a iure naturali:

ℭ Qualis debet eẽ lex hũana & ꝙ cõdeꝛ tales leges ſit utile regno & ciuitati. Ca. xxvii.

UIDETUR autẽ ius ciuile ſiue ius aĩaliũ humanũ & poſituũ ad tria cõparari. uidelicet ad ius ſiue ad legẽ nec a qua ſuſcipit fũdamẽtum: ad bonũ commune quod in ea ĩteditur: & ad gẽtem ap quã applicatur q̃ per illã ẽ regulanda: tria igitur lex habere debet: prout ad hæc tria cõperatꝛ nã ut lex hũana cõperatur ad legẽ nec opotet ꝙ ſit iuſta: ut comparatur ad bonum cõmũe neceſſe ẽ ꝙ ſit utilis: ſed ut reſeruetur ad populum ad quem debet applicari & debet regulari ꝑ huiuſmodi legem oportet ꝙ ſit conpetens compoſſibilis cõnſuetudini patriæ & tpi nam in agibilibus aliquid dandum ẽ cõſuetudini tpi & patriæ & moribus hominũ: qa ſm ꝙ talia diuerſificãtur oportet in ipſis legibꝰ aliquã diuerſitatẽ exiſtere.

ℭ Prio igitur oportet legẽ hũanã ſiue poſitiuam eſſe iuſtã ut comparatur ad rationem naturalẽ ſiue ad legem naturalẽ. q̃m ſi iuſta non ſit nõ ẽ lex ſed corruptio legis: nihil. n. ab homine ſtatuitur iuſte niſi aliquo mõ ſumat originem ex lege naturali & niſi aliquo mõ ratio naturalis dictet illud ſtatuẽdũ eſſe.

ℭ Secũdo lex hũana & ciuilis debet eẽ utilis ut

lis ut cōparatur ad bonū cōmune nā ſi i lege non intēditur bonum cōmune tūc non ē recta & regalis ſed peruerſa & tirāica nam ſicut rex differt a tiranno quia rex dicitur q recte agit & intēdit cōmūe bonum: tirann⁹ uero q puerſe principatur & intēdit ꝓpriū & priuatum cōmodū: ſic lex recta & regia i qua intēditur bonū cōe differt a puerſa & tirānica i q̄ itēditur priuatū bonū. oportet. n. in legibus ſi recte ſint intēdi cōmune bonum nam ſemper finis eſt regula omnium noſtroꝝ agibilium: nā & uulgo dicitur ſi hoc intendimus & hoc ſeq uolumus oportet hoc agere: tales ergo debēt eſſe leges quæ ſūt regulæ agibilium tales requirit bonum & finis intentus: quare cum bonū cōmune ſit diuinius q̄ bonū priuatum: & bonum priuatum ordi͂tur ad ipſum: oportet leges tales fieri nō quales requirit bonum priuatum ſed quales req rit cōmune bōum eo ꝙ hoc habet magis rationem finis & per conſequēs ſm ipſum magis ſumēdæ ſunt leges et regulæ agibiliū: Immo qa bonum priuatum non habet rationē boni niſi ut ordinatur ad bonū cōmune: qa turpis ē illa pars quæ diſcordat a toto et quæ ſuo non congruit uniuerſo: ſi in legibus itenditur aliquid bonum proprium hoc nō dēt eſſe ſimpliciter & ſecūdū ſe ſed prout ordiatur ad bonū cōe. ¶ Tertio lex prout cōparatᷣ ad populū cui eſt imponēda debet eſſe poſſibilis & competens regioni ut conſuedini & moribus illius gētis. Ideo dicitur quarto polli. ꝙ nō oportet adaptare pollicias legibus ſed leges polliciæ quas leges oportet diuerſas eē ſecūdū diuerſitatē polliciaꝝ. Volēs ergo leges ferre diligēter dēt attēdere q̄lis ſit populus cuius ritus & conditionis & ꝓut eis uiderit expedire: tales debet eis leges imponere. ¶ Viſo quales leges reges & pricipes deceat pōere qa condendæ ſunt leges: quæ ſūt iuſtæ utiles & competentes populo: cui ipōuntur: de leui patere poteſt quod expedit regno & ciuitati huiſmodi leges cōdere: nā aliqui ſunt de ſe boni ita ꝙ amore honeſti iclinantur ꝙ agant opera uirtuoſa: & deſiſtāt agere peruerſe. Aliq uero & ſi nō ex ſeipſis. i. ex habitibus quos habēt in ſeipſis non ſufficienter inclinantur ad bonum attamen ſunt facile diſciplinabiles per alios: Ita ꝙ ſoli ſermones & ſolæ icrepatiōnes iclināt eos ad bonum. Sed aliqui ſūt adeo peruerſi: q nec de ſe iclinantur ad bonum nec per ſolos ſermones corriguntur: oportet igitur ſaltē propter tales ſtatuere leges: quæ ut dicitur x. ethi coactiuam habent potētiā. Conditæ igitur ſunt leges & expediebat eas ſtatuere ut ſaltem metu pœnæ uolentes impedire pacem ciuium deſiſterent agere peruerſa.

¶ Quod non cuiuſlibet ē ferre leges & ꝙ ut uim obligandi hēant oportet eas promulgatas eſſe: Capitulum. xxvii.

LEGES ut patet p habita ſūt q̄dā regulæ agibiliū ordinātes nos i cōmūe bonū habētes coactiuam potentiā. Duplici uia uenari poſſumus: ꝙ non cuiuſlibet ē leges condere. Prima uia ſumitᷣ ex eo ꝙ leges nos ordinant ad cōmune bonum. Secundo ex eo ꝙ habēt potētiā coactiuam. ¶ Pria uia ſic patet nā hmōi cuius eſt ordinare & dirige aliquos i aliqd bonū eius ē cōdere leges & regulas agibiliū ſm q̄s itēdim⁹ i bonū illd. q̄re cū bonū cōe pricipaliter itendatᷣ a tota cōitate ut a toto populo uel a pricipāte q̄ d; eē pſona cōius. Leges quæ ordināt nos i cōe bonū cōdēdæ ſunt a pricipe cui⁹ ē ordinare & dirigere alios i tale bonū uel cōdēdæ ſūt a toto populo ſi tot⁹ populus pricipetᷣ & ſit i poteſtate eius eligere pricipātē. Nulla eſt ergo lex q̄ nō ſit edita ab eo cuius ē dirigere in bonū cōmune: nam ſi ē lex diuina & naturalis condita eſt a deo cuius ē omnia dirigere i ſeipſum: qui maxima ē cōmune bonum: qa ē bonū oīs boni: lex uero humana & poſitiua cōdita ē a principe uel a toto populo. ſi totus populus pricipetur. priceps eni aut totus populus cum principaturi habet dirigere & ordinarᷣ alios i cōmune bonū quælibet ergo perſona particularis quæ ē

pars multitudinis alicuius: debet eſſe obſer natiua legum: ſed non cuiuſlibet eſt leges cõdere. ℭ Secũda uia ad inueſtigãdũ hoc idẽ ſumit̃ ex eo ꝙ leges coactiuam habẽt potẽtiã: poteſt eni quilibet ex populo mouere & pſuader̃ alterium ut bene agat ſed hmõi mõitiones & hmõi perſuaſiones non dicunt̃ leges q̃a nihil habent coactiuum extẽdendo autẽ nomẽ legis quælibet mandata & q̃libet monitiões leges dici poſſũt ſcdm quẽ modũ loq̃ndi ut recitat phũſ.i.polli. dicebat Homerus ꝙ unuſquiſq; ſtatuit leges pueris & uxoribus: uolebat eni homerus ꝙ monitiones & præcepta quæ facit paterfamilias uxori filiis & aliis exiſtẽtib⁹ i domo leges nomĩari poſſẽt: ſed hoc non ẽ ſcdm propriam acceptionẽ legũ: nam ſicut una pſona ſingularis ordinatur ad bonũ domeſticum: quod eſt bonum totalius & cõmuni⁹: ſic bonum domeſticum ordinatur ad bonũ ciuile & ad bonũ regni q̃d eſt etiam totalius & perfectius; quare ſi a bono perfectiori quod magis habet rationẽ finis ſũmendæ ſunt leges & regulæ agibiliũ ſequitur ꝙ nõ a bono priuato & domeſtico ſed a bono quod itẽditur i regno & ciuitate ſumẽdæ ſũt leges & regulæ agibilium. Immo q̃a ui cogendi & potentiã exterminãdi maleficos nõ habet proprie paterfamilias nec pſona priuata: ſed pricipes & perſõa publica q̃ pẽſt regno aut ciuitati aut alii multitudini. Ideo leges habentes coactiuã potentiã non ſunt cõdẽde niſi ab eo qui præeſt ipſi multitudini uel a multitudie ſi tota hmõi multitudo pricipetur. ℭ Viſo ꝙ non ã cuiuſlibet leges cõdere de leui poteſt patere legẽ nõ habere uim oligandi niſi ſit promulgata nã cum lex ſit quoddam mandatum ſuperioris p quod ligamur & regulamur in agibilib⁹ noſtris: quia ſuperioris mandatum non ligat niſi puenerit uel puenir̃ potuerit ad notitiã ſubditorum ad hoc ꝙ lex habeat uim obligãdi oportet eã pmulgatam eſſe. Sed cum alia ſit lex naturalis alia poſitiua: aliter propalatur hæc: aliter illa. Nam lex naturalis eſt a deo indita i cordibus noſtris. Ideo in quolibet homine hoc pmulgat̃ & propalat̃ quãdo icipit habere rationis uſũ: per quã cognoſcit quid ſequendum & quid fugiendũ ſm quod hæc pertiet ad ius naturale. Sed lex humana tũc pmulgatur quando exterius profertur & prolata i ſcripto redigit̃. Quare cũ i legibus ſi ſint recte & iuſte & a legibus naturalibus determinate cõſiſtat ſalus regni & ciuitatis. Decet reges & principes nõ modicũ ſollicitari quas leges impõant populo cui dominãtur: & poſtquã cogitauerũt leges imponẽdas ut huiuſmodi leges uim obligãdi habeãt debẽt eas promulgare & promulgatas cuſtodire & obſeruare. q̃d ſcdm phũm. iiii. polli. circa leges duplex cura eſſe debet: prio ut leges bene inſtituantur. Secundo ut bene cuſtodiantur: uel quod idem eſt ut legibus ſic inſtitutis bene obediatur.

ℭ Quot & q̃ opa debẽt cõtiere leges q̃ a regib⁹ & pricipibus ſunt condẽdæ. Ca. xxviii.

OSTENDIMUS i pcedẽtib⁹ capitul: q̃les debẽt eẽ leges condẽdæ a regib⁹ & pricipibus: quia debẽt eẽ iuſtæ utiles & cõueĩẽtes populo cui imponũtur leges. Volum⁹ autẽ i hoc capitulo declarare q ſunt effectus legũ & quæ & quot opa debẽt cõtiner̃: hmõi leges dicunt̃ aũt. v. eẽ effectus legũ: uel. v. eẽ opa legalia uidelʒ pcipere: pmittere: phibere: pmiar̃: & punir̃. ſũt eni leges ut ſupra dicebat̃ q̃dã regulæ actionũ noſtrarum: ſicut eni medicia p dietã & ontionẽ & p alia quæ in ea traduntur uult regulare & equare hũanos humores: ſic ſcientia pollitica quæ ẽ de rigimine regni et ciuitatis p leges et per alia quæ ibi docent̃ uult quære et regulare actiões humanas ut ciues iuſte uiuãt et debite ſe habeant. ℭ Circa actiones autem humanas duplex cura eẽ poteſt: una cũ opera ſunt futura priuſquam ſint effectui mancipata: Alia uero opera cũ iam ſunt in eſſe producta utroq; modo debet eẽ cura cõditoribus legum de humanis actibus. Inde ẽ ergo ꝙ aliqui effectus legum ſumũtur reſpectu operum

ctu operum fiēdorum. Aliq uero quodā reſpectu operum iam factorū. Reſpectu fiēdorū quidem tria poſſumus attribuere legibus uidelic; præcipere pmittere & phibere. Reſpectu factorū uero duo legibus attribuim⁹: punire præmiare: nā actiones humanæ ut cō muniter ponitur i triplici differentia exiſtunt nā quædam ſūt bonæ & uirtuoſæ: & quædā malæ & uicioſæ quædā uero mediæ ut illæ q̄ de ſe ſūt quaſi in differentia: licet forte ex in tētione operantium poſſint enim eſſe bōa & laudabilia uel mala ut uituperabilia. ut ſi eleuare feſtucā de terra de ſe ſit op⁹ idifferēs ſi quis tamen mala intētione eleuaret illam ut quia uellet ponere in oculū ſocii eſſet op⁹ prauum & uituperabile: ſi uero eleuando eā uellet purgare domū uel facere aliquod aliud opus pium ppter bonam intentionē operātis quod de ſe eſt quaſi indifferēs eſſe poteſt uirtuoſū & laudabile. Scdm igitur hæc tria genera fiēdorum tria legibus attribuimus. uidelicet præcipere quātū ad opera bona: phibere quātum ad mala: parmittere quantū ad indifferētia. ℭ Aduertendū tamē q̧ lex impoſitū quaſi cōmuniter omnib⁹ & omēs cōmuniter punctaliter non attigunt mediæ bonitatis: qa non omnes poſſunt eſſe omnino perfecti ſpectat ad legis latorem nō ſolū permittere in differētia non prohibēdo ea nec puniēdo: ſed etiam ſpectat ad ipſum permittere nō ſolū quæ nō notabiliter recedūt a medio: nā ſi uellet legiſlator omnia mala quantumcūq; modica prohibere & punire: uix aut nunquā poſſet aliquē populum regere. Ideo non ſolum permittenda ſunt in differētia ſ; etiam quæ modicam maliciam habent annexā permitti poſſunt a legiſlatore. ℭ Viſo quæ attribuēda ſūt legib⁹ reſpectu operū fiendorum: de leui apparere poteſt q̄ attribuēda ſunt eis reſpectu operum iam factorū hæc autē ſunt duo punire & præmiare ut opera notabiliter mala antequam fiāt ſūt prohibēda: ſed poſtquā iam facta ſunt: ſunt puniēda. Opera uero notabiliter bona ante quā fiant per leges ſunt præcipenda & cōſulēda: facta uero ſunt præmianda: ſed opera i differētia uel notabiliter bona aut notabiliter mala: dicuntur legibus humanis eſſe permiſſa: facta uero nec puniuntur nec præmiātur. Quinq; igitur attribuimus legibus duo reſpectu operū bonorū ut præcipere fienda & pmiare facta: & duo reſpectu malorū ut phibere fiēda & punire facta: ſed unū attribuimus legibus reſpectu operum indiffirentium uel quaſi indifferentium permittere. ℭ His itaq; ſic pertractatis dicam⁹ q̧ decet reges principes quorum intereſt ſollicitari circa bōum cōmune: ut circa regimē regni & ciuitatis cura peruigili inſudare quas leges & quæ īſtituta imponāt ciuibus: ut diligēter per ſe & ſuos conſiliarios diſcutiāt quæ bōa ſūt præcipiēda & præmiāda & quæ mala ſūt prohibēda & quæ diſſimulāda & pmittēda.

ℭ Qualiter melius regitur ciuitas aut regnum: utrum melius regatur optimo rege q̄ optima lege. Capitulum. xxix.

PHILOSOPHVS. iii. polli. inquirit utrū regnū aut ciuitatē ſit meli⁹ regi optīo rege aut optīa lege: adducit autem rationes duas q̧ melius ſit polliciam regni regi optima lege q̄ optimo rege. Prima ſumit ex eo q̧ rex debet eſſe quaſi organum & iſtrumentum legis. Secūda ex eo q̧ facilius eſt corrumpi regem q̄ legem. Prima uia ſic patet. Nam ut dicitur. 5. ethicorum princeps debet eē cuſtos iuſti. i. iuſtæ legis. ē ergo pricipes ſi debite pricipetur quaſi quoddā organum iuſte legis ut q̧ iuſtæ lex fieri p̄cipit: rex per ciuilē potentiam obſeruari facit: quare ſi quod eſt principalius eligibilius eſt in regimine: q̄ organum & inſtrumētum regi optima lege eligibilius eſt quam regi optio rege: hoc eſt ergo q̧ ait philoſophus. iii. polliticorū q̧ eligibilius eſt principari legē quia hos. ſ. reges aut principes inſtituendum eſt eſſe ſeruatores legis & miniſtros legum. ℭ Secūda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumitur ex eo q̧ facili⁹ eſt peruerti regem q̄

legem: nam rex cum ſit homo nõ dicit itelle
ctũ bonum tantũ: ſed dicit intellectũ cũ cõ-
cupiſcẽtia. dato ergo ꝙ rex ñ peruertatur ex
eo ꝙ ẽ intellectus: puerti tamen poteſt ex eo
ꝙ habet concupiſcẽtiã annexam. Ideo dicitͬ
iii. ethi ꝙ aliquando optimos uiros furor &
cõcupiſcẽtia tãdẽ iterimit & peruertit. Interi
mitur optimus hõ per cõcupiſcẽtiã: & ſi nõ
quãtũ ad eẽ naturæ tñ quãtũ ad eſſe optimũ
qa cum optimus hõ incipit furire & cõcupiſ
cere peruerſa: & ſi nõ iterimitͬ quantũ eẽ na
turæ nec iterimitͬ quãtũ ad eẽ optimũ: qa ñ
eſt ulteriꝰ optimus: rex itaqꝫ dicit intellectũ
cũ cõcupiſcẽtia: ſed lex qa ẽ aliqd ptinẽs ad
rationẽ uidetur dicere intellectum ſolũ. ideo
dicitͬ. iii. polli. ꝙ q iubet pricipari intellectũ
iubet pricipari deũ & legẽ ſed qui iubet pri-
cipari homĩ ẽ ppter cõcupiſcẽtiã annexã ap
ponit ut pricipetur & beſtia: His ergo rõni
bus uidetur oſtẽdi melius eẽ regnum & ciui-
tatẽ regi lege quã rege: Sꝫ ꝙ hoc nõ ſit ſim-
pliciter fatẽdũ oñdit ibi phũs in eodem. iii.
nã ut ait lex uniuerſaliter dicit ꝙ nõ ẽ uniuer
ſaliter: oꝫ eni hũanas leges quãtũcũqꝫ ſint ex
qſite i aliquo caſu deficerͤ meliꝰ ẽ igitͬ regnũ
regi a lege quã a rege ut p regẽ corrigi poſſũt
legales defectus: Itaqꝫ ut appareat quid circa
hãc materiã ſit dicendũ. Sciendum eſt regẽ
& quẽlibet pricipantem eſſe mediũ iter legẽ
naturalẽ & poſitiuã: nam nullus recte princi
patur niſi agat ut recta ratio dictat. Nam ra-
tio debet eſſe regula humãoꝝ operũ: quare
ſi nomẽ regis a regẽdo ſumptũ ẽ & decet re
gẽ regere alios & eſſe regulã aliorũ oportet
regẽ in regendo alios ſequi rectam rationẽ:
& p cõſequẽs ſequi naturalẽ legẽ quia in tã
tũ recte regit inquãtum a lege naturali non
deuiat ẽ tñ ſupra legem poſitiuam qa illã
ſua auctoritate conſtituit. Itaqꝫ ſicut rex nun
quã recte regit niſi innitatur lege naturali &
agat ut recta ratio dictat ſic lex poſitiua nũq̃
recte ligat niſi inuitatur autoritati legis aut
alterius principantis. nam iuſtum poſitiuum
& legale ut ſupra dicebatur ex pricipio nihil
differt ſi ſic uel aliter: quãdo autem ponitur p
pter autoritatem ponentis differre differt: q̃
re poſitiua lex eſt infra principantẽ ſicut lex
naturalis eſt ſupra & ſi dicitur legem aliquã
poſitiuam eſſe ſupra pricipantem hoc nõ ẽ
ut poſitiua eſt ſed ut i ea reſeruatur uirtus iu-
ris naturalis. Cum ergo quæritur utrum me-
liꝰ ſit regnum aut ciuitatem regi optimo re
ge aut optia lege. Si loquamur de lege natu-
rali patet hãc principaliorem eſſe i regẽdo:
quã ſit ipſe rex eo ꝙ nullus ſit rectus rex niſi
i quantũ innititur illi legi propterea bene di
ctum eſt quod inuit philoſophus. iii polliti.
ꝙ i recto regimine principari non debet be
ſtia ſed deus & itellectus: nam tũc principa-
tur beſtia cum quis non nittitur regere alios
ratione ſed paſſione & concupiſcẽtia in qui
bus cõmunicamus cum beſtiis: tunc uero pri
cipatur deus: quando quis in regendo alios
nõ deuiat a ratione recta & a lege naturali q̃
deus ididit itellectui cuiuſcũqꝫ. Sed ſi loqua
mur de lege poſitiua meliꝰ ẽ regi optimo re
ge quam maxime i caſibus illis in quibus ta
lis lex deficit & dicit uniuerſaliter quod nõ ẽ
uniuerſaliter obſeruãdũ: ſcd̃m hoc ergo con
cludebat ratio i oppoſitum facta ꝙ melius ẽ
regi rege q̃ lege eo ꝙ lex particularia deter-
minare non poteſt. Ideo expedit regẽ aut a
liũ principantem per rationem rectam aut
p legem naturalem: quã deus impreſſit in-
mẽte cuiuſlibet hominis dirigere legem po
ſitiuam & eſſe ſupra iuſtitiam legalẽ & non
obſeruare legem ubi non eſt obſeruanda.
¶ Ex hoc aũt patere poteſt quomodo ſeue
ritas & clæmẽtia poſſunt ſimul ſtare cum iu
ſticia nã humani actus propter particulares
circumſtãtias & propter eorum mutabilita-
tes ut uult philoſophus. 5. ethi. non poſſunt
mẽſurari regula iflexibili: utputa ferrea ſed
oportet ꝙ menſuretur regula plumbea quæ
ſit applicabilis hũanis actibus: Oportet igitͬ
aliquãdo legem plicare ad partem unã & a
gere mitius cũ delinquẽte quã lex dictat. ali
qñ eni oportet eã plicarͤ ad ptẽ oppoſitã &
rigidius

rigidius punire peccantem q̄ lex determĩet: nã particulares cuicunſtãtiæ quæ lege deter/minari non poſſunt aliqñ alleuiant delictũ & tunc iuſte & ſcdm rõnē clementer agit̃ cum delinquēte. Aliquãdo uero tales circũſtantiæ aggrauãt & tunc eſt rigidius incedē dum rigor igitur & clæmentia licet uideant̃ eē præter iuſtitiam legalē & poſitiuam: non tamē ſunt præter iuſtitiã ſimpliciter: ſed rõnabiliter fiant exigētibus particularibus cir/cunſtantiis. Inde eſt ergo ꝙ in iudicãdo ali/qua dicũtur eē de æqualitate: aliqua de rigore. Aliqua uero ex clæmētia. Quãdiu regu/la regis mãet recta & æqualis nõ plicata ad aliquã partē iuditia mēſurata ſcdm talem regulam dicunt̃ ex æqualitate ꝓcedere. Si uero exigētibus conditionibus delinquētis legalibus regula plicet̃ ad partē minime: iudiciũ tunc factũ dicet̃ procedere ex gratia uel ex clæmētia: ſed ſi dicta regula plicet̃ ad par/tē oppoſitã: fiet iudiciũ ex rigore ſiue ſeueritate: & qa hæc omnia iuſte & rationabiliter fieri poſſunt clæmentia & ſeueritas ſimul cũ iuſtitia poſſunt exiſtere.

¶ Q d̃ p̃ter legē hũanã & naturalē oportuit dare legē euãgelicã & diuinã. Ca. xxx.

QVAERVNT. n. aliq de ſuo ingenio p̄ſumētes dicētes theologiam ſupfluere ex quo habemus phiſi/cas diſciplinas in qbus determinat̃ de om/ni ente & ſupfluere legē euangelicã & diui/nã ex quo habemus legē humanã & naturalē q̄ uidet̃ omnia uicia prohibere & omnes uirtutes p̄cipere: ſed ꝙ præter legē naturalē & humanã expediens fuerit dare legē euãgelicam & diuinã triplici uia uenari poſſu/mus quæ cõmuniter a doctoribus tradunt̃. Prima uia ſumitur ex parte punitionis peccatorũ. Secunda ex parte cognitionis noſtræ. Tertia ex parte finis ſiue ex parte finalis boni q̄d intēdimus adipiſci. ¶ Pria uia ſic pa/tet nã ut ſupra dicebat̃ lex hũana nõ omnia peccata punit: qd̃ duplici de cauſa cõtingit. Prima eſt quia cõmuniter populus nõ põt attingere pũctalē formã uiuēdi. Iō oportet aliquã peccata diſſimulare & nõ pũire lege humana ad hoc ut poſſit durare pricipatus in populo. Nõ. n. eſſet poſſibile aliquē diu/turne principari ſi uellet omnia peccata pũire & omnes trãſgreſſores corrigere. ¶ Rurſus & ſi oēs tranſgreſſores noti poſſent puniri a principante. Nõ tamē eſt poſſibile ſimpliciter omnia delicta puniri: qa nõ omnia perueniunt ad notiam principis. Immo ali/qua ſũt adeõ occulta ut interiores concupi/ſcētiæ quæ lege humana puniri nõ poſſunt. Oportuit igit̃ præter legem humanam dari aliquã legē ut nullum malum remãeret impunitũ & nullum bonum irremuneratũ: ad hoc autē faciendum non ſufficit lex naturalis ut in ꝓſequendo patebit: oportuit dare legē euãgelicam & diuinam ſcdm quam prohibent̃ tã delicta interiora q̄ exteriora cuius trãſgreſſores uel in hoc ſæculo uel in alio pũnientur. ¶ Ex hoc autem apparere poteſt: quando lex humana prohibet concupiſcentias & q̃uo non prohibet: ſed prohibet manum & nõ animũ. Dicebat̃ enim ſupra hoc declarandum eſſe. Sciēdum ergo ꝙ ſi conſideret̃ intētio legiſlatoris lege humana om/nia peccata prohibet̃: uel prohiberi debēt: non enim habet rectam intētionē rex uel q̄libet alius legiſlator: niſi intēdat ſuos conciues facere q̄ uirtuoſiores poteſt: ſed cum ad pfectam uirtutem nullus inducatur niſi intēdat omnia peccata uitare. ſed ſi conſideretur lex quantum ad intentionē legiſlatoris prohibet animum & concupiſcētiã. Immo ut patet per phũm. 2. polliticorum cũ diſputat cõtra ſocratē: ſed ſcdm hunc modũ ma/gis ꝓhibet̃ cõcupiſcētia q̄ actus exterior eo ꝙ actus exteriores tũc maxīe iducũt nos ad uirtutē ſi ſint boni & ad uiciũ ſi ſint mali. cũ procedunt ex interiori appetitu. Sed ſi cõſi/deret̃ lex humana non quantum ad intētionē legiſlatoris: ſed quãtũ ad pũitionē ſic dr̃ nõ ꝓhibere mētē et aīum eo ꝙ talia delicta nõ pũiat. Immo ſcdm hũc modũ ñ ſolũ hu

mana nõ ꝓhibet intentiores cõcupiſcẽtias: ſed etiã nõ ꝓhibet omnia exteriora dilecta nã legibus humanis aliqñ diſſimulant̃ minora mala ut uitent̃ maiora: ut permittunt̃ formicationes ſimplices & nõ pũiunt̃ legibus humanis ut uitent̃ adulteria. ¶ Scda uia oſtendens neceſſariã eẽ legẽ euangelicã & diuinã ſumit̃ ex parte cognitionis noſtræ & ex incertitudie iuditii noſtri: nã de cõtingẽtibus particularibus & de agibilibus hũanis adeo ſũt iudicia diuerſa hoĩum ut de eiſdẽ apud diuerſas gentes diuerſæ ſunt leges ſcdm iudiciũ enim quorũdam aliquid eſt iuſtũ qḋ ſcdm aliorũ iudiciũ eſt iniuſtũ: quare cum in humanis iudiciis cadere poſſit dubietas & error: expediẽs fuit lex euangelica & diuina circa quã error eẽ nõ ualet. ¶ Tertia uia ſumit̃ ex parte finalis boni qḋ intendimus adipiſci: nam cum hmõi bonũ ſit ſupra facultates noſtræ naturæ: lex naturalis & hũana iuuãtes nos ad conſecutionẽ illius bõi & poſſumus naturaliter adipiſci nõ ſufficiunt ad cõſequẽdũ illud bonũ ſupnaturale: ergo neceſſaria fuit lex euãgelica & diuina p quã ordiamur ad illud bonũ. Decet ergo reges & pricipes quos cõpetit eẽ quaſi ſemideos & eẽ intellectũ ſine cõcupiſcẽtia & eẽ formã uiuendi & regulã agibiliũ ſic ſe habere ad legẽ diuinã naturalẽ & hũanã ut ſicut excedunt alios potentia & dignitate ſic eos ſuperent bonitate & uirtute.

¶ Quod quantum poſſibile eſt ſunt leges patriæ obſeruandæ & ꝙ cauendum aſſueſcere innouare leges Capitulum.xxxi.

QVAERIT phũs.2.poli. cũ diſputat cõtra ypodoniũ: utrũ ſit expediẽs ciuitatibus ĩnouare patrias leges & ĩducere nouas cõſuetudies. Ordiauerat.n.ypodonius ut ſupra tetigimus qa ĩueniẽs aliquã legẽ ciuitati ꝓficuã honorẽ accipet in ciuitate illa: & qa hoĩes ſũt cõiter honoris cupidi ĩducebãt̃ multi ut ĩueniẽtes cõſuetudies nouas dicẽtes eas eẽ utiles & ꝓficuas ciuitati ſoluerẽt leges patrias & antiquas.

Merito ergo dubitat̃ an poſitio ypodonii eẽt bõa & an expediat ſæpe ſæpius ĩmutare leges. Dato eẽt ꝙ occurrũt leges aliquæ q̃ uideãt̃ eẽ magis ꝓficuæ & meliores. Adducit ãt phũs in poli.4. uias p q̃s uidet̃ oñdi ꝙ expediat ĩnouare leges. Prima ſumit̃ ex parte ſciẽtiaꝝ & artiuũ. Scda ex parte puritatis q̃rũdã legũ. Tertia ex ſimplicitatẽ cõdentiũ leges. & quarta ex indetermiatione particularĩũ circunſtantiaꝝ. ¶ Prima uia ſic patet nam in aliis ſcientiis ſic uidemus ꝙ ſi occurrat poſterioribus aliqd melius reprobanda ſunt dicta prioꝝ puta in medicinali amota ſũt multa paterna eloq̃a. & in ſcĩa gramatiſta ſiue in arte luctatiua q̃ docet luctari: ut innuit phũs in poli. multa q̃ priores tradiderũt. p poſteriores ſũt ĩmutata & ĩnouata: q̃re ſic erit in legibus ꝙ ſi occurrãt meliores leges q̃ ſint traditæ a prioribus patribus nõ ſunt ulterius leges patriæ obſeruãdæ. ¶ Secũda uia ad oñdẽdũ hoc idẽ ſumit̃ ex parte puritatis quarũdã legum: nã quaſdam leges patrias ut phũs innuit contigit eẽ malas & barbaricas: ſicut erat lex olim apud græcos quod portãtes ferrũ & alia metalla emebãt uxores adinuicẽ. Oĩno.n. erat barbaricum ſtatuere leges ut ciues poſſent uxores ſuas uẽdere. Sic etiã contingit leges aliquas eẽ ſtultas utpote legem illam quã ut recitat phũs quædã gens ſtatuit uidelicet ꝙ ſi aliquis ciuis eẽt occiſus & aliquis cõſãguineus mortui inuaderet aliquẽ ciuẽ & ille præſentibus aliquibus fugeret ab eo: reputabat̃ fugiens reus homicidii. Dicebat eñi legiſlator ꝙ nõ fugeret niſi ſentiret ſe culpabilẽ: ſed hoc fuit ſtultum ſtatuere quia ſiue aliquis ſit culpabilis ſiue nõ ſi timeat uulnerari naturale eſt ut fugiat perſequẽtẽ ergo quia aliquæ leges paternæ ſunt prauæ innouãdæ ſunt. ¶ Tertia uia ſumitur ex ſimplicitate condentiũ leges nam ſi aliquando condentes leges contigit eſſe ſimplices. irratiõale eſſet: ſi poſteriores ſapientiores nõ poſſent ĩmutare leges paternas p ſimpliciores cõditas: ergo in tali caſu

mutandæ

mutādæ eſſent prioꝝ leges. ¶ Quarta uia ſumitur ex indeterminatione particularium actuū. Nam agibilia particularia indeterminata ſunt: & perfecte cōprahendi nō pn̄t. quare quantūcūqꝫ conditores legum fuerit ſapientes potuerunt eos latere aliquæ particulares circunſtātiæ circa agibilia hominū. Si igit̄ poſterioribus propter experientiam agibiliū particularium occurrit aliquid melius. inconuēiens eſt nō remouere leges paternas & antiquas ꝓpter meliores leges nouiter inuentas. Videtur itaqꝫ hæ rationes probare ꝙ quotiēſcūqꝫ occurrit aliquid melius: ſūt leges paternæ immutādæ. Sed hoc ſimpliciter afferre eſt ualde piculoſum ciuitati & regno. Nā aſſueſcere inducere nouas leges ut innuit philoſophus ſecūdo poli. eſt aſſueſcere nō obedire legibus. Nā leges magnam efficatiam habēt ex conſuetudine: de difficili enim qs facit contra aliqd qđ eſt ꝑ diuturna tēpora obſeruatum. Aſſueſcere autē nō obedire legibus: eſt aſſueſcere nō obedire regibus & principibus. & ꝑ conſequēs eſt tollere principatum & regnum. Quātū autem malum ſequit̄ nō obedire regibus & legibus. oñdit philoſophus primo retho. q ait. magis nocere cōſueſcere nō obedire pricipibus q̄ nō obedire medicis. Nam medici intēdunt bonum corporis: uolūt enim corpora inducere ad ſanitatem. Sed ueri legiſlatores & ueri reges pricipaliter intēdunt bonum aīæ: quia intendunt ciues inducere ad uirtutē. ¶ Vt ergo appareat quid tendendū ſit de quæſito. ſciendum ꝙ lex poſitiua ſi recta ſit: oportet ꝙ innitat̄ legi naturali: & ꝙ determinet geſta particularia hominū. Dupliciter ergo poteſt huiuſmodi lex haberī defectū. Primum ſi ſit contraria legi naturali. Secundo ſi nō ſufficienter determīaret particularia geſta. Si prīo mō deficiāt leges paternæ & poſitiuæ: ñ ſūt leges ſed corruptiones legum. propter hoc obſeruari nō debēt. Nā leges poſitiuæ licet ſint additæ naturalibus legibus: nō tñ ſunt cōtrariæ illis. nec uellemus appellare cōtrariū iuri naturali. quod non eſt a natura inductum: ſed ei eſt additū & appoſitū: & per artem omniū adīnuētū. ſecundum quē modū loquēdi homo eſt nudus naturaliter: & ueſtimētū eſt cōtra naturam. Nam eē ueſtitum uidet̄ cōtrariari ei ꝙ eſt eē nudum. Scđm hunc modum loquēdi loquūt̄ iuriſtæ. ut patet ex iſtituta de iure naturali. Vbi dicit̄ ꝙ leges humanæ contrariæ ſunt iuri naturali. qa iure naturali ab initio hoīes liberi naſcebantur. Seruitus ergo eſt contra naturā: inquantū natura nō induxit ſeruitutē: ſed eſt ad utilitatē hoīum ꝑ leges poſita. Sed ſic appellare aliqd cōtra naturā eē eſt ruditer loqui. Nā illud proprie eſt cōtra naturā cuius contrariū dictat ratio naturalis: & qa ꝓpter utilitatē & propter cōe bonū hoīum eſt ſeruus introducta. ut ſupra in libro ſecundo oſtēdimus aliquos ſeruire aliis & obedire: licet ſit iuri naturali additū & appoſitū. ſicut ueſtimentū eſt additū & adductum corpori nudo quod eſt natura ꝓductum: non tñ eſt contra ius naturale: qa huic naturalis rō non contradicit. Leges ergo deficientes: qa ſunt prauæ & contra ius naturale. cuiuſmōi erat lex illa: ꝙ ciues poſſēt ſuas uxores uēdere: uel q̄cūqꝫ aliæ leges ſunt prauæ & iniuſtæ. nō ſūt obſeruādæ ſed extirpādæ. Si uero leges ſint defectiuæ. qa ñ cōplete determināt picularia agibilia: dato ꝙ occurrāt leges meliores & magis ſufficientes. nō eſt aſſueſcendū innouare leges. Prīo qa aliqñ contigit circa talia decipi: qa credunt̄ meliores quæ ſunt peiores: & credūt̄ magis ſufficiētes quæ ſunt minus. dato tñ ꝙ in aliquo ſufficiētiores eſſent leges nouiter adinuētæ. Sūt tñ leges ātiquæ & paternæ obſeruandæ. qa quāto ex una parte quis perficit: dando ſufficientiorē legem. tāto ex alia parte nocet: tollendo conſuetudinē et diuturnitatē temporis: per quam lex habet efficatiā magnā. Nō eſt ergo ſimile de artibus & de legibus: qa artes & ſcientiæ totam efficatiam habēt ex ratione: ſed leges non ſic. Imo

magnam efficatiam habent ex diuturnitate & aſſuefactione. Decet ergo reges & principes obſeruare bonas conſuetudines principatus & regni: & non innouare patrias leges niſi fuerint recte rationi contrariæ.

Quid eſt ciuitas: & quid eſt regnum & qualem oportet eſſe ipſum exiſtentem in regno & ciuitate: Capitulum. xxxii.

IRCA regimen regni & ciuitatis ut ſuperius dicebatur erant quatuor pertractanda. uidelicet qualis debet eſſe rex ſiue princeps. quales conſiliarii. quales iudices & qualis populus. Expeditis ergo tribus reſtat dicere de quarto. ſcilicet de populo. Sed cum ad ſciendum qualis debet eſſe populus & quomodo debeat ſe habere ad principantem non modicum amminiculetur ſcire quid ſit ciuitas: & quid regnum. Intendimus in hoc capitulo declarare & diffinire quid ſit ciuitas aut quid regnũ. Sciendum igitur ꝙ ciuitas ſit aliquo modo quid naturale: eo ꝙ naturalem habemus impetum ad ciuitatem conſtituendam. Nõ tamen efficitur: nec perficitur ciuitas niſi ex opere & induſtria hominum. Quæ autem ex arte humana efficiuntur: diffiniuntur & cognoſcuntur potiſſime ex fine & bono: ad quod ordinantur. ut potiſſime ſcimus quid ſit domus: & qualis debeat eſſe domus: ſi ſciuerimus ipſam eſſe factam propter hoc bonũ ut nos defendat a pluuiis & caumatibus quare ſi ſcire uolumus q eſt ciuitas. enumeranda ſunt bõa illa ad quæ deſeruit conſtitutio ciuitatis: & aduertendũ eſt qđ bonorũ illorum ſit potius. Narrat quidẽ philoſophus tertio poli. uolẽs diffinire quid ſit ciuitas: ſex bona ad quæ ciuitas ordinat᷑. Eſt enim ciuitas conſtituta. Primo propter cõmunicationem loci ut homines ſimul cohabitent. Conſurgit enim ex hoc quædã iocũditas & delectatio. Nam nullus ſine ſocio iocũda eſt poſſeſſio. Si quis enim magna multitudine argenti & auri polleret: & omnib⁹ uictualibus abundaret: & tamen non uiueret in ſocietate: ut aliis ſuam magnificentiam pciperent & ut eis ſua bona cõmunicare poſſet: non multũ reputaret illa. Facta eſt ergo ciuitas: ut homines ſimul in uno loco uiuentes iocunde & delectabiliter conuerſetur. Secundo ciuitas eſt conſtituta nõ ſolum propter iocũde & delectabiliter conuerſari: ſed propter ipm uiuere. Nam homĩes in eadẽ ciuitate exiſtentes deſeruiunt ſibi ad uitam: & unus alteri ſubuẽit in hiis quæ ſunt neceſſaria uitæ. ꝙ ſic eẽ nõ poſſet ſi homĩes ſolicitari morarent᷑. Tertio facta fuit ciuitas cõpugnationis gratia: & propter non iniuſtum pati. Nã quia homo unus ſolitariam uitam ducens: non eſt ſufficiẽs reſiſtere impugnantibus & uitare iniurias & iniuſtitias ſibi factas: conſtituta fuit ciuitas ut homo q ſolitarius eſt ſe nõ põt tueri ab hoſtibus: exiſtens pars multitudinis: tute & abſq; formidine uiueret. Quarto fuit ciuitas ordiata propter cõmutationes & contractus. Dicebatur enim ſupra cum de legibus tractabamus ꝙ facere commutationes & contractus erant ſecundum ius gentium: et erat proprium humano generi. Quia enim nullus homo: habet omnia ſufficientia ad uitam: niſi cõmutet ea quibus abundet in illa a quibus deficit. Ideo neceſſariæ fuerunt emptiones uenditiones commutationes. conſtituta fuit ciuitas ut homines ſimul conuiuerent. Quintum bonum ad quod ciuitas ordinat᷑ eſt communicatio connubiorum. Nã hoĩes ſimul conuiuentes adinuicem amicitiam contrahũt: et ut firmius ſe diligant. uel propter aliquod aliud bonum qđ uident inde conſurgere iungunt connubia et fiunt adinuicem affines. Sextum bonum ꝑpter quod eſt ciuitas conſtituta eſt uiuẽre elegibiliter et uirtuoſe. Nam magis poſſunt puniri delinquenres et malefici: ſi hoĩes ſimul cõuiuant in ciuitate: q̃ ſi morarent᷑ diſparſim et uitam ſolitariam ducerent. Inde eſt igitur ꝙ tiore pœnæ multi deſinunt malefacere et aſſueſcũt ad opationes bonas ꝙ faciẽdo diſponuntur

ſponũtur et fiunt boni et uirtuoſi. Quoniam igitur uirtutes & opera uirtuoſa ſunt maxima bonorũ: licet propter omnia prædicta bona ſit aliquo modo ciuitas conſtituta. Potiſſime tamen conſtituta eſt propter uiuere eligibiliter & uirtuoſe. quare ſi maiori fine & maiori bono qđ intendit in re accipienda eius notitia. Bñ dictũ eſt quod dicit .4. politicorũ ꝙ unitas loci communicatio connubiorũ compugnationis gratia: commutatio rerum: & cætera talia ſunt ea ſine quibus non habet eſſe ciuitas. Principaliter tamen: eſt ciuitas cõſtituta: propter bene & uirtuoſe & fœliciter uiuere. Si igit queratur quid eſt ciuitas. Dici debet ꝙ eſt cõmunicatio ciuiũ propter bene & uirtuoſe uiuere: & propter perfectam & per ſe ſuſtinentem uitam.

℃ Viſo quid eſt ciuitas: de leui uideri põt: quid eſt regnum. Nam regnum ſupra ciuitatem uidet addere multitudinem nobilium & ingenuorum. Eſt enim ciuitas pars regni. & in regno eſt maior multitudo: & ſunt plures nobiles & ingẽui quam in ciuitate una.

℃ Poteſt ergo ſic diffiniri regnũ. ꝙ eſt multitudo magna: in qua ſunt multi nobiles & ingenui: uiuentes ſecundum uirtutem ordinati ſub uno uiro optimo: ut ſub rege. Viuere enim ſecundum uirtutem eſt finis prīcipaliter intentus in quolibet ciue: in qualibet ciuitate: & in toto regno. Nam ſecundum philoſophum in politicis. Idem finis eſt unius ciuis & totius ciuitatis. Sic etiam dicere poſſumus: ꝙ idẽ eſt unius ciuitatis: & totius regni. ℃ Debet. n. rex ſi ſit uerus & rectus idẽ intendere in uno ciue: & in tota ciuitate & in regno toto. Nam cura peruigili ſtudere debet: ut quilibet ciuis uirtuoſe habeat: ut tota ciuitas uirtuoſa exiſtat: & ut totum regnũ bene & uirtuoſe uiuat. Sed ſi qlibet ciuis debet uirtuoſe ſe habere. quia ſecundum philoſophum in politicis. ſecundum ꝙaliqs excedit alios in potentia & dignitate: ſic debet eos excedere in bõitate & uirtute. decet nobiles & ingenuos eẽ magis bonos & uirtuoſos quã ciues alios: propter qđ regem ipſum tãquam omnibus excellentiorem decet eſſe optimum et quaſi ſemideum. Inde eſt igit ꝙ regnum dicit eſſe multitudo: in qua ſunt multi nobiles et ingenui: non quocũꝙ modo ſe habẽtes: ſed uiuentes ſecundum uirtutem: et ordinati ſub uno uiro optimo ut ſub rege. ℃ Oſtenſo qđ eſt ciuitas: et qđ regnũ de leui patere poteſt: qualis debeat eẽ populus exiſtens in ciuitate et regno. Nã ſi ciuitas et regnum: principaliter ordinatur ad uitam bonã et uirtuoſam. habitatores regni: et populum exiſtentem in ciuitate et regno: oportet eſſe talem ꝙ uiuat bene et uirtuoſe. Inde eſt ergo qđ ait philoſophus tertio politicorum. ꝙ magis eſt ciuis abundans in bonis operibus uirtuoſis. quam ſibi abundaret in diuitiis: uel in nobilitate generis: uel aliis exterioribus bonis. Credunt ergo multi eſſe ciues: et eſſe de regno ſi in regno habeant domos multas: poſſeſſiões magnas. ſed magis ſunt de regno abundantes in operibus uirtuoſis et obſeruantes leges rectas et ſtatuta regni: q̃ habentes nobilitatem generis: ciuilem potentiam et multitudinem ipſorum bonorum exteriorum.

℃ Quod tunc eſt optima ciuitas et optimum regnum et optimus populus qñ eſt in multis pſonis mediis cõſtitutus. Ca. xxxiii.

q VARTO politicorum ait philoſophus ꝙ tres oportet eſſe partes ciuitatis. Nam hii quidem ſunt opulenti ualde. Hii autem egeni. Hii uero tertii ſunt horum medii. Hoc ergo modo quo diuiſa eſt ciuitas: in tres diuidi poteſt quilibet populus. et quodlibet regnum. Intẽtio autẽ huius capituli eſt oſtendere optimam eſſe ciuitatem et regnum: ſi ibi ſit populus ex multis perſonis mediis cõſtitutus.

℃ Tangit autem phũs. 4. poli. quattuor ex quibus ſumi poſſunt quattuor uiæ: oſtendẽtes meliorem eſſe policiam uel melius eſſe regnum et ciuitatem: ſi ibi ſit populus abundans in multitudine mediarum perſonarũ.

Prima uia ſumitur ex eo ꝙ talis populus magis rationabiliter uiuit: Secunda ex eo ꝙ inter ipſos habet eſſe maior dilectio. Tertia: quia ibi maior æqualitas. Quarta quia eſt ibi minor inuidia & minor contenptus: ¶ Prima uia ſic patet. Naꝫ ſi in populo ſint multi ualde diuites: & multi ualde pauperes & paucæ perſonæ mediæ: uix aut nūquā rationabiliter uiuet. Nam multum diuites: ad multū pauperes neſciunt rōnabiliter ſe habere: ſed modica occaſione ſūpta eis māifeſte nocent. Sic etiā multum pauperes ad nimium diuites neſciunt ſe ratiōabiliter gerere. Inſidiant̄ enī eis quomodo poſſint aſtute & latenter eorū deprædari bōa. Sed ſi in populo ſint multæ pſonæ mediæ: ceſſabunt hmōi nocumenta: & de facili rationi obediunt. Hoc eſt quod dicit̄ poli. quarto ꝙ quoniam mediocre eſt optimum: optima eſt poſſeſſio media, quia facilius rōni obediet. Nam ſi una pars ciuitatis ſit ſuperingenua: ſuperpotentes & ſuperdiuites. Alia uero huic cōtraria ſit ſuperegena ſuperdebilis & ualde uilis, difficile eſt rationem ſequi. Nā hii quidē uidelicet ſuperpotentes fient ininrioſi. Hii autem ſuperpauperes fient nequā ualde aſtute & latenter inſidiantur diuitibus. ¶ Secunda uia ſumitur ex mutuo amore. qui debet eſſe inter exiſtentes in eodem regno inter commorantes in eadem ciuitate. Nam ut dicitur quarto ethicorum, iſti uidelicet pauperes nimie amant principes, ideſt potentes & diuites. Hæc autem ut ibi ſubditur: ſunt ualde nociua ciuitati. Vt ergo ſit mutuus amor inter ciues: bonum eſt propter hoc abundare. in perſonis mediis. ¶ Tertia uia ſumit̄ ex æqualitate & iuſtitia quæ eſt ſeruanda in ciuitate. Nam ut ait philoſophus: excedentes in eufortuniis potētiis diuitiis & amicis: & in aliis huiuſmōi bonis neſciunt ſubiici. Qui autē ſecundum exceſſum ſunt indigētes & pauperes: neſciunt principari. quare ſi populus ſit ſolū ex duabus partibus cōſtitutus: ex nimis diuitibus & nimis pauperibus & paucæ aut nullæ ſint ibi perſonæ mediæ: de difficili ſeruabit̄ ibi æqualitas & iuſtitia: ſed diuites penitus uolentes pricipari & ſuppeditare alios. Alii uero cōtra nitentes diſſenſionē faciūt & ſi cōtingat pauperes optinere: quia pricipari nō nouerunt male tractabūt diuites & potētes. ¶ Quarta uia ſumitur: ut uitetur inuidia & contemptus. Nam pauperes ut dicitur quarto politicoꝶ. maxime inuident diuitibus & maxime diuites contēnunt eos nulla ſocietas eſt bene durabilis ubi eſt multa iuidia & cōtēptus. quare optim⁹ eſt populus ex multis perſonis mediis cōſtitutus. quia tunc de facili rationabiliter uiuunt adinuicē ſe diligene: reſeruabitur inter ipſos æqualitas & iuſtitia. Nō erit inter illos cōtemptus & inuidia. Nō enim habebit unus unde alium cōtēnat: nec unde ei inuideat: uidens ſe ei quaſi æqualem exiſter̄ & nō eſſe magnum exceſſum inter ipſos: huic auctoritati atteſtat̄: ꝙ ſobon: ideſt karendas & Lyurgus tradiderunt de polliciis. Dixerunt. n. eas conſtituendas eſſe ex perſonis mediis. Decet ergo reges & pricipes adhiber̄ cautelas ut in regno ſuo abundent multæ perſonæ mediæ: ut ne aliis ad nimiam paupertatē deuenientibus efficiantur reliqui nimis diuites: quod fieri poterit ſi non pro quacūqꝫ cauſa liceat ciuibus paternas poſſeſſiones uendere: nō quibuſlibet indifferenter liceat quaſcūqꝫ poſſeſſiones emere. adhibenda eſt debita diligentia circa emptionem et uenditionem agrorum et terrarum poterit aliqualis æqualitas reſeruari inter ciues.

¶ Quod expedit populo cum magna reuerentia obedire regibus: et cum ſumma diligentia leges regias obſeruare. Ca. xxxiiii.

C ONSEQVITVR āt popol⁹ q̄tū ad pſēs ſpectat tria, ſi cū magna diligētia obediat regib⁹ et pricipib⁹ et obſuet leges regias. ex qb⁹ triplici uia uēari poſſum⁹ q̄tū ſit utile et expediēs populo: obedire regib⁹ et pricipib⁹ et obſuare leges.

¶ Primo

¶ Primo enĩ ex hoc conſequitur populus: uirtutes & maxima bona. ¶ Secũdo ex hoc conſurgit ſalus regni & ciuitatis. ¶ Tertio ex hoc oritur pax & tanquillitas ciuiũ: & habũdantia exteriorum rerũ. ¶ Prima uia ſic patet. Nã ut dicebatur in præcedentibus: intẽtio legiſlatoris eſt inducere ciues ad uirtutem. In recta enĩ pollicia ut uult phũs circa pricipium quarti polli. Eadem eſt uirtus bõni ciuis & boni uiri & per idẽ ſiue per eoſdẽ mores ẽ aliquis bonus ciuis & bonꝰ homo. Eſt quidem aliquis bonus ciuis ſi bene obediat pricipanti: & ei cuiꝰ eſt leges ferre. quare ſi principans recte regat populum ſibi cõmiſſum: Et quia intentio eius eſt inducere alios ad uirtutem: cum uirtus faciat habentẽ bonum: & opus bonum oportet ĩ recto regimine: ꝙ bonus ciuis ſit bonus homo: & ꝗ bene ſubiicitur regi ſit bonꝰ uir. Si enim Rex non ĩtẽderet ꝙ ſibi ſubiecti eſſent bõi & uirtuoſi: iã non eſſet rex ſed tyrrannus. Si ergo quilibet ciuis debet ĩtendere ut ſit bonus & uirtuoſus: eo ꝙ uirtutes ſunt maxima bona: cum ſumma diligẽtia ſtudere debet ut Regi obediat: & ne præuaricẽtur leges & præcepta eius. omnibus enĩ tam nobilibus ꝗ ignobilibus neceſſaria ẽ obedientia regia & obſeruãtia legum. Imo tanto magis eſt hoc expediens nobilibus quam ignobilibus quanto decentius eſt eos eſſe bonos & uirtuoſos. ¶ Secũda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumit ex eo ꝙ ex obediẽtia regis & ex obſeruatiõe legum oritur ſalus regni & ciuitatis. Credunt enĩ aliqui ꝙ obſeruare leges & obedire regi ſit quædam ſeruitus. Sed ſecũdum phũm quinto polliticorũ hoc non eſt ſeruitus. ſed libertas. Ignorãt enim quid eſt libertas: dicẽtes obſeruare leges & obedire regibꝰ eſſe ſeruitutem. Cum enim beſtiæ ſint naturæ ſeruilis: quãto quis magis accedit ad naturam beſtialem: tãto eſt magis naturaliter ſeruꝰ. eſſe quidem ſceleratum & affectatorẽ belli & turbatore pacis: uelle uiuere ſine freno & ſine lege: ſecundũ ſententiam philoſophi & ſecũdũ dictum Homeri. Eſt eſſe magis beſtiam quã hominẽ. quare non obſeruantes leges nolentes obedire regibus & ſuperioribus ſunt magis beſtiæ quã homies & per conſequens ſunt magis ſerui quã liberi. Saluatur itaq; ſalus regni & ciuitatis: habitatores regni efficiũtur liberi: ſi obediant regibus & obſeruẽt leges. Quanta autem ſalus ſurgat ĩ regno ex obedientia regis: ſufficiẽter oſtenditur ſi conſiderentur uerba philoſophi quarto polli. ꝙ comparat Regẽ ad regnũ ſicut animam ad corpus. Nam ſicut anima corpus regit & conſeruat: ſic rex regit & conſeruat regnum. & ſicut anima ẽ ſalus & uita corporis. ſic Rex ſi recte principet: ẽ ſalus & uita regni. Quare ſicut peſſimum ẽ corpori deliquere animam & nõ regi per eã Sic peſſimum ẽ regno deſerere leges regias & præcepta legalia & non regi per regem. ¶ Tertia uia ad oſtẽdendũ hoc idem: ſumitur ex eo ꝙ ex obediẽtia regia: & ex obſeruatiõe legum oritur pax & trãquillitas ciuium & habundantia exterioꝝ rerum. Nam ut ſupra dicebatur. leges etiam & legiſlatores: ut reges & pricipes coactiuam habent potentiam: ut qui amore honeſti per icrepatiões paternas & amicorum nõ retrahitur ab operibus ſceleratis: ſaltẽ timore pœnæ retrahãtur ab illis. Expediẽs enim fuit regno & ciuitati habere aliquem regem uel aliquem principãtem: ne malefici turbarent pacem ciuiũ. Intẽdere enim debet quilibet legiſlator: ut corda ciuium ſint tranquilla: & ut ciues uiuant pacifice & unanimes. Vnde & philoſophus primo rethori. uidetur uelle ꝙ ſic ſe habeãt legiſlatores ad animas: ſicut medicina ad corpora. Nam ſicut medicus intẽdit ſedare humores ne iſurgat morbus & bellum in corpore. Sic legiſlator intẽdit placare corda ſedare animas: ne iſurgat rixa & diſſenſio in regno aut ĩ ciuitate. Inde eſt ergo quod dicitur primo rethori. ꝙ non tantũ nocet peccare contra præcepta medici quãtum cõſueſcere non obedire pricipi. Eſt enim anima ma-

ius bonum quã corpus. et pax ciuiũ & eorũ qui non ſunt ĩ regno potior eſt q̃ æqualitas humorum uel q̃ ſanitas corporum. Summo ergo opere ſtudere debet populus & oẽs habitatores regni circa obedientiam regiam: & obſeruationem legum: cum ex hoc cõſurgat tantum bonum: quantum bona ẽ pax & trãquillitas exiſtẽtium ĩ regno. Conſurgit etiã ex hoc habundantia exteriorum rerum. Nã exiſtẽte guerra in regno terræ manent incultæ: fiunt deprædationes: oriũtur ſterilitates: deducuntur habitatores regni ad inopiam. Si ergo conſideretur quãtum bonum aduenit ex rege non ſolum regibus recte regentibus: ſed etiã dato ꝙ in aliquo tyrannizarent ſtuderet popul⁹ obedire illis. Nam magis ẽ tolerabilis aliqualis tyrannides pricipantis: quã ſit malum. ꝙ cõſurgit ex iobediẽtia pricipis: & ex peruericatione mandatorum eius.

¶ Qualiter ſe debẽt habere ciues & uniuerſaliter habitatores regni: ne Reges prouocẽtur ad iracundiam contra ipſos. Capi. xxxv.

POSTQVAM docuim⁹ populũ & oẽs habitatores regni: ut obediant regib⁹ & obſeruẽt eorũ leges uolum⁹ ĩ hoc capitlo declarare qualiter ſe habere debeant exiſtẽtes ĩ regno: ne reges prouocentur ad iracundiam contra ipſos. ¶ Ira autem ſm phũm in principio ſecũdi retho. Eſt triſtitia proueniens ex appetitu apparentis punitionis: propter apparẽtem paruipenſionẽ eorum quæ ĩ ipſum: aut ĩ aliqua ipſius aut ĩ aliqua quæ ordinant̃ ad ipſũ. Nunquã enim ira ſine triſtitia ẽ. Appetit autem irat⁹ apparẽter. i. manifeſte punire eos qui paruipẽdũt ipſum: uel aliquã quæ ſunt ipſius: uel ea quæ aliquo modo ordinãtur ad ipſũ. Cũ ergo qs aliquo dictorum modorum mãifeſte forte facit in aliũ: ille triſtatus ex appetitu punitionis dicitur iraſci. Ciues itaq; ut non ꝓuocẽt reges ad iram non debẽt fore facere: nec regem nec in ea quæ ſunt ipſius. nec in illa quæ aliquo modo ordinãtur ad ipſum. Primo quidem expedit eis qui ſunt ĩ regno ut nõ ĩcurrant regiam iram nõ fore facere ĩ ipſum regẽ. ¶ Regi aũt duo debent: honor & obedientia. Eſt enĩ rex caput regni. caput aũt ad alia mẽbra dupliciter compatur. Primo quidẽ qa ẽ altius & excellentius illis. Secundo uero qa ea dirigit in actiones ſuas. In capite enĩ uiget ſẽſus & ymaginatio per quã dirigimur ĩ opationes noſtras. Sic rex excelẽtior eſt oĩbus illis qui ſunt in regno. Rurſus quia eius ẽ leges ferre. & qa in rege maxime uigere debet ſẽſus & prudẽtia. ad ipm ſpectat per ſe & per alios dirigere eos qui ſũt in regno: Ratione ergo qa rex ẽ excellentior aliis: ei debetur honor & reuerẽtia. Ratione uero qa ipſius ẽ dirigere alios debetur ei ſubiectio & obediẽtia. Quare dupliciter poteſt forefieri ad regem ab hiis qui ſũt ĩ Regno. Primo ſi nõ ei exhibeãt honorem debitũ & reuerẽtiam dignã. Secũdo ſi non ſint ei ſubiecti & obediẽtes: obſeruando ei⁹ leges & mãdata. Cũ enĩ hæc duo: honor uidelicet & obediẽtia ſubtrahũtur a rege merito ꝓuocatur ad irã. Ideo dicit̃. ii. rethori. ꝙ iraſcimur hiis q tenẽtur uel cõſueuerũt nos honorare. ſi nõ ſic ſe habeat. Et eſt ratio: qua ſic ſe habẽtes uidẽtur nos deſpicere. Nã ſi nos nõn deſpicerẽt impenderent nobis honorem dignũ. Sic etiã ibidẽ dicitur ꝙ & ad minores iraſcimur: ſi nõ ſic ſe habeãt ut debent. uel ſi faciãt contraria eorum quæ debent. qd maxie contingit: ſi trãſgrediuntur mãndata ſupiorum & non obediũt regi: quaſi præexcellẽti.

¶ Viſo qũo habitatores regni nõ debẽt ꝓuocare regẽ ad iram: forefaciendo in ipſum: nõ exibeñ ei debitũ honorẽ & obediẽtiã cõdignã. Reſtat uidere: qũo non debẽt ipſum prouocare forefaciẽdo in eos qui ſunt ei⁹ & qui pertinẽt ad ipſum. Ad regẽ autẽ pertinere uidẽtur quatuor genera perſonarum. uidelꝫ parẽtes & uniuerſaliter omẽs cognati uxor filii & ſubditi. Spectat itaq; ad habitatores regni ſi uolũt regem ad irã prouocare nõ ſolũ nõ forefacere in ipſum regem: ſed etiam nõ forefacere ĩ cognatos: uxorẽ filios. & uniuerſaliter

uerſaliter i omnes ſubiectos regi. & quia omnes q ſunt in regno ipſi regi ſunt ſubditi fo/refacit in regem quotieſcunq; alicui exiſtenti i regno efficitur iniuria aliqua. Hoc eſt ergo quod dicitur ſecūdo reth. capitulo de ira: ꝙ iraſcimur forefaciētibus in parētes: filios uxores. & ſubiectos: eo ꝙ turpe ſit ipſis non auxiliari. ℭ Tertio ſpectat ad habitatoreſ regni nō forefacere i ea quæ aliquo modo or/dinātur ad regem. Hmōi autem ſunt poſſeſſiones proprie & debita iura regni. qa i hoc uidētur ipſum contennere & paruipendere ſi iniuſte & abſq; iuſſione regia manū apponāt i ea quæ ad regē ſpectāt. Decet ergo oēs ciues & uniuerſaliter omnes habitatores Regni ab ipſa īfantia prouocare filios ad dile/ctionē regis. Inſtruere eos quomodo debe/ant honorare regē obedire ei: nō forefacere i cognatos eius: nec in filios: nec in aliquas perſōas ei ſubiectas. nec i aliqua iura regni. Peſſimum ē enim ut dicitur quito polli. nō iſtruere pueros ad uirtutem & ad obſeruan/tiā legum utilium: & ad obſeruandū ea quæ requirit pollicia uel regimē regni i quo ſem/per enim amamus prima magis: & illud ad quod primo inſtruuntur iuuenes ſunt ma/gis proni ad obſeruandum.

ℭ Quomodo reges & principes debeant ſe habere ut amentur a populo. & qūo ut ti/meātur: & ꝙ licet utrūq; ſit neceſſariū: amari tn̄ plus debēt appetere q̄ timeri. Ca. xxxvi.

QVONIAM i prīo libro promiſimꝰ nos dicturos: qūo reges & pri/cipes debeāt ſe habere ut amētur i populo: & quomō ut timeātur. uolumꝰ hic exequi qualiter fieri hoc cōtingat. ℭ Sciendum itaq; ꝙ ut reges & pricipes cōmuniter amētur in populo: tria potiſſime in ſe habe/re debēt. Primo quidem eſſe debēt benefici & liberales. Secūdo fortes & magnanimi. Tertio æquales & iuſti. ℭ Primū autem ſic patet. Nā uulgꝰ nō percipit niſi ſēſibilia bo/na. ideo beneficos & liberales i nūmiſmata: & i ea quæ poſſunt nummiſmate mēſurari: amat & reueretur. Ideo dicit̄ rethori. ſecūdo capitulo de amore. ꝙ populꝰ amat & honorat beneficos i pecunia & liberales. ℭ Secūdo ut reges amētur i populo: debent eſſe fortes & magnanimi: ponētes ſi oporteat ſeip/ſos pro bono cōmuni & defēſiōe regni. Nā populus ualde diligit fortes & magnāimos exponentes ſe pro bonis cōmunibus. credit enī per tales ſalutem conſequi. Ideo dicit̄ ſecūdo rethori. ꝙ qa diligimus beneficos i ſalutē. i. eos qui poſſunt nobis benefacere nos ſaluādo & liberando. Ideo diligimus fortes & cordatos. ℭ Tertio ut reges diligantur a populo: decet eos eſſe iuſtos & æquales. Nā maxie prouocatur populus ad odium regis ſi uiderit ipſū nō obſeruare iuſtitiam. Ideo dicitur ſecūdo rethori. ꝙ iuſtos maxime diligimꝰ. ℭ Viſo qūo reges & pricipes debeāt ſe habere ut amētur a populo. Videre reſtat qūo ſe habere debent ut timeātur ab eis. Potiſſime autem timentur potentes ut patet in ſecūdo rethoricorum propter punitiōes q̄s exercēt in ſubditos. In punitione autem tria ſunt conſideranda. uidelicet punitionē ipſā perſonam punitam: & modum puniendi. ℭ Quātum ergo ad punitionem: timētur reges & principes: ſi in eos qui ultra modū regnum & polliciam perturbant: inexquiſi/tas crudelitates exerceant. Ideo dicitur ſecū/do retho: quod homines timent eos de quibus ſunt conſcii feciſſe aliquid dirum: ℭ Secundo timentur reges & potentes non ſolū ratione punitionis diræ: ſed etiam ratione ꝑſonarum punitarum. Nam iuſtus pro iuſti/tia nulli parcere debet. Ideo dicitur ſeptimo polliticorum ꝙ bene operās nulli parcit. qa nec ꝑ parte nec pro filio nec pro amico nec pro aliquo alio dimittendū eſt operari iuſte & bene. tūc itaq; ratione perſonarum puitarum timētur reges & principes quando nec amicis nec aliis parcunt. ſi uiderint eos forefacere. Timet igitur tūc quilibet ex populo: forefacere. cogitans ſe nō poſſe punitiōem effugere. Imo ut uult philoſophꝰ ſeptio pol

liticoꝝ. Decet reges & potentes ut magis ti/meantur: & ut uirilius obſeruent iuſtitiã magis punire & ſeuerius ſe gerere cõtra amicos ſi contingat eos ualde forefacere q̃ cõtra alios: ℭ Tertio timent reges & prĩcipes ratione modi puniẽdi: quod fieri contingit: cum ad eoꝝ iudices & præpoſitos latenter & caute ſe gerunt in punitionibus exequendis: & ĩ iuſtitia faciẽda: ꝙ mali effugere nõ poſſunt. quin puniantur. Ideo dicitur ſecundo rethoricoꝝ. ꝙ latitiui magis timentur q̃ mãifeſti. ℭ Viſo quomõ reges & prĩcipes ſe habere debeãt ut amẽtur: et quomodo ut timeãtur. dc leui patere poteſt ꝙ licet utrunq; ſit neceſſarium. amari tñ magis appetere q̃ timeri. Dicebatur enim ſupra ꝙ prĩcipalis intentio regis & cuiuſcũq; principantis eſſe debet inducere alios ad uirtutem. Omne ergo bonũ p quod ciues ſũt magis boni & uirtuoſi debet eſſe magis intentũ a legiſlatore. Cum ergo ciues & exiſtẽtes ĩ regno ſi bene agant: & obſeruẽt leges & mãdata regis ex amore honeſti & ex dilectione quã habẽt ad bonũ cõmune & ad regẽ: ſint magis bõi & uirtuoſi: q̃ ſi hoc facerẽt timor pœnæ & ne punirẽtur: magis debẽt appetere reges & prĩcipes amari a populis. & ꝙ amore bõi populi bene ãgãt q̃ timeri ab eis. & ꝙ tiore pœnæ caueãt ſibi ab actibus malis utrunq; enĩ eſt neceſſarium timeri & amari. Nam nõ omnes ſũt adeo bõi & pfecti: ꝙ ſolo amore honeſti & boni communis & ex dilectione legiſlatoris: cuius eſt intendere cõmune bonũ: quieſcant male agere. oportuit ergo aliquos iducere ab bonum & retrahere a malo timore pœnæ. Eligibilius tamen eſt amari q̃ timeri ut eſt per habita manifeſtum.

ℭ Incipit tertia pars tertii libri: de gemimine principũ. In qua tractatur quomodo regẽda ſit ciuitas aut regnũ tẽpore belli:

ℭ Quid eſt milicia & ad quæ eſt inſtituta: & quod omnis bellica operatio: ſub milicia continetur.

Capitulum primum.

Peractis partib⁹ duab⁹: hui⁹ tertii libri qa oſtẽſum eſt quid ſenſerũt antiq philoſophi de regimie ciuitatis & regni. & determinatum eſt: qualiter ſit ciuitas atq; regnum tempore pacis. Reliquũ eſt tractare de tempore bellico: ut ſciãt reges & principes qualiter committenda ſint bella. Nam ut plurimum bellorum induſtria: ut patet per Vegecium in de re militari. plus confert ad optinendam uictoriam: q̃ faciat multitudo uel fortitudo bellãtium. opus autem bellicum ut patebit in ſequendo. continet ſub militari. quare ſi de ope bellico tractare uolumus. Vidẽdum eſt quid ſit milicia & ad quid ſit iſtituta. ℭ Sciẽdum igitur militarẽ eſſe quandam prudentiam ſiue quandã ſpeciem prudentiæ. Poſſumus autẽ quantũ ad præſẽs ſpectat diſtinguere: quinq; ſpecies prudentiæ. uidelicet prudẽtiam ſingularẽ. yconomicam: regnatiuã: polliticam ſiue ciuilẽ: & militarem. ℭ Dicitur enim aliquis habere ſingularem uel particularem prudẽtiã: quãdo ſeipſum ſcit regere & gubernare & hæc ẽ maior prundẽtia: q̃ yconomica & regnatiua. Nã minus ẽ ſcire regere ſeipſum: quã ſcire regere familiam & ciuitatẽ aut regnũ. ℭ Secunda ſpecies prudentiæ dicitur eſſe yconomica. Nã prudens ex hoc aliquis dicitur ut patet ex ſeptio ethicoꝝ: quia bene conſiliari & bene dirigere ad bonũ finẽ. ubi ergo reperitur alia et alia ratio boni: ibi reperitur alia et alia ſpecies prudentiæ quare cum bonũ domeſticum et bonum totius familiæ ſit aliud bonũ a bono alicuius ſingularis perſone. Sicut bonũ cõmune ẽ aliud a bono aliquo ſingulari. Iconomicã ſiue prudentiam per quã quis ſcit regere domum et familiã: oportet eſſe aliã a prudẽtia: quia quis nouit ſeipſũ regere. ℭ Tertia ſpecies prudentiæ dicitur eſſe regnatiua: uel legũ poſitiua. Nã ſicut perſona aliqua ſingularis ẽ pars domus ita domus eſt pars ciuitatis et regni. et ſicut

bonum

bonum cõmune eſt aliud a bouo alicuius ſin gularis perſonæ. ſic bonum ciuitatis et Regni ē aliud a bono domeſtico. Prudētia uero re/ gnatiua et legũ poſitiua. i. prudentia quæ re quiritur in rege & principante: cuius ē leges ferre & regere regnum & ciuitatem: ē alia a prudētia yconomica quæ requiritur ī patre familias: cuius ē gubernare domũ. ymo quã to bõum ciuitatis & regni excedit bonũ do meſticũ: & bonũ alicuius particularis perſo/ næ tãto prudētia quæ requirit̃ in rege opor tet excedere prudētiã patrisſamilias. uel pru dentiam alicuius particularis hominis. Pro/ pter quod bene dictum eſt ꝙ ait Vegecius ī prio libro de re militari. ꝙ neqꝫ quēquã ma gis decet uel meliora ſcire uel plura quã prin cipem: cuius doctrina omnib9 ſubiectis pro deſſe poteſt. Inde eſt igitur ꝙ ī erudiēdo re/ ges & pricipes: hunc totalem librum diuiſi/ mus ī tres libros. quia in primo libro docui/ mus regem eſſe prudētem prout rex aut pri cipes ē quædam perſona ī ſe & prout habet ſeipſum regere. In ſecũdo uero docuim9 ip ſum ut ē paterfamilias: & ut habet diſpenſa re bõa domeſtica: In tertio uero erudit̃ Rex aut pricipes ut eſt caput regni aut principa/ tus. & ut habet ferr̃ leges & gubernare ciues Omēs autē tres prudentias decet habere re gē. uidelicet particularem: yconomicã & re/ gnatiuã. ℭ Quarta ſpecies prudentiæ dicit̃ eſſe pollitica ſiue ciuilis. Nã ſicut in princi/ pãte requiritur excellens prudentia qua ſci/ at alios regerẽ. Sic in quolibet ciue requiritur prudentia aliqualis qua noſcat adimplere le ges & mãdata principantis. Non eni ſic ob/ ſequitur ciuis principanti aut regi ſicut mar tellus fabro. quia in martello nulla eſt cogni tio: ſed ſolum agitatur a fabro. Sed ī ciue re quiritur prudētia aliqua per quã habeat bo nam opinionem de hiis quæ īperantur a Re ge. ℭ Differt autem hæc prudentia a prudē tia particulari: quam collocauimus in prima ſpecie. Nam aliud eſt ꝙ ſciat ſe regere ut eſt aliquid ī ſe. & aliud ut ſubiectus principantis

Nam & ſi quis ſolitariam uitam duceret: ad/ huc oporteret ipſũ habere aliqualē prudētiã qua ſciret ſe regere & gubernare: nõ tñ eſſet ī ipſo prudētia ciuilis nec yconomica nec re gnatiua. qa nõ eſſet ciuitas nec pars ciuitatiſ. ℭ Quita ſpecies prudētiæ dicitur eſſe mili taris. Nã regimen regni & ciuitatis: ſi ſit rec ctum & ordinatũ: aſſimilatur hiis quæ uide/ mus ī uno & eodem homine. Sicut ergo q libet homo habet duas uirtutes animæ. Vnã per quam ſequitur bonum & fugit malum. Et aliam per quam aggreditur: & reſiſtit pro hibētibus. Sicut quilibet ciuitas & regnum indiget duplici uirtute & duplici prudentia. uidelicet legum poſitiua & militari. ut per le gum poſitiuam tota ciuitas & totum regnũ proſequatur proficua & fugiat nociua. Per militarem uero & per operationem bellicã aggrediatur & ſuperet impedientia: & pro/ hibentia: Militaris ergo eſt quædam ſpeci/ es prudentiæ per quam ſuperantur hoſtes: & prohibentes bonum ciuile & commune. ℭ Ex hoc autem apparet ad quid ſit milicia īſtituta. Nam ſicut leges ut ſupra oſtendeba/ tur principaliter reſpiciunt commune bonũ Sic & milicia pricipaliter inſtituta eſt ad de fēſionem communis boni: ut ciuitatis aut re gni. Quare cum commune bonũ directe ui deatur impediri per impugnationem hoſtiũ ex conſequenti uero ex ſeditione ipſorum ci uium: & ex oppræſſione debilium perſona rum. Dicere poſſumus ꝙ ſicut ad fortem pri cipaliter ſpectat bene ſe habere in opere bel lico: Ex conſequenti uero ſpectat ad ipſum bene ſe habere in aliis terribilib9. Sic etiam ad milites principaliter ſpectat bene ſe habe re in opere bellico & per actiones bellicas oprimere inpedimenta hoſtium: Ex conſe quenti uero ſpectat ad ipſos ſecundum iuſ ſionem regiam: & ſecundum mandata prin cipantis impedire omnes ſeditiones: ciui um: & omnes oppræſſiones eorum: qui ſunt in regno: per quas turbari poteſt tran quillitas ciuium & commune bonum.

❡ Hāc autem rationem prudentiam uidelicet militarem maxime decet habere Regē: Nā licet executio bellorū: & remouere impedimēta ipſius communis bōi: ſpectet ad ipſos milites: & etiā ad eos quibus ipſe Rex Aut pricipes uoluerit cōmittere talia. Scire tamē quomodo cōmittēda ſint bella: & qualiter caute remoueri poſſit impedimētia cōmune bonum: maxime ſpectat ad principantē.

❡ Ex hoc ergo patere poteſt q̄les ſūt ad miliciam admittēdi. Nam milicia uidetur eſſe: quædam prudētia operis bellici: ordinata ad cōmune bonū. uidētur ſe habere milites in opere bellico ſicut magiſtri & doctores ī ſcientiis aliis. Quare ſicut nullus efficiendus eſt magiſter in aliis ſcientiis: niſi conſtet ipſum eſſe doctum in arte illa. Sic nullus aſſumendus eſt ad dignitatem militarem: niſi cōſtet ipſum diligere bonū regni & cōmune & niſi ſpes habeatur ꝙ ſit bonus ī opere bellico. & ꝙ uelit ſcdm iuſſionē principantis impedire ſeditiōes ciuium: pugnarē pro iuſtitia & ꝓ iurib⁹ remouere quæcūq; impedire poſſunt cōmune bonū. ❡ Ex hoc etiam patere poteſt oēm bellicā operationē cōtineri ſub militari. Nam licet bellare contingat homines pedites uel etiā equeſtres non exiſtentes milites. debent tamen milites eſſe magiſtri bellorum & ordinatores alioꝝ ī bello. ideo ſub militari dicitur opera belica contineri.

❡ Quæ ſunt regiones illæ ī quibus ſūt meliores bellatores: & ex quibus artibus eligēdi ſunt homines bellicoſi. Capitulum. ii.

VIDETVR quātū ad præſēs ſpectat ī ope bellico duo neceſſaria eē ſtrēnuitas bellādi. & prudentia erga bella q̄re ſi ſcire uolumus ī quibus regiōibus meliores ſūt bellatores oportet attendere circa prædicta duo. ❡ In partib⁹ igitur nimis propinquis ſoli non ſūt eligendi bellātes: qa ī eis deficit ſtrennuitas & animoſitas circa bellū. ut ait phūs. 7. politi. Ratio autē huius aſſignatur a uegecio primo libro de re militari caplo ſecūdo. ubi dicitur ꝙ natiōes quæ uicie ſūt ſoli nimio calore ſiccare. āplius quidē ſapiunt: ſed modicum habundant in ſāguine. & propterea non habent conſtantiam pugnādi neq; fiduciā. qa naturaliter metuunt uulnera. Nā cū naturaliter habeāt modicū ſanguinis naturaliter timēt ſanguinis amiſſionē. nō ergo ſunt ꝓmpti ad bella nec ad percuſſiones. ❡ Rurſus in partibus ſeptētrionalibus & nimis a ſole remotis nō ſunt eligēdi bellātes. & quia ſi illis eſt ſāguinis copia: ut uulnera non metuāt: tn̄ propter ſanguinis habūdantiā & impetum ſūt quaſi furibundi & iprudentes. Ideo nō omnino ſūt utiles opib⁹ bellicis. quia cōſiliū & prudētia ī dimicado nō eſt modicū utilis. Expimēto eni uidem⁹ & plane hoc uult phūs ſeptimo politi. ꝙ gētes nimis propinquæ ſoli habūdāt ſagacitate & iduſtria: ſed deficiunt impetu & animoſitate. Gētes uero a ſole remotæ econtrario prudētia deficiunt & animoſitate ſuperant. quare ſi tā animoſitas quam induſtria neceſſaria eſt in bellis: ex neutris partibus eligēdi ſunt bellatores. ſed ex regiōe media: nec omnino a ſole rēota: nec omnino ſoli propinqua eligendi ſunt bellantes: ut tam prudentia quā animoſitate participēt. ❡ Aduertendū tn̄ cætera talia documēta accipienda eſſe ut in pluribus. Nam in oibus ꝑtibus ſunt aliqui induſtres: & aliqui animoſi ut plurimū ſoli propiqui aioſitate deficiūt: remoti uero prudentia. ❡ Aduertendū etiā ꝙ licet in bellis tam animoſitas q̄ etiam prudentia ſit neceſſaria. magis tn̄ aioſitas eſt utilis. Ideo & ſi gentes oīno propinquæ ſoli: & oīno remotæ nō ſūt penitus utiles actib⁹ bellicis: magis tamē īter medias regiones eligēdæ ſūt ad opera bellica remotiōes a ſole: quā ꝓpinquores: ut mag. animoſitate participēt. ❡ Viſo ex quibus partibus meliores ſūt bellatores. Videre reſtat: ex quibus artib⁹ eligēdi ſunt bellantes. Enumeranda ſūt igitur ea quæ requiruntur in hominibus bellicoſis: ut ſciamus quales homines ſūt eligēdi ad bellū & ex quibus artibus ſunt aſſumendi bellātes.

❡ Sciendum

❡ Sciendũ ergo ꝙ cum bellantes debẽt habere mẽbra acta & aſſueta ad percutiendum non debeant horrere ſanguinis effuſionem debeant eẽ animoſi ad inuadendum & etiã potẽtes ad tolerandum labores. Dicere poſſumus ꝙ Fabriferrarii & Carpentarii utiles ſunt ad opa bellica. quia ex arte ſua habent brachia acta & aſſueta ad percutiendũ. Sic etiam utiles ſunt macellarii. quia nõ horrẽt ſanguinis effuſiõem. cum aſſueti ſint ad occiſionem animalium: & ad fundendum ſanguinẽ. Venatores etiam aprorum admittendi ſunt ad huiuſmodi opa. quia nõ ſine magna audacia cõtingit aliquos iuadere apros. Sunt ergo tales animoſi & ſtrẽnui ad bellãdum. Imo forte nõ minus periculoſum eſt: bellare cum apro: quam pugnare cum hoſte. Nam non timentes aprorum pericula ſignum eſt: eos non timere hoſtium bella. ❡ Rurſus uenatores ceruoꝝ non ſunt repudiandi ab actibus bellicis: eo ꝙ tales aſſueti ſũt ad labores nimios. Ex hiis ergo artibus propterea quæ diximus eligẽdi ſunt bellatores. ❡ Barbitonſores autem & ſutores ſi cõſideretur ars propria: ad pugnam ſunt inutiles. Nam nũquam bene uibrant clauam aut enſem: qui debet habeꝛ manum leuẽ: & nõ eſt aſſuetus retinere in manibus niſi raſorium aut acum. Quæ. n. ꝓportio eſt acus: ad lanceam: & raſorii ad clauam. Sic ẽt apothecarii aucupes & piſcatores non ſunt eligẽdi ad huiuſmodi opera; eo ꝙ non habeant artem conformem operibus bellicoſis. Poteſt ergo contingere ꝙ in qualibet arte ſint aliqui bellicoſi & audaces. Aliqui uero timidi & puſillanimes. Sed quantũ eſt ex genere artis: & ꝑut ars ipſa reddit hominẽ aptũ uel inherentẽ ad opus bellicum. Aliqua genera artium diximus utilia ad actiones bellicas: & aliqua inutilia.

❡ In qua etate aſſueſcendi ſunt iuuenes ad opera bellica: & ex quibus ſignis cognoſcere poſſumus homines bellicoſos.

Capitulum. iii.

DIXIMVS ſupra phũm uelle in. 7. pol. Iuuenes a. 14. anno ultra aſſueſiendos eſſe ad labores fortes: & ad labores militares & bellicoſos. Q đ cõcordat cũ Vegecio de re militari dicente: ꝙ a tempore pubertatis eſſueſcendi ſunt homites iuuenes ad militares labores. Imo quia quæ a iuuẽtute inchoamus nimis diligimus & delectãur in illis. Si uult legiſlator ciues bellatores facere & reddere ipſos aptos ad pugnandũ potius debet præuenire tẽpus q̃ præmittere. Nã ut ait Vegecius melius eſt: ut iuuenis exercitatus cauſetur ætatem nondũ aduenisse pugnandi gratia q̃ doleat præteriſſe. ❡ Eſt etiã ſpecialis ratio quare oporteat iuuenes ab ipſa iuuentute aſſueſcere: ad artem bellandi. quia non parua nec leuis ars eſſe uidetur armorum induſtria. Nam ſiue equitem ſiue peditem oportet eſſe bellantẽ: quaſi fortuitu uideꝛ peruenire ad palmam: ſi caret induſtria bellandi. Tam enim pedeſtri q̃ etiam in equeſtri pugna ſunt multæ adhibẽdæ cautelæ. Factum eſt quidem nõ prius: ſed tunc uelle addiſcere bellare: qñ iminet neceſſitas pugnandi. ubi uita periculis mortis exponiꝛ. Vt ergo ballatores habeant ſpaciũ addiſcẽdi ſingula: quæ requiruntꝛ ad bellum: ab ipſa pubertate aſſueſcendi ſũt ad opera bellica. Quare ſi legiſlator ut rex aut princeps debeat committere bellum uiros exercitatos & bellatores ſtrẽnuos debet aſſumere. ❡ Viſo in qua ætate aſſueſcendi ſunt q debẽt effici bellatores ad actiões bellicas. uidere reſtat ex qb⁹ ſignis cognoſci habeãt hoĩes bellicoſi. ❡ Sciẽdũ igiꝛ uiros audaces & cordatos utiliores eẽ ad bellũ quã timidos. Rurſus hoĩes fortes & duros corpore: q a potẽtiores ſunt uiribus: ſunt magis eligendi ad opus bellicum. Amplius cum uideamus aliqua animalia bellicoſa. Aliquã uero timida. Homines ſimiliores animalibus bellicoſis utiliores: uidentur eſſe ad bellum. ❡ Tribus igitur generibus ſignorum cognoſcere poſſumus bellicoſos uiros.

℃ Primo quidem per ſigna: ſecũdum quod arguitur animoſitas & audatia. ℃ Secũdo uero per ſigna ſecundum quæ oſtenditur uirilitas & fortitudo corporis. ℃ Tertio aũt per ſigna ſecundum quæ oſtenditur animoſitas & ſtrennuitas cordis uigilantia oculoꝝ & erectio ceruicis. Ideo dicit Vegeci⁹: q̃ado leſcens martio operi depudandus debet eẽ uigilantibus oculis & erecta ceruice. Signa uero per quæ oſtenditur fortitudo corporis & uires membrorum ſunt durities carnis & cõpactio neruorũ muſculorũ & lacertoꝝ. Nam ſecundũ phũm octauo polli. opus bellicoſum & induſtria mentis oĩno requirunt modum contrariũ. Nam ut ſcribitur in ſecũdo de aĩa molles carne aptos mẽte dicim⁹. Sed econtrario dicimus: duri carne habentes compactos neruos & lacertos ſunt uiroſi & fortiores corpore: ſunt aptiores ad pugnã. Signa uero conformantia nos animalibus bellicoſis ſunt magnitudo extremitatũ & latitudo pectoris. Videmus.n. leones & aĩalium fortiſſimos hẽre magna brachia & lactum pectus. Quando igit̃ in homĩe uidemus q̃ ſit uigilans oculis: erectus ceruice: durus in carne: compactus in neruis & muſculis habens longa brachia & latũ pectus debemus arguere ipm̃ eẽ bellicoſum & aptũ ad pugnã. Tales ergo quærẽdi ſunt bellatores. quia ut plurimum contingit eos eſſe aptos ad actiones bellicas.

℃ Quæ & quot habere debent homines bellicoſi ut bene pugnẽt. & ut eos ſtrennue bellare contingat. Capitulũ. iiii.

QVANTVM ad præſens ſpectat: enumerare poſſumus octo: quæ habere debent homines bellatores: ſecundum quæ quãtum ad præſens ſpectat inueſtigare poterimus quos aut quales bellatores debet rex aut princeps eligere. ℃ Primo enim oportet ut pugnatiuos homines poſſe ſuſtinere magnitudinem ponderis. ℃ Secundo poſſe ſufferre quaſi aſſiduos membroꝝ motus & labores magnos. ℃ Tertio poſſe tolerare parcitatem uictus. ℃ Quarto non curare de incommoditate iacendi & ſtandi. ℃ Quinto quaſi non appreciari corporalem uitam. ℃ Sexto non horrere ſanguinis effuſionem. ℃ Septimo habere aptitudinem & induſtriam ad protegendum ſe & feriendum alios. ℃ Octauo uerecundari & erubeſcere eligere turpem ſugaꝫ. ℃ Eſt enim primo neceſſarium bellantibus poſſe ſuſtinere põderis magnitudinẽ. Nam inermes a quacũq; parte feriantur ſuccumbunt. quare niſi qui poſſet ſuſtinere armorum pondera inutilis eſt ad bellũ. ℃ Secundo bellãtibus expedit poſſe ſufferre quaſi aſſiduos mẽbrorum motus. Nam ſi quis in bello non continue ſe ducat: aduerſarius non fallitur in percutiendo. quare ſemper exponit̃ ad percutiendum fortiores ictus expertum, eſtenim q̃ homine cõtiue ſe ducẽte & mouẽte: uix & nũquã ad plenũ aliqua percuſſio poteſt ipm̃ attingere: ſed ſemp uulnera ſubterfugit. Nã ſicut ſi ſignum ſe moueret & nõ ſtaret fixũ: nõ ſic de facili percuteretur ab arcu. Sic homo ſe circunuoluens. non ſic de facili uulneratur ab hoſtẽ. Continuus ergo mẽbrorum motus eſt neceſſarius ad uitandum plagas. Sic etiam eſt neceſſarius ad incutiendum eas. propter quod tales debent eſſe homines pugnatiui: ut diu tolerare poſſint aſſiduum membrorum motuꝫ.

Tertio homines pugnatiuos decet non curare de parcitate uictus. Non graue eſt ultra armorum pondera & eorum quæ requiruntur ad defenſionem exercitus deferre in abundandantia uictualium copiam. ymo quia et ſi abſq; grauamine adeſſet pugnantibus ciborum ubertas: adhuc eſſet eis neceſſaria abſtinentia: et non grauare ex nimio cibo: ut laborem pugnandi melius tolerare poſſent. Quarto decet eos non curare de incommoditate iacendi et ſtandi. Nam expedit aliquando pugnãtibus die noctuq; eſſe in armis. propter quod nec in ſtãdo nec in iacendo eſt eis commodum aut requies.

℃ Quinto

¶ Quīto decet ip̄os ꝓpter iuſtitiā & cōe bonū q̄ſi nō app̄ciari corporalē uitā. Nā cū tota op̄atio bellica expoſita ſit p̄iculis mortis: nunq̄ q̄s ē fortis aīo & bōus bellator: niſi aliquo mō ſit īpauid⁹ circa p̄icula mortis. Spectat enim ad fortem & ad bonum bellatorem: ut innuit philoſophus tertio ethicorum non curare in bello bene mori. Tunc enim quis dicitur bene mori in bello. quando iuſte bellans: ut pro defenſione patriæ: uel aliquo alio magno bono iuſte & audacter exponit ſe mortis periculis. Cum autem quis ultra quam debeat diligit corporalem uitam: de facili eligit turpem fugam.

¶ Sexto pugnantes nō debent horrere ſanguinis effuſionē. Nam ſi quis cor molle habēs muliebris exiſtēs horreat effundere ſanguinē: non audebit hoſtibus plagas infligere. & per conſequens bene bellare non pōt.

¶ Septimo decet eos habere apritudinē & induſtriam ad protegendum ſe: & ad fiendum alios. Nam ut dicit̄ primo ethicoꝝ. Finis militaris eſt uictoria. Sed cū omnis bellica operatio continetur ſub militari: ut ſupra oſtendet̄: & ut habetur a philoſopho: circa principium ethico. Omnis actiōis bellicæ dicet̄ uictoria eſſe finis. Quare cū maxime cōtingat bellantes uincere ſi bñ ſciāt ſe protegere & alios ferire. Induſtria protegendi & feriendi ualde eſt expediens bellatoribus. Qualiter autem talis induſtria habeatur: & qualiter ſit feriendum hoſtem: & quæ ad miniculantur ad iſta infra patebit.

¶ Octauo decet bellatores uerecundari & erubeſcere turpē fugā. Nam ut dicitur tertio ethicorum. Apud illos ſunt uiri fortiſſimi: apud quos honorātur fortes. Inter cætera autē quæ reddunt hominē bellicoſum: eſt diligere honorari ex pugna: & erubeſcere turpē fugam. ¶ Aduertendum autē q̄ cum dicimus bellatores non horrere effuſionem ſangunis nō debere multū appreciari corporalem uitam: & cætera quæ diffuſius cōnumerauimus: intelligēdum eſt ſi habeat iuſtum bellum. Nā pro defenſione iuſtitiæ & ꝓ cōmuni bono exponēda eſt periculo corporalis uita. non eſt cauēda effuſio ſanguinis: & cætera alia ſunt fiēda: per quæ iuſtitia & cōmune bonum defendi poteſt. Ex hiis autē plane patet quales bellatores & quos uiros pugnatiuos rex aut princeps eligere debeāt. Nam illi ſunt eligendi in quibus plura reperiunt̄ de hiis quæ requirunt̄ ad pugnā.

¶ Qui ſūt meliores bellatores: an urbāi & nobiles uel agricolæ & rurales. Ca. v.

n VMERATIS hiis q̄ hēre debēt bellatores uiri. Reſtat inq̄rere qui ſunt meliores bellātes: an urbanis an nobiles: an rurales. Videt̄ autē ſi conſiderent̄ p̄dicta: rurales meliores eē. Huiuſmodi aūt opinionis uiſus eſt eē Vegecius dicens: nūquam credo potuiſſe dubitari aptiorem armis eſſe ruſticam plebem: Ad hoc etiam uigētur facere quæ ſuperius diximus.

¶ Dicebat̄ enim uiros pugnatiuos tales eſſe debere: q̄ poſſent ſuſtinere magnitudinē ponderis: continuum laborē membrorum: parcitatē uictus: & incommoditatem iacendi & ſtandi: non timere mortē: non horrere ſanguinis effuſionem: & cætera alia quæ tetigimus in capitulo præcedenti. Conſtat aūt ruralē populum habere maxime prædicta. Sunt enim ruſtici aſſueti ad magnitudinem ponderum. Nō enim in bellis grauabit eos armorum ſarcina: q̄ aſſidue tempore pacis aſſueti ſunt ad maiora pondera. Nec ēt eos fatigabit curſus uel ductio brachiorum: uel alioꝝ mēbrorū motus: qui ad hos & ad maiores labores ſūt cōtinue aſſueti. Rurſus eos nō affliget parcitas uict⁹. qb⁹ pot⁹ aquæ ſatiſfaciebat in ſiti. & groſſus pāis ſufficiebat ad eſū. ampli⁹ rurales nō affligūt̄ ex icōmoditate iacēdi uel ſtādi: q̄ ſolis ardorē n̄ timēt umbras nō curāt. balneoꝝ ſolacia neſciūt in ſolida terra iacētes ſuaui⁹ dormiūt q̄ urbāi et nobiles reqeſcāt in fulcis. Hos ēt ꝓbabile ē nō multū timere mortē. Nā tāto q̄s magis mortē tiere uidet̄: quāto magis delicate ui-

xit: & quanto plurimum ſolaciorum eſt ex/pertus in uita. Hii etiam non uidentur hor rere effuſionem ſanguinis. Nam inter cæte ras gentes ruralium gens uidetur eſſe crude lius. Ad hæc igitur intendentibus uidetur cẽſendum eſſe meliores bellatores eſſe rura les. ℂ Sunt autem alia per quæ uidetur oñ/di urbanos & nobiles meliores eſſe pugnan tes: Nam inter cætera per quæ quis redditur bonus pugnatiuus eſt: ut dicebatur uelle ho norari: ex pugna & erubeſcere turpem fu/gam. Hoc eſt enim ut ait philoſophus ter/tio ethicorum: ꝙ Hectorem fecit audacem: Dicebat enim Hector. Si ex pugna fugiam: Polamidas mihi redargutiones ponet. Sic etiam & dyomedes hoc modo effectus fuit ſtrennuus quia dicebat. Si in bello terga uer tam: Hector econtionabitur in Troyanis: Dicet a me deuictus eſt dyomedes. Quare cum uelle honorari & erubeſcere de aliquo turpi facto magis conueniat nobilibus quã rusticis. Hii meliores eſſe uidentur ad pu/gnam: eo ꝙ uerecundentur fugere. ℂ Rur/ſus in bello multum ualet induſtria & pru/dentia. Nam ſagacitas & uerſutia aliquan/do plus faciunt ad optinendam uictoriã q̃ corporis fortitudo. Quare cum communi ter nobiles homines induſtriores ſunt ruſti cis. ſequitur hos meliores eſſe pugnantes: Videntẽ enim hæc duo maxima eſſe ad op/tinendam uictoriam. uidelicet erubeſcentia fugiendi & ſagacitas bellandi. ℂ Vt ergo ſciatur quid ſit de quæſito tenendum opor tet aduertere. ꝙ ſecundum diuerſitatem pu gnarum diuerſi eligendi ſunt bellatores. po teſt enim eſſe pugna pedeſtris & equeſtris. In pedeſtri itaqꝫ certamine magis eligendi ſunt rurales quam nobiles: eo ꝙ illis maxi/me ualet aſſuefactio ad portationem pon/derum & tolerantiam laborum. In equeſtri uero magis eligendi ſunt ipſi nobiles: eo ꝙ equorum ipſorum fortitudo ſupplet defe/ctum quem patiuntur nobiles in non poſſe tantos ſuſtinere labores: quantos conſueue/runt ſuſtinere rurales. In huiuſmodi enim pugna: nimium ualet bellandi ſagacitas ſo/ciata erubeſcentiæ fugiendi. ℂ Sciendum tamen ꝙ ut nobiles ex omni parte effician/tur ſtrennui bellatores: aſſueſaciendi ſunt ad portandum armorum pondera: & ad ſu/ſtinendum laborem & motum brachiorum & aliorum membrorum corporis: ut requi/rit operatio bellica. Quæ aute; & quot ſunt illa ad quæ debeant exercitari bellantes in ſequenti capitulo oſtendetur.

polidamas

ℂ Quod in opere bellico nimiũ ualet exer/citatio armorum: & ꝙ ad uincendum gra/datim & paſſim & ad curſum & ſaltũ exer/citandi ſunt bellatores. Capitulũ. vi.

[R]ECITAT Vegecius in libro de re militari: exercitationẽ armorũ & induſtriã bellandi fuiſſe ea quæ terrarũ orbẽ Romano populo ſubiecerũt. Nam quid potuiſſet paucitas Romanorum aduerſus multitudinem Hiſpanorũ contra dolos Affrorum & pedentias græcorũ: ni ſi paruuli fuiſſent exercitati in armis: & ma/gis habuiſſent bellandi induſtriam. Non eſt enim inconueniens uirum prudentem & ſa gacẽ in uno propter particularium inexperi entiam eſſe imprudentem in aliquo. Vnde multotiens contingit ꝙ prudentes in rebus aliis propter inexercitium armoꝝ non ſunt induſtres in bellis. Exercitium enim in quo libet negocio præbet audaciam: ut non me tuat illud facere. Nã quia ſecundum Vegeci um. Nemo facere metuit quod ſe bene didi ciſſe confidit. Inde eſt ꝙ tãtum ualet armo rum exercitium: quod in bellorũ certamine paucitas exercitata ſit prompta ad uictoriã. Et multitudo rudis & indocta ſemper ſit ex poſita ad fugam & ad cædes. ℂ Viſo armo rum exercitium eẽ perutile: ad opera bellica Reſtat oſtẽdere quomodo exercitandi ſunt bellantes ad incedendum gradatim & paſ ſim: & ad curſum & ad ſaltum. Nã iſta ut in ꝓſequẽdo patebit: neceſſaria ſũt in bellis & inexercitatio circa ipa: bellãtibus ẽ nociua.

ℂ Primo

¶ Prio enim milites & ipi pedites: & uni
uerſaliter bellantes aſſueſcendi ſunt ad gra/
dum & paſſum bellicum: ut gradatim per/
gant ita ut quilibet ſe in ſuo ordine teneat.
Nam ſi acies ſiue peditum ſiue militum nō
ordinate incedat duo mala inde conſequun
tur. Nam nō ſeruato debito ordine: in una
parte erit acies quaſi ſparſa & peruia ultra
quam debeat. In alia uero arta & ſtricta plus
q̄ oporteat. ¶ Primo ergo ex eo ꝙ in ali/
qua parte per uia eſt citius ab hoſte per/
forabitur: & per conſequens debellabitur.
¶ Secundo in parte illa in quā nimis arta
eſt: impedietᷣ ad percutiēdum. Nā cū bella
tor a ſuo cōſocio nimis comprimitᷣ: ſua im
pediuntur brachia: ne poſſit hoſtibus: pla/
gas infligere. Hæc.n. duo in acie ſunt neceſ
ſaria: ut ſcilicet nō poteſt de facili perforari
ab hoſtibus: & non impediatᷣ ad percutien
dū: ꝙ niſi ſeruato debito gradu & debito or
dine in inceſſu fieri nō poteſt. Tam ergo pe
dites q̄ eq̄tes bellatores ante quā bella exer/
ceant: ſunt multotiēs ſimul congregandi: &
exercitandi: ut operati armis ordinate ince/
dant: ac ſi deberent pugnam cōmittere. Et
cum uiderit magiſter bellorum: aliquē non
tenere ordinē debitum in acie ipſum incre/
pet & corrigat. uel ſi nimis delinquat ipſum
omnino repellat ab acie tāquam inutilē bel
latorē. ¶ Secundo exercitandi ſunt bellato
res tam pedites q̄ equites ad curſum: ut ſint
abiles in præcurrendo. Videtᷣ enim hoc ua/
lere ad tria. ¶ Primo ad explorandū inimi
corum facta. Non bonum eſt in exercitu ali
quos exiliores præcurrere: qui de facili non
poſſint ab ipſos hoſtibus comprænhendi:
explorantes conditiones & facta hoſtium.
¶ Secundo hoc eſt utile ad optinendū me
liorē locū. Nā & locus multum facit ad pu/
gnā. Ideo ſi bellatores exercitati ſunt ad cur
ſum: facilius optinebunt aptiorē locum ad
pugnandum. Eſt etiam hoc utile ad perſe/
quendum hoſtes fugientes. Nā nō de facili
quis poteſt euadere manus agiliū & præcur
rētium. ¶ Tertio exercitandi ſunt bellato/
res ad ſaltum ut ſciant ſaltim uel per ſaltum:
incedere. Quod ēt ad tria eſt utile. Primo
ad remouēdum impedimēta. Secundo ad
terrendum aduerſarios. Tertio ad infligen/
dum maiores plagas. Contingit.n. aliquan
do inuenire foſſas & alia ipedimenta in uia
quæ ſine ſaltu in uia tranſire nō poſſunt qua
re utile eſt ad remouenda impedimenta: &
equites ut ſic ſint docti: ut ſciant equum ſic
pungere: ut per ſaltum foueas & alia impe/
dimenta pertranſeant: & pedites & etiam
milites: ſi contingat eos pedes eſſe: ſi uolūt
boni bellatores exiſtere. ſic ad ipſa iuuentu/
te exercitandi ſunt ad ſaliendum: ut poſſint
per ſaltum foueas & alia impedimenta tran
ſire. Terrentur etiam ex hoc aduerſarii: quā
do ſic uident hoſtes per ſaltum incedere.
¶ Rurſus ipſe ſaltus ratione motus facit: ut
plaga amplior infligatur.

¶ Quod non ſufficit ad incedendum ſe/
rio & gradatim: & ad curſum & ſaltū exer
citare bellantes: ſed ſunt plura alia ad q̄ exer
citandi ſunt homines bellicoſi. Ca. vii.

P OSSVMVS autem præter tria
prædicta: ad quæ exercitandos di
ximus bellantes enumerare octo
alia: ad quæ exercitari debēt hoīes bellicoſi.
¶ Primo enim exercitandi ſunt ad portan
dum pondera. ¶ Secundo ad inuadēdum
& percutiēdū cum claua. ¶ Tertio ad emit
tendum tela ſiue iacula: & percutiendum cū
lancea. ¶ Quarto ad iacendum ſagittas.
¶ Quinto ad proiiciēdū lapides cum fun
dis. ¶ Sexto ad percuciēdum cum plumba
tis. ¶ Septimo ad aſcendendum equos.
¶ Octauo ad ſciendum artem natandi: eēt
etiam ulterius dicēdum: quando exercitan
di ſunt bellatores ad percuciēdum cum gla/
diis & enſibus. Sꝫ de hoc ſpeciale capitulū
faciemus. ¶ Primo.n. ſunt bellatores exer/
citandi ad portandum pondera: ut plus pō/
deris portare aſſueſcunt: ēt q̄ ſit armorum
ſarcina. Nā cōſuetudo eſt quaſi natura quæ

dam; Cum ergo quis aſſuetus eſt ad portandum maius pondus: uidetur ſibi quaſi qđ leuiꝰ icedat: ſi oneretᷣ quodã mĩori põdere. Rurſus non ſolũ una: ſed etiã plura alia ſũt ferenda in bello. Ideo etiã ad maiora põdera nõ eſt iutile aſſueſcere bellatores. ℂ Secũdo exercitãdi ſunt bellantes ad inuadendum & percutiendum cuꝫ claua. Recitat.n. Vegecius: ꝙ antiquitus apud romãos in cãpo aliquo multi pali infigebantur: & iuuenes quos uolebãt facere optimos bellatores exercitabãt ad palos illos: ita ut quilibet haberet ſcutũ dupli ponderis: ꝗ̃ ſit ſcutum qđ portatur in bello. & clauam ligneam etiã dupli põderis: & quilibet illorũm iuuenum. ſic oneratus contra aliquem illorum paloꝝ quaſi contra aduerſarium incedebãt: & tũc percutiebat palũ in ſummitate tũc in ymo: nũc in medio. & contra palum illum ſic impetuoſe ſe gerebat percutiẽdo ipm & cooperando ſe ad alia faciendo quæ requiruntᷣ ad bellũ: ac ſi contra hoſtem dimicaret: & cum diu mane & ſero iuuenes ſic exercitati eẽnt. cum poſtea ueniebant ad bellum: nõ grauabantᷣ in percutiendo cum claua. uel in ſuſtinendo quoſcũqꝫ labores bellicos. ℂ Tertio exercitandi ſunt bellatores ad mittẽdum tela & iacula: & ad percutiendũ cum lancea. quod etiam ad defixũ paluꝫ fieri habet. Fiebat enim antiquitus ut cum iuuenes exercitati erant ad percutiendum palos infixos cũ claua: ꝙ exercitabantᷣ ad percutiendum cũ telo uel cũ iaculo ſiue cum lancea. Stabant enim remotis & aſſuefaciebant brachia: ut poſſent palũ percutere uel ſaltẽ prope ipm proiicere. Eſt autem attendẽdum ꝙ in pro proiiciẽdo telum aut lanceam primo uibrãdum eſt telum ipm: & poſtea fortiter impellendum. uibrando enim telũ propter maiorem motum quem efficit in aere: lõgius pergit & amplius nullus infligit. ℂ Quarto exercitandi ſunt bellantes ad iaciendũ ſagittas uel cum arcubus uel cum baliſtis. Nã qa cõtingit ꝙ ipſos hoſtes nõ poſſumus immediate attingere. utile ẽ eos ſagittis impugnare. ymo dato ꝙ pugnãtes ſe cũ hoſtibus poſſint cõiungere antequã coniungantᷣ: proficuũ eſt eos arcubus & baliſtis terrere. Legitᷣ enim de affricão Scipione: ꝙ cũ pro populo Romano certare deberet: nõ aliter cõtra hoſtes ſe obtinere credebat: niſi in omnibus aciebus electos ſagittarios miſcuiſſet. ℂ Quinto ſunt bellatores exercitãdi ad iaciendum lapides cum fundis. Hic enim modus bellandi in quibuſdã marinis inſulis fuit inuentus: in quibus pueri: ut Vegecius recitat: adeo induſtrẽs erant ut matres nullum cibum eis exhiberent: cũ nõ primo cum funda percuterent. Eſt enim hoc exercitiũ utile quia fundam portare nullus eſt labor. Interdum tñ euenit in lapidoſis locis habeatᷣ cõflictus: & ut mons ſit aliquis defendẽdus. In impugnatione etiã caſtrorum & ciuitatum non inutile eſt lapides cum fundis eiicere. ℂ Sexto exercitãdi ſunt bellãtes ad percutiendum cum plumbatis. Nã pila plumbea uel ferrea cũ cathena aliqua coniuncta manubrio lineo uehæmentẽ ictum reddit. Nã propter uehæmentiorẽ motum aeris uehæmentius percutit pila cum cathẽa hoſte infixa: ꝗ̃ ſi ipi haſtæ uel ipſi manubrio lineo eſſet cõiuncta. Ad omne enim genus pcuſſionum exercitandi ſunt bellantes: ut cõtra alios & alios hoſtes: aliter & aliter pcutiendo dimicẽt. ℂ Septimo bellatores exercitãdi ſunt aſcenſiones equorũ. Nam ut Vegecius recitat: fiebãt antiqtus equi lignei: ad quos aſcendendos iuuenes in yeme exercitabantᷣ ſub tecto. æſtate uero in cãpo. & prio equos illos aſcendebãt inermes: deinde armati: & adeo ad hoc aſſuefiebant: ut a ſiniſtris & a dextris: & undiqꝫ equos illos aſcenderent. Imo ꝙ plus erat: euaginatis mediis gladiis aſcẽdebãt i illos. In tãtũ ergo circa hoc exercitabatur in pace ꝙ in tumultu ꝑlii ſine mora de facili aſcẽdebãt equos. ℂ Octauo aſſueſcendi ſunt bellatores: ut ẽt naturæ ſciant Nã nõ ſemper pontes ſunt prompti & multotiens

totiens ignoratur aquæ profūditas propter qđ ex ignorantia natandi contingit multos periclitatos eſſe. Inde eſt ꝙ apud Romanos antiquitus conſuetudo erat: ꝙ iuuenes futuri bellatores poſtq̄ ꝑ magnam partem diei exercitati eſſent ad arma: ſi tēpus erat natationi congruum: ducebantur ad fluuium: ut artem natandi addiſcerent. ymo nō ſolū pedites ſed equites: & etiā ipſos equos ad natādum exercebāt. ¶ Aduertendum autem: ꝙ prædictorum exerciciorū: Quædā ſūt magis propria equitib⁹. quædā peditibuſ. quædā utriſq;. Quod quō ſit: non magna conſideratio eget: & ſolertem mentē latere non poteſt. Nam aſcendere equos eſt proprium equitibus. proiicere lapides cū funda: uidet̃ eſſe proprium peditibus. Alia uero ſunt aliquo modo applicabilia ad utroſq;.

¶ Quod eſt in exercitu facere foſſas & cōſtruere caſtra: & qualiter caſtra ſūt conſtruenda: & quæ ſunt attendēda in conſtructione caſtrorum. Capitulum. viii.

n EGOCIA bellica īter cætera periculoſiora eē uidēt̃. Ideo ī eis ē magna diligētia adhibenda. In talib⁹ igitur nō poteſt quis ſuper habundare cautelis. In pugna enim omino eſt eligēdū maiorem diligentiā habuiſſe: q̄ bella cōmiſſa requirerent. quam circa ipſa in aliquo neglexiſſe. Nā recitat Vegecius dixiſſe Catonem: ꝙ ī aliis rebus ſi quid erratum eſt: pōt poſtmodū corrigi. Delicta uero bellorū emendationē non recipiunt: ſed ſtati pœna errorem conſequitur. quia imperite & īprudenter pugnantes: uel confeſtim pereunt: uel ī fugam perverſi: adeo efficiuntur timidi ꝙ cōtra ſuos uictores uix aut nunquā audent bella committere. Quare ſi ī bellis omino eſt ſuperabundandum cautelis: nō eſt prætermittēdū quicquid in aliquo caſu poteſt exercitui eſſe proficuū ne debelletur ab hoſtibus. Contingit autem pluries diurno & nocturno tēpore: ꝙ exercitu abſq; foſſis & caſtris exiſtente & nō credētes hoſtes eſſe propinquos. ſuperuenientibus hoſtibus fugit exercit⁹ debellatus. igitur poſtquā exercitus ſuam dietam cōplerūt & alicubi uult pernoctare uel ulteriorem moram contrahere: ſi ad locū illum ī aliquo caſu: uel in aliquo euētu hoſtes ſuperuenire poſſunt: ſtatim circa exercitū fiendæ ſūt foſſæ: erigēdæ mūitiōes aliq̄ quaſi ad modū caſtrorū. qa nihil neq; tam ſalutare neq; tā neceſſariū inuenit̃ in bello ſicut ſi debite ſunt factæ munitiōes & recte cōſtituta ſint caſtra ita ut infra caſtrorū ſpacia torus exercitus ſecurus permaneat: quādocūq; & undecūq; ſuperueniētes hoſtes obſiderāt. Debet eni exercitus ſecum ferre monitiones congruas ut cum caſtrametari uoluerint: quaſi quandam munitam ciuitatem ſecum portaſſe uideat̃. ¶ Viſo utile eſt eſſe circa exercitū facere foſſas & conſtruere caſtra. Reſtat oſtēdere quō hmōi monitiones & caſtra ſunt cōſtruēda. Nam ſi hoſtes ſūt abſentes: facile eſt foſſas circa exercitū fodere: munitiones erigere & caſtra conſtruere. Sed ſi aduerſarii præſētes aſſint: difficilius ē caſtra munire. Sunt enim in tali caſu duo neceſſaria. uidelicet hoſtibus reſiſtere & caſtra conſtruere. In tali ergo euētu ſ̄m ſapientū ſententiā: eſt exercitus diuidēdus. ita ꝙ omēs equites & una pars equitū: debet ordinari ī acie ad pellendum impetū hoſtiū: Reliqua uero pars peditum quæ poſſit ſufficere ad celerē cōſtructionē caſtrorū. debet celeriter caſtra cōſtruere: Oportet aūt ſemper cōſtruēdis caſtris & faciēdis foſſis. aliquos magiſtros præſtitui: qui negligētes ſolicitēt & unicuiq; iniungant ꝙ ipſū oporteat facere. ¶ Oſtēſo utile eſſe caſtra cōſtruere. & qualiter etiā præſētibus hoſtibus conſtruēda ſint caſtra. Reliquū eſt declarare: q̄ ſunt attendenda in conſtructione caſtrorū. ¶ In faciēdis enim foſſis & ī conſtruēdis caſtris īteri quorum ſpacium eſt exercitus collocādus. Tria ſunt conſideranda. uidelicet: ſitus: forma: & munitiōis modus. ¶ Circa ſitū quātum ad præſens ſpectat ſunt quatuor attēdenda. Primo ut ſit ibi copia aquæ & ali

orum quæ ſunt exercitui neceſſaria. Secūdo nō debet eſſe ibi uicimꝰ mons aliquis: a quo poſſit exercitus impugnari. Tertio circa ſitū conſiderandum ē ſpaciū: ut pro numero bellatorum accipiendum eſt ſpaciū: circa quod ſūt munitiones erigendæ: ut non accipiatur de ſpacio ultra q̄ requirat hmōi multitudo: nec etiam accipiatur tām modicꝰ: ut ultra q̄ debeat: oporteat exercitū conſtringi & conſtipari. ℂ Quarto ſi oporteat illico aliū exercitum moram contrahere: & aſſit poſſibilitas: eſt eligenda circa ſitum ſalubritas aeris. Nam in exercitu non ſolum cauenda ſunt uulnera hoſtium: ſed ut offert ſe facultas: cauendæ ſunt peſtes morborum. ℂ Declarato ergo quæ ſunt attendenda circa ſitum caſtrorum. declarandum eſt qualis debeat eſſe eorum forma. Videtur autem uelle Vegecius: munitiones & foſſas fiendas circa exercitum debere habere formam quadrilateram oblongam. Attamen quia figura circularis eſt capaciſſima: eſt elegibilius facere munitiones: ſecundum circularem formam: uel ſecū dum multorum angulorum. qa ſi multū timeret de impetu hoſtiū: oporteat foueas facere multorum angulorum. eo ꝙ illa eſt magis defenſioni apta. ut infra patebit. talis ita ꝙ forma eſt melior i cōſtructione caſtrorū ne loci ſitus impediat. Nā contingit aliquādo ſitum illum nō pati talem formam. In tali ergo caſu: conſtruēda ſunt caſtra ſemicircularia. triangularia: quadrata. uel aliquam formam aliam quā requirit diſpoſito & aptitudo ſitus. ℂ Porta autem pricipalis ex illa pte fienda ē: quæ reſpicit hoſtes. uel circa quā profectus eſt exercitus. Sunt etiam in caſtris ponenda inſignia: ad terrendū hoſtes. & etiam ad hoc ut ſi cōtingat aliquos de exercitu elongare a caſtris: uiſis iſignis melius ſciant ad caſtra redire. ℂ Hiis itaqꝫ pertractatis: ſupereſt uidere quis munitionis modus attendēdus ſit in conſtructione caſtrorum. Nam ſi exercitus diu ibi morari intēdat: eligendæ ſūt fortiores munitiōes & fiēdæ ampliores foſſæ. Sed ſi ſolum ibi pernoctare cupit: Aut ibi debent per modicum tempus exiſtere: non oportet tantas munitiones expetere. ℂ Modum autem & quantitatem foſſarū: tradit Vegecius dicens: ꝙ ſi nō imineat magna uis hoſtiū: foſſa debet eſſe lata pedes nouem: alta ſeptem. Sed ſi aduerſariorum uis acrior iminet: contingit foſſam ampliorē & altiorē facere. ita ut ſit lata pedes. xii. & alta nouem. ℂ Eſt tamē aduertendū ꝙ ſi foſſa ſit alta pedum. ix. propter terram eiectam ſupra foſſam creſcit quaſi pedes quatuor. ita ꝙ tota foſſa alta erit quaſi pedes. xiii. debet eē foſſa i ante: ex parte hoſtium. & terra proiecta eſt ad partem itra ubi eſt exercitus collocandus. In terra autem illa figendi ſunt ſtipites & ligna & munitiōes aliæ: qs ſecū exercitꝰ portarī debet. Sic ergo caſtris cōſtitutis: ſic foſſis factis: poterit exercitꝰ morari ſecurus.

ℂ Quæ & quot ſūt cōſiderāda in bello: ſi debeat publica pugna cōmitti. Capitulū. ix.

Ut patꝫ phabita: circa negocia belli ca eſt cautela maxīa adhibēda. Nā qa bellorum caſus irremediabiles ſūt. diligenter uidenda ſunt: quæcunqꝫ circa bella conſideranda exiſtūt: prius quā pugna publica cōmittatur. melius ē pugnam nō cōmittere: quā abſqꝫ debita præuiſiōe fortūæ & caſui ſe exponere. Videmus autē in bello: duo exiſtere: uidelicet uiros pugnātes: & auxilia alia quæ requiruntur ad pugnā. ℂ Ex pte autē uirorum pugnantiū quantū ad præſēs ſpectat: ſex ſunt attendenda. Sicut etiam ex parte auxiliorum & adminiculātiū ad bellum: ſex alia enumerari poſſūt quæ etiā ſunt attendēda. In uniuerſo igitur rex aut princeps aut dux exercitus: qui debet eſſe uigilans ſobrius: prudēs & induſtris. xii. debet conſiderarī: ſex ex parte uirorum bellatorū. & ſex ex parte amminiculātiū. Prius q̄ eligat publicā pugnā cōmittere: ſunt enim ſex ex parte hominū bellatoꝝ quæ faciūt ad optinendā uictoriā. ℂ Primū eſt numerus bellātiū. Nā ubi plures ſūt bellantes cæteris paribus aliis

ſecundum

ſecūdum q̄ huiuſmodi ſunt: uictoriā obtiēre debēt. Nā ut dicit̄. 2. polli. quantitas ī cōpugnatiōe ē utilis: ſicut maius pōdus magis trahit. ¶ Secūdo ex parte bellatorū attēdēda eſt exercitatio: nam habētes brachia inaſſueta ad percutienda: & membra īexercitata ad bellandum deficiunt ī ſuſtinendo pugnam. Eſt eni cōſuetudo quaſi altera natura ut quilibet uirilius & expeditius & ſine minori labore & pœna faciat opera cōſueta. ¶ Tertio attēdēda ē tolerātia erga neceſſitates corporis: nā exñtes ī exercitu oportet multa īcōmoda tolerare: quare ſi ſint ibi aliqui molles & mulliebres rēnuētes incōmoditates aliquas ſuſtinere deuicti propter incōmoditates q̄s ſuſtinēt bellare recuſant & exercitū fugiūt. ¶ Quarto cōſiderāda ē fortitudo & duricies corpis. Multū. n. intereſt inter duriciē ferri & molliciē panni ſirici & īter ſuauitatem ludi & aſperitatē pugnæ. Cōſiderato. n. bello ī uniuerſali oēs uolūt eſſe bōi bellatores ſed poſtq̄ ueniūt ad experiētiā particulariū geſtorū: & guſtāt quāta ſit duricies ferri. & quātum armoꝝ pondus. & quātus ſit labor pugnæ. & quantū affligūt uulnera hoſtium: ut plurimum eſt durus carne & robuſtus corpe. ſi propter talia non retrahitur a bellādo. Nam & ſi contingat molles carne: etiā poſtq̄ guſtauerūt bella appetere pugnā hoc eſt ut raro. Nā habentes carnes molles ut ſupra tangebat̄ ſunt aptiores ad intelligendū ſed ut plurimū ſunt inepti ad pugnādū. Nā tales difficilius ſuſtinent armoꝝ pondus: uehæmēti⁹ dolent ex illatiōe uulneꝝ. ¶ Quinto conſiderāda eſt in bellantibus uerſucia & īduſtria ad bellandum. Nam quanto cautiores ſūt bellatores: tanto citius uictoriā optinent. ¶ Sexto attendenda eſt uirilitas & audacia mētis. qa audaciores & magis cordati: ut plurimū ī pugna uictoriam optinēt. Rex igitur aut principes uel dux exercitus priusq̄ publice dimicet ex parte homīum bellatorū ſeptem conſiderare debet: Primo ex qua parte ſūt bellatores plures. Secundo qui ſūt magis exercitati. Tertio qui ſunt fortiores ī ſuſtinēdo neceſſitates & īcōmoda. Quarto qui ſūt robuſtiores & duriores corpe. Quinto qui ſūt induſtriores & ſagaciores mente. Sexto qui ſūt audaciores & uiriliores corde & tūc dux ſobrius & uigilans prout uiderit ſuum exercitum in hiis conditionibus abundare aut deficere: poterit accelerar̄ pugnam: uel differre. & bellar̄ publice & aperte. uel p̄ inſidias & latēter. ¶ Enumeratis ſeptē conditionibus quæ conſiderandæ ſunt prius quā committatur bellū publicum ex parte hominum bellatorum. Reliquū ē enumerare ſex alia quæ ſumuntur ex parte amminiculātiū & eorū quæ auxiliantur ad bellum. In bello quidem auxiliantur eq: arma: uictualia: & loca pugnandi: tempus & auxiliū præſtolat̄. ¶ Debet igitur Dux exercitus conſiderare: Primo ex qua parte ſūt plures equi & meliores: Secundo ex qua parte ſunt meliores ſagittarii. plures armati & habētes meliora arma. Tertio ubi plus uictualia abundant. Na aliquādo abſq̄ uulnere & abſq̄ bello aduerſarii cedunt deficiētes ī uictualib⁹ & ob mēdicitatem non ualentes moram contrahere. Quarto conſiderādus eſt pugnationis loc⁹ qui ſunt in altiori ſitu uel meliori ad pugnandum. Quinto circa pugnam attendēdum ē tempus utrum tempore quo committēda eſt pugna: ſol ſit oppoſitus faciebus eorū uel hoſtium. & utrum ſit aliqnis uentus flanſ & eleuans puluerem contra ipſos: uel contra aduerſarios. Nam habentes ſolem & uentum ſiue puluerem contra ſe offendentur in oculis: ut dimicare non poſſint. Sexto eſt attendendum qui plures auxiliatores expectant. Nam ſi hoſtes plura expectant auxilia: uel non eſt bellandum: uel acceleranda eſt pugna: Si autem ipſi plures auxiliatores expectant non eſt compugnatio differēda. ¶ Hiis itaq̄ igitur omnibus diligēter inſpectis: prudens dux exercitus ſufficiēter aduertere poteſt: utrum debeat publicam pugnā committere. Nā prout uiderit ſe in pluribus

conditionibus pfatis habūdare uel deficere Sic ſe habeȓ poterit erga bellū. forte enī nū q̄ contingeret oēs condiriōes pfatas concurrere ex una pte: ubi tñ plures & meliores cōditiōes cōcurrūt ē pars potior ad bellādum.

℃ Quod utile eſt in bello ferre uexilla & conſtituere duces & præpoſitos: & quales eſſe debeant qui in exercitu uexilla portant. & qui equitibus & peditibus præponuntur. Capitulum. x.

SEMPER uirtus unita fortior ē ſe ipſa diſperſa & cōfuſa. Cōtigit aūt aliquādo cōmiſſo bello ordīes: & acies turbari & confundi. Ne igitur hoc poſſet accidere: obſeruabatur antiquitus: ut diuideretur exercitus in turmas & acies: & ſingulis ſingula uexilla conſtituebāt. ita ut in quolibet uexillo per litteras uel aliqua euidentia ſigna aperte oſtenderetur. cuius aciei. uel cuius turmæ eſſet uexillum illud. ut ſi contingeret aliquem bellatorē deuiare a propria acie de facili rediret ad illam. utile ergo fuit ī bellis inſignia & uexilla deferre ne cōfūdereȓ exercitus. ℃ Rurſus conſtituere expediebat duces conturiones: decāos: & alios præpoſitos belli. Nam totus exercitus habet ſe ad ſimilitudinem unius corporis: quare ſicut omnia menbra coporis ſe inuicem iuuant: Sic omnes bellatores & oēs partes eiuſdē exercitus ſe inuicem defendunt. Quare ſicut cōfundūtur membrorum opera: niſi dirigantȓ per ipſū caput: in quo uiget ſenſus & cognitio. Sic cōfunduntur bellatores in exercitu: ſi careant centurione & duce: qui debet eſſe eorum caput & eorū directiuum. Inde eſt ꝙ antiquitus ne accideret confuſio in bello: cōſtituebatur dux aliquis: qui toti exercitui erat præpoſitus. Sub hoc autem duce erant cēturiones. Sub cēturione uero decani. Dicitur enim decanus a decem. Sic centurio acentū Habebat enim Centurio ſub ſe decem decanos. ita ꝙ præerat centum bellatorib⁹ & decem decāis. quorū quilibet decanorum ſub ſe decem uiros pugnatiuos habebat. In galea enim centuriōis ſcriptæ erant litteræ aliquæ: uel ſignum aliquod euidēs: quod reſpiciētes decani agnoſcebant centurionem proprium: & ſcieban quoniam ſequi deberent. Sic etiam in galea cuiuſlibet decanorum ſignū aliquod erat impreſſum: per quod decē bellatores uiri: quibus ipſe erat præpoſitus: decāum propriū agnoſcebāt. Hoc itaq; mō uel alio tam in aciebus equitum: q̄ etiam peditum coſtituendi ſūt duces & præpoſiti: & ferētes uexilla: ut quilibet ſciat quid debeat agere. Eſt enim tantus terror in bello: propter armorum ſtrepitum & percuſſiones illatas: ꝙ uerba & monitiones: non ſufficiunt: ad dirigendū bellantes. ſed oportet dare euidētia ſigna: ut quilibet ſolo intuitu ſciat ſe tenere ordinate ī acie: & cognoſcat quid ſit acturus. ℃ Ex hoc autem patere poteſt: quales debeanr eſſe portantes inſignia & uexilla. Nam uexillo confracto totus exercitus ē cōfuſus. Cum magna igitur diligātia eſt uexillifer eligēdus: ut ſit corpore fortis: animo cōſtans: fidelis principi: & expertus ī armis. & alia ſingula habeat: quæ requirūtur ad probum & ſtrennuum bellatorē. ℃ Contingit enim noſtris temporibus totum populū ciuitatis cuiuſdam deuictū eſſe a bellaroribus paucis. eo ꝙ uexillifer fraudem committēs: uelauit uexillum & abſcondit ipſū: quare cōfūdebantur bellatores: quaſi non habentes caput & ignorantes ad quid deberēt attēdere: propter quod ſi ī debellatione uita multorum hominum periculis mortis exponitur. cum magna diligētia uexillifer eſt quærend⁹. ℃ Ex dictis etiam patere poteſt: qualiter qualis debeat eſſe: qui in exercitu ē peditibuſ & equitibus præponēdus. Nam ſicut caput eſt præcantius membris aliis. Sic qui in bello præpōitur aliquibus turmis: uel bellatoribus aliis debet eſſe magis ſtrennuus illis: & magis expertus in hiis quæ requirūtur ad pugnam: Quare cū pedites ſi debeāt bōi bellatores eſſe: exiſtere debeant fortes uirib⁹: pceri ſtatura: ſcientes proiicere haſtas & tela:

Scire etiam debeāt gladium uibrare ad per cutiendum: portare ſcutum ad ſe protegēdū debeant eſſe uigilantes: agiles: ſobrii: haben tes armorum experiētiam. Oportet omnia hæc per amplius & perfectius reperiri in eo: qui eſt ſupra pugnatores pedites preponen/dus. Debet ergo qui in pugna peditibus præ ponitur eſſe fortis uiribus: procer ſtatura: ſci ens eiicere haſtas & iacula: ſciēs dimicare gla dio ad percutiendum: protare ſcutum ad ſe ꝓtegēdum: uigilans: agilis: ſobrius: habens omnium armorum experiētiam ut ſciat eru dire pugnātes ſibi commiſſos: & cogat eos ad bene bellandum & ad arma tergendum. Nam ipſe armorum uictor terrorem incutit hoſtibus: ut portans huiuſmodi arma creda tur bonus eſſe bellator. Ipſa enim rubigo ar/morum ī eo qui portat illa arguit inertiam bellandi. Si ergo talis debet eſſe qui præpo/nitᷣ pedibus bellatoribus multo magis de/bet aſſe armorum expertus.: & procer corpo re: & fortis uiribus qui eſt equitibꝰ præponē dus. quia in bello equeſti: maior conflictus efficitur: q̄ in pedeſtri pugna. Oportet igitᷣ præpoſitum & ducē militaris belli eſſe abi/lem corpore: ut poſit etiam armatus agiliter equū conſcendere. ſcire fortiter equitare cū lancea percutere: eiicere iacula: cū ſcuto ſe ꝓ tegere: cū claua & enſe dimicare. habere om nium armorum exercitium: ut poſſit ſuos cō militones de pugna erudire. ut fortiter pu/gnent. arma tergant: & alia faciunt quæ re/quiruntur ad bellum.

¶ Quibus cautelis debet uti dux belli: ne ſuus exercitus ledatur in uia. Capitulum. xi.

m ORS ēqd terribiliſſimū & finis omnium terribilium. ut dicitur: ter tio ethicorum. Vbi ergo quæritur mors populi: & ubi hoſtes inſidiantᷣ morti: ciuium. eſt omnis cautela adiben da ut exer/citus ſeruetur illeſus & ut uita ciuiū cōſeruetᷣ. Nō ergo ſufficit cōſiderare ea q̄ ſūt cōſiderā da ī pugna publica committēda. niſi ſciātur cautelæ ad remouēdū: īpedimenta uiarū: ne ex ercitus per īſidias hoſtiū periclitetur ī uia.

¶ Poſſumꝰ aūt quātū ad p̄ſens ſpectat octo cautelas enumerare: q̄s debet dux belli recti nere mēoriter ut ſaluetᷣ uita pugnatorū q ſūt ſub ipſo. ¶ Prima ē ut ſciat itinera regionū: p q̄ exercitus ꝓficiſci debet: & iterualla loco rū qualitates uiarū: & compendia & diuerti cula: & montes & flumina exiſtentia in itine re illo debet habere cōſcripta. Imo ſi uiæ illæ & paſſus & flumīa dux exercitus haberet de picta. quaſi oculorū aſpectu proſpiceret qua liter exercitus deberet pergere. tutius poſſet ſuum exercitum ducere. Sic etiam mariarii faciunt: qui uidentes maris pericula: ne eorū naues patiantur naufragium. deſcripſerunt maris mappam. ubi portus marini diſcrimi na maris & cætera talia proportionaliter ſūt deſcripta. quæ marinarii intuentes ſtatim p cipiunt qualiter debeant pergere: & in quo loco exiſtunt. & a quibus debeant ſe cauere: Quare etiam propter īſidias hoſtium exer citus tot quaſi: uel etiam pluribus periculis: exponatur in uia: q̄ nautæ in mari. nullo mo do debet exercitus pergere per uiam aliquā in qua pati poſſit inſidias. niſi qualitates uia rum mōtes: flumina: & cætera reperta in ip/ſo itinere habeat dux cōſcripta etiam & depi cta: ¶ Secunda cautela eſt: ut ſimul cum hoc ꝙ habet uias & qualitates uiarum conſcrip tas & depictas: ducat dux belli conductores aliquos bene ſciētes uias illas: qui pluries p uias illas peragrauere: & experti ſint illas. Nā uidere aliqua conſcripta & depicta non ſūt ita nota ſicut per ſeipſa ſenſibiliter uidemus ipſa. Nam potior eſt cognito rei per quā co gnoſcitur ī ſeipſa: q̄ per quam cognoſcitur: in pictura uel in alio ſimili. Ne tamen cōdu ctores moliantur fraudes aliquas: debet cir/ca eos dux belli bonas appōere cuſtodias ne poſſint fugere. Debet etiam eis minari mor tem: ſi in aliquo fraudulenter ſe habeant: & promittere dona ſi ſe fideliter geſſerint. ¶ Tertia ē habere ſecum uſapientes plres fideles principi exercitatos in bellis de quoꝝ

coſilio agat quicquid uiderit ipſe dux belli eſ ſe fiedū. Nā ubi tātū currit periculū null⁹ debet inniti ꝓprio capiti: nec credere ſibi ſoli.

¶ Q uarta eſt ut itinera ignorētur: per quæ debet exercitus proficiſci: Nam cōſilium ducis: quanto minus eſt publicum: tanto quæ ſunt in conſiliis deliberata: minus impediuntur: & citius fini debito mancipantur. Poſtquam igitur deliberatum ē per quas uias debet exercitus pergere: & uias illas. Dux habet conſcriptas & depictas. & habētur cōductores aliqui fideles. quanto hoc minus ē publicum & magis celatur ab hoſtibus. tāto exercitus magis ſecure proficiſcitur. ¶ Q uita eſt in quolibet munimine: & in qualibet acie habere aliquos eqtes fideliſſimos & ſtrēnuiſſimos: habentes equos ueloces & fortes qui ante & a tergo: & a dextra & a leua pcurrant: illuſtrantes & diſcooperientes inſidias. ne hoſtes aliq latitātes ex aliqua pte moleſtent exercitū. Nā ſi nullis eſſet notū ducis cōſiliū: eo tamē ipſo: ꝙ per aliquas uias incipit exercitus iter arripere: cōiecturari quis poteſt: per quas partes debeat proficiſci. Et qa probabile eſt ſemper in talib⁹ aliquos exploratores adeſſe. cogitare debet dux belli: ꝙ & hoc poſſet ad aures hoſtiū peruenire. Ita cū pericula uiſa: minus noceant: per uelociſſimos equites ſūt detegēdæ iſidiæ: ne exercit⁹ circa aliquā partē ex īprouiſo patiatur moleſtias. ¶ Sexta ē ut ſēper ex illa parte exercitus probiores milites & magis bellicoſi pedites: apponātur. ex qua creditur maius periculū imminere ꝙ ſi ex omni parte de periculo dubitatur: undiq; ſunt remedia adhibenda.

¶ Septima ē ne exercitus diſparſim uadat: Nam interrupta acie facilius debellatur. In qualibet enī hora ſic exercitus ſe debet habere: ut ſi & tūc hoſtes præſētes adeſſēt: ei nō poſſēt efficere nocumētū. Vnde & ꝓuerbialiter dicit̄. ꝙ q ē munitus: nō ē deriſus: Semper ergo dux belli: cui cōmiſſa ē tātorū uita: debet eē attētus & uigilās: ne hoſtes eū iuadere poſſēt: quaſi negligentem & dormientē.

¶ Debet etiā dux exercitus Centuriones & decani: & alii qui operibus bellicis præponūtur: ſemper monere milites pedites ut ſint parati ad arma: ut ſi contingeret aliqua inuaſio ſubita: poſſent inuadentibus reſiſtere. Sic caſu dicendo: dato ꝙ accideret aliquis repentinus inſultus eſſet quaſi prouiſus: & minus: præſtaret nocumentum:

¶ Octaua eſt conſiderare nocumētum exercitum in quibus ſit copioſior utrū magis habundet peditibus: uel equitibus. Nam equites melius ſe defendūt in campis. Pedites uero in locis ſilueſtribus & mōtuoſis. Itaq; ꝓut uiderit dux belli ſe abundare in equitibus uel in peditibus eligere poterit uias campeſtres & amplas uel mōtanas ſilueſtres & nemoroſas & alia prout nouerit expedire.

¶ Q ualiter ordinandæ ſunt acies: ſi debeamus contra hoſtes uel contra aduerſarios dimicare. Capitulum. xii.

P OSTQ VAM diximus ſub quo cōtiet̄ operatio bellica. Et ex qb⁹ regiōibus ſūt meliores pugnātes: Et ex quibus artibus ſunt meliores bellicoſi. Declarauimus etiam qualiter in exercitu cōſtruendæ ſunt mutitiones & caſtra. Et q̄ ſunt conſideranda ſi debeat publica pugna cōmitti. & quibus cautelis habūdare decet bellorū ducem. ne ſuus exercitus ledatur in uia: quātum ad campeſtrum bellum. Nihil ut uidet̄ ulterius dicere reſtat: niſi ut doceamus ordinare acies: Percutere aduerſarios: & iuadere hoſtes. Prius tamen dicemus de ordine acierum. Si enim ordo ſeruetur in ipſa acie nō modicum ualet ad pugnam. Nam ut ait Vegecius. niſi bellātes ſint ordinati: & occupēt debitum ſpacium bene pugnaꝛ̄ nō poterūt Nam ſi nimis ſunt cōſtricti: impediunt̄ ne alios percuteꝛ̄ poſſint. Si uero nimis rari & īterlucētes: aditum præſtant hoſtibus: ut facilius deuincantur. Seruare autem debitum ordinem ī acie ut equites & pedites ſuam aciem ſeruēt. non ſine magno exercicio fieri poteſt. Q ui igitur in tēpore aliquo uult bellare per

lare per diuturna tempora: debet exercitare pugnatores ad ſeruandum debitum ordinē & ad faciendum ea quæ requiruntᷣ in bello. Modus autem per quem pugnatores hmōi ordinē ſeruare diſcunt: eſt ut frequenter tam equites q̄ pedites ducantᷣ ad campos: & ille q eſt exercitus in bellis: & qui debet equitibus uel peditibus eē præpoſitus. ℂ Primo debet equites & pedites linealiter diſpōere: ita ut ſeriatim maneant: & æqualiter a ſe inuicē diſtent: ſecundum diſtantiam quā requirit acies equeſtris uel pedeſtris. Poſtea præcipere debēt ut duplicent aciē: ita ꝙ medietas aciei ſtatim ſeparet ſe a medietatē aliaꝝ & ſeriati ordinet ſe ante aliā uel poſt ipſam. quo facto ſtatī debet præcipere dux belli: ut aciē quadratā faciant: & deinde ut conſtituant trigonum quod faciliter fit. Nā acie quadruplata & ſecuta dyametro: & partib⁹ quadratis cōiunctis ſimul faciunt trigonum: uel ut ſit ad unum dicere: ꝙ non oēs hos modos geometricos capiūt ductis pugnatoribus ad cāpos: ſiue equitibus ſiue peditibus impera re debet dux belli: ꝙ pugnatores ordinēt ſe ſecundum formā quadrangularē: & poſtea ꝙ ſecundum triangularē. & deinde ꝙ ſcđm rotundū. & ſic deiceps debet aſſuefacere bellantes: ut ſciant conſtruere aciē: ſecundum quamcūꝗ formam. ℂ Hiis uiſis ſciendum quadrangularē formam aciei: inter cæteras formas eē magis inutilem. Ideo ſcđm hanc formam nūquam formanda eſt acies ſimpliciter: ſed in caſu ut ſi ſitus localē formam requireret. In huiuſmodi caſu conſtruenda eſt forma prædicta. ℂ Formæ autē acierū ſecūdū ſe utiles ad bellandū: ſunt pyrramidalis. rotunda & forficularis. Nā pugnātes uel ſolū uolūt ſe defēdere & ſuſtinere ictus: uel uolunt alios inuadere. Si ergo bellātes nō ſentiunt ſe tātæ potētiæ ut alios debellare poſſint: ſed ſufficit eis ut ſe defendāt: tūc eſt cōſtruēda acies ſcđm rotūdā formā. & pugnātes debent ſe magis conſtringere & cōſtipare ut acies non poſſit ab hoſtibus trāſcindi: Circa aciem āt in ſummitate: & in exteriori parte cōſtituendi ſunt homines grauioris ac maturæ & melius armati: q abſq; miori grauamine poſſint ictus ſuſcipere. Si uero pugnātes credunt ſe eē tātæ potētiæ ut poſſint aduerſarios inuadere tūc ſcđm eorū ꝓportionē hoſtes ſūt pauci uel multi. Si hoſtes ſūt ualde pauci: cōſtruēda eſt acies ſcđm formā forficularē. ut acies ſit aperta ad modū ferri equi: & quaſi forficis: ut aduerſarios quaſi in medio capiat & cōcludat. Si uero hoſtes ſunt multi: conſtituenda eſt ipſa acies ſecundū formā quam appellant cyemum. i. ſcđm figuram pyrramidalē & acutā: ut poſſit hoſtes ſcindere & diuidere. Nam diuiſis hoſtibus facilius debellātᷣ. Acies ergo cōſtructa in forma rotūda utilis eſt ad ſuſtinēdum. In forma uero forficulari eſt utilis ad circunſtādū & concludendum: cum hoſtes ſunt pauci. Sed in forma acuta & pirramidali utilis eſt ad ſcindēdū & diuidēdū: cū hoſtes ſunt plures. ℂ Sciēdū ē ergo ꝙ nūer⁹ acieꝝ cōſtitued⁹ ē ſcđm multitudinē pugnatoꝝ: ut ꝓut qs ē plures & pauciores pugnātes uiderit ſe hr̄e poterit plures aut pauciores acies cōſtruere. ℂ Sciēdū ēt ꝙ ſemp in cornu aciei & in locis ubi maius periculum eſt: ne acies confondatur: apponendi ſunt probiores pugnatores: qui poſſint uirilius dimicare. ℂ Eſt ēt aduertēdum ꝙ in qualibet acie ꝓpter numerū pugnatorum conſtitutoꝝ aciē reſeruādi ſūt aliqui ſtrēnui bellatores extra ipſam aciem: qui poſſint ad illam partē ſuccurrere: ubi uiderit magis aciem deficere. Hæc igitᷣ tria obſeruāda ſūt in cōſtitutione acierum. ℂ Primo ut acies bene ordinetᷣ ſecundum formam acutā rotūdam & forficularē: ut requirit bellum cōmittēdum. ℂ Secundo ut ꝓbiores bellatores in illis partibus aciei apponātᷣ: in qbus magis pōt cōfūdi et ꝑforari acies. ℂ Tertio ut extra quālibet aciem reſeruētᷣ aliq milites ſtrēnui & audaces: q poſſint ſuccurrerᷣ ad partē illā erga quā uiderint aciē titubare & deficere.

Quod deridendi ſunt in bello omnes percutientes ceſim. et quod elegibilius eſt percutere puncti. Ca.xiii.

OSTENSO qualiter ſunt acies ordinandæ & conſtruendæ: reliquum eſt oñdere qualiter pugnantes percutere debeant: utrū elegibilius eſt percutere ceſim uel punctim. Poſſumus aūt quinq uiis oñdere: deridendi ſunt percutientes ceſim: & elegibilius eſt percutere punctim. Prima ſumit̃ ex prohibitione armorū. Scda ex reſiſtentia oſſiū. Tertia ex prouidentia uulnerū. Quarta ex fatigatione mēbrorū. Quinta ex detectione percutientū. Prima uia ſic patet. Nam quanto enſis aut gladius plus capit de armis: tanto propter armoꝝ reſiſtentiam difficilius itur ad carnem. Inde eſt quod bellorum experti dicunt pugnantes ſemper debere habere loricas amplas: ita ut annuli loricarū ſe conſtringant: quia quanto illi annuli magis ſunt cōpacti: tanto oportet plures ex eis frangere: ut uulnera noceant. Sic quia percutiētes ceſim: oportet plus de armis incidere: quam percutientes punctim. Vt ergo nullus perueniat citius ad carneꝫ: magis eſt elegibile percutere punctim: q̄ ceſim. Modica autem armorum inciſio ſufficit ad legendum carneꝫ percutiendo punctim: quæ non ſufficeret ſi percuteretur ceſim. Secunda uia ad inueſtigandum hoc idem ſumitur ex reſiſtentia oſſium. Nam & ſi quis quaſi inermis exiſteret in percuſſione ceſſim, prius quā perueniretur ad cor uel ad mēbra uitilia: oporteret magnam plagam facere: & multa oſſa incidere: ſed percutiendo punctim: duæ unciæ ſufficiūt: ad hoc ut fiat plaga mortalis: & ſic letale uulnus: conſiderare quidem debemus quod quicquid eſt hoſti nociuum ſecundum quod hmōi: eſt nobis proficuum. Ideo in exercitu ubi quæritur mors aduerſariorum pecutiendum eſt punctim: quia ſic feriendo citius infligit̃ plaga mortifera. Tertia uia ſumitur ex prouidentia uulnerum. Nam quanto hoſtis magis uulnera prouidet: magis pōt ſe protegere: & citius poteſt illa uitare: quia iacula prouiſa minus ledunt. In percutiēdo autem ceſim: quia oportet fieri magnum brachiorum motum prius: infligatur plaga, aduerſarius ex longinquo pōt prouidere uulnus. Ideo magis ſibi cauere poteſt & cooperire ſe ictibus. Ideo ait Vegecius: quod punctim percutere aduerſariuꝫ ſauciat ante q̄ uideat. Vnde hoc genere percutiendi potiſſime uſi ſunt Romani. Dicebantur enim Romani milites omnes percutientes ceſim: quia & ipſi ſemper uolebant percutere punctim. Quarta uia ſumitur ex fatigatione membrorum. Inter cætera enim in bellis eſt hoc potiſſime attendēdum: ut pugnantes abſq nimia fatigatione ſui poſſint nimis aduerſarios ledere. Nā ſi bellantes nimis ſe fatigent non ualentes laborem illum tolerare: de facili dimittunt aciem & conuertunt̃ in fugā. Quare cum percutiēdo ceſim propter magnum motum brachiorum inſurgat ibi magnus labor. Punctim uero feriendo modica fatigatio ſufficiat. Elegibilius eſt percutere punctim quam ceſim. Ceſa. n. percuſſio quouis impetu ueniat: raro occidit. Sed puncta modico impetu inflicta facit letale uulnus. Quinta uia ſumitur ex detectione percutientis. Nam bonus bellator ſi poteſt: ſic debet aduerſarium ledere: ut tamen ipe non ledatur. Omnis ergo ille modus percutiendi eſt magis eligendus: ſecundum quem feriens minus diſcooperitur & detegitur, quia ſic feriendo minor leſio ei poteſt accidere. Quare cum percutiēdo punctim etiam tecto corpore poſſit nimis aduerſarius ledi, malius eſt percutere punctim q̄ ceſim. Percutiendo enim ceſim oportet eleuare brachiū dextrum: quo eleuato dextrum latus nudat̃ & diſcooperit̃: & datur hoſti uia: ut poſſint nos ledere: nam leuius infertur leſio & nocumentum corpore nudato q̄ tecto.

Quot & quæ ſunt illa quæ hoſtes potētiores reddūt: & quot modis & qualiter debemus hoſtes inuadere. Capitulū.xiiii.

VT dicebatur

e T dicebať ſupius: q̧ hoſti eſt ꝓfi/
cuū: nobis eſt nociuū. Et ecōuer/
ſo q̄cūq̧ igiť reddūt hoſtes for/
tiores ad reſiſtēdū bellātibus: qa illa ſūt eis
ꝓficua eorū oppoſita ſūt eis nociua: & red
dūt eos debiliores ne poſſint īpugnātibus
reſiſtere. Q uātū āt ad pſens ſpectat poſſu/
mus ſeptē enumerare: ꝑ q̄ hoſtes ſūt fortio
res cōtra īpugnātes. ¶ Primū eſt: ſi ſint in
acie debite ordiati. Nā cū ipā uirtꝰ unita: et
ēt ut ſupra tāgebať. fortior ſit ſe ipſa diſper
ſa: ſi hoſtes ſunt bn̄ uniti & debite in acie or
dinati ſi inuadantur difficilius euincuntur.
¶ Scđm quod reddit hoſtes fortiores ad
reſiſtendum: eſt locus. Nam in uno loco ho
ſtes facilius ſe tuentur q̄ in alio. Nam ut trā/
ſitu fluuiorū inter præcipicia mōtium: & in
ter facultates uiarū: ſi cōtingat hoſtes: in ta/
li ſitu repiri: difficilius ſe defendere poterūt
quia oportet eos ſparſim incedere quare ſi
cut locus ineptus defenſioni: ſi in eo hoſtes
īueīāť reddit eos debiliores ad bellādū. Sic
locꝰ aptus facit eos potētiores ad reſiſtēdū.
¶ Tertiū eſt ipm tēpus. Nā tēpore in quo
uentus eſt contra hoſtes: & in quo puluis fa
cies eoꝝ percutit: & in quo ſolares radii op
ponunť eorū oculis: difficilius pn̄t hoſtes
reſiſtere: tēpore uero in quo hæc mō oppo
ſito ſe hn̄t hoſtes abiliores ſūt ad pugnādū.
¶ Q uartū quod reddit hoſtes magis ani/
moſos & magis promptos ad renittēdum
eſt præuiſio. quia quādo prouiſi ſunt & præ
ſciunt pugnatorum aduētum: magis ſe mu/
niunt & minus terrenť ex eorum occurſu.
¶ Q uintū āt eſt debita & moderata quie/
tatio. Nam quanto hoſtes ſunt laſſati labori
bus uigiliis: & incōmoditatibus aliis. ſi tunc
inuaduntur facilius deuincuntur q̄ ſi debite
quieuiſſent. Debita ergo quies hoſtes poten
tiores reddit. ¶ Sextum quidē eſt amor &
cōcordia ipſorū. Nā ſi hoſtes diuiſi corpora
liter facilius deuincunť. multo magis diuiſi
animo & uoluntate debellanť celerius quia
maior eſt diuiſio animorum q̄ corporū. Et
ecōtrario ſi hoſtes nō ſunt ſparſi: ſed ſunt
corporaliter cōiuncti: potētes ſunt ad bel/
landum. & multo magis ſi ſe diligūt & ſint
coniuncti animo & uoluntate. quia de ipſis
magis cōfident: & erunt uiriliores & prom
ptiores ad pugnā. Omnis.n. amor eſt quæ
dam uis unitiua: & plus amor unit amantiū
corda. q̄ loci unitas exiſtētiū corpora. qua/
re ſi unitas lociꝰ & cōgregatio bellantiū eos
potētiores facit. amor & unitas cordiū: eos
uiriliores reddit. ¶ Septimū qđ facit ho/
ſtes potētiores: ad renitēdū. eſt latētia ꝓpria
rūꝰ cōditionū exiſtētiū circa ipſos. Nā quā
to cōditiones hoſtiū melius ſciunť: tāto fa
cilior eligiť uia: qualiter debeāt īpugnari:
quāto uero eorum negocia ſunt magis latē
tia magis ignoratur impugnatiōis modus.
¶ Enumeratis itaq; quæ reddūt hoſtes po
tentiores ad retinēdum. de facili patere po
teſt: q̄uō & qualiter bellantes ſuos hoſtes in
uadere debeant. Nā cū ſeptē modis enume
ratis hoſtes fortiores exiſtant: cū mō oppo
ſito ſe habeāt: ſunt inuadēdi: & debellādi.
¶ Prīo igiť dux belli ꝑ inſidias: uel ꝓpter
aliquē aliū modū: debet diligēter aduertere
qn̄ hoſtes ſūt diſpſi. & tūc debet eos inuade
re: quia nō habebunt potentiam reſiſtendi.
¶ Scđo debet diligēter explorare eorū itie
ra: ut trāſitus fluuiorū: ad ꝑcipitia mōtiū: ad
anguſtas ſiluarū: ad difficultates paludū &
uiarū ſe hoſtibus opponāt. qa ſic facilius de
uinceť. ¶ Tertio debet aſpicere ad ipm tē
pus: qn̄ ſol reuerberat ad oculos hoſtiū. pul
uis & uētus repcutiunt ad eorū uultus: tunc
debet eos inuadere. qa oculis eorū diſgrega
tis a ſole: & offenſis per uentū et puluerē nō
bn̄ uidere poterunt: qualiter debeant dimi
care. ꝓpter qđ oportebit eos fugā eligere.
¶ Q uarto dux exercitus ſic ſe tempore de
bet: ut tali hora facit ſuos commilitones ci
bū capere et requieſcere: et eorū equos pau
ſare: ut poſint inuadere hoſtes ex improuiſo
ut eos inuadant quando cibum capiunt: uel
quādo dormiunt. quādo ſunt ſecuri exiſten

tes inermes: uacantes: diſcalciati: diſtractis equis: non ſuſpicantes eorum aduentum.

Quinto debet diligenter explorare qñ hoſtes magnam fecerunt dietam: ſunt fatigati: habent laxatos equos: Tunc. n. ſi eos inuadere poterint: de facili terga uertent.

Sexto ſcdm Vegeciũ debet dux belli inter ſuos hoſtes & inimicos: uel p ſe: uel p alios mittere diſſenſiões iurgia cõmouere eos ad lites uel ad inimicitiã: ut de ſe iuicẽ non confidant. Hoc. n. facto ſi eos inuadat: nõ habentes fiduciã de ſe inuicem: de facili cõuertentur in fugã. Sed hæc cautela licet ponat eã Vegecius: non multum eſt appreciãda. quia uidetur impugnare bonis morib⁹.

Septimo debet diligẽter explorare cõditiones hoſtiũ: qualiter ſe gerant qualiter ſe habeant: quis eſt dux eorũ. De quo dux ille magis confidit: quos mores habeãt. Nã exploratis cõditiõib⁹ ſingulis: facili⁹ iuẽit uia qualiter poſſit hoſtes iuadere & debellare.

Q ũo hoies bellatores ſtare debeãt ſi uelint hoſtes pcutere: & qũo debeãt eos circũdare: & qũo debeãt ſe declinare a pugna ſi nõ ſit bonũ pugnã cõmittere. Ca. xiiii.

d IXIMVS in quodã capitulo pcedẽti pcutiẽdũ eẽ pũctim nõ ceſim in quo docuimus milites & etiam pedites. In hoc autem capitulo ſpecialẽ doctrinã uoluimus dare peditibus: qualiter debeant ſtare cũ uolunt hoſtes percutere. Percuſſionis autẽ hoſtium duplex eſt modus. Vnus a remotis: ut cum iaciendo iacula: uel miſſilia aduerſarios feriunt. Alius autẽ cum adeo appropinquãt ꝙ manu ad manũ ſe pcutiunt. Aliter autem debẽt ſtare bellatores uiri: cum a remotis iacula iaciunt: & aliter cum ex propinquo ſe feriunt. Nã iacẽdo iacula a remotis debent hẽre ipſos pedes ſiniſtros ante. & dextros retro. Nã cor quod eſt in animali principiũ motus principalius in partem dextram. ita ꝙ pars dextra in animalibus fortior eſt in mouẽdo & aptior ad motũ & qa ſẽp innitiť alicui mobili. ut ſi mouetur manus innitiť brachio. ſtatim & ſi mouetur brachiũ: innititť corpori quieſcenti: & ſi moueretť unus pes: innitiť alii pedi nõ moto. oportet ꝙ pars dextra innitať parti ſiniſtræ quieſcenti. Cum igiť pes ſiniſter anteponiť: & latus dextrum elongatur: optime diſponiť homo ad iacendum iacula & miſſilia: quia tunc quieſcit in ſiniſtra: & moueť in dextra uibrans ipſum iaculum quo uibrato uehæmentius mouet aerem & fortius ferit. Licet. n. tam ſcdm partem dextram q̃ ſecundũ ſiniſtram poſſumus quieſcere et moueri. Dextra tñ eſt aptior ad mouendũ: & ſiniſtra ad quieſcendũ. Ideo percutientes a remotis debemus quieſcere ſuper ſiniſtrũ pedẽ ante miſſum: & elongare nos cũ dextro ut poſſumus uehæmẽtius ipellere & uibrare iaculum. Sed quando manu ad manum pugnatur gladio: debemus econtrario nos hr̃e ita ꝙ pedẽ dextrum teneamus ante & ſiniſtrum poſt. Nam quia latus dextrum aptius eſt ad motũ. ſi illud ſit hoſti propinquius: ratione motus poterit melius ictus effugere. Vehæmẽtius. n. pcutiť qď ſtat q̃ qď moueť.

Rurſus ſi dextrũ latus ſit hoſti ꝓpinquius melius poterit ipm pcutere. Debẽt. n. bellatores cũ ad manũ pugnãt tenere pedẽ ſiniſtrũ immobiliter: & cũ uolũt pcutere cũ pede dextro debẽt ſe ante facere: & cũ uolunt ictus fugere: cũ eodẽ pede debẽt ſe retrahere: ſic itaq; tenẽdo pedẽ ſiniſtrũ immobilẽ: & cũ dextro ſe mouẽdo poterunt fortius hoſtes pcutere: & eorum ictus facilius fugere.

Viſo qũo debeãt ſtare bellãtes ſi debeãt hoſtes pcutere. uidere reſtat qũo ſũt hoſtes includẽdi & circũdãdi. Sciẽdũ igiť ꝙ raro aut nũquã ſic circũdãdi ſũt hoſtes in pugna publica ꝙ nõ pateat aliqs adit⁹ fugiẽdi qa deſpantes quaſi neceſſitate cõpulſi efficiunť audaces. Vidẽtes. n. ſe neceſſario moriẽdos: pñt multa mala cõmittere in eos q cõtra pugnãt. Inde eſt ꝙ laudať ſcipionis ſententia dicentis nunquam ſic eẽ claudendos hoſtes: ꝙ non patet eis aditus fugiendus.

Nam fugiẽtibus

Nam fugientibus hoſtibus nullum eſt periculũ: & in fuga periclitant͛ multi abſq; nocumento perſequentiũ. Sed cũ ſe uident incluſos quaſi coacti fiunt includentes. Cũ ergo ſupra diximus: formandã aliqñ eẽ aciẽ ſub forma foſiculari: ut qñ hoſtes pauci ad hoc ꝙ melius includant͛ & circundent͛: nõ ſic intelligendũ eſt ꝙ ita debeant circundari ꝙ nullus pateat aditus aſcẽdẽdi. niſi forte adeo eſſent pauci ꝙ quantumcũq; debellare uellent nullum poſſent nocumentum efficere.

¶ Oſtenſo itaq; qualiter debeant ſtare pugnantes: ſi uelint hoſtes percutere: & qualiter eos circunſtare. Reſtat nunc tertio declarare qualiter ſit declarandũ a pugna: ſi non habeatur conſilium: nec uideatur bonã pugnam cõmittere: eo ꝙ hoſtes ſint fortiores: & nõ poſſumus illis reſiſtere. In quo quantũ ad præſens ſpectat: debet dux belli duplicẽ cautelã hẽre. Prima eſt quantũ ad exercitũ propriũ. Nã & ſi dux conſiliũ habeat nõ eẽ pugnandũ: debet hoc ualde paucis patefacere: & nõ debet illud toti exercitui pandere ne timentes turpiter fugiant: & ab inſequentibus hoſtibus occidant͛. Taliter itaq; dux ſe habere debet: ꝙ nõ credat exercitus ꝙ uelit fugere: ſed ꝙ uelit alibi inſidias parare: & cõtra hoſtes uelit acrius dimicare.

¶ Secunda cautela adhibenda eſt ex parte exercitus hoſtiũ. Nã ſic debet deducere bellum: ut hoc hoſtes lateat. Ideo multi tempore nocturno: potius quã diurno hoc agũt & plures hanc habuere cautelã: ꝙ milites ſtantes in acie ex oppoſito hoſtiũ ꝓhibent eos ne pedites uidere poſſint ꝓpter qđ pedeſtris pugna latẽter recedit. qua recedẽte: equites poſtea melius pñt uitare hoſtiũ pcuſſiones.

¶ Eſt etiam aduertendum ꝙ quando ſic declinatur pugna nunquam acies ſe debent diuidere: quia ſi cõtingeret hoſtes inſequi fugientes a bello: plures occiderent: & manus nocumentum eis infertur fugiẽtibus: quam ſi ſe uerterent & bellarent. Debet etiam dux belli: inquirere utrum ſit aliquis locus propinquus ad quem poſſet confugere exercitus ſi fugaretur ab hoſtibus.

¶ Quot ſunt genera bellorũ: & quot modis deuincendæ ſunt munitiones & urbanitates: & quo tempore melius eſt obſidere ciuitates & caſtra. Capitulũ. xv.

UIDENTVR autem omnia bella ad quattuor genera reduci. uidelicet ad campeſtre: obſeſſiuũ: defenſiuũ: & naturale. ¶ Bellũ autẽ cãpeſtre dicitur omnis pugna facta in terra: ſecũdũ quã bellantes adinuicem pugnant abſq; mutatione media. Quanto tamẽ huiuſmodi pugna magis eſt a munitionibus ſeparata: tãto eſt magis cãpeſtris: & magis periculoſa.

¶ Secundum genus pugnæ dicit͛ obſeſſiuũ quando bellatores ſunt tantæ potẽtiæ: ꝙ nõ expectãt ꝙ hoſtes de munitionibus exeuntes uadant bellare ad campum: ſed ipſi munitiões inuadũt & obſident illas. Tale genus pugnæ communi nomine dicit͛ obſeſſiuũ.

¶ Eſt autẽ & tertium genus pugnæ: quod defenſiuũ uocari poteſt. Nam ſicut contingit pugnantes aliquos in tãta multitudine eſſe: & tantam habere potẽtiam: ut non expectant hoſtes exire ad cãpum: ſed ipſas munitones obſideãt & inuadãt. Sic contingit aliquos eẽ adeo paucos & tã debiles: ut non putent in campo poſſe reſiſtere impugnãtibus. ideo ſe in munitionibus tenent clauſos & ſufficit eis ꝙ poſſint munitiones defẽdere: ſi contingat eas ab hoſtibus impugnari. Tale genus pugnæ quo quis defendit munitiones & caſtra dicit͛ defenſiuum. Nam & ſi in omni pugna eſt aliquo modo inuaſio: & defenſio. Attamẽ cũ quis obſedit munitiones & caſtra: magis dicit͛ alios inuadere: quã ſe defendere. in pugna ergo obſeſſiua: magis eſt inuaſio quã defenſio. in bello uero ꝙ quis ſe tuet͛ in munitionibus & caſtris: magis eſt ibi defenſio quam inuaſio. ideo tale genus pugnæ merito dicitur defenſiuũ.

¶ Quartus aũt pugnandi modus dicit͛ naualis. quia ſicut contingit eẽ pugnã in terra

ſic contingit eā eē in aquis. Imo horribilio res & periculoſiores ſunt pugnæ aquaticæ quā terreſtres. Hmōi aūt pugnæ in aquis facta cuiuſcūq; conditionis aquæ illæ exiſtant nauales dicunt̄. quar̄ cū ſint quattuor genera pugnarū. poſtquā diximus de campeſtri. Reſtat dicere de obſeſſiua defenſiua & nauali: Contingit. n. aliqñ rrges & principes pugnare oībus hiis modis pugnandi. Nā aliqñ cōmitit cāpeſtre bellū. Aliqñ uero obſident munitiones & caſtra. Contingit ēt aliqñ aliquos inuadere aliquas munitiōes eo℞ propter qd̄ oportet eos uti pugna deféſiua. Amplius in principatu & regno contingit eē portus & terras maritimas iuxta mare ſitas propter qd̄ ne portus deſtruant̄: & ne fiat ab hoſtibus per eos introitus in regnū: & ne terræ marinæ īpugnent̄: expedit regibus & principibus aliqñ ordinare bella naualia. ℭ Dicto itaq; de bello cāpeſtri dicendū eſt de aliis generibus bellorū. Verū de cāpeſtri pugna diffuſius diximus: & de cautelis bellorū multa diſcutimus. cū per iā dicta circa oē bellū pñt cautelæ hr̄i qualiter quis debeat ſe hr̄e: nō oportet circa alia bello℞ genera diutius īmorari. Prīo tñ dicemus de bello obſeſſiuo. ℭ Viſo ergo quot ſunt bello℞ genera & dicto ꝙ poſt caſtrū cāpeſtre prīo dicendū eſt de pugna obſeſſiua. cū per hmōi pugnā contingat optineri & deuinci munitiōes & urbanitates. Reſtat dicere quot modis talia deuinci pñt. Eſt aūt triplex modus optinendi munitiones & caſtra uidelicet per ſitim: famē & pugnā. Contingit. n. aliqñ obſeſſos carere aqua. Iō uel oportet eos ſiti perire uel munitiones reddere. quare diligenter excogitare debent obſidentes munitiōes aliquas utrū uel aliqua ingenia uel per aliquā induſtriā poſſint ab obſeſſis accipere aquā. Nā multotiens euenit aquā a remoto prīcipio deriuari uſq; ad munitiones obſeſſas. quare ſi in illo fontali prīcipio deſtruat̄ fiſtula uel meatus: ꝑpter quā pergit aqua ad obſeſſos: oportebit ipos pati aqua℞ penuriā. ℭ Rurſus aliqñ munitiones ſunt altæ. & aqua nō peruenit uſq; ad eas. quare ſi ſit a munitionibus rēota debēt obſidētes adhibere oēm diligētiā: q̄ nō poſſint obſeſſis ꝓhiber̄ aquā. ℭ Secundus īpugnandi munitiōes eſt per famē. Nā ſine cibo durare nō poſſumus. Iō obſidentes ut munitiones obtineant paſſus uias & oīa loca per quæ poſſent obſeſſis uictualis deferri diligenter cuſtodire debent: ne eis talia deferant̄. In hmōi. n. obſeſſionibus multotiens plus affligit fames q̄ gladius inde eſt ꝙ multotiens obſidentes uolentes citius opprīere munitiones ſi contingat eos capere aliquos de obſeſſis: nō occidūt illos: ſed ꝑ mutilationē mēbro℞ eos reddt inutiles & poſtea illos rēittunt ad munitiōes obſeſſas. ut ibi una cū aliis cōmedētes apud ipſos obſeſſos maiorē famē & inopiā īducāt. ℭ Tertio modus optinendi munitiōes eſt per pugnam: ut cū inter ad muros: & cum per pugnam dimicatus contra obſeſſos. S; qualiter & quot modis contingat pugnam cōmittere: in ſequenti capitulo oſtendetur. ℭ Oñſo quot ſunt genera bellorū: & quot modis deuīcēdæ ſunt mūitiōes obſeſſæ. Reſtat oñdere: quo tēpore melius eſt obſidere ciuitates & caſtra. ℭ Sciēdū itaq; ꝙ tēpore æſtiuo ante q̄ recollecta blada: una: & alia ꝑ q̄ ſubuēiri pōt inopiæ obſeſſorū: eſt melius obſeſſionē facere. Illo. n. tēpore oīmodi deuīcēdi melius deuīcūt̄ obſeſſi. Nā ſi ꝑ ſitim mūitiōes optinēdæ melius eſt facere obſeſſionē tēpore æſtiuo. eo ꝙ tūc magis deſiccāt̄ aquæ. nec ſic abūdāt pluuiæ cæleſtes: ut poſſit ꝑ ciſternas ſubuēir̄ obſeſſis. ℭ Rurſus ſi ꝑ famē eſt caſtrū uel ciuitas obſeſſa optinenda melius eſt obſeſſionē facere æſtiuo tēpore: antequā meſſes & uina ſint recollecta: qa ſemper tali tēpore cōſueuerūt deficere fructus anni ꝓteriti. quare ſi obſeſſi nō pñt gaudere fructibus anni aduenietis: citius ꝑibūt inopia. Amplius ſi poſt bellū & pugnā munitiōes ſunt optinendæ: melius eſt hoc agere æſtiuo tp̄e. Nam tēpore yemali abundāt

pluuiæ

pluuiæ replent̃ foſſæ aquis: quare difficilius impugnant̃ obſeſſi. ¶ Ruſus incommodi tates tẽporum magis moleſtant obſidentes & exiſtentes in campis q̃ obſeſſos manẽtes in domibus. Vel igit̃ obſeſſiones fiẽdæ ſũt tẽpore æſtiuo. uel ſi per multa tẽpora obſeſſiones durare debent. ſaltẽ inchoandæ ſunt tẽpore æſtiuo: prius q̃ blada: uina: & alios fructus terræ recolligere poſſint obſeſſi.

¶ Quomodo debent munitiones obſideri: & quomodo periculoſius impugnari poſſunt munitiones obſeſſæ. Ca. xvii.

i Si obſidẽtes negligẽtes fuerit: et nõ diligẽter ſe mũiãt ab obſeſſis moleſtari poterũt. Nã cũ cõtigat obſeſſiões p multa aliqñ durare tẽpora: nõ eſt poſſibile obſidẽtes ſemp eẽ paratos æque. lõ niſi ſũt mũiti: qđ cõtigit: ꝙ exiſtẽtes in caſtris cũ fuerit occupati obſidentes ſomno uel ludo uel ocio: aut aliqua neceſſitate diſpſi: repẽte ꝓrumpũt in ipos & ſuccẽdũt tẽtoria: deſtruũt obſidẽtiũ machias: & aliquando multi ex obſidẽtibus periũt. Quare obſidẽtes ut tuti pmaneãt: lõge a mũitiõe obſeſſa: ſaltẽ p ictũ teli uel iaculi: debẽt caſtrametari: & circa ſe facere foſſas: & figere ibi ligna: & cõſtruere ꝓpugnacula: ut ſi oppidãi eos repẽte uellẽt iuadere: reſiſtẽtiã inuẽirẽt. ¶ Viſo quõ ſe munire debent obſidentes ne ab oppidanis moleſtent̃. Reſtat oñdere: quot modis impugnare debẽt obſeſſos. ¶ Eſt autem unus modus impugnãdi communis & publicus. uidelicet per baliſtas: arcus: & per lapides emiſſos manibus uel fundis: & etiam per appoſittones ſcalarum. Multũ enim induſtres in pugna: ſi obſeſſi faciũt ſe ad muros: & ad propugnacula: ſtatim impugnãt eos cum baliſtis & arcubus. Iaciunt contra ipſos lapides cũ manibus uel cum fundis apponunt ſcalas ad muros: ut ſi poſſint aſcendere ſint pares illis. ¶ Præter tamen hos modos impugnationis apertos eſt dare triplicem impugnationis modũ nõ oĩbus notũ. Quoꝝ unus eſt per cuniculos. Alius eſt per machinas proiicientes lapides: magnos & graues. & tertius per ædificia impulſa uſq; ad muros munitionis obſeſſæ. De omnibus itaq; hiis impugnatiõibus dicem⁹ ſed primo de impugnatione per cuniculos. ¶ Primo igitur per cuniculos. i. per uias ſubterraneas deuincuntur munitiones. Debent eni obſidẽtes priuati in aliquo loco terrã fodere anteq̃ locum tentorium uel aliqđ aliud ædificiũ debẽt appõere ne obſeſſi uider̃ poſſint: ubi incipiãt fodere. ibi enĩ fodiendo uias ſubterraneas: ſicut faciunt fodiẽtes argentum: & inueniẽtes uenas metalloꝝ. debẽt p uias illas faciendo eas profundiores: q̃ ſint foſſæ munitionis deuicẽdæ. & pergere uſq; ad muros munitiõis prædictæ. ꝙ ſi hoc fieri poteſt: leue eſt munitionem capere. Nã hoc facto: prio debẽt muros fodere & ſupponere ibi ligna: ne ſtatim cadant. Et cũ omnes muros uel maximã partẽ murorũ ſic ſuffoſſerũt & ſubpũctauerũt: ſi uiderint obſidẽtes: ꝙ p ſolũ caſũ murorũ poſſint mũitionẽ optinere: ſtatĩ debẽt apponere ignẽ ĩ lignis ſuſtinẽtibus muros: & facere omẽs muros: uel facere magnã partẽ eorũ cadere: & replere foſſas: quomodo quaſi ex inopinato facto terreãtur obſeſſi: ut facilius deuicat̃ oppidũ. ¶ Eſt etiam attẽdẽdum ꝙ uiæ ſubterraneæ ſemper ſunt muniendæ tabulis & aliis artificiis: ne cadat terra & ſuffocet fodiẽtes. terra etiam quæ extrahitur de dictis foſſis: eſt taliter abſcondenda: ne uideatur ab obſeſſis. Et rurſus cũ ignis apponitur ad ipſa ligna: ſuſtinentia murum. Apponens huiuſmodi ignẽ: & exiſtentes cum eo: debẽt ſe ad locũ tutum facere: ne ledantur per murorũ caſũ Sic ergo agẽdum eſt in impugnatiõe per cuniculos. cum ad munitionem obtinendã ſufficit ſola murorũ ruina. Sed cum hoc creditur nõ ſufficere muris exiſtentibus ſuffoſſis & ſub pũctatis: nondũ apponendus ẽ ignis ſed procedẽdũ eſt ad maiores munitiões & ad maiora mœnia caſtri uel ciuitatis obſeſſæ & per ſimiles uias ſubterraneas. ẽ ſimiter fa

pides emiſſi poſſint tale ædificium frãgere:
Cooperitur etiã crudis coriis: ne ab igne poſ
ſit offẽdi. Conſueuit autem tale ædificium:
fieri ĩ lattitudine octo pedum. & in lõgitudi
ne ſedecim. In altitudine uero tot pedum: ꝙ
homines ibi competẽter poſſint exiſteř. hu
iuſmodi enim ædificiũ tãtæ quantitatis: uel
etiã maioris ẽ optĩe undiq; muniẽdũ & ĩpel
lẽdũ uſq; ad muros munitionis obſeſſæ: ſub
quo homines exiſtẽtes fodiũt muros illos:
Eſt aũt hoc ædificiũ utile. cũ talis eſt muni/
tio obſeſſa: ꝙ uſq; ad muroſ eius poteſt tale
ædificiũ ĩpelli. ¶ Tertiũ gen⁹ ædificiorũ ſũt
turres uel caſtra. Nã ſi nec p̱ arietes: nec p̱ ui
neas capi poſſũt munitiões obſeſſæ: accipiẽ
da ẽ mẽſura muroꝝ munitiõis illis & ſecũdũ
hmõi menſuram: uel etiam ſm altiorẽ con
ſtruẽdæ ſunt ligneæ turres: uel: caſtra: quæ te
genda ſunt crudis coreis: ne ſuccendãtur ab
igne. Cum hiis quidem ligneis caſtris: du/
pliciter impugnantur munitiones obſeſſæ.
¶ Primo iaciẽdo lapides. Nã ſi altitudo ca/
ſtrorum excedit altitudinẽ muroꝝ: & etiam
turricularum & propugnaculorum exiſtẽti
um in ipſis. Sic ſe habebunt exiſtentes in ca
ſtris: ad exiſtentes ĩ munitionibus. quodam
modo ſicut exiſtẽtes in munitionib⁹: ad eos
qui ſunt in baſſo uel ĩ terra. ¶ Rurſus in hu
iuſmodi caſtris ordinantur pontes cadentes
per quos itur ad muroſ mũinitionis obſeſſæ
Altitudo autẽ muroꝝ dupliciter poteſt acci/
pi. Primo per umbram. Nã per leue filum:
cuius nota ſit quantitas: ligandum eſt ad ſa/
gittam & proiicendum uſq; ad muros muni
tionis: ſecundum quantitatem cuius ſciri po
terit quãtitas umbræ. In illa ergo hora ĩ qua
accipit̃ umbræ quantitas erigend ũ eſt aliqđ
lignum ĩ altũ faciens tantam umbrã. & ſm
altitudinem illius illi erit altitudo murorum
Verum quia nõ ſplẽdet ſemp̱ ſol & facit um
brã. ſed aliquando tegitur nubibus. ¶ Dabi
mus alium modũ accipiendi altitudinem cu
iuſlibet ædificii: & quorumcũq; muroꝝ. Ac
cipiatur aũt lignum uel tabula aliqua ad quã
titatem alicuius hominis. & illæ hõ ad cuius
quantitatem accepta eſt tabula illa: iaceat ſe
ĩ terram: & ad pedes eius ponatur p̃dicta ta/
bula: & aſpiciat per ſũmitatẽ illi⁹ tabulæ: & ſi
uiſus eius proceditur magis alte: q̃ ſit ædifi/
cium: cuius eſt altitudo ſumẽda: trahat ſe ma
gis prope ædificiũ illud. Si uero uiſus protẽ
datur magis baſſe: q̃ tabula ſic exiſtẽte ad pe
des: & ſic iacente in terra: elõget ſe ab ædifi
cio prædicto donec p̱ ſummitatẽ tabulæ pũ
ctaliter uideat ſummitatẽ eius. Nam ut pro
bari poteſt geometrice: quãta erit diſtãtia a
capite hominis ſic iacentis uſq; ad ædificiũ
illud: tanta erit ædificii altitudo. Poſſẽt etiã
menſuræ talium altitudinum accipi per regu
las traditas in aſtrolabio & quadrante. Sed
de hoc nobis non ſit curæ: ſufficiat aũt de ta
libus ad præſens tanta dicere: quanta ſuffici
unt ad propoſitũ. ¶ Quartũ gen⁹ ædificio
rũ uocãt muſculos. Sunt eni muſculi quædã
ædificia parua: ſub quibus tegũtur homines
trahentes uel impellentes caſtra uſq; ad mœ
nia munitiõis obſeſſæ. ¶ Poteſt aũt p̱ hmõi
muſculos quaſi continuari caſtra uſq; ad mu
nitionẽ obſeſſã. ꝙ cum factũ ẽ: tripliciter eſt
ĩpugnanda munitio. Nam ĩ caſtro ſic ædifi
cato ad munitionẽ ĩpugnandam: eſt tria cõ
ſiderare. uidelicet partẽ ſupiorem excedẽtẽ
muros & turriculas munitiõis capiẽdæ. Par/
tem quaſi mediã: ad quam applicantur pon
tes cadendi ſuoer illos muros & partẽ in ĩ/
mam: ad quam applicãtur muſculi. a quibus
ſunt homines trahentes uel impellentes ca/
ſtrum. Cum ergo caſtrum illud appropiqua
uit quãtũ debuit ad muros munitõis obſeſſæ
Illi qui ſunt in parte ſuperiori debent proii
cere lapides & fugare eos qui ſunt in muris:
Qui uero ſunt in parte ĩtermedia debẽt pũ
tes dimittere & iuadere muros. Sed qui ſũt
ĩ parte infima & ſub muſculis: ſi poſſunt ad
muros attẽdere & eos ſuffodere: ut etiam &
ſic obſidẽtes intrare poſſint obſeſſam muni
tionẽ. Sũt & baliſtæ arcus machinæ lapida
riæ & omnia talia cõgregãda ut quãdo hæc

fienda

fienda ſunt tūc munitionē percutiūt. Q uā/
to enī pluribus modis ſimul munitio impu
gnat̃: tāto plus terrēt̃ obſeſſi & citi⁹ capit̃.

¶ Q ualiter ædificanda ſunt caſtra aut ciui tates: ne pugna obſidentibus facilius deuin/ catur. Capitulum.xx.

POSTQ VAM diximus de bello
cāpeſtri & determiauim⁹ de bello
obſeſſiuo: docētes ipſos obſidētes
munitiones & caſtra q̄liter debeāt ea obſide
re & debellare. In parte iſta determinare uo
lumus de bello defenſiuo: ut poſtquā docui
mus obſidētes qualiter debeāt inuadere ob/
ſeſſos uolumus docere ipſos obſeſſos quali/
ter ſe debeant defendere ab obſidentibus.
¶ Primū aūt qd' maxīe facit ne obſeſſa ciui
tas deuincat̃ ab obſidentibus: & maxīe facit
ut obſeſſi faciliter poſſint defendere muni/
tionē aliquā: eſt ſcire: qualiter ædificāda ſūt
caſtra & ciuitates & munitiōes cæteræ: ne fa
ciliter impugnēt̃. Sunt aūt quinq; in huiuſ
modi ædificatione cōſiderāda: p q̄ munitio
nes fortiores exiſtūt: & difficiliores ad capiē
dū. Primo quidē fortificantur munitiones:
& ſūt difficiliores ad bellādū ex natura loci.
Secūdo ex angularitate murorū. Tertio ex
terratis. Q uarto ex ꝓpugnaculis. Q uinto
ex foſſatis. Ex natura qdē loci urbs munitio
nes etiā fortiores exiſtūt: ſi editæ ſunt in pro
ruptis rupibus. V el in locis eminentibus &
inacceſſibilibus. Aut ſi mare ſit circa eas: uel
paludes: aut flumina circūdāt ipſas. A prici/
pio igit̃ quādo ædificādæ ſunt munitiones
defendēdæ ab exteriori pugna & ab obſidē
tibus: cōſiderāda eſt natura loci: ut in tali lo/
co ædificētur: ꝙ ex ipō ſitu fortiores exiſtāt.
V el ſi nō uacat munitiōes de nouo ædifica
re. Et aliqui timētes irā dominorū. Aut do/
mini metuētes furorē populi: uolūt ſe tueri
in munitiōe aliqua: ſi aſſit facultas q̄rēda eſt
munitio talis: q̄ ex ipſa natura loci fortior
exiſtat: & difficilior ad impugnandū. ¶ Se
cūdo urbes & munitiones ſunt difficiliores
ad impugnādū ex angularitate muroꝝ. Nā
ſi munitio muros habeat angulares: ſi cōtin
gat obſidentes ad muros accedere: ut muni/
tionē deuincāt: obſeſſi facilius ſe tuentur ab
illis: & leuius offendūt obſidētes. Nā ꝑpter
angularitatē murorū non ſolū ex parte ante
riori: ſed etiā a tergo: & quaſi ex parte poſte/
riori percurrūt impugnātes munitionē illā.
Fiēdi itaq; ſunt muri angulares: ut munitio/
faciliter defendi poſſit. ¶ Tertiū qd' reddit
munitionē difficiliorē ad capiendū: dicūtur
eē terrata uel muri ex terra facti. Nā in mu/
nitione fienda nō ſolū eſt querēda bonitas
ſitus & angularitas murorū: ſed circa muni/
tionē illā ædificandi ſunt duo muri aliquali
ter diſtātes: & itra ſpaciū: ꝙ inter illos duos
muros includit̃: ponēda eſt terra: q̄ fodien/
da eſt de foſſis q̄ fiendæ ſunt circa munitio
nē illā: uel eſt aliunde terra apportāda & po
nenda in illo ſpacio intermedio. Eſt etiā hu
iuſmodi terra inter tale ſpaciū poſita ita dē/
ſanda: ꝙ ad inuicē conglutinet̃ & efficiatur
quaſi murus. Cōtingit etiā turres: ex terra fa
cere: ſi bene cōdenſetur: ꝑpter qd' nō eſt in
cōueniēs cōſtruere hmōi muros ex terra de/
præſſata: ualet qdē conſtitutio taliū murorū
ad defendēdū munitionē: ne deuincatur p
machinas lapidarias. Nā dato ꝙ per hmōi
machinas totus murus exterior rueret: mur⁹
conſtitutus ex terra quaſi abſq; leſione ſuſci
peret ictus machinarū: qa cū lapis eiectus a
machia pueniret ad hmōi murū: ꝑpter mol
liciē eius cederet terra & reciperet lapidē il/
lū quaſi ac ſi eſſet fabricatus. Expertū eſt enī
muros ex terra depræſſata cōſtitutos minus
lædi a machinis lapidariis q̄ muri alii: debet
qdē talis ex terra factus eē groſſus: quia tūc
quaſi abſq; læſiōe ſuſcipiet lapides emiſſos
a machinis. ¶ Q uartū aūt qd' facit muni
tiōes fortiores ſunt turres & propugnacula.
Nā in ipſis muris cōſtruēdæ ſunt turres & ꝑ
pugnacula: ut munitio leui⁹ defendi poſſit.
Maxime aūt ante portā quālibet ipſius mu
nitionis: de qua timet̃: ne ad eā accedāt obſi
dētes: fiendæ ſunt turres & propugnacula &

ante hmõi portã ponẽda eſt catheracta pẽdẽs annulis ferreis undiq; etiã ferrata prohibẽs ingreſſum hoſtiũ & incẽdiũ ignis. Nã ſi obſidẽtes uellẽt portas munitiõis ſuccẽdere catheracta q̃ eſt ante portã ꝓhibebit eos. Rurſus ſupra catheractã: debet eſſe murus ꝑforatus recipiẽs ipſam ꝑ quẽ locũ poterunt proiici lapides: emitti poterit aqua ad extinguẽdũ ignẽ: ſi contigeret ipm ab obſidentibus eẽ appoſitũ. ℭ Quintũ qđ facit munitiones magis inacceſſibiles & fortiores: ẽ latitudo & profunditas foſſarũ: q̃ ſi adſit facultas replẽdæ ſũt aquis. Hiis ergo modis ſunt munitiones difficiliores ad capiendũ. Ideo uidẽdũ eſt a principio ab his qui uolunt munitiones defendere ab obſidentibus eas: ut ĩ munitiõibus illis oĩa hæc uel pluras ex iſtis concurrant ad hoc: ꝙ facilius defendantur.

ℭ Quõ muniẽdæ ſunt ciuitates & caſtra: & uniuerſaliter oẽs munitiões ꝙ ab obſidẽtibus difficilius capiantur. Capitulum. xxi.

NON ſufficit ſcire qũo ædificandæ ſunt munitiones: & quales muros debẽt hr̃e: & qũo debẽt eẽ ſitæ: niſi ſciat̃ qũo ſũt muniẽdæ: ut nõ de facili uinci poſſint. ℭ Dicebat̃ eni ſupra triplicẽ eſſe modũ deuincẽdi munitiones: uidelicet ꝑ famẽ ſitim & pugnã. Sic ergo muniendæ ſunt munitiões obſeſſæ: ne aliquo horũ modorũ poſſint deuinci. Ne eni fame deuincãt̃ tria ſunt attẽdẽda: uidelicet ut frumẽta auena ordeũ & cibaria ſingula & uniuerſa pabula: q̃ poſſunt deſeruire ad uictũ: de portãda ſunt ad munitionẽ obſeſſam: prius q̃ obſideatur ab extraneis: & ſi timetur de obſeſſione ante recollectionẽ frugũ: ex aliis locis ꝓpinquis ſunt talia acquirẽda: ne munitio obſeſſa ob carẽtiã uictus poſſit pati defectũ. Quicqd aũt nõ põt ad munitionem deferri: uel ſi deferretur nõ multũ eſſet utile caſtro uel ciuitati obſeſſæ totũ eſt igni cõbutẽdũ ne obſidẽtes ſuperueniẽtes: inde capiãt emolumentũ: & ex bonis ꝓpriis munitionis obſeſſæ impugnẽt ipſam. Si aũt timeatur de diuturnitate tẽporis: ut ꝙ per multa tẽpora debeat obſeſſio perdurare: maxime muniẽda eſt ciuitas uel caſtrũ obſeſſũ milio. Nã miliũ iter cætera minus putrefit: & plus durare perhibetur copia etiã carniũ ſalitarũ nõ eſt prætermittẽda: ſalis etiã multitudo multũ eſt expediens munitioni obſeſſæ: eo ꝙ ad multa ſit utilis: ℭ Secundo in muniendo caſtrũ uel ciuitatẽ aliquã obſidendã quãtũ ad uictũ: nõ ſolũ attendendũ eſt ut magna copia uictualium deferat̃ ad munitionẽ obſeſſam: ſed etiam ut uictualia delata per temperatos erogatores per familias diſpenſentur: unde ſi fieri poſſet. Si ciuitas obſeſſa eſſet magna: & nõ poſſet aliunde recuperare uictum: in qualibet cõtrata ciuitatis uictualia reduci debent ad horrea publica: & parce & temperate per uiros prouidos diſpenſare: ꝙ ſi munitio obſeſſa modici eẽt ambitus hoc efficere nõ eſt difficile: quare eni nihil prodeſt multa ꝑparatio uictualium: niſi parce & cum temperamẽto diſpenſetur. ℭ Tertio eſt in talibus attendendum: ut perſonæ debiles & inutiles nõ ualentes proficere ad defenſionem munitionis obſeſſæ. ſi commode fieri põt ſunt ad partes alias tranſmittẽdæ: tales enim cõſumunt & commedunt. quæ deberent bellatoribus erogari. ℭ Rurſus ſi timeatur de inopia uictualium: beſtiæ q̃ ſunt in munitione obſeſſa: a quibus obſeſſi poſſunt cõmode abſtinere ſunt occidendæ & cõmedẽdæ uel ſaliẽdæ ſi eſui aptæ ſunt. ymo in tali caſu cõmedẽda ſũt multa quæ ad eſum uetat cõis uſus. ℭ Viſo qũo mũitio obſeſſa uitat ne capiat̃ fame: de leui patere põt qualiter ſe debeant habere obſeſſi: ne deuincant̃ per ſitim. Nã anteq̃ aliqui eos obſideãt: ꝓuidere debent ꝙ ad talem munitionem pergant in qua ſit aquaꝝ copia: ꝙ ſi uero ibi nõ ſint fontes: fodiendi ſunt putei: ꝙ ſi etiam locus ſit ſiccus: ut ibi nec putei fieri poſſunt: fiendæ ſunt ciſternæ: ut cæleſtiũ aquaꝝ ſuperabundantia ſuppleat aliarũ aquarũ defectum: ꝙ ſi munitio obſeſſa ſit circa mare & non poſſit habere aquam

re aquam

re aquam niſi ſalitam: eo q dulcem aquã ha
beat diſtantẽ. ad quã capiendam prohibent
obſidẽtes: tunc mediante cera poterit dulci/
ficari. Nã ſcdm phũm in methauris. Q uic
qd eſt ex aqua ſalita p poros cere ptraſit to/
tũ in dulce conuertitur defendedum eſt eti
am ad munitionẽ obſidendã in magna co/
pia acetum & uinum ne ex potu ſolius aquæ
bellatores adeo debilitent: q nõ poſſint ui
riliter reſiſtere obſidentibus. ¶ Oñſo qũo
ſunt remedia adhibẽda cõtra famẽ & ſitim
p quæ obſeſſa munitio deuinci cõſueuit. Re
ſtat uidere q̃ ſunt remedia adhibẽda: ne p
pugnam obſeſſa munitio deuincat. ¶ De
bẽt ergo ad ciuitatẽ uel ad caſtrũ obſeſſum
deportari i magna copia: ſulphur: pix oleũ
ad comburendum machias hoſtium. Ferra
ãt & ligna ſunt ad mũitionẽ obſeſſam in de
bita abũdantia deportanda. ut per ligna ha
ſtæ ſagittarũ & telorũ: & etiam ædificia ne
ceſſaria munitiõi fieri poſſint. Per ferra ue
ro etiã reparari poſſint arma. & fieri tela &
ſagittæ: & alia per quæ ipugnari ualeãt obſi
dentes. Eſt etiam multitudo fieri perutilis:
ipis obſeſſis ad deſtruendum ædificia & ma
chinas ipſorũ obſidentium. ut in ſequẽti ca
pitulo apparebit. Sexta etiã torrẽtiũ in ma/
gna copia ſunt ad munitionem deportãda
qa talia ſunt ſolidiora & aptiora ad iaciẽdũ
ex eis ergo replẽdi ſunt muri & turres muni
tionis obſeſſæ. Calcẽ etiam puluerizatã de/
ferendũ ẽ ad ipam munitionẽ in magna ha
bundantia: & ex ea replẽda ſunt multa uaſa:
ut cõ obſidentes appropinquant muris mu
nitionis. iacienda ſunt uaſa illa quibus fra/
ctis puluis illius ſubintrat obſidentiũ oculos
& adeo offẽdit eos ut quaſi cæci & nõ uidẽ
tes ppercuti poſſint. Neruorũ etiam copia
& funiũ utilis eſt munitioni obſeſſæ: ꝑpter
baliſtas & arcus & alia præparanda. q ſi ner
ui deficiant: loco eorum adhiberi poterunt:
crines equi uel capilli mulierũ. ¶ Recitat. n.
Vegecius q cum romanis neruorum copia
defeciſſet: & nõ poſſent eorum machinas re
parare ad reſiſtendũ bellatoribus: mulieres
romanæ abſciſis crinibus: eos ſuis maritis:
tradiderunt, per quos machinis reparatis ad
uerſariorum ipetum repulerunt. Malueaũt
.n. ut ait Vegecius illæ pudiciſſimæ fœmi/
næ cũ maritis cõuiuere deformato capite: q̃
ſeruire hoſtibus integris crinibus. Sunt etiã
ad munitiones deportanda cornua beſtiarũ
ad reformandũ baliſtas & arcus & coria cru
da ad tegendũ machinas & alia ædificia: ne
ab aduerſariis per incendia comburantur.
Hiis etiam cautelis: & per ea quæ dicta ſunt
reſiſtere poterũt obſeſſi: ne eorum munitio
nes per pugnã ab obſidentibus deuincat.

¶ Q uo reſiſtẽdũ ẽ mũitiõi factæ p cũicu/
los: & q̃liter machinis lapidariis & aliis ædi
ficiis obſeſſi debeãt obuiare. Ca. xxii.

e NVMERABANTVR ſupra
tres ſpeciales modi ipugnãdi mu
nitiões obſeſſas. Q uorũ unus erat
p cũiculos & uias ſubterrãeas. Alius p machi
nas lapidarias. Et tertius p ædificia ipulſa uſ
q ad mœnia caſtri uel ciuitatis obſeſſæ. q̃re
ſi docuimus p præfatos modos iuadere ob
ſidentes obſeſſos. Reliquũ eſt ut declaremus
quomodo obſeſſi a pdictis ipugnationibus
contra obſidentes ſe defendere ualeant.
¶ Prio ergo dicemus de remediis cõtra im/
pugnationẽ per cuniculos. Poſſumus autem
circa hæc duo remedia aſſignare. Vnum eſt
per profunditatẽ foſſarum repletarum aquis
Nã ſi circa munitionẽ obſeſſam ſint profũ
dæ foueæ aquis repletæ: ipediunt obſiden/
tes nec obſeſſos impugnare poſſint per cu/
nicos & uias ſubterraneas. Dato tñ q foſſæ
aquis repleri nõ poſſint: ſi ſint ualde ꝓfun/
dæ peramplæ ſufficienter ipediunt ſubter/
raneas uias: qa hoc genere ipugnationis im
pugnari nõ poſſunt munitiones obſeſſæ. ni
ſi dictæ uiæ ſubterraneæ ꝓfũdiores ſũt foſ/
ſis. Munitio ergo defẽdẽda: uel ẽ ſupra pe/
trã firmã: & tunc ꝓpter duritiẽ lapidũ non
eſt facile per cuniculos debellarre eã. uel eſt
ſupra petrã de facili labilẽ. aut ſupra terã:

de facili fodi poteſt. & tunc per profundas foueas eſt fortificanda munitio: ne per cuniculos deuincat. ℂ Secundũ remediũ cõtra cuniculos & uias ſubterraneas eſt facere in munitione obſeſſa uiam aliam correſpondẽtem uiæ ſubterraneæ factæ ab obſidentibus. Si.n. obſeſſa munitio foueas nõ habet pfundas: nec habet eas repletas aqs. ppter quod timetur de ĩpugnatione per cuniculos diligenter conſiderare debent obſeſſi: utrũ ab aliqua parte uideãt terrã deferri: & utrum per aliqua ſigna cognoſcere poſſint obſidẽtes inchoare cuniculos. ꝗ cũ perceperint: ſtatim debent uiã aliam ſubterraneam facere correſpondentẽ illis cuniculis. ita tamen ꝗ uia illa pendeat contra obſidẽtes. & tũc per uiam illam ſic perforatam: cuius partẽ fecerunt obſidentes: & partẽ obſeſſi: debet eẽ bellum cõtinuum ne obſidentes per uiam illam munitionẽ ingrediantur. ℂ Debent etiam obſeſſi iuxta inchoatiõẽ uiæ ſubterrãeæ hẽre magnas tinas plenas aquis: uel etiam urinis. & cum bellant contra obſidẽtes: debent ſe fingere fugere: & exire foueã illam quo facto tantam aquam aut urinã cõgregatam effundere debẽt ſupra obſidẽtes: exiſtẽtes in cuniculis. Temporibus enim noſtris: multi obſidentiũ ſic periclitati ſunt. Quare ſi hoc aliquando factũ fuit: nõ debemus reputare impoſſibile ne iterum fieri poſſit.

ℂ Viſo quomodo reſiſtendum ſit debellationi factæ p cuniculos. Reſtat uidere quomodo obſeſſi debeant obuiare ĩpugnationi factæ p lapidarias machinas. Cõtra has aũt quadrupliciter ſubuenit. ℂ Primo quia aliquãdo ſubito ex munitiõe obſeſſa exiuit magna multitudo armatorum: & inuadũt machinam. & prius q̃ exercitus poſſit ſuccurrere ad defendendum eam ſuccedunt ipſam. Sed ſi munitionẽ ipſam obſeſſi exire nõ audeant: tunc clã de nocte aliqui ligati funibus per muros emittuntur: q abſconſe ignẽ portantes abſq; eo ꝗ alii percipiant: machinam incendunt quo peracto: trahuntur ſuperius: per funes ad munitionem illam. ℂ Eſt etiã & tertius modus deſtruẽdi machinas: faciẽdo ſagittas: quas appellant telos. Eſt autem ſagitta illa in medio quaſi quædã cauea: in qua ponitur ignis fortis: factus ex oleo ſulfure & pice & reſina quẽ ignem cõ ſtupa cõuolutũ bellatores antiqui incendarium uocauerunt. Hmõi aũt ſagitta per baliſtã fortẽ emiſſa uſq; ad machinam multotiẽs ſuccendit ipſum. ℂ Quarto ẽt modo reſiſtentur machinis lapidariis: uidelicet faciendo alias machinas interius: pcutiẽdo eas & deſtruendo ipſas. ℂ Inter cætera autẽ ſummũ remediũ eſt poſtq̃ conſtituta eſt machina: interius facere ei fundã ex chatenulis ferreis uel teſtam ex ferro & iuxta machinã illã conſtruere fabricã in qua aliquod magnum ferrũ bene ingeratur: ꝗ bene ignitum apponatur ſuper fundam ex ferro textam: & proiiciatur ad machinã aliam uel ad quodcunq; ædificiũ lignorum. Contra hoc enim coria cruda non ualẽt: ligna non habent reſiſtentiã. Omne enim ædificiũ ligneum hoc modo comburi poteſt. Sunt autẽ & multæ aliæ particulares cautelæ: ualẽtes ad defenſionẽ contra lapidarias machinas. Sed quia talia cõpleta ſunt narratione non cadunt: prudẽtis iuditio relinquãtur. ℂ Oſtenſo quomodo reſiſtendũ ſit cuniculis & lapidariis machinis. reliquum eſt delectare: quomodo obuiare debeãt ædificiis aliis ĩpulſis ad mœnia munitionis obſeſſæ. Ad hoc ãt ualeret quæcũq; diximus contra reſiſtentiam machinarum. Nã ſicut deſtrui poſſunt lapidariæ machinæ per ĩprouiſum inſultum obſeſſorum: & per homines de nocte latenter emiſſos. & p ſagittã deferentẽ ignẽ fortẽ: & per machinas alias emittentes lapides. uel per fundas ex ferro textas iacentes ignita ferra. Sic omnibus hiis modis poſſunt huiuſmod ædificia lignea impugnari. Imo expertum eſt cõtra ſingula hmõi ædificia maxĩe ualere: ſi p alias machinas uel aliquo alio modo ferra ignita iaciant in ipa. ℂ Poſſumus tamẽ ſpecialia

cialia remedia cōtra huiuſmodi ædificia aſſignare: ut cōtra arietē conſtituatur lupus. Dicebatur enim trabē ferratam percutientē muros munitionis obſeſſæ: propter duriciē capitis uocari arietem. Contra hoc aūt conſtituit̃ quoddam ferrum curuū dentatū dētibus fortiſſimis & acutis & ligatū funibus cum quo capit̃ caput arietis: uel caput illius trabis ferratæ. quo capto: uel omnino aries ad ſupiora trahit̃: uel ita ſuſpenditur: ut muris nocere nō poſſit. Vnde & bellatores antiqui hmōi ferrū uocauerunt lupum. eo ꝙ acutis dentibus arietē caperet. Contra caſtra uero multum ualent ferra ignita adhibetur ſpeciale remedium cōtra ipa. quia fiunt cuniculi & uiæ ſubterraneæ: & clā ſuffodit̃ terra. unde debet tranſire caſtrū. quia ſub foſſa et caſtro dimerſo in ipam propter magnitudinem ponderis oportet caſtrum iterū conſtrui eo modo ꝙ non poſſit ex fouea in integꝝ remoueri. ℂ Cōtra uineas uero et muſculos ēt multum ualent ignita ferra. Q ꝺ ſi tñ contingeret p hmōi ædificia perforari muros munitionis obſeſſæ. cū de hoc dubitat̃ anteꝙ hoc fiat extinguanant̃ ædificia lignea: uel ſi ſit poſſibile: ædificent̃ muri lapidei: ut ſi cōtinges obſidentes intrare munitionē: retineant̃ clauſi inter muros illos: & non ualentes ſe defendere propter muroꝝ incluſionē lapidibus obruant̃. Eſt tantum diligenter aduertēdum ꝙ aliquādo obſidētes fingunt ſe fugere: & ſic p inſidias & uerſutias inuadunt munitionē obſeſſam. Ideō non ſtatim poſt receſſum hoſtiū ſunt munitiones dimittēdæ & eſt cuſtodia negligēda Imo inueſtigandæ ſunt conditiones hoſtiū ut quod palam habere non poterunt per inſidias & aſtutias optinere non poſſint.

ℂ Qualiter conſtruenda eſt nauis & qualiter cōmittendum nauale bellum: & ad quæ bella ſingula ordinantur. Ca. xxiii.

In hoc ultimo capitulo tractare uolumus aliqua de nauali bello. Non tamen oportet circa hoc tantum inſiſtere quia multa quæ dicta ſunt in aliis generibus bellorum: applicari poterunt ad naualem pugnam circa hanc autem pugnam dicemus. Primo uidendum eſt qualiter fabricanda ſit nauis. Nam naui male fabricata ex modica impugnatione hoſtium de facili perit. ℂ Sciēdum ergo: ꝙ ſcdm Vegecium ligna ex quibus conſtruenda eſt nauis: non ſunt quolibet tempore incidenda. Nam tēpore martii & aprilis in quo humor incipit in arboribus abundare: non eſt bonū incidere arbores: ex quibus fabricanda eſt nauis. Sed tēpore iulii et auguſti uel aliquo alio tēpore in quo humor arboꝝ deſiccet̃: ad hmōi fabricam: incidēda ſunt ligna. ℂ Rurſus nō ſtatim inciſis lignis eſt ex eis fabricanda nauis. Sed primo arbores ſunt diuidēdæ per tabulas: et per aliquod tēpus dimittēdæ: ut deſiccari poſſint. Nā ſi ex lignis uiridibus cōſtruat̃ nauis quando naturalis eorum humor expirauerit contrahunt̃ ligna et faciunt in nauibus rimas. quibus in nauibus nihil periculoſius eſſe poteſt. Durū eſt enim intendere ſimul bellis naualibus et exponere ſe periculis: ne puppis per rimas: naufragium patiat̃. ℂ Viſo qualiter incidēda ſunt ligna: & quomodo reſeruanda ut ex eis nauis debite ualeat fabricari. Reſtat uidere quomodo in naui bñ fabricata cōmitenda ſunt bella. Habet autē nauale bellū quā tū ad aliqua ſimilem modum bellandi cum ipſa pugna terreſtri. Nam ſicut terreſtri pugna oportet pugnātes bñ armatos eē: & bene ſe ſcire a pſecutionibus protegere: & hoſtibus uulnera infligere: Sic & hæc requirūtur in bello nauali. Imo in huiuſmodi pugna oportet homines melius eſſe armatos: ꝙ in terreſtri quia cum pugnatores marini quaſi fixi ſtēt in naui & quaſi modicū ſe moueāt melius ſuſtinere poſſunt armorum pōdera: quare eorum armatura grauior eſſe debet. ℂ Poſſumus tamē quantum ad præſens decem enumerare. p quæ marini pugnatores hoſtes ipugnare debēt. ℂ Primū eſt ignis

quem incendarium uocant. Expedit enim eis habere multa uaſa plena pice: ſulphure: raſina:oleo. quæ omnia ſunt cum ſtupa conuoluenda. Hæc enim uaſa ſic repleta ſunt ſuccedenda & proiicienda ad nauem hoſtium. Ex qua proiectione uas frangitur & illud incendarium comburitur: & ſuccendit nauem. Sunt enim multa talia in naui proicienda:ut ex multis partibus poſſit nauis ſuccedi:& cum proiiciuntur talia. Tunc enim contra nautas committendum durum bellum ne poſſint currere ad extinguendum. ℭ Secundo ad committendum marinum bellum multum ualent inſidiæ. Nam ſicut in terra ponuntur inſidiæ militum: qui ex improuiſo inuadentes hoſtes eos terrent: & de facili uincunt. Sic in mari poſt aliquas inſidias fiunt inſidiæ:ut marini pugnatores ex improuiſo irruentes in hoſtes: eos faciliꝰ uincant. ℭ Tertio eſt circa marinum bellum attendendum: ut ſemper pugnantes nauem ſuam faciant circa profundum aquarum:& nauem hoſtium impigant ad litus. quia pugnandi impetum perdunt qui detrahuntur ad terram. ℭ Quarto ad arborem nauis ſuſpendendum eſt lignum quoddam longum: ex utraq; parte ferratum: quod ad percutiendum tam nauem q̄ nautas: ſe habeat quaſi aries cum quo teruntur muri ciuitatis obſeſſæ. Debet autem ſic ordinari lignũ illud:ut ligamentum retinens ipſum poſſit deprimi & eleuari. quia hoc facto maior habetur commoditas:ut cum ipſo percuti poſſit tam nauis q̄ ēt exiſtentes in ipſa. ℭ Quinto in bello nauali habenda eſt copia amplarum ſagittarum:cum quibus ſcindenda ſunt uela hoſtium. Nam uelis eorum perforatis & non ualentibus retinere uentum. non tamē poſſunt ipſi hoſtes impetum habere pugnandi. Nec etiam poſſunt ſic faciliter recedere ſi uolunt declinare a bello. ℭ Sexto cōſueuerunt nautæ habere ferrum quoddā curuatum ad modum falcis. bene incidens: q̄ ad placitum ad funes retinentes uela ſtatim incidit ipſa. Velis autem ſic inciſis & cadentibus ab arbore: ſubtrahitur ab hoſtibus: ne ſic pugnare poſſint. quia per talem inciſionem uelorum redditur nauis pigrior: & quodammodo inutilior: ad pugnandũ. ℭ Septimo cōſueuerũt etiam nautæ haberẽ uncos ferreos fortes: ut cum uident ſe eē plures hoſtibus: cum illis uncis capiunt eorum naues ut non permittant eos diſcedere. ℭ Octauo in nauali bello eſt hæc cautela attendenda: ut de calce alba puluerizata habeant multa uaſa plena: quare ex alto ſunt proiicienda in naues hoſtium. quibus ex impetu proiectis & factis eleuatᷓ puluis: ut ſupra diximus in bello terreſtri. & ſubintrat hoſtium oculos: & adeo offēdit eos: ut quaſi cæci uidere non poſſint. quod in bello nauali: eſt ualde periculoſum. quia ex omni parte bellantes: in tali bello uident ſibi imminere mortem: quare ſi oculi bellantium in tali pugna ex puluere calcis ſic offenduntur. ut uidere nō poſſint: de facili uel perimuntur ab hoſtibus uel ſubmerguntur in aquis. ℭ Nona cautela eſt habere multa uaſa plena ex molli ſapone: quare cum impetu proiicienda ſunt: ad naues hoſtium: & hoc ſuper loca illa: in quibus contingit hoſtes exiſtere ad defendendum naues. Nam uaſis illi confractis in huiuſmodi locis. loca illa per ſaponem liquidũ redduntur adeo lubrica: q̄ hoſtes ibi ponentes pedes ſtatim labuntur in aquis. ℭ Eſt etiam & decima cautela quaſi pernitioſior omnibus aliis. Nam reperiuntur aliqui marinarii: qui diu ſub aquis durare poſſunt. Nautæ igitur debent ſe ſerio ordinare contra naueꝫ hoſtium: & clam poſt tergum: debent aliquem emittere diu ualentem durare ſub aqͣs qui accepto penetrali ſub aquis debet accedere ad hoſtilē nauem: & eam in profundo perforare: faciendo ibi plura foramia: q̄ foramina ab hoſtibus repiri nō poterunt. cũ per ipa cœperit abundare aqua qua abundāte & hoſtes & nauem periclitabit. Sunt autem in bello nauali alia obſeruāda: ut ſit ibi copia lapidum

copia lapidum & etiam ferrorum acutorū quæ quaſi lapides iaciuntur: cum quibus hoſtes nimium offenduntur. Sed cætera talia quia nimis particularia ſunt: ſub narratione non cadunt. Sufficiant ergo cautelæ: quas tradidimus erga nauale bellum. ¶ Oſtenſo qualiter incidenda ſunt ligna: ex quibus conſtituenda eſt nauis: & quomodo bellandum eſt in nauali bello. Reliquum eſt: ut declaremus: ad qui bella omnia ordinantur. ¶ Sciendum ergo ꝙ ſecundum philoſophum non bellamus: ut bellemus: ſed ut pacem habeamus. Poteſt ergo bellum ex nequitia hominum: & ex cupiditate eorum ordinari ad lucrum: uel ad aliquam aliam ſatiſfationem iræ uel concupiſcentiæ. Bella tamen ſi iuſte gerantur & debite fiant: ordinanda ſunt ad pacem: & ad quietem hominum: & ad commune bonum. Nam ſic ſe debent habere in ſocietate hominum. ſicut ſe habent potiones & flebotomiæ in corpore humano. Nam ſicut in humano corpore ſunt plures humores. ſic in conuerſatione et ſocietate hominum eſt dare plures perſonas et plures homines: et ſicut quamdiu homines ſunt æquati in corpore. et non eſt ibi humorum exceſſus non indigemus potione nec flebotomia. Sic quamdiu homines debite ſe habent: et unus non iniuriatur alteri non ſunt committenda bella. quare ſicut per flebotomiam et potionem: ſupeflui tas humorum eſt eiicienda: per quam turbatur ſanitas corporis. Sic per bella ſunt hoſtes conculcandi et occidendi. per quos impeditur commune bonum: et pax ciuium. et eorum qui ſunt in regno. ¶ Suppoſito ergo reges et principes habere iuſtum bellum et hoſtes eorum iniuſte perturbare pacem et commune bonum. non eſt inconueniens docere eos omnia genera bellandi. et omnem modum per quem poſſint ſuos hoſtes uincere: ꝙ totum ordinare debent ad commune bonum et pacem ciuium. Nam ſi intendant commune bonum et pacem ciuium. merebuntur pacem illam eternam in qua eſt ſuprema requies. quam deus ipſe ſuis promiſit fidelibus. Qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

¶ Explicit liber de regimine principum æditus a fratre Egidio Romano ordinis fratrum heremitarum Santi Auguſtini.

¶ Impreſſum Venetiis per magiſtrum Simonem Beuilaquam Papieſem Anno Domini Milleſimo .CCCCLXXXXVIII. Die nona Menſis Iulii.

REGISTRVM

¶ A a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y

¶ Oēs ſunt terni præter A qui eſt duernus.